

**Complexul Muzeal Național
„Moldova” Iași**

Mănăstirea Secu

Buletin informativ

al Simpozionului Național

Rolul Mănăstirii Secu în viața religioasă a Țării Moldovei

VI

**Editura Cetatea Doamnei
Piatra Neamț, 2020**

Colegiul director

Dr. Lăcrămioara Stratulat
Arhim. Vichentie Amariei

Redacția

Cosmin Niță - secretar de redacție
Costică Asăvoaie
Vitalie Josanu

Tehnoredactare și corectură

Cosmin Niță
Costică Asăvoaie
Tamilia Elena Marin
Costin Clit

Coperta I – Carte poștală „Mănăstirea Secu” din *Albumul general al României*, partea I, 1901, autor Alex Antoniu.

Coperta IV

1. Arhimandritul Ilarion Bălăiță – Ierodiacon Hrisostom Filipescu, *Chipuri smerite din Mănăstirea Secu*, Editura Doxologia, Iași, 2008, p. 21.
2. Ieroschimonahul Vichentie Mălău – <https://doxologia.ro/protosinghelul-vichentie-malau>.
3. Arhimandritul Dionisie Udișteanu – Ierodiacon Hrisostom Filipescu, *Chipuri smerite ...*, p. 26.
4. Obștea Mănăstirii Secu – 29 august 1957 – *Ibidem*, p. 35.
5. Ieromonahul Loghin Pop – *Un pridvor al raiului. Mănăstirea Sihăstria*, Editura Mănăstirea Sihăstria, 2018, p. 118.
6. Protosinghelul Epifanie Catrina și pr. Iustin Pârnu (1967) - <http://manastirea.petru-voda.ro/2013/06/20/parintele-justin-parvu-biografia-unei-biruinte/>.

ISSN 2392 - 6988

ISSN-L 2392 – 698

CUPRINS

STUDII ȘI ARTICOLE

Valentin Arapu, Gabriel Arapu, <i>Sfântul sfințit mare mucenic Haralambie – Protector, vindecător și tămăduitor de ciură: Interferențe istorice, teologice, medicale și etnoculturale</i>	5
Cristian Iosub, <i>Târguri între două țări - Olteni, Putna, Soci, Focșani</i>	19
Vitalie Josanu, <i>Unde a fost locul de beleag în vremea lui Ștefan cel Mare</i>	31
Ion Gumenâi, <i>Blestemul ca sancțiune în actele medievale românești. Cazul lucrării arhimandritului Andronic Popovici „Istoria Sfintelor Mănăstiri Neamț și Secu”</i>	37
Olesea Balacan, <i>Programul iconografic al absidei altarului bisericii „Pogorării Sf. Duh” de la Mănăstirea Dobrovăț</i>	45
Cristian Vatamanu, <i>Mănăstirea Horaia</i>	51
Emil Dragnev, <i>„Deisis-ul împărătesc” de la Mănăstirea Secu și evoluțiile temei în pictura ecleziastică din Moldova medievală</i>	63
Elena Gherman, <i>Istorie și legendă privitoare la unele biserici din Iași din secolul al XVII – lea</i>	71
Ioan Lisnic, <i>Episcopul Amfilohie Hotiniul. Activitatea ecleziastică și cea editorială</i>	85
Aurel Florin Țuscanu, <i>Vechi cărți de cult din zestrea Mănăstirii Secu aflate în Biblioteca Eparhială de la Roman</i>	91
Daniel Dieaconu, Mirela Topoliceanu, <i>Schitul și Mănăstirea Durău</i>	97
Vitalie Josanu, <i>Pomelnicul bisericii „Duminica Tuturor Sfinților” din Grințieș</i>	103
Igor Cereteu, <i>Completarea bibliotecii Mănăstirii Noul Neamț cu tipărituri provenite de la Neamț și Secu în 1861-1893</i>	107
Maxim Melinti, <i>Unele date privind activitatea arhimandritului Andronic Popovici la Mănăstirea Noul Neamț</i>	117
Daniel Dieaconu, <i>Haiduci sau tâlhari?! File de istorie a munților Neamțului</i>	121
Mihail Bulmaga, <i>Biserica Ortodoxă din Basarabia în anii Primului Război Mondial</i>	127
Mihai Gicoveanu, <i>Vizita Reginei Maria la Mănăstirea Secu (1915)</i>	135
Emanuel Balan, <i>Spitalul Militar 33/C de la Mănăstirea Neamț (1916-1918)</i>	139
Maria Zinovii, <i>Represiunile staliniste din Basarabia, Efim Negru - un tânăr basarabean arestat și trimis pe șantierul Gulagului</i>	147
Iustin Lehonschi Meseșmith, <i>Părintele Dumitru Stan – un model pastoral oglindit în însemnările sale</i>	151
Costică Asăvoaie, <i>Fierărit și potcovărit în satul românesc. Ieri și azi</i>	165

DOCUMENTE

Arcadie M. Bodale, <i>Sama de veniturile și cheltuielile Mănăstirii Neamț și Secu, precum și a schiturilor și metoacelor din subordinea sa, pe anul 1840</i>	169
Arcadie M. Bodale, <i>Câteva izvoare care cuprind informații despre călugării viețuitori în schiturile Secu, Sihăstria și Sihla, din județul Neamț, la 1841</i>	201
Cosmin Niță, <i>Obștea Mănăstirii Secu și a schiturilor Sihăstria și Sihla în anul 1859</i>	213

RESTITUIRI

<i>Starea monumentelor istorice din zona Neamț în anul 1881 (editor Cosmin Niță)</i>	255
--	-----

PREZENTĂRI, RECENZII ȘI NOTE BIBLIOGRAFICE

Aurel Nicodei, <i>Monumente Ecleziastice din zona Vrancei din secolele XVII-XVIII</i> , Iași, Editura Palatul Culturii, 2018, 247 p. (Ioan Grămadă)	269
Pr. Dr. Daniel Isai, drd. Ionel Moldovan, <i>Lupta Bisericii Ortodoxe din Moldova pentru Marea Unire. Rapoartele prototopiatelor și mănăstirilor din Mitropolia Moldovei și Sucevei (1916-1918)</i> , Editura Doxologia, Iași, 2018, 264 p. (Tamilia-Elena Marin)	271
Teodor Praxiu, <i>Acolade critice</i> , Editura Sfera, Bârlad, 2019, 285 p. (Laurențiu Chiriac)	273
<i>Neamțul – ținutul tezaur. Monografie</i> , coord. Daniel Dieaconu, Elena Preda, Iulian Săndulache, Editura Cetatea Doamnei, Piatra-Neamț, 2019, 528 p. (Viorel Nicolau).....	277
Arhimandrit Luca Diaconu, <i>Mănăstirea „Sfântul Nicolae Domnesc” Popăuți. Importanță ctitorie a Moldovei închinată Patriarhiei de Antiohia</i> , Editura Doxologia, Iași, 2018, vol. 1 – 381 p., vol. 2 – 455 p. (Costică Asăvoaie)	278
<i>ABREVIERI</i>	279
<i>INFORMAȚII UTILE PENTRU ACTUALII ȘI VIITORII COLABORATORI</i>	280

**SFÂNTUL SFINȚIT MARE MUCENIC HARALAMBIE
– PROTECTOR, VINDECĂTOR ȘI TĂMĂDUITOR DE CIUMĂ: INTERFERENȚE
ISTORICE, TEOLOGICE, MEDICALE ȘI ETNOCULTURALE***

Valentin ARAPU, Gabriel ARAPU*****

Arătatu-te-ai, Înțeleptule Haralambie, ca un stâlp neclintit al Bisericii lui Hristos și ca un sfeșnic pururea luminos al Lumii, strălucit-ai în lume prin mucenie, fericire și ai risipit întunecimea idolilor. Drept aceea roagă-te lui Hristos cu îndrăzneală, ca să ne mântuiască pe noi¹.

Tropar, Glasul 4

Minunat este Dumnezeu între sfinții care-l înconjoară².

Teofilact Simocata

Actualitatea. În situația complicată de pandemie COVID-19 enoriașii apelează la puterea de vindecare a marelui Doctor Iisus Hristos³, a Sfinților înzestrați de Dumnezeu cu puteri terapeutice. Ierarhii bisericești și preoții de rând au alcătuit o „rugăciune specială pentru încetarea noii epidemii”⁴. Întru salvarea celor bolnavi de virusul nemilos, în rugăciune este invocat Atotputernicul, Domnul, Dumnezeu nostru „Doctorul sufletelor și al trupurilor noastre”. În textul eclesastic urmează „Rugăciunea de fiecare zi a Sfântului Ierarh Filaret al Moscovei”; „Troparul la Sărbătoarea Soborului Sfinților Arhangheli Mihail și Gavriil i a tuturor puterilor cerești”; „Viața Sfântului Nichifor Leprosul”; „Troparul Sfântului Sfințit Mucenic Haralambie”⁵. În rugăciunea către înțeleptul Haralambie⁶, este menționat că Sfântul a „risipit întunecimea idolilor”, fiind purtător de biruință și păzitor de vătămare a

* Acest studiu apare grație suportului acordat din partea Institutului Cultural Român prin oferirea bursei în cadrul programului de „Burse pentru cercetătorii străini” care ne-a permis să efectuăm în perioada 01.08.2019 – 31.10.2019 un stagiu de documentare în centrele universitare și instituțiile culturale și de cercetare din Iași și Suceava.

** Institutul Patrimoniului Cultural, Ministerul Educației, Culturii și Cercetării, Chișinău, Republica Moldova.

*** Universitatea de Stat de Medicină și Farmacie „Nicolae Testemițeanu”, Chișinău, Republica Moldova.

¹ *Sfântul Haralambie. Viața, Minunile, Paraclisul și Canonul*, București, Editura Agapis, 2019, p. 79.

² Cuvintele aparțin împăratului Mauricius, fiind expuse de către istoricul Teofilact Simocata (Teofilact Simocata, *Istorie bizantină. Domnia împăratului Mauricius (582-602)*, Traducere, introducere și indice de H. Mihăescu, București, Editura Academiei, 1985, p. 174).

³ Dionisios A. Makris, *Iannis cel Nebun pentru Hristos*, Traducerea din limba greacă Ieroschim. Ștefan Nuțescu, Ediția a 2-a, București, Editura Evanghелиsmos, 2012, p. 10.

⁴ *Rugăciune specială pentru încetarea noii epidemii. Aceasta este asigurată de Parohia Ortodoxă Sf. Innocentie, Tarzana, California, 2019, 10 p., în <https://stioctca.orthodoxws.com/files/COVID-19/Rugciune-special-pentru-ncetarea-noii-epidemii.pdf> [Accesat: 21.05.2020].*

⁵ *Ibidem.*

⁶ „Sfinte Mucenice Haralambie, primește această rugăciune pe care cu umilință ți-o aducem și ne izbăvește din toate necazurile ! Deși suntem bolnavi și nevrednici milostivirii tale pentru păcatele noastre cele multe și grele pe care le săvârșim în tot timpul vieții noastre și în tot ceasul, totuși, cunoscând bunătatea ta cea mare pe care ai arătat-o celor ce te cinstesc și celor ce se pocăiesc cu credință întru numele Domnului, îndrăznim cu umilință să mărturisim înaintea ta că am greșit. Fii mijlocitorul nostru către preaputernicul Dumnezeu pentru iertarea păcatelor noastre, pentru izbăvirea noastră de toate bolile și de toate primejdiile și pentru întărirea noastră în credința cea adevărată. Amin !” (*Rugăciunea către Sfântul Mucenic Haralambie pentru însănătoșirea celor bolnavi*, în „Sfântul Mucenic Haralambie ocrotitorul împotriva bolilor”, Selecția și adaptarea textelor de Ciprian Voicilă, București, Meteor Publishing, 2016, p. 116-117).

credincioșilor⁷. În rugăciune Sfântul Haralambie este mesagerul, mediatorul creștinilor în raport cu Dumnezeu – Ziditorul, cu Hristos întru mântuirea celor bolnavi și a tuturor credincioșilor⁸.

În percepția oamenilor din trecut (și nu numai) vindecarea bolnavilor prin credință, prin invocarea numelui lui Hristos, a numelor sfinților tămăduitori de boli, reprezintă o panacee împotriva tuturor bolilor și epidemiilor care atacă umanitatea. Stereotipizarea oamenilor din trecut, relevant fiind în acest sens omul medieval, prin accentuarea prejudecăților sale, a credințelor și imaginarului său, marcat de evlavie profundă și încredere în forța tămăduitoare a lui Dumnezeu, în puterile vindecătoare ale sfinților, a contribuit la crearea unei percepții aparte față de medicină și a interferențelor sale cu teologia. Acolo unde medicina era neputincioasă, intervenea credința prin rugăciune, prin invocarea sfântului protector și tămăduitor de o anumită boală. Respectiv, numărul minunilor de vindecare, de tămăduire al unor bolnavi considerați incurabili de medici, a fost într-o ascensiune continuă, fenomenul menținându-se până în zilele noastre în pofida progreselor înregistrate în știința medicală⁹.

Sfinții tămăduitori de boli. În tradiția creștină credința în vindecarea bolnavilor este direcționată către marele Doctor Iisus Hristos¹⁰. În rugăciunile creștinilor sunt pomeniți mai mulți sfinți ocrotitori și protectori de boli, inclusiv de epidemii, dintre care cea mai dezastruoasă este cea de ciumă. Mulți sfinți au avut de la Dumnezeu puteri terapeutice pentru vindecarea bolilor. Unii sfinți puteau vindeca de orice boală, alții tămăduiau doar unele neputințe. Credința în puterile minunate ale sfinților „de a dezlega pe oameni de suferințele fizice și psihice” își are origini în minunile pe care le-au săvârșit în timpul vieții cu darul lui Dumnezeu sau prin moaștele lor preacurate¹¹. În rugăciunile creștinilor sunt pomeniți sfinții ocrotitori și tămăduitori de anumite boli. Astfel pentru puterea lor vindecătoare în rugăciunea Sfântului Maslu sunt pomeniți Sfinții Doctori fără de Arginți: Cosma, Pantelimon, Damian, Ermolae, Chir, Ioan, Diomid, Samson, Mochie, Trifon, Talaleu, Anichit; pentru durerile de cap sunt invocați: Sfânta Mare Muceniță Marina, Cuvioasa Parascheva cea Nouă, Sfântul Stelian, Sfântul Sfințitul Mucenic Elefterie. În terapia teologică sunt aplicate multiple rugăciuni după cum urmează: pentru izbăvirea de orbire și de alte vătămări ale vederii trupești și sufletești; pentru vindecarea surdomuților; pentru vindecarea paralizațiilor, a slăbănogilor și ologilor; pentru dobândirea de prunci și păzirea de boală a femeilor însărcinate; pentru vindecarea de cancer; pentru tămăduirea de epilepsie; pentru vindecarea de hemoragii; în vreme de necazuri și nenorociri; în caz de boli molipsitoare; pentru bunul sfârșit al vieții¹².

Sfântul mare Mucenic Pantelimon, Doctorul doctorilor este perceput drept purtător de chinuri, „cela ce cu răbdare chinurile ai suferit”, „cela ce simțeau bucurie în chinuri”, tămăduitor, „cercetător al durerilor”, „vindecător al orbilor”, „în boli și necazuri izbăvitor”, vindecător al „celor care de la oameni nu-și găsesc alinare”, „mulțumirea celor îndurerăți”, „prin vindecări doctor al Domnului”, „doctor sufletesc și trupesc”¹³.

Sfinții înzestrați cu calități terapeutice au darul de vindecare a bolilor. În tradiția creștină „mormântul sfântului e locul hărăzit cultului său”, fiind făcută distincția dintre „morții morți” și „morții vii, adică sfinți”¹⁴. După înmormântarea sa sfântul continuă să fie viu în mormânt, răspândind o miasmă

⁷ *Rugăciune specială pentru încetarea noii epidemii. Aceasta este asigurată de Parohia Ortodoxă Sf. Innocentie, Tarzana, California*, p. 10.

⁸ *Ibidem*.

⁹ Dan Pavelescu, Elisabeta Robu, *Călătorie prin miracolele vieții și prin istoria medicinei românești*, București, Editura Triumf, 2010, 320 p.

¹⁰ Dionisios A. Makris, *op. cit.*, p. 10.

¹¹ Eugen Drăgoi, *Sfinții care ne vindecă de boli*, Galați, Editura Partener, 2006, p. 5-7.

¹² *Ibidem*, p. 6-168.

¹³ *Sfântul mare Mucenic Pantelimon, Doctorul doctorilor. Viața, Minunile și Acatistul*, Biserica Sfântului Nifon Patriarh al Țarigradului, Moscova, Editura Metocului mănăstirii sfântului Pantelimon de la Muntele Athos, 2001, p. 72-86.

¹⁴ Cyril Mango, *Sfântul*. În: Guglielmo Cavallo, *Omul bizantin*, Iași, Polirom, 2000, p. 301.

plăcută. Multiple atribute din jurul mormântului au puteri miraculoase, astfel, uleiul candelor care ard în fața mormântului are însușirea de vindecare a bolnavilor și de izgonire a duhurilor rele. Mormintele Sfântului Dimitrie și ale Sfântului Nicolae sunt izvorătoare de mir. În fiecare an la mormântul Sfintei Euphemia din Chalcedon în care „a fost așezat în raclă trupul preasfânt al martirei, se arăta un semn al puterii ei dumnezeiești deosebite. Teofilact Simocata scrie că „deși trupul se află în mormânt de patru sute de ani, în ziua amintită și în văzul tuturor, episcopul bisericii locale stoarce cu buretele din trupul moartei o mulțime de sânge. Vezi cum curge sângele din răni, întocmai ca dintr-un trup ucis de curând, fiind pătruns de miresme plăcute, iar episcopul îl împarte mulțimii în vase mici de sticlă”¹⁵. Împăratul Mauricius a pus la îndoială minunea Sfintei Euphemia, ordonând ca mormântul să fie golit de podoabele sale de argint după care sicriul a fost sigilat. Dar, în ziua sfântă „au început a curge din nou din mormânt șiroaie de sânge cu miresme plăcute” și în felul acesta „martira l-a deprins pe împărat să creadă. Suveranul a întâmpinat șiroaiele de sânge cu șuvoaie de lacrimi și izvoarele mirositoare cu ploaia izvorâtă din ochii săi”¹⁶.

Sfântul Haralambie. În credințele populare ciurma putea fi stăpânită de către Sfântul Haralambie, a cărui zi se pomenește la 10 februarie după Calendarul Gregorian și la 23 februarie după Calendarul Iulian. Ziua Sfântului Sfințit Mucenic Haralambie coincide cu prăznuirea mai multor mucenici: Sfinții mucenici¹⁷ Porfiriu și Vaptos, care l-au chinuit pe sfântul Haralambie; Sfintele 3 femei care au crezut în Hristos prin Sfântul Haralambie (198); Sfintele mucenițe și fecioare Enata din Gaza și Valentina din Caesareea; Mucenicul Pavel (308); Sfântul Ierarh Anastasie al II-lea, arhiepiscopul Constantinopolului (706); Cuviosul Zenon (Zenondin) din Caesareea Capadociei (416); Sfânta Ana, prințesă de Novgorod (1056); Cuviosul Prohor de la *Lavra Peșterilor* din Kiev (1107); Cuviosul Ioan din Chimchimi, Bulgaria (sec. XIII); Soborul sfinților episcopi de Novgorod: Ioachim, Luca, Gherman, Arcadie (18 septembrie), Gavriil (Grigorie) (24 mai), Martiros, Antonie, Vasile, Simeon și Serapion; Cuviosul Longhin din Koriajemka, Rusia (1540); Pomenirea icoanei Preasfintei de Dumnezeu Născătoarei, Stăpânei noastre, cea din Areovind¹⁸.

Sfântul Sfințit Mucenic Haralambie face parte din categoria de sfinți martiri, amintindu-i aici pe „Constantin Brâncoveanu cu cei patru fii ai lui: Constantin, Ștefan, Radu, Matei și sfetnicul Ianache, Dimitrie, Elefterie, Gheorghe, Haralambie, Mina, Nichita Romanul, Pantelimon, Serghie, Ștefan, Vach, Ecaterina, Tecla, Varvara”¹⁹. În calendarul creștin-ortodox mai există doi sfinți cu numele Haralambie: Mucenicul Haralambie, s-a săvârșit prin foc – 31 mai; Haralambie, mucenic, s-a săvârșit prin sabie – 17 septembrie²⁰.

Pe dimensiunea onomastică Haralâmpie reproduce numele de persoană grec Haralâmpios / Haralâmpos sau Haralâmpis, atestat în epoca creștină. În primele secole ale erei noastre prenumele Haralâmpie era folosit în strânsă legătură cu semnificația celor două elemente componente onomastice: *hará* în greacă „bucurie, încântare, entuziasm” și radicalul *lamp-* din verbul *lâmpo* – „a lumina, a

¹⁵ Teofilact Simocata, *op. cit.*, p. 173.

¹⁶ *Ibidem*, p. 174.

¹⁷ Mucenic – martir din primele veacuri creștine care în timpul persecuțiilor păgâne și-a dat viața pentru Hristos. *Mucenicia* este jertfirea, moartea în chinuri pentru credință (Pr. Prof. Ene Braniște, Prof. Ecaterina Braniște, *Dicționar de cunoștințe religioase*, Sibiu, Editura Andreiana, 2010, p. 286).

¹⁸ *Viețile sfinților de peste tot anul după sinaxarele din Mineie*, Triod și Penticostar, Editura Biserica Ortodoxă Alexandria, 2003, p. 263-264; *Calendarul tuturor sfinților de peste an și locurile din Italia unde se pot cinsti moaștele lor*, Realizat cu binecuvântarea Preasfințitului Părinte Episcop Ț Siluan al Episcopiei Ortodoxe Române din Italia, Roma, Tipărit la GRAFITALIA 2000 SRL, 2014, p. 38.

¹⁹ Petroniu Florea, *Aleșii lui Dumnezeu. Predici la sărbători*, Oradea, Editura Episcop Nicolae Popovici, 2005, p. 47.

²⁰ *Sfântul Mucenic Haralambie ocrotitorul împotriva bolilor*, Selecția și adaptarea textelor de Ciprian Voicilă, București, Meteor Publishing, 2016, p. 119.

străluci”²¹. Prenumele Haralambie este unul calendaristic, fiind atestat la mai multe popoare din spațiul est și sud-est european. În 1347 prenumele Haralambie era cunoscut în Serbia și Croația, în 1484 este menționat în *Pomelnicul* de la Horodiște. În documentele românești prenumele Haralambie este întâlnit mai des începând cu secolul al XVII-lea, dar până atunci era prezent în calendarul popular și în unele credințe, în special integrat în rândul ciobanilor, „ca și mulți alți martiri ai creștinismului”. În calendarul ortodox pe anul 1845 este fixat prenumele Haralampie, totodată forma oficială literară este de pronunție neogrecescă – Haralambie. Haralambie este cel care ține ciurma în lanț, iar dacă ziua lui nu este sărbătorită, el îi va da ciumei drumul în lume. În spațiul românesc prenumele Haralambie este cunoscut sub următoarele forme: Haralamb, Haralap, Haramb, Alampie (de aici și toponimul Alimpești, Județul Gorj), Arambie, Hariu, Harea, Lambu, Lambi. Formele Hare, Harea, Haruță (pot proveni și de la prenumele *Zaharia, Hariton*) se întâlnesc frecvent și ca nume de familie. În limba bulgară circulă sub forma Haralambi²², femininul Haralampia, Haralampii, Lambo; în rusă – Haralampii, Harlampii; în maghiară – Harlám, în ucraineană – Harlamp, Harlam²³.

Marele Sfânt Mucenic Haralambie a fost episcop de origine greacă în cetatea Magnezia din Asia Mică. Împreună cu enoriașii săi a fost persecutat de către împăratul Septimius Severus (193-211). Mai marele cetății Magnezia, dregătorul Luchian a poruncit ca episcopul Haralambie să fie prins și adus în fața judecății. La porunca lui Luchian ighemonul, episcopul Haralambie a fost „dezbrăcat de hainele sale, și, după ce i-au jupuit tot trupul cu unghii de fier, i-au tăiat fâșii de piele de pe trup”. Haralambie le-a spus tortionarilor săi: „Mulțumesc vouă, fraților, că strujind trupul meu cel vechi și bătrân, m-ați înnoit, îmbrăcându-mi sufletul cu haina cea nouă a suferințelor pentru Hristos”²⁴. Mucenicul Haralambie a fost osândit la moarte prin sabie în anul 198, fiind martirizat în 202. În timpul vieții sale i-au fost atribuite mai multe minuni, iar jertfa sa în numele credinței a determinat-o pe fiica împăratului Galina să se convertească la creștinism. Anume ea a și dat pământului trupul martirului Haralambie: „Pe cel tare în arme, ostaș a lui Hristos și marele între mucenici, Haralambie cel preaslăvit”, „stâlp neclintit Bisericii lui Hristos”, „sfeșnic pururea luminos al Lumii” pe care Dumnezeu l-a primit „ca pe un porumbel cu aripi mărite, zburând către Cereștile Locașuri ca un nebiruit și slăvit pătimitor”²⁵. Virtuțile taumaturgice ale Sfântului Haralambie sunt date de Dumnezeu. Cu puterea Duhului său Sfântul Haralambie este cunoscut ca fiind apărător, vindecător și izbăvitor de boli, ciumă, lepră, foamete, tămăduitor de multe feluri de suferințe, izbăvitor de cele rele și de necazuri, „izvor de tămăduiri”, „vrednic de minune”, „tămăduitor de răni și boli”²⁶. Spectrul puterilor sale curative este extins, astfel Sfântul Haralambie „s-a învrednicit pe bolnavi a tămădui”, fiind cel ce a „dat șchiopilor și ologilor însănătoșire”, „cel ce a vindecat de orbire”, cel care prin rugăciunile sale „morții a înviat”²⁷.

În tradiția bizantină sfinții îi protejau pe oameni de secetă, inundații, geruri cumplite, furtuni nimicitoare, toate aceste adversități naturale aducând cu ele foamea, iar foamea la rândul său era

²¹ Tatiana Petrache, *Dicționar enciclopedic al numelor de botez – cu un tabel alfabetic al Sfinților ortodocși*, București, Editura Anastasia, 1998, p. 56.

²² În Bulgaria Sfântul Haralambie este cunoscut cu mai multe nume: Свети Харалампиий, Чуминден, Харалан бей, Аралан бей, Араламбо (Лилия Старева, *Български светци и празници*, Книгоиздателска къща „Труд”, 2003, с. 108).

²³ Cristian Ionescu, *Dicționar de onomastică*, Ediția a II-a, Editura Elion, 2008, p. 202; Maria Cosniceanu, *Dicționar de prenume*, Chișinău, Î.E.P. Știința, 2010, p. 67; Tatiana Petrache, *op. cit.*, p. 192.

²⁴ *Acatistul Sfântului Marelui Mucenic Haralambie*, Bacău, Editura Bunavestirea, 2003, p. 4.

²⁵ *Sfântul Mucenic Haralambie. Viața, Minunile, Paraclisul și Canonul*, București, Editura Agapis, 2019, p. 66, 77, 79, 83.

²⁶ *Sfântul Sfințitul Mucenic Haralambie (10 februarie)*, în „Cuvântul. Buletinul Parohiei ortodoxe Române „Sfinții Trei Ierarhi”, nr. 196, ianuarie 2012, p. 1-2; *Sfântul Mucenic Haralambie. Viața, Minunile, Paraclisul și Canonul*, București, Editura Agapis, 2019, p. 63, 65, 73, 80, 84-85; Natalia Grădinaru, *Sacroterapia în concepția culturii populare*, în „Revista de Etnologie și Culturologie”, Vol. XVIII. Chișinău, 2013, p. 213.

²⁷ *Acatistul Sfântului Sfințit Mucenic Haralambie (10 februarie)*, *Condac 5, Icos 5*, în <https://doarortodox.ro/2013/02/10/troparul-sf-sfintit-mc-haralambie-10-februarie/> [Accesat: 21.05.2020].

însoțitoarea ciumei și a războaielor. Viețile sfinților descriu multiple minuni împotriva foametei de pe urma căroră „toate cămările și vasele se umplu deodată, sau sosește un binefăcător putred de bogat, urmat de o caravană de animale cu spinările încărcate cu toate bunătățile pământului”²⁸. „Lucrarea, foarte frumoasă, discretă” a Sfântului este relevată de către părintele Radu Brânză, parohul bisericii Sfântul Haralambie din Iași care, pe lângă numeroase acțiuni de o profundă semnificație spirituală, oferă și mâncare celor aflați la nevoie prin intermediul cantinei „Sfântul Haralambie”, aflată în curtea interioară a locașului. Părintele Radu Brânză, cu multă evlavie și căldură în suflet, mărturisește următoarele: „...după aproape un an de zile de activitate, scotocisem toate cutiile de donații, nu mai aveam niciun ban, eram cu bucatăreasa, ne-am întreat: „Ce facem ? Nu mai aveam un pic în cămară ?”. Și am zis așa: „Tanti Rodica, dacă nu-i, nu e, n-o să dăm”. La care Tanti Rodica se ridică și se închină la icoană și spune așa: „A găsi Sfântul Haralambie vreo soluție...”. S-a închinat adânc, a făcut metanii, nu a durat cinci minute, bate un om în ușă: „Mă iertați, ași putea eu să dau mâncare mâine?”. M-am uitat la Rodica, ne-am uitat la Sfânt și am spus: „Bine, hai, poți să dai”. Asta a fost singurul moment când nu aveam nicio soluție și Sfântul a trimis-o imediat”²⁹.

Sfântul Haralambie este alesul lui Dumnezeu, fiind o ființă desăvârșită, de excepție, este patron al unor activități terapeutice – „folositoriu și apărătoriu de înfricoșata boala a ciumei”, „apărător al multor feluri de boli, iar mai vârtos, al morții napraznice”³⁰. Sfântul Haralambie își oferă necondiționat puterea sa în slujba oamenilor, oferindu-le vindecarea cu ajutorul lui Dumnezeu.

Sfinții protectori și tămăduitori de boli au contribuit la apariția și dezvoltarea instituțiilor de asistență medicală. De exemplu, Sfântul Samson, *xenodochos* (primitor de oaspeți) este considerat fondatorul spitalului din Constantinopol, edificat între bisericile Sfânta Sofia și Sfânta Irina. În literatura hagiografică este specificat că Sfântul Samson l-a vindecat pe împăratul Iustinian, grav bolnav în urma unei afecțiuni a organelor genitale, cerându-i în schimb doar ca în apropierea casei sale să fie înălțat un spital. Coincidența făcea ca în anul 534 generalul Belisarios să se întoarcă victorios din Africa „aducând cu sine imensul tezaur al regelui vandal Gelimer”, astfel a treia parte din tezaur a fost donată spitalului³¹. O certitudine rămâne și faptul că ulterior împăratul Iustinian a fost bolnav și de ciumă în anii pandemiei care-i poartă numele (540-541), reușind o vindecare miraculoasă³².

În spațiul românesc pe timp de ciumă enoriașii se adresau în rugăciunile lor sfinților protectori și tămăduitori de boli, de ciumă: Sfântul Haralambie, Sfântul Pantelimon, Sfântul Spiridon, Sfântul Visarion. Din cauza că nemiloasa Ciumă ataca cel mai mult locurile aglomerate, orașele și târgurile, oamenii înstăriți se retrăgeau pentru o perioadă în incinta mănăstirilor ortodoxe care le ofereau siguranța vieții lor și a celor apropiați. Ion Neculce descrie o epidemie de ciumă din perioada de domnie a lui Dumitrașcu-Vodă Cantacuzino în Țara Moldovei: „S-au scornit o ciumă mare în toată țara în dzilele acestui domnu la vleato 7183 (1675/6), de la luna lui iuni, ș-au ținut pân’ la ghenarū. Ș-au murit mulți oameni, că nu-i putē îngropa și-i arunca prin gropi, de-i năruie”³³. Domnul țării împreună cu boierii, „vădzindu atâta omor” s-a retras în deal la Galata unde au așteptat până s-a retras ciuma din oraș³⁴.

²⁸ Alexander Kazhdan, *Țăranul*, în Gugliermo Cavallo (coordonator), *Omni bizantin*, Iași, Polirom, 2000, p. 75.

²⁹ *Sfântul Haralambie este un sfânt al bunătății*. Interviu realizat de Valentin Arapu cu părintele Radu Brânză, parohul bisericii Sfântul Haralambie din Iași în data de 05.08.2019 [Vezi: Anexa].

³⁰ G. Stempel, Fl. Moisil, L. Stoianovici, *Catalogul manuscriselor românești*, Vol. II, București, Editura Academiei, 1967, p. 84.

³¹ Cyril Mango, *Sfântul*, p. 309-310.

³² Procopius descrie ciuma drept o nenorocire care „chinuia pe oamenii din Bizanț, iar împăratul s-a îmbolnăvit atât de rău, încât mergea vorba că a și murit”, totuși „puțin mai târziu Iustinian s-a întreat” (Procopius din Caesarea, *Istoria Secretă*, București, Editura Gramar, 2006, p. 33).

³³ Ion Neculce, *Letopisețul Țării Moldovei și O samă de cuvinte*, Ediție îngrijită de Iorgu Iordan, București, Editura de Stat pentru Literatură și Artă, 1955, p. 146.

³⁴ *Ibidem*.

Un șir de însemnări ale timpului reflectă faptul că din cauza ciumei în Țara Românească „s-au spart toate orașele”, iar mănăstirile ortodoxe erau locuri ferite de ciumă, astfel cucoanele însărcinate se refugiau la mănăstiri pentru a naște copii. Petrache logofăt însemna la 31 octombrie 1795, la mănăstirea Cozia³⁵ cucoana medelnicerului Costache Otetelișanu a născut „o cuconiță și au botezat-o prea sf(înțitul) părintele eparh(iei) Rîmn(icului) Nectarie în sfânta mănăstire (...) punându-i numele Sevasti”³⁶. În același an cucoana lui „vistieru Anghel” a născut la mănăstirea Cozia „un coconaș”, punându-i numele Iancu”³⁷. Informațiile din sursele narrative nu specifică locația fixă unde aveau loc nașterile, dar, este cunoscut faptul că în imediata apropiere a mănăstirii, domnul Țării Românești Radu Paisie (cunoscut și cu numele Petru de la Argeș sau Radu-vodă Călugărul) [1535-1546]³⁸ a edificat bolnița Sfinților Apostoli (1542-1543) în care primeau îngrijire călugării bătrâni și unii credincioși³⁹. Dat fiind faptul că nașterea unui copil avea loc într-un mediu exclusiv feminin, pruncul fiind ținut „în mâni de muiare”⁴⁰, iar viitoarea mamă era însoțită de femei pricepute, de moașe care din cauza că atingeau „părți din trup și umori socotite necurate, le aducea un canon: erau primite în biserică și, eventual împărțite abia la 50 de zile după ce asistaseră la naștere”, ne face să afirmăm că nașterile menționate pe timp de ciumă au avut loc în incinta bolniței în care, pe lângă femeile gravide erau admise și femeile moașe care aveau cunoștințe „de anatomie și fiziologie ale oamenilor de atunci”, acoperind și „o mică parte din domeniul vast al obstetricii”⁴¹. O certitudine a epocii o constituie și faptul că „numărul de femei care mureau la naștere era foarte ridicat”⁴², iar pe timp de ciumă riscurile în acest sens sporeau atât pentru prunc cât și pentru viitoarea mamă.

Clericii au completat literatura etnoiatrică, alcătuiind rugăciuni și *țidule* pentru diferite boli. La „privegherea rugătoare” preoții puneau „stihurile Sfântului Haralambie” „de va fi cererea pentru ciumă”: *Mare mucenic sfinte ! / Haralambie Părinte ! / Ne-au înfierbântat la minte / Sfintele tale cuvinte. / Care le-ai vărsat odată / Viindu-ți cereasca plată, / Pentru patima răbdată / Prin cerere minunată. / Ceriul deschizându-ți-se / Și făgăduindu-ți-se. / Ai cerut mai înainte / Să-ți rămâie cele sfinte, / Spre folosire fierbinte / Moaștele tale Părinte*⁴³.

În scrierile teologice sunt descrise multiple cazuri de tămăduire a bolnavilor de ciumă prin credință, prin rugăciuni adresate Sfântului Haralambie. În secolul al XVIII-lea monahul Ionas din Sfântul Munte a mers la Constantinopol pentru a-l mărturisi pe Hristos. În scurt timp Constantinopolul a fost cuprins de ciumă. Monahul, infectat de molimă, a postit timp de trei zile, „rugându-se neîncetat

³⁵ Actualmente în Muzeul Mănăstirii Cozia se păstrează o veche icoană pe lemn, de mărime semnificativă cu chipul Sfântului Haralambie (Diana Munteanu, *Sfântul Haralambie, apărătorul de ciumă și de foamete*. În: „Ziarul Lumina”, 9 februarie, 2008, în <https://ziarullumina.ro/actualitate-religioasa/documentar/sfantul-haralambie-aparatorul-de-ciuma-si-de-foamete-61439.html> [Accesat: 26.05.2020].

³⁶ Ion Neculce, *Letopisețul Țării Moldovei și O samă de cuvinte*, p. 173-174.

³⁷ *Ibidem*, p. 174.

³⁸ Bogdan Petriceicu Hasdeu, *Arhiva istorică a României*, Vol. I. 1864-1865, Ediție critică de I. Opreșan, București, Saeculum I.O., 2013, p. 57; A.D. Xenopol, *Istoria românilor din Dacia Traiană*, Vol. II, Ediția a IV-a, *De la întemeierea Țărilor Române până la moartea lui Petru Rareș, 1546*, București, Editura Științifică și Enciclopedică, 1986, p. 407-408; Idem, *Istoria românilor din Dacia Traiană*, Vol. III, Ediția a IV-a, *De la moartea lui Petru Rareș până la Matei Basarab și Vasile Lupu*, București, Editura Științifică și Enciclopedică, 1988, p. 126.

³⁹ Mircea Păcurariu, *Istoria Bisericii Ortodoxe Române*, Chișinău, „Știința”, 1993, p. 164.

⁴⁰ Varlaam mitropolitul de Țara Moldovei, *Carte românească de învățătură. Dumenecele preste an și la praznice împărătești și la svenți mari*, Vol. II, Cu binecuvântarea Preafericitului Părinte Daniel, Patriarhul Bisericii Ortodoxe Române, Ediție îngrijită și glosar de Stela Toma, Prefață și studiu de Dan Zamfirescu, București, 2011, p. 372.

⁴¹ Maria Magdalena Székely, *Eseu despre copilărie în Moldova veacului al XVII-lea*. În: „Studii și materiale de istorie medie”, Vol. XXXIII, 2015, p. 388-389.

⁴² *Ibidem*, p. 388.

⁴³ Silvia Ciubotaru, *Agenți terapeutici în folclorul medical din Moldova*, în: „Anuarul Muzeului Etnografic al Moldovei”, Vol. IV, Iași, 2004, p. 168-169; G.T. Kirileanu, *Scrieri*, II, Ediție îngrijită, note, comentarii și bibliografie de Constantin Bostan, București, Editura Minerva, 1997, p. 86; *Cinstiitul Paraclis al Sfântului Sfințitului Mucenic Haralambie dimpreună cu viața sfântului*, Sibiu, Tiparul și Editura lui W. Krafft, 1924, p. 30.

Sfântului Mucenic Haralambie”⁴⁴. În noaptea a treia i s-a ivit în somn Sfântul Haralambie care l-a asigurat că se va vindeca și el și întregul popor. Minunea s-a întâmplat în scurt timp, vindecându-se în scurt timp toți bolnavii de ciumă.

În anul 1812 în Epiros a izbucnit o epidemie de ciumă care a încetat după ce un creștin pe nume Molossos s-a prezentat la Mănăstirea Sfântului Ștefan de la Meteora, cerând binecuvântarea pentru a duce sfântul cap al Mucenicului în regiunea sa natală. Prin rugăciunea creștinilor și prin mijlocirea Sfântului Haralambie, epidemia de ciumă a încetat⁴⁵.

În timpul luptelor dintre greci și turci, în anul 1897, soldații turci au pătruns în Mănăstirea Sfântului Ștefan, încercând să ia racla de aur în care se păstrau moaștele Sfântului Haralambie. Soldații au lovit „cu sălbăcie racla”, dar nu au putut să o deschidă. În scurt timp după aceea printre soldații turci s-a răspândit o epidemie de tifos, suferind pierderi umane îngrozitoare⁴⁶.

În Grecia semnificația zilei de 10 februarie este legată de anul 1908 când a fost înregistrată una dintre cele mai mari epidemii de ciumă. Molima s-a răspândit până în Sfântul Munte. În aceste condiții un grup de monahi au mers la Meteora de unde au adus cinstitul cap al Mucenicului Sfântului Haralambie, așezându-l spre închinare în Biserica Protaton din Karies. În decursul nopții monahii au cântat Paraclisul Sfântului Haralambie, iar în zorii zilei ciuma s-a retras. De atunci, în fiecare an, în ziua de 10 februarie a fost acceptată această priveghere, cu citirea paraclisului Sfântului Haralambie, de toate mănăstirile athonite⁴⁷.

Legende folclorice. În tradiția creștină Sfântul Haralambie s-a vindecat de ciumă, astfel credincioșii îi atribuiău remediul vindecării de molimă, acordându-i apelativul de „izbăvitor de ciumă și de foamete”⁴⁸. Jertfa sa este reflectată în numeroase legende în care personajele centrale sunt Sfântul Haralambie și Cioma.

În Bucovina au circulat concomitent câteva legende complementare dedicate Sfântului Haralambie. Prima legendă explică „Cum i-a dat în stăpânire Dumnezeu Cioma Sfântului Haralambie”. Astfel, după o viață scursă „în chinuri și munci greu de îndurat” Sfântul Haralambie a fost chemat la Dumnezeu pentru a fi răsplătit cu orice îi va cere. Sfântul Haralambie la rugat pe Ziditor să-i permită să coboare pe pământ pentru ai întreba pe oameni „ce ar trebui să ceară de la El”. Oamenii l-au rugat pe Sfânt să-i păzească de Ciumă. Astfel, Dumnezeu i-a dat Sfântului Haralambie „Cioma în stăpânire”. Sfântul Haralambie a prins Cioma, legând-o cu un lanț de fier de grumaz, ținând-o până astăzi înlănțuită⁴⁹.

În Bucovina oamenii credeau că Cioma are „un chip îngrozitor”, are „cap ca de om, coarne ca de bou și coadă ca de șarpe”, în vârful cozii are un ghimpe cu care înghimpe oamenii, contaminându-i de ciumă. Conform legendei, Sfântul Haralambie s-a întâlnit cu ciuma „care umbla pe pământ și aducea foarte multă stricăciune în omenire”. A urmat o confruntare, Sfântul Haralambie reușind să imobilizeze ciuma, legând-o de grumaz „cu un lanț greu de fier”, iar atunci „când oamenii nu serbează ziua lui, o sloboade pe pământ”⁵⁰.

⁴⁴ *Sinaxarul Sfântului Haralambie*, / Monahia Teotekmi. Mănăstirea Sfântului Ștefan Meteora /, Traducere din limba greacă Constantin Petrache, Galați, Egumenița, 2013, p. 148-149.

⁴⁵ *Ibidem*, p. 149.

⁴⁶ *Ibidem*, p. 150.

⁴⁷ *Ibidem*, p. 150-151.

⁴⁸ *Acatistul Sfântului Marelui Mucenic Haralambie*, Bacău, Editura Bunavestirea, 2003, p. 23.

⁴⁹ Simion Florea Marian, *Sărbătorile la români: studiu etnografic*, Vol. I, București, Editura Fundației Culturale Române, 1994, p. 190-193; *Cum i-a dat în stăpânire Dumnezeu Cioma Sfântului Haralambie*, în *Sfântul Mucenic Haralambie ocrotitorul împotriva bolilor*, Selecția și adaptarea textelor de Ciprian Voicilă, București, Meteor Publishing, 2016, p. 88-89.

⁵⁰ Tudor Pamfile, *Mitologie românească. I. Dușmani și prieteni ai omului (Din viața poporului român. Culegeri și studii, XXIX)*, București, Librăriile Socec & Comp.; Leipzig: Otto Harrassowitz, 1916, p. 319; *Sfântul Mucenic Haralambie. Viața, Minunile, Paraclisul și Canonul*, București, Editura Agapis, 2019, p. 49.

Împuternicirea dată de Dumnezeu Sfântului Haralambie de a stăpâni Ciuma și bolile este reflectată în legendele populare. Astfel, puterea de a ține „ciumile de păr” i-a fost atribuită după ce Ciuma „i-a secerat lui Haralambie întreaga familie”. Durerea și disperarea l-au adus în pragul suicidului, dar „Bunul Dumnezeu S-a milostivit de el”, luându-l la ceruri și dându-i de grijă „ciumile” pe care sfântul le ține de păr, „ca să nu-și facă de cap”⁵¹. În ipostaza sa arhaică Sfântul Haralambie care „ține ciumele de păr”⁵² „se încadrează între Asklepios și Haron din mitologia antică grecească”. Aidoma acestor divinități Sfântul Haralambie stăpânește moartea, purtând sufletele spre lumea cea de dincolo⁵³.

Într-o altă legendă se spune că Dumnezeu a împărțit fiecărui sfânt câte o slujbă, dar Sfântul Haralambie a întârziat la această întâlnire. După ce a meditat, Domnul îi dăruie Sfântului Haralambie „o cățelușă, care era legată de grumaz cu un lanț de aur”, atribuindu-i sfântului și puterea asupra bolilor⁵⁴. În zona Tecuciului legenda îl prezintă pe Haralambie în calitatea sa inițială de păstor (mocan) care s-a îmbolnăvit, fiind vindecat de un vraci renumit. Sfântul Haralambie l-a rugat pe vraci să-i îngăduie să devină ucenicul său, învățând timp de trei ani „toate leacurile pe care le cunoștea vraciul”. În cele din urmă Sfântul Haralambie a ajuns taumaturg sau făcător de minuni desăvârșit, tămăduind mulți oameni fără plată, fiind astfel doctor fără de arginți⁵⁵. Dumnezeu, apreciindu-i credința și faptele sale bune, l-a înzestrat pe Sfântul Haralambie cu „puterea de a ține în lanțuri ciuma, întruchipare a răului ce se identifică adesea cu moartea”. Silvia Ciubotaru remarcă că mai multe variante ale legendelor despre Sfântul Haralambie⁵⁶ sunt asemănătoare cu *Povestea lui Ivan Turbincă* care prinde moartea și o închide în turbincă. Respectiv, Sfântul Haralambie „sub chipul unui flăcău frumos”⁵⁷ prinde ciuma și o închide într-o nucă, „și tot ca în narațiunea scriitorului humuleștean, ciuma și moartea nu mai au voie să se atingă de neamul omenesc, trebuind să roadă rădăcini, ghindă și vreascuri prin păduri”⁵⁸.

Credințe și obiceiuri. În jurul zilei Sfântului Haralambie cu timpul s-au format multiple restricții și interdicții care urmau a fi respectate cu strictețe. În ziua de prăznuire a Sfântului Haralambie țărani nu lucrau nimic, nu înjugau boii, posteau pentru sănătatea lor, a membrilor familiei și a animalelor din gospodărie. Oamenii care mâncau de fruct și munceau în această zi erau expuși bolilor pe parcursul întregului an, sufereau de dureri de măsele. Oamenii haini și lipsiți de buna-cuviință erau pedepsiți de Sfântul Haralambie prin trimiterea Ciumei asupra lor. Ciuma era slobozită pe pământ și atunci când Sfântul Haralambie vedea că „sufletele oamenilor s-au înrăit și s-au înmulțit fărădelegile”⁵⁹.

În tradiția populară Sfântul Haralambie este socotit și ocrotitor al animalelor, era serbat „pentru că se îngrijea de sănătatea animalelor”⁶⁰. Semnificativ este faptul că această calitate a Sfântului Haralambie se încadrează într-o tradiție comună mai veche a primilor sfinți din Palestina care purtau

⁵¹ *Sfântul Haralambie ține „ciumile” de păr în Sfântul Mucenic Haralambie ocrotitorul împotriva bolilor*, p. 93-94.

⁵² T. Pamfile, *op. cit.*, p. 318.

⁵³ Silvia Ciubotaru, *Sfântul Haralambie*, în Silvia Ciubotaru, Ion H. Ciubotaru, *Vitralii. Pagini etnoculturale din presa anilor 1992-2012*, Iași, Editura Presa Bună, p. 53.

⁵⁴ *Sfântul Haralambie, stăpânul bolilor*, în *Sfântul Mucenic Haralambie ocrotitorul împotriva bolilor*, p. 94.

⁵⁵ *Sfântul Mucenic Haralambie. Viața, Minunile, Paraclisul și Canonul*, București, Editura Agapis, 2019, p. 49-50; *Sfântul Haralambie, mocan (cioban) la oi (din Moldova) în Sfântul Mucenic Haralambie ocrotitorul împotriva bolilor*, p. 92-93.

⁵⁶ Într-o legendă Sfântul Haralambie este trimis de Dumnezeu pe pământ pentru a prinde moartea care „cosea cu coasa ei veninoasă pe mulți oameni”. Sfântul Haralambie a prins moartea, legând-o cu un lanț de fier și ținând-o legată până astăzi cu tot cu coasa ei „de care nu se desparte niciodată” (*Sfântul Haralambie pedepsește nedreptatea înfăptuită de moarte*, în *Sfântul Mucenic Haralambie ocrotitorul împotriva bolilor*, 2016, p. 92).

⁵⁷ Tony Brill, *Tipologia legendei populare românești*, Vol. II, *Legenda mitologică, legenda religioasă, legenda istorică*, București, Editura Saeculum, 2006, p. 210-211.

⁵⁸ Silvia Ciubotaru, *op. cit.*, p. 52.

⁵⁹ *Sfântul Mucenic Haralambie ocrotitorul împotriva bolilor*, p. 82.

⁶⁰ Marcel Lutic, *Credințele și practicile ritual privitoare la creșterea vitelor*, în „Anuarul Muzeului Etnografic al Moldovei”, Vol. III, Iași, Casa Editorială Demiurg, 2003, p. 267; Ion Mușlea, Ovidiu Bîrlea, *Tipologia folclorului. Din răspunsurile la chestionarele lui B.P. Hasdeu*, București, Editura Minerva, 1970, p. 352.

grija animalelor⁶¹. În ziua Sfântului Haralambie în Bucovina, Someș, Bihor și în părțile din Câmpia Dunării oamenii duceau la biserică făină de porumb, sare, flori de romaniță și tărâțe care erau stropite cu agheasmă pentru ca mai apoi să fie amestecate cu hrana vitelor pentru a le feri de îmbolnăviri⁶². De asemenea, fântânile, grajdurile, pivnițele, pomii și curechiul (varza) din grădini pentru a fi ocrotite de viermi și omizi, erau stropite cu agheasma de la Sfântul Haralambie⁶³. În Muntenia țărani credeau că „praznicul Sfântului Haralambie este cea mai mare sărbătoare a pomilor”, astfel, ei ungeau pomii din grădină cu colivă sfințită adusă de la biserică⁶⁴.

Reprezentarea iconografică. În iconografie Sfântul Haralambie este pictat ca „un bătrân având barbă albă, lungă și ascuțită, despicată în două”, îmbrăcat în haine arhieresti, ținând în lanț cumplita ciumă (scheletică) sau întruchiparea unui balaur, și călcând-o în picioare⁶⁵. În secolul al XVIII-lea monahul Ionas de la Sfântul Munte în chilia sa de la Kavsokalivia a rânduit să fie pictată o icoană cu înfățișarea Marelui Mucenic Haralambie: în mijloc în dreapta căruia este pictat monahul îngenunchiat, iar „în stânga este zugrăvită boala sub chipul unui demon întunecat, de dimensiuni mici, care fuge alungat de Mucenic”⁶⁶.

Icoanele Sfântului Haralambie erau considerate atât tămăduitoare cât și izgonitoare de forțele răului prin imaginea „necuratului stăpânit” la picioarele Sfântului⁶⁷. În Cinstitul Paraclis al Sfântului Sfințitului Mucenic Haralambie și în Canonul de rugăciune adresat sfântului este nuanțată puterea sa de izgonire a demonilor prin invocarea stihului: „Sfinte, mare mucenice, Haralambie, roagă-te lui Dumnezeu pentru noi. Spăimântatu-s-au toți de dumnezeiasca ta slavă, căci capul tău preacinstit bolile vindecă, pe dracii îi izgonește, pe credincioși îi izbăvește de răutăți și tuturor celor ce aleargă la tine, mântuire le dăruiește”⁶⁸.

Interferențe literare. Puterea Sfântului Haralambie de a stăpâni ciuma și moartea a fost descrisă în multiple creații literare. Biserica închinată Sfântului Sfințit Mucenic Haralambie din Iași are o legendă expusă de către Mihail Sadoveanu în culegerea *Hanu Ancuței*⁶⁹. Haralambie era arnăut domnesc, dar într-o bună zi „Dumnezeu a vrut să-și urască slujba la poarta Domniei”, devenind haiduc. A lovit curți boierești, sate, luând și mare dobândă. Haralambie controla codrii, drumurile, trecătorile, fântânile din preajmă, astfel boierii, negustorii și oamenii simpli s-au plâns lui vodă pe asupririle și răutățile lui Haralambie. Domnul țării a poruncit ispravnicilor „să alcătuiască poteri și să prindă pe vrăjmași”, dar Haralambie reușea de fiecare dată să scape de urmăritori. În cele din urmă marele vornic al Țării de Sus l-a sfătuit pe domn că cel mai vrednic vânător al lui Haralambie este frate-său „Gheorghie Leondari, tufecci-bașa⁷⁰, care-i om cinstit și viteaz și arată mare scârbă pentru răutățile frățâne-său”. Gheorghie Leondari a fost nevoit să îndeplinească porunca domnească, de al aduce la picioarele suveranului pe fratele său „viu sau mort”. După o urmărire de opt zile Haralambie cu tovarășii lui au fost încercuiți, iar Gheorghie Leondari după ce frate-său trase cu pistolul în el „l-a pălit cu hamgerul”⁷¹

⁶¹ Cyril Mango, *Sfântul*, p. 317.

⁶² *Sfântul Mucenic Haralambie. Viața, Minunile, Paraclisul și Canonul*, București, Editura Agapis, 2019, p. 48.

⁶³ Silvia Ciubotaru, *op. cit.*, p. 52-53.

⁶⁴ *Sfântul Mucenic Haralambie ocrotitorul împotriva bolilor*, p. 79.

⁶⁵ Dionisie din Furna, *Erminia picturii bizantine*, București, Editura Sophia, 2000, p. 153, 197; I. Aurel Candrea, *Folclorul medical român comparat. Privire generală. Medicina magică*, Iași, Polirom 1999, p. 170; Tudor Pamfile, *op. cit.*, p. 320; Silvia Ciubotaru, *op. cit.*, p. 53.

⁶⁶ *Sinaxarul Sfântului Haralambie*, p. 149.

⁶⁷ А.А. Портнов, М.И. Шахнович, *Психозы и религия*, Москва, «Книга по требованию»; Ленинградское отделение, Издательство «Медицина», 1967, с. 59.

⁶⁸ *Sfântul Mucenic Haralambie. Viața, Minunile, Paraclisul și Canonul*, București, Editura Agapis, 2019, p. 63, 80.

⁶⁹ Mihail Sadoveanu, *Haralambie*, în Mihail Sadoveanu, *Hanu Ancuței. Baltagul*, Chișinău, Litera, 2003, p. 10-12.

⁷⁰ *Tufecci-bașa (tufecciu-bașa)* – comandantul gărzilor domnești; șef armurier; șeful pușcașilor.

⁷¹ *Hamger / hanger* – pumnal mare, încovoiat care se purta la brâu.

și l-a doborât”. Gheorghie Leondari s-a prezentat la curte, a pus capul fratelui său „pe covor, pe năframă roșă, la picioarele lui Vodă”, rugându-l cu lacrimi în ochi să-i permită să-l lase *slobob* pentru se retrage la moșia sa deoarece a vărsat sângele părinților lui, care curge și-n vinele sale. După retragerea din slujba domnească, Gheorghie Leondari a clădit în Iași Biserica Sfântul Haralambie⁷².

În descrierea faptelor lui Gheorghie Leondari, Mihail Sadoveanu s-a inspirat din *Istoria Moldovei* a lui Manolachi Drăgici care s-a referit la domnia lui Constantin Ipsilanti din anii 1799-1801⁷³. În cele două texte există câteva deosebiri, astfel Manolachi Drăgici scrie că tufecci-bașa Gheorghie din Basarabia l-a urmărit pe fratele său Haralambie „cu 50 de neferi aleși dintre toți arnăuții”⁷⁴, înghesuindu-l „în satul Bozieni din Ținutul Neamț, într-o grădină”. Haralambie „s-a repezit asupra fratelui său dând să-l omoare, fără însă să-i reușească intenția”. Tufecci-bașa l-a ucis pe frate-său cu pistolul. Scena de la palat este completată cu un detaliu elocvent, astfel „chiar Ipsilanti a lăcrimat pentru cele întâmplate”. Ulterior, Gheorghie Leondari „a ridicat în Iași biserica al cărui hram este Sfântul Haralamb din Sărărie, căreia i se mai zice biserica lui Tufecci-bașa”⁷⁵.

În unele scrieri literare Sfântului Haralambie i-a fost atribuită imaginea unui bătrân cu coasă care aduce moartea. Pe paginile revistei „Calicul” au fost publicată o snoavă în care Sfântul Haralambie contribuia la dezvoltarea calităților meschine ale unor oameni, în special zgârcenia și prostia. Povestitorul Stan Pățitul relevă în acest sens povestea uni țăran foarte bogat din Stoiceni, ajuns la vârsta de 70 de ani. Acel țăran era și foarte zgârcit („ca un *melciu*, sau bourel, când se retrage în casa sa”) încât nici „Sfântul Haralambie nu se încumeta a merge la el cu coasa, pentru că se temea, că nu-i dă de mâncare”⁷⁶. Într-o zi țăranul, bătrân și bolnăvicios, a fost „descântat” de o țigancă care a reușit să primească de la bătrân diferite sume de bani, în succesiunea invocării ierarhiei divine: „în numele Tatălui” (1 leu); „în numele Fiului” (2 lei); „în numele Duhului sfânt” (3 lei); „pentru Sfânta Maica Precista” (4 lei); „pentru Sfântul Haralambie care adună morții cu coasa” (5 lei)⁷⁷. Apogeul acestui subiect satiric este atins când țăranul este convins de țigancă să-i cumpere o buruiană uscată vindecătoare, adusă de la munte, numai ea știe de unde, contra sumei de 100 de lei. O culminație aparte, cu referire la moarte, o are dialogul dintre eroi, astfel, țăranul întrebând țigancă: „Da cu asta cât ași putea trăi?”. Iar răspunsul țigăncii este pe măsura prostiei afișate: „Până ce mori, pentru că n-am mai multă, decât atâta cât vezi, dar eu îți mai pot aduce, și atunci cât *mânci* de asta mereu trăiești!”. După târguiala făcută, țigancă dispăre pentru totdeauna. Spre seară s-a întors de la muncile câmpului nevasta țăranului care, văzând buruiana „miraculoasă”, ia zis doar atât: „Mă prostule, asta-i iarba roșie care crește pe toate gardurile!”⁷⁸.

În literatura contemporană Sfântul Haralambie este invocat în multiple cazuri de tratament și vindecare miraculoasă a unor bolnavi gravi, starea cărora fiind estimată cu șanse minime de însănătoșire. Iannis (Iannaki) „cel nebun pentru Hristos”⁷⁹ este protagonistul central al scrierii lui Dionisios A.

⁷² Mihail Sadoveanu, *op. cit.*, p. 10-12.

⁷³ M. Drăgici, *Istoria Moldovei pe timp de 500 de ani până în zilele noastre*, volumele 1 și 2, Iași, 1857; Transpunere în litera și graiul zilei de azi și comentarii de Constantin Mihăiescu-Gruicu, București, Editura Paco, 2013, p. 297-299.

⁷⁴ În spațiul românesc albanezii erau atestați în calitate de mercenari sau arnăuți. Mercenarii albanezi se aflau în garda și în oastea domnească, în garnizoanele cetăților de margine (A. Majuru, *Prin Bucureștiul albanez. Năpăr Bukureshtin shqiptar*, București, Editura Privirea, 2006, p. 56).

⁷⁵ M. Drăgici, *op. cit.*, p. 298.

⁷⁶ Stan Pățitul, în „Calicul. Umor și satiră. Redactor Țepeluș”, Număr festiv de Crăciun, Anul XXXXIII, Nr. 21-24, Sibiu, 1924, p. 10.

⁷⁷ *Ibidem*, p. 11.

⁷⁸ *Ibidem*.

⁷⁹ Iannis este deseori ironizat de cei din jur, fiindu-i pusă la îndoială integritatea sa mintală. De fapt, autorul Dionisios A. Makris urmează o tradiție bizantină, invocând sfinții nebuni cu care este asociat personajul său. Acești sfinți își dobândeau darul „cu prețul unor îndelungate și meticuloase exerciții spirituale”, expunându-se umilinței totale și biruindu-și astfel păcatul trufiei (Cyril Mango, *Sfântul*, p. 313).

Makris⁸⁰. Tânărul lucrează la o brutărie în Atena și din salariul său modest face pomană săracilor, ajută suferinzii și bolnavii. Într-una din vizitele sale la spital, în secția de terapie intensivă, i-a lăsat unui ieromonah bolnav „o icoană a Sfântului Haralambie, pe care totdeauna o purta cu el”, iar după scurt timp Iannis a mărturisit că „a venit Sfântul Haralambie și l-a binecuvântat pe părinte” deoarece „acest ieromonah a slujit multă vreme la Biserica Sfântului Haralambie”⁸¹.

Protector și patron. În spațiul românesc există mai mulți sfinți protectori și tămăduitori de boli care cu timpul au devenit patroni ai unor orașe. Marele mucenic și tămăduitor Pantelimon, „apărător de boale la oameni, la copii (de epilepsie) și la vite” a devenit cu timpul unul dintre protectorii orașului București⁸². Sfântul Sfințit Mucenic Haralambie este patronul orașului Turnu Măgurele⁸³.

În Grecia Sfântul Haralambie este considerat patronul orașului Preveza și salvatorul orașului Filiatra din Peloponez în timpul ocupației germane (1943). Localnicii din Preveza obișnuiesc de ziua sfântului să atârne „de icoana sa diverse prinoase, printre care o cămașă de pânză” care conform datinii a fost „țesută din bumbac și cusută într-o singură zi” drept mulțumire Sfântului Haralambie pentru salvarea de la moarte în timpul unei epidemii de ciumă⁸⁴.

În Bulgaria Sfântul Haralambie este considerat cel care a descoperit calitățile benefice, curative ale mierii de albine folosită la tratarea bolilor. Respectiv, Sfântul Haralambie a devenit și protectorul apicultorilor bulgari care-și consemnează ziua profesională la data de 10 februarie. Cu mierea sfințită de Sfântul Haralambie sunt unse turtele și pâinea coapte cu acest prilej, iar restul de miere rămas este păstrat cu grijă, fiind folosit la tratarea bolilor pe parcursul anului⁸⁵.

În Rusia Sfântul Haralambie are atribuția de protector al funcționarilor. În unele instituții de învățământ, cum ar fi Colegiul Umanitar din Iakutia, cei mai buni studenți sunt premiați cu diploma „Ziua Sfântului Haralambie” („День Святого Харлампия”) – „protectorul funcționarilor și studenților ruși”⁸⁶. În România numele Sfântului Haralambie îl poartă Liceul Tehnologic din Turnu Măgurele, la origini instituția numindu-se „Școala Superioară de Comerț”(1925) care activa în același edificiu cu Liceul de Băieți „Sfântul Haralambie”, fiind ulterior transformată în „Liceul Comercial de Băieți” (1936)⁸⁷.

Personalități distincte. Realizările culturii și civilizației românești se datorează în parte unor personalități notorii care au purtat numele Sfântului Haralambie. Astfel, în domeniul literaturii s-au remarcat Haralamb Zincă (1923-2008)⁸⁸, Haralambie Grănescu (1926-2003)⁸⁹, Haralambie Corbu (a.

⁸⁰ Dionisios A. Makris, *Iannis cel Nebun pentru Hristos*, p. 84-85.

⁸¹ *Ibidem*, p. 85.

⁸² Ion Muslea, Ovidiu Bîrlea, *op. cit.*, p. 399.

⁸³ M. D. Ciulei, R. C. Simion. *Catedrala Sfântului Haralambie – Turnu Măgurele*, Alexandria, Editura Tipoalex, 2007, p. 11.

⁸⁴ *Sfântul Mucenic Haralambie ocrotitorul împotriva bolilor*, p. 52-58, 74-75.

⁸⁵ О.В. Трефилова, *Народная мифология из Твырдицы (Болгария, Верхняя Фракия)*. În: „Карпато-балканский диалектный ландшафт: Язык и культура”, 2009-2011, Вып. 2, Москва, Институт славяноведения РАН, 2012, с. 280-281.

⁸⁶ Д.А. Васильев, А.Д. Рабинович, М.Г. Прокопьева, *Отчёт по результатам самообследования автономной некоммерческой профессиональной образовательной организации «Якутский Гуманитарный Колледж»*, Якутск, 2020, с. 39, în http://xn--80aahgehkkjkafocr2aban4n.xn--p1ai/sveden/document/Отчет_о_самообследовании_YAGK_20.03.20.pdf [Accesat: 26.05.2020]; *Оберег. Музейный вестник*, Этнографический музей «Русская изба», Выпуск № 4, (февраль), Новый Уренгой, 2017, с. 8, în: <http://nurdttu.edusite.ru/DswMedia/oberegfevral-2017vyipusk-4.pdf> [Accesat: 26.05.2020].

⁸⁷ *Liceul Tehnologic „Sf. Haralambie” Turnu Măgurele, Plan operațional*, 2015-2016, p. 5, în http://www.isjtr.ro/pdi/ /124_Turnu_Lic_Tehn_Haralambie.pdf [Accesat: 26.05.2020].

⁸⁸ Este pseudonimul literar al lui Hary Isac Zilberman. A scris peste 50 de cărți polițiste și de spionaj, fiind laureat al Premiului Uniunii Scriitorilor (1976).

⁸⁹ Poet și traducător roman, în perioada anilor 1945-1949 a studiat la Facultatea de Medicină din Cluj pentru ca mai apoi să-și continue studiile în domeniul filologiei. În 1982 a primit premiul Asociației Scriitorilor din București pentru traducerea povestirilor din *O mie și una de nopți*.

n. 15 februarie 1930)⁹⁰. În artă și cinematografie s-au distins Haralambie Polizu (1897-1997)⁹¹, Haralambie Ionescu (1913-1977)⁹², Haralambie Boroș (1924-2001)⁹³.

În domeniul ecleziastic „unul dintre cei mai iubiți slujitori și predicatori din Moldova” a fost Haralambie Vasilache (1910-1962), arhimandrit, mărturisitor și mare martir al închisorilor comuniste. După stărețiile de la Cernica și Neamț a ajuns la Schitul Pocrov, a fost urmărit de Securitate și întemnițat la Bacău, Jilava și Gherla unde s-a stins din cauza torturilor (1959-1962). În anul 1972 osemintele sale au fost aduse de la Gherla și înhumate la cimitirul Mănăstirii Cernica⁹⁴.

În domeniul medicinei românești s-a remarcat Haralambie Botescu (1874-1917) care a întemeiat „Institutul de Fizioterapie” din Călimănești (1912) și Băile Govora (1914)⁹⁵. Este unul dintre medicii-eroi ai Primului Război Mondial, desfășurând o vastă activitate de combatere a epidemiilor prin îngrijirea la Iași a bolnavilor de tifos exantematic. Sculptorul Dumitru Mățăoanu (1888-1929) a realizat bustul turnat în bronz a doctorului Haralambie Botescu care este amplasat în București la intersecția străzilor Berzei cu Popa Tatu, în piața care îi poartă numele⁹⁶.

Moaștele Sfântului Haralambie. În literatura hagiografică nu sunt oferite detalii relevante privind localizarea mormântului Sfântului Haralambie. În același timp, părțile din moaștele Sfântului se păstrează în mai multe locașuri de cult. Sfântul cap al Mucenicului Sfântului Haralambie se păstrează în Mănăstirea Sfântului Ștefan de la Meteora. Când izbucnea un focar de epidemie, creștinii luau „sfântul cap al Mucenicului, făceau rugăciuni în locurile cu pricina, iar epidemiile se opreau de îndată”⁹⁷. Ieromonahul Andronic, în timpul călătoriei sale la Muntele Athos (1858-1859), menționa că în sfântul schit al Sfântului Pantelimon se află „o părticică” din moaștele Sfântului Sfințit Mucenic Haralambie⁹⁸.

Părțile din moaștele Sfântului Haralambie se găsesc la Catedrala Episcopală din Galați, la biserica Mănăstirii Miclăușani (Iași); la mănăstirile: Secu, Sihăstria, Văratec (Neamț); Rașca (Suceava); Bogdana (Bacău); Turnu, Ghighiu, „Sfânta Treime”, Parepa, Zamfira, Suzana (Prahova); Căldărușani, Țigănești (Ilfov); Ciolanu, Rătești (Buzău); Horezu (Vâlcea); Brâncoveni (Olt); Viforâta (Dâmbovița); Cârcea (Dolj); Lupșa (Alba); Slănic (Argeș); la schiturile „Sfântul Ioan Rusul” (comuna Slobozia, județul Giurgiu) și „Sfânta Maria Cricov” (Jercălăi); la bisericile: „Sfinții Arhangheli” (Fotăchești, Videle – Teleorman); „Buna Vestire-Grecească” (Tulcea); Biserica Memorială „Mihai Viteazul” (Alba Iulia)⁹⁹.

⁹⁰ Filolog, critic și istoric literar, doctor habilitat în filologie, laureat al Premiului de Stat, deținător al „Ordinului Republicii”, membru titular al Academiei de Științe a Moldovei. În *Academicianul Haralambie Corbu a fost omagiat la 90 de ani de la naștere* (18.02.2020), în <https://www.moldpres.md/news/2020/02/18/20001409> [Accesat: 27.05.2020].

⁹¹ Actor român filmografia căruia cuprinde numeroase și valoroase producții cinematografice: *Pădurea spânzuraților* (1965), *Dacii* (1966), *Haiducii* (1966), *Mihai Viteazul* (1971), *Elixirul tinereții* (1975), *Toamna bobocilor* (1975), *Pintea* (1976), *Iarna bobocilor* (1977).

⁹² Gravor roman. A gravat monede și medalii emise în timpul regilor Carol al II-lea și Mihai I. În aprecierea meritelor sale, post-mortem, a fost emisă medalia „Haralambie Ionescu, Centenarul nașterii 1913-2013”.

⁹³ Actor și regizor roman. Ca actor s-a produs în filmele *Pistruiatul* (1973), *Toate pânzele sus* (1977), *Patul lui Procust* (2001). Lui Haralambie Boroș îi aparține regia filmelor *Șah la rege* (1965), *Drumuri* (1972), *Lacrimi târzii* (1974), *Destine romantice* (1971).

⁹⁴ Nicolae Steinhardt, *Jurnalul fericirii*, Iași, Polirom, 2008, p. 183-184, 187-188.

⁹⁵ Dragoș-Ionuț Ecaterinescu, Radu-Gabriel Geiculescu, *Parcul Central din Băile-Govora, județul Vâlcea (Scurt istoric)*, în „Buridava: Studii și materiale”, vol 9, Râmnicu Vâlcea, 2011, p. 250, în http://www.muzeu-valcea.ro/buridava/B9_22.ecaterinescu.%20geiculescu.pdf [Accesat: 27.05.2020].

⁹⁶ Raul Dona, *Jurnalul unui medic militar, 1917-1918, Cu acuarele și desene de Niculina Delavrancea-Dona*, București, Humanitas, 2018, passim.

⁹⁷ *Sinaxarul Sfântului Haralambie*, p. 148.

⁹⁸ Petronel Zahariuc (editor), *Ieromonahul Andronic. Călătoria la Muntele Athos (1858-1859)*, Iași, Editura Universității „Alexandru Ioan Cuza”, 2015, p. 77.

⁹⁹ *Sfântul Mucenic Haralambie ocrotitorul împotriva bolilor*, p. 49.

Concluzii. Sfântul Sfințit Mucenic Haralambie a primit de la Dumnezeu puterea de vindecare și tămăduire a bolilor, în special a ciumei. Jertfa sa pentru credință i-a întărit Duhul, diversificându-i și calitățile sale terapeutice. Numele Sfântului Haralambie este invocat în rugăciunile de însănătoșire, în scrierile teologice, în credințele și obiceiurile populare. Legende populare românești reflectă polivalența puterilor de tămăduire, Sfântului Haralambie fiindu-i atribuite multiple vindecări miraculoase ale bolnavilor considerați incurabili. În folclor Ciuma este personificată, fiind o ființă hidoasă, stăpânită și înlănțuită în cele din urmă la picioarele Sfântului Haralambie. Aceste subiecte din folclor sunt reflectate în artă, în special în iconografie. În literatura românească și universală există o continuitate firească în relevarea faptelor și minunilor săvârșite de către Sfântul Haralambie întru salvarea și însănătoșirea oamenilor de boli și epidemii.

Sfântul Haralambie este un „sfânt al bunătații”, al faptelor milostive, al carității întru ajutorarea celor nevoiași sau aflați în dificultate. Pe dimensiunea medicală, cu invocarea numelui Sfântului Haralambie, în bolnițele de pe lângă mănăstiri era asigurată asistența sanitară și terapeutică necesară pe timp de ciumă, fiind oferit atât tratamentul eficient bolnavilor cât și create condiții pentru primirea nașterilor pentru ai proteja de molimă pe viitoarele mame și pe pruncii dați de Dumnezeu.

În lumea ortodoxă Sfântul Haralambie este cinstit și prăznuit, devenind cu timpul patron al orașelor Turnu Măgurele și Preveza; mentor al unor instituții de învățământ; tutore al funcționarilor și studenților în Rusia și protector al apicultorilor în Bulgaria.

ANEXA

Sfântul Haralambie este un sfânt al bunătații. Interviu realizat de Valentin Arapu cu părintele Radu Brânză, parohul bisericii Sfântul Haralambie din Iași (05.08.2019).

„În România sunt biserici cu hramul Sfântul Haralambie la Cârniceni (la 30 km de Iași), în Târgu Neamț. În zona Botoșaniului, toată lumea știa că se face agheasmă de Sfântul Haralambie, adică vine așa în conștiința poporului această credință profundă că Sfântul Haralambie este acela care ajută. Tămăduitori de boli în biserica ortodoxă mai sunt Sfântul Spiridon, Sfântul Pantelimon (în Târgul Cucului), Sfinții Cosma și Damian.

Biserica Sfântului Haralambie din Iași este sfințită la 1804. Conform legendei, Gheorghe Leondarie era fratele mai mare, Haralambie era fratele mai mic. E păcat, dar nu a fost în intenție. De fapt el a fost legat de Constantin Ipsilanti, să-l captureze și în tentativa de capturare a fost o ucidere din culpă, a fost o acțiune accidentală, presupunea misiunea lui și asta. Și el a reacționat frumos, tragic, dramatic dar frumos în sensul că s-a dus, a prezentat misiune împlinită, a rezolvat cazul. A zidit biserica și a zis ca toți care vor auzi clopotele să se roage pentru el și pentru fratele Haralambie. Gheorghe Leondarie este înmormântat aici. În jurul bisericii a fost cimitir. E de presupus că și familia lui Gheorghe Leondarie este înmormântată aici, el a murit în 1835, la o sută de ani a fost exhumat și s-a adus aici. Mai sunt în curte două pietre funerare, dar nu m-am ocupat în mod special de ele. Când am avut lucrări pe aici, e clar că aici e plin de morminte.

În „Istoria vieții” Sfântul Haralambie este consemnat, el a fost un sfânt și al curajului, dar și al bunătații. De ce al curajului? Pentru că el a avut posibilitatea să plece din calea prigoanei care venea, însă a preferat să rămână. În al doilea rând prin felul lui de a fi plin de bunătațe i-a cucerit prin felul lui pe cei care-l capturasera. Având această bunătațe, toți ostașii, Sfântul Haralambie era un bătrânel, l-au dezlegat și l-au tratat ca pe unul de ai lor. În fața cetății, în fața guvernatorului, abia acolo i-au pus cătușele și l-au pus în regim de detenție. Iar când a fost omorât s-a rugat la Dumnezeu: acolo unde va fi pomenit numele, să fie belșug, de pâine în special. Și atunci oamenii, probabil simțind bunătața lui, au extins-o la tot ceea ce înseamnă a gospodări. Îmi spunea cineva, apropo de Bucovina, oamenii când vin de la Înviere, cu pască, cu sfințit de acolo, înainte de a intra în casă se duc la animale. Gospodăria în sensul tradițional însemna mediul existenței tale unde erau incluse și animalele, până la urmă bătătura curții tale, tot ceea ce ținea, devin parte din tine, copiii ai tăi. De acea și extinderea credinței într-un sfânt se ducea și la animale, la ogoare.

Eu sunt de aproape 20 de ani aici, am văzut de foarte multe ori lucrarea, foarte frumoasă, discretă dar foarte evidentă în același timp a Sfântului Haralambie și vă spun din experiența mea pe care o am pe de o parte cu cantina, cantina socială de pe lângă biserică¹⁰⁰, niciodată n-am rămas în pană, cum s-ar spune. N-a fost ușor să încep, vă dau doar un exemplu, după aproape un an de zile de activitate, scotocisem toate cutiile de donații, nu mai aveam niciun ban, eram cu bucatăreasa, ne-am întrebat: „Ce facem ? Nu mai aveam un pic în cămară ?”. Și am zis așa: „Tanti Rodica, dacă nu-i, nu e, n-o să dăm”. La care Tanti Rodica se ridică și se închină la icoană și spune așa: „A găsi Sfântul Haralambie vreo soluție...”. S-a închinat adânc, a făcut metanii, nu a durat cinci minute, bate un om în ușă: „Mă iertați, ași putea eu să dau mâncare mâine ?”. M-am uitat la Rodica, ne-am uitat la Sfânt și am spus: „Bine, hai, poți să dai”. Asta a fost singurul moment când nu aveam nicio soluție și Sfântul a trimis-o imediat.

În parohie sunt mulți profesori universitari. Suntem în preajma spitalelor, Sfântul Spiridon, infecțioasele, pneumologia. În lumea medicală Sfântul Haralambie este recunoscut ca un sfânt tămăduitor și atuncea oamenii, asistenți de la spital, bolnavi, medici, de la această legătură avem deja o tradiție prin care ne deschidem către tot ceea ce este în afara parohiei, în afara bisericii ca arie. Aici în perioada interbelică a funcționat un ateneu, Ateneul Sfântul Haralambie, era un soi de prag de intrare la Universitatea de Arte, adică cine presta pe scena de la Sfântul Haralambie și ajungea să se manifeste aici artistic, era cumva garantat ca și student. Și atunci, având această legătură cu spitalele, având această deschidere către cultural și către social, zic eu, am așezat deja o tradiție ca pe de o parte, începând cu hramul, să avem tot felul de conferințe, de invitații cu tema cercetării de vindecare. Am constituit o relație frumoasă cu spitalul de infecțioase, cel mai apropiat în sensul că mergem spre exemplu la hram, mergem la ei, facem sfântul maslu, ne rugăm împreună și de Sfântul Haralambie, de ziua noastră, noi ne-am asumat de câțiva ani, dăm mâncare la tot spitalul, la bolnavi și la personal, oferim noi prânzul ca un dar din partea Sfântului Haralambie, din generozitatea altora încercăm și noi să fim generoși. Dar, dincolo de aceste momente, să spun festive, punctuale este așa o familiaritate mare în sensul că toți creștinii de aici când au probleme la spital, ei vin la noi și se roagă și de multe ori, așa ca o bună vecinătate în postul mare, când se adună colivă și colăcei, le trimitem și la bolnavi și la personal. De Crăciun vine Moș Crăciun, mergem și la spital. Încercăm așa, suntem ca doi vecini buni care din când în când își fac daruri unul celuilalt și se ajută întotdeauna.

Pe Sfântul Haralambie l-am întâlnit foarte mult în Grecia. Chiar anul ăsta am făcut un pelerinaj dincolo de partea continentală, la Mănăstirea Sfântului Ștefan din Meteora este capul Sfântului Haralambie care a fost în România, la Târgoviște și a fost dăruit, reîntors acolo. Am găsit în partea insulară, am avut un pelerinaj în golful Saronic și am ajuns la insulele Spetses și Hydra, am întâlnit icoana Sfântului Haralambie peste tot acolo. Și l-am mai întâlnit la o mănăstire din Belgia la Chevetogne¹⁰¹, este o mănăstire ecumenică, jumătate e catolică, jumătate ortodoxă.

Sfântul Haralambie este considerat protector și tămăduitor de orice boală sau orice necaz. Sfântul Haralambie este un Sfânt al bunătații. Vă dau un exemplu. Ceva ani în urmă a venit la mine o femeie, cu o nepoată: „Părinte, vedeți fata asta, e nepoata mea, e fata lui fiica mea, mi-a lăsat-o când era mică, a plecat în străinătate, nu mai știu nimic de ea”. Ce să-i zic. Uite sfântul acolo, s-a dus și s-a plâns la Sfântul Haralambie. Nu au trecut 40 de zile și a venit la biserică să-mi arate că primise scrisoare de la fată. Nu era vorba de o boală fizică, era vorba de o altă suferință. Sfântul se ține cumva de cuvânt, adică Haralampos, numele în sine, iluminare, simțim realmente prietenia, protecția lui. Familiile tinere își aleg ca protector al casei pe Sfântul Haralambie, dar mai mult la țară. Foarte mulți oameni se fac legați de biserică chiar dacă sfântul nu este protector în acea tradiție”.

¹⁰⁰ Parohia „Sfântul Haralambie” oferă mâncare celor aflați la nevoie prin intermediul cantinei „Sfântul Haralambie”, aflată în curtea interioară a locașului.

¹⁰¹ Mănăstirea Înălțării Sfintei Cruci din Chevetogne.

TÂRGURI ÎNTRE DOUĂ ȚĂRI - OLTENI, PUTNA, SOCI, FOCȘANI

Cristian IOSUB*

Problema stabilirii hotarului dintre Moldova și Țara Românească a stârnit o multitudine de dezbateri, aceasta nefiind nici acum elucidată. Pentru ca subiectul să poată fi cercetat exhaustiv este nevoie de o abordare multidisciplinară. Cunoștințele lingvistice, geografice, arheologice, documentare trebuie folosite în tentativa de a clarifica subiectul amintit. Mai mult de atât, complexitatea sa rezultă și din subiectele adiacente, auxiliare, cum ar fi conflictele moldo-muntene din secolul al XV-lea, schimbarea cursurilor râurilor de-a lungul Evului Mediu sau problematica localităților, în special a celor pre-urbane sau urbane, dar nu numai.

Mi-am propus ca în paginile care urmează să prezint problema târgurilor dispărute din zona de hotar a celor două țări medievale românești, **Olteni, Putna, Soci**, dintr-o perspectivă istoriografică. Micile târguri medievale dispărute constituie un subiect secundar în dezbaterile medievistilor, mai ales din cauza puținelor surse documentare ori arheologice, sau a unor indicii contradictorii. Cu toate acestea nu trebuie să se minimalizeze rolul acestei tematici în istoriografia Evului Mediu, întrucât poate aduce informații importante pentru alte subiecte cum ar fi demografia, relațiile interstatale, atât economice, sociale, cât și beligerante, sau, evident, cel al hotarelor medievale.

Se va observa faptul că voi folosi cu predilecție termenul de *târg*. În Evul Mediu, localitățile care aveau rolul unor locuri de schimb, permanente sau periodice, purtau denumirea de *târg*. În perioada de început a existenței statelor medievale, acestea aveau statutul de așezări pre-urbane. Cu toate că unele dintre ele vor atinge rangul de oraș, în Moldova ele vor fi denumite în continuare tot târguri, întrucât principala lor funcție era cea comercială¹. Cât despre târgurile avute în discuție în paginile care urmează, ele au fost așezări pre-urbane, **Focșani** fiind singura excepție.

Toponimul **Olteni** apare pentru prima dată amintit în scrisoarea lui Iliș Voievod către regele polon Vladislav, prin care îl informează de aplanarea divergențelor din sânul familiei domnitoare. Ca dovadă a împăcării, Iliș îi cedează „*iubitului nostru frate, Ștefan Voievod, din ocina noastră, ținutul anume, orașul Chelia și cu vama și cu ocolul, ce ascultă de acest oraș, și orașul Vaslui și ocolul ce ascultă de acest oraș, și ținutul de la Tutova, și Târgul Bârladului, cu tot ocolul, și morile Covuruluiului și orașul Tecuciu cu tot ocolul și Oltenii*”². Datorită formulării neclare a pasajului nu poate fi dedus statutul Oltenilor. Era sat, târg, ținut poate?

Mențiuni ulterioare oferă într-o oarecare măsură clarificare problemei. O danie a lui Ștefan cel Mare către Duma Burdur, prin care îi dăruiește jumătate din Țăpeștii, pe Bârlad, ar indica faptul că Olteni este un ținut³, întrucât satul respectiv este localizat „*la Olteni*”⁴. Ispisocul lui Bogdan al III-lea, ce îi oferea lui Ivan Tălmăciul printre altele „*Oltenii, între Calieni și Nănești, acum Lungociul*”⁵ (**Fig. 1**), ar arăta faptul că Olteni este, în același timp, și o așezare, fapt întărit și de suretul lui Petru Rareș din

* Universitatea „Alexandru Ioan Cuza”, Iași.

¹ L. Rădvan, *Orașele din Țările Române în Evul Mediu (sfârșitul secolului al XIII-lea începutul secolului al XVI-lea)*, Editura Universității „Alexandru Ioan Cuza”, Iași, 2011, p. 389.

² M. Costăchescu, *Documente Moldovenești înainte de Ștefan cel Mare*, vol. II, Editura Viața Românească, Iași, 1932, doc. 192, p. 683.

³ Pentru întinderea presupusului ținut Olteni vezi C. C. Giurescu, *Oltenii și Basarabia. Colonizări muntene în sudul Moldovei în veacurile XIV și XV în RIR*, X, 1940, p. 132-135.

⁴ I. Bogdan, *Documentele lui Ștefan cel Mare*, vol. II, Editura Atelierele grafice, București, 1913, doc. LXXVI, p. 140.

⁵ M. Costăchescu, *Documente moldovenești de la Bogdan Voievod: 1504-15017*, Editura Fundația Regele Carol I, București, 1940, doc. 53, p. 342. Anul emiterii documentului este 1514

1529 prin care întărește dania descendenților Oanei Tălmaci, printre care se numără și „o seliște din pustiu, la Olteni, între Caloianu și Naneștii, anume **Lungociul**”⁶.

În documentele interne nu întâlnim nici un indiciu care să îl încadreze în lista târgurilor moldave. Pe harta lui Georg Reichersdorf, în schimb, realizată pe baza informațiilor din anii primei domnii ai lui Petru Rareș, apare o anumită localitate *Olten*, în dreapta Milcovului, fiind reprezentată, ca și celelalte orașe, printr-o serie de turnuri⁷. În harta lui Iacob Castaldo din 1584, *Olten* este plasat tot în dreapta Milcovului, de asemenea reprezentat ca un oraș⁸. Și Hulsius Levinus în anul 1630, identifică în dreapta Milcovului așezarea urbană *Olten*⁹. Mai mult decât atât, într-o altă sursă cartografică, realizată de Friedrich Wilhelm von Bawr, publicată la aproximativ un secol după cea a lui Levinus, un izvor indubitabil mai veridic, la nord-vest de Focșani apare o localitate numită *Oltani*¹⁰. Cu toate acestea, Constantin C. Giurescu consideră greșită localizarea în dreapta Milcovului, localitatea Olteni-Lungociu trebuind plasată pe malul stâng al Bârladului¹¹. Într-adevăr, reprezentările cartografice ale spațiului valah nu erau întotdeauna realizate cu precizie, numai că, interesant de observat, este faptul că pe malul drept al Milcovului, în județul Vrancea, se găsește astăzi un sat numit *Olteni* (**Fig. 2**). Există posibilitatea ca referirile hărților anterior menționate să vizeze acești Olteni, mai ales că actuala localitate Olteni se află la 1,5 km sud-vest de Vârteșcoiu, unde a fost descoperită o așezare medievală datată în secolele X-XIII. Emil Lupu avansează ipoteza conform căreia cele două așezări, Cetățuia de la Vârteșcoiu și Olteni au fost locuite de aceeași comunitate. Locuitorii din Vârteșcoiu se vor muta din cetățuie, mai aproape de Milcov, într-un loc deschis, mai potrivit pentru activități economice¹². Descoperirea a patru cercei de argint la Olteni, încadrați cronologic, datorită tehnicii de execuție a decorului, în cea de-a doua jumătate a secolului al XV-lea¹³, ar putea susține această ipoteză a existenței unei localități, Olteni, încă de la acea dată în dreapta Milcovului.

Există posibilitatea ca autorii reprezentărilor cartografice să nu fi greșit localizarea târgului Olteni în dreapta Milcovului, ci, pur și simplu, să fie vorba de un Olteni diferit de cel amintit în documentele moldave, o altă localitate cu același nume despre care sursele cartografice, și dovezile arheologice ar indica statutul său de târg. Vedem că, la 1514, localitatea Olteni din Moldova, nu este amintită nici măcar ca sat, ci ca seliște. Mai mult de atât, nici măcar numele de Olteni nu mai este valabil, ci cel de Lungoci. Olteni era o reminiscență, probabil, a unei comunități de olteni¹⁴, și, de aceea, spațiul

⁶ *DIR, veacul XVI, seria A, Moldova*, vol. I, editori I. Ionașcu, L. Lăzărescu-Ionescu, B. Cămpina, E. Stănescu, D. Prodan, M. Roller, Editura Academiei Republicii Populare Române, București, 1953, doc. 272, p. 305.

⁷ M. Popescu-Spineni, *România în istoria cartografiei până la 1600*, Editura Monitorul Oficial și Imprimeriile Statului Imprimeria Națională, București, 1938, harta 43, p. 123.

⁸ *Ibidem*, harta nr. 46, p. 128.

⁹ *Ibidem*, harta nr. 57, p. 151.

¹⁰ <https://gallica.bnf.fr/ark:/12148/btv1b53058728k>. (accesat la data de 05.09.2019).

¹¹ C.C. Giurescu, *Târguri sau orașe și cetăți moldovene, din secolul al X-lea până la mijlocul secolului al XVI-lea*, Editura Enciclopedică, București, 1997, p. 262

¹² *Ibidem*.

¹³ N. Constantinescu, Gh. Untaru, *Podoabe feudale descoperite la Olteni, r. Focșani*, în „SCIV”, 10, 2, 1959, p. 503.

¹⁴ C.C. Giurescu consideră că aici s-a stabilit o comunitate de coloniști din Oltenia cu rolul de a realiza o mai bună „stăpânire a regiunii care făcea legătura între Muntenia și Basarabia” (C. C. Giurescu, *op. cit.*, în *RIR*, X, 1940, p. 138). Opinia cercetătorului e tributară crezului său cum că domniile munteni ar fi stăpânit sudul Moldovei, iar colonizarea cu acești olteni constituie un argument important în construcția sa argumentativă. P.P. Panaitescu, adeptul stabilității graniței moldo-muntene, care era, mulțumită unei „*privilegia Alexandri et Mirzae utriusque partis vayvodarum concordamus*” (I. Bogdan, *op.cit.*, doc. CXLVI, p. 335), așezată pe Milcov, Putna și Siret, susține posibilitatea ca acești coloniști să fi venit din Oltenii Ardeleni (P.P. Panaitescu, *Mircea cel Bătrân*, Editura Corint, București, 2000, p. 278), adică din Țara Făgărașului (Gh.I. Brătianu, *Les rois de Hongrie et le Principauté roumaines au XIV siècle*, în „Buletin de la section Historique. Académie Roumaine”, XXVIII, 1947, p. 86-87, *apud* S. Iosipescu, *Carpații sud-estici în Evul Mediu Târziu (1166-1524)*, Editura Istros, Brăila, 2013, p. 490). Locuitorii din Banatul de Severin se vor numi abia după secolul al XV-lea olteni (S. Iosipescu, *op. cit.*, p. 490). Un document al lui Vlad Dracul către „*Stoica Harsean și tuturor boierilor Olteni*” (I. Bogdan, *Documente privitoare*

locuit de ei, și, eventual, împrejurimile, au rămas în memoria colectivă ca fiind *la Olteni*. Constantin C. Giurescu considera că Olteni reprezintă și un mic ținut dispărut, fapt nelipsit de precedent¹⁵. E mai plauzibil totuși de susținut faptul că Olteni nu era un ținut, ci, mai degrabă un spațiu restrâns, un hinterland al unei așezări.

Pe cealaltă parte, referitor la Oltenii din dreapta Milcovului, există posibilitatea ca acesta să fi fost un târg¹⁶, a cărui constituire a fost favorizată de situarea în apropierea drumului Bogdanului, precum și datorită comerțului local, fiind amplasat în locul de confluență dintre câmpie și zona de podiș-munte¹⁷. Motivele decăderii târgului Olteni pot fi constituite din mutarea drumului Bogdanului spre est¹⁸, de frecvențele conflicte moldo-muntene sau de o calamitate naturală¹⁹.

Prima atestare documentară clară a târgului **Putna** este datorată întăririi privilegiului comercial acordat liovenilor de către Ștefan cel Mare, la 3 iulie 1460 : „Și cine va duce postavuri în Țara Românească are să dea la vama cea mare din Suceava de grivnă trei gorși, iar în Târgul Romanului, în Bacău, în Adjud și în **Putna**, în Vaslui, în Bârlad, și în Tecuciu de car câte doi zloți”²⁰. Cu toate că în document Putna nu apare cu o titulatură care să indice statutul acesteia, prin faptul că e menționată alături de celelalte așezări despre care știm că sunt târguri, iar aici se plătește vamă, putem încadra Putna în rândul târgurilor²¹.

Unii istorici²² consideră că prima mențiune referitoare la târgul Putna se întâlnește în scrisoarea lui Ladislau Apor, către judele Brașovului Luca Kiss, prin care îl informează despre faptul că trupe moldave se îndreaptă spre Țara Românească: „voievodul Moldovei a pornit cu mare mulțime de oameni și însuși marele vornic a venit spre Putna cu mulți oameni de-ai săi”²³. Și aici Putna apare cu o formă simplă, „Putnam”²⁴, la fel ca și în privilegiul din 1460. Dacă din primul document ne putem da seama, fără echivoc, că Putna este o așezare organizată (de vreme ce acolo se plătește vamă), în cel de-al doilea document, nu este clar dacă acea *Putnam* este o localitate, un râu, sau un toponim dat unui spațiu geografic extins. Mai degrabă mențiunea are în vedere Putna ca râu, mai ales că pe malul acestuia se

la relațiile Țării Românești cu Brașovul și Țara Ungurească, vol. I, Editura Institutul de Arte Grafice, București, 1905, doc. LIX, p. 84) ar servi ca argument pentru opinia lui Gh. I. Brătianu, întrucât există o localitate Hârșeni în județul Brașov, care ar identifica destinatarii, numiți olteni, în Țara Făgărașului (Gh. Brătianu, *op. cit.*, apud S. Iosipescu, *op. cit.*, p. 490).

¹⁵ Vezi C. C. Giurescu, *op. cit.*, în *RIR*, X, 1940, p. 130-135.

¹⁶ Ideea rămâne la stadiul de ipoteză. Argumentația se bazează exclusiv pe surse cartografice, care de multe ori nu indică exact poziționarea spațială a localităților, și pe deducții neprobate documentar, și slab argumentate arheologic. Cerceii din a doua jumătate a secolului al XV-lea nu au fost descoperiți în urma unor săpături sistematice, ci accidental, de către un localnic. Până ce nu se vor derula săpături exhaustive, și până la noi indicii documentare, ideea rămâne o ipoteză mai mult sau mai puțin plauzibilă.

¹⁷ E. Lupu, *Drum, oraș și hotar între Țara Moldovei și Țara Românească* în „The steppe lands and the world beyond them—studies in honor of Victor Spinei on his 70th birthday”, Editura Universității „Alexandru Ioan Cuza”, Iași, 2013, p. 583.

¹⁸ *Ibidem*.

¹⁹ P. Cernovodeanu, P. Binder, *Cavalerii apocalipsului - calamitățile naturale din trecutul României (până la 1800)*, Editura Silex, București, p. 208-212.

²⁰ I. Bogdan, *op. cit.*, doc. 128, p. 279.

²¹ *Ibidem*.

²² Vezi A. Paragină, *Noi precizări în legătură cu Târgul Putna*, în „Vrancea, Studii și Comunicări”, V-VII, 1982-1984, p. 347.

²³ Ș. Pascu, C. Cihodaru, K. G. Gundisch, D. Mioc, V. Pervain, (ed.), *Documenta Romaniae Historica serie, D, Relații între Țările Române*, vol I (1222-1456), Editura Academiei Republicii Socialiste România, București, 1977, doc. 181, p. 282-3 sau Eudoxiu Hurmuzaki *Documente privitoare la istoria românilor*, XV, partea I, București, 1911, nr. 20, p. 15. Evenimentul la care face referire scrisoarea este atacul moldav împotriva Țării Românești în urma căruia Dan al II-lea a fost înlocuit cu Alexandru Aldea.

²⁴ *Ibidem* („versus Putnam venit”).

afla și „*viam Vrancha*”²⁵, prin care iscoadele lui Ladislau Apor au reușit să iasă din Moldova spre Brașov²⁶.

Indiferent de prima atestare documentară, cert e că târgul Putna exista dinainte de aceasta. Constantin C. Giurescu era convins de existența acestei localități încă din a doua jumătate a secolului al XIV-lea. Deși nu era amintit în privilegiile comerciale anterioare celui din 1460, nu putem folosi acest fapt ca un argument al inexistenței sale: „*privilegiul nu cuprinde decât târgurile în care se plătea vamă, iar nu pe toate ale țării*”²⁷. E posibil ca Putna să fi existat dar e la fel de probabil ca la acea dată să fi fost o așezare rurală. Și Anton Paragină e de acord cu faptul că la mijlocul secolului al XIV-lea Putna era târg²⁸.

Referitor la localizarea târgului, Dumitru Caian susținea că „*a existat un târg al Putnei, pe apa Putnei, numit Târgoveți unde este astăzi Bolotești*”²⁹. El pledează pentru sinonimia dintre Târgoveți și Bolotești, ambele dezvoltate în locul fostului târg Putna. Anton Paragină observă, în schimb, că cele două sate, Târgoveți și Bolotești, erau contemporane și distincte³⁰. Constantin C. Giurescu susține, la fel ca și Dumitru Caian, faptul că în Bolotești s-ar afla Târgul Putna, numai că, spre deosebire de istoricul focșănean, nu consideră toponimul Târgoveț o denumire a localității premergătoarei celei de Bolotești, ci o denumire a unei zone restrânse din sat, cunoscut locuitorilor sub numele de „*hotarul târgoveț*”³¹. Această localitate se află în dreapta râului Putna, deci pe teritoriul muntean.

O serie de dovezi documentare, dar și arheologice, indică o situație a târgului mai degrabă în stânga râului, între satele Bătinești și Oleșești de astăzi³² (**Fig. 4**). În 1559 Sălomiia și sora acesteia, Lupa, au vândut vornicului Dinga „*din jumătate de sat din partea de sus pe Putna, unde a fost Târgul Putnei, jumătate de un vad de moară, și jumătate de un loc de grădină ce iaste între gârlile*”³³. Formula „*din partea de sus pe Putna*”, face referire la partea stângă a râului Putna, unde terasa este mai înaltă, terasă ce va fi amintită în secolele următoare cu termenul de *gârla de sus*, spre deosebire de *gârla de jos* care reprezintă malul drept al Putnei³⁴. Soția vornicului în 1585 vinde „*dreapta ei ocină și cumpărătură jumătate dintr-o moară din sat din Gligorești pe gârla care este în această parte*”³⁵. Gligorești este, probabil, noul nume dat satului, nume ce ar proveni de la Gligorie, fiul cel mare al familiei. În urma unor sondaje arheologice realizate la Gligorești³⁶-toponim situat între satele Bătinești și Oleșești-, au fost descoperite urme de arsură, pietre, probabil aparținând unui spațiu de locuit, precum și fragmente ceramice sau cahle³⁷.

²⁵ *Ibidem*.

²⁶ E. Lupu, *op.cit.* p. 586.

²⁷ C. C. Giurescu, *Târguri sau orașe...*, p. 311.

²⁸ A. Paragină, *op. cit.*, p. 346. Sunt aduse în discuție fragmente ceramice descoperite localitatea Bătinești, situată, conform părerii cercetătorului, aproape de locul unde se află Târgul Putnei, fragmente similare cu cele descoperite la Baia sau alte localități datate în a doua jumătate a secolului al XIV-lea.

²⁹ D. F. Caian, *Istoricul orașului Focșani*, Editura Tipografia, Legătoria de cărți și Stereotipia Gh. A. Diaconescu, Focșani, 1906, p. 26.

³⁰ A. Paragină, *op.cit.*, p. 344.

³¹ C. C. Giurescu, *Târguri sau orașe...* p. 311.

³² A. Paragină, *op. cit.*, p. 344; L. Rădvan, *op. cit.*, p. 546.

³³ N. Iorga, *Studii și documente cu privire la istoria românilor*, vol VII, Editura Ministeriului de Instrucție, București, 1904, p 285. Același document apare și în 1570: vezi *DIR, veacul XVI, seria A, Moldova*, vol. II (1551-1570), Editura Academiei Republicii Populare Române, București, 1951, doc. 236, p. 223-224.

³⁴ A. Paragină, *op. cit.*, p. 345.

³⁵ *DIR*, veac XVI, vol. I, A Moldova, p. 285.

³⁶ Este posibil ca locuitorii din Gligorești, fostul Târg Putna să fi întemeiat pe celălalt mal o așezare, Târgoveți, acum Bolotești.

³⁷ A. Paragină, *op. cit.*, p. 345. Emil Lupu pune sub semnul întrebării sondajele arheologice, bazându-se pe o perieghetză proprie, în urma căreia pe malul opus al Putnei a observat fragmente de ceramică, chirpic ars, cărămizi, ce ar putea indica, conform spuselor arheologului, existența Târgului Putna pe malul drept al râului (E. Lupu, *op. cit.*, p. 587).

Reprezentările cartografice sunt extrem de ambigue când vine vorba despre Putna. Georgius de Reicherstoffer plasează Târgul Putnei în două locuri distincte. Apare o dată pe malul stâng al Siretului, aproape de confluența cu Bârladul, și încă o dată pe cursul mijlociu al Bârladului³⁸. De asemenea și pe harta lui Iacob Castaldo apare o *Pudna* plasată mai sus de confluența Bârladului cu Siretul³⁹, probabil aceeași *Pudna* de pe cursul mijlociu al Bârladului, identificată de Reicherstoffer. Gerhardt Mercator, plasează și el *Pudna* pe cursul mijlociu al Bârladului, mai sus de confluența cu Siretul⁴⁰. Hulsius Levinius reprezintă de două ori *Pudna*, la fel ca Reicherstoffer⁴¹. Reprezentările de mai sus nu pot fi luate în considerare, mai ales în condițiile în care contrazic indiciile documentare. Conform acestora, Târgul Putna e o așezare situată pe malul stâng al râului omonim, ce, probabil, aparținea Moldovei, începând cu anii 1420-1423⁴². Până la acea dată probabil se afla sub sfera de influență munteană. Este greu de demonstrat existența unui control efectiv al domnului din Țara Românească. Târgul Putna nu apare în niciun document muntean, nici măcar în privilegiile comerciale, care conțin referiri la orașele din țară, din care nu ar fi trebuit să lipsească. Mai mult decât atât, nu este stipulat în izvoarele vremii un conflict în urma căruia autoritatea munteană să fi fost înlocuită cu una moldavă. Prin urmare, domnul Țării Românești nu exercita în acest spațiu o stăpânire efectivă, iar odată cu cristalizarea autorității domnești din Moldova, aceasta s-a extins spre Țara Românească⁴³.

O primă cauză favorizantă a apariției și dezvoltării așezării poate fi dispariția Milcoviei datorată invaziei mongole din anul 1241⁴⁴. De asemenea, zona de curbură a arcului carpatic era una extrem de importantă. Aici știm că exista o „*viam Vrancha*”⁴⁵, pe unde munții puteau fi trecuți spre Brașov de aceea spațiul acesta a reprezentat unul din culoarele preferate de regii angevini în drumul lor spre Dunăre. Zona era, de asemenea, tranzitată de un drum care lega Moldova de Țara Românească⁴⁶. Drumul Leșesc inițial se îndrepta spre Târgul Putna, de unde continua spre Olteni, către Țara Românească⁴⁷. Și etimologia cuvântului Putna (slavonescul *put, pata = vale cu cale*)⁴⁸ reflectă faptul că așezarea s-a constituit pe o rută des folosită.

Importanța strategică și economică a Putnei este evidentă. Situarea pe ruta liovenilor spre Țara Românească, cu posibilitatea de a trece Carpații spre Brașov a favorizat o dezvoltare rapidă și mai dinamică decât a altor orașe moldave. Spre exemplu, în anul 1503, cifra de afaceri a Putnei în relațiile comerciale cu Brașovul se ridica la 14660 aspri, pe când cea a Bacăului era de numai 1500, iar a

³⁸ M. Popescu-Spineni, *op. cit.*, harta nr. 43, p. 123.

³⁹ *Ibidem.* harta nr. 46, p. 128.

⁴⁰ *Ibidem.* harta nr. 54, p. 147.

⁴¹ *Ibidem.* harta nr. 57, p. 151.

⁴² În martie 1423, Alexandru cel Bun oferea lui Batin „*trei sate la Putna, anume, unde este casa lui, alt sat unde a fost Lupșe, al treilea unde este vadul la Putna*”, (*DRH, A, Moldova*, vol. I, doc. 53, p.78). Documentul continuă prin stabilirea hotarelor celor trei sate care vor fi „*pe hotarele vechi pe unde au fost din veac*”. Să reprezinte această mențiune o posesie a Moldovei anterioară datei emiterii documentului? Anul următor Alexandru întărește Stanciului David „*Bădeuții de la Prut și trei sate la Putna, Stanciulovo, și satul Purcelova, și satul Mărinii*”, (*DRH, A, Moldova*, vol. I, doc. 57, p. 83). Toponimic există posibilitatea ca posesiunile lui Batin, din primul document să aibă epicentrul în actualul sat Bătinești, iar posesiunea Stanciului David să fie în Bolotești, unde este întâlnit toponimul Purcelești (S. Iosipescu, *op. cit.*, p. 474). Tot Alexandru cel Bun va extinde jurisdicția episcopiei Romanului asupra Putnei (Axinte Uricariul, *Cronica paralelă a Țării Românești și a Moldovei*, vol. I, ediție critică și studiu introductiv de G. Ștrempel, Editura Minerva, București, 1993, p. 18).

⁴³ Pentru această idee vezi M. Coman, *Putere și teritoriu. Țara Românească medievală secolele XIV-XVI*, Editura Polirom, Iași, 2013, p. 142-180.

⁴⁴ A. Paragină, *op. cit.*, p. 346.

⁴⁵ *DRH, D*, vol I, doc. 181, p 282-283 sau Hurmuzaki XV, 1, nr. 20, p. 15.

⁴⁶ L. Rădvan, *op. cit.*, p. 546.

⁴⁷ E. Lupu, *op. cit.*, p. 588.

⁴⁸ V. Frățilă, *Note de etimologie toponimică. Pe marginea dicționarului toponimic al României. Oltenia (DTRO)*, în *AUT*, XLII-XLIII, 2004-2005, p. 194.

Tecuciului de 1200⁴⁹. În 1543, deși se vede o scădere a cifrelor, totuși se menține peste Bacău, Suceava, și aproape la egalitate cu Baia⁵⁰. Peste doi ani se va observa o revigorare⁵¹, pentru ca, după perioade de instabilitate economică⁵², să nu mai apară în relațiile comerciale începând cu 1550⁵³. Din punct de vedere strategic reprezenta un bun avanpost de unde se putea interveni în Țara Românească sau se putea apăra de eventuale incursiuni ungare sau valahe. Cu toate că reprezenta un important centru nu există nici o dovadă care să susțină prezența unei curți domnești aici.

Cu un veac de atestare documentară, în anul 1559 Putna nu va mai apărea ca târg⁵⁴. Decăderea sa, probabil, are loc la mijlocul secolului al XVI-lea⁵⁵ posibil din cauza conflictelor moldo-muntene frecvente în această zonă⁵⁶.

Un târg, dispărut și el, sau care, mai bine spus, a avut o evoluție retrogradă, a fost târgul **Soci**. Contextul în care este amintit pentru prima oară îl reprezintă conflictul lui Ștefan cel Mare cu Radu cel Frumos. Letopisețul Anonim al Moldovei amintește de faptul că „În anul 6979 (1471) luna martie, 7, joi, a fost război cu Radul voevod la Soci”⁵⁷. Nici Letopisețul de la Bistrița nu este mai bogat în informații referitoare la Soci⁵⁸. *Povestire în scurtu despre domnii moldovenesci* numai stipulează existența Sociului⁵⁹. Grigore Ureche în schimb oferă informații care pot fi valorizate pe mai multe planuri. Referitor la lupta de la Soci narează că „Radul Vodă văzându atâta pradă în țara sa, ce-i făcuseră Ștefan vodă, nu vru să lase să nu cerce strîmbătatea sa. Ce pururea se întîmplă, cela ce va să-și întoarcă bătaia de doao ori îl bat, că strîngându oastea sa și vecinească, au venitu asupra lui Ștefan vodă. Iară el ca un leu gata spre vînatu, de sîrgu s-au pornit și la Soci le-au ieșit înainte și dându război vitejaște, martie 7 zile, nu mai puțin de vitejia moldovenilor, carii erau gata au să moară au să izbândească, decât de meștersugul lui Ștefan vodă, Radul vodă pierdu războiul cu multă pagubă de ai săi, că pre toți i-au tăiatu și toate steagurile Radului vodă le-au luat...”⁶⁰. Nicolae Costin, întărește spusele lui Ureche: „Radul vodă, strîngându-și oastea sa megieșească, au venit asupra lui Ștefan vodă. Ce îndată îi ieși înainte Ștefan vodă și s-au lovit oștile la locul ce se chiamă Soci”⁶¹.

Pe baza informațiilor cronicilor lui Grigore Ureche și Nicolae Costin, care afirmă că Radu ar „veni asupra” Moldovei, iar Ștefan cel Mare „îi ieși înainte”, se poate avansa ipoteza conform căreia lupta a avut loc pe teritoriul moldav, astfel că există posibilitatea ca târgul Soci să se afle pe teritoriul Moldovei.

⁴⁹ R. Manolescu, *Comerțul țării Românești și Moldovei cu Brașovul (secolele XIV-XVI)*, Editura Științifică, București, 1965, p. 261-262.

⁵⁰ Târgul Putna avea 2160 de aspri, pe când celelalte orașe aveau, în ordinea de mai sus, 600, 1750, respectiv 2200 aspri, (*Ibidem.*, p. 271).

⁵¹ Cifra urcând la 3900 de aspri, (*Ibidem.*, p. 275).

⁵² În 1546 va avea numai 1120 aspri, în 1547 va fi 2490, în 1549 numai 250, (*Ibidem.*, p. 279-290).

⁵³ Când suma de afaceri va fi de 400 aspri, (*Ibidem.*, p. 295).

⁵⁴ N. Iorga, *Studii și documente cu privire la istoria românilor*, vol. VII, Editura Ministeriului de Instrucție, București, 1904, p. 285.

⁵⁵ *DIR, veac al XVI-lea, A, Moldova*, doc. 67, p. 73.

⁵⁶ C.C. Giurescu, *op. cit.*, p. 311.

⁵⁷ I. Bogdan *Letopisețul anonim al Moldovei în Cronicile slavo-române din secolele XV-XVI*, ediție revizuită și adăugită de P.P. Panaitescu, Editura Academiei Republicii Populare Române, București, 1959, p. 17.

⁵⁸ „În anul 6979, luna lui Martie în 7, într-o joi s-a dat lupta cu Radul voevod la Soci, și au biruit Ștefan voevod cu milostivirea lui Dumnezeu Savaot, și au omorât mare mulțime din ei. Și toate steagurile lui au fost luate, chiar marele schiptru al lui Radul voevod a fost luat; și mulți viteji au fost prinși atunci, care mai apoi fură tăiați; lăsat-au cu viață numai pe doi boeri mari, pe Mircea comisul și pe Stan logofătul”, (I. Bogdan, *Cronice inedite atîngătoare de istoria românilor*, Editura Socecu& Comp., București, 1895, p. 58).

⁵⁹ „În anul 6979, Martie în 7 bătu Ștefanu voevodu pe Radul voevodu la Soci și tăe mulțime de munteni”, (*Idem. Vechile cronice moldovenesci pînă la Urechia*, Editura Lito-tipografia Carol Göbl, București, 1891, p. 195).

⁶⁰ Grigore Ureche, *Letopisețul Țării Moldovei*, ediție îngrijită, studiu introductiv, indice și glosar de P.P. Panaitescu, Editura de stat pentru literatură și artă, 1955, București, p. 88.

⁶¹ Nicolae Costin, *Letopisețul Țării Moldovei de la zidirea lumii până la 1601*, ediție îngrijită, studiu introductiv de I. Șt. Petre, Editura Fundația Regală pentru Literatură și Artă, București, 1942, p. 254.

Un uric datând din 2 aprilie 1428, prin care Alexandru cel Bun dăruiește credinciosului slujitor pan Dragomir satele Cornii și Strâmbii pe Cracău, care sunt învecinați cu Soci⁶², ne-ar putea furniza argumente în acest sens. Într-un document din același an, domnul Moldovei, închină Mănăstirii Bistrița 50 de biserici din ținutul Sucevei, printre care se numără și cea din Soci⁶³, probabil referire la aceeași localitate menționată în uricul din 1428. Așadar, avem un Soci în ținutul Sucevei, lângă apa Cracăului. În alt loc⁶⁴, Marica, fiica lui Boldur și a Mușei, vinde fratelui ei Andrușco, „*ocina ei dreaptă, din uricul ei drept și prin privilegiul de cumpărătură pe care l-a avut părintele ei, Boldur vornic, și cneaghina sa Mușa, de la bunicul domniei mele, Ștefan voievod, un sat la obârșia Dumitrei și anume Soci*”. Acest vornic Boldur nu este nimeni altul decât cel pomenit de Grigore Ureche cu prilejul conflictului moldo-polon de la finalul domniei lui Ștefan cel Mare. După înfrângerea polonilor la Codrii Cosminului, „*veni veste lui Ștefan vodă că vine și altă oaste leșască într-agiutorul craiului. Atuncea au chematu pre Boldur vornicul și i-au datu lui oaste de ajunsu și au trecut Prutul împotriva acelei oști*”⁶⁵. Reconstituirea posesiunilor latifundiare ale vornicului arată faptul că domeniile acestuia erau concentrate în ținutul Tutovei, precum și peste Prut⁶⁶. Este posibil ca acest Soci să fie undeva în Basarabia: în anul 1560 sunt întărite posesiunile mănăstirii Dobrovăț, printre care se numără și „*un loc de pustie pe Bâc la Soci*”⁶⁷. În apropierea comunei Bilești din județul Vrancea, Anton Paragină, pomenește despre o serie de dovezi arheologice care indică o confruntare militară în zonă, fapt ce îl determină să plaseze aici localitatea Soci⁶⁸. Toate aceste informații pot constitui fundamente pentru a plasa localitatea Soci pe teritoriu moldav, mai ales că în textele lui Grigore Ureche și a lui Nicolae Costin se poate observa dorința de revanșă a lui Radu cel Frumos⁶⁹, ce ar fi intrat pe teritoriul statului moldav. Și informațiile din scrisoarea lui Ștefan cel Mare către omologul său polon, din 13 iulie 1471, pot fi interpretate ca un atac muntean ce devastează spații din Moldova: „*Radul woyewoda venit in regnum meum, ut idem anichilando devastaret me et regnum meum, facitque ipse idem fortalicium in metis eiusdem regnum mei*”⁷⁰. Cu toate acestea, dacă Radu ar fi prădat Moldova, Ștefan nu s-ar fi temut să spună explicit că teritoriul său a fost prădat în urma unor incursiuni muntene. Totodată, amintita luptă de la Soci a avut loc pe 7 martie, iar scrisoarea către regele polon, prin care se scuză că nu poate să îi trimită trupele cerute, e din 13 iulie⁷¹. Mai mult decât atât, dacă Radu ar fi pătruns în primăvara lui 1471 în Moldova, cronicile contemporane (moldo-polonă și moldo-germană) cu siguranță ar fi trebuit să stipuleze acel fapt. Fiind contemporane abundă în detalii și este puțin probabil să fi omis amintirea unei incursiuni muntene în Moldova. Așadar, este mai probabil ca atacul lui Radu cel Frumos să fi reprezentat o dorință a acestuia de a se revanșa pentru arderea Ialomiței și a Târgului de Floci, din 1470. În vederea concretizării revanșei, Radu strânge trupe și se îndreaptă spre Moldova. Ștefan află de mișcările muntene în timp util și dorește să prevină

⁶² „*Jar hotarul acelor sate Cornii și Strâmbii care sunt pe Cracău, și al acestei seliști, care este tot pe Cracău, să fie începând de la Soci...*”, (DRH, A, Moldova, vol. I, doc. 71, p. 104-106).

⁶³ *Ibidem*, p. 424.

⁶⁴ DIR, A, Moldova, veac XVI, vol. I, doc. 186, p. 211.

⁶⁵ Grigore Ureche, *op. cit.*, p. 105.

⁶⁶ L.V. Lefter, *Boldur, mare vornic al lui Ștefan cel Mare. Întregiri genealogice*, în „Carpica”, XXXIX, 2010, p. 4.

⁶⁷ DIR, A, Moldova, veac XVI, vol. 2, doc. 139, p. 148. La această așezare nu cred că fac referire izvoarele ce pomenesc de Soci cu prilejul conflictului din 1471. Dar acesta este un exemplu bun pentru a aminti despre diversitatea locurilor ce poartă denumirea de Soci.

⁶⁸ A. Paragină, *Habitatul medieval la curbura exterioară a Carpaților în secolele X-XV*, Editura Istros, Brăila, 2002, p. 42.

⁶⁹ C. C. Giurescu, *Despre lupta de la Soci*, în SMIM, IV, 1960, p. 429.

⁷⁰ I. Bogdan, *Documentele lui Ștefan cel Mare*, vol. II, Editura Atelierele grafice, București, 1913, p. 312.

⁷¹ C. C. Giurescu, *op. cit.*, în SMIM, IV, 1960, p. 429.

acțiunile adversarilor. Cea mai înțeleaptă strategie era cea a atacului, dar înainte ca trupele muntene să pătrundă în Moldova și să provoace daune, fapt indicat de cronică moldo-polonă⁷² și moldo-germană⁷³.

Constantin C. Giurescu este primul care a reușit să clarifice plasarea în Țara Românească a târgului Soci. Folosind „*Harta statistică rusă*” din anul 1835 a observat, în județul Râmnicu-Sărat, extrem de aproape de granița cu Moldova, o mică localitate cu numele Soci, situată între Putna și un mic afluent al Siretului, al cărui nume nu apare pe hartă⁷⁴. De asemenea, Soci este prezent în lista lui Dionisie Fotino, realizată în urma recensământului din 1815, fiind învecinat cu satele Țuguieții și Malurile⁷⁵. Emil Lupu, pe baza lucrării „*Carte de la Moldavie*” a lui Bauer, editată în 1783, consideră că localitatea Goti, identificată la sud de Milcov, ar reprezenta adevăratul Soci, Goti fiind o distorsionare a numelui original⁷⁶.

Hotarul de la acea vreme între cele două regiuni istorice era reprezentat din dreptul satului Mândrești⁷⁷, până la Dunăre, de cursul Siretului⁷⁸. Acesta trecea pe lângă Maluri și Hângulești, iar Soci era situat pe malul său⁷⁹. De partea cealaltă de Siret, exista o localitate, Dimăceni, care, cu timpul, a fost cunoscută și aceasta cu numele de Soci⁸⁰. Nu era ceva neobișnuit ca localitățile învecinate din zona de hotar să poarte aceleași nume. Probabil unii locuitori au plecat pe malul celălalt pentru a scăpa de poverile fiscale, etc, iar cu timpul localitățile adoptive vor primi numele localităților de baștină⁸¹. Astfel se întâmplă și în cazul Socilor: Socii Dimăceni (astăzi Vadul Roșca⁸²) vor împrumuta denumirea de la Socii lui Donie, așa cum va mai fi cunoscut târgul Soci din Țara Românească⁸³. Cronică moldo-polonă amintește de faptul că lupta din 1471 a avut loc „*pe râul de la Soci*”⁸⁴. Referitor la acest detaliu, C. Mircești și I. Dragomirescu susțin că acesta este Balta Leica, existentă și astăzi între Maluri și Hângulești⁸⁵ (**Fig. 5**).

Care au fost motivele ce au determinat dezvoltarea localității Soci ca târg? Acest loc era punctul de intersecție a mai multor rute comerciale de importanță minoră, în plan local, și de importanță majoră, națională, chiar internațională. În primul rând era o cale de legătură între Moldova și Țara Românească, prin vadul de la Vulturii⁸⁶. Aici ruta se întâlnea cu un alt drum ce cobora de la Milcov și se îndrepta spre Brăila, pe teritoriul Țării Românești⁸⁷. Plasarea geografică, pe văile râurilor Siret, Râmnic, Putna a jucat

⁷² „În același an (6979) a avut bătălie cu radul voievodul muntenesc pe râul de la Soci, în Țara Muntenească și a înfrânt pe voievodul muntenesc...”, (I. Bogdan, *Cronicele slavo-române...*, p. 179).

⁷³ „În luna martie, în ziua 7 (6979), într-o joi a pătruns Ștefan Voievod în Muntenia și în aceeași zi a avut o mare bătălie cu Radul voievod pe un câmp, lângă un târg, numit Socii”, (*Ibidem*, p. 30).

⁷⁴ C.C. Giurescu, *op. cit.*, în *SMIM*, IV, 1960, p. 427.

⁷⁵ *Ibidem*. p. 428.

⁷⁶ E. Lupu, *op. cit.*, p. 579.

⁷⁷ Există două localități cu numele de Mândrești, ambele la distanțe extrem de mici una de cealaltă, Mândreștii Munteni și cei Moldoveni.

⁷⁸ C. Constantinescu-Mircești, I. Dragomirescu, *Contribuții la cunoașterea hotarului dintre Moldova și Țara Românească de la întemeierea Principatelor și până la Unire*, în „*SAI*”, IV, 1964, p.79.

⁷⁹ *Ibidem*.

⁸⁰ *Ibidem*.

⁸¹ *Iidem*, *Marginea Țării*, în *SAI*, IX, 1967, p. 83.

⁸² E. Lupu afirmă că „Socii Dimaciului nu a devenit cătun component al satului Vadu Roșca, ci al satului Suraia” fără să aducă argumente suplimentare în acest sens (E. Lupu, *op. cit.*, p. 578).

⁸³ C. Constantinescu-Mircești, I. Dragomirescu, *op. cit.*, în *SAI*, IV, 1964, p. 80. În mod clar Socii lui Donie sunt Socii amintiți în 1471, și de la aceștia, localitatea vecină își va lua numele. Anton Paragină consideră că Socii lui Donie sunt posteriori celor din ținutul Tecuci (A. Paragină, *op. cit.*, p. 42), dar am arătat că Socii amintiți în 1471 nu sunt în Moldova ci, în Țara Românească.

⁸⁴ I. Bogdan, *Cronicele slavo-române*, p. 179.

⁸⁵ C. Constantinescu-Mircești, I. Dragomirescu, *op. cit.*, în *SAI*, IV, 1964, p. 80.

⁸⁶ *Ibidem*, p. 79.

⁸⁷ E. Lupu, *op. cit.*, p. 580.

un rol deosebit de important⁸⁸. Din punct de vedere etimologic, dacă le-am da dreptate celor ce consideră că denumirea își are originea în maghiarul szucs (cojocar)⁸⁹, se poate considera că acest loc a fost ridicat la nivelul de târg în urma stabilirii aici a unor coloniști meșteșugari de dincolo de munți. Deci, pe lângă caracterul inevitabil al negoțului, poate că târgul Socii era recunoscut pentru articolele din pielărie. Cronica moldo-germană este prima care afirmă Socii ca târg: „*margt genand dy Schotz*”⁹⁰.

Motivele dispariției sale nu sunt diferite față de cele ale Putnei. Numai că, spre deosebire de aceasta, Socii nu au dispărut complet, ci au retrogradat de la statutul de *margt* (avut înainte de 1471) la cel de sat, *villa* (întâlnit la mijlocul secolului al XV-lea). Amplasarea acestuia, care i-a favorizat dezvoltarea, probabil i-a influențat și regresul. Așezat în zona de hotar, a fost afectat de conflictele sistematice moldo-muntene, motiv pentru care locuitorii, cel puțin cei ce se ocupau cu negoțul se vor orienta spre alte așezări mai stabile. O altă cauză poate fi identificată în schimbarea drumului Bogdanului survenită odată cu stabilirea hotarelor pe Milcov. Ne intrigă faptul că nu e amintit nicăieri în documentele muntene, în condițiile în care era târg de hotar.

Cel ce a avut de câștigat de pe urma dispariției târgurilor de la graniță a fost orașul Focșani. Odată cu mutarea drumului Bogdanului de pe traseul Putna-Olteni, Focșani s-a dezvoltat, încurajat și de o afluență de populație din celelalte târguri dispărute.

Ca și în cazul Socilor, și în ceea ce privește Focșanii se remarcă un caz de omonimie. În anul 1636, o solie polonă în Țara Românească narează „*de la acel râu (Siret) am mai mers vreo două mile printr-o câmpie foarte întinsă și se întunecase bine când am ajuns în Focșani. Acest orașel este chiar pe granița Moldovei cu Muntenia, pe care le desparte un pârâu, sau mai bine zis o baltă, peste care este clădit un pod de piatră. Atât podul cât și orașul sunt jumătate a Moldovei, cealaltă jumătate a Țării Românești*”⁹¹. Referitor la această dualitate, deloc străină acelei perioade, Dumitru F. Caian întrevode posibilitatea existenței unei singure localități inițiale care și-a luat numele de la proprietarul sau proprietarii: focșești se întâlnesc și astăzi în partea din dreapta Milcovului sau în satul Olteni⁹².

Dar care jumătate a fost cea care s-a dezvoltat prima în condițiile în care, la jumătatea veacului al XVII-lea, ambele ar avea un statut asemănător? Ne-am putea gândi că jumătatea moldavă a fost cea care a evoluat prima, iar partea munteană a avansat la stadiul de târg ca răspuns la varianta din stânga Milcovului. În 1546 partea moldavă a Focșanilor apare în comerțul cu Brașovul, având o cifră de afaceri de 750 de aspri⁹³, iar la 15 mai 1591 este confirmat faptul că era vamă⁹⁴. Dacă partea Moldovei din Focșani apare ca punct important încă din a doua jumătate a secolului al XVI-lea, jumătatea munteană abia în secolul următor va fi indicată în izvoare cu un statut asemănător. Cu titulatura de oraș domnesc apare în timpul lui Matei Basarab⁹⁵. Până atunci, partea munteană va fi amintită ca sat⁹⁶. Dintr-un alt document din 1577 nu ne puteam da seama de statutul său⁹⁷, dar șansele ca în timp de doi ani să se fi schimbat statul său sunt infime.

S-ar putea totuși avansa o altă ipoteză care să inverseze raportul dintre cele două așezări menționate mai sus. Vedem că Milcovul, în urma noilor evenimente din timpul lui Ștefan, nu reprezenta

⁸⁸ L. Rădvan, *Orașele din Țara Românească până la sfârșitul secolului al XVI-lea*, Editura Universității „Alexandru Ioan Cuza”, Iași, 2004, p. 104.

⁸⁹ *Ibidem*, p. 174.

⁹⁰ *Cronica lui Ștefan cel Mare (versiunea germană a lui Schedel)*, ediție îngrijită de I. C. Chițimia, Editura Casa Școalelor, București, 1942, p. 40.

⁹¹ *Călători străini despre Țările Române*, vol. V, ediție îngrijită de M. Holban, M. M. Alexandrescu-Dersca, P. Cernovodeanu, I. Totoiu, Editura Științifică, București, 1973, p. 119.

⁹² D.F. Caian, *op. cit.*, p. 30.

⁹³ R. Manolescu, *op. cit.*, p. 279.

⁹⁴ *DIR, veac XVI, A Moldova*, vol. IV, doc. 25, p. 26.

⁹⁵ *DRH, B, XXX*, p. 65, doc. 47.

⁹⁶ „*când m-au lovit moldovenii cu Ioan Voievod cu înșelăciune la satul Focșani*”, (*DRH, B*, vol. VII, nr. 206, p. 274).

⁹⁷ *DRH, B*, vol. VIII, nr. 47, p. 77.

hotarul celor două țări decât până la Olteni, și de la Risipiți, astăzi satul Milcov, până la confluența cu Putna. De la Olteni la Risipiți hotarul era stabilit pe cursul Milcovului. Este lesne de constatat că hotarul a fost stabilit de la începuturi pe râuri importante. În aceste condiții de ce totuși nu a fost păstrat cursul Milcovului drept graniță între Olteni și Risipiți? Misail Călugărul și, apoi, Dimitrie Cantemir susțin că hotarul a fost trasat în urma unei înțelegeri între Ștefan și boierii munteni. Domnul moldovean, conform tradiției, a hotărât să se sape un canal după lupta cu Radu cel Frumos, din 1482: „*aducând și pre mulți din boierii Țării Românești și alte capete oameni de frunte acolo au pus pe ai săi boieri și oameni de cinste de au vorovit și au tocmit și au despărțit din Milcovul cel mare o parte de pârâu ce vine pe lângă Odobești și dă în apa Putnei*”⁹⁸. Dacă am valida faptul că Focșani ar fi un obiectiv deosebit de important pentru Țara Românească, și prin urmare, boierii munteni și-au manifestat dorința ca localitatea să rămână pe teritoriul lor, am putea înțelege hotărârea domnului moldav⁹⁹. Târgoveții din Olteni, sau din Soci, s-au mutat după traseul nou al drumului Bogdanului stabilindu-se în satul Focșani¹⁰⁰, unde vor contribui la dezvoltarea sa. Astfel partea moldavă a apărut ca răspuns la Focșani din Țara Românească¹⁰¹. Așa s-ar explica graba lui Ștefan de a face târg la graniță¹⁰², târg ce, prin atenția domniei, a conjuncturii date de drumul Bogdanului și de faptul că devine vamă, se va dezvolta și va ajunge la același nivel cu omologul muntean. Totuși, se pot ridica unele semne de întrebare, cum ar fi : de ce în Țara Românească Focșani nu apare în documentele comerciale cu Brașovul, spre exemplu, sau de ce nu apare în listele cu vămi ale Țării Românești, în condițiile în care se afla la marginea țării spre Moldova,? Mai mult de atât, este menționat de cancelaria munteană, până la mijlocul veacului al XVII-lea, ca sat. Decizia lui Ștefan cel Mare de a „*despărți din Milcovul cel mare o parte de pârâu*”¹⁰³, rămâne, în continuare, o problemă nerezolvată¹⁰⁴, dar este greu de acceptat că domnitorul a luat această hotărâre în urma insistențelor părții muntene. De asemenea, este puțin probabil, în condițiile în care Focșanii munteni ar fi fost o așezare importantă, domnul moldav să renunțe la ea. Dimpotrivă, obiectivul lui Ștefan era acela de a atrage cât mai multe surse de venit. Așadar, mai lesne este a considera că partea moldovenească de Focșani, beneficiind de ajutorul domniei și de condițiile geo-politice, a atins primul stadiul urban, fiind urmat de cealaltă jumătate.

Indicii cu referire la întinderea statului moldav pot fi extrase în urma identificării geografice a târgurilor amintite. Important este cazul Putnei. Amintirea acestuia în rândul târgurilor de vamă, în anul 1460, constituie un argument în plus pentru plasarea hotarului dintre cele două țări vecine pe râul Putna, până la conflictul dintre Ștefan cel Mare și Radu cel Frumos, în detrimentul istoriografiei comuniste, sintetizată de P.P. Panaitescu. Și identificarea Târgului Soci în Țara Românească, pe malul drept al Siretului, denotă o stăpânire efectivă a domnului de la Suceava asupra malului stâng al râului. De asemenea, este foarte posibil ca abia după ce zona intră în sfera de influență activă moldavă aceasta să se dezvolte din punct de vedere urban. Până la stabilirea efectivă a hotarului pe râul Putna, nu se poate afirma existența unor comunități urbane, poate numai pre-urbane, dar, după înstăpânirea domnilor Moldovei, zona va căpăta o relativă stabilitate, care va avea drept efect dezvoltarea centrelor economice.

⁹⁸ Grigore Ureche, *Letopiseșul Țării Moldovei până la Aaron Vodă (1359-1595)*, ediție de Constantin Giurescu, Editura Atelierele grafice SOCEC & CO, București, 1916, p. 59.

⁹⁹ E. Lupu, *op. cit.*, p. 583.

¹⁰⁰ D.F. Caian, *op. cit.*, p. 30.

¹⁰¹ Harta Specht, indică orașul Focșani, la Sud de Milcovel, pe teritoriu Muntean (*Militarische Carte der Kleinen oder oesterreichischen und grossen Wallachei, welche beide zusammen aus 394 Sectionen besteht und wehrend des Waffenstillstands Zwischen der K.K. und der türkischen Armee vom Monat September 1790 bis Ende Mai 1791 durch den General-quartier-meister-staab unter der Direction des Obristen Specht geometrisch aufgenommen, und in das reine ausgezeichnet worden*).

¹⁰² Constantin Sion, *Arhondologia Moldovei*, cu prefață de Gh. Ghibănescu, Editura Buciumului Român, Iași, 1892, p. 399.

¹⁰³ Grigore Ureche, *op. cit.*, p. 59.

¹⁰⁴ Existând posibilitatea ca informația să nu fie veridică, mai ales în condițiile în care pentru sfârșitul secolului al XV-lea construirea unui canal pe o distanță însemnată era un efort suplimentar pentru domnia moldavă.

Din nou, acest fapt indică că stăpânirea spre sudul Troțușului a domnilor munteni nu este una efectivă, ci, mai mult un deziderat, un element de titlatură, asemenea celui întâlnit în titlatura lui Mircea cel Bătrân de „*spre părțile tătarăști*”. Spațiul de la sudul Troțușului era unul important din punct de vedere economic și strategic, iar odată cu cristalizarea autorității domnești din Moldova, domnii Mușatini își vor extinde influența și aici, cel mai sigur în timpul domniei lui Alexandru cel Bun. Stabilitatea politică a atras în zonă negustori străini, ce urmau drumurile care traversau principatele pentru a face legătura cu porturile de la Dunăre și Marea Neagră (drumul Brăilei și drumul moldovenesc, o variantă prin Moldova a drumului mongol). La dezvoltarea târgurilor un rol crucial l-a avut poziția geografică, majoritatea fiind plasate pe malurile unor râuri și la întâlnirea formelor de relief antonime: zona de câmpie cu cea de podiș/munte. Așezările, având potențial, au atras coloniști, care au favorizat dezvoltarea acestora după modelul comunităților de unde au plecat.

Cu toate că spațiul dintre cele două țări medievale românești a fost unul punctat de o multitudine de situații belicoase, fiind râvnit deopotrivă de liderii moldoveni și valahi, acesta a fost suficient de atractiv încât aici să se dezvolte o multitudine de locuri de schimb. Deși în cele din urmă Olteni, Putna și Soci au dispărut, ele și-au adus aportul la fondarea și dezvoltarea unui important centru urban, Focșaniul, care va profita de dispariția târgurilor amintite anterior locuitorii acelora stabilindu-se aici.

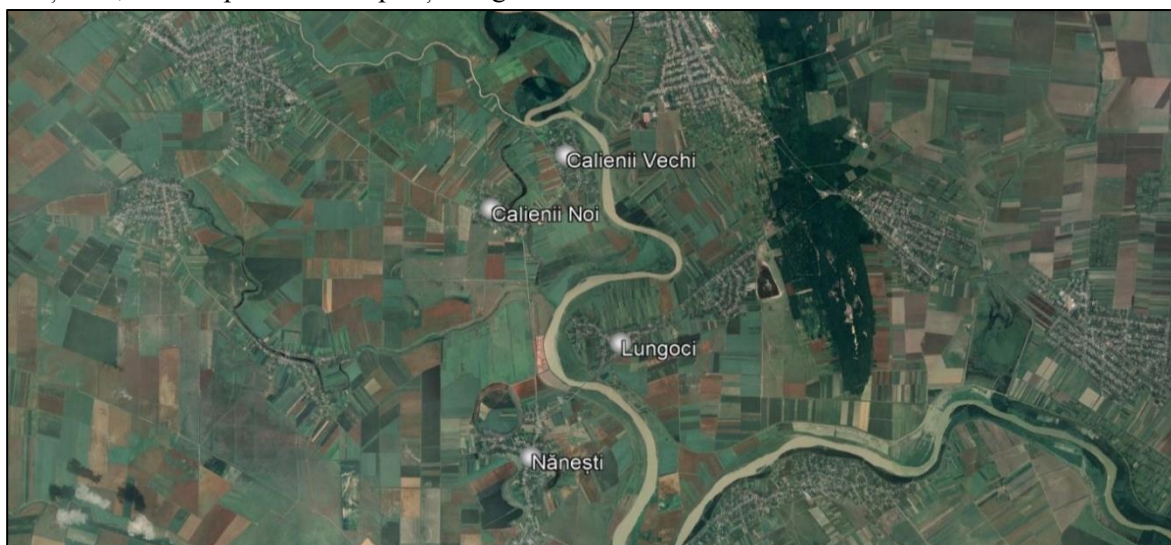

Fig. 1. Plasarea localității Lungoci (fostul Târg Olteni), între localitățile Calieni și Nănești.

Fig. 2. Plasarea localității Lungoci (fostul Târg Olteni), între localitățile Calieni și Nănești.

Fig. 3. Perspectivă spațială asupra celor două posibile amplasări ale Târgului Olteni: actualul Lungoci (județul Galați) și Olteni (județul Vrancea).

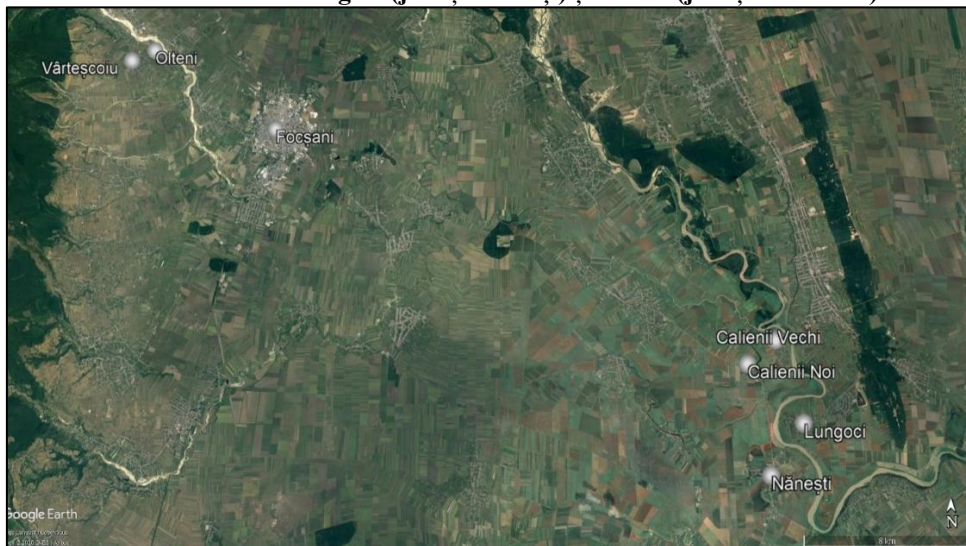

Fig. 4. Posibila localizare a Târgului Putnei între localitățile Oleșești și Bătinești.

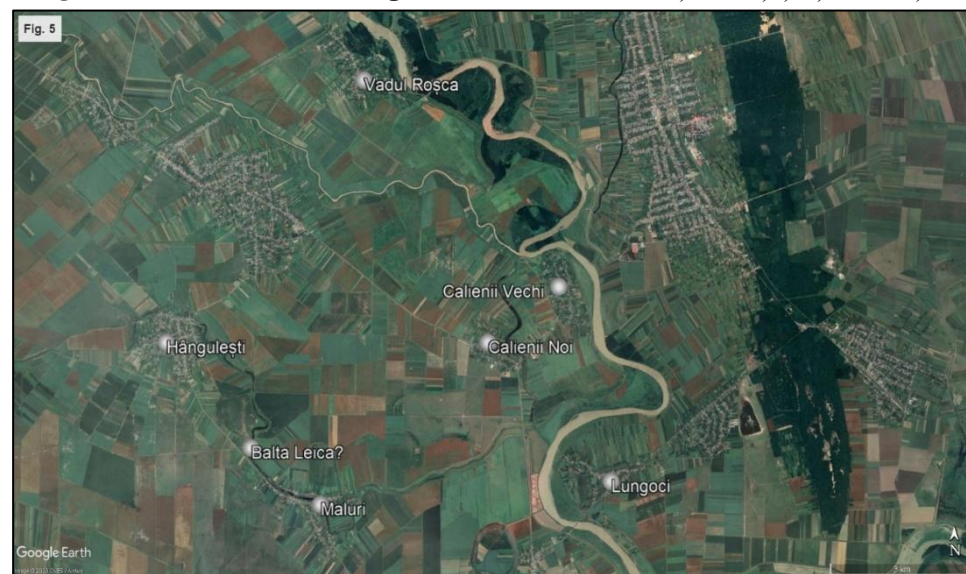

Fig. 5. Viziune spațială asupra posibilei zone unde s-a desfășurat lupta de la Soci.

UNDE A FOST LOCUL DE BELEAG ÎN VREMEA LUI ȘTEFAN CEL MARE

Vitalie JOSANU*

În primăvara anului 2017 a fost organizată o periegeză de către I.P.J. Neamț și D.J.C. Neamț cu scopul evidențierii, localizării și delimitării în teren a siturilor arheologice de pe raza jud. Neamț, sub coordonarea științifică a prof. univ. dr. Neculai Bolohan, care a fixat drept punct de pornire comuna Icușești. Alegerea acestei comune, pe lângă alte criterii, a fost determinată de faptul că, până la această dată, în *Lista Monumentelor Istorice* figurează un singur punct și anume o așezare, în punctul *Cetățuie*, cod NT-I-s-B-10533¹.

Până în prezent în *Repertoriul Arheologic Național* – baza de date administrată de Institutul Național al Patrimoniului -, pe raza comunei Icușești este fixat doar acest sit, cu număr de cod 123022.01. Fișa de sit nu conține alte date cu excepția denumirii și a încadrării cultural-cronologice, respectiv Latene/sec. II-II d. Hr.². Nefiind un instrument cu pretenții științifice, elaborat fiind totuși de specialiști în domeniu, așteptările ar trebui să fie pe măsură deși, chiar și din punct de vedere strict administrativ, această bază de date este literalmente un dezastru. Fără a intra în detalii - oarecum bine cunoscute, mult criticate și chiar însușite de gestionarii respectivei platforme – rămâne de neînțeles cum autorul fișei în cauză a identificat aici doar o așezare, într-un punct denumit „Cetățuie”.

Cum județul Neamț nu se poate lăuda, până în prezent, cu Repertorii arheologice proprii, așa cum au județele Botoșani și Iași, marile probleme administrative de aici sunt generate tocmai de erorile de localizare. Situri cu suprafețe de la câțiva zeci de metri pătrați până la câteva hectare, sunt fixate unitar printr-un punct pe hartă, adesea în centrul localităților actuale ori cu erori de câțiva kilometri. Așadar, un prim obiectiv a constat în verificarea localizărilor siturilor arheologice cunoscute prin deplasare la fața locului, urmând prime verificări legate de suprafața acestora, apoi identificarea altor situri pe raza unității administrativ teritoriale. Trebuie menționat că în doar 2 zile de teren, ca urmare a acestei acțiuni pe raza comunei Icușești au fost identificate 13 puncte arheologice inedite (neolitice, sec. II-IV și medievale), aflate în procedură de implementare în Repertoriul Arheologic Național.

Primul punct de interes a fost această „așezare” de la Icușești, amplasată pe un toponim „cetățuie”, un deal ce tronează deasupra satului (**Fig. 1**). Latura de nord înaintază în unghi cu pante abrupte de până la 50 m, după care coborârea este lină dar greu accesibilă din cauza vegetației. Accesul se poate face în pantă, dinspre sud. Verificările în teren, având în vedere și vegetația bogată din zonă, nu au dus la identificarea vreunor materiale arheologice care ar confirma existența așezării de sec. II-III d. Hr., aspect ce ar putea fi clarificat prin eventuale intervenții în sol.

În schimb, am constatat că în unghiul pintenului de deal este aplasată o amenajare antropică, de formă triunghiulară, cu valuri de pământ pe toate cele trei laturi, bine conturate și un șant adânc în fața laturii de sud. Latura de sud măsoară aproximativ 43 m, latura de est 25 m și latura de vest 32 m, rezultând o suprafață totală de aproximativ 425 m². Este o cetățuie de aproape cinci ori mai mică decât Cetatea Neamțului, fără curtea adăugată de Ștefan cel Mare. Desigur, rolul acesteia într-un sistem defensiv al Țării Moldovei se rezuma la supravegherea împrejurimilor.

Structura nu a fost cercetată până acum prin metode intruzive și nici nu sunt cunoscute materiale arheologice care ar oferi posibilități de datare. Cu toate acestea, avantajele acestui punct de observație nu puteau fi trecute cu vederea de autoritățile Țării Moldovei, atâta vreme cât de aici, un ochi ager putea vedea în zare mișcări de trupe din sud ori de peste munte.

* Inspectoratul de poliție al Județului Neamț – Serviciul de Investigații Criminale.

¹ *Lista Monumentelor Istorice*, reactualizată prin Ordinul Ministrului Culturii nr. 2828/2015.

² <http://ran.cimec.ro/sel.asp?descript=icusesti-icusesti-neamt-asezarea-dacilor-leiberi-de-la-icusesti-cetatuia-cod-sit-ran-123022.01>

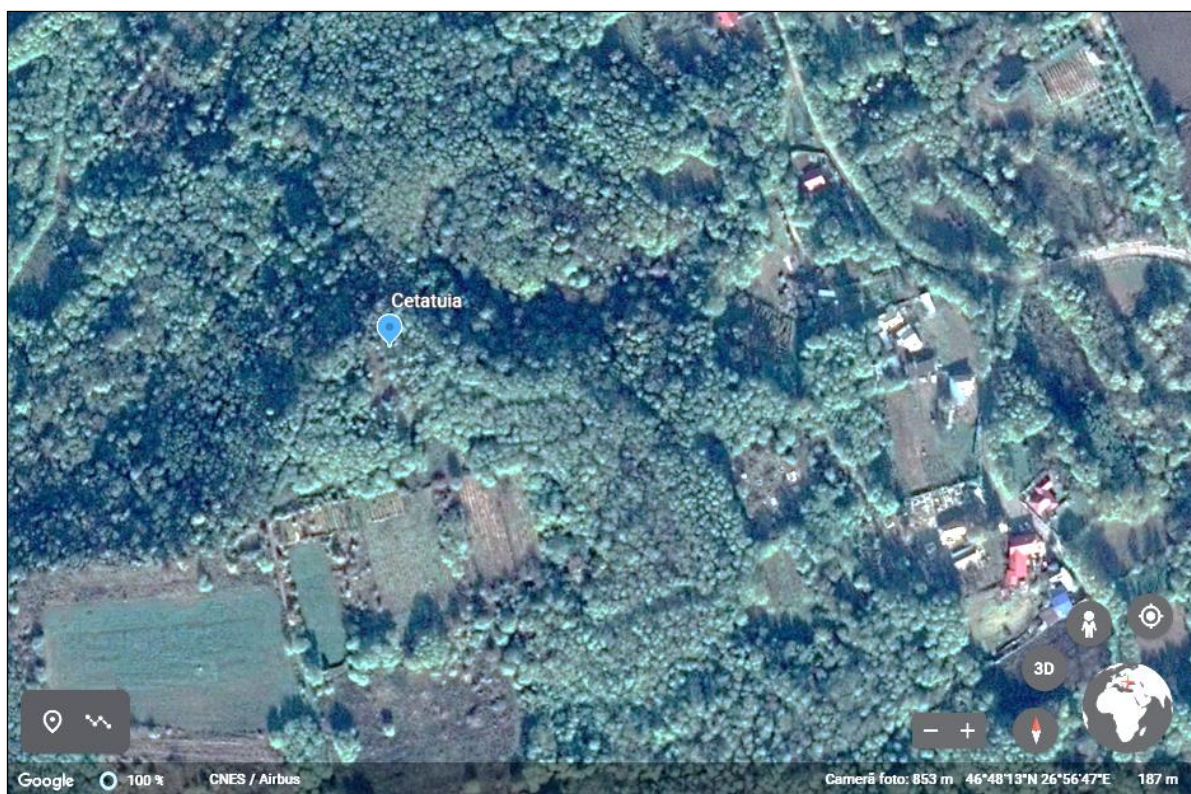

Fig. 1. Ortofotoplan – sat Icușești, punctul Cetățuia.

Din acest loc se disting clar orașele Roman și Bacău și mișcările dintre aceste două centre urbane. Spre nord, linia de orizont se apropie de masivul Ceahlău dar Piatra Neamț nu se vede, din cauza reliefului deluros. Spre est, de asemenea, se deschide întreaga zonă, de la poalele Podișului Bârladului.

În continuare, s-au efectuat cercetări pe raza satului Tabăra, la est de satul Icușești, în câteva puncte de interes arheologic. Câteva zeci de case împrăștiate pe cele cinci ramificații scurte ale drumului principal, pe fundul unui hârtop format din dealuri înalte, ce ascund așezarea din toate părțile. Aici, la extremitatea de vest a vetrei așezării actuale s-au identificat vestigii arheologice corespunzătoare eneoliticului dar și urmele unei așezări medievale. Bătrânii din sat cu care am intrat în contact ne-au arătat în vatra așezării locul unei foste biserici dar și un cimitir care până acum câteva decenii mai păstra câteva cruci vechi. Mai mult, insistența pe marginea toponimului „tabăra”, a scos în evidență că tradiția locului a păstrat amintirea locului de strânsură a oștilor Țării Moldovei, altfel spus, aici ar fi fost locul de „beleag”, cum aflăm de la Grigore Ureche³.

Izvoarele scrise nu sunt prea generoase în privința localizării exacte a locului de concentrare a oștilor Țării Moldovei, din motive lesne de înțeles. Un asemenea loc intră sub incidența unei oarecare confidențialități. Grigore Ureche reține episodul atacului regelui Ioan Albert asupra Țării Moldovei, din 1497, când Ștefan cel Mare înțelegând vicleșugul, „*de sârgu au trimis în toate părțile în țară, să să strângă la târgul Romanului*”⁴. În Cetatea Nouă de la Roman se afla Alexandru III Cornea – probabil pregătindu-și apărarea -, atunci când a fost părăsit de boieri în favoarea lui Petru Rareș⁵.

³ Grigore Ureche, *Letopisețul Țării Moldovei de când s-au descălecat țara și de cursul anilor și de viața domnilor carea scrie de la Dragoș-vodă până la Aron-vodă (1359-1595)*, în *Letopisețul Țării Moldovei*, ediție îngrijită de Tatiana Celac, Ed. Universul, Chișinău, 2006, p. 52.

⁴ *Ibidem*.

⁵ *Ibidem*, p. 81.

Ceva mai multe amănunte aflăm de la slujitorul lui Vlad Țepeș, Ladislau, în relatarea sa despre campania sultanului Mahomed II împotriva lui Ștefan cel Mare, în vara anului 1476: „Aflând voievodul Ștefan (care se găsea în sus-zisul târg al Romanului cu vreo șase mii oameni) de trecerea turcului, îndată a plecat și s-a retras într-un castel numit Neamț așezat pe un munte; restul trupelor acelui voievod, care s-a vădit a fi peste șaiszeci de mii de oameni, era de cealaltă parte a Siretului astfel că tabăra turcului și trupele voievodului sunt despărțite prin acel râu, ce e la o depărtare de o zi de cetatea Neamț”⁶. În apropierea Romanului, peste apa Siretului se află Cetatea Nouă, pomenită de martor dar nu ca loc de concentrare militară. Tot peste Siret, la aproximativ 11 km față de Cetatea de la Gâdinți se află însă și punctul Tabăra, de la care a pornit discuția de față (Fig. 2). Rămâne de văzut însă unde anume, în această zonă, dintre Tabăra și Siret au stat față în față, de o parte și alta a Siretului, cele două oștiri.

Fig. 2. Aspect din satul Tabăra, din spre vest.

În fond, este lesne de înțeles că pentru vremuri de primejdie și cu posibilități de comunicare senzoriale, mobilizarea la oaste trebuia să vizeze un punct fix, cunoscut de toată lumea capabilă să poarte armă, ori măcar de conducătorii cetelor. Orice bărbat aflat sub arme în vremurile noastre este instruit ca, în caz de forță majoră, să se prezinte imediat la sediul unității de care aparține sau la unitatea cea mai apropiată. Evoluția comunicațiilor și tehnologiei implică astăzi concentrarea etapizată a forțelor și nu este exclus ca asemenea forme să fi existat și la nivelul sec. XV, văzut aici ca principală perioadă de

⁶ Călători străini despre țările române, vol. I, ediție îngrijită de Maria Holban, Ed. Științifică, București, 1968, p. 142.

referință. Generalul Radu Rosetti susținea că Oastea cea Mare a țării era structurată pe criterii teritoriale, respectiv pe sate, văi și ținuturi⁷ acestea având probabil și primele forme de concentrare.

Este bine cunoscută remarca lui Jan Dlugosz despre disciplina și ordinea oștilor lui Ștefan cel Mare care, „*dacă afla că vreun țaran n-avea săgeți, arc sau sabie, sau că a pornit la luptă fără pinteni, îi tăia capul fără nici o milă*”⁸. Trebuie arătat și faptul că luptătorii erau convocați la treceri în reviste și pentru antrenamente de două ori pe an, la Sfântul Gheorghe și la Sfântul Dumitru, știind fiecare locul de adunare și semnele în momentele de cumpănă. Datorită bogăției de cai, oștenii chemați se înfățișau la „beleag” în maxim trei săptămâni⁹. Introducerea armelor de foc a condus la profesionalizarea militarilor și implicit la renunțarea mobilizării întregii populații bărbătești apte să poarte armele, practică până în sec. XVI¹⁰.

Evident că o concentrare mare de forțe se afla undeva în apropierea Târgului Roman, nu în vatra acestuia, din motive lesne de înțeles, atât logistice cât și de menținere a ordinii. Camuflarea, desigur, reprezenta un element de interes și pentru războinicii de altă dată iar amplasarea unor stabilimente chiar în apropierea târgului, unde mișună negustori, călători și tot felul de iscoade nu este o decizie tocmai inspirată. Antrenamentele, tehnicile de luptă, dotările și efectivele reprezintă tot atâtea informații utile adversarilor. De aceea, împrejurimile imediate ale Romanului, relativ deschise nu sunt pretabile, tocmai din cauza expunerii. Relieful de la Tabăra însă, corespunde acestor exigențe, un loc ascuns într-o depresiune adâncă, înconjurată de păduri, apărată de dealuri de nepătruns dinspre sud și un punct de observație la Icușești de unde se vede ca în palmă toată valea Siretului.

Nu putem cunoaște cu exactitate câtă vreme s-a menținut funcționalitatea specială a acestui loc. Foarte probabil, profesionalizarea armatei și tocmirea de mercenari, petrecută deja cu începere din sec. XVI, a determinat și renunțarea treptată la aceste mobilizări masive de resurse umane neinstruite și prost dotate cu armament, raportat la tehnicile tot mai avansate ale vremii. Este adevărat că în recesământul populației din 1772-1773, pentru Icușești (= Icușești) – sat din ținutul Romanului – sunt menționați cu scutiri un aprod și doi hatmani¹¹ dar și faptul că oamenii locului susțin că au existat concentrări de oști în episoade istorice, aferente unor perioade târzii, spre sec. XVIII.

Mai devreme chiar, documentele de sec. XVII, menționează în zonă și câteva demnități ce dezvăluie oarecare atribuțiuni militare. Asa ar fi cazul clar al lui Apostol, fost pârcaľab de Roman, implicat în cumpărări de moșii la Icușești, dar și a unor martori ai locului cum ar fi Rața vătaful din Ruși, Bosiioc și Serghi aprozi din Bătrânești, Zaharia armășel din Glodeni, Isăilă sulger și Gligorie armășel din Buciumi, așa cum se găsesc într-un document din 25 aprilie 1625¹². Din păcate, în lipsa unei statistici pentru frecvența demnităților în Țara Moldovei, aferent fiecărei perioade, împiedică formularea vreunor aprecieri legate de concentrarea lor aici, comparativ cu alte regiuni. Cert este că acestea există, tot așa cum oarecare influență trebuie văzută și din centralizarea asigurată de Episcopia Romanului.

Totodată, trebuie avută în vedere o oarecare primare a sensurilor inițiale pe care le aveau demnitățile, parte dintre acestea primind atribuții ”civile”, adică administrative, judecătorești. Este contextul în care din mediul ostășesc se desprinde categoria funcționarilor însărcinați cu asigurarea ordinii publice, așa cum reținea Ion Neculce măsura luată de Constantin Cantemir, pentru combaterea

⁷ Radu Rosetti, *Problema militară românească. Alaltăieri-ieri-azi*, în *ARMSI*, seria III, tom. XV, București, 1933, p. 3; Idem, *Începuturile artei militare în cuprinsul României de azi*, în *ARMSI*, seria III, tom. XIV, București, 1933, p. 43.

⁸ *Ștefan cel Mare și Sfânt 1504-2004. Portret în cronică*, editat de Maria Magdalena Szekely și Ștefan S. Gorovei, Suceava, 2004, p. 159.

⁹ *Op. cit.*; R. Rosetti, *Istoria artei militare a românilor*, București, 1947, p. 123-124.

¹⁰ Dimitrie Cantemir, *Descrierea Moldovei*, Ed. Minerva, București, 1986, p. 98; R. Rosetti, *Problema militară...*, p. 3.

¹¹ *Moldova în epoca feudalismului*, vol. VII, partea I, *Recensămintele populației Moldovei din anii 1772-1773 și 1774*, Ed. Știința, Chișinău, 1975, p. 105.

¹² *DIR*, A, Moldova, veacul XVII (1621-1625), vol. V, București, 1957, doc. 448.

cetelor de tâlhari care mișunau în Țara Moldovei: ”*au început Cantemir-vodă a faci steaguri de lefecii în Roman și în Cozmești și-n Târgu Frumos, în Hârlău, în Podul Leloai, în Iași. Ș-au început a-i birui pe tâlhari ș-a-i prinde, de-i duce la Cantemir-vodă, de-i tot omorîie cu fel de feluri de cazne*”.¹³

În concluzie, deși punctele de reper sunt relativ puține și mai mult deductive – din motivele evocate – locul Tabăra, toponimul în sine, cu punctul de observație la cetățuia din Icușești, cu schit foarte vechi în apropiere, la Chilii - acolo unde acum câțiva ani s-a descoperit și un encolpion¹⁴, la poalele unui promontoriu înalt -, urmele de așezare medievală, cu biserică și cimitir, într-un loc ferit grație reliefului și pădurilor, la mică distanță față de mun. Roman și Cetatea Nouă, vin să confirme o amintire conservată din generație în generație, în plan local.

¹³ Ion Neculce, *Letopisețul Țării Moldovei de la Dabija-vodă pînă la a doua domnie a lui Constantin Mavrocordat (1661-1743)*, în *Letopisețul Țării Moldovei*, ediție îngrijită de Tatiana Celac, Ed. Universul, Chișinău, 2006, p. 316.

¹⁴ George-Dan Hanceanu, *Un encolpion descoperit la Chilii - Valea Ursului, jud. Neamț*, în *Arheologia Mileniului I p. Chr.*, vol. III, Ploiești, 2014, pp. 321-343.

**BLESTEMUL CA SANCTIUNE ÎN ACTELE MEDIEVALE ROMÂNEȘTI.
CAZUL LUCRĂRII ARHIMANDRITULUI ANDRONIC POPOVICI „ISTORIA SFINTELOR
MĂNĂSTIRI NEAMȚ ȘI SECU”**

Ion GUMENĂI *

Este cunoscut faptul că marea majoritate a actelor medievale din Valahia și Țara Moldovei, emise de către cancelaria domniei sau de către alte instituții, au fost scrise în limba slavonă sau română cu caractere chirilice. Acest lucru se poate explica prin influența bizantină exercitată la Nord de Dunăre, care a fost preluată și de statele românești extracarpatice, prin filieră bulgară sau sârbă.

Se înțelege deci, și faptul că o serie de instituții și structuri au fost deasemenea preluate de la bizantini prin aceiași filieră, printre care numărându-se și cancelaria voievodală iar împreună cu ea și modul de elaborare și structura documentelor.

În acest context, putem afirma că sancțiunea ca formă diplomatică în sine, ca de altfel și alte formule diplomatice a documentelor medievale, face parte din categoria celor ce asigură executarea stipulațiilor actelor. De obicei aceasta este compusă din două părți – prima fiind cea care promite recompensa pentru cel ce va respecta stipulațiile actului, iar cea de a doua constituind de fapt blestemul, care este compus din amenințări și chiar pedepse în cazul nerespectării¹.

La rândul său, se pot distinge două tipuri de sancțiuni ce pot fi invocate în diferite documente: de ordin spiritual și de ordin material. Nu ne vom preocupa de ultimul tip de pedepse, acest subiect fiind abordat în alte lucrări.

Pedeapsa spirituală la rândul său este alcătuită din blesteme ale puterii divine (Dumnezeu, Iisus Hristos, Duhul Sfânt ș.a.) și ca atare își are originea în formularul bisericesc. Formula reprezintă sancțiunea obișnuită a Sinoadelor Ecumenice și apare în actele patriarhale și papale, ulterior transmigrând și în actele laice².

De obicei, în documentele medievale românești pedeapsa spirituală sau blestemul este numit *Заклинение, проклятие* sau *триклятие*, Andronic Popovici referindu-se la ultimii doi termeni arăta că: „Să află întru mai multe copii de ale docrineantelor ctitoricești și hrisoavelor domnești încă și aceste cuvinte adecă „проклят” carele să tălmăcească blestemat sau aforisit. Și alt cuvân „треклят” adecă de trei ori blestemat”³.

Originea pedepsei spirituale în hrisoavele solemne din Țara Românească, se află în sfera de influență a slavilor de sud care s-a exercitat asupra diplomatiei din Țara Românească, formula fiind de origine bizantină. Diplomatica Țării Românești a împrumutat numai uzul formulei și îndemnul către viitorii emitenți ai actului, pe care apoi le-a stilizat, completându-le cu elemente de creație autohtonă. Din actele emise în Țara Românească, din timpul domniei lui Mircea cel Bătrân, pedeapsa spirituală a trecut în diplomatica moldovenească, ele fiind stilizate, adaptate cerințelor diplomatiei moldovenești.

În actele moldovenești, pedeapsa spirituală este consemnată prima dată în actul emis de Iuga voievod, datat între 2 iulie 1398 – înainte de 28 noiembrie 1399. Aici pedeapsa este alcătuită din îndemnul către viitorii domni de a respecta obiectul actului după care este urmat, în cazul nerespectării, de blestem. Textul formulei din actul lui Iuga dat boierului Braia, are următorul conținut: „iar după viața noastră cine va fi domn în țară, să nu-i ia dania noastră și zapisele noastre fără o vină a lui. Cine i-ar lua, acela s-a fie blestemat de Dumnezeu și de preacurata lui Maică, acela sa fie asemenea cu toți lepădații care s-au lepădat de Dumnezeu”⁴.

* Institutul de Istorie din cadrul Ministerului Culturii și Cercetării, Chișinău, Republica Moldova.

¹ *DIR. Introducere*, vol II, p. 101

² *Ibidem*.

³ Andronic Popovici, *Istoria Sfințelor mănăstiri Neamț și Secu*, în ANRM, Fond 2119, inventar 3, dosar 71, f. 152v-153

⁴ *DRH, A, Moldova, I*, p. 10-11.

Nu ne vom opri la analiza tuturor actelor din statele medievale românești extracarpatică, atenția noastră oprindu-se doar asupra primelor două volume a Arhimandritului Andronic Popovici cu privire la istoria mănăstirilor Neamț și Secu. Acest lucru îl facem din mai multe considerente. În primul rând, o analiză a tuturor documentelor este practic imposibilă de realizat într-un articol, pentru aceasta fiind nevoie de una sau chiar mai multe monografii cu respectiva tematică. În al doilea rând alegerea lucrării lui Andronic Popovici nu este întâmplătoare, deoarece autorul a concentrat în suficiente acte care ne interesează, iar ceea ce este important se referă la principalele două locașuri monahale din Țara Moldovei, care prin conținutul său de sorginte religioasă, dezvoltă și dezvoltă cum nu se poate mai bine formula și semnificația blestemului ca parte componentă a actului medieval.

Autorul, referindu-se la problema blestemului, afirmă în introducere la lucrarea sa faptul că: „spre mai bună dovadă a adevărului celor istorisite, precum am mai zis și știința cum și în ce chip să făcea lucrările în vremile trecute începătoare de prin anii 6905, atât în cartea întâiu precum și în celelalte care unele în cuprinderea lor au puse în original și oareșicare înfricoșate blestemuri de către însuși ctitorii înzestrătorii monastirilor aceasta nicidecum am gândit cu cel mai suptire cuget cum că s-ar putea socoti de cineva că le a-și fi pus față pre acele înfricoșate blestemuri cu deosebit scopos rău precum răstălmăcește domnul Elevation Mihailoviciu fiindcă unele dintre acestea mai sus sânt tipărite în anul 1857 în tipografia Sf(i)nteii monastiri Neamțului în Istoria cea în scurt a monastirilor acestora. Iară altele sânt publicate de preasf(i)ntitul episcop al Romanului Melhisedec în orașul București prin hronicele episcopilor Hușului și a Romanului în limba slavenească și moldovenească în anii 1869, 1874 și 1875. Și altele sânt publicate prin tipariu tot în București de profesorul la universitate director al Muzeului de antichități Grigorie Tocilescu prin Revista pentru Istorie, arheologie și filologie pe anii 1883, 1884 și 1885.

Asemenea foarte multe de acest fel de documente cu blestemuri încă și mai înfricoșate puse prin iale să află tipărite în Iași în tipografia numită „Buciumul Român” date la lumină prin domnul Teodor Codrescu în ceale 16 cărți numite „Uricariul” și prin alte multe cărți. Adecă iale și aicea sânt puse de mine precum și de acia ca în chip de literatură spre știința celor mai de pre urmă pentru ca să se cunoască de fiecării ca ce fel de forme era prin vremile cele mai dinnainte la facerea documentelor celor de dăruire de averi monastirilor...”⁵.

O primă mențiune în lucrarea lui Andronic Popovici asupra blestemului, apare în legătură cu egumenul Siluan menționându-se: „că igumenul Chir Siluan a aceii zise monastiri și cu toți frații cei întru H(risto)s cei ce să află întru acea monastire ne-au dat nooaă făgăduință înaintea lui H(risto)s ca să îplinească toate cuvintele ceale mai sus zise și să ție tare cu mulțemite și cu rugăciune dintru toată inima. Iară dacă cineva dintrânșii sau după dânșii carele va fi nacealnic al aceii monastiri nu va împlini acelea acia să dea cuvânt înaintea lui H(risto)s în zioa înfricoșatului județ și blestemul lor să fie asupra lor”⁶.

Prin urmare, în acest pasaj este invocată forma scurtă a blestemului, fiind amintită doar o persoană a Sfintei Treimi – Iisus Hristos, în fața căruia se va da mărturie la judecata de apoi (un alt element al corpusului spiritual – religios existent în toate blestemele) iar neîndeplinirea obligațiilor luate va duce la atragerea blestemului din partea celor ce se vor abate de la acestea⁷.

⁵ Arhimandrit Andronic Popovici, *Istoria Sfintelor mănăstiri Neamț și Secu*. vol.1, editor Ion Gumenăi, editura Lexicon-Prim, Chișinău, 2016, p. 82-83.

⁶ *Ibidem*, p. 120.

⁷ Este vorba de faptul că ctitorii și donatorii de bunuri în folosul mănăstirii, în schimbul acestora cereau de la călugări să fie pomeniți și rânduiuau anumite servicii bisericești prin care considerau că vor putea apărea într-o lumină mult mai favorabilă la acea „judecată de apoi”. În cazul în care daniile erau efectuate de către domnie, atunci pe lângă pomenirea respectivului voievod și a tot neamul său se putea cere călugărilor ca în serviciile divine să se roage pentru bunăstarea întregii Țări a Moldovei și pentru tot poporul ce locuia în ea.

Mecanismul de raporturi stabilite între ctitori și donatori pe de o parte și mănăstire pe de altă parte în cazul nostru fiind vorba despre Neamț, precum și modul de declanșare a blestemului, fie că este vorba de o persoană laică sau de călugări sunt redată într-un document din 15 decembrie 1554 în care se arată cum „robul treimeii Grigorie al treilea slovopolodinic – logofăt numit Fierăe am voit pentru dragostea D(u)mnezeului meu din tot sufletul meu și din toată inima mea întru veacinică pomenire a face pentru sinemi și pentru soția mea Evrosina și pentru copii miei dacă D(u)mnezeu îi va da în monastirea Neamțului unde este hramul Înnălțării D(o)mnului D(u)mnezeu și mântuitiriului nostru Ii(su)s H(risto)s și ne-am împreună glăsuț și ne-am chibzuit cu igumenul ieromonahul Chir Evtimie și cu toți frații ce să afla atiucea și am dat acestui sf(ă)nt lăcaș un tetravagghel pe hârtie de piiale și cu literile aurite preste tot ferecat cu argint și preste tot poleit cu aur și un epitrahil de mult preț cusut cu fir sirica și două bucăți de sat cu moară la părâul Alb ca să-mi facă pomenire în fiecarele an neamânat la 25 ianuarie în ziua Sf(ă)ntului Grigorie de D(u)mnezeu cuvântătoriu până când D(o)mnul va voi să stea acest sf(ă)nt lăcaș precum este așezat și întocmit cu blagoslovenia arhiepiscopilor Chir Grigorie și Macarie.

Iară cel ce va strica daniia noastră și pomenirea să fie anatema și supt blestem și să dea cuvânt pentru păcatele noastre înaintea înfricoșatei judecări a lui H(risto)s. S-au făcut această de desupt scriere cu mâna lui Macarie episcopul de Roman în anul 7062 la 15 zile ale lunii lui dechemvrie”⁸.

Din acest pasaj putem conchide faptul că, acel acord mutual între părți era preconizat nu numai pentru perioada vieții a celui care efectua darul dar pentru perioada existenței locașului. La rândul său și blestemul își avea perioada de existență nu pentru o anumită perioadă ci „pe veci”, așa cu reiese din act.

Totodată, pe lângă elementele deja existente în blestem apare și termenul – anatema. Astfel, cel ce nu va respecta stipulațiile actului este pasibil de a fi afurisit, deci excomunicat din sânul bisericii, iar în cazul nostru, din rândurile ortodocșilor. Mai mult chiar urmând ca la „judecata de apoi”, să preia păcatele donatorului, conform documentului.

În cele din urmă, cartea episcopală demonstrează că mecanismul blestemului putea fi aplicat indiferent de forma de danie, fie că este vorba de proprietăți funciare, fie că este vorba de alte tipuri de bunuri sau cărți.

Donațiile puteau fi efectuate nu numai de persoane laice dar și de fețe bisericești de diferit rang, fie că este vorba sau nu este o persoană legată nemijlocit de un locaș de cult. Este cazul unei Pravile începute de Gheorghe Nemțeanul și continuate de Grigorie Roșca, ambii Mitropoliți de Suceava, care a fost dăruită aceleași mănăstiri Neamț. Astfel, pentru anul 1567, Andronic Popovici consemna: „Cu voința tatălui și cu împreună lucrarea fiului și cu săvârșirea preasf(ă)ntului D(u)h din dragoste D(u)mnezeiacă aprins cu d(u)hul smeritul Grigorie mitropolitul Sucevei dorind a să adăpa din această du(u)mnezeiască carte numită pravilă și a rodi însutit ceale zise a să dăruie de prea milostivul D(o)mn Ii(su)s H(risto)s de aceia cu sârguință o au aflat o au scris și o au înfrumusețat și apoi o au dat ca după moartea sa să fie întru rugă pentru sineși și pentru pomenirea părinților săi în biserica unde este hramul Înnălțării D(o)mnului nostru Ii(su)s H(risto)s în monastirea Pantocratoru iară cine să va ispiti să o i-a să o schimbe și să o vânză undeva, acela să fie blestemat de D(o)mnul D(u)mnezeu cel ce au făcut ceriu și pământul și de prea curata Maica lui și de 4 eva(n)gghelisti și de 318 sf(i)nti părinți de la Nicheia și de smerenia noastră încă să fie neertat. Amin. În anul 7075”⁹.

În actul citat mai sus, avem aplicarea unui blestem care este redat într-o formă desfășurată. În primul rând, sunt amintite două dintre personajele cu rol principal al religiei creștine, Dumnezeu Tatăl, Maica lui Iisus Hristos și prin intermediul ei chiar și persoana acestuia, iar în ale doilea rând, sunt amintite și principalele figuri ale credinței ortodoxe – cei patru evangheliști și 318 părinți de la Niceea,

⁸ Arhimandrit Andronic Popovici, *op. cit.*, p. 149.

⁹ *Ibidem*, p. 150-151.

deci numărul exact al participanților la Primul Sinod Ecumenic al Bisericii Creștine, care s-a desfășurat la Niceea. Mai mult, dată fiind funcția ocupată, autorul invocă și neiertarea din partea sa a unuia dintre Mitropoliții Țării Moldovei.

Este evident faptul că postura de Mitropolit al emitentului a dus la amplificarea mesajului legat de încălcarea daniei efectuate, și după cum am văzut chiar la implicarea persoanei propriu – zise la blestemarea persoanei care va încălca dispozițiile stipulate.

De la sine înțeles este și faptul că, o astfel de blamare a nerespectării prevederilor actelor prin intermediul blestemului este specifică nu numai unei singure instituții, la care s-au referit informațiile documentare citate de până acum, ci este una generală iar cu cât emitentul actului ocupa un rang mai înalt, cu atât și personajele biblice și de ordin religios implicate în structura blestemului erau mai numeroase.

Un exemplu în acest sens este actul de danie a domnului Simeon Movilă, prin care acesta dăruia mănăstirii Secu satul Vânătorii din ținutul Neamț, la 17 iulie 1607. După o invocare cu o descriere mai mult decât completă a gestului efectuat se invocă și cerințele față de călugării de la mănăstirea Secu și anume: „Pentru aceia și sfințiile sale călugării de la acea monastire ca să aibă a ne pomeni pre noi și ruga pre D(u)mnezeu după obiceiul sf(i)ntei biserici pentru sănătatea trupească și mântuirea sufletească pentru domnia mea și maica noastră și doamna noastră și de D(u)mnezeu dăruirii fiii noștri și numele noastre a fieștecăruia ca să se scrie întru ceale d(u)mnezești în sf(â)ntul pomeanic cel mare anume Mihail, și Gavriil și Petrașco voeovod și cu dânșii Pavel, și Moisi și Ioann voeovod și adevărată nooaă de D(u)mnezeu dăruită odraslă și fiica noastră doamna Ruxanda și alți fii ai noștri să se pomenească întru ceale D(u)mnezești slujbe a înfricoșatelor și de viață făcătoarelor taine ale lui H(risto)s. Așijderea să ne facă nooaă pomenire mare în zioa Sf(â)ntului și dreptului Simeon priimatoriu de D(u)mnezeu februarie în 3 zile însă să ne pomenească întru acea zi numele noastre ce sânt scrise mai sus anume Io Simeon voeovod și părintele nostru Ioann Mogila logofet carele în viața călugărească l-au chiebat Ioannichie și pre maica noastră cneaghina Mariia și cu doamna noastră Melaniia și de D(u)mnezeu dăruirii fiii noștri ce sânt scriși mai sus din an în an să ne facă nooaă pomenire cu nevoință bună nevoindu-să din tot prilejul ce s-ar întâmpla până când va fi monastirea”¹⁰.

Cât privește blestemul cu referire la cei ce vor încerca să strice această danie, acesta presupune: „Iar carele va strica a noastră milă și a noastră pomenire ca să-l răpească pre dânșul mâniia lui D(u)mnezeu să-l facă pre dânșul ca prahal ca să deșrădăcineaze D(u)mnezeu toată pomenirea lui de pre pământ încă și la înfricoșatul județ nemilostiv pârâș ca să afle lui și pre marele înaintea mergătoriului și botezătoriului lui H(risto)s Ioann împreună cu ceale fără de trup soboară ale sf(i)ntilor îngeri și arhangheli și cu mulțimea cinstiților apostoli și proroci.

Iar mai ales ca să aibă pre prea curata și cu totul fără prihană Maica lui H(risto)s D(u)mnezeu care este nădejde bună și desăvârșit creștinilor. Așijderea și pre toți sf(i)ntii și ca să aibă parte acela cu Iuda în munca cea fără de sfârșit și cu toți ereticii și luptătorii bisericii Dioclitian, și cu Maximian și cu Iulian Paravatul și cu alții asemenea acestora și cu blestematul Arie carele au luat blestem de la treisuteoptsprezece sf(i)nti și de D(u)mnezeu purtătoriu părinți carii au fost la Nicheia și de la celelalte soboară a sf(i)ntilor părinți ca să se pogoare pre capul lui. Amin.

Scris în Iași de Dumitru Filipoviciu. În anul 7115 luna lui iulie 17 zile.”¹¹.

Astfel, mesajul care vine prin intermediul blestemului este mult mai amplificat decât în celelalte cazuri¹². În primul rând, se invocă necesitatea de a fi, în general, exclus din memoria colectivă a

¹⁰ Andronic Popovici, *Istoria Sfintelor mănăstiri Neamț și Secu*, în ANRM, Fond 2119, inventar 3, dosar 71, f. 26-26v.

¹¹ *Ibidem*, f. 29.

¹² Blestemele inserate în actele de danie domnești sunt mult mai complexe ceea ce ne demonstrează și actul de la Constantin Movilă, din 4 februarie 1609, care stipulează următoarele: „Deci, după a noastră viață cine va fi domn al țării aceștia din fiii noștri, sau din neamul nostru, sau de alt neam pre carii va alege D(u)mnezeu ca să

societății, iar în al doilea rând pentru judecata supremă a creștinilor, urmează ca acuzator să fie Ioan Botezătorul, unul dintre principalele personaje biblice și cu o venerație deosebită din partea ortodocșilor, fapt care ar fi trebuit să dea de gândit celor ce vor dori să încalce dania. Ca antipod, este invocată persoana lui Iuda și toți ereticii de care va avea parte, prin deducție deci, calea care ducea doar spre Iad, mesaj iarăși intensificat prin enumerarea personajelor istorice și anume a împăraților romani – Dioclețian, Maximilian și Iulian Apostatul – cei care au desfășurat ultimele prigoniri împotriva creștinilor și cu o reputație extrem de negativă în rândul ortodocșilor. Evident că, din acest mesaj nu lipsește personalitatea lui Arie – a celui care a adus primul disensiunea în rândurile creștinilor și care, prin tradiție, este anatemizat de cei 318 părinți, dar la care se adaugă și Sfinții părinți de la celelalte Soboare Ecumenice care, practic, nu se invocau până la acest moment. Astfel în sursa documentară citată, găsim un portret mai mult sau mai puțin complet al personajelor biblico-istorice de importanță majoră pentru cultul ortodox.

Mitropolitul Anastasie Crimca, care este o personalitate marcantă a culturii medievale românești, pentru apărarea închinărilor făcute la diferite locașuri de cult folosea de asemenea blestemul. Astfel în actul de danie, din 1 iunie 1622, se consemnează următoarele: „Iară după aceasta, la întâia zi a lunii lui iunie, tot în anul 7130 prea sf(i)ntitul Anastasie Crimca, mitropolitul Sucevei și al Moldaviei, milostivindu-să au dăruit prin un testament al său acestei sf(i)ntei monastiri Secului șapte fălci de vie cu cramă și cu beciu de piatră și cu tot venitul care vie este în capul Țombricului din jos, drept Biserica cea Mică a Sasilor, mai jos de târgul Cotnarilor, pentru mântuirea sufletului său și al născătorilor săi hotărând prin testament între altele așa ca igumenul sf(i)ntei monastiri și cu preoții și toți frații întru H(risto)s să-l scrie în sf(â)ntul pomeanic cel mare și cel mic și în sf(â)nta prascomidie, pre dânsul și pre născătorii lui și în fiecarele an la 5 zile ale lunii lui dechemvrie în zioa Sf(i)ntitului Savva să facă pomenire pentru părinții lui, iar pentru dânsul să facă pomenire la 6 zile ale lunii lui dechemvrie în zioa Sf(â)ntului Marelui Ierarh Nicolae, făcătoriu de minuni, adică întru acest chip: mai întâiu la vecernie să se cânte paraclis și la trapeză să fie coliv, și să se dea adăogire la cupa cu vin tuturor fraților. Iar a dooaă zi dimineața să se facă panivhidă și liturghie și la trapeză iarăși colivă și îndestulă mâncare și adaogire cu vin la cupă tuturor fraților și să-i pomenească întru toate zilele de preste an la vecernie, la pavecerniță, la polunoșniță și la utrenie, la liturghie și la sf(â)nta prascomidie după obiceiul sf(i)ntei și d(u)mnezezești biserici după așezământul sf(i)ntilor părinți până când va sta această sf(â)ntă monastire. Și iarăși hotărând cum că deacă cineva din neamurile lui sau din călugării monastirii vor strica daniia și miluirea aceasta acia să fie de trei ori blestemați și procleați de la D(o)mnul D(u)mnezeu cel ce au făcut ceriul și pământul și de prea curată Maică sa, și de soborul celor doisprezece apostoli și de patru evaghelisti și de trei sute optsprezece sf(i)nti părinți din Nicheia și blestematul Arie să se pogoare pre capul acelora și să aibă parte cu Iuda în veaci fără de sfârșit și să-i fie lui pârăș sf(â)ntul Ioann Botezătoriu la înfricoșata judecată a lui H(risto)s. Amin”¹³.

De asemenea pentru păstrarea proprietății asupra robilor (care după este cunoscut în evul mediu erau romii) era folosit tot blestemul ca măsură preventivă. Astfel prin actul din 19 mai 1627 a domnului Miron Barnovschii se specifică: „prin un domnesc hrisov al său carele este scris în limba sârbească, la 19 zile ale lunii lui maiu, arată cum că au întărit pre călugării dintru această sf(â)ntă monastire Neamțul

nu strice a noastră danie, și milă, a bunilor credincioși domni și milostivi cătră d(u)mnezezeștile biserici ci să dea și să întărească sf(â)nta monastire Secul cu aceale trei sate anume: Săbăoanii și Berindeștii la ținutul Romanului și Vânătorii la ținutul Neamțului ca să fie a sf(i)ntei monastiri toate câte sânt scrise mai sus precum și noi am făcut și am întărit ca să ne fie și nooaă pomenire, iară cine va strica pomenirea lor și miluirea și o va rupe de la sf(â)nta monastire să-l strice pre acela mâniia lui D(u)mnezeu și pomenirea lui cu sunet să piiae! Și să fie de rușine și de ocară înaintea a tot omul! și să crape în dooaă ca Iuda vânzătoriu lui Hristos și în munca cea fără de sfârșit cu jidovii cei ucigași de H(risto)s și cu procleatul Arie ce au fost blestemat de trei sute optsprezece părinți de la Nicheia și cu toți ereticii și tiranii. Amin.” (Andronic Popovici, *Istoria Sfințelor mânăstiri Neamț și Secu*, în ANRM, Fond 2119, inventar 3, dosar 71, fila 49).

¹³ Andronic Popovici, *op. cit.*, f. 54-55.

ca să stăpânească în pace în veaci pre toți țigani câți îi are dați de fericiții ctitori fără să plătească cuiva cine va îndrăzni a-i lua de la monastire, acela să fie procleat și trecleat de la D(o)mnul D(u)mnezeu cel ce au făcut ceriul și pământul și anathema Maranatha și să aibă parte cu Iuda și cu de trei ori blestematul Arie întru nesfârșitele munci! Amin.”¹⁴.

Documentul prezintă interes datorită faptului că, în structura blestemului, apare un termen nou și anume cel de Maranatha – despre care nu credem că reprezintă o emanație din partea domnitorului, ci mai degrabă, apare datorită influenței teologice, dacă luăm în considerație faptul că acest document a fost emis la cererea înalților prelați și care de fapt ar însemna „Domnul Nostru vine!”, în sensul că cel ce va încălca prevederile documentului, când va veni „judecata de apoi” va avea parte de soarta lui Iuda și a lui Arie.

Instrumentarea metodei blestemului se folosea și în cazul în care, din anumite cauze (în linii generale este vorba de invazii străine, când pe lângă anumite distrugerii de ordin material, se pierdeau și actele de proprietate, fie furate, fie arse sau dispărute sub diferite motive), erau necesare mărturiile diferitor persoane sub frica blestemului de restabilirea acestora.

Acest lucru se întâmplă de exemplu, în situația mănăstirii „Sfântul Nicolae”, din cetatea Neamț, când se apelează la ajutorul Mitropolitului Țării Moldovei, Andronic Popovici relatând că: „Și iarăși tot întru aceeași zi, 7199 la 21 aprilie, și preasf(i)ntitul mitropolit al Moldaviei chir Sava au trimis un înscris arhipăstoresc către aciași megiiși cu cetatea cea de la Târgul Neamțului și către alții tot întru această privire, întru carele mai întâiu arătând lămurit pricina aceeași de mai sus zisă despre pîiarderea docomeantelor moșiilor monastirii aceii din cetatea cea de la Târgul Neamțului, apoi au făcut sfātuire către toți carii ar ști pre unde sânt adevăratele hotară a acelor moșii ale căroră sau prădat docomeantele ca să spue și să arate cu dreptate și cu frica lui D(u)mnezeu și să mărturie în scris călugărilor pentru ca să-și poată face iarăși întărituri de la domniia Moldaviei. Și totodată au și hotărât la sfârșitul a acestui înscris zicând după altele cuvinte așa: «iar carele va ști și nu va voi să spue, acel om să fie afurisit și blestat de D(o)mnul nostru I(su)s H(risto)s și de preacurata fecioara Mariia, maica sf(i)ntției sale, și să aibă și blestemul a trei sute și optsprezece părinți ce au petrecut în cetatea Nicheia și de patru evagelisti, și să aibă locaș împreună cu Iuda vânzătoriuului H(risto)s și să moștenească stricăciunea lui Ghiezi și pârâș să-i fie lui la înfricoșatul județ al D(o)mnului nostru Ii(su)s H(risto)s Sf(â)ntul și marele făcătoriu de minuni Nicolae, carele este hramul sf(i)nteii Bisearici, iar carele ar ști și ar mărturisi cu mare dreptate și cu frica lui D(u)mnezeu, nevegħind voia nimărui, acela să fie ertat de D(u)mnezeu și de blagoslovenia noastră»”¹⁵.

Și în acest caz avem de asemenea introducerea în blestem a unui nou personaj, și anume Ghiezi (Ghehazi), cel care a încălcat poruncile prorocilor Efrim și Neeman Sirianul, încercând prin minciună să-și acapareze o serie de bunuri – lucru care ni se pare deloc întâmplător atunci când se puneau la încercare persoanele care trebuiau să mărturisească adevăratul hotar al moșiilor.

Pe de altă parte, vedem că, în blesteme, se invocau tocmai patronii hramului bisericii despre care era vorba, fie Ioan Botezătorul fie în cazul de mai sus, a Sfântului Nicolae, în cinstea căruia era ridicată biserica și mănăstirea din Cetatea Neamțului.

Un alt document cu o construcție ce ne interesează și care conține noi elemente, este cel din 24 iunie 1744, și care, dacă ne referim la conținutul formularului ce ne interesează are următorul conținut: „Și preasf(i)ntia sa cu dragoste părintească primind jaloba îndată la 24 de zile ale lunii lui iunie, tot în anul 7252, i-au dat o carte arhipăstoresacă spre ai putea aduna pre la locurile lor pre robii monastirii, hotărând în cartea cea pomenită mai sus între altele și zicând așa, cum că carii vor ști pentru țigani monastirii Secului la cine sânt și nu vor mărturisi adevărul, spre paguba monastirii, unii ca acia toți împreună să fie blestemați de D(o)mnul D(u)mnezeu și de Maica Precistă, și de doisprezece apostoli și

¹⁴ *Ibidem*, p. 167-168.

¹⁵ Andronic Popovici, *Istoria Sfintelor mănăstiri Neamț și Secu*, în ANRM, Fond 2119, inventar 3, dosar 71, f. 86.

de trei sute optsprezece oteți de la Nicheia, fierul, pietrele, leamnele să putredzească și să se răsopescă, iar trupurile lor să stea întregi! Să aibă parte cu Iuda și cu trecleatul Arie, și să-i înghiță pământul de vii, ca pe Daftan și Aviron să-i lovească cutremurul lui Cain și bubele lui Ghiezi, în toată viața lor procopseală să nu aibă și ertare să nu afle și de smereniia noastră ce ne-au dat D(o)mnul D(u)mnezeu încă să fie afurisiți și dați anatemei Maranata. Anul 7252 iunie 24”¹⁶.

Documentul citat ne demonstrează că, pe lângă adăugarea a 12 apostoli, respectiv a celor care ar interzice migrarea credinciosului spre Rai în cazul în care nu se respectă prevederile actului, se invocă și imposibilitatea de părăsire materială a lumii, în sensul în care se vorbește de distrugerea materială adică „fierul, pietrele, leamnele să putredzească și să se răsopescă” iar trupurile lor să stea întregi, în sensul în care, nici sufletele lor să nu aibă posibilitate de a se ridica spre rai. Mai mult decât atât sunt incluse și alte figuri biblice cum ar fi Daftan (Datan) și Averon, cei care s-au răzvrătit împotriva lui Moise și care conform mesajului biblic, au fost înghițiți de pământ, sau Cain, cel care și-a ucis fratele și a fost blestemat de Dumnezeu.

În cele din urmă, este necesar să luăm în considerare faptul că, proprietatea funciară în perioada medievală, constituia principală sursă de avere, fiind considerată cel mai de preț bun. Datorită acestor considerente, în cazurile în care apăreau disensiuni privind diferitele forme de proprietate, fie că era vorba de hotarele unor pământuri, fie a unor vii sau păduri și în cazul în care printre actanți se aflau și fețe bisericești, nu o dată se cereau cărți de blestem din partea superiorilor bisericii, tocmai pentru restabilirea corectă a hotarelor și ca sancțiune în caz de ascundere al adevărului.

Tocmai un act de acest fel este emis de către Mitropolitul Moldovei, Gavriil Callimachi, la 19 aprilie 1779, și care are următorul conținut: „Gavriil, cu mila lui D(u)mnezeu, arhiepiscop și mitropolit Moldaviei. Facem știre cu această carte a noastră de blestem, precum ne-au arătat cuvioșia sa igumenul sf(i)nteii monastirii Neamțului, pentru o moșie anume Bohotin ce are monastirea la ținutul Eșului, că fiind necercată de multă vreme și împresurată de cătră alți răzăși cuvioșia sa vra acum să o aleagă, și să o hotărască. Pentru care spre dovada dreptății și a adevărului au luat de la noi această carte de blestem întâiu asupra acelora carii prin știință fără dreptate lăcomind împresoară moșia monastirii, de nu vor părăsi de acea împresurare, al doilea asupra a celor ori carii vor fi știind hotarul aceștii moșii a monastirii pe unde au umbalat și s-au stăpânit mai înainte de nu vor mărturisi adevărul în frica lui D(u)mnezeu, ci părținind vre unei părți cu strâmbătate de vor tăgădui unii ca aceia să fie blestemați de D(o)mnul D(u)mnezeu și de prea curata a sa Maică și de slăviții 12 apostoli și de 318 sf(i)niți părinți de la soborul Nicheii, în viața lor procopseală să nu vază ostenealile și sudorile lor să fie spre pierzare. Herul, pietrele să putredzească și să răsipească, iară trupurile lor după moarte să stea întregi!

Și după moarte nedelegate și de cătră smereniia noastră să fie blestemați, iară de vor urma dreptății mărturisind adevărul în frica lui D(u)mnezeu, să fie ertați și blagosloviți. Amin.

Anul 1779 aprilie 19 zile. Gavriil Mitropolit Moldaviei”¹⁷.

Observăm deci că, în document se folosesc cunoscutele forme, dar nu într-un context și ca parte componentă a unui act, ci constituind un tot întreg, astfel, generându-se și constituindu-se un segment aparte diplomatic – actele de blestem.

În concluzie, putem să afirmăm că blestemul a fost parte componentă a formularului diplomatic a documentelor medievale, constituind partea sancțiunii ce urma să garanteze stipulațiile documentelor, stopând încălcarea acestora.

Ca formă diplomatică blestemul era constituit din două părți: una ce garanta binefacerea din partea personajelor pozitive a discursului teologico-ortodox (cele trei părți a Sfintei Treimi), pentru cei ce respectau prevederile stipulate și o alta care prevedea soarta personajelor negative din discursul

¹⁶ *Ibidem*, f. 101.

¹⁷ Arhimandrit Andronic Popovici, *Istoria Sfintelor mănăstiri Neamț și Secu*. vol.1, Editor Ion Gumenâi, Lexicon-Prim, Chișinău, 2016, p. 270.

religios al timpului precum Arie, Iuda, Aeron, Cain ș.a., pentru persoanele ce nu vor ține cont de prevederile din documente.

Pentru sporirea mesajului, se foloseau elemente ale mitologiei ortodoxe, precum „Judecata de apoi”, „nemurirea sufletului” și aflarea acestuia în veșnică căutare ș.a.

Ca urmare a evoluției acestei formule diplomatice, către secolul al XVIII-lea are loc constituirea unui segment aparte în diplomația românească – actele de blestem.

PROGRAMUL ICONOGRAFIC AL ABSIDEI ALTARULUI BISERICII „POGORĂRII SF. DUH” DE LA MĂNĂSTIREA DOBROVĂȚ

Olesea BALACAN*

Biserica cu hramul „Pogorârea Sf. Duh” din satul Dobrovăț, a fost construită, conform pisaniei¹, în perioada aprilie 1503 – mai 1504, fiind ultima ctitorie ridicată de către Ștefan cel Mare. Pictura care decorează biserica a fost realizată la inițiativa lui Petru Rareș. Anul construcției este unul clar, dar anul pictării interiorului bisericii, rămâne subiectul unor discuții în cadrul cărora s-a optat pentru anii 1529², 1529-1530³. Nu vom insista însă asupra acestei probleme, divergențele fiind ne semnificative pentru expunerea noastră. Constantin Ciobanu consideră că, la realizarea programului iconografic interior, ar fi contribuit cel puțin doi meșteri/zugravi – dintre care, unul a lucrat în altar și naos, iar celălalt în gropniță și pronaos, și că ar fi fost localnici, lucrând sub îndrumarea directă a egumenului de la Neamț, Macarie, vestitul și eruditul cronicar al lui Petru Rareș⁴.

Studiul de față constituie o încercare în a prezenta programul iconografic al absidei altarului bisericii „Pogorârea Sf. Duh” a mănăstirii Dobrovăț.

Spațiul altarului de la Dobrovăț este delimitat în plan de către o absidă semicirculară la interior și de două absidiole laterale: proscomidiar și diaconicon. Pictura din spațiul altarului Dobrovățului este determinată de tematica liturgică. În zona centrală a bolții altarului este pictată tradițional *Maica Domnului așezată pe tron, cu pruncul pe genunchi, adorată de patru arhangheli* (Fig.1). Pictura este puternic deteriorată dar cu toate acestea, rămâne destul de vizibilă imaginea Maicii Domnului. Această imagine iconografică și-a găsit locul de timpuriu în altar, amintind de marea taină a Întrupării⁵. Sub reprezentarea Maicii Domnului se află o inscripție, simbolizând prezența puterilor cerești în fragmentul final a Axionului Liturghiei Sf. Ioan Gură de Aur: „Cuvintele cu adevărat să te ferim, Născătoare de Dumnezeu, cea pururea fericită și prea nevinovată și Maica Dumnezeului nostru, pe cea mai cinstită decât heruvimii și mai mărită fără de asemănare decât serafimii, care fără stricăciune pe Dumnezeu Cuvântul ai născut, pe tine [Cea cu adevărat] Născătoare de Dumnezeu te mărim”⁶. Această inscripție se mai repetă și în cazul bisericii „Sf. Gheorghe” din Hârlău. Astfel, ea devine o selecție aparte a celor ce au realizat programul iconografic al acestui spațiu la Dobrovăț. Inscripția este urmată de o friză cu imagini de serafimi (Fig. 2) ce înconjoară imaginea *Maicii Domnului*, pe un registru sub concă. Serafimii sunt pictați în tonalități roșii și negre. Sprijinind inscripția, registrul cu reprezentări de *Puteri cerești* se plasează, ca în unele monumente anterioare, deasupra scenelor din ciclul *euharistic: Cina cea de taină* (Fig. 3), *Împărțășirea apostolilor cu vin* (Fig. 4), *Împărțășirea apostolilor cu pâine și Spălarea picioarelor* (Fig. 5), fiind completat cu scenele de debut și sfârșit al ciclului Patimilor: *Rugăciunea din*

* Universitatea de Stat din Moldova, Chișinău, Republica Moldova.

¹ Aceasta o dovedește inscripția slavonă zugrăvită în partea dreaptă a ușii de intrare „Bine cinstitorul Domn Io Ștefan Voievod, cu mila lui Dumnezeu, Domn al țării Moldovei, fiu al lui Bogdan Voievod, a înălțat acest hram întru numele Pogorării Sf. Duh; care a început a se zidi la anul 7011 (1503), luna aprilie în 27 de zile, și s-a săvârșit în anul 7012 (1504), iar al domniei lui, anul patruzeci și o lună din al optulea curgător”. Vezi: Nicolae Iorga, *Inscripții din bisericile României*, vol. II, București, 1908, p. 206.

² Sorin Ulea, *Datarea ansamblului de pictură de la Dobrovăț*, în *SCIA*, seria Arte Plastice, VIII, nr. 2, 1961, p. 484.

³ Constanța Costea, *Narthexul Dobrovățului „dosar archeologic”*, în *RMI*, LX, nr.1 București, 1991, p. 10.

⁴ Constantin Ciobanu, *Dobrovăț, Programul iconografic*, Disponibil: <http://www.medieval.istoria-artei.ro/resources/Dobrovat%2C%20programul%20iconografic%2C%20C.%20Ciobanu..pdf> (accesat:25.02.2019).

⁵ Încă de la sfârșitul secolului al IX-lea Maica Domnului ocupă conca absidei, vezi Christopher Walter, *La place des évêques dans le décor des absides byzantines*, în „Revue de l’art”, vol. 24, 1974, p. 83.

⁶ Vlad Bedros, *Modele bizantine, filtre balcanice și interpretări locale în iconografia medievală românească: Cazul absidei altarului în bisericile din Moldova (cca.1490-1550)*, București, Editura Muzeului Literaturii Române, 2015, p. 57.

Ghetsimani și *Anastasis*⁷. În reprezentarea compoziției *Spălarea picioarelor* este folosită vechea formulă bizantină, observație valabilă și pentru *Împărțirea apostolilor*. În această scenă a *Spălării picioarelor*, trei apostoli sunt amplasați în prim plan, pregătindu-se să se descalțe, iar alți opt, în partea superioară ascultă convorbirea dintre Petru și Iisus. Iisus Hristos este pictat în partea stângă, iar sfântul Petru este înfișat întinzând piciorul către vasul cu apă din fața lui Iisus Hristos.

Tema iconografică *Cina cea de Taină* este reprezentată tradițional în conformitate cu alte exemple din pictură murală din Moldova secolului al XVI-lea. Masa este de formă semicirculară, în capul mesei este pictat Iisus Hristos, fiind în punctul cel mai înalt al compoziției. Apostolii așezați în jurul mesei, formează un grup organizat din punct de vedere compozițional. Aceștia sunt reprezentați cu nimburi, cu excepția lui Iuda, care se remarcă și prin gestul său de a atinge tava. În partea stângă a mesei – în dreapta privitorului, Iuda își întinde mâinile către vasul ce se află în mijlocul mesei. Această mișcare a lui Iuda, este în conformitate cu evoluția iconografiei acestei teme sub influența apuseană, așa cum se vede la Mistra, sau începând cu secolul XVI la Muntele Athos⁸.

Cele două scene ale Împărțirii au aspecte comune dar și elemente care le individualizează. Fundalurile arhitectonice sunt destul de complexe, scena fiind completată cu edificiile și eșarfele care flutură. În ambele scene, Iisus Hristos oficiază în altarul cu baldachin. Un accent particular la Dobrovăț în scena Împărțirii, este ilustrarea lui Iuda la sfârșitul procesiunii celor ce primesc euharistia, poziționare pe care o putem urmări la Humor și Hârlău.

Sub glaful ferestrei din axul altarului este reprezentat *Hristos în Patenă*. Conform tradiției, este pictată sfânta masă în altar, pe ea fiind o evanghelie închisă, potirul și alte obiecte de cult. De regulă, la sfârșitul secolului al XV-lea, ilustrarea *Agnețului* era plasată pe intradosul glafului ferestrei. Amplasarea tradițională, sub glaful ferestrei este atestată și la Dobrovăț, fiind pictată pe un fundal decorativ, întâlnit și la Humor. Aici, ca și la *Sf. Gheorghe* din Suceava, s-a pus accent vizual pe patenă care are dimensiuni mari. Sub imaginea lui *Hristos în Patenă*, pe solbancul glafului ferestrei este figurat Sf. Ignatie Teofanul, într-un medalion, iar pe montanții ferestrei apare unul dintre grupurile de câte doi îngeri-diaconi, ce poartă inscripția „*Altarul lui Dumnezeu*”, în vreme ce intradosul ei este pictat cu imaginea Sf. Ioan Botezătorul, figurat în tipul iconografic de „Înger al pustiei”. Vlad Bedros consideră această dispoziție, ca fiind una dintre metaforele cele mai curențe pentru a prezenta altarul. Varianta iconografică și imaginea din axul absidei construiesc vizual un „altar al lui Dumnezeu, cel sfânt dumnezeiesc și mai presus de ceruri”⁹. Poziția ocupată de Înaintemergător sugerează caracterul inovator al Dobrovățului, ulterior în acest loc, fixându-se Agnus Dei, temă inspirată din exclamația Sf. Ioan: „Iată Mielul lui Dumnezeu”.

Mai jos, în registrul inferior, în jurul unei complexe reprezentări a axului absidei este prezentă una dintre cele mai mari selecții de sfinți ierarhi slujind. În partea nordică procesiunea sfinților părinți începe cu un sfânt diacon neidentificat și continuă cu o serie de ierarhi: Sf. Atanasie al Alexandriei, Sf. Nichifor, Sf. Mitrofan, Sf. Ioan Milostivul, Sf. Chiril al Alexandriei, Sf. Ioan Gură de Aur și Sf. Iacob „Fratele Domnului”. Dinspre ax spre sud, registrul continuă cu Sf. Vasile cel Mare, Sf. Silvestru, Sf. Grigorie Dialogul, Sf. Martin al Romei, Sf. Gherman, Sf. Sofronie și Sf. diacon Prohor; busturi de ierarhi apar și deasupra pasajelor către proscomidiar și diaconicon, astfel încât, spre nord, sunt reprezentați Sf.

⁷ Constantin Ciobanu, Dobrovăț, Programul iconografic, Disponibil: <http://www.medieval.istoria-artei.ro/resources/Dobrovat%2C%20programul%20iconografic%2C%20C%20Ciobanu..pdf> (accesat: 25.02.2019).

⁸ Paul Henry, *Monumentele din Moldova de Nord. De la origini până la sfârșitul secolului al XVI-lea. Contribuții la studiul civilizației moldave*, București, Editura Meridiane, 1984, p. 173.

⁹ Vlad Bedros, *Repertorierea picturilor murale ca strategie de cercetare durabilă în istoriografia artei postbizantine din România*, în cadrul conferinței naționale „Cultura și dezvoltarea durabilă”, Academia Română, București, 22 mai 2015 (activitate în cadrul proiectului POSDRU, v. Punctul III.2), Disponibil: <http://www.cesindcultura.acad.ro/images/sesiune22mai/Interventii%20cercetatori%20postdoc%2022%20mai%202015/Bedros%20Vasile.pdf> (accesat: 25.02.2019).

Spiridon și Sf. Grigorie Taumaturgul iar spre sud, Sf. Nicolae și Sf. Epifanie (**Fig. 6**). Merită subliniat, în această ordine de idei, un element absolut particular, și anume reprezentarea lui Iacob „Fratele Domnului”, pe prima poziție din seria de ierarhi, în comparație cu alte monumente pictate din sec. XV-XVI – lea din Moldova, dar și din întreg arealul picturii ortodoxe. De-a lungul secolelor, în altarele bisericilor răsăritene, au fost pictați sfinții Ioan Gură de Aur și Vasile cel Mare, amplasați în centru absidei. Probabil, schimbarea operată în ordinea sfinților ierarhi „întâistătători” la Dobrovăț, este reflexul unei atitudini erudite, care vine să-l plaseze pe prima poziție în partea nordică a procesiunii, pe cel cărui i se atribuie cea mai veche rânduială liturgică în lumea creștină. Este necesar de menționat, faptul că Sf. Silvestru apare în procesiunea sfinților părinți din hemisicla absidei de la Dobrovăț, într-un alt context decât cel de la Pătrăuți, fiind urmat de Grigorie Dialogul și de Martin, fiind o selecție care pune un accent aparte pe scaunul Romei; de altminteri, cei trei papi ocupă pozițiile a treia, a patra și a cincea la sud, în timp ce, la nord apar aproape într-o simetrie de oglindă (pe pozițiile a cincea și a șasea) Mitrofan și Nichifor, titulari ai scaunului Noii Rome – ai Constantinopolului (**Fig. 7**). Ierarhii sunt îmbrăcați în veșminte liturgice - saccosuri și omoforuri, decorate cu cruci înscrise în cercuri. Toți ierarhii țin în mână filactere cu inscripții liturgice.

Pastoforiile de la Dobrovăț au câte un spațiu dreptunghiular mare, nu foarte înalt, boltit în semicilindru ai cărui ax este orientat spre est, deschizându-se spre absida altarului, prin arcuri semicirculare. Proscomidia este o încăpere mică boltită, inclusă în programul iconografic prin subiectul *Iisus în mormânt*. Scena a fost introdusă în iconografia proscomidiarului în secolul al XIII-lea, evoluând în sec. XIV-lea¹⁰. Subiectul *Iisus în Mormânt* este completat cu scena *Sacrificiul lui Avram*, care ocupă practic restul spațiului. În programul iconografic al proscomidiarului de la Dobrovăț, lipsește tema *Viziunea lui Petru din Alexandria*, cu toate că spațiul mare permitea acest lucru, totuși aici se păstrează doar tradiționala reprezentare a *Jertfei lui Avraam*.

Programul iconografic al diaconicului de la Dobrovăț, în raport cu alte monumente din epoca lui Petru Rareș, alături de alte biserici din sec. XV-lea, apare cu un nou element de decorare aici fiind prezentate scene de la sfârșitul istoriei potopului: *Jertfa dreptului Noe* și *Coborârea lui Noe din corabie*. Scenele sunt în mare parte deteriorate însă inscripțiile sunt vizibile, ce ne permite identificarea lor. Ciclul începe de la vest spre est, pe pereții perimentali, primul episod fiind reprezentarea corabiei după potop, navigând pe suprafața unei ape, la poalele unui vârf muntos, continuând pe zidul sudic cu personajele părăsind arca lui Noe, urmat de soție și cei trei fii: Sem, Ham și Iafet. Ciclul se încheie pe peretele estic, aici cei salvați fiind adunați în jurul altarului spre care coboară. Dintre aceste perspective, credem că ar fi necesar de explicat alegerea reprezentării micro-ciclului din programul iconografic al diaconicului de la Dobrovăț în literatura monastică de tradiție bizantină¹¹. Detaliile iconografice ale diaconicului de la Dobrovăț ar ilustra o familiarizare a iconografiei locale cu tradițiile bizantine târzii, moștenite pe filiera balcanică.

Arcul triumfal, ce delimitează spațiul propriu-zis al naosului de spațiul absidei altarului, conține o varietate de selecții iconografice. În cazul Dobrovățului, traveea de vest a altarului este decorată cu *profeți*, care sunt reprezentați în medalioane pe arcul îngust care unește conca de arcul triumfal și inelul de cuplare a altarului cu naosul, unde la sud, este identificată scena *Rugăciunea din Ghetsimani* ce succede *Prinderea lui Iisus*, iar la nord, *Coborârii de pe Cruce* îi urmează *Anastasis (Învierea)*. Pe intradosul concii sunt reprezentate scene din ciclul marilor sărbători: *Schimbarea la față* și *Intrarea în Ierusalim* (**Fig. 1**). Destul de variat este registrul cu sfinți care sunt pictați în medalioane, sub scena

¹⁰ Suzy Dufrenne, *Images du décor de la prothèse*, în: REB, vol. 26, 1968, p. 299, Disponibil: https://www.persee.fr/doc/rebyz_0766-5598_1968_num_26_1_1410.

¹¹ Emil Turdeanu, *Manuscrisele slave din timpul lui Ștefan cel Mare*, în „Cercetări literare”, t. 5 (1943), p. 99-240; republicat în *Oameni și cărți de altă dată*, Ștefan S. Gorovei & Maria Magdalena Székely (ed.), București, Editura Enciclopedică, 1997.

Înălțării. Registrul inferior al montanților arcului triumfal este dedicat martirilor: *Proclu, Trifon, Ilarie și Flor*.

Analizând componența programului iconografic al absidei altarului de la Dobrovăț, am putea constata că la elaborarea acestuia au fost însușite unele elemente ale monumentelor târzii bizantine, din epoca picturii Paleologe. Programul iconografic al altarului de la Dobrovăț s-a dovedit a fi unitar în legătură cu destinația spațiului pentru care a fost gândit. Aici poate fi menționată tematica specială în zugrăvirea diaconicul, readucând în decorul său tematica veterotestamentară: jertfei lui Noe, constituind astfel o iconografie inedită. Dacă primul ciclu are o paralelă cu tradiția bizantină, cea de a doua este necunoscută. Sunt observate diferențe de ordin conceptual și în amplasarea unor scene. Un element original este structura axului absidei Dobrovățului, aici identificat drept altar al lui Dumnezeu, dar și readucerea motivului *Mielului lui Dumnezeu*, ca temă euharistică în care se manifestă complet sensul eshatologic al Tainei.

În secolul al XVI-lea repertoriul programului iconografic al altarului se diversifică, cicluri întregi pătrund în spațiul absidei, precum în cazul Dobrovăț – ciclul *Dodecaortonului*, (cea ce mai poate fi văzută la Probota și Sfântul Gheorghe din Suceava). O particularitate în înregistrarea tradiției de construire a unei legături iconografice între altar și naos o reprezintă ciclul Patimilor – formulă care se afirmă la Popăuți, Neamț și Bălinești, fiind continuată la Dorohoi, Hârlău și Dobrovăț.

Mai amintim și de prezența puterilor cerești în preajma Maicii Domnului, care ocupă în secolul al XV-lea un registru la baza concii. La Dobrovăț, această schemă iconografică se reia, cu inscripția secvenței finale a Axionului liturghiei Sf. Ioan Gură de Aur.

Circulația temelor iconografice și a elementelor inovatoare din programul iconografic al altarului, indică preluarea elementelor culturale și artistice, ca surse de inspirație din spațiul balcanic. Dobrovățul este în mod surprinzător apropiat de dispoziția picturilor din altarele de la Hilandar și Dečani,¹² unde de asemenea Iacob apare în ax. Toate aceste detalii iconografice nu fac decât să confirme rafinamentul și elevația mediului teologic moldovenesc la începutul domniei lui Petru Rareș, precum și familiarizarea lui cu tradițiile bizantine târzii moștenite pe filieră balcanică.

Fig. 1. Dobrovăț. Bolta altarului. Maica Domnului tronând, cu pruncul pe genunchi, adorată de patru arhangheli; Schimbarea la față și Intrarea în Ierusalim. Foto: Alexandru Nicolau.

¹² Vlad Bedros, *loc. cit.*

Fig. 2. Dobrovăț. Inscripția și friza serafimilor sub conca altarului.
Foto: Viorel Maxim.

Fig. 3. Dobrovăț. Registrul median. *Cina cea de taină.*
Foto: Viorel Maxim.

Fig.4 Dobrovăț. Registrul median. *Împărțirea apostolilor cu vin.*
Foto: Viorel Maxim.

Fig. 5. Dobrovăț. Registrul median. Spălarea picioarelor, Împărțirea apostolilor cu pâine. Foto: Viorel Maxim.

Fig. 6. Dobrovăț. Sfinții Ierarhi. Altar, Registrul inferior. Foto: Viorel Maxim.

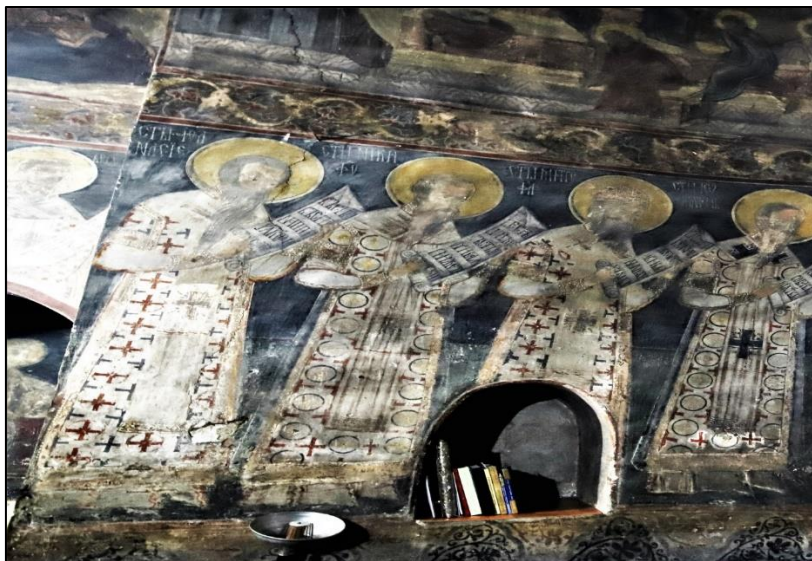

Fig. 7. Dobrovăț, hemiciclu; Sf. Ioan Milostivul, Mitrofan, Nichifor, patriarhi ai Constantinopolului. Foto: Viorel Maxim.

MĂNĂSTIREA HORAIȚA

Cristian VATAMANU*

Monahismul – prezență permanentă odată cu creștinismul

Abordarea temei unui lăcaș monahal, încărcat de spiritualitate, nu poate fi făcută fără o încercare de caracterizare, foarte sintetică, a ceea ce înseamnă monahismul. Monarhul și monahul reprezintă ideea de putere, conducere, dar în timp ce în primul caz puterea se referă la poziția social-politică în lumea pământescă, în ceea ce privește monahul, puterea acestuia se referă la relația strânsă, intrinsecă și dedicată lui Dumnezeu și conducerea propriei persoane și a celorlalți, prin rugăciune, spre divinitate. Monarhul se bazează pe slujitori și armată, monahul pe asceză.

Nu este posibil să fie înțeleasă istoria unei mănăstiri, fără cele mai elementare idei despre ce înseamnă, cum se manifestă, care sunt lucrurile de culise ale vieții monahale, ca o sinteză de-a lungul timpului. Viața călugărească are mii de caracteristici, vorbim despre o simbioză trup-suflet diferită total de ceea ce înseamnă căsătoria ... și destul de greu de înțeles, monahul trăind o lume distinctă, o altă ordine, disciplină, rugăciune, atitudine, raportare la viață, decât omul simplu din societate. De aceea, nu ne asumăm, nici pe departe o prezentare a monahismului, ci doar a anumitor trăsături vizibile de-a lungul timpului sau a unor elemente esențiale, fără a intra în sfera greu de pătruns a simțirii energiei necreate a harului divin.

Monahismul înseamnă „unire”, contopirea fără divergențe a trupului cu sufletul, lepădare de sine și unirea propriei vieți cu Dumnezeu – dedicarea ei Domnului: „Oricine voiește să vină după Mine să se lepede de sine, să-și ia crucea și să-Mi urmeze Mie” (Marcu 8,34)¹; înseamnă *xeniteia*, adică demersul prin care călugărul se smulge din mediul său natural (familie, prieteni, colegi etc).² Lepădarea de lume nu înseamnă izolare personală, ci doar una fizică. Călugărul continuă să aibă legătura sufletească a „persoanei” cu lumea și neamul său: el se roagă pentru lume, pomenește pe conducătorii țării, armata, ierarhul, cei vii și cei adormiți. El leapădă doar haina „însângerată” a lumii, ca cea a lui Iosif dusă de frații săi lui Iacov (Facerea 37).

A fi călugăr în afară de ideea depărtării de lume (a ceea ce se întâlnește deseori în Biblie și în istoria Bisericii ca fiind drumul spre pustie, spre deșert) reprezintă depunerea a trei voturi/legăminte esențiale: castitate, ascultare, sărăcie. Sărăcia sau lepădarea de cele lumești nu se referă la a fi lipsit de bunuri/obiecte, ci ca toate să nu fie personale, să aparțină obștii sau oricui decide duhovnicul tău după moarte. Sfântul Apostol Pavel spune că „Nimeni, ostaș fiind, nu se împiedică de lucrurile lumești, ca singur Voievodului să placă” (II Tim. 2, 4). Ascultarea se raportează atât pe verticală – spre Dumnezeu și este cea principală, iar după apariția vieții chinoviale și pe orizontală în raport cu duhovnicul starețul sau mai-marele obștii. Castitatea ne amintește de credința eunucilor față de domn și de supunerea acestora, dar în acest caz nu are de-a face cu o astfel de practică, însuși marele Augustin, din cauza propriei mutilări este cunoscut nu ca sfânt de Biserică, ci doar ca „Fericit” – „Fericitul Augustin”. Așadar, castitatea nu înseamnă mutilare, ci abținerea sexuală: ca tinerii din escorta lui David (I Regi 21, 2-7), ca Ieremia (Ieremia 16, 1-4), ca Noe, în arcă conform tradiției iudaice *Midrash Rabbah* la Facere și alte exemple³.

Modelul Suprem de călugărie este Sfântul Ioan Botezătorul, cel ce s-a retras în pustie, unde „avea îmbrăcămintea din păr de cămilă, și cingătoare de piele împrejurul mijlocului, iar hrana era lăcuste și miere sălbatică”. (Matei 3,4), după care a ieșit la râul Iordan să „boteze” cu un botez al pocăinței și să-l prezinte pe Domnul Iisus lumii – Înaintemergător. Domnul Iisus este Fiul al lui Dumnezeu, modelul

* Liceul Tehnologic „Ion Creangă” Pipirig, jud. Neamț.

¹ *Biblia sau Sfânta Scriptură*, Editura Institutului Biblic și de Misiune al B.O.R., București, 1988.

² <https://saintsophiadc.org/2016/10/cell-meeting-god-part-ii/>.

³ Antoine Guillaumont, *Originile vieții monahale*, ediție online.

tuturor, izvor, călăuză și proniator, ca „Dumnezeu Adevărat din Dumnezeu Adevărat” (Simbolul de credință niceo-constantinopolitan).

„Părinții” călugărilor răsăriteni, cărțile și învățăturile de bază ale ascezei vin de la Sfântul Antonie cel Mare și Sfântul Pahomie cel Mare, din pustiul Egiptului (sfârșitul secolului al III-lea-începutul secolului al IV-lea). Ei și mulți alții până atunci și până astăzi, cunoscuți sau necunoscuți, ce au dus la împlinire profeția lui Isaia: „să se bucure pustiul; ca și crinul să înflorească” (Isaia 35,1).

Încă de la călugării eremiți egipteni, ucenici ai Sfântului Pahomie, de exemplu, exista o datorie a muncii individuale. Aceasta avea două scopuri: independența față de lume și, mai mult decât atât, ajutorarea celor în nevoi. Munca monahului era și calea indispensabilă pentru a înfrânge trândăvia trupului, lehamitea și implicit, gândurile rele⁴. În acest context, al păstrării legăturii permanente cu Dumnezeu spre învingerea ispitelor de tot felul, se promovează „Rugăciunea lui Iisus” sau „Rugăciunea inimii”⁵. Este o promovare a rostirii, urmată de o meditație a rațiunii, apoi de o contopire în inimă și o simbioză cu energiile divine. Ființa și energiile, însă, au dat naștere la mari dispute în Biserică, ajungând la mai multe sinoade și hotărâri: apărătorii isihasmului prin învățătura Sfântului Grigore Palama și adversarii lui Varlaam de Calabria (sec. al XIV-lea). Contradicțiile priveau știința, rugăciunea inimii, vederea Luminii dumnezeiești, deosebirea din Ființă și lucrările lui Dumnezeu etc. În privința rugăciunii, Paisie Velicicovski spunea că „Mintea este liturghisitorul, iar inima este altarul pe care aduce lui Dumnezeu jertfa tainică a rugăciunii”⁶. „Cuibul” isihast, dacă pot să-l pomenesc în acest fel, s-a statornicit la Muntele Athos, de unde, cu alte multe rânduieli, a venit și pe teritoriul țării noastre.

O „cotitură” esențială în istoria monahismului a fost organizarea chinovială a Sfântului Vasile cel Mare. El nici nu amintește de Sfântul Antonie, pentru că nu dorea să se refere la asceți, ci la cei debusolați, care doreau un tată/duhovnic spiritual. Imediat ce a văzut problema pustiului ascetic egiptean, după 356 d.Hr., Sfântul Vasile cel Mare, prin mănăstirea din Pont întemeiată, dă o altă orientare multor călugări. Astfel, a luat naștere viața chinovială, de obște, organizată strict prin manuscrisele și tipăriturile sale⁷. Mai mult, Sfântul Vasile cel Mare are și meritul unor „asociații” călugărești de binefacere (Vasiliada)⁸.

Important pentru noi, referitor la ce informații avem, este venirea în Nordul Dunării a Sfântului Nicodim de la Muntele Athos. Este vorba de aducerea unui nou stil de organizare monahală, nu și de sihăstrie, în 1365, când vine în Țara Românească și întemeiază cu ajutorul lui Vlaicu Vodă (1364-1377) și Radu I (1377-1383), Mănăstirea Vodița (în 1369) și Tismana (ante 1377). Este, însă, o perioadă foarte târzie, ținând cont că Sfântul Ioan Casian, încă de la începutul secolului al V-lea, plecat din Dobrogea de azi, fonda două mănăstiri lângă Marsilia (Franța).

⁴ „Sfântul avva Antonie, șezând odată în pustie, a venit în lenevie și în multă întunecare de gânduri și zicea către Dumnezeu : Doamne, voi să mă mântuiesc și nu mă lasă gândurile. Ce voi face în scârba mea? Cum mă voi mântui?”

Și, sculându-se puțin, a ieșit afară și a văzut odată pe cineva ca pe sine șezând și împletind o funie, apoi sculându-se de la lucru și rugându-se, și iarăși șezând și împletind funia; apoi iarăși sculându-se la rugăciune. Acesta era îngerul Domnului, trimis spre îndreptarea și întărirea lui Antonie. Și a auzit pe înger zicând: așa fă și te mântuiește. Iar el auzind aceasta, a luat multă bucurie și îndrazneală și făcând așa se mântuia.”, din *Patericul egiptean*, Începutul Slovei A, Pentru avva Antonie, 1.

⁵ „Doamne Iisuse Hristoase, Fiul lui Dumnezeu, miluește-mă pe mine păcătosul”.

⁶ Apud Dumitru Stăniloae, *Viața și învățătura Sf. Grigorie Palama*, Editura Scripta, București, 1993, p. 33; *Isihasm*: Pr. Prof. Dr. Ioan Rămureanu, *Istoria bisericească universală*, București, 1992, p. 283-286; Pr. Prof. Ioan Bria, *Dicționar de Teologie Ortodoxă*, București, 1981.

⁷ A se vedea „Mitropolia Moldovei”, 1-2/1979, p. 115.

⁸ Ioana Zmeu, *Sfântul Vasile cel Mare în bibliografia românească*, în *Sfântul Vasile cel Mare. Închinare la 1600 de ani de la săvârșirea sa*, Editura Institutului Biblic și de Misiune Ortodoxă al Bisericii Ortodoxe Române, București, 1980, p. 454; Arhid. Constantin Voicu, Pr. Nicu Dumitrașcu, *Patrologie. Manual pentru seminariile teologice*, Editura Institutului Biblic și de Misiune al Bisericii Ortodoxe Române, București, 2004, p. 163.

Secolele II-IV sunt cele în care a pătruns nu numai creștinismul pe teritoriul țării noastre, inclusiv în Moldova, ci și asceții, practicile de retragere spre rugăciune. Munții Neamțului, Ceahlăul și împrejurimile au început să fie locul ideal de retragere a sfinților, de izolare de lume și comuniune cu Dumnezeu a asceților. Toponimia sau anumite tradiții orale sunt tot ceea ce ne-a rămas ... era și firesc să nu găsim tratate de locuri și trăiri, în momentul în care vorbim despre izolare, de singurătate, de asceză.

Oază de duhovnicie în Munții Neamțului

În mijlocul codrilor de brazi ai Munților Stânișoarei, în comuna Crăcăoani, ferită de calea aglomerată dintre târguri, a fost ridicată Mănăstirea Horaia. O armonie între sfințenie și natură, între liniște, pace și cântecul păsărilor și murmurul apei, dar mai ales un loc transcendent alintat de sunetul stins, înălțător al rugăciunilor călugărilor.

Mănăstirea este situată la poalele muntelui Horăicioara (1076 m), la o altitudine de 660 m, într-o frumoasă poiană, ca o insulă în mijlocul pădurii, între valea pârâului Almaș și cea a pârâului Horaiei.

În această oază de liniște și pace a munților Neamțului, în apropiere se mai află mănăstirile Almaș, Bisericiani, Bistrița, Pângărați, iar doar peste câteva coline: Văratec, Agapia, Secu, Neamț, Sihăstria, Sihla, Petru Vodă, Paltin-Petru Vodă etc.

Zeci de mănăstiri și schituri se întind pe acest teritoriu mic din Munții Stânișoarei, străjuit falnic de Ceahlău – Sfântul Cutezător și Stăpân. La acestea se adaugă alte schituri în ruină sau a căror ruine abia se mai zăresc și zecile de biserici de mir. Cum poți să nu numești această zonă „Sfinții Munți ai Neamțului”, la fel ca un Athos al României.

Însăși pe valea Horaiei, multe denumiri ne demonstrează vechi vetre de sihăstrie, cu vechime de sute de ani: „Poiana lui Calinic”, „Poiana lui Iov” sau „Poiana lui Silvestri”.

Denumirea locului provine, se pare după marii proprietari de pământ din zonă – familia Goraeti – ce au dat și numele muntelui și a pârâului din zonă⁹. O altă explicație, care nu exclude pe prima, poate fi găsită în cuvânt slav „gora” („zopa”), care înseamnă munte, pentru că locul se află între munți.

Familia Goraeti (Goraț, Horaet) a fost una foarte influentă în Moldova secolelor XIV-XVI. Pe 28 noiembrie 1399 este amintit într-un document a lui Iuga Voievod, Mic Horaet ca boier modovean¹⁰, iar la 29 iunie 1400 sunt amintiți Horaet Mic, Horaet vistier și Horaet de la Molnița¹¹. La 7 ianuarie 1403, Alexandru cel Bun dăruiește Mitropoliei Moldovei două sate, iar printre boieri este amintit și panul Horaet de la Hotin¹². Ulterior, întâlnim pe Cârstea Goraet avea mari proprietăți în zona Solca – Gura Humorului (cu fiul Stana și nepoții Sima și Nasasia). Acesta pare să fi fost frate sau altă rudă foarte apropiată cu Șandru Gherman, ce a avut ca fii pe Mihiu (cu fii Ivul și Nastea), Mălina (cu fiul Fădor) și Ivul (cu fii Dragotă și Stana)¹³. Panul Mihiu, alături de Vlad de Hotin, Cârje și Huru, pani de Neamț ș.a. sunt amintiți și în dania făcută de Petru Voievod Mănăstirii Tazlău (1527)¹⁴.

Se pare, urmând mai mult tradiția orală, că panul de Hotin Horaet era originar din Crăcăoani și ar fi avut, firesc, anumite proprietăți care i-au luat numele.

Însuși împătimitul vânător, pescar, călător, dar și mare scriitor Calistrat Hogaș, a avut de-a face cu năduful călugăresc specific noului venit, cei drept, întemeiat acum... dar de multe ori, parcă se

⁹ <https://horaita.mmb.ro/istoria-manastirii-horaita> (accesat 03.04.2020).

¹⁰ DRH, A, Moldova, I, p. 12.

¹¹ *Ibidem*, p. 15.

¹² *Ibidem*, p. 25.

¹³ Ioan Bogdan, *Documentele lui Ștefan cel Mare*, vol. II, Atelierele Grafice Soccec &Co, Societate Anonimă, București, 1913, p. 200.

p. 11.

¹⁴ *Ibidem*, p. 222.

întrebă: *De ce nu-și caută de lumea lui... aici eu am ales altceva... rugăciunea, munca și liniștea meditației...* Iată ce relatează marele povestitor despre experiența sa la M-rea Horaița:

„Către asfințit sosirăm la Horaița, unde furăm primiți cu oarecare răceală de către egumenul mănăstirii, care stătea în cerdac la aer curat.

Din întrebările și răspunsurile obișnuite despre sănătate, ne puturăm lămuri că sfinția-sa suferea de un gutunar și că, prin urmare, întreaga sa veselie sufletească înghețase sub această răceală din părțile înalte ale persoanei sale; totuși ni se porunci un borș cu chitici și un pui de mămligă, nimicuri care toate se mistuiră iute sub flămândeale noastre linguri și furculiți... Ce voiți? devenisem la drum mai mâncăcios și decât evanghelistul Ion; atâta numai că părintele egumen nu știa că pofta de mâncare e o virtute cu totul biblică și că, mai la urmă, e foarte îndoielnic lucru să se fi săturat cinci mii de oameni cu cinci pâini și doi pești, ba încă să mai fi rămas și douăsprezece coșuri de fărături!... Bine sau rău, astâmpărarăm cârceii de foame ai stomacului nostru și merserăm apoi în biserică, spre a vedea mai de aproape această zidire, pe care o cunoșteam numai din nume. Pe din afară nu e decât un masiv de piatră văruiat cu galben, în care nu se vede nici o idee arhitectonică: deasupra, o ceată de turnuri ce nu se înțeleg între ele, își dau brânci și se îndeasă unele în altele, spre a nu cădea, pare că, jos de pe masivul de sub picioarele lor. Pe dinlăuntru, zidurile sunt stropite cu albastru și galben, iar pictura e puțină și proastă; toți sfinții și toate sfintele, cu Iisus Hristos în frunte, sunt ieșiți de sub penelul aceluiși iconar rus care a zugrăvit mai toate vechile noastre biserici.

În aceste locuri, ori încotro te întorci, te împresoară singurătatea, la hotarele căreia viața se pare că expiră. Omul împrumută aici mutismul de la arborii în mijlocul cărora trăiește, așa încât cele mai guralive fânțe din aceste locuri sunt numai lăstunii, care zboară în stoluri negre înainte de apusul soarelui și se învârtesc țipând în jurul turnurilor albe și neclintite ale bisericii”¹⁵.

Întemeierea Mănăstirii Horaița – pierdută în negura trecutului

Valea Cracău – Horaița – Almaș, așa cum am văzut, a fost o zonă căutată de mulți sihaștri. Liniștea codului și apropierea de marele lavre din zonă, făceau să fie un loc foarte bun de retragere. După cum a văzut, există și în toponimia locală nume de călugări: *Iov, Silvestri* sau *Calinic*.

Tradiția orală și pomelnicul ctitoricesc amintesc de boierul-negustor Gorați (Horaței) care ar fi ridicat aici o biserică (se pare Mic Horaet – panul de Hotin, originar din aceste ținuturi). Conform tradiției orale păstrate și consemnate în pomelnicul ctitoricesc mănăstirea ar fi fost fondată în anul 974 de o familie de negustori greci Goraetz¹⁶.

Biserica era de lemn, simplă ca arhitectură, fără turlă, acoperită cu șită groasă, făcută de boierii amintiți – Horăieți – membri ai sfatului domnesc până aproape de perioada domnului Ștefan cel Mare¹⁷.

În această perioadă mai existau vetre mari de sihăstrie la Dumbrăvița (lângă Lasloveni – Oșlobenii de azi), pe pâraul Nechita (zona Roznov) și pe câmpia lui Dragoș – undeva pe lângă Bistrița, între Piatra și Bacău¹⁸.

La sfârșitul secolului al XIV-lea și începutul secolului al XV-lea se remarcă la vatra sihăstrească de lângă pâraul Horaița, starețul Chiriac. Acesta era prieten apropiat al lui Iosif Mușat, fratele domnului Petru Mușat, și colaborator cu celelalte sihăstrie din apropiere, împreună punând bazele primei școli de dieci și ateliere de artizanat¹⁹. Este foarte posibil acest lucru, pentru că acum se pun bazele școlilor mănăstirești, deși puțin cunoscute, dar evidente prin înmulțirea numărului de dieci (grămăticii, pisari) de la cancelariile domnești. Documentele vremii, puține cum sunt, se referă la beneficiari și nu era nici un

¹⁵ C. Hogaș, *Pe drumuri de munte*, Clasiq Scriptorium, 2017, p.11-12.

¹⁶ <https://www.crestinortodox.ro/interviuri/viata-imbunatatita-parintelui-irinarh-roseti-i-70471.html>

¹⁷ I. Vatamanu, D. Măță, *Un monument istoric mai puțin cunoscut – Horaița*, în „Memoria Antiquitatis”, III, p. 505.

¹⁸ *Ibidem*, p. 505.

¹⁹ *Ibidem*, p. 506.

interes să facă referință la cei ce le concep. Afirmația noastră este susținută și de părerea mai multor specialiști, care precizează că diecii și uricarii folosiți în cancelariile domnești, instituțiile ecleziastice și în administrația regională se formau în școlile de pe lângă mănăstiri²⁰.

Iosif Mușat, colaboratorul părintelui Chiriac de la Horaița, se pare că era același cu primul mitropolit al Moldovei, cel care a stăruit și adus la Suceava moaștele Sfântului Ioan cel Nou. Așa se explică și influența deosebită în zonă a starețului schitului.

Starețul Chiriac, între 1402-1408 înlocuiește vechea bisericuță de lemn cu una din cărămidă, ce va dăinui până în 1822, când roasă de trecerea vremii, va fi înlocuită de părintele Irinarh Roseti²¹.

Căutând prin documente, la 12 iulie 1415, Alexandru cel Bun întărește mănăstirii Bistrița, egumenului Dometian, mai multe sate, printre care dă un sat de pe Cracău, ce ar fi fost o danie a panului Ion Jumătate, două sate pe Cuejdi, a lui Opiș și a lui Oană...²². Asta, coroborat cu alte documente, dar și cu cel considerat ca neavând toate indiciile de veridicitate, documentul din 11 iulie 1428, atribuit lui Alexandru cel Bun, în care se vorbește despre închinarea a 50 de biserici Mănăstirii Bistrița, prin care sunt amintite: biserica de la Almaș, Borilești, Dobreni și altele din zonă, dar și o biserică Laslăoani, pe Cracău (mai în aval, sat dispărut) și cea de la Horăițești [... spre ...] credința domniei mele și credința copiilor noștri; scris la Bistrița, în anul 6936 (1428) iulie 11²³.

Este prima atestare documentară a acestei locații. Vor rămâne discuții despre care bisericuță era vorba cu exactitate, despre veridicitatea anumitor documente, despre apariția cam în aceeași perioadă și a schitului Horăcioara... Cert este că exista viață religioasă activă în această zonă, iar tradițiile orale diverse nu pot fi contestate, în acest context, în integralitatea lor.

La 12 aprilie 1436, domnitorul Iliș (Ilie) Voievod, emite un „*ispisoc*” domnesc, a dăruit credinciosului boier Baico: „*Dolheștii, unde era casa lui, și Negreștii, și Almășelul, și Horăițeștii și Almășanii, și Roșcanii și pe Almași, mai gios de Dolhești, Dobrenii...*”²⁴.

În secolul al XV-lea, viața monastică în zonă s-a concretizat aici și prin organizarea mănăstirii Horăcioara – Horaița Veche. Locul Sfintei Mese a bisericii vechi a mănăstirii este marcat astăzi de o piatră de însemnare a locului. În 1466, Ștefan cel Mare dă poruncă să se mute călugării de la Horaița la Horăcioara din deal, aici având să organizeze un corp domnesc. Acesta va funcționa aici până în 1518²⁵.

Corpul domnesc adus de la Vaslui în zonă avea scopul de a apăra drumul din sud spre cetățile moldave. Aici se constituie nu unul, ci două sate de vânători ce avea să păzească zona din imediata apropiere a cetății Neamțului, unde domnitorul își adusese familia. Vânătorii vasluieni aveau să locuiască aici, la Mănăstirea Horaița, peste jumătate de secol. Contextul vremii din timpul lui Ștefăniță Vodă: slăbirea puterii țătare, înfrângerea ungarilor la 29 august 1526 la Mohács de către turci, duce la mutarea oștenilor vânători de la Horaița, din considerente strategice, la Căciulești, ce se va numi Gura-Văii²⁶.

Aici vine, la începutul secolului al XIX-lea, un renumit arhimandrit al vremii, Irinarh Roset (1771-1859).

²⁰ C. Cihodaru, *Învățămintul în Moldova în secolele XV-XVIII. Școala domnească din Iași*, în volumul *Contribuții la istoria dezvoltării universității din Iași*, 1860-1960, București, 1960, p. 15; N. Iorga, *Istoria învățămintului românesc*, ediție îngrijită, studiu introductiv și note de Ilie Popescu Teiușan, București, 1971, p. 2-3; apud Silviu Văcaru, *Scribi în cancelaria domnească a lui Ștefan cel Mare*, în revista „Limba română”, Nr. 4-6, anul XIV, 2004, <http://limbaromana.md/index.php?go=articole&printversion=1&n=2133>.

²¹ I. Vatamanu, D. Măță, *op. cit.*, p. 506.

²² DRH, A, Moldova, vol. I, p. 60.

²³ *Ibidem*, p.424.

²⁴ *Ibidem*, p. 202.

²⁵ I. Vatamanu, D. Măță, *op. cit.*, p. 505. Gabriel Davidescu et ali, *Istorie și viață spirituală în zona montană și submontană a Neamțului*, Editura PIM, Iași, 2005, p. 157.

²⁶ I. Vatamanu, D. Măță, *op. cit.*, p. 507.

Irinarh Roseti – tipograf, rugător al rugăciunii inimii, ctitor

Cuviosul Irinarh și-a dorit viața călugărească cu ardoare, astfel că a plecat la vârsta de numai 20 de ani, din Focșaniul natal, lăsând în urmă averile familiei Roseti (Nicolae și Pelaghia), mergând la Mănăstirea Neamț. Înclinația duhovnicească s-a simțit imediat, duhovnicul său recomandându-l, doar după trei ani, să fie călugărit. Abilitățile sale l-au adus la nou înființata tipografie a mănăstirii, unde a contribuit la redactarea lucrării *Viețile Sfinților*.

Dorința de retragere în liniște și rugăciune, l-a adus ca ucenic al ieroschimonahului Iosif Pustnicul de la Văratec, retrăgându-se în zona schitului Nechit, din apropiere. Urcușul duhovnicesc, rugăciunea în liniștea muntelui l-a călăuzit pe monahul nemțean timp de 12 ani.

Pregătit pentru ispitele lumii, pleacă spre Muntele Athos, dar face un mic popas la București, unde ajută pe mitropolitul Grigorie la organizarea tipografiei de acolo.

În Athos, însă, rămâne doar doi ani, fiind nevoit să se întoarcă de acolo din cauza diverselor conflicte militare ce s-au desfășurat în zonă. Revine, după 28 de ani, în zona Neamțului, la Mănăstirea Horaița – Horaița Veche. După alte păreri, ar fi revenit la mica bisericuță paraclis „Sf. Nicolae”, care este azi în curtea actualei mănăstiri²⁷. Abia în acest an este hirotonit preot și arhimandrit de către mitropolitul Veniamin Costachi. La Horăicioara lăcașul era destul de mic, iar clima nu prea prielnică în vârful de munte. De aceea, va începe lucrările la noul așezământ – Horaița din vale, pe care o și întemeiază. Ca stareț, organizează viața monahică și administrativă, timp în care atrage alături de el peste 70 de călugări²⁸.

Alături de ucenicul său, ierodiaconul Nectarie Banu, pleacă pentru 16 ani la Locurile Sfinte, în zona Muntelui Tabor, beneficiind și de facilitățile oferite de prevederile Regulamentului Organic, dezvoltat începând cu prima jumătate a sec. XIX.

Pentru că tot am amintit de Regulamentul Organic al Moldovei, acesta nu amintește nimic, atunci când vorbește despre scutirea de dări a mănăstirilor, despre vreun locaș de cult în zona Horaița²⁹.

Și aici începe să construiască o biserică de piatră, cu hramul „Schimbarea la Față”, dar nu reușește să o termine, pentru că la 26 decembrie 1859 se mută la cele veșnice, fiind îngropat în ctitoria începută. Ucenicul său, însă, îi va termina munca, osemintele sale fiind așezate la loc de cinste, în partea de miazăzi a bisericii³⁰.

În legătură cu locul ales pentru zidirea noii mănăstiri, există și o legendă sau adevăr... După ce s-a întors de la Iași, unde surprinzător pentru el, a fost hirotonit preot și hirotesit, ridicat la rangul de arhimandrit, alături de ucenicul său, având binecuvântarea a însuși ierarhului locului – mitropolitul Veniamin Costachi, căutau un loc potrivit. *Când a venit primăvara, arhim. Irinarh și ucenicul său Ioan (viitorul stareț arhim. Ermoghen Buhuș) au găsit o zonă potrivită... aproape de izvorul Horaiței, cu apă aproape, înconjurat de dealuri, ferit de căile de tranzit, ferit de lume. Au rămas acolo peste noapte, în rugăciune permanentă către Dumnezeu, ca să le descopere cel mai potrivit loc. Obosit, ucenicul adoarme, dar părintele continuă rugăciunea, până când i se arată un stâlp de foc ce cobora din cer... Fiind posibil să fie o vedenie, a trezit pe ucenicul său, care s-a minunat de lumina ce începea de pe pământ și se întindea până la cer. Cântând paraclisul Maicii Domnului, au coborât, mergând spre locul unde turnul de foc atingea pământul. Acolo, era un brad, pe care l-au însemnat, și doar după câteva*

²⁷ N. Frăsinel, Doina Verdeș, *Monografia comunei Crăcăoani*, Editura Mirton, Timișoara, 1999, p. 84.

²⁸ Arhim. Nectarie Banul, *Viața unui îmbunătățit călugăr român, Irinarh Roseti*, scrisă de ucenicul său, în *BOR*, nr. 7, 1898.

²⁹ Paul Negulescu, George Alexianu et al., *Regulamentele organice ale Vlahiei și Moldovei*, Editura Întreprinderile Eminescu S.A., București, 1944, p.192.

³⁰ Arhim. Nectarie Banul, *op. cit.*

zile a început construcția bisericii. Locul arătat de Dumnezeu a devenit locul Sfântului Altar al noii biserici³¹.

Se pare însă, că în 1822, când arhimandritul Irinarh a sosit în zonă, ar fi existat o bisericuță roasă de trecerea vremii (*cea a stareșului Chiriac*), pe care a dărâmat-o pentru a construi alta din lemn³², cu Sfânta Masă făcută din bradul cu lumina din legendă. Astfel, cu sprijinul domnilor Ioan Sandu Sturza (1822-1828) și Mihail Sturza (1834-1849), a fost edificată o bisericuță de lemn cu hramul „Pogorârea Sfântului Duh”. Această bisericuță, pe tălpi de lemn de stejar, va dăinui doar până în 1848, când noul stareț decide să înceapă construcția actualei biserici.³³

Până la plecarea părintelui Irinarh spre Tabor, 1837, s-au adunat în obștea mănăstirii peste 70 de ucenici, dintre care 12 preoți, 4 diaconi, 4 cântăreți și restul ascultători.

Am ezitat să dau cu exactitate anii, deoarece atât arhimandriții Nectarie Banu, cât și Ioanichie Bălan vehiculează o perioadă mult mai târzie, fixând ca an de întoarcere a părintelui Irinarh la Horaiața și reînființarea mănăstirii la anul 1831³⁴.

Cel ce a primit dificila sarcină să continue munca duhovnicească și administrativă a arhimandritului Irinarh Roseti, a fost arhimandritul Ermoghen Buhuș (1800?-1877)³⁵. Nu s-a lăsat mai prejos, iar în 1848 a început construcția unei biserici mari, de zid, pe care a terminat-o abia după 19 ani, în anul 1867.

Ermoghen Buhuș – demn urmaș întemeietorului

Încă de la plecarea de la Mănăstirea Neamț, părintele Irinarh a avut alături de el pe rasoforul Ioan, venit din Buhuși-Bacău, fiul lui Toader Bușuhanu, din familia Cantacuzino-Pășcanu³⁶, călugărit în 1830.

Misiunea cea mai importantă a primit-o odată cu plecarea mentorului său la Locurile Sfinte, când a fost hirotonit preot și arhimandrit, preluând misiunea de egumen al mănăstirii Horaiața.

Timp de 30 de ani, părintele arhimandrit a păstorit obștea sfinteii mănăstiri Horaiața, cu o dezvoltare administrativă impresionantă.

Cu siguranță, cea mai mare realizare a fost construirea bisericii din piatră și cărămidă cu hramul „Botezul Domnului”, ce a fost sfințită de ierarhul Moldovei, Calinic Miclescu, la 20 octombrie 1867. La zidirea și înzestrarea bisericii cu cele necesare au contribuit pe lângă credincioși - prin donații - și domnitorii din vremea aceea, Grigorie Alexandru Ghica (1849-1856) și Alexandru Ioan Cuza (1859-1866), precum și mitropolitul Sofronie (1851-1861) și Calinic Miclescu al Moldovei (1865-1875)³⁷.

Pisania: „Cu vrerea Tatălui și a Fiului și a Sfântului Duh s-a zidit sfânta biserică cu hramul Botezul Domnului, între anii 1865-1867, prin străduința arhimandritului ieromonah Buhuș, sub păstoria Î.P.S. Veniamin Costachi și cu ajutorul Domnitorului Moldovei Mihail Sturza. Între anii 1980-1991 arhim. Zenovie Ghidescu, stareșul M-rii Horaiața, cu dârzenie și răbdare consolidează biserica și Horaiața începe lucrările de pictură în frescă. S-au săvârșit aceste lucrări în vremea păstoririi Preafericitului Teoctist Patriarh al Bisericii Ortodoxe Române și Î.P.S. Daniel Mitropolit al Moldovei și Bucovinei, stareș al M-rii Horaiața pros. Parfenie Petric. Lucrările de pictură au fi executate de pictorul Mihai Chindaru, împreună cu Dinu Dumitrașcu și ucenicii, între anii 1988-1993.

³¹ Arhim. Ioanichie Bălan, *Patericul românesc*, Editura Mănăstirii Sihăstria, 2005, p. 400.

³² Davidescu Gabriel et al, *op. cit.*, p. 157; I. Vatamanu, D. Măță, *op. cit.*, p. 506.

³³ I. Vatamanu, D. Măță, *op. cit.*, p. 506.

³⁴ Arhim. Ioanichie Bălan, *op. cit.*, p. 400.; Arhim. Nectarie Banul, *Viața unui îmbunătățit călugăr român, Irinarh Roseti*, scrisă de ucenicul său, în B.O.R., nr. 7, 1898.

³⁵ Arhim. Ioanichie Bălan, *op. cit.*, p. 400.

³⁶ I. Vatamanu, D. Măță, *op. cit.*, p. 507.

³⁷ <https://horaita.mmb.ro/istoria-manastirii-horaita> și datele turistice ale panoului mănăstirii.

Pe latura nordică a complexului mănăstiresc se află paraclisul „Sfântului Ierarh Nicolae” în care se oficiază sfintele slujbe în timpul iernii. A fost construit între anii 1850 - 1852, în timpul stăreției cuviosului arhimandrit Ermoghen. Se pare însă, că Ermoghen s-a erijat în ctitor, el nefăcând decât să restaureze acest paraclis, mult mai vechi, datând din anul 1725³⁸.

Tot în timpul cuviosului părinte Ermoghen Buhuș a fost construit și turnul clopotniță (1853-1855), la al cărui prim nivel a fost făcut un alt paraclis, de dimensiuni mai mici, care poartă hramul mănăstirii „Pogorârea Duhului Sfânt”. Aici se slujește o dată pe an, numai Sfânta Liturghie, de ziua hramului.

Mănăstirea, cu ajutorul domnitorilor și mitropoliților avea și alte bogății materiale: beciuri mari, bine realizate, 17 fâlcii de pământ, o moară, o vie la Miroslava, atelaje pentru munca câmpului, 50 de oi, 6 boi, 4 vaci, 3 cai, 6 porci, 36 de stupi. Chiar și după secularizarea din 1864, călugării primeau o indemnizație destul de consistentă, ei înșiși trebuind să-și construiască chiliile. Astfel, în 1877 existau 17 chilii în jurul bisericii, dar multe colibe mai depărate de sihaștri, unii venind fie după mâncare, fie doar să se împărtășească³⁹.

Celelalte clădiri ale complexului monahal au fost construite, toate, după anul 1920.

Situația bună a viețuitorilor mănăstirii a mai avut, însă, parte de multe alte perioade de declin. Între 1860-1866 mănăstirea sărăcește drastic. La aceasta contribuie reforma agrară din 1864. Astfel, că starețul Ermoghen a ajuns să apeleze la boieri să ajute cu alimente și materiale de construcție și chiar la domnitorul Alexandru Ioan Cuza, care nu a ezitat să ajute și ofere un buget special alocat lăcașului⁴⁰.

Opera de administrație a starețului Ermoghen este, din păcate, umbrată în ultima parte a stăreției de multe conflicte. Mai întâi erau revolte ale tinerilor călugări, multe certuri, acuzații care ajung până la organele de stat. Starețul este învinovățit că și-ar fi cumpărat cu o sumă foarte mare o casă la Piatra Neamț, că viața morală a degenerat, ordinea și disciplina moral-religioasă fiind înlocuită de haos parțial, cu cârciuma lui evreului Avraam chiar în mănăstire. Din marea obște mănăstirească, la sfârșitul stăreției de 41 de ani și 55 ani de călugărie al lui Ermoghen Buhuș, mai erau prin mănăstire vreo 20 de călugări⁴¹.

În anul 1877, starețul Ermoghen trece la cele veșnice. Din păcate, nici noii numiți nu prea reușesc să readucă mănăstirea în elita monahică specifică Moldovei. Pentru scurt timp vine ca stareț Isichie Iorgulescu de la Mănăstirea Bistrița, apoi Serafim Bălțătescu și Erotei Săvescu. În 1900 încearcă revigorarea vieții monahale Ioanichie Stoenescu de la Bisericiani.

În 1907, când Iorga trece pe la mănăstire, povestea lui ne apare dezolantă: *„pustietate și puțină îngrijire. De jur-împrejur sunt chiliile. La multe dintre ele dânsese, gospodinele, stau la răcoare, singure, fără nici o treabă, pe când călugărescul soț se ascunde înlăuntru [...] Starețul e un om cumsecade, care nu are nimic de lucru și nu supără, deci, nici pe ceilalți. Face câteva stichuțe de apă de melisă pe an și cu aceasta și-a împlinit chemarea pe pământ. Cărți nu sunt, decât cele de slujbă, iar ziare nu pătrund”*. Istoricul Nicolae Iorga nu trece nici peste dezastrul pădurilor din zonă, tăiate în neștire și fără lege.⁴²

„Om din marea societate este și monahul venit în mica societatea a unei mănăstiri. <<Dotat>> cu aceleași defecte sufletești, el și le cultivă în obștea în care intră. Ca și în domeniul militar, o

³⁸ C. Matasă, *Călăuza județului Neamț*, Editura Cartea Românească, București, 1929, p. 122.

³⁹ N. Frâsinel, *Doina Verdeș*, op. cit., p. 87.

⁴⁰ *Ibidem*, p. 88.

⁴¹ *Ibidem*.

⁴² Nicolae Iorga, *România cum era până la 1918*, vol. II, *Moldova și Dobrogea*, Editura Minerva, București, 1972, p. 132-134.

*adunătură din toată lumea. Bun a fost afară, bun este și înăuntru, după cum glăsuiește un proverb chinezesc: „Omul bun în zile rele e tot bun ca-n zile bune”.*⁴³

Mănăstirea devine astfel un fel de închisoare, exil, izolare pentru cei ce greșesc... o închisoare pentru călugări sau alții care aleg un drum nu tocmai acceptat de alții. Astfel, în iarna lui 1919, ajunge aici prințul moștenitor Carol (viitorul rege Carol al II-lea), pentru a fi despărțit de Zizi Ioana

Lambrino. Arhondaricul mănăstirii mai păstrează câteva obiecte de mobilier care amintesc de prințul Carol.

Însăși regina Maria ajunge foarte îndurerată de relația fiului ei cu Zizi: „o fată fără principii, fără ideal, fără inimă, fără tradiție și care, pe deasupra, nici nu-l iubește⁴⁴”. E ca o încercare zadarnică acest exil de „75 de zile” sau arest la M-rea Horaița. Oricum, nu putem vorbi de prea mare suferință a prințului aici, odată ce era un loc familiar de vânatoare și putea primi scrisori de la „soția mea iubită”⁴⁵. Până la urmă, conflictul de amploare din familia regală se ameliorează⁴⁶.

Tot pe motiv disciplinar sunt mutați aici, alții ca: starețul Gherontie, Pimen Gheorghe, Ghermanov Părău, Epifanie Acatrinei, Melchisedec Humă, Dosoftei Tincu, Zenovie Roșca, Mina Ungureanu, Gherasim Vasiliu, Gh. Gherontie etc. În anul 1959 este numit ca stareț al mănăstirii Teodorit Irimia de la Mănăstirea Secu⁴⁷.

Din păcate, anul 1959, corespunde și cu un decret drastic, 410 din 19 noiembrie. Mănăstirile sunt văzute de regimul represiv comunist ca fiind niște „azile”, astfel că nu puteau rămâne acolo decât bărbații de peste 55 de ani și femeile peste 50. Astfel, mii de monahi și monahii au fost excluși și zeci de schituri au fost desființate.⁴⁸

La începutul secolului al XX-lea, Mănăstirea Horaița nu mai avea în proprietate decât via de la Miroslava și terenul dimprejurul m-rii, cca. 24 de ha⁴⁹.

Din anul 1980 până în 1991, mănăstirea a fost păstorită de starețul Zenovie Ghidescu.

Între 1991-1995, protostinghelul Partenie Petric continuă drumul de refacere a vieții spirituale și materiale din mănăstire. Din punct de vedere material a reînviat munca și gospodărirea prin refacerea fermei, iar din punct de vedere spiritual noi judecăm după numărul de credincioși care încep să vină la mănăstire, din ce în ce mai mult, ceea ce înseamnă o revigorare și în acest sens. La 4 iulie 1993, Î.P.S.

⁴³ Pr. Iustin Pârvu, în „Glasul monahilor” - revista de înnoire duhovnicească a Mănăstirii „Sfinții Arhangheli Mihail și Gavriil” Petru Vodă, Anul II, Nr. 2 (4), februarie 2004.

⁴⁴ Maria, Regina României, *Povestea vieții mele*, vol I, ediția a III-a, Editura Moldova, Iași, p. 185; apud Daniel Dieaconu, *Carol al II-lea, un rege, un cult, o camarilă*, Editura Cetatea de Scaun, Târgoviște, 2018, p.41.

⁴⁵ Carol al II-lea, *Între datorie și pasiune, Însemnări zilnice*, vol. I, Editura Curtea Veche, București, 2003, p.75.

⁴⁶ Daniel Dieaconu, *Carol al II-lea, un rege, un cult, o camarilă*, Editura Cetatea de Scaun, Târgoviște, 2018.

⁴⁷ N. Frâsinel, *Doina Verdeș*, op. cit., p. 88.

⁴⁸ P.S. Emilian Lovișteanul, Episcop vicar al Episcopiei Râmnicului, *Monahismul din Moldova și Decretul 410/1959*

⁴⁹ C. Matasă, op. cit., p.123.

Daniel, mitropolit al Moldovei și Bucovinei, reconsideră în ochii tuturor acest lăcaș de cult, prin participarea la slujba de resfințire⁵⁰.

În prezent obștea mănăstirii numără 20 de viețuitori, aflați sub oblăduirea duhovnicească a Prea Cuviosului Părinte Protos. Vasile Rubin⁵¹, care a fost numit stareț la 10.03.2012⁵² (venind de la Mănăstirea Horăicioara, unde viața duhovnicească a fost recunoscută de ÎPS Teofan, care în 2010, de Izvorul Tămăduirii, l-a hirotesit duhovnic)⁵³.

Personalitatea arhimandritului Eugen Laiu

Printre cei ce au trecut pe la Mănăstirea Horaița și au lăsat urme în istoria, literatura, arta, administrație ș.a. din Moldova, putem enumera pe arhimandritul Eugeniu Laiu – viitor episcop vicar al Eparhiei Bucovinei. Născut în 1894 în satul Certieni, comuna Bârgăoani, raionul Tg. Neamț, Ioan este tuns în monahism ca Eugeniu, la Mănăstirea Horaița, de către unchiul său, arhimandritul Pimen Ghiorghiu de la Neamț, în anul 1920.

După eliberare, părintele Iustin Pârnu, ctitorul ansamblului monahal de la Petru Vodă, a lucrat ca muncitor pe șantier la Borca, până în 1965, și ca muncitor forestier lângă Mănăstirea Horaița (unde s-a spovedit la arhiereul Eugen Laiu) până în Februarie 1967⁵⁴.

La Cernăuți, la 9 iulie 1939, Eugen Laiu este hirotonit episcop-vicar, cu titlul de Suceveanul, păstorind până în octombrie 1957, când se retrage la Horaița unde își petrece ultimii 10 ani din viață. La 1 aprilie 1967, slujba de înmormântare este săvârșită de Î.P.S. Iustin, Mitropolitul Moldovei și Bucovinei⁵⁵.

Arhitectura și odorele bisericesti

Privind, în general, sutele de lăcașe eclesiastice din nordul Moldovei, vom observa că meșterii provin din rândul țăranilor, a oamenilor de rând, a neșcoliiților la înalte centre. E o muncă fizică de care boierimea, care avea resursele să meargă la școli, se ferea. Așa că, bisericile moldave arată înțelepciunea meșterilor populari, inteligența și talentul pictorilor, dăruirea lor a lăsat moștenire adevărate opere de artă ce dăinuie și vor dăinui secole le rând.

Biserica de la Horaița nu are un stil clar desemnat, nu pentru că nu se încadrează în vreunul, ci pentru că stilurile au alte moduri de determinare, alte canoane decât cele ale înțelepciunii meșterului popular.

Biserica, finalizată în a doua parte a secolului al XIX-lea, are 30 metri lungime, 17 lățime și 20 m înălțime, fiind utilizată pentru pereți exclusiv piatra, cu grosime a zidurilor ce variază între 1,6 și 4

⁵⁰ N. Frăsinel, Doina Verdeș, *op. cit.*, p. 91.

⁵¹ <https://horaita.mmb.ro/istoria-manastirii-horaita>.

⁵² <https://basilica.ro/noi-stareti-la-manastirile-pangarati-si-horaita/>.

⁵³ <https://ziarulumina.ro/actualitate-religioasa/stiri/pelerini-la-izvorul-tamaduirii-de-la-horaicioara-31067.html>.

⁵⁴ Mărturie proprie a părintelui.

⁵⁵ <https://horaita.mmb.ro/istoria-manastirii-horaita>.

metri⁵⁶. În locurile care trebuie să susțină greutatea mare a cupolelor, la intrare și în dreptul altarului, biserica are un al doilea zid, exterior, pentru o cât mai mare rezistență în timp.

Dacă ar fi o definiție de o generalitate, cei drept, cam excesivă, am vorbi despre arhitectura neoclasică a bisericii, cu o oarecare asemănare cu clădirea mitropoliei din Iași (1839).

Secțiunea transversală de cruce cu brațe egale (cupola centrală și două laterale: naosul cu strănile stânga și dreapta), pandantivele și contraforturile cupolelor, încăperile specifice, mozaicul icoanei de la intrare, picturile interioare, acoperișul rotund ș.a. ne arată influență bizantină, specifică de-altfel bisericilor ortodoxe. Dar avem și zidurile masive, absidele semi-circulare specifice vechiului stil arhitectural roman, acoperișurile rotunjite, asemănătoare mitrelor ierarhilor, în număr de opt, împrumutate din teritoriul slavilor răsăriteni. La toate acestea se adaugă elemente arhitecturale moldovenești (pridvorul exterior vestic ca o anexă, deși nu deschis, brâul superior, lipsa coloanelor interioare care despart încăperile, înlocuite cu abside ș.a.). Astfel putem vorbi de un stil arhitectural unic al bisericii de la M-rea Horaia, o îmbinare frumos aleasă, ca o sculptură inedită a unui meșter artizan, de dimensiunea măreață specifică unei case a Domnului.

Cupolele mari ale naosului și pronaosului sunt susținute de câte patru stâlpi din cărămidă. Există 4 turle din lemn, cu două ferestre, în cele 4 colțuri, iar pe axul central 4 turle cu câte patru ferestre, 3 din cărămidă și ultima, cea estică, tot din lemn. Cele trei turle principale, aflate deasupra naosului și pronaosului, au și două rânduri de 12 firide exterioare, cele de jos fiind ornate de proeminențe ornamentale semicirculare. Toate turlele sunt tencuite, ca de altfel tot exteriorul, în praf de piatră. Cele trei încăperi principale: naosul, pronaosul și altarul au câte două ferestre suprapuse, cele ale naosului și cele din partea vestică a pronaosului au în partea superioară o absidă semicirculară, în timp ce cele principale ale pronaosului și cea a Sfântului Altar au forma superioară trilobată. Proscomidarul și diaconiconul au câte o fereastră mică. Singurele ornamente exterioare sunt cele de imediat sub cornișă.

Din păcate, cu toate încercările de fortificare arhitectonică, Pr. C-tin Matasă ne dezvăluie că arcurile transversale au crăpături destul de mari, ce ne duce la concluzia că lărgimea bisericii o face destul de șubredă.⁵⁷

Strănile, în număr de 73, din biserică, au fost realizate între anii 1992-1993 de către Gh. Ursu din Cracăul Negru⁵⁸.

Naosul și pronaosul este luminat de trei candelabre, două cu o vechime necunoscută, probabil de la sfârșitul secolului al XIX-lea și începutul secolului al XX-lea, iar cel mare a fost montat în anul 1927⁵⁹.

Sfânta Masă, conform tradiției din zonă, ar fi fost construită din bradul luminat în legenda întemeietorului⁶⁰. Conform regulilor bisericești, în Sfânta Masă starețul Buhuș întemeietorul a introdus o cutiuță de argint, care conține anul întemeierii și inscripția în care își asumă meritul de ctitor unic⁶¹.

Din vechile picturi ale mănăstirii au existat mai multe obiecte florale, precum și icoanele Sfinților Apostoli Petru și Pavel, realizate de un pictor amator⁶².

Pictura, în stil neobizantin, pe un fond cărămiziu, a fost executată de Mihai Chiuaru din Bacău, cu ucenicii săi (între care și un Ilarion Maftai – viețuitor al mănăstirii)⁶³, între anii 1988 - 1993 și sfințită la 4 iulie 1993 de către I.P.S. Daniel, Mitropolitul Moldovei și Bucovinei⁶⁴. Fondul cărămiziu, roșiatic,

⁵⁶ <https://horaita.mmb.ro/istoria-manastirii-horaita>.

⁵⁷ C. Matasă, *op. cit.*, p. 123.

⁵⁸ Costantin Anușca, *Monografia comunei Crăcăoani*, manuscris, 1980, p. 34.

⁵⁹ *Ibidem*, p. 35.

⁶⁰ *Ibidem*, p. 36.

⁶¹ N. Frăsinel, Doina Verdeș, *op. cit.*, p. 94.

⁶² Davidescu Gabriel et alii, *op. cit.*, p. 158.

⁶³ *Ibidem*, p. 158.

⁶⁴ Vezi Pisania Bisericii Mănăstirii Horaia.

ne duce cu gândul la pustie – locul de nevoiță al sfinților sau pustiul Egiptului, unde mulți dintre ei s-au desăvârșit în sihăstrie.

Unică, din mai multe puncte de vedere este catapeteasma, atât prin vechime, mod de realizare, structură, artă picturală etc. Originea ei se încadrează undeva înainte de sfințirea bisericii, după unele păreri fiind realizată la Viena, după alții de către unii sculptori de lemn din apropiere. Catapeteasma se situează în afara regulilor iconografice cunoscute. Stilul predominant este cel baroc, obișnuit pentru astfel de construcții în a doua parte a secolului al XIX-lea. Este alcătuită din trei segmente frumos sculptate și din două arcade suprapuse: una cu icoane pictate, situată deasupra, iar cealaltă cu motive florale sculptate. Disponerea icoanelor este inedită prin așezarea lor semicirculară (nu orizontal, ca de obicei), cu registrul Sfinților Apostoli având în centru icoana Deisis și registrul Profetilor – 14 medalioane înconjurate de ramuri de viță de vie. În primul registru în afară de Icoanele Împărațesți specifice, icoana hramului „Botezul Domnului” în partea dreaptă, are în stânga icoana Sfinților Gheorghe și Dimitrie. Dar ceea ce surprinde este prezența unui amvon de formă ovală, plasat în partea superioară a iconostasului, deci în partea estică, unic în țară. Ca și material, au fost utilizate trei tipuri de lemn: tei, păr și tuia⁶⁵.

Odorul cel mai de preț al mănăstirii este icoana Maicii Domnului „Izbăvitoare de secetă” - făcătoare de minuni. Distinsă ca valoare artistică, realizată în prima jumătate a sec. XVIII, ea provine din vechea biserică de lemn a Horaiței (1824). Îmbrăcămintea în argint a icoanei a fost realizată în a doua jumătate a sec. XIX. Numele icoanei „Izbăvitoare de secetă” provine de la numeroasele minuni pe care „Maica Domnului de la Horaița” le-a făcut, în vreme de secetă, în timpul procesiunilor prin comunele sau satele afectate de lipsa apei⁶⁶.

Trecerea prin timp ne-o reflectă și bogăția obiectelor de cult, dar mai ales a cărților din muzeul mănăstirii: argintării din secolul al XIX-lea, o cruce încastrată în argint aurit, un chivot de argint cu Sfânta Treime (1868), având cizelate cu finețe portretele celor patru evangheliști; Evanghelia ferecată în argint, dăruită de Cehan Racoviță Voievod în anul 1763, un „Apostol” tipărit în 1707, sub Constantin Brîncoveanu, altul, în 1683, sub Șerban Vodă Cantacuzino, „Triodul ce zice în trei cântări” din timpul lui Alexandru Ghica cu cheltuiala mitropolitului Grigore în 1769, cărțile editate de Veniamin Costache, cu dedicație autografă (1823), un „Octoih”, dăruit la 13 aprilie 1841 de Safta Brîncoveanu, „Tipiconul” de la 1816 dăruit mănăstirii împreună cu alte cărți la 1825 și altele.

Actualitate plină de speranțe

Una dintre cele mai frumoase procesiuni din zilele noastre este cea din Săptămâna Luminată, vineri, de Izvoru Tămăduirii, cu icoana făcătoare de minuni a Maicii Domnului, ce pornește de la Horaița Nouă, până la Horăicioara... unde credincioșii pot lua apă sfințită din izvorul considerat făcător de minuni, de acolo⁶⁷.

Actualul stareț, protostinghel Vasile Rubin face câteva dezvăluiri despre sine și despre stareți, în general: „Eu n-am dorit, n-am tins și nici măcar nu m-am gândit că voi fi stareț, pentru că știu că este o responsabilitate mare. Întotdeauna am fugit de astfel de răspunderi. Și de ceea ce am fugit, n-am scăpat. Așa mi s-a întâmplat și-n lume, așa mi s-a întâmplat și aici. Am zile când sunt obosit, când nu pot să mă rog cât ar trebui și nu am destul timp pentru viața duhovnicească, dar stau și mă gândesc că poate în ziua aceea am făcut altceva prin care L-am mulțumit pe Dumnezeu. Tot ceea ce fac eu ca om și ca stareț – pe toate le pun în fața Lui, ca El să mă ajute, să mă lumineze. Pentru că sunt conștient că dacă El nu mă ajută, nu fac nimic”⁶⁸.

⁶⁵ Davidescu Gabriel et all, *op. cit.*, p. 158; <https://horaita.mmb.ro/istoria-manastirii-horaita>, observație personală.

⁶⁶ <https://horaita.mmb.ro/istoria-manastirii-horaita>

⁶⁷ Ion Părvulescu, Diaconu Daniel, *Turism în Ceahlău, prezent și perspective*, simpozion internațional, Durău, 08.08.2016, Editura Cetatea Doamnei, Piatra Neamț, 2016, p. 150.

⁶⁸ <https://horaita.mmb.ro/tot- ceea-ce-fac-eu-ca-om-si-ca-staret-pe-toate-le-pun-fata-lui-dumnezeu>.

„DEISIS-UL ÎMPĂRĂTESC” DE LA MĂNĂSTIREA SECU ȘI EVOLUȚIILE TEMEI ÎN PICTURA ECLEZIASTICĂ DIN MOLDOVA MEDIEVALĂ

Emil DRAGNEV*

Biserica „Tăierea capului Sf. Ioan Botezătorul” a mănăstirii Secu, ridicată de marele vornic al Țării de Jos Nestor Ureche, conform pisaniei plasate deasupra intrării de pe fațada sudică, între 7 iunie și 5 octombrie 1602¹, a fost pictată la o dată necunoscută, oricum anterioară decesului ctitorului (între 8 februarie – 6 mai 1618), dar mult mai probabil, mai apropiată de data construcției, poate cumva marcată și de aflarea ctitorului la mănăstirea sa, documentată prin 1604 sau 1607². Stilistic, puținul ce rămâne din această pictură originală (cea din luneta deasupra pisaniei și din arcosoliile mormintelor ctitorilor, vornicului Nestor Ureche și a soției sale Mitrofana), se încadrează în registrul de opere picturale din Moldova de la limita secolelor XVI-XVII, picturi murale (Sucevița, Dragomirna) sau de icoane și miniaturi.

În cele ce urmează, ne vom opri asupra picturii din luneta deasupra pisaniei, un *Deisis Împărătesc* însoțit de profeți, nu înainte însă, de a face o precizare. Această pictură nu se limitează la cadrul lunetei, dar îl depășește în trei locuri, ceea ce ne face să credem, că nu avem în față o decorație a unui element de plastică arhitecturală, dar un fragment dintr-o pictură mai vastă, care putea fi extinsă peste toate fațadele bisericii, după modelul mai apropiat în timp al Suceviței. Mai remarcăm, că o compoziție *Deisis* (în formula clasică), din cadrul unui ansamblu de picturi ce îmbracă întreg exteriorul unei biserici, plasată de asemenea deasupra intrării de pe fațada sudică și în proximitatea pisaniei, o întâlnim la biserica „Sf. Gheorghe” a mănăstirii Voroneț (pictura exterioară de la 1547).

Prima descriere a *Deisis*-ului *Împărătesc* de la biserica *Tăierii capului Sf. Ioan Botezătorul* a mănăstirii Secu a fost realizată de I. D. Ștefănescu în binecunoscutele sale ediții parisiene, în care este repertoriată și cercetată pictura murală din Moldova³. În aceste repertorii, precum și în studiile care le-au urmat, nu a fost reprodus textul original în slavonă, dar care este destul de vizibil în planșele publicate de I. D. Ștefănescu. De asemenea, din descrieri este omisă figura profetului, reprezentat în partea dreaptă (din perspectiva privitorului), deasupra compoziției *Deisis* și respectiv nu este pomenit nici rotulusul cu text pe care-l ține⁴. La fel și inscripția de pe rotulusul profetului Zaharia, atât în traducerea franceză, cât și în cea română, apare incompletă.

Specificul imaginii de la Secu constă în însoțirea temei de reprezentări ale profeților, dintre care astăzi sunt vizibile trei. Desigur, a existat și cel puțin a patra, deasupra compoziției în partea stângă (din

* Universitatea de Stat din Moldova, Chișinău, Republica Moldova.

¹ G. Balș, *Bisericile moldovenești din veacurile al XVII-lea și al XVIII-lea*, București, 1933, p. 23 (fig. 21 – imaginea pisaniei) – 24.

² Maria Magdalena Székely, *O carieră de dregător moldovean: Nestor Ureche*, în *AMM*, XII-XIV, 1990-1992, p. 145, 147.

³ I. D. Ștefănescu, *L'Évolution de la peinture religieuse en Bucovine et en Moldavie depuis les origines jusqu'au XIX-e siècle*, Paris: Librairie Orientaliste Paul Geuthner, 1928, vol. Texte, p. 155-156, Album, Pl. XCIV, fig. 1 (=Orient et Byzance, II): apare descrierea picturii, menționându-se rotulusurile, cu inscripție liturgică purtat de Maica Domnului, și fără precizări, purtat de Sf. Ioan Botezătorul, fiind amintiți și profeții Aaron și Zaharia, dar fără vreo referire la filacteriile lor. În Idem. *L'Évolution de la peinture religieuse en Bucovine et en Moldavie depuis les origines jusqu'au XIX-e siècle. Nouvelle recherches*, Paris: Librairie Orientaliste Paul Geuthner, 1929, vol. Texte, p. 59, Album, Pl. 49, 58 (Orient et Byzance, VI), sunt prezente traducerile în limba franceză a textelor de pe rotulusurile Maicii Domnului, a Sf. Ioan Botezătorul și a profetului Zaharia. Aceeași informație este reluată, doar de această dată textele fiind traduse în limba română în: Idem. *Arta feudală în Țările Române. Pictura murală și icoanele de la origini până în secolul al XIX-lea*. Timișoara: Ed. Mitropoliei Banatului, 1981, p. 219 și reprodusă întocmai în monografia mănăstirii: Pr. Macarie Ciolan, *Mănăstirea Secu*, Iași: Ed. Mitropoliei Moldovei și Sucevei, 1987, p. 48-49, cu trimiterile respectivă la cercetările lui I. D. Ștefănescu.

⁴ Figura profetului și ritulusul sunt vizibile pe reproducerea scenei în monografia elaborată de pr. Macarie Ciolan: figura a treia pe planșa a doua după p. 32 (pl. și fig. nu sunt numerotate).

aceeași perspectivă). Imaginile profeților din partea inferioară a compoziției, fiind suprascrise, au și fost identificate cu profeții Aaron și Zaharia (deși reprezentarea celui din urmă nu a fost precizată: care anume Zaharia, imaginea și textul de pe rotulus fiind într-o anumită discordanță). Imaginea omisă până acum în descrierile citate nu păstrează inscripția identificatoare, însă trăsăturile iconografice în reprezentarea unui rege tânăr, fără barbă, precum și textul de pe rotulus, care prezintă versetul Pr. 9.1, nu lasă nici o îndoială că profetul reprezentat este regele Solomon.

Ținând cont de particularitatea iconografică a reprezentărilor *Deisis*-urilor împărătești, și de proveniența textuală a acestui tip iconografic, credem că este în afara oricăror dubii reprezentarea profetului David în partea stângă de sus a compoziției, imagine care nu s-a păstrat, dar care este confirmată și de regularitatea omniprezentă de reprezentarea în pandant cu ea a regelui Solomon. Proximitatea regelui David de acest tip iconografic este legată și de faptul binecunoscut, că anume cu referință la Psalmul 44.10, Maica Domnului este reprezentată încoronată și în veșminte împărătești, iar mai multe imagini ale *Deisis*-ului împărătesc chiar sunt suprascrise cu acest verset.

În cea mai timpurie imagine cunoscută (cca. 1340) în care apare tipul iconografic „imperial” a Mântuitorului și a Maicii Domnului, din biserica Adormirii Maicii Domnului a mănăstirii Trescavac (Macedonia Nordică), în pandant cu imaginea „împărătească” a Maicii Domnului, de cealaltă parte a *Tronului Hetimasiei*, este reprezentat regele David. Aici, imaginea încă nu se citește destul de clar ca o compoziție *Deisis*, Iisus în chip împărătesc (însoțit de inscripția care-l prezintă ca „Împărat al împăraților” – [IC] XC O BAC[IAEYC TON BA]CIAEYONTON), fiind reprezentat în cupola nordică a exonartexului, iar Maica Domnului și regele David sunt în fruntea unei procesiuni îndreptate spre *Tronul Hetimasiei*, compuse din forțele cerești și sfinți militari în veșminte de curte, ce derulează pe perimetrul cercului ce înscrie cercul cu imaginea Mântuitorului. Compoziția a fost numită de cercetători – *Curtea cerească*, fiecare dintre ei nuanțând diverse momente semantice și surse iconografice⁵.

În continuare, în compoziții de tip *Deisis*, David mai apare în locul Sf. Ioan Botezătorul, în Psaltirea sârbească de la München (fol. 58^r), ilustrând Ps. 44 (datată divers, în intervalul cca. 1370 – înc. sec. XV)⁶ și icoana de la Muzeul Arheologic din Veria (Grecia), de la mijlocul – al treilea pătrar al sec. XIV⁷.

Deci, de fapt, figura lui David dispărută din fresca de la Secu, este cheia încadrării profetice a scenei *Deisis*-ului *Împărătesc*, imaginea lui Solomon, apărând în pandant cu ea, iar celelalte două (Aaron și Zaharia) sunt o completare a registrului profetic, solicitată și compozițional, în pandant cu cele din partea superioară. Alăturarea imaginii profetului David, *Deisis*-ului *Împărătesc* clasic (cu reprezentarea Sf. Ioan Botezătorul) o vom întâlni în continuare, atât în monumentele balcanice, cât și printre primele exemple din pictura murală din Moldova.

Prima reprezentare a *Deisis*-ului *Împărătesc* clasic, menționat mai sus, o întâlnim deasupra intrării în naosul bisericii Maicii Domnului a Mănăstirii Zaum de lângă Ohrida (1361) și în continuare pe zidurile nordice ale bisericilor Sf. Dumitru a mănăstirii Marcu de lângă Scopje (1376-1381), Sf. Nicolae de Šiševsk din Nir lângă Scopje (1380) și Sf. Athanasie Mousaki din Kastoria (1385)⁸.

⁵ Pavle Mijović evidențiază conținutul eshatologic al temei prin prezența *Tronului Hetimasiei*, iar imaginea „imperială” a Maicii Domnului, interpretând-o ca pe o întrupare a bisericii, cu trimitere la surse precum Ps. 44 și *Menologul* lui Christofor de Mitylena: П. Мижовић, *Царска иконографија у српској средњовековној уметности* (I), în *Старинар*, XVIII, 1968, P. 107-113; pentru alte opinii (S. Radojčić, Ts. Grozdanov, E. A. Nemykina) a se vedea: Елена Ал. Немыкина, *Влияние императорской проблематики на монументальные росписи Сербии XIV в. на примере композиции «Небесный двор» в Успенской церкви монастыря Трескавац*, în *Вестник Православного Свято-Тихоновского Гуманитарного Университета*, Серия V: Вопросы истории и теории христианского искусства, 2016, Вып. 4 (24), p. 50, 53-60.

⁶ Предста Царица, Баварская Национальная Библиотека, Мюнхен, Германия, Мюнхенская псалтирь, [cod. sl. 4], л. 58 об., în https://www.icon-art.info/masterpiece.php?lng=ru&mst_id=7794.

⁷ Елена Ал. Немыкина, *Op. cit.*, p. 56, il. 4 la p. 57.

⁸ *Ibidem*, p. 55-56, il. 2-3 la p. 56.

În ultimele decenii ale secolului al XIV-lea, se produce joncțiunea între două tipuri iconografice ale lui Hristos – „Împăratul împăraților” și „Marele Arhieru”, ultima provenind din scenele cu caracter liturgic – *Împărțășirea apostolilor* și *Liturghia cerească*. Cele mai timpurii exemple sunt frescele de la Kovalevo de lângă Novgorod (1380) și icoana de la catedrala Adormirii Maicii Domnului a Kremlinului Moscovit, atribuite unor zugrăvi sârbi⁹. Pe parcursul secolului XV, scena, în diverse variațiuni apare la mai multe monumente din spațiul canonic al arhiepiscopiei de Ohrida¹⁰.

Cele mai timpurii compoziții de acest tip din pictura murală moldovenească apar la sf. anilor 80' – începutul anilor 90' ai secolului al XV-lea: prima plasată în registrul inferior al părții sudice a zidului estic al naosului de la Sf. Nicolae din Rădăuți, a doua, dispărută împreună cu monumentul, la biserica Sf. Procopie din Milișăuți, și a treia, plasată în registrul inferior din partea vestică a zidului nordic al naosului de la biserica Sf. Ilie de lângă Suceava (cele conservate până astăzi sunt așezate în pandant cu tabloul votiv, respectiv de pe zidul vestic și de pe cel sudic al naosului). Ce-a de-a doua mai fiind însoțită de imaginea regelui David într-un cadru deosebit, sunt suprascrisă, precum în mai multe cazuri, cu incipitul versetului Ps. 44.10: *Stă împărăteasa de-a dreapta Ta*.

Din monumentele conservate, punctul de pornire al amplasamentului scenei *Deisis*-ului *Împărătesc* în relație cu tabloul votiv, pare a fi la Sf. Nicolae din Rădăuți (**Fig. 1**), doar că această relație în pandant, este pe axa est-vest și nu nord-sud, ca la Sf. Ilie (**Fig. 2**), fapt explicabil de specificul planului arhitectural al bisericii din Rădăuți, care, comparativ cu alte biserici ctitorite în sec. XV-XVI, singurul oferă posibilitatea unui astfel de amplasament. Această relaționare a *Deisis*-ului *Împărătesc* cu tabloul votiv, pare să explice amplasamentele sale speciale, în raport cu practica plasării sale pe zidul nordic în apropierea iconostasului, la marea majoritate a monumentelor macedonene și sârbești. În scena de la Rădăuți, Hristos poartă coroana cu pandelocuri, unsaccos polistavrion și omofor. Pe evanghelia deschisă apare un text compus din începutul cuvintelor lui Iisus poporului din Ioan 8.12 (foarte frecventă în reprezentările Pantocratorului, dar și în scenele *Deisis*-ului *Împărătesc*), la care se adaugă citatul din versetul Ap. 1.8 cu comentariul Sf. Andrei de Cezareea: **АЗЪ ЕСМЪ СВѢТЪ МИРЪ. АЗЪ ЕСМЪ СЫНЪ И ПРЕЖ(Д)Е СЫНЪ:— [И КОНЦА НЕ ИМЫ]** – *Eu sunt lumina lumii* (In.8.12), [Eu sunt] Cel ce este (Ap.1.8) și mai înainte fiind [și sfârșit neavând] (coment. Sf. Andrei din Cezareea)¹¹. Deasupra compoziției, inscripția, cu jumătatea superioară deteriorată, pare totuși să fie descifrabilă, conținând citatul din Ps. 44.10.

Același citat apare deasupra compoziției la biserica Sf. Ilie din Suceava. Cu siguranță că după restaurare vor fi mai lizibile și alte inscripții, dintre care pentru moment, reușim să o citim doar pe cea de pe filacterul Sf. Ioan Botezătorul: **СЛИШИ МАТѢРН СВОА МОЛѢЦАСА ЗА ЛЮ(Д)** – *Auzi Maica Ta ce se roagă pentru oameni*. Exacte aceiași inscripție apare și pe rotulusul Sf. Ioan Botezătorul la Voroneț¹².

Pe lângă scenele de la Sf. Nicolae din Rădăuți, Sf. Ilie și Sf. Gheorghe de la Voroneț (**Fig. 3, 4**), unde figurile centrale sunt încadrate de imaginile arhanghelilor Mihail și Gavriil (la Rădăuți, de figurile a doi ierarhi neidentificați), tema *Desisi*-ului *împărătesc* mai apare în pictura murală a Moldovei din secolele XV-XVI la biserica dispărută Sf. Procopie din Milișăuți, într-o formulă apropiată de cea de la

⁹ В. Н. Лазарев, *Ковалевская роспись и проблема южнославянских связей в русской живописи XIV века*, în Idem, *Русская средневековая живопись. Статьи и исследования*, Москва: Искусство, 1970, p. 262.

¹⁰ O expunere minuțioasă a acestor variațiuni a se vedea la: Petre Guran, *Les implications theologico-politiques de l'image de la „Deësis” a Voroneț*, în *Revue Roumaine d' Histoire*, XLIV, 1-4, p. 56-57.

¹¹ Diacon Gheorghe Băbuț, *Tâlcuire la Apocalipsă a Sfântului părintelui nostru Andrei arhiepiscopul Cezareii Capadochiei. Manuscris în chirilică românească din anul 1704 și Comentar extras la Apocalipsă a Sfântului Ambrozie Episcopul Milanului, traducere din limba română*, Oradea: Ed. „Pelerinul Român”, 1991, p. 16.

¹² Emil Dragnev, *Câteva observații asupra registrului „Pătîmirilor” și a „Învierii” din naosul bisericii din Pătrăuți*, în S. Bacalov, I. V. Xenofontov (ed.), *Orizonturi medievale și moderne în istoria românilor. Economie, societate, politică, cultură, istoria științei. În onoarea profesorului Demir Dragnev*, Chișinău, Biblioteca Științifică (Institut) „A. Lupan”, 2016, p. 510, textele de pe Evanghelia deschisă ținută de Iisus Hristos și filacteriile din mâinile Maicii Domnului și a Sf. Ioan Botezătorul la Voroneț a se vedea la nota 37 p. 520.

Voroneț, conținând inclusiv imaginile arhanghelilor (conform descrierilor păstrate), apoi la Dobrovăț (1529), Probota (cca. 1532)¹³, Sf. Gheorghe din Suceava (1534), Moldovița (1537).

Toate imaginile menționate sunt însoțite de inscripții, pe codicele deschis al Mântuitorului, pe filacteriile desfășurate ținute de personajele reprezentate, precum și cele ce desemnează aceste personaje și scena în întregime.

Fresca de pe fațada bisericii mănăstirii Secu (Fig. 5) conține doar suprascrierile personajelor sacre reprezentate, a Mântuitorului, Maicii Domnului și a Sf. Ioan Botezătorul, nu și denumirea temei în întregime (pentru moment, greu de identificat dacă a fost și nu s-a păstrat, sau nu a fost prevăzută de la început).

Textele de pe filacteriile figurilor reprezentate, sunt însă foarte extinse. Rotulosul ținut de Maica Domnului conține următorul text: **ВЪСЪДРЪЖИТЕЛЮ И СЛОВО УЧЕ • САМО СЪВРЪШЕНЫ СЪНЕ И БЕ МОИ И ГИ ІУ ХЕ ПР(Ъ)КЛОИ(И) ОУХО ТВОЕ КЪ МЛЕН(И) МОЕМЪ И ПРІИМІ СІЕ РАВЬ ТВОИ(Х) ПРІНОШЕНІЕ И ИЗБАВІ И(ХЪ) Ѡ ВЪСЪ(Х) ЗЛЪ ВІДІМЫ(Х) И НЕВИМЫХЪ** (*Atotțiitorule și Cuvinte al Tatălui, însuși fiind desăvârșit, Fiule și Dumnezeuul meu și Stăpâne Iisuse Hristoase, apleacă urechea la rugăciunea mea și primește aceasta, darul robilor tăi și izbăvește-i de toate relele văzute și nevăzute*).

Rugăciunea pare să fie alcătuită din câteva surse. Incipitul acestei rugăciuni coincide cu începutul rugăciunii de seară a Sf. Antioh: *Atotțiitorule și Cuvinte al Tatălui, însuși fiind desăvârșit, Iisuse Hristoase după care urmează un citat din Ps. 87.3: apleacă urechea la rugăciunea mea. Formula: primește aceasta darul robilor tăi, se regăsește sub variate forme în rugăciunile de însoțire a ofrandelor, iar: păzește-i de toate relele văzute și nevăzute – în rugăciunile pentru copii și soți (a se vedea și: apără de orice nenorocire pe toți - Condacul 13 din Acatistul Maicii Domnului).*

Pe rotulosul Sf. Ioan Botezătorul apare: **ВЛ(Д)КО МНО(ГО) МЛ(С)ТИВЕ ИІУ ХЕ СЪНЕ И СЛОВО БЖЕІЕ. ПР(І)ИМІ МЛНЕНІЕ РОЖ(Д)ЕШЕ ТЪ БЦА И ПОМЛЪИ РАВЫ ТВОЕ МЛЕЦИ(Х)ТИСЕ СЪ(М) МАЛЪ(М)І ДАРОМИ СІЕ(М) И СЪБЛЮДИ(ША) ИМЕН(А) РАВ(ОВ) ТВОЕ ГСПО(Д)И Ѡ ВЪСЪ(Х) БЪ(Д) ЗДЕШНИ(Х) И ВЪДЪЩИХЪ** (*Doamne mult milostive Iisuse Hristoase Fiule și Cuvântul lui Dumnezeu primește rugăciunea Fecioarei care ți-a dat viață și fii îngăduitor cu robii tăi care își închină rugăciunile și modestele lor daruri și păzește numele robilor tăi de orice necaz de acum și nenorociri în viitor*).

Și în acest caz, rugăciunea este compusă din mai multe sintagme extrase din alte rugăciuni. Adresarea: *Doamne mult milostive Iisuse Hristoase* prezintă incipitul rugăciunii de închinare a capului din rânduiala vecerniei.

Pe rotulosul lui Zaharia, apare un citat compus din două referințe la textul profetului: **СЕГО РАДИ СИЦЕ ГЛЕ(Т) ГЪ ВЕРАЩЕСА КЪ ІЕР(Ъ)СЛИМЪ ЦЕДРОТАМ И ХРАМ ОСЪ ЗІЖДЕ(Т) СЕ ВЪ НЕ(М) ГЛЕ(Т) ГЪ ВЪСЪДРЪЖІТЕ(Л) . И ВЛДЕ(Т) КОИОВ(И) ВЪ ДО(М)Е ГНІИ ІАКО ЧАШЕ ПРЪ(Д) ЛИЦЕ(М) [ОЛТАРА]**. (Zah. 1.16: *De aceea, le zice Domnul: „Mă voi întoarce către Ierusalim cu îndurare, și Casa Mea se va înălța din nou în el”, zice Domnul Atotputernic.* (Zah. 14.20): *iar căldările din casa Domnului vor fi precum cupele dinaintea [altarului]*).

Textul de pe rotulosul lui Aaron, reproduce un verset din Levitic, pentru moment, singura citată cunoscută din această carte a Vechiului Testament, întâlnită pe filacterele profeților în pictura murală bizantină și post-bizantină: **И РЕЧЕ АРОНЬ КЪ МОИСЮ. АЩЕ ДНЕ(С) ПРІСЖ(Т) ГРЪХА РАДІ И(Х) И ВЪСЕСЪЖЕЖЕНІЕ ИХЪ ПРЪ(Д) ГА И М ЖЕ ГРЪХА РАДИ ДНЕ(С). ВЛДЕТЬ ЛИ ГОДЪ Г** (Lev. 10.19: *Aaron însă i-a vorbit lui Moise cu aceste cuvinte: „iată. Ei și-au adus animalele [pentru jertfa lor] pentru păcat și arderile lor tot înaintea Domnului, iar mie mi s-au întâmplat aceste lucruri. Dacă astăzi voi mânca din animalul jertfit pentru păcat, oare lucrul va fi plăcut Domnului”* (singurul comentariu direct pe care și-l permite în privința cultului Aaron).

¹³ Petre Guran, *Les implications théologico-politiques de l'image de la Déesis de Voroneț*, în *Revue Roumaine d'Histoire*, LXIV, 2005, p. 60.

În sfârșit, pe filacterul lui Solomon, apare un text destul de des citat în contextul reprezentărilor sale: **Прѣмъдро(ст)ъ създа себѣ хра(м)ъ и оутвърди стлбъ се(д)мъ. закла своа жрътвѣвинна и рѣ(с)творн въ чаши своен вино и Ѹготова свое трапеза:** (Pr. 9.1: *Înțelepciunea și-a zidit casa, și-a întărit-o cu șapte stâlpi, și-a înjunghiat jertfele, și-a amestecat vinul în carafă și și-a pregătit masa*).

Referitor la imagine, *Deisis-ul Împărătesc* de la Secu, se înscrie în evoluția imaginii lui Hristos ca *Mare Arhiereu* și *Împărat al Împăraților*, marcată de treptata „absorbție” a vestimentației și coroanei împărătește de cea sacerdotală (saccos, omofor și mitră). Aici nu se ajunge însă la soluțiile radicale, în care dispar orice referințe iconografice la statutul imperial, inclusiv și reprezentarea Maicii Domnului fără coroană și veșminte împărătești, precum o întâlnim în *Deisis-ul* din axul absidei vestice de la Sucevița (**Fig. 6**). La Secu, pe lângă modalitatea de reprezentare „impărătească” a Maicii Domnului, mai rămâne un ecou al iconografiei imperiale: omoforul este trecut pe la spate și ese în față din partea dreaptă, ca să fie aruncat peste mâna stângă a Mântuitorului, în corespondență exactă cu modul de a purta *loros*-ul imperial. Această formă de apel la iconografia imperială mai este cunoscută în câteva exemple¹⁴, dintre care cel mai timpuriu pare a fi cel de pe icoana din capela Sf. Hristodul de la mănăstirea Sf. Ioan Teologul de pe ins. Patmos (cca. 1500)¹⁵.

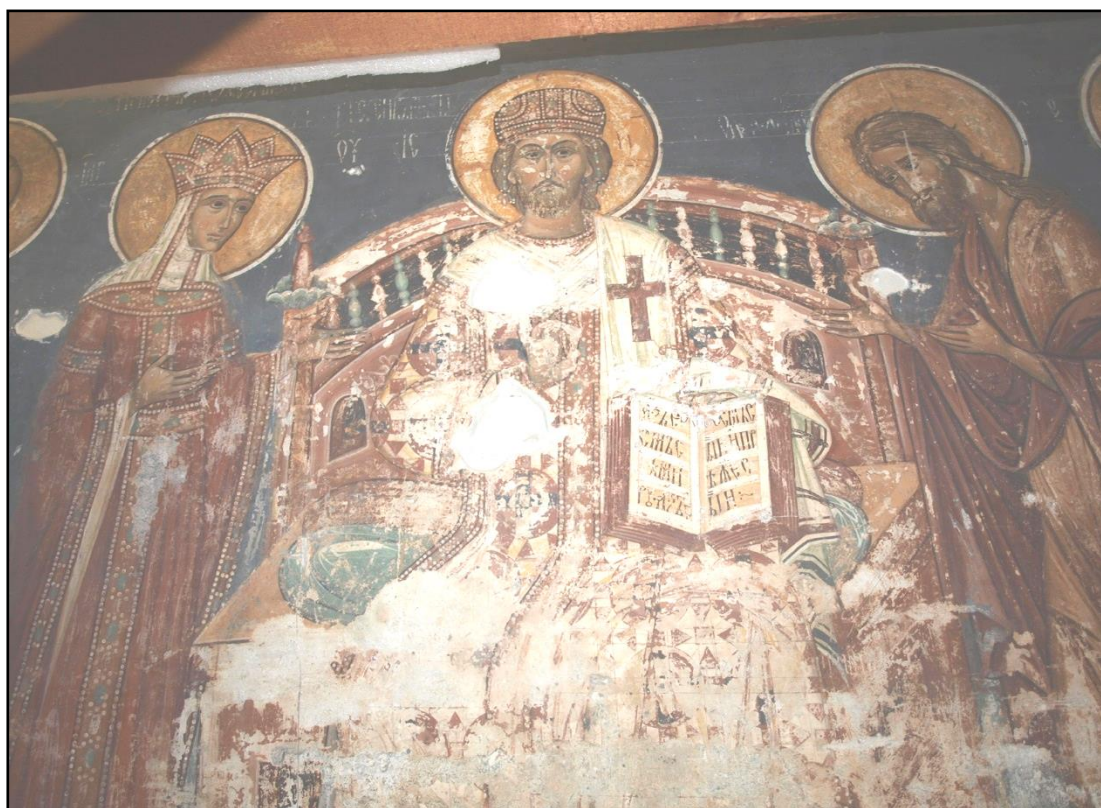

Fig. 1. *Deisis Împărătesc*, fresca din registrul inferior de pe partea sudică a zidului estic al naosului bisericii „Sf. Nicolae” din Rădăuți (cca. 1488).

¹⁴ Petre Guran, *op. cit.*, p. 62.

¹⁵ Manolos Chatzidakis, *Icons of Patmos. Questions of Byzantine and Post-Byzantine Painting*, Athens: National Bank of Greece, 1995, cat. 15 la p. 66-67, pl. 83.

Fig. 2. Deisis Împărătesc, pictură murală din registrul inferior, extremitatea vestică a zidului nordic, naosul bisericii Sf. Ilie de lângă Suceava (cca. 1491/92).

Fig. 3. Deisis Împărătesc, pictură murală din registrul inferior, extremitatea vestică a zidului sudic, naosul bisericii „Sf. Gheorghe” a mănăstirii Voroneț (cca. 1492/1493).

Fig. 4. *Deisis*, pictură murală exterioară desupra intrării de pe fațada sudică a bisericii „Sf. Gheorghe” a mănăstirii Voroneț (1547).

Fig. 5. *Deisis Împărătesc*, fațada sudică a bisericii „Țăierea Capului Sf. Ioan Botezătorul” a mănăstirii Secu (după 1602).

Fig. 6. Partea centrală a compoziției *Deisis*, axul absidei estice, biserica „Înălțării” a mănăstirii Sucevița (1596).

ISTORIE ȘI LEGENDĂ PRIVITOARE LA UNELE BISERICI DIN IAȘI DIN SECOLUL AL XVII – LEA

Elena GHERMAN*

Studierea edificiilor de cult a fost și este încă, de actualitate, fiind generată de diverse motive. Enumerăm dintre aceste motive studiile care au dus la realizarea unor monografii istorice¹, a unor pertinente analize asupra picturii² și arhitecturii³ acestor monumente religioase și, de asemenea, a unor complexe analize ca urmare a cercetărilor arheologice⁴.

Din punct de vedere istoric un monument (de cult, cetate, reședință boierească, etc.) poate fi cercetat cu ajutorul informațiilor documentare și a cercetării arheologice. Documentele referitoare, în cazul nostru, la o biserică pot configura un istoric cvasicomplet atunci când în împrejurări fericite respectivul edificiu are multe documente care fac referire la situația lui de la ctitorire până la momentul analizării sale. Există și cazuri în care informația documentară este sumară și chiar unele referiri le găsim indirect, în alte documente, care fac obiectul altor edificii și istoricul poate folosi informația respectivă. Există, de asemenea, documente false, fabricate de chiar viețuitorii mănăstirilor care, până în momentul dovedirii falsității lor, au fost izvoare istorice folosite ca atare, fapt ce a dus la configurarea unor idei greșite despre istoricul bisericii respective. Cu toate acestea studiarea documentelor a avut un rol determinant în configurarea identității unui monument și au în continuare, având în vedere că, încă, pe măsura cercetării arhivelor, se găsesc multe înscrisuri care vin să completeze informația istorică.

Un rol important în configurarea fișei unui monument l-au avut și îl au în continuare și arheologii. Lucrarea tratează bisericile, aceasta fiind și tema comunicării noastre, pentru că, altfel, o dezbatere pe această temă este foarte complexă și dacă, ne referim, doar la cercetarea situ-rilor medievale.

Dorim, așadar să punem în discuție patru biserici din Iași care au făcut obiectul cercetării arheologice ocazionate de intrarea acestora într-un complex proces de restaurare. Este vorba de biserica mănăstirii Socola, de biserica mănăstirii Golia, de biserica Nicoriță a fostei mănăstiri cu același nume și de biserica Stretenia (Biserica Albă), prima biserică din cadrul Ansamblului Mitropolitan.

Despre aceste biserici există informații preluate din documente și tradiții orale, configurarea lor existențială, făcând și obiectul unor ipoteze mai mult sau mai puțin pertinente. Cercetarea arheologică a adus clarificări și totodată a făcut posibilă înlăturarea supozițiilor referitoare la existența lor. Așadar vom analiza pe rând edificiile enumerate mai sus, prezentând dovezile care confirmă istoricul real al acestora.

* Mitropolia Moldovei și Bucovinei, Universitatea „Alexandru Ioan Cuza”, Iași.

¹ N. Grigoraș, *Mănăstirea Cetățuia*, Iași, 1977; *Biserica Trei Ierarhi din Iași*, Iași, 1962; N. Grigoraș, I. Caproșu, *Biserici și mănăstiri vechi din Moldova până la mijlocul sec. al XV-lea*, București, 1968; episcopul Melchisedec, *Notițe istorice și arheologice adunate de la 48 mănăstiri și biserici antice din Moldova*, București, 1885; Gh. Ghibănescu, *Din trecutul bisericii române-bisericile din Iași*, 1902; Alexandru Gonța, *Mănăstirea Balica din Iași o ctitorie din veacul al XVI-lea, a boierilor Buzești din Țara Românească*, MMS, anul XI, 1964, nr. 5-6; Scarlat Porcescu, *Catedrala Mitropolitană din Iași*, Iași, Editura Mitropoliei Moldovei și Sucevei, 1977.

² V. Drăguț, *Dicționar enciclopedic de artă medievală românească*, București, 1976; A. Dobjanschi, V. Simion, *Arta epocii lui Vasile Lupu*, București, 1979; Marina Ileana Sabados, *Catedrala Episcopiei Romanului*, 1999.

³ G. Balș, *Bisericile și mănăstirile moldovenești din veacul al XVI-lea*, București, 1928; Idem, *Bisericile moldovenești din veacurile al XVII-lea și al XVIII-lea*, București, 1933; G. Ionescu, *Istoria arhitecturii în România*, 2 vol., București, 1963, 1965.

⁴ Lia Bătrîna, Adrian Bătrîna, *Biserica Sfântul Nicolae din Rădăuți. Cercetări arheologice și interpretări istorice asupra începuturilor Țării Moldovei*, Piatra Neamț, 2012; *Mănăstirea Golia. 350 de ani de la sfințirea ctitoriei lui Vasile Lupu (Studii și Documente)*, Iași, 2010; N. Pușcașu, V. M. Pușcașu, *Bisericile Sfântul Sava din Iași. Monografie arheologică*, Iași, 2005. Am enumerat, selectiv, doar o parte din studiile dedicate monumentelor de cult, numărul fiind mult mai mare, așa cum este bine știut de specialiștii în domeniu.

Biserica mănăstirii Socola

În anul 1996 s-a început cercetarea arheologică, de salvare, la biserica mănăstirii Socola, cu hramul „Schimbarea la Față”, situată în zona sud-estică a orașului și aflată în prezent în incinta Spitalului de Psihiatrie, care a și luat al doilea nume după fosta mănăstire. Istoria acestui lăcaș de cult nu este foarte cunoscută⁵. Astfel se știe, conform tradiției că biserica a fost ctitorită de Alexandru Lăpușneanu sau de o fiică a acestuia Soltana. Cercetând documentele, aflăm că la 12 aprilie 1583 s-a emis la Iași, din cancelaria domnitorului Petru Șchiopul, un zăpis de întărire a posesiunilor cu care a fost înzestrată mănăstirea, în care este pomenit boierul Petru Albotă, credincios al voievodului Alexandru Lăpușneanu. Deci în tradiția istorică această biserică este considerată ctitorie a acestuia. Până la începutul secolului al XIX-lea a funcționat ca mănăstire de călugărițe, cunoscând, de-a lungul timpului, multe privațiuni și conflicte legate de încălcarea proprietăților. Poziționarea limitrofă, deși se învecina cu importantul drum care făcea intrarea în Iași și o mai puțină reprezentare în viața cetății sunt cauze care au făcut ca aceasta să nu fie foarte cunoscută. În anul 1803, Mitropolitul Veniamin Costachi ia decizia de a înființa aici un așezământ școlar cu „dascăli moldovenești care să fie pentru învățătura feciorilor de preoți și diaconi” iar în documentul emis de domnul Alexandru Moruzi, în acest sens, se specifică că „egumenul de la mănăstirea Agapia să se stabilească la Socola iar veniturile mănăstirii să fie pentru plata dascălilor și pentru preoții ce vor sluji la biserică”⁶. Așa ia naștere Seminarul de la Socola (Fig. 1). Activitatea acestui seminar în acest loc a durat până în anul 1886, când a primit o altă locație și anume palatul fostului domn Mihail Sturdza iar casele și vechile chilii sunt date în folosința comunii Bucium care le transformă în local pentru Școala de Meserii. Din anul 1898 a început construirea pavilioanelor pentru Ospiciul de Alienaji. Singura clădire care a scăpat demolărilor a fost biserica, rămasă și acum în picioare, martoră a atâtor prefaceri și evenimente (Fig. 2).

Așa cum s-a precizat în rândurile anterioare, conform tradiției construirea bisericii este atribuită domnului Alexandru Lăpușneanu. Avem deci o informație transmisă din generație în generație care nu a putut fi nici confirmată dar nici combătută. Cercetarea arheologică a reușit să clarifice acest aspect. În

Fig. 1. Biserica mănăstirii Socola la începutul sec. XX.

Fig. 2. Biserica mănăstirii Socola după restaurare.

urma investigațiilor arheologice au ieșit la iveală, cu totul alte realități după cum urmează. Și anume, săpând la exterior, pe absida de est (în dreptul altarului), s-a găsit o altă fundație, având conformația unei abside. Pe restul de zidărie rămasă s-au găsit înhumări aparținând secolului al XVII-lea, conform inventarului monetar, dar și un mic lăcaș de formă rectangulară care, se crede că a fost folosit ca loc de depozitare a ofrandei de întemeiere a bisericii (Fig. 3, 4, 5). În perimetrul casetei din dreptul altarului s-a găsit o construcție, de formă tronconică, realizată din cărămidă, având în interior o pardoseală, îngrijit fasonată, tot din cărămidă. Amplasarea construcției în partea de N-V a absidei altarului bisericii

⁵ E. Gherman, *Biserica fostei Mănăstiri Socola* în „Cronica Cercetărilor Arheologice. Campania 1996”, XXXI-a ediție, București, 12-15 iunie 1997, p. 27.

⁶ *Apud* Episcopul Melchisedec, *Notițe istorice și arheologice adunate de pe la 48 de mănăstiri și biserici antice din Moldova*, București, 1885, p. 53.

anterioare, în exteriorul contrafortului bisericii în funcțiune, conduce la concluzia că a fost zidită odată cu biserica veche și, se presupune că ar fi putut avea folosință culturală sau ar fi putut fi o tainiță. Fundația bisericii actuale este construită spre vest față de cea inițială iar absida altarului este de formă hexagonală.

Un alt element care atestă existența unei biserici anterioare a fost oferit de caseta realizată în interiorul bisericii. Astfel s-a putut constata că biserica veche era de dimensiuni reduse, mai exact se termina în dreptul peretelui vestic al naosului actual și avea pardoseala realizată din cărămizi hexagonale. A fost surprins de asemenea și zidul despărțitor (Fig. 7).

Fig. 3. Fundațiile altarului anterior.

Fig. 4. Înhumări pe suprafața fundației altarului.

Fig. nr. 5. Lăcașul realizat în fundația altarului.

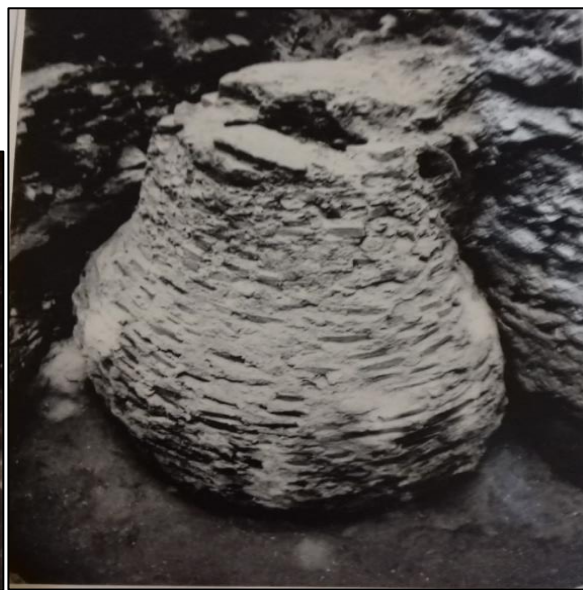

Fig. 6. Construcție tronconică găsită în perimetrul casei din dreptul altarului.

În concluzie biserica, astăzi în funcțiune, nu este cea ctitorită de Alexandru Lăpușneanu așa cum se știe prin tradiție, fiind construită la sfârșitul secolului XVI, cel mai probabil de Petru Șchiopul de la care avem și singurul document cert, de întărire a posesiunilor acestui lăcaș⁷. Prima biserică, construită în a doua jumătate a sec. al XVI-lea a suferit mari stricăciuni, încât a trebuit rasă până la nivelul temeliilor și ridicată alta, translată cu aproape trei metri spre vest, ca poziționare. Datarea celei existente astăzi se

⁷ Documente privitoare la istoria orașului Iași, vol.1, editat de Ioan Caproșu și Petronel Zahariuc, Iași, Editura Dosoftei, 1999, p. 30-34.

poate face după configurația ornamentală. Astfel avem la nivelul soclului brâul zimțat, sub cornișă două șiruri de ocnite și cel mai important indiciu, care astăzi nu mai este vizibil este faptul că a avut pridvorul deschis, marcat doar prin coloane a căror naștere pornea din arce realizate în bolta pridvorului (**Fig. 8**).

Pe latura vestică a bisericii actuale, dar în interiorul pridvorului actual, datorită demantelării, s-a putut observa continuarea brâului zimțat și lăcașul icoanei de hram. Forma actuală a pridvorului datează din perioada când s-a înființat seminarul, fiind necesară o prelungire a acestuia, biserica fiind neîncăpătoare pentru oficierea slujbelor. O tradiție și o realitate istorică demonstrată cu documente și prin intermediul investigației arheologice au fost elucidate.

Fig. 7. Pardoseala bisericii anterioare și zidul despărțitor al pridvorului.

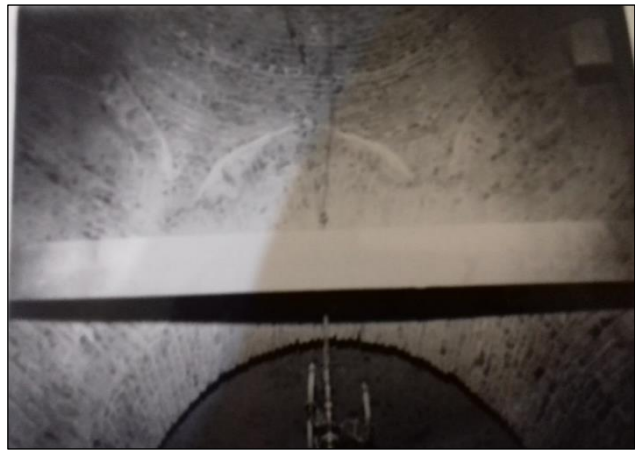

Fig. 8. Arcele care formau coloanele pridvorului.

Fig. 9. Zidul vestic – intrarea inițială în biserica actuală.

Biserica mănăstirii Golia

Așa cum bine este cunoscut actuala biserică este ctitorită de Vasile Lupu dar în tradiția locală și istorică este cunoscută sub numele de Biserica Golia, după numele celui dintâi ctitor, Ioan Golâi, reprezentant al boierimii moldave. „Golâe îi dzic pre numele unui boieriu, anume Golâi carele într-acela loc au avut făcută o bisericuțe de piatră”⁸. Am introdus acest citat pentru că este singura informație directă despre existența acestei biserici. Celelalte relatări despre numitul ctitor provin din documente indirecte, cele mai importante fiind cele emise la data de 30 mai 1604 și respectiv 20 ianuarie 1606 de domnul Ieremia Movilă, din care aflăm că Ioan Golâi și soția sa Ana sunt ctitorii bisericii pe care apoi văduva Ana Golăiasa o închină, împreună cu toate averea sa, la mănăstirea Vatoped de la Muntele Athos⁹. Tot o informație indirectă sunt și înscrisurile de pe cele trei *Tetraevangheliare* dăruite de Ioan și Ana Golâi bisericii, în anii 1575 și 1576¹⁰. Desigur păstrarea antroponimului „Golia” și pentru biserică construită de Vasile Lupu și perpetuarea lui până în zilele noastre este cel mai puternic argument al faptului că ei au fost ctitorii uneia dintre bisericile din incinta mănăstirii. Ceea ce noi dorim să subliniem este faptul că această biserică a fost de dimensiuni mai mici și prin descoperirea fostelor fundații s-a înlăturat o afirmație mai veche conform căreia Vasile Lupu ar fi folosit o parte din zidurile fostei biserici, idee care a fost infirmată de descoperirile arheologice. Astfel biserică lui Ioan Golâi începe din vestul zidului bisericii actuale (Fig. 10) și se termină în dreptul zidului estic al pronaosului bisericii actuale (Fig. 11). Pe latura de nord, zidul nordic al primei biserici se termină la 80 cm față de zidul nordic actual. Comparativ cu dimensiunea totală a bisericii, 80 cm nu reprezintă foarte mult dar asta este cauza pentru care am găsit, *in situ*, înhumări care aparțineau bisericii vechi, fapt atestat de inventarul monetar care se compunea din monete emise de Matei Corvin, monetă cu o circulație mare în Moldova până la mijlocul secolului XV. În schimb pe latura sudică s-au descoperit doar reînhumări, colective, aparținând, mai mult ca sigur tot necropolei primei biserici. Așa cum se observă din imagini, pe latura de sud, unde fundațiile bisericii lui Vasile Lupu urmau să suprapună fundațiile bisericii anterioare s-a procedat la demantelarea lor până aproape de talpa de fundare. Existența temelii vechi au creat probleme constructorilor în sensul că șanțurilor de fundare necesare pentru biserică actuală au avut un traseu sinuos fapt ce a dus la intervenții ulterioare care să pună în concordanță fundația cu viitoarea elevație. Așa am putut să ne explicăm existența unor plombe din zidărie turnată într-un cofrag, adosate la colțuri, situație perfect vizibilă la cel de nord-est, la cel de sud-vest și cel de sud-est. În campania din anul 1998, când s-au realizat doar cele 5 secțiuni, am interpretat aceste plombe ca fiind resturile vechiului altar. Campania următoare, în timpul căreia au fost dezgolite toate fundațiile fapt ce ne-a permis să avem o viziune exhaustivă asupra acestora, am ajuns, evident la concluziile prezentate mai sus (Fig. 12, 13).

Un alt argument care vine să demonstreze demantelarea fundațiilor bisericii vechi și, implicit, a elevației este și faptul că s-au folosit pentru realizarea zidăriei bisericii în funcțiune, chiar în fundații, fragmente de piatră, unele fasonate și de mari dimensiuni, printre care se poate observa și un fragment de ancadrament, foarte posibil de ușă, supoziție susținută de dimensiunile mari ale pietrei respective (Fig. 14, 15)¹¹.

⁸ Miron Costin, *Letopisețul Țării Moldovei de la Aron vodă încoace*, ed. critică de P.P. Panaitescu, București, 1944, p. 109.

⁹ *Documente privitoare la istoria orașului Iași*, vol.1, editat de Ioan Caproșu și Petronel Zahariuc, Iași, Editura Dosoitei, 1999, p. 94-95.

¹⁰ Apud Ștefan Sorin Gorovei, *Adevărata identitate a unei broderii liturgice*, în volumul *Mănăstirea Golia. 350 de ani de la sfințirea ctitoriei lui Vasile Lupu, Studii și Documente*, Iași, Editura Doxologia, 2010, p.129-130

¹¹ Facem mențiunea că în campania din anul 1998 din colectivul de cercetare au făcut parte arhg. Elena Gherman și arhg. Cătălin Hriban și raportul de cercetare a fost publicat în „Cronica cercetărilor arheologice. Campania 1998”, iar în campania din anii 2008-2009, colectivul de cercetare a fost condus de arhg. Voica Maria Pușcașu, din care făceau parte și arheologii menționați mai sus. Rezultatele cumulate ale acestor cercetări au fost publicate

A doua descoperire făcută în timpul cercetării de la biserica mănăstirii Golia confirmă informațiile documentare despre existența unei biserici, anterioară bisericii lui Ioan Golăi. Pe latura vestică a bisericii în funcțiune s-a surprins o construcție, semicirculară, realizată din pietre mari, nefasonate, având ca liant doar pământ galben. Consistența precară pe care o avea această amenajare pe toată suprafața, decopertată și forma pe care o avea ne duce cu gândul la un edificiu, tot biserică, mai modestă ca dimensiuni și care a avut elevația din lemn. Din păcate, cu toate strădaniile noastre, nu am putut obține o lărgire a secțiunii pentru a putea determina forma și dimensiunile construcției. Această descoperire vine să întregască informația documentară despre existența unei biserici mai vechi, existând această întrebare în literatura de specialitate deoarece s-a descoperit în curtea bisericii o piatră tombală de pe care se putea citi numele celui decedat, o anume doamnă Tudosca și anul 1515¹². De asemenea există și o altă dovadă și anume faptul că în anul 1564, Maxim Burnar și soția sa Antimia, dăruiesc o cruce cu ferecătură, bisericii lor. Concluzia ar fi că biserica cea mai veche a fost realizată la sfârșitul secolului al VX-lea sau la începutul secolului al XVI-lea de donatori, în persoana lui Maxim Burnar și a soției sale care sunt, în fapt, părinții Anei Golăiasa. Așa ne putem explica de ce familia Golăi a ales acest loc pentru edificarea bisericii și, de asemenea de ce Ana Golăiasa a făcut actul de închinare al bisericii și a bunurilor ei. Pentru bunul motiv că era moștenitoarea și a lui Ioan Golăi, avându-l chezaș pe fiul său, Mihail, dar și a părinților ei, ctitorii primei biserici ridicată pe acest loc.

Așadar avem încă un caz de completare și întărire a unor informații pe care le aveam doar strict documentar, datorate cercetării arheologice, despre istoria unui monument.

Fig. 10. Peretele vestic al bisericii lui Ioan Golăi unde se observă golurile tiranților.

Fig. 11 Fundația bisericii lui Ioan Golăi latura sudică și care face unghi spre nord.

Fig. 12. Plomba executată pe absida de sud-est a altarului bisericii actuale.

Fig. 13. Plomba executată pe colțul de sud-vest a bisericii actuale; se poate vedea și traseul fundațiilor bisericii anterioare intrând sub biserică.

în volumul *Mănăstirea Golia. 350 de ani de la sfințirea ctitoriei lui Vasile Lupu. Studii și documente*, Iași, Editura Doxologia, 2010.

¹² *Ibidem*, p. 269.

Fig. 14 . Fragment de piatră (posibil ancadrament) folosit în realizarea fundației actuale.

Fig. 15. Lespede de piatră, fasonată încastrată în fundația actuală.

Ansamblul Mitropolitan

În anul 1996 au început lucrările de restaurare ale Mitropoliei din Iași. Într-o primă fază obiectul restaurării l-a constituit doar biserica propriu-zisă. Așa cum bine este știut la începutul anului 2011 s-a realizat un proiect finanțat cu fonduri europene și întregul Ansamblu Mitropolitan a intrat în reamenajare și restaurare.

Cercetările din anul 1996, s-au concretizat în realizarea unor sonde pentru a se face constatări asupra fundațiilor Catedralei. Ca urmare au fost trasate și executate două secțiuni și anume în colțul de nord-vest și pe sud-est (Fig. 16, 17). Scopul acestor sonde l-a constituit descoperirea din secțiunea de pe latura de nord-vest. Astfel, au apărut fundații mai vechi și care aveau traiectul unei abside, amplasată la circa un metru de actuala fundație. Mai mult, la realizarea fundației noi s-au folosit pietre fasonate și vărute. Ori se știe că în curtea actualii Mitropolii a fost construită o biserică, cunoscută sub numele de Stretenia sau „Biserica Albă” de către doamna Anastasia Duca, soția domnitorului Gheorghe Duca. Ctitorirea acestei biserici s-a făcut pe cheltuiala doamnei Anastasia, a început în anul 1682 și s-a finalizat în anul 1695¹³. În documentul cu nr. 574 din lucrarea citată se spune că vechea „Biserica Albă”, fiind „năruită” Anastasia Duca a ridicat o alta care prin translare de nume se va numi tot Albă, cu specificarea că i-a schimbat hramul și anume din „Nașterea Sfântului Ioan Botezătorul” în „Întâmpinarea Domnului”¹⁴. În literatura istorică există mai multe necunoscute legate de locul unde a ființat această biserică și de asemenea de existența uneia mai vechi, tot în arealul în discuție¹⁵. Descoperirea noastră aduce o clarificare certă asupra locului unde a fost ridicată Biserica Albă, și anume pe latura de nord-vest a actualii Mitropolii, spre corpul de clădire cunoscut astăzi sub numele de Corpul C, servind ca sediu de birouri. Această afirmație este susținută de descoperirile arheologice și nu în special a bisericii ci a faptului că proprietățile boierești se aflau pe Ulița Feredeelor și nu la Ulița Mare¹⁶. Susținem

¹³ *Documente privitoare la istoria orașului Iași*, vol. II, editat de Ioan Caproșu, Iași, Editura Dosoftei, 2000, p. 509.

¹⁴ N. A. Bogdan, *Orașul Iași. Monografie istorică și socială. Ilustrată*, Iași, Editura Tehnopress, 1997, p. 186.

¹⁵ Dan Bădărău, Ioan Caproșu, *Iașii vechilor zidiri. Până la 1821*, Iași, Editura Junimea, 1974, p. 95-96.

¹⁶ *Documente privitoare la istoria orașului Iași*, vol. II, editat de Ioan Caproșu, Iași, Editura Dosoftei, 2000, p. 514.

afirmația prin a spune că la Ulița Mare nu am descoperit decât așezări din chirpici cu inventar ceramic uzual, în schimb, în apropiere de Ulița Feredeilor, am descoperit ceramică de lux, smălțuită și sgraffitată, cu bază inelară, caracteristică secolului al XV-lea și începutul celui următor. Deci proprietățile doamnei Anastasia se aflau în dreptul Mitropoliei, și știm că, va da o parte din locul ei, moștenit de la părinți (făcea parte din familia Buhuș) pentru a se lărgi cimitirul bisericii, pe care cercetările arheologice l-au descoperit și cercetat cu ocazia restaurării (Fig. 18, 19, 20). Mai știm din documente că familia Buhuș se învecina și se înrudea cu familia Sturdza, ori palatul Sturdza (actualul sediu al Facultății de Teologie) este tot pe fosta Uliță a Feredeilor. Apetența pentru Ulița Mare se dezvoltă la sfârșitul secolului al XVII-lea, și documentele o demonstrează, fapt explicat și prin dorința marii boierimi (în special cei care dețineau și funcții la curte) de a fi cât mai aproape de reședința domnească. Este adevărat că existau mici proprietăți și pe Ulița Mare și în dreptul bisericilor existau „dugheni și bolți” folosite în scop comercial și aducătoare de venit respectivelor biserici¹⁷, dughenele fiind în special din chirpici (Fig. 21, 22) și a căror urme le-am identificat în săpătură, în zona Fântânii lui Hodocin, pentru că în acea zonă, era limita estică a terenului aferent Bisericii Albe, unde se învecina cu Ulița Mare (conform și cercetărilor arheologice din subsolul catedralei unde au mai fost găsite înhumări ale necropolei dar de o mică densitate). Dovezi, în afară de cele arheologice, ale acestei necropole sunt și cele două pietre de mormânt, care acum se află lângă biserica Sfântul Gheorghe (Catedrala Veche) și care au fost „salvate” în momentul când a fost dezafectată Biserica Albă. Una dintre ele a fost pusă pentru Maria Buhuș (născută Sturdza) și pentru cei doi copii ai săi, decedați în 1686 și 1687 și respectiv 1703 deci este vorba despre familia doamnei Anastasia Duca care are drept de înhumare în respectiva biserică. A doua piatră aparține Zamfirei Ruset, decedată în anul 1688, soția lui Iordache (Gheorghe) Ruset, mare vistienic în timpul domniei lui Constantin Duca. Considerăm că în virtutea funcției pe care a deținut-o la curtea lui Constantin Duca, în timpul căruia se finalizează construirea Bisericii Albe, a primit și acesta dreptul de a-și înhuma un membru al familiei în necropola bisericii.

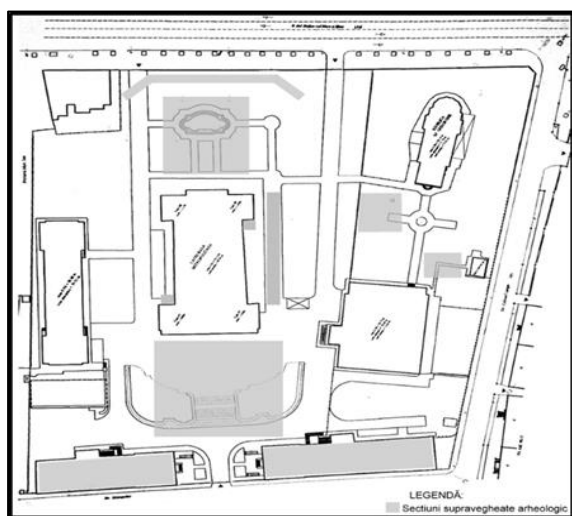

Fig. 16. Planul general al intervențiilor arheologice din anii 1996 și 2013.

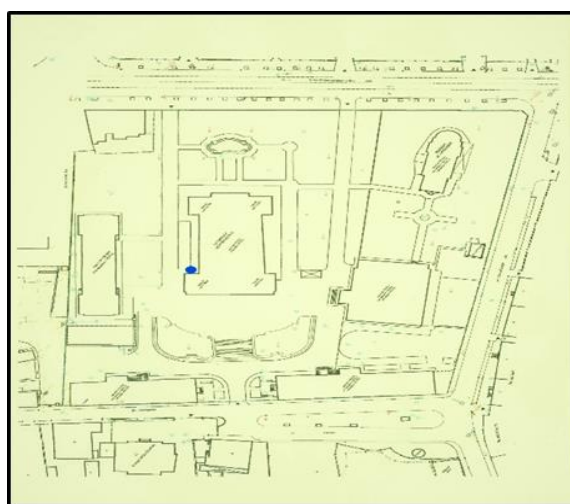

Fig. 17. În plan este marcat locul unde s-a aflat Biserica Albă

Ca o concluzie a celor expuse mai sus, chiar dacă documentele sunt, ca informație unele mai precise și altele mai confuze, coroborând și cu informația dată de cercetarea arheologică putem localiza Biserica Albă pe locul Mitropoliei de astăzi dar translată mult spre vest, mai apropiată de Ulița Feredeilor. De altfel, în accepțiunea noastră folosirea expresiei „lângă Mitropolie” pentru a indica locul unei reședințe, de negustor sau de boier nu trebuie luată ca atare ci este vorba de un reper de localizare, cunoscut de toată lumea. În cele mai fericite cazuri sunt adăugate și alte indicii, în cazul nostru, de exemplu „lângă feredeie,, sau din „gios de Mitropolie”. În monografia închinată orașului Iași, N.A.

¹⁷ Dan Bădărău, Ioan Caproșu, *op.cit.*, p. 94.

Bogdan precizează că Biserica Albă se afla pe locul Mitropoliei de astăzi, spunând că s-au descoperit ziduri vechi când s-a săpat pentru fundațiile catedralei informație confirmată și de noi¹⁸.

Fig. 18. Zona de pe latura de vest unde s-a descoperit necropola aferentă Bisericii Albe.

Fig. 19. Detaliu din cadrul necropolei.

Fig. 20. Detaliu din cadrul necropolei

Fig. nr. 21. Platforma de lut a unei „dughene,” anterioară amenajării olanelor pentru apă.

Fig. 22. Resturile unei dughene distrusă de incendiu.

¹⁸ N. A. Bogdan, *op.cit.*, p. 187.

Biserica Nicoriță

Biserica „Sfântul Ioan cel Nou” cunoscută, în Iași, sub numele de „Nicoriță” se află în cartierul Tătărași. Biserica-mănăstire a fost construită, între anii 1626-1627, fiind ctitorie a hatmanului Nicoară Baltag și a soției sale Teodosia, în vremea domnitorului Miron Barnovschi.

Faptul că hatmanul Nicoară a ales acest loc pentru construirea bisericii sale nu este întâmplător pentru că exista tradiția sau poate chiar exista încă în funcțiune o biserică mai veche ridicată cu ocazia unui eveniment care a avut un mare impact în rândul populației ieșene trăitoare la începutul secolului al XV-lea și anume trecerea prin Iași a moaștelor Sfântului Ioan cel Nou. În monografia scrisă de N.A. Bogdan se face referire la informația dată de Andreas Wolf, dar aflată tot pe cale orală, despre moaștele Sf. Ioan cel Nou, aduse de la Cetatea Albă, care pentru o vreme au stat la Iași¹⁹. Conform tradiției, la 1402, când au fost aduse moaștele, prin strădania domnului Alexandru cel Bun, popasul principal al suitei s-a făcut la Iași, și pentru a marca acest popas s-a ridicat mai târziu o biserică. O informație despre istoria începuturilor acestei biserici ni s-a păstrat în jurnalul de călătorie a patriarhului Macarie scris de către Paul de Alep. Astfel aflăm că lăcașul se mai numea și Mănăstirea Fetei, precizând că „fata unui boier a înălțat această frumoasă mănăstire închinată lui (Sfântului Ioan cel Nou), care a ajuns să poarte numele ei”(referire la fiica acelei familii care a ctitorit biserica)²⁰. Deci, observăm că tradiția s-a perpetuat până în secolului al XVII-lea. Toate aceste relatări, având iz de legendă, ne conduc la ideea că, la începutul secolului al XV-lea a existat pe locul acesta o biserică, de mici dimensiuni, ridicată cu scopul marcării unui eveniment deosebit de spectaculos pentru acele vremuri și anume trecerea unui convoi, condus de însuși domnitorul țării, care purta, în plus, moaștele unui martir. Un argument în plus este și faptul că viitorul ctitor, Nicoară Baltag, va păstra același hram pentru biserica sa, fiind de altfel și singurul lăcaș din Iași închinat acestui sfânt.

Ceea ce noi dorim să argumentăm, în prezentarea de față, este faptul că biserica despre a cărei existență se știe doar din informațiile transmise pe cale orală, a existat cu adevărat și legenda se transformă astfel în realitate.

Cercetarea acestei biserici a fost prilejuită, ca și în cazurile anterioare, de începerea lucrărilor de restaurare. Astfel prima etapă a acestui proces, care se impunea cu acuitate, a constituit-o refacerea structurii de rezistență deoarece întregul edificiu prezenta mari fisuri la nivelul paramentului care coborau spre fundații. În timpul cercetării arheologice am putut constata și cauzele care au dus la apariția acestor fisuri. În primul rând este vorba de cauze naturale și ne referim la cutremure și la faptul că biserica este așezată pe terasa inferioară a actualului cartier Tătărași, deci terenul are o înclinație de un metru pe direcția est-vest. Dar a existat și o cauză antropică în sensul că la începutul secolului al XIX-lea s-a dezafectat zidul dintre naos și pronaos (așa cum s-a întâmplat la toate bisericile) dar într-o manieră drastică, practic dispărând orice formă de sprijin a bolții, ducând la apariția unei fisuri pe direcția est-vest și existând pericolul fracționării bisericii.

Cercetările arheologice s-au desfășurat în două etape, destul de îndepărtate temporal, datorate lipsei fondurilor. În prima etapă, desfășurată în anul 2011, s-au cercetat fundațiile la partea exterioară și am avut revelația descoperirii unor fundații mai vechi demantelate până la nivelul a două-trei asize, peste care s-au ridicat fundații noi, și un fapt inedit pentru noi, a fost acela că, aceste noi fundații se lărgeau spre exterior, cu intenția clară de a mări suprafața noii construcții (**Fig. 23**). Pentru comparație fundația avea forma unui trapez având baza mică în jos și cea mare în sus. Baza mare va constitui de altfel și planimetria noii biserici. Trebuie precizat faptul că din punct de vedere stratigrafic nu am putut face o delimitare a nivelului de construcție a celor două biserici deoarece terenul a fost deranjat de

¹⁹ N.A. Bogdan, *op. cit.*, p. 220.

²⁰ Paul din Alep, *Jurnal de călătorie în Moldova și Valahia*, trad. Ioana Feodorov, Brăila, Edit. Istros, Edit. Academiei Române, 2014, p. 229.

înhumări, aferente bisericii Nicoriță și de asemenea de o intervenție cu scop de consolidare a fundațiilor realizată în anii 1968-1969. Pentru confirmarea ipotezei noastre era necesară și o investigație la interior, fapt ce s-a întâmplat în timpul campaniei din anii 2018-2019. A doua etapă a proiectului prevedea refacerea pardoselii fapt ce necesita îndepărtarea pe o adâncime de 70 cm a umpluturii anterioare.

Fig. 23. Fundațiile bisericii construite în sec. al XV-lea.

Astfel au fost trasate, conform planului (Fig. 24) șapte casete. Caseta C7 a fost trasată în pridvor. Casetele C1-C6, trasate în pridvor, naos și pronaos, au confirmat existența unei biserici mai vechi, de mai mici dimensiuni (numită în continuare B1) care avea ca limită vestică naosul bisericii actuale, în dreptul zidului despărțitor.

Fundațiile B1 au fost folosite de noul constructor, de la nivelul decroșului, păstrându-se în unele locuri una-două asize și se poate observa cum s-a reușit adaptarea acestor fundații pentru a da unitate și mai ales, stabilitate noii fundații, în special în dreptul

altarului având în vedere și faptul că, se dorea realizarea unei biserici cu o suprafață mai mare (Fig. 25).

La realizarea fundațiilor celor două biserici s-au folosit tiranți, cu rol de a conferi edificiului stabilitate și ranforsare, care erau din stejar, noi descoperind doar lăcașurile unde acești tiranți au fost amplasați (Fig. 26).

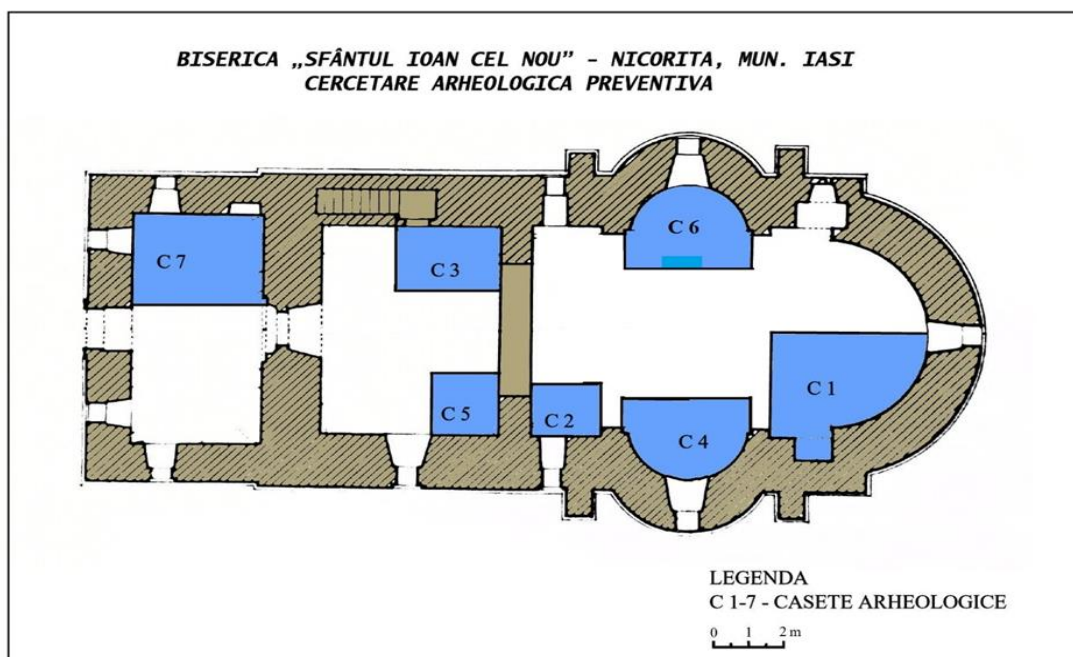

Fig. 24. Planul bisericii Nicoriță și casetele arheologice.

Următoarea casetă, C2, a fost realizată pe latura sudică, între coloana vestică a absidei sudice și zidul despărțitor, cu dimensiunile 2,70 m × 1,50 m (Fig. 27). S-a constatat prezența zidurilor fundației B1 și aceeași realitate stratigrafică. Astfel în profilul estic se observă stratul de pământ negru rezultat de la realizarea fundațiilor B1, apoi nivelul de construcție al B1, nivelul aparținând B2 și stratul de construcție al B2 care este totodată și șapa de mortar, găsită pe toată suprafața B2, la nivelul de călcare (excepție făcând zonele unde au fost construite criptele) și care a fost bază pentru prima pardoseală

realizată din cărămidă. Conform stratigrafiei și realității constructive (două ziduri diferite ca structură) putem susține, în continuare, existența unei biserici anterioare.

Nu s-a păstrat această primă pardoseală, *in situ* dar în stratul de nivelare realizat pentru amenajarea pardoselii din lemn s-au găsit multe fragmente de cărămidă. Din punct de vedere constructiv se observă fundația B1, păstrată tot până la nivel de decroș, lăcașul unui tirant din temelia B1 și fundația B2 (**Fig. 27**).

Pe latura vestică a casetei deasupra fundației anterioare s-a constatat existența fundației zidului despărțitor dintre pronaos și naos, aparținând B2; fisura care se observă în zidărie se crede că s-a produs în momentul când s-a dezafectat acest zid și care s-a transmis și la fundația B1. Am făcut precizarea, în rândurile anterioare că zidul despărțitor a fost înlăturat mai mult decât permitea structura de rezistență a B2, fiind o cauză a stării avansate de degradare (**Fig. 28**).

În urma observațiilor făcute și coroborând și cu situația din Caseta 3, putem afirma că zidul identificat ca fiind fundația B1 este limita vestică, latura dinspre interior a acestei biserici. Potrivit calculelor noastre, B1 avea lungimea de 11-12 metri și lățimea de 5 metri. Aceste dimensiuni sunt explicabile dacă, așa cum spune tradiția, biserița a fost ctitorită de o familie de boieri și nu de o „putere domnească.”

Un alt argument pe care dorim să-l aducem în sprijinul susținerii afirmației că a existat o biserică mai veche și, care totodată, arată grija constructorului de a se adapta la condițiile găsite și, anume existența unor fundații anterioare, este modul în care au fost realizate absidele laterale. Așa cum se știe, fundația urmează traiectului întregii structuri viitoare a construcției, formând, în dreptul absidelor un semicerc; în cazul nostru acest semicerc a fost zidit efectiv, zidăria respectivă înscriindu-se liniar cu latura propriu-zisă a bisericii (**Fig. 29**).

Conform observațiilor noastre, după zidul despărțitor, respectiv în casetele 3 și 5 fundația B2, atât pe latura nordică dar și pe cea sudică, în zona pronaosului, este realizată îngrijit și nu se observă strădaniile constructorului de a adapta noile ziduri la cele vechi și sub zidul despărțitor al B2 se vede cum, respectivul zid, suprapune temelia B1 dar, în acest caz nu s-au ridicat probleme de adaptare, nefiind necesară îmbinarea celor două structuri.

Așadar, putem face o serie de precizări. Cercetarea arheologică la Biserica „Sfântul Ioan cel Nou”, cunoscută sub numele de Nicoriță, în funcțiune în zilele noastre, a confirmat faptul că edificiul a fost construit pe fundațiile unei biserici mai vechi, legenda despre existența ei fiind acum confirmată ca realitate. Un argument, pe lângă celelalte este prezența celor două altare distincte. Biserica, ctitorită de hatmanul Nicoară, este una tipică începutului de secol XVII, la care se remarcă influențele arhitecturale din Țara Românească și anume pridvorul deschis și brâul zimțat. Pe parcursul lucrărilor s-au remarcat metode speciale de construcție și pe care nu le-am întâlnit la alte biserici, anume, asiza de cărămidă cu rol de nivelare și umplerea absidelor care, în intenția constructorului, conferea bisericii mai multă stabilitate, având în vedere că fundațiile au fost realizate pe cele vechi și apoi evazate până la lățimea pe care a dorit-o ctitorul. Edificiul a trecut prin mai multe etape de prefaceri, una fiind cea care a constat din închiderea pridvorului, construirea sau **refacerea** turnului – clopotniță pentru că, în relatarea lui Paul de Alep este menționat, în descriere, că exista și în secolul al XVII-lea și desființarea zidului despărțitor. Referitor la turnul – clopotniță am putea interpreta textul informativ din pisanie și ca o refacere cvasi totală a acestui turn, deteriorat la o dată anterioară, poate în urma cutremurului din 1802 și nu ca o construcție nouă. Biserica a cunoscut și o etapă de restaurare parțială, prin turnarea unei centuri de beton (nu pe toată circumferința fundațiilor) fapt ce nu ne-a permis să facem observații stratigrafice, satisfăcătoare, la exteriorul bisericii și care nu a fost menită să rezolve problemele de structură a edificiului, deteriorarea acestuia fiind progresivă. În prezent, biserica este la finalul procesului de restaurare și facem precizarea că, așa cum a fost prevăzut în proiect, pridvorul edificiului a rămas deschis, respectându-se parțial, înfățișarea inițială. Spunem parțial deoarece nu se cunoaște forma originală a coloanelor pridvorului. Faptul că am găsit în umplutura cu care s-a obturat golul dintre

acestea, fragmente de piatră cu decor incizat sugerând, destul de modest, un capitel ionic nu poate ajuta la formularea unei presupunerii a înfățișării inițiale a coloanelor pridvorului.

Înscrisă în marea familie a bisericilor ieșene construite în secolul al XVII-lea, biserica Nicoriță este un monument care ilustrează un segment din istoria orașului din punct de vedere constructiv, spiritual și istoric.

În încheiere, subliniem, încă odată, realitatea benefică a coroborării informațiilor documentare cu cele rezultate în urma cercetării arheologice. Așa cum reiese din cele arătate mai sus au fost confirmate și lămurite o serie de informații cu caracter legendar sau au fost infirmate diverse ipoteze referitoare la câteva edificii de cult din orașul Iași.

Fig. 25. Caseta 2; decroșul fundației B1 și fundația B2.

Fig. 26. Caseta 1; adaptarea traseului absidei altarului.

Fig. 27. Caseta 2. Colțul de sud-vest al bisericii anterioare.

Fig. 28. Zidul vestic al bisericii anterioare.

Fig. 29. Modul de realizare a abisidelor laterale.

EPISCOPUL AMFILOHIE HOTINIUL. ACTIVITATEA ECLESIASTICĂ ȘI CEA EDITORIALĂ

Ioan LISNIC*

Episcopia Hotinului a fost înființată pentru prima oară în a doua jumătate a secolului al XVIII-lea în cadrul Mitropoliei Proilaviei, când ținutul Hotin, împreună cu străvechea cetate fusese transformate în raia otomană. În scurta sa existență, nou înființata eparhie a fost cărmuită de singurul ei titular și arhiepiscop, P.S. Episcop Amfilohie, cunoscut cu apelativul „Hotiniul”. Datorită scrierilor sale, numele acestui ierarh s-a înscris printre cele mai importante ale istoriei culturii românești din secolul al XVIII-lea¹.

Sunt foarte puține date despre viața Episcopului Amfilohie Hotiniul. Activitatea sa ecleziastică, în special din perioada aflării sale la cârma Episcopiei Hotinului, nu este nici ea bine cunoscută. Unul din motive ar fi că arhiva Episcopiei Hotinului a fost transportată la reședința Mitropoliei Proilaviei și de acolo la Patriarhia de Constantinopol, există însă și posibilitatea ca arhivele să fi fost distruse².

Viitorul Episcop al Hotinului s-a născut în jurul anului 1730 și era originar din nordul Moldovei. A fost călugărit la mănăstirea Secu, unde își avea și metania. Mărturie ne servește un pomelnic al acestei mănăstiri în care era trecut și „Amfilohie Secul”³. Numele său a fost înscris în catastiful pomelnicului printre primele, înaintea la trei arhierei, astfel se manifesta vrednicia acestui călugăr.

Primele studii le-a căpătat la școala mănăstirii, se presupune că a învățat și la cea a lui Vartolomeu Măzăreanu de la Putna. Dar, potrivit pregătirii și preferințelor cărturărești ale episcopului, ar fi fost inspirat cu studii din altă școală⁴. Se presupune că episcopul Amfilohie ar fi studiat și în Rusia, Polonia și Italia. Bazându-se pe scrisoarea episcopului Amfilohie către arhimandritul Lavrei Pecerska, Zosim, unde autorul mărturisește că a fost în vizită la Kiev și s-a „învrednicit a săruta, moaștele Sf. Părinți Antonie și Teodosie, unii cercetători consideră că episcopul ar fi învățat și la Academia duhovnicească din Kiev⁵. Mai târziu, pleacă în Italia unde își consolidează cunoștințele, în special cele laice. Era un adevărat poliglot, cunoștea la perfecție mai multe limbi: slava veche, greaca, latina, rusa și italiana. Cunoscând mai multe limbi și lărgindu-și orizontul științific a tradus mai multe scrieri, adaptându-le pentru școlile românești, a alcătuit și o serie de manuale didactice. Era un excelent filolog dar și matematician⁶. Preocupat de sincronizarea culturii românești cu cea europeană, alături de scrierile altor savanți români ale timpului, lucrările episcopului au stat la baza creării unui limbaj științific al limbii române. A păstrat o legătură de credință a Bisericii Ortodoxe, prin scrierile sale teologice și o legătură cu știința europeană, prin adaptarea și alcătuirea manualelor didactice, care circulau în școlile românești în manuscris, cu mult timp înainte de a fi tipărite. Au fost utilizate în Academia domnească din Iași, în Școala mănăstirii Putna și în alte școli ale timpului. Potrivit unei adeverințe din 1778, eliberate unui absolvent al Școlii mănăstirești de la Putna, pe parcursul instruirii de șapte ani se studiau mai multe discipline, printre care și „geografia cea tălmăcită de episcopul Amfilohie după Buffier ... și scurta

* Parohia „Sfântul Nicolae”, Putinești, raionul Florești, Republica Moldova.

¹ Prezentul material a fost publicat și în Protoiereu Ioan Lisnic, *Episcopia Hotinului cu reședința la Bălți (1923-1944)*, Ed. Labirint, Chișinău, 2014, p. 10-13.

² Veniamin Bârlădeanu Pocitan, *Vechea Episcopie a Hotinului*, în *BOR*, nr. 9, 1932, p. 578-585.

³ Preot Prof. Dr. Mircea Păcurariu. *Istoria Bisericii Ortodoxe Române*, vol. 2, București, Editura Institutului Biblic și de Misiune al Bisericii Ortodoxe Române, 1994, p. 476; Costin Clit, *Pomelnicul Mănăstirii Secu din 1845*, în „Buletinul informativ al Simpozionului Național Rolul Mănăstirii Secu în viața religioasă a Țării Moldovei”, III, Piatra Neamț, Editura Cetatea Doamnei, 2017, p. 207 („Amfilohie ot Secul”).

⁴ Tit Simedrea, *Vechea Episcopie a Hotinului*, în *BOR*, nr. 1-3, 1943, p. 22.

⁵ Ș.G. Lupan, *Un mare savant - patriot moldovean - Amfilohie, Episcop al Hotinului*, în *Amfilohie Hotiniul, Gramatica de la învățătura fizicii*, Chișinău, Editura Știința, 1990, p. 41-42.

⁶ Avxentii Stadnițchi, *Amfilohii, Episcop Hotinschii*, în „Chișinevschie Eparhialinâe Vedomosti”, nr. 21, 1890, p. 924.

Teologie platonească”⁷, tălmăcită de același Amfilohie. Primul cercetător al vieții și operei episcopului a fost scriitorul A. Hașdeu. Potrivit relatărilor sale, după studiile ce le-a urmat, viitorul episcop ar fi desfășurat o activitate pedagogică fiind episcop la Școala din Hotin⁸.

Despre alegerea și hirotonia lui Amfilohie ca episcop de Hotin aflăm din scrisoarea sa către Zosima, arhimandritul Lavrei Pecerska din Kiev, scrisă la 10 ianuarie 1768⁹, conform căreia s-a „învrednicit și s-a cinstit cu darul arhieresc, cu voie și cu știre a pre înălțatului și pre luminatului pre sfințitului Patriarh al Țarigradului și a toată lumea”. A fost hirotonit „prin mâinile a trei sfinți arhierii adică pre sfințitul Mitropolit al Sevastiei Kirio Kir Ananie și pre sfințitul Mitropolit al Dristorului [al Silistriei] Kirio Kir Partenie dimpreună și al Brăilei Kirio Kir Daniil stăpânul meu”. Pe cel din urmă arhieriu, autorul îl numește „stăpânul meu” ceea ce înseamnă că Episcopia Hotinului era sufragană Mitropoliei Proilaviei. Din scrisoarea episcopului aflăm și despre eparhia ce o conducea: „Mi-au încredințat această puțină eparhie și păstorie a roabei cetăți a Hotinului, între care oaia petrece împreună cu lupu [...] fiind eparhia și datoare cu cinci mii de lei din trecutele vremi, pentru birul stăpânilor”. Cetatea Hotinului o numește „roabă” pentru că se afla sub stăpânirea turcilor și viața creștinilor era în strâmtorare. Arătând sărăcia în care se zbătea, fiindcă eparhia nu-și plătitese birul din trecut și socotindu-se „slab de chiverniseli” nu avea nici veșminte de slujbă, îl ruga pe arhimandritul Zosima să-i trimită veșminte arhieresti „din cele ce vei hi având mai vechi”. Scrisoarea este semnată de „Amfilohie episcop Hotinului”. În post-scriptumul scrisorii îl ruga pe arhimandritul Lavrei Pecerska să se intereseze de un frate al său care de cinci ani învăța la școala de iconografi din mănăstire „la zugravul Vartholomei”.

Bazându-ne pe câteva gramote de hirotonie, reședința episcopiei se afla în târgul Hotin, cu biserica Sfântul Grigore Bogoslovul. Astfel, în gramota din 1767 emisă de episcopul Amfilohie pe numele preotului Grigore pentru biserica din satul Cerbicieni se menționează că a fost hirotonit „aicea la sfânta episcopia noastră Hotin, unde se cinstește și se prăznuiește hramul lui Sfeti Grigorie Bogoslov”¹⁰. În altă gramotă, emisă la 5 decembrie 1772 preotului Teodosie, cum că a fost hirotonit în preot pentru biserica din satul Hlinoiaia, se menționează că hirotonia a fost săvârșită în aceeași biserică - „în sfânta noastră episcopie în Hotin în biserica, unde este hramul sfântului și marelui Grigorie Bogoslov”¹¹. Biserica vechii Episcopii a Hotinului nu s-a păstrat. Unii cercetători consideră că biserica Sfântul Nicolae din Hotin ar fi avut în trecut hramul Sfântul Grigore Teologul, ceea ce nu corespunde realității¹².

Perioada de cârmuire a Episcopiei Hotinului de către episcopul Amfilohie este puțin cunoscută. A păstorit cu mari dificultăți, pe de o parte din cauza lipsurilor și a ocupației otomane, iar pe de altă parte că, în urma declanșării războiului ruso-otoman din 1768-1774, țările române au fost ocupate de trupele rusești. În urma acestor împrejurări Mitropolia Proilaviei împreună cu Episcopia Hotinului au fost desființate. Parohiile din cadrul Episcopiei Hotinului au fost subordonate episcopului de Rădăuți¹³. Despre strâmtorarea din partea autorităților otomane în teritoriile ocupate se arată în scrisoarea mitropolitului Ioachim al Proilaviei adresată arhiepiscopului Nichifor al Slovenilor și al Hersonului în legătură cu întoarcerea a doi preoți refugiați din cauza prigoanei. Iată ce se scria în acea scrisoare despre părăsirea parohiei de către unul din acei doi preoți, scrisă la 23 iulie 1780: „pentru preoția sa are gramotă de hirotonie și de demisie de la noi, apoi aceasta în adevăr așa este și că dânsul nu de bună voie, ci cu

⁷ Iustin Ștefan Frățiman, *Istoricul Mitropoliei Proilavia (Brăila)*, Chișinău, Tipografia Soc. An. „Glasul Țării”, 1923, p. 79-80.

⁸ Avxentii Stadnițchi, *op. cit.*, p. 924-92.

⁹ Iustin Ștefan Frățiman, *op. cit.*, p. 69-71.

¹⁰ Const. N. Tomescu, *Diferite știri din Arhiva Consiliului eparhial Chișinău*, în „Arhivele Basarabiei”, nr. 5, 1933, p. 214-215.

¹¹ Șt. Berechet. *Documente noi privitoare la Mitropolia Proilaviei*, în „Revista Societății Istorico-Arhiologice Bisericești din Chișinău”, vol. XV, 1924, p. 95-96.

¹² Tit Simedrea, *op. cit.*, p. 11-32.

¹³ Pr. prof. dr. Mircea Păcurariu, *Basarabia, aspecte din istoria Bisericii și a neamului românesc*, Iași, Editura Trinitas, 1993, p. 37.

mare risipire pentru el din eparhia noastră din parohia, unde el a fost numit de noi s-a depărtat, apoi aceasta a făcut-o în urma prigonirilor și strâmtorărilor din pricina năvălirilor și alte multe învrăjbiri din partea autorităților împărăției sultanului, despre care întâmplări și prea sfinția voastră nu sunteți fără știință”¹⁴.

În perioada anilor 1768-1772 și mai târziu, episcopul Amfilohie, efectuează mai multe călătorii în Italia în scopul lărgirii orizontului în științele superioare, cercetării organizării școlilor și metodelor didactice și de a aduce manuale în vederea traducerii și adaptării la condițiile din țară. Școala din Hotin, condusă în acea vreme de episcopul Amfilohie era compusă din 300 de elevi¹⁵.

Întorcându-se la Hotin în 1772, găsește eparhia desființată și subordonată episcopului de Rădăuți. Având titlul de Episcop al Hotinului¹⁶, la 5 decembrie 1772 săvârșește ultima hirotonie a unui candidat la preoție pentru ținutul Hotin. Se retrage la schitul Zagavia de lângă Hârlău, trecând în rândul arhiepiscopilor fără eparhie.

În urma păcii ruso-otomane încheiate la Kuiu-Kainargi în 1774 s-a revenit la vechea situație politică. Otomanii ocupă din nou cetățile și se reînființează Mitropolia Proilaviei. Parohiile fostei Episcopii a Hotinului au fost încadrate în jurisdicția directă a Mitropoliei Proilaviei.

Aflându-se la schitul Zagavia, episcopul Amfilohie în liniștea monahală își desăvârșea studiile și se ocupa de traducerea și alcătuirea de manuale. În 1780 se afla la Iași, mărturie ne servește scrisoarea arătată mai sus a mitropolitului Ioachim al Proilaviei adresată arhiepiscopului Nichifor al Slovenilor și al Hersonului din 23 iulie 1780, unde autorul îl amintește pe episcopul Amfilohie al Hotinului, „fost în acea vreme antecesorul nostru, care astăzi se găsește la Iași”¹⁷.

La 9 decembrie 1782 episcopul Amfilohie a participat la hirotonirea viitorului mitropolit al Moldovei Iacob Stamati, ca episcop de Huși. Alexandru Hașdeu îl arată în mod greșit pe Amfilohie Hotiniul ca episcop de Huși¹⁸. Între acești doi arhiepiscopi s-a stabilit mai târziu o activitate rodnică. În 1792-1793 îl ajută pe Mitropolitul Moldovei Iacob Stamati să înnoiască și să înzestreze cu litere și uneltele necesare tipografia din Iași, unde au fost tipărite mai multe cărți printre care și trei ale episcopului Amfilohie¹⁹.

În anul 1795 la Tipografia mitropoliei din Iași, după ce circulară mai mult timp în manuscris, văd lumina tiparului trei manuale ale episcopului Amfilohie Hotiniul. Prima lucrare, apărută la 6 iunie, este *Gramatica Teologicească*, o compilație alcătuită după *Catehismul* mitropolitului Platon Levșin al Moscovei și de pe alte cărți de învățătură bisericească. Lucrarea era destinată preoților, tinerilor teologi și oricărui bun creștin, după cum se arată și în titlul ei: „pentru învățătura preoților și a tuturor de obște pravoslavnicilor creștini”²⁰. Bazându-se pe presupunerile lui Al. Papadopol-Calimah, unii cercetători consideră că episcopul Amfilohie ar fi tradus *Gramatica Teologicească* din limba rusă, ceea ce nu corespunde realității. În perioada respectivă, foarte multe tratate teologice erau scrise în limba latină. Până și cursurile în Academii spirituale se țineau în această limbă. Se cunoaște precis că mitropolitul Platon a scris această lucrare mai întâi în limba latină, iar episcopul Amfilohie a tradus-o din varianta latină²¹, folosindu-se la întocmirea lucrării sale „și de alte cărți bisericești”.

¹⁴ Șt. Berechet, *op. cit.*, p. 93.

¹⁵ Preot Prof. Dr. Mircea Păcurariu, *op. cit.*, p. 477.

¹⁶ Șt. Berechet, *op. cit.*, p. 95-96.

¹⁷ *Ibidem*, p. 93.

¹⁸ George Șt. Andone, *Istoria matematicii în România*, București, Editura Științifică, 1966, p. 73; *Istoria Hușilor*, volum îngrijit și coordonat de Theodor Codreanu, Galați, Editura Porto-Franco, 1995, p. 258; p. Petru Ioan, *Școala literară de la Huși*, Iași, Editura „Ștefan Lupășcu”, 2019, 164-165.

¹⁹ S.G. Lupan, *op. cit.*, p. 43.

²⁰ *Ibidem*.

²¹ Iustin Ștefan Frățiman, *op. cit.*, p. 84-85; Șt. Berechet, *Activitatea literară a Episcopului de Hotin, Amfilohie*, în „Anuarul Episcopiei Hotinului”, Tipografia Eparhială, Chișinău, 1925, p. 30.

La 22 august 1795 este scoasă de teascurile tiparului altă lucrare a episcopului *De obște geografie*. În alcătuirea lucrării autorul s-a folosit de *Geografia* universală a lui Claud Buffier, un iezuit vestit prin edițiile sale de *Geografie*, scrisă în limba franceză. În 1775 această lucrare a fost tradusă în limba italiană și episcopul Amfilohie întors din Italia o traduce în română. Lucrarea episcopului nu este o simplă traducere, ci o prelucrare și adaptare a ediției lui Buffier. „Scoasă de pe Geografia lui Bufier, după orânduiala care acum mai pre urmă s-au așezat în academie de la Parizi”²². Metoda anterioară era ca *Geografia* să se învețe în versuri. *Geografia* lui Buffier era la fel scrisă în versuri cum și manuscrisul *Geografiei* episcopului Amfilohie, pe când ediția tipărită era în proză. Despre neajunsul ce zădărnicea procesul de studiere a geografiei în versuri se arată în cuvântul autorului către cititori: „nu după cum era întru acea mai denainte geografie întru care se cuprindea toate numele de țeri și locuri întru niște barbare versuri de poetice care în loc de a avea tinerii ajutor și folos ei se însărcina de greutate”. Folosește principiul didactic de la simplu la compus. Fiindcă „toate învățăturile întâi se învață ce este mai ușor apoi se suie la cele mai grele”²³.

A treia carte a episcopului, *Elementi aritmetice arătate firești* a fost editată la aceeași tipografie din Iași în decembrie 1795. Este o adaptare după manualul *Elementi aritmetici* a italianului Alessandro Conti la care se mai adaugă noțiunea de geometrie, corespondența dintre slovele chirilice și numerele chirilice scrise cu cifre arabe, unitățile de măsură folosite în Moldova ș. a. Manualul de matematică a episcopului Amfilohie este primul manual din Moldova în care apar și noțiuni de geometrie, este prima carte de acest gen din întregul areal al țărilor românești. „Dânsul poate fi numit pe drept cuvânt un inițiator al metodei predării matematicii în Moldova”²⁴.

Este necesar să menționăm că lucrările episcopului de Hotin sunt manuale didactice menite pentru școlile vremii și nu reflectă nivelul suprem al științei din Moldova. Materialul didactic prezentat în manualele sale era prevăzut pentru „școlile domnești, episcopești și mănăstirești”. Editarea acestor trei manuale într-un singur an, ne demonstrează că erau de primă necesitate pentru școlile timpului. Din aceste manuale se studia în Academia de la Iași, în școlile mănăstirești și cele publice. Potrivit reletărilor cercetătorului Șt. Berechet, la începutul secolului al XX-lea, în bibliotecile mănăstirilor din Basarabia se aflau în stare bună mai multe exemplare ale lucrărilor episcopului Amfilohie, dar mai cu seamă manuale de *Geografie*²⁵. Un manual de *Geografie*, găsit în județul Soroca se afla în posesia istoricului Ștefan Ciobanu²⁶.

Din categoria lucrărilor tipărite ale episcopului de Hotin face parte și lucrarea *Gramatica de la învățătura fizicii*. Această lucrare a avut șansa de a fi editată în 1990 de către un grup de cercetători de la Academia de Științe din Moldova după manuscrisul ce se păstrează la Biblioteca Academiei din Kiev²⁷. S-au păstrat până în prezent două manuscrise ale acestei lucrări, unul se află la Biblioteca Academiei Române și al doilea la Biblioteca Academiei din Kiev, ultimul descoperit în Basarabia și donat de către profesorul Seminarului Teologic din Chișinău, E. Mihailevici, Academiei Teologice din Kiev, unde se păstra în bibliotecă sub nr. 751²⁸. Această lucrare „întru care se cuprinde tot ceea ce omul voiește a scri și a învăța în ceruri și pre pământ, din lucrurile cele mai cunoscute și mai trebuincioase” este de fapt un manual de științe naturale având patru părți cu mai multe capitole. Cuprinde noțiuni

²² *Ibidem*, p. 378-379.

²³ *Ibidem*.

²⁴ Ion Cojocaru, *Amfilohie Hotiniul și prima carte de matematică tipărită în Moldova*, în „Delta”, nr. 2, 2007, p. 78-79.

²⁵ *Ibidem*.

²⁶ Ștefan Ciobanu. *Cultura românească în Basarabia sub stăpânirea rusă*, Editura Enciclopedică Gheorghe Asachi, Chișinău, 1992 p. 24.

²⁷ Amfilohie Hotiniu, *Gramatica de la învățătura fizicii*, redactor responsabil L.P. Dergaceva, prefață de A.L. Babii și Ș.G. Lupan, Chișinău, Editura Știința, 1990, 216 p.

²⁸ Șt. Ciobanu, *op.cit.*, p. 24.

incipiente din mai multe domenii: astronomie, geografie, botanica, zoologie, anatomie, fizică și chimie²⁹.

Despre o altă lucrare care nu s-a păstrat dar este atribuită episcopului Amfilohie ne mărturisește B. P. Hașdeu într-un articol intitulat *Din compunerile lui Amfilohie, episcopul Hotinului* în care menționa că Amfilohie mai lăsase în manuscris o istorie a Moldovei, intitulată *Vorbe și fapte* „scrisă la 1752, care se păstra într-o vreme la protoiereul Rodostat în ținutul Hotinului, unde a văzut-o părintele meu”³⁰. Printre scrierile lui A. Hașdeu, cel care s-a ocupat de cercetarea vieții și a operei episcopului Amfilohie, a fost găsit un fragment tradus de scriitor din *Istoria* episcopului de Hotin, redactată în limba greacă. Istoria Țării Moldovei o împarte în două perioade, de la întemeierea ei până la instaurarea dominației turcești. A doua perioadă „când Statul Moldovenesc, pierzându-și independența, s-a transformat într-o regiune atârnată de Turcia până la cea fericită și așteptată vreme, însă ascunsă prevederii omului după voia Atotputernicului, când urmașii noștri se vor mântui de perioada înrobirii sale, adică a inacțiunii și înjosirii politice [...] fericit acel istoric care va ajunge să redea viacul noii ființări al Patriei! Povestirea lui nu va sufla cu mâhnirea deznădejdiei, care fără de voie se prevede în povestirea mea cu toată credința mea în Providenție care pedepsește și totodată iartă”³¹. Scrierile lui A. Hașdeu fac trimiteri și la alte lucrări ale episcopului Amfilohie.

În perioada anilor 1787-1796 când episcopul Antonie era la conducerea Episcopiei de Roman, din cauza sănătății, îl invita des pe episcopul Amfilohie să celebreze slujbe în locul său la catedrala din Roman³². A stat mult timp și la Iași, deoarece era preocupat de problemele cărturărești, fiind și „mâna dreaptă” a Mitropolitului Moldovei, Iacob Stamati.

Ultimile zile ale vieții pământești le-a petrecut la schitul Zagavia. Moare aproximativ în anul 1800 și este înmormântat în cimitirul călugărilor, unde osemintele sale au rămas până la rezidirea bisericii din 1830, când au fost strămutate în pronaos³³. În urma unor cercetări arheologice de mai târziu a fost descoperit mormântul episcopului în interiorul bisericii. Pe lespedea de piatră a mormântului sunt încrustate cârja arhierescă și mitra cu inscripția: „Moartea biruiește pre coroană, pre mitră și pre toate ale omului”³⁴. Astfel și-a încheiat viața singurul titular al Episcopiei Hotinului, episcopul Amfilohie. Și dacă nu a avut o activitate rodnică în calitatea sa de episcop al Hotinului a contribuit mult la dezvoltarea învățământului din Moldova. Manualele episcopului Amfilohie, sau celui mai „smerit între arhierii”, după cum obișnuia să semneze lucrările sale, sunt primele cărți didactice din Moldova, bazate pe principii pedagogice, având ca normă manualele celor mai distinși dascăli din țările europene. Cărțile sale au avut o circulație largă în întregul areal al țărilor românești, contribuind totodată la răspândirea ideilor științei și la formarea vocabularului științific românesc.

²⁹ Amfilohie Hotiniu, *op. cit.*

³⁰ Șt. Berechet. *op. cit.*, p. 33.

³¹ N. Romanenco. *Novăie dannăie ob Amfilohii Hotinscom*, în „Kodri”, nr. 3, 1985, p. 142.

³² Veniamin Bârlădeanu Pocitan, *op.cit.*, p. 578-585.

³³ Ion Muscalu, *Biruit-au gândul: Amfilohie Hotiniul (Episcopul)*, Iași, Editura Danaster, 2019, p. 320-321; Autorul stabilește data decesului la 14 octombrie 1802, în timpul năprasnicului cutremur care a distrus biserica mănăstirii Zagavia.

³⁴ Veniamin Bârlădeanu Pocitan, *op.cit.*

VECHI CĂRȚI DE CULT DIN ZESTREA MĂNĂSTIRII SECU AFLATE ÎN BIBLIOTECA EPARHIALĂ DE LA ROMAN

Aurel Florin ȚUSCANU*

Preliminarii

Fondul de carte veche românească de la Centrul eparhial Roman, prezentat într-un monumental catalog, realizat cu simț istoric, cu multă competență, cu trudă și dăruire, de către cercetătorul romașcan Doru Mihăescu, cuprinde în ansamblul său, 287 de titluri, reprezentate printr-un număr de peste 1.100 exemplare¹. Din punct de vedere al anului apariției titlurilor care îl compun, acest fond acoperă o perioadă de aproape două secole, de la 1643, anul tipăririi la Iași a *Cazaniei* lui Varlaam („*Cartea românească de învățătură...*”), cea mai veche tipăritură românească din Biblioteca Arhiepiscopiei Romanului și Bacăului, până la 1830, anul care, în acord cu *Bibliografia Românească Veche*, marchează sfârșitul epocii cărții românești vechi².

Cât privește locul tipăririi acestor vechi cărți de cult, acestea provin din toate centrele tipografice active în perioada respectivă, din toate provinciile românești, dar și din câteva capitale străine cum ar fi: Buda, Viena, Sankt Petersburg.

Desigur, pentru Eparhia Romanului care a serbat recent șase veacuri de tradiție și continuitate în această străveche zonă a Țării de Jos a Moldovei, episcopie ctitorită de Alexandru cel Bun la începutul secolului al XV-lea, apare întrebarea, cum s-a constituit acest valoros fond de carte?

Fondul este alcătuit din două componente succesive: fondul inițial al bibliotecii și un fond concentrat aici de la parohiile din fostul județ Roman (protopopiatul Roman), în perioada 1981-1984.

Din secolul al XVII-lea, mai precis din perioada 1643-1700, se păstrează în biblioteca eparhială de la Roman un număr de 11 titluri, dintre care 8 tipărite în Țara Românească (Târgoviște, București, Mănăstirea Snagov și Buzău) și 3 tipărite în Moldova (Iași)³.

Din prima jumătate a secolului al XVIII-lea, datează 36 dintre titlurile de carte veche românească: 30 tipărite în Țara Românească (Târgoviște, București, Râmnic și Buzău), iar 6 în Moldova (Iași și Rădăuți)⁴.

Dincolo de aceste statistici, nu putem trece cu vederea sutele de însemnări făcute pe paginile învechite ale acestor cărți de cult, însemnări care surprind „istoria” acestora, informații despre donatori, despre schimburi de carte între Țările Române, despre biografiile și destinele unor personalități ori familii, despre invazii, incendii, calamități, războaie, fenomene meteorologice, ș.a.; dar și prin mesajele care le transmit, ori le sugerează, ele se constituie într-un „auxiliar prețios nu numai pentru cunoașterea directă, dar și pentru buna înțelegere, sub diferite aspecte, a stării și evoluției unei lumi care, mai mult sau mai puțin îndepărtată de noi, ca timp, loc, mentalitate, cultură, nu este în fond, alta decât aceea a înaintașilor noștri”⁵.

* Arhiepiscopia Romanului și Bacăului.

¹ Doru Mihăescu, *Episcopia Romanului 600 de ani de istorie, Carte românească veche și alte mărturii ale trecutului Episcopiei Romanului*, tipărită cu binecuvântarea Preasfințitului Eftimie, episcopul Romanului, Editura Academiei Române, 2007, p. 285.

² Preot Scarlat Porcescu, *Episcopia Romanului*, tipărită cu binecuvântarea Preasfințitului Eftimie Luca, episcopul Romanului, Editura Episcopiei Romanului și Hușilor, 1984, p. 363-371. Un capitol special este dedicat „obiectelor liturgice de valoare istorică și de artă; cărți rare păstrate la episcopie”.

³ Doru Mihăescu, *op. cit.*, p. 286.

⁴ *Ibidem.*

⁵ *Ibidem.*

Cum au ajuns unele cărți de cult din obștea paisiană de la Mănăstirea Secu în zona Romanului?

Mănăstirea Secu, ctitorită de Nestor Ureche (1602) a fost înzestrată de familia ctitorilor cu mai multe proprietăți în ținutul Romanului, dar și în alte regiuni ale Moldovei⁶. Cei trei copii ai lui Nestor Ureche: Vasile, Grigore și Nastasia s-au înrudit prin căsătorie cu familia domnitoare a Movileștilor și cu familia Prăjeștilor, care au avut un rol important în viața Moldovei, în prima decadă a secolului al XVII-lea⁷. Primul sat din ținutul Romanului, donat mănăstirii Secu de ctitorul Nestor Ureche a fost satul Ecușeni (sau Iecușeni, Lecușeni), așa cum reiese dintr-un act de întărire, emis de Constantin Movilă la 21 august 1609⁸. Au urmat și alte danii după cum urmează: Alexandra, fiica lui Grigore Ureche a dat satul Stroești din ținutul Romanului; unii membri ai familiei domnitoare a Movileștilor (precum Ieremia, Constantin și Simion) au dăruit satele Săbăoani și Berindești (12 mai 1606) și un vad de moară lângă Șcheia (22 septembrie 1606); Lupu Hăbășescu a dăruit o baltă de pește pe Siret (20 iunie 1631), la Adjudeni; Vasile Fușteli, călugărit la Secu cu numele Varlaam, a dat mănăstirii de metanie moșia sa de la Averești (înainte de 18 aprilie 1737)⁹.

Ne vom opri în continuare la moșia mănăstirii Secu de la Brătești, în ținutul Romanului, de unde provin toate cărțile despre care facem referire în acest studiu, unele dintre acestea fiind chiar din obștea starețului Paisie Velicicovschi și se păstrează în prezent în biblioteca eparhială de la Roman.

Un nepot al lui Nestor Ureche, pe nume Nistor Batiște a dăruit Mănăstirii Secu satul Brătești (astăzi Ion Creangă), potrivit actului de danie întocmit la 20 ianuarie 1665¹⁰. Acesta, spre sfârșitul vieții s-a călugărit primind numele de Nicodim, lăsând moștenire Mănăstirii Secu satul Brătești din ținutul Romanului, „cu tot venitul din câmpu și din pădure și cu vadu de moară în Siret și cu bălți de pește și cu locuri de priseci în hotarul satului și cu heleșteu în sat”, pentru sufletul său, al mamei sale Maria și al unchiului, Nestor Ureche, care sunt îngropați în mănăstirea Secu¹¹.

Printr-un act de cancelarie domnească, dania lui Nistor Batiște este întărită de domnitorul Eustratie Dabija, la 20 ianuarie 1665, iar câțiva ani mai târziu de către domnul Moldovei, Gheorghe Duca, la 15 aprilie 1669¹².

În satul Brătești, Misail mitropolitul Moldovei, a dăruit o prisacă, după cum reiese dintr-un document din 7 aprilie 1707¹³. O parte din documentele acestei moșii mănăstirești de la Brătești, s-au înstrăinat după moartea celui care le păstra – episcopul Ghedeon al Romanului (1743) - ctitorul Schitului Giurgeni, de lângă Brătești și al Schitului Sihăstria Secului, fapt ce a condus la unele conflicte între mănăstirea Secu și locuitorii satului, care au încălcat proprietatea și hotarele, fapt ce a determinat pe domnitorul Nicolae Mavrocordat să dea un nou act de întărire, la 22 iunie 1744¹⁴. În cel mai vechi recensământ cunoscut la noi în Moldova, aflăm că satul Brătești avea în anul 1774, 39 de familii, din

⁶ Cosmin Niță, *Proprietățile Mănăstirii Secu din ținutul Roman în perioada 1606-1859*, în „Buletin Informativ al Simpozionului Național Rolul Mănăstirii Secu în viața religioasă a Țării Moldovei”, V, Editura Cetatea Doamnei, Piatra Neamț, 2019, p. 35.

⁷ Ștefan Sorin Gorovei, *Urecheștii-model de ascensiune socială*, în AG, I-IV, 1989-1993, ediție anastatică, Institutul român de Genealogie și Heraldică „Sever Zotta”, Iași, 2010, p. 501-507.

⁸ DIR, A, Moldova, veac XVII/2, nr. 319, p. 247-248.

⁹ Cosmin Niță, *op.cit.*, p.35.

¹⁰ Costin Clit, *Documente privitoare la istoria Mănăstirii Secu din a doua jumătate a secolului XVII* (I), în „Prutul”, VII, nr.1 (59), 2017, p. 168-169, nr. 30

¹¹ *Ibidem*.

¹² *Ibidem*, nr. 32, p. 171-172 și nr. 38, p.181.

¹³ Arhimandrit Andronic Popovici, *Istoria Sfințelor Mănăstiri Neamț și Secu*, vol. II, *Istoria Mănăstirii Secu de la origini până la 1775*, transcriere și prelucrare text Ioan Gumenăi, Editura Cetatea Doamnei, Piatra Neamț, 2017, nota 130, p.118-120.

¹⁴ *Ibidem*, p.132, nota 135.

care 38 erau birnici și un popă unguresc¹⁵. Noi date despre acest sat aflăm la jumătatea secolului al XIX-lea de la arhimandritul Andronic Popovici, care prezintă starea demografică astfel: 112 moldoveni birnici, 10 dezrobiți, 4 mazili, 30 de văduve¹⁶.

Tot de la acesta aflăm noi date despre moșia mănăstirească Brătești: Mănăstirea Secu avea aici un schit și o gospodărie ce cuprindea: două biserici de lemn înzestrate cu toate cele necesare, între care și „*sfințele cărți*”, trei preoți și patru dascăli, case pentru locuit, „*cinci coșare*” pentru porumb, grajduri, două pivnițe, două șuri, două mori, livadă, un pod peste Siret ș.a. Aici locuia și duchiul monah și alți viețuitori, rânduți acolo de Mănăstirea Secu¹⁷. Pe locul vechii bisericiuțe de lemn a metocului Mănăstirii Secu de la Brătești, cu hramul „Tăierea Capului Sf Ioan Botezătorul”, care era degradată la începutul secolului trecut¹⁸, în perioada 1922-1935 sătenii au ridicat o biserică parohială de zid, păstrând același hram¹⁹.

Însemnări pe vechi cărți de cult din zestrea Mănăstirii Secu aflate în prezent în biblioteca eparhială de la Roman

1. PENTICOSTAR, București, 1743²⁰ (Fig. 1)

BER III, 306, 29 x 19,5 cm, conține 2 f nenum. și 224 f numerotate. Unele file deteriorate (7,15,36,129,130,148). Legătura veche din carton și piele. Ornamentație doar pe prima copertă (Crucea) și inscripția : „*Gh.C.Brătescu, Învățător*”.

Însemnări: f de gardă de la început (litere latine cu cerneală neagră):

„*Prezenta carte s-au legat cu spesele d(omnu)lui Gheorghe C. Brătescu, învățătorul comunei Brătești*”. Mai jos ștampila rotundă(latine): „I. Beram, legător de cărți, Roman”.

f.1-2 (chirilice, cerneală neagră): „*Aciast Penticostariu iasti a obște(i) starețului Paisie*”.

2. MOLITFELNIC, Iași, 1749²¹

BER II, 79, 19 x 14,5 cm, conține 306 p.

Legătura veche nu se păstrează și nici nu a fost înlocuită cu o alta.

Însemnări : p.3-13 (chirilice cu cerneală brună)

„*Molitifelnicul de S(fin)ția Ta Părintelui Ghedeon de la Roman...au dat-o la Brătești*”.

3. TRIOD, București, 1798²²

BER III, 463, 29 x 19,5 cm. Conține 6 f. nenum. și 474 f. numerotate. Legătura de lemn și piele deteriorată (fără cotor și cu ornamentația ștearsă).

Însemnări: f. 1-8 (chirilice, cerneală brună): „*Acest Triod s-au făcut dar S(fintei) M (ănăstiri) Agapia de către sfinție(a) sa părintele stareț și arhimandritul s(fintei) M(ănăstiri) Săcului, spre a sfinții sale pomenire. Și cine va îndrăzni a-l înstrăina, să fie supt neblagoslovenie, până ce-l va întoarce iarăși înapoi la această s(fântă) M(ănăstire) Agapie(a). 1823 deche(m)v(rie) 4.*”

4. TEOFILACT, Tâlcuirea celor 4 Evanghelii, Iași, 1805²³

BER III, 501; 30,5 x 21,5 cm, conține 5 f nenum. și 388 p.num.plus 3 f.nenum. și 708 p.num.

Legătura de carton și piele fără ornamentație.

¹⁵ Moldova în epoca feudalismului. Recensămintele populației Moldovei din anii 1772-1773 și 1774, VII, partea a II-a, Editura Știința, Chișinău, 1975, p. 169.

¹⁶ Arhimandrit Andronic Popovici, *op.cit.*, p.169.

¹⁷ *Ibidem*, p. 169-170.

¹⁸ *Anuarul Eparhiei Romanului*, Institutul de Arte Grafice „Marvan” S A R București, 1936, p. 80.

¹⁹ N. Stoicescu, *Repertoriul bibliografic al localităților și monumentelor medievale din Moldova*, București, 1974, p. 123; vezi și *Anuarul Eparhiei Romanului*, Institutul de Arte Grafice „Marvan” S A R București, 1936, p. 80.

²⁰ Doru Mihăescu, *op.cit.*, p. 46.

²¹ *Ibidem*, p. 68.

²² *Ibidem*, p. 177.

²³ *Ibidem*, p. 202.

Însemnări: p.1-3 (chirilice, cerneală neagră)

„Această carte este a obștii paisiești”.

p.5-15 (la fel) : „Această carte s-a dat la biserica de la Brătești, unde se prăznuiește hramul Sf(ântului) Ioan Botezăt(orul), de părintele starețul Dometian, ca să fie nestrămutată în beserică. Iar care va îndrăzni a înstrăina de la beserică să fie supt canon, până când o va întoarce iarăși la beserică. 1831 april 2”. Exemplarul provine de la parohia Stejaru, comuna Ion Creangă, județul Neamț.

5. TEOFILACT, Tâlcuirea celor 4 Evanghelii, Iași, 1805²⁴

BER IV, 59; 30,5 x 21,5 cm, conține 5 f nenum. și 388 p. num. plus 3 f. nenum. și 702 p. num.(lipsesc 1 f. nenum. și p.703-708).

Legătura din carton, având cotorul învelit în piele.

Însemnare : f. 3 nenum.- p. 13 (chirilice, cerneală neagră):

„Această carte Tâlcuirea Sfintei Evanghelii este a obștii starețului Paisie și s-au dat la biserica din satul Brăteștii, cu hramul Tă(i)rea capului Sf(ântului) Ioan Botezătorul, iar cine ar îndrazni a o lua de la biserica, să fie supt neblagoslovenia Maicii Domnului și a Sf(ântului) Ion Botezătorul, 1816 ghenar 10”.

Exemplarul provine de la parohia Stejaru (comuna Ion Creangă).

6. OCTOIH, Râmnic, 1811²⁵

BER 215, 29,5 x 20 cm, Conține 426 f. (lipsesc 5 f. nenumerotate). Legătura veche din lemn și piele, cu cele două cheutori păstrate, scena biblică *Răstignirea*, ornamente florale și geometrice (coperta I); chenar cu motive geometrice (coperta a doua).

Însemnare: f.1-11 (jos, chirilice, cerneală brună):

„Această carte este a obștii stariț(ului) Paisie și s-au dăruit de pār(intele) Domițian, stareț(ul) Sfintei Mănăstiri Secu, la biserica de la Brătești, moșia noastră, unde se prăznuiești Tăierea Cinstiului Cap al Sfân(tului) Ioan Înainte Mergătoriului, ca să fie de-a pururea în sfânta biserica. 1833 iulie 22”.

În loc de concluzii

Prezența acestor vechi cărți de cult aparținând mănăstirii Secu, în biblioteca eparhială de la Roman, ne arată grija ce au manifestat-o constant stareții și soborul acestei lavre monahale față de schitul Brătești, metocul Mănăstirii Secu, dat totodată ne confirmă fenomenul cultural- istoric al circulației vechilor noastre scrieri în spațiul românesc, tipăriturile aparținând diferitelor zone și centre tipografice (București, Iași, Râmnic) .

„Prin circulația vechilor cărți, dintr-o provincie în alta, dintr-o localitate în alta, dintr-o posesiune în altă posesiune, după cum spun numeroasele note înscrise pe paginile lor, de la mâna simplă de cărțurar, la mâna cu pecete inelară, s-a păstrat unitatea neamului și a spiritului național. Pe lângă funcția intelectuală, ele, cărțile, au avut și alta, mai de luat în seamă, de rezistență morală și națională, fiind arme eficiente de luptă împotriva aluviunilor străine ²⁶.

Relevând importanța acestui fenomen al circulației cărților vechi de cult, Nicolae Iorga scria că „marele merit al acestor cărți e că trecând hotarele, au adunat sufletește prin viața culturală, pe toți românii laolaltă. Prin ele, mai mult decât prin vechile manuscrise care circulau și se copiau...s-a întemeiat o viață literară comună a tuturor românilor. Prin ele ...s-a întemeiat ceva neprețuit pentru orice popor, căci cuprinde ceea ce va da formă gândului și simțirii generațiilor care vor urma: limba literară”²⁷.

²⁴ Ibidem, p. 202-203.

²⁵ Ibidem, p. 224.

²⁶ Florian Dudaș, *Vechi cărți românești călătoare*, Ed. Sport Turism, București, 1987, p. 129.

²⁷ Nicolae Iorga, *Istoria literaturii religioase a românilor până la 1688*, București, 1904, p.100.

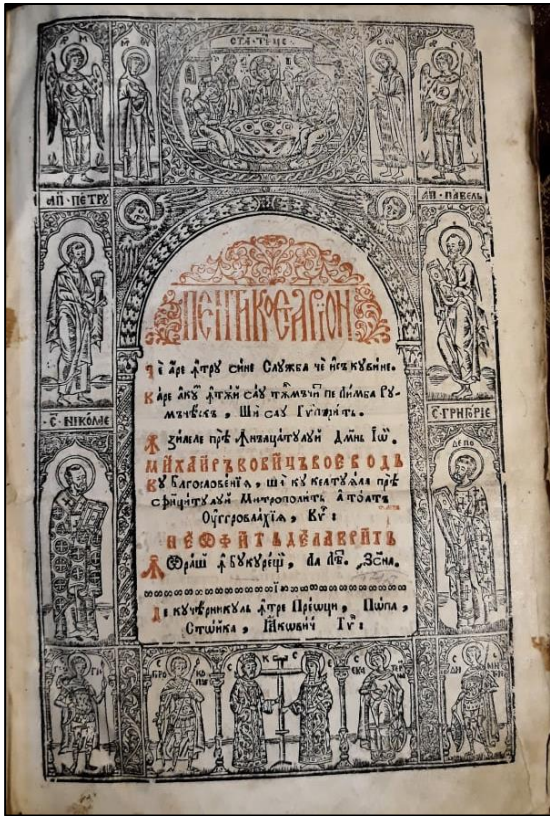

Fig. 1. Penticostar, București, 1743.

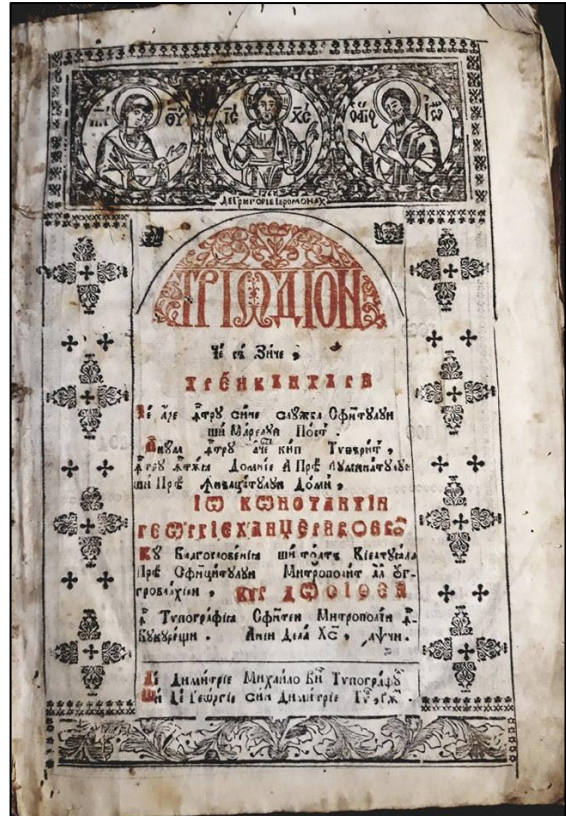

Fig. 2. Triod, București, 1798.

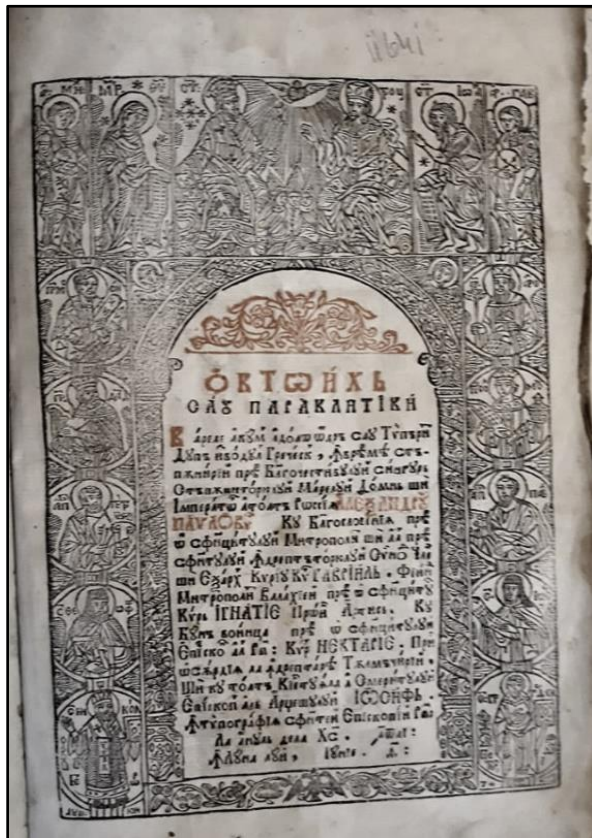

Fig. 3. Octoih, Râmnic, 1811.

SCHITUL ȘI MĂNĂSTIREA DURĂU

Daniel DIEACONU*

Mirela TOPOLICEANU**

Mănăstirea Durău reprezintă unul dintre cele mai reprezentative lăcașuri monastice ortodoxe, cu mare rezonanță în spiritualitatea românească, legată indisolubil de Ceahlău, „Athosul românesc”, singurul nostru munte cu hram și sărbătoare.

Despre schitul și apoi mănăstirea Durău s-au scris mai multe pagini, în general de literatură, memorialistică și istorice. Pentru realizarea acestui studiu au fost cercetate cărți din Fondul de carte veche „G.T. Kirileanu” al Bibliotecii Județene Neamț, precum cele ale lui Varahil Lateș, Mary Walker, Constantin Erbiceanu, Dimitrie Hoge, Constantin Matasă, Gheorghe Ungureanu sau Constantin Turcu. Au fost cercetate studii mai recente realizate de Marcel Drăgotescu, Ilie Gheorghică, Mihaela Verzea, Constantin Cihodaru, Gheorghe Iacom, Ioanichie Bălan, Viorel Nicolau, dar și fonduri de arhivă de la Iași și Piatra-Neamț pentru întregirea unui portret istoric al unui monument de mare importanță pentru lumea românească.

Complexul monastic de la Durău este alcătuit din mai multe clădiri care s-au construit în perioade diferite, dar, în ciuda diferențelor arhitecturale, formează un tot armonios. Este un meciu arhitectonic fericit în care se îmbină tradiționalul cu modernul, cu o dispunere reușită în spațiu, într-un patruleter bine încadrat în peisajul natural și antropic.

Complexul este situat în satul Ceahlău, comuna Durău, județul Neamț, la o înălțime de 780 m, în sprânceana muntelui Ceahlău, într-un peisaj mirific care a atras din vechime numeroși turiști, oameni de mare cultură români și străini. Este parte a unei adevărate Meteore românești din jurul muntelui Ceahlău, pe care numeroșii sihaștri și monahi l-au transformat în unul sfânt și amintim vechile lăcașuri: Sihăstria Ceahlăului, Sihăstria Poienile, Mănăstirea Hangu-Buhalnița, Mănăstirea Pionul, Schitul Cerebuc, Schițisorul ș.a. Viața monastică la muntele Ceahlău a fost după modelul athonit și s-a născut imediat după pătrunderea monahismului la nord de Dunăre.

Întotdeauna vechile lăcașuri de cult își au începuturile învăluite în legendă, dar tradițiile istorice conțin întotdeauna și fărâme de adevăr. Conform inscripției săpate pe o placă de marmură, întocmită de însuși mitropolitul Pimen, un apropiat al Durăului, la 1931, „cea dintâi așezare călugărească a Durăului, după tradiție, e ctitorită de călugărița Mariana - zice-se - fiică de domn moldovean”. Este ceea ce afirmă și preotul și arheologul Constantin Matasă: „După tradiție, Durăul a fost în vechime săhăstrie de maice, cu o bisericuță mai sus de unde este astăzi, mai sub Ceahlău. Se zice că o fată de domn, Mariana, a venit aici cu două tovarășe, s-a făcut schivnică și a întemeiat săhăstria Durăului, unde au stat maice până s-a făcut Schitul Hangu, din apropiere”¹.

Varahil Lateș, trăitor al Mănăstirii Durău, scria într-o carte tipărită în 1885: „După tradiție, Schitul Durău a fost înființat de sihaștri care au locuit împrejurul Ceahlăului (Pionului) și chiar deasupra lui, unde rar un urs sau un lup rătăcește gonit fiind de foame. Sihaștrii, unii după alții, trăind în această regiune neospitalieră și obosiți de suferințele singurătății, au înființat schitul Durău, gios la poalele Pionului”². Ipoteza cea mai probabilă susținută și de tradiția populară este că un prim locaș de cult monastic s-a ridicat de către călugări înainte de secolul al XVII-lea, apoi s-a constituit un schit de maice. Toponimele Piciorul Maicei sau Șipotul Maicei, amintite din vechime, par să arate prezența pe aceste locuri a unui schit de maice din vechime, iar prezența este întărită documentar, în 1779, când este

* Școala Gimnazială „Constantin Paștiru” Grințieș, jud. Neamț.

** Școala Gimnazială „Gheorghe Nicolau” Români, jud. Neamț.

¹ D. Hoge, *George Panu la Durău, câteva note și amintiri*, Piatra-Neamț, 1939, p. 29; C. Matasă, *Călăuza jud. Neamț*, Editura Cartea Românească, București, 1929, p. 105.

² V. Lateș, *Muntele Ceahlău și Schitul Durău*, Editura Tip. Națională, Iași, 1885, p. 6.

menționată o maică Magdalena care vine la un schit de maice condus de maica Nazaria³. În anul 1787, schimonahia Nazaria a fost numită ca stareță a Schitului Văratec, ea fiind urmată acolo de toate maicile de la Schitul Durău. Schimonahia Nazaria a condus soborul mănăstirii Văratec în perioada 1788-1814, fiind ajutată de duhovnicul Iosif⁴.

Schitul de maice a dăinuit până la sfârșitul secolului al XVIII-lea, la 1802 este menționat la Durău un călugăr Petru, care, împreună cu tovarășii săi de călugărie, a înnoit biserica, pe locul celei vechi, cu același hram, și apoi la îndemnul mitropolitului Veniamin Costache, au ridicat căsuțe pentru călugări și pelerini sosiți pe aceste meleaguri. Era la origine basarabean, cu metania la Mănăstirea Hangu-Buhalnița, cea ctitorită de Miron Barnovschi⁵. Acest schit, devenit de călugări, s-a aflat în grija mitropolitului Veniamin Costache și se afla sub ascultarea Mănăstirii Pionul sau Schitul Hangu, lăcașul monastic situat la 4 km în aval în satul Schit. Dar Mănăstirea Pionul se afla în conflict deschis cu cnejii Cantacuzini și, după 1821, a fost rând pe rând deposedată de moșii și astfel și-a pierdut importanța economică și religios-culturală. Pomelnicul din 1822 arată că Schitul Durău era sub ascultarea „mănăstirii cea de piatră din vale” – Mănăstirea Pionul sau cum mai era numită - Schitul Hangu⁶.

Egumenul de la Mănăstirea Pionul primise lăcașul și proprietățile pentru 10 ani și una dintre condiții a fost și refacerea bisericii din Durău. Dar călugării refuză, dorind să o refacă sau să ridice una nouă prin forțe proprii. O situație care a încurajat tendințele de autonomie ale călugărilor de la Durău este redată într-un document din 1830 dat de mitropolitul Veniamin Costache confirmă „că schitul acesta de acum înainte să nu mai aibă atârnarea sa de către Mănăstirea Hangului, ci dându-le înapoi aceea ce le-ar fi luat igumenul și hotărându-li-se și locul cât s-ar socoti împrejurul schitului pentru a lor trebuință, să rămână supt a lor îngrijire fără să mai ceară de la Mănăstirea Hangul nimic pentru a lor viețuire”. Superiorul mănăstirii era Ghervasie și schitul primește o poiană între pâraile Durăului și o morișcă pe apă⁷.

Ghidându-ne după inscripția mai sus amintită, din 1931, dar și după inscripția din pridvor, din 1835 și afirmațiile lui Varahil Lateș, încercăm să aflăm cum s-a ridicat biserica de zid cu hramul „Bunavestire” în locul celei vechi de lemn. O Vontribuție importantă au adus-o negustorii pietreni Gheorghe și Ioan Prosie și Vasile Iliovici și, de asemenea, era reținută „osârdia părintelui Ghervasie”. Au ajutat construcția călugării de la Mănăstirea Neamț și Secu și călugărița Safta Brâncoveanu de la Mănăstirea Văratice. Varahil Lateș mai scrie că „aceste cheltuieli considerabile au fost acoperite prin ofrandele românilor care au considerat schitul Durău ca un liman de repaus pentru vizitatorii Pionului”⁸.

Prezentăm și pisania de deasupra intrării din pridvor, în pronaos, scrisă în limba română cu caractere chirilice având următorul cuprins: „Biserica Bunei Vestiri a pre Sf. Născătoarii de Dumnezeu zidită în zilele Pre Înălțatului Domnu Mihail Grigoriu Sturdza Voevod, cu blagoslovenia Preosfintului Mitropolit Veniamin, cu ajutorul acelor ce au năstăvit Duhul Sfânt, prin osârdia cuvioșii sale părintele Ghervasie și a neguțătorilor dumnealor frați Gheorghie și Ioan Prosie, și Vasilie Iliovici. Sihăstria Durăul în Muntile Pionul. 1835”⁹.

³ Gh. Ungureanu, *Mănăstirea Pionul și palatul cnejilor Cantacuzini*, în „Anuarul Liceului Petru Rareș”, Piatra-Neamț, 1933-1934, p. 122, nota 3.

⁴ Pr. Ilie Gheorghită, *Mănăstirea Văratec*, în *Monumente istorice bisericești din Mitropolia Moldovei și Sucevei*, Editura Mitropoliei Moldovei și Sucevei, Iași, 1974, p. 342-344.

⁵ D. Hoge, *Contribuțiuni pentru un istoric al Mănăstirii Durău*, în „Anuarul Liceului Petru Rareș”, Piatra-Neamț, 1933-1934, p. 60.

⁶ M. Drăgotescu, *Palatul Cnezilor și Mănăstirea Durău*, Editura Meridiane, București, 1970, p. 24.

⁷ SJAN Iași, fond Schitul Hangului sau Pionul, op. 400, dos. nr. 61, f. 73; D. Hoge, *op. cit.*, p. 61; V. Lateș, *op. cit.*, p. 7.

⁸ D. Hoge, *op. cit.*, p. 60; SJAN Iași, dosar nr. 10A/1857, f. 73v.; Idem, *George Panu la Durău*, p. 28; V. Lateș, *op. cit.*, p. 9.

⁹ Pr. Ilie Gheorghită, *op. cit.*, p. 374.

Mitropolitul Veniamin Costache, după ce a scos Schitul Durău de sub ascultarea Mănăstirii Pionul, a așezat-o la început sub ascultarea Mănăstirii Neamț, iar după cedarea Mănăstirii Pionul din 1840, către Mănăstirea Vărațic, a trecut și Schitul Durău în proprietatea aceleiași mănăstiri, iar pe călugării de la Durău a vrut să-i strămute la Mănăstirea Secu. Opoziția dârză a călugărilor și a ctitorilor a împiedicat această intenție și doar la Mănăstirea Pionul au sosit 70 de măicuțe de la Vărațic¹⁰. Călugării de la Mănăstirea Pionul au fost trimiși la Schitul Durău, îmbogățind astfel obștea¹¹.

La biserica cu hramul „Bunavestire” s-a păstrat pisania originală din 1835, care menționează pe ctitori și sprijinitori, data sfințirii este inscripționată sub portretul mitropolitului Veniamin Costache – 16 iulie 1836. Pridvorul bisericii și catapeteasma din lemn de tei au fost pictate în ulei, în anul 1853, de către pictorul grec Haralambie Agnostul din Constantinopol. Cu acel prilej a fost pictat pe perețele vestic al pridvorului, în stânga intrării, un tablou votiv cu următoarea inscripție în grafie chirilică: „Ghervasie s[c]himonah cu metaniia din sf[â]nta mănăstirea Neamțului fiind naceal nec acestui sf[â]nt lăcaș Durău și biserica din temelie zidită prin osârđiaa cuvioșiei sale și împreună [cu] ostenitori[i] părinți, Pimen ieros[c]himonah și Macarii s[c]himonah”¹².

Biserica „Bunavestire” datează din 1835, are codul NT-II-m-B-10607.01 și este parte a Mănăstirii Durău, care a fost inclusă pe *Lista monumentelor istorice din județul Neamț* din anul 2015, având codul de clasificare NT-II-a-B-10607, având încă cinci obiective monumente istorice:

Casa mitropolitului Veniamin Costachi - datând din anul 1832, având codul NT-II-m-B-10607.02

Casa monahului Varahil Moraru - datând din sec. al XIX-lea, având codul NT-II-m-B-10607.03
Stăreția - datând din sec. al XIX-lea, având codul NT-II-m-B-10607.04

Clopotnița de zid - datând de la începutul sec. al XX-lea, având codul NT-II-m-B-10607.05

Clopotnița de lemn - datând din perioada 1830-1835, având codul NT-II-m-B-10607.06¹³

Clopotnița de lemn, datată oficial ca fiind din perioada 1830-1835¹⁴, este din bârne și scânduri, de forma unui turn. S-a emis și ipoteza că ar fi mai veche construită în secolul al XVIII-lea¹⁵, datorită așezării, căci nu se gândea la acea vreme patrulaterul de mai târziu¹⁶. A fost strămutată și restaurată de mai multe ori. Este o replică a unei clopotnițe de zid, precum cele de pe Valea Bistriței, de formă pătrată, cu parapet cu deschideri largi și arcuite pentru propagarea sunetului. Deține o chilie intermediară între parter și etajul de sus. Coiful este sub formă de pălărie. Dacă pentru bisericile de lemn ale zonei este foarte greu de stabilit data fondării, pentru clopotnițele de lemn este aproape cu neputință. Tradiția spune că este contemporană cu biserica veche de lemn a schitului, cea strămutată la Poiana Largului, dar proporțiile însemnate – 5,80 × 5,60 m arată că este de mai târziu¹⁷.

La sfârșitul secolului al XIX-lea se construiesc în jurul bisericii mai multe clădiri, locuite de călugări, formând un careu pitoresc, dintre care se detașează „Casa Veniamin Costache”, una dintre cele mai vechi, unde au găsit adăpost mari personalități ale culturii românești. Pe o ușă, de exemplu, era încrustat numele lui Alexandru Vlahuță, un oaspete drag al schitului¹⁸.

¹⁰ D. Dieaconu, A. Fabian, V. Nicolau, *Mănăstirea Pionul și Palatul Cnejilor Cantacuzini de la poalele Ceahlăului*, Editura Cetatea Doamnei, Piatra Neamț, 2009, p. 45; Arhiva Mitropoliei Iași, dosar nr. 754, f. 59.

¹¹ C. Erbiceanu, *Istoria Mitropoliei Moldovei și Sucevei*, LIV, 61.

¹² *Cercetări arheologice și istorice din zona lacului de acumulare Bicaz*, volum coordonat de M. Petrescu-Dâmbovița și V. Spinei, Piatra-Neamț, 2003, p. 294, 299.

¹³ *Lista monumentelor istorice din județul Neamț din anul 2015*; <http://patrimoniul.gov.ro/images/lmi-2015/LMI-NT.pdf>.

¹⁴ <http://patrimoniul.gov.ro/images/lmi-2015/LMI-NT.pdf>.

¹⁵ *Monumente istorice bisericesti din Mitropolia Moldovei și Sucevei*, p. 374.

¹⁶ M. Drăgotescu, *op. cit.*, p. 25.

¹⁷ *Cercetări arheologice și istorice din zona lacului de acumulare Bicaz*, vol. coord. de M. Petrescu-Dâmbovița și V. Spinei, p. 323-324.

¹⁸ D. Hogeia, *George Panu la Durău*, p. 9.

La început, schitul Durău a fost sprijinit de boierii Cantacuzini și apoi Sturdzești, dar după secularizare și reforma agrară, nu a mai avut sprijin și a ajuns în sărăcie, pe la 1880, luându-se în calcul chiar desființarea sa¹⁹. Sunt fapte pe care le vede Mary Walker care realizează și câteva ilustrative desene, continuând pe Asachi, primul realizator de imagini cu muntele Ceahlău și Schitul Durău²⁰.

A vorbi despre istoria Schitului Durău fără a-l aminti pe George Panu se constituie într-un act de necuviință față de memoria acestui important sprijinitor al Durăului și chiar al regiunii în general. Pisania pe care am amintit-o și care o găsim și astăzi lângă clopotnița mănăstirii, menționează: „Frumoasa poziție a schitului singurație a atras și adăposti în timpul verii pe G. Panu. Acest mare cugetător și dârz luptător politic, găsisese aici, la poalele Ceahlăului, liniștea sufletească pe care o căuta, după multă luptă, uneori dusă prea departe și încordare și muncă. El a fost cel mai mare ajutor al Schitului Durău, care până atunci era abia cunoscut și călugării trăiau din mila poporului. Lui Panu se datorește ridicarea schitului la rangul de mănăstire, cu personalul călugăresc întreținut de stat în vremea miniștrilor Dr. Istrati și Spiru Haret, cum și reparația bisericii celei mari, zidirea clopotniței, a bisericeții de la cimitir și a caselor de oaspeți”. Să mai amintim și alte fapte ale lui George Panu, așa cum sunt ele scrise de Dimitrie Hogeă, un apropiat al acestuia: „Primul lucru pe care l-a preocupat a fost construirea șoselei - vreo 9 km- care duce de la Capul Dealului Din Răpciuni la Durău, făcându-se mai ușor acest drum, pe atunci impracticabil. În urma stăruințelor sale neîncetate, județul și comuna Hangu au făcut șoseaua, podurile, podețele și parapetele de pe pârâul Schitului. A stăruit apoi a se face linia telefonică și instalarea postului de telefon și serviciul regulat de poștă la Durău. A luptat mult timp împotriva prințului Sturdza, prin organele silvice ale statului ca să nu se taie și exploateze pădurea de brazi din jurul Durăului, care-i face farmecul lui”²¹. Printre cei care l-au vizitat la Durău pe George Panu s-au aflat Barbu Ștefănescu Delavrancea, I.L. Caragiale, V. Morțun, Dr. C. Istrati ș.a. Dimitrie Hogeă nota: „Îndelungata lui stabilire la Durău și înlesnirile de comunicație datorită stăruințelor sale a avut efect sporirea mereu crescândă a vizitatorilor Ceahlăului și a mănăstirii”²².

Datorită lui George Panu s-a ridicat turnul clopotniță de zid la 1908, construit din piatră, iar în partea superioară din lemn. El are două etaje: la primul etaj al turnului se află paraclisul cu hramul Schimbarea la Față, pictat în 1938 de monahul Varahil Moraru, unul dintre elevii pictorului Nicolae Tonitza, iar la cel de-al doilea etaj este camera clopotelor. În paraclisul de la primul etaj s-au păstrat multe icoane vechi executate de pictori de pe valea Bistriței, precum și diferite obiecte bisericesti vechi cu valoare de patrimoniu. A fost reparat în 1967²³.

Continuăm să prezentăm încă un fragment din pisania săpată în marmură la 1931: „Prin stăruința I.P.S. Mitropolit Pimen al Moldovei, în vremea și cu ajutorul ministrului Al. Constantinescu, mănăstirea a fost înzestrată cu pământ de lucru și cu clădiri trebuincioase gospodăriei. În timpul marelui război și mai ales pe vremea armistițiului, Mănăstirea Durău a fost cercetată, în mai multe rânduri de marele rege Ferdinand I și de regina Maria, care au găsit aici în acele zile grele, loc de retragere și reculegere”. Într-adevăr, familia regală a sprijinit mănăstirea cu bani pentru diverse lucrări și a acordat pământ de fânaț din suprafețele expropriate, făcând în așa fel încât personalul mănăstirii să se poată întreține și să desfășoare activitățile specifice cultului în bune condiții și să poată primi pelerini și turiști²⁴.

Alexandru Vlahuță, prezent și el pe aceste locuri în acele vremuri, scria: „Urcăm un tăpșan întunecat de brazi și ieșim în luminiș, în larga fâneață de pe poalele Ceahlăului, la Schitul Durău. Toaca

¹⁹ V. Lateș, *op. cit.*, p. 11.

²⁰ M.A. Walker, *Untroden paths in Romania*, London, 1888, pp. 119-355; dr. Gh. Iacomî, *Din trecutul vieții monahale și creștinești în zona muntelui Ceahlău*, Editura Trinitas, Iași, 1998, p. 53.

²¹ D. Hogeă, *Contribuțiuni pentru un istoric al Mănăstirii Durău*, p. 63.

²² Idem, *George Panu la Durău*, p. 25.

²³ *Ibidem*, p. 25; Arhiva Mitropoliei Iași, dos. 34/1908, dd. 1-7; E. Antonescu, *Tonitza și pictura de la Durău*, în „Carpica”, I, 1968, p. 342.

²⁴ Mihaela Verzea, N. Dumitrașcu, *Familia regală a României. Pagini de istorie din ținutul Neamțului*, Piatra-Neamț, 2015, pp. 135-139.

răsună limpede în pacea cuprinsului. Soarele scapătă spre asfințit. Pete de aur se aprind pe coamele codrilor. Șuietele izvoarelor s-aud bolborosind, ca niște glasuri pe sub pământ Măreț, fantastic se ridică-n fața noastră, ca un domn uriaș, Pionul, bătrânul rege al Carpaților Moldovei”²⁵. Este unul dintre mulții oaspeți iubiți ai Durăului și care a făcut din Ceahlău, cel mai cântat munte din literatura română.

Fără îndoială, valoarea arhitectonică a bisericii a fost completată în chip fericit de remarcabila pictură a lui Nicolae Tonitza realizată cu sprijinul unor tineri pictori: Corneliu Baba, I. Huduci, V.T. Moraru, Petru Hârtopeanu ș.a. Tonitza și elevi săi au folosit tehnica encausticii și încălcând vechile norme iconografice, înlocuind canoanele hieratice cu elemente specific locale. Ca fundat al picturii înfățișând „Nașterea Domnului” se află Ceahlăul, iar martori la divinul eveniment sunt țărani îmbrăcași ca cei din partea locului²⁶.

Pereții interiori ai bisericii au fost pictați în perioada 1936-1937 de către pictorul Nicolae Tonitza și studenții săi de la Academia de Arte Frumoase din Iași, lucrările desfășurându-se cu cheltuiala doctorului Paul Gotcu și ale altor credincioși creștini. Picturile au fost realizate în tehnica encaustică, fiind reprezentate motive împrumutate din ocupațiile, portul și înfățișarea locuitorilor din aceste părți. Deasupra intrării în pronaos a fost pictată următoarea inscripție: „Cu voia Tatălui, binecuvântarea Fiului și ajutorul Sfântului Duh, în vremea păstoriei I.P.S. Nicodim, mitropolitul Moldovei, prin strădania doctorului Paul Gotcu și sprijinul câtorva drept credincioși creștini, împodobitu-s-a acest sfânt lăcaș, în milostivă clacă, de studenții și diplomații Academiei de Arte-Frumoase din Iași, sub călăuză dascălului lor, zugravul Nicolae Tonitza. Sfințirea lucrului de zugrăvire și înoire s-a făcut cu strălucită sărbătoare la 14 septembr. 1937”. Sfințirea lucrărilor de pictură a avut loc la 14 septembrie 1937. Pictura murală a fost curățită în anul 1969 de zugravi restauratori²⁷.

Odată cu instaurarea comunismului, Mănăstirea a fost deposedată de moșii și de alte bogății și mai apoi a fost desființată, rămânând monument istoric și de artă, dar poziția sa privilegiată, în sprânceană Ceahlăului, a făcut să fie căutată în continuare mereu de turiști și pelerini. Mănăstirea Durău a fost desființată în anul 1959, lăcașul de cult devenind biserică de parohie. Preot a fost aici în perioada 1962-1964 ieromonahul Pimen Zainea (fost stareț la Mănăstirea Putna și viitor arhiepiscop al Sucevei și Rădăuților). Ulterior, a fost înființat aici în 1972 un schit de călugări. Autoritățile comuniste au hotărât construirea stațiunii climaterice Durău în apropierea fostei mănăstiri. Astfel, biserica Schitului Sofia din fostul cimitir al mănăstirii, precum și majoritatea chiliilor monahale din împrejurimi, au fost demolate în anul 1977. După 1989, și-a recăpătat faima și puterea de altădată, fiind cel mai important locaș de cult monastic al regiunii și singurul dintre vechile mari mănăstiri care a trecut peste veacuri, nu în ruină, ci în tot mai mare strălucire.

În anul 1991, mitropolitul Daniel Ciobotea a transformat schitul de călugări în mănăstire de maici și a înființat Centrul Cultural-Pastoral „Sf. Daniil Sihastru”, loc de promovare a spiritualității ortodoxe în dialog ecumenic național și internațional. În interiorul Centrului a fost amenajat un paraclis care a fost pictat de arhimandritul Vartolomeu Florea. Centrul Cultural-Pastoral „Sf. Daniil Sihastru” a fost sființit la 30 octombrie 1995 de către patriarhul Bartolomeu I al Constantinopolului, alături de alți înalți ierarhi, în prezența a numeroși clerici și credincioși. Pereții exteriori ai bisericii au fost consolidați în întregime în perioada 1999-2001. Biserica Mănăstirii Durău a primit în anul 2003 și un al doilea hram - „Sf. Pantelimon”, cu binecuvântarea mitropolitului Daniel Ciobotea²⁸.

²⁵ Al. Vlahuță, *Scrieri alese*, Editura pentru literatură, București, 1964, vol. III, p. 311.

²⁶ E. Antonescu, *Tonitza și pictura de la Durău*, în „Carpica”, I, 1968, pp. 338-342.

²⁷ *Ibidem*, pp. 340-342.

²⁸ D. Dieaconu, I. Sândulache, *Ceahlăul – realitatea unui mit*, Editura Cetatea Doamnei, Piatra-Neamț, 2008, pp. 45-46; *Mănăstirea Durău și-a serbat al doilea hram*, 28 iulie 2007, Narcisa B., în „Lumina”, accesat la 15 iulie 2017.

POMELNICUL BISERICII „DUMINICA TUTUROR SFINȚILOR” DIN GRINȚIEȘ

Vitalie JOSANU*

În contextul diverselor deplasări în teren, reclamate de activitățile specifice protejării patrimoniului cultural național, constat că – deși au cam fost ferite de clasarea în patrimoniu a bunurilor de valoare deținute – lăcașurile de cult nemțene încă oferă destule curiozități și informații. De la inscripții zgâriate, la pietre de mormânt și chiar pisanii inedite. Am avut ocazia să aduc la lumină prin intermediul revistei de față o pisanie inedită, în prag de dispariție, de la Mănăstirea Bisericiani¹ dar și un cadran solar², unul dintre rarele exemplare ce mai poate fi găsit pe edificiile vechi din cuprinsul Moldovei.

Multe dintre datele culese sunt stocate și intră într-o prelucrare proprie, până în momentul când devin clare și pot fi puse la dispoziția celor interesați. Aici, voi aduce în atenție un pomelnic de la Biserica *Duminica tuturor sfinților* din comuna Grințieș. Biserica este din lemn și, potrivit Listei Monumentelor Istorice, datează din sec. XVIII-XIX având codul LMI NT-II-m-B-10624³. I se mai spune „a ungurenilor”, amintind grupurile de români transilvăneni care au venit de peste munți și s-au așezat pe valea Bistriței, cât și dincolo de Târgu Neamț. Privită în ansamblu, aceasta prezintă o structură specifică lăcașurilor de cult din lemn și – căutând în imediata apropiere – se aseamănă poate cel mai bine cu Biserica *Sf. Parascheva* din Farcașa, Biserica *Sf. Dumitru* din Bicazu Ardelean, Biserica *Sf. Arh. Mihail și Gavriil* din Galu, toate monument istoric.

Biserica noastră are un plan triconc, cu abside poligonale, contur poligonal având și latura de vest. Intrarea se face pe latura de sud, unde este adosat un turn rectangular masiv, pe două nivele. Acoperișul din draniță al bisericii este în două ape, cu streșini largi, caracteristice. Interiorul, delimitează printr-un perete despărțitor pridvorul de pronaos iar deasupra naosului se deschide o semicalotă cu bază poligonală. În față, este iconostasul în cinci registre orizontale, pictate multicolor, în stilul naiv al zugravilor transilvăneni, din nou, caracteristic regiunii și vremii. Ca mai toate bisericile de pe Valea Muntelui și această minunată construcție – cu valoare recunoscută în scripte oficiale, sfințită de veacuri prin mulțimea rugăciunilor – este condamnată să stea în umbra unui nou lăcaș de cult din piatră, capabil să intruchipeze noile orgolii locale, pornite, desigur, din virtuți specifice creștinătății contemporane. Un șanț de la intrarea în curtea bisericii, de-a lungul aleii spre biserica veche – săpat în grabă, fără supraveghere arheologică și găsit deschis la fața locului – prezenta un profil cu depuneri geologice nederanjate, imediat sub stratul vegetal.

Atenția specială este atrasă aici de pomelnicul acesti biserici, înscris pe un triptic de lemn (**Fig. 1**). Închis are o formă dreptunghiulară cu un coronament semicircular. Pe cele două ușițe prezintă scena *Bunavestirii*, cu Arhanghelul Gavriil pe o parte și Maica Domnului pe cealaltă, în poziție afrontată. Cele două personaje, așezate pe fundalul unei cetăți, deși participă la aceeași scenă, sunt despărțite vizual de închizătorul celor două porțițe, rezultând o dungă aurită. Deschis, în partea centrală prezintă un text relativ îngrijit, în limba română cu grafie chirilică, pe un suport de hârtie albă, liniată. Conținutul acestuia, a fost descifrat, după cum urmează:

* Inspectoratul de poliție al Județului Neamț – Serviciul de Investigații Criminale.

¹ Vitalie Josanu, *Pisanie inedită la Mănăstirea Bisericiani*, în „Buletin informativ al simpozionului național *Rolul Mănăstirii Secu în viața religioasă a Țării Moldovei*, I, Piatra Neamț, 2014, p. 69-74.

² Idem, *Cadranul solar de la Mănăstirea Bisericiani, județul Neamț*, în „Buletin informativ al simpozionului național *Rolul Mănăstirii Secu în viața religioasă a Țării Moldovei*”, IV, Piatra Neamț, 2018, p. 39-42.

³ *Lista Monumentelor Istorice*, actualizată prin *Ordinul ministrului culturii nr. 2828/2015*, publicată în *Monitorul Oficial al României*, Partea 1, nr. 113 bis, 2016, poziția 295.

„† Pomelnicul bisericeii din Grințieși unde să prăznuiește și hramul Dumineca tuturor sfinților s-au făcut bisărica aceasta în domnia domnului Suțul Voevod iar cărna bisericeii o purta Iacov mitropolitul Moldovei văleat 1794⁴.

Ctitorii Toder Băloș acesta au dat 70 de lei, Erei Iacov Nastasie 8 de lei au dat, Costantin vătavu cu Hristina au dat policandru, Vasile Vodă Vărvara au dat 100 de lei, Necolae (Marie supr.) Vodă au dat 17 lei, Rusa Bosuiuc 8 de lei, Gavril Apostu 8 de lei, (Paraschiv supra) Simion Vodă cu Vărvara au dat 8 de lei, Mihaiu și fiiul său Chirilă și Marie 8 de lei au dat, Mihăilă Olariul Vărvara aceștie au dat 8 de lei Glăgoraș Aflorii 4 lei, Surul Covăsan au dat feră, Gheorghie Pantazi au dat veșminte la biserică, Arghirie au dat cuie, Năstasie iar au dat cuie, Grigoriță iar au dat cuie, Petre iar au dat cuie, Ion Iuteș au dat 5 lei, Ioniță Ungureanu au dat 4 lei, Vasile Cherolisie Marie au dat 10 lei Vartolomie Dochita au dat 10 lei, Teodosie Zugravul au dat 3 lei, Erei Grigorie, slujitoriul bisericeii osteneală au dat mai multă decât toți. Mihăilă vodă au dat 2 lei, Macovei au dat 20 de lei. Dumnezeu să primască în vecinicile locașuri. Și s-au scris această pomelnică cu sfatu a toți ctitorilor.

Costache cu fii lor și cu tot niamul lor; Morții: Sarafim arhieru: Enache; Do(șters); Maria și tot niamul lor”.

Scris cu grafie latină: „Preotu Florea, Preotu Toader, Preotu Vasile, Preotu Ion
Preotu Gheorghe (ilizibil) Romanescu (Romanescu), Pr. Vasile (Maței) Ecaterina”.

Merită reținut aici, o oarecare particularitate a înscrierii contribuției ctitorilor, exprimată în sume de bani, bunuri sau prestații iar ordinea înscrierii nu respectă și o oarecare ierarhizare determinată de eforturile fiecăruia. Această situație determină o trimitere spre reconsiderarea actului ctitoricesc, corupt și depersonalizat astăzi, sub forma cuvântului „dar”. Sensul acestuia este mai curând depreciativ față de cel care încă se păstrează în zona Basarabiei. Aici, ajutoarele pentru biserică se numesc „jertfă”, un cuvânt cu conotații mult mai profunde și care – față de „dar”, rezultat dintr-un surplus – rupe din resursele de supraviețuire, înseamnă „sacrificiu”. Jertfind bisericii, ctitorul înțelege să se expună unor privațiuni. Din această perspectivă, „a jertfei” pentru biserică, valoarea contribuțiilor nu mai are importanța unui... cadou, ci una simbolică, cu adânci semnificații și trăiri. Acest sacrificiu este răsplătit de biserică prin rugăciuni permanente de pomenire, rezultând un soi de contract pentru veșnicie, chezașia fiind chiar bunul jertfit pentru biserică (terenuri, obiecte liturgice, bunuri de consum, construcția însăși). Alterarea sau dispariția acestuia, duce, în mod implicit, la diluarea și ștergerea legământului cu ctitorul, contrar angajamentelor obținute de acesta în timpul vieții.

Preocuparea pentru dănuirea jertfei ctitoricești a făcut să se răspândească pecetluirea angajamentului dat de biserică prin blesteme. Acestea le găsim în actele de cancelarie, legate de daniile voievodale (domnia „dăruiește”, din milă, din mărinimia și dragostea domnului pentru Hristos) și probabil – până la răspândirea scrisului – erau pronunțate. Cărțile de cult de sec. XVIII dar mai ales XIX păstrează în mod frecvent câteva rânduri manuscrise, prin care ctitorul ținea să precizeze că această carte e cumpărată pe banii săi și dată bisericii cutare pentru pomenirea sa. Și grele blesteme stau pe capul celui ce va îndrăzni să ia această carte din locul unde a fost hărăzită!

Asemenea mențiuni am găsit nu de puține ori, în mod direct, în cursul diverselor investigații judiciare, reușind a stabili locul de unde provine bunul cu pricina. Ultima recuperare de acest fel fiind un chivot cu cinci turlă, destinat „Bisericii din satul Butnărești”, comuna Secuieni, jud. Neamț, sustras în anii 1990 și cules de la un centru de colectare a fierului vechi, din jud. Dolj.

⁴ Este vorba aici despre Mihai Șuțu, domn al Principatului Moldovei în intervalul februarie 1793 – aprilie 1795, mitropolit fiind Iacob Stamati, care a păstorit între 1792 și 1803.

Înțelegerea și reconsiderarea actului ctitoricesc în această perspectivă ar contribui și la justa reșezare a felului în care Biserica Ortodoxă Română înțelege să dea importanța cuvenită patrimoniului cultural pe care îl moștenește de veacuri. Un patrimoniu ce s-a vrut de la început o chezășie nealterată a jertfei ctitorului, pentru pomenirea sa peste veacuri.

Revenind la pomelnicul de la Grințieș, se constată că părțile laterale au fost multă vreme nescrise, existând evidente diferențe de scris și grafie ce urcă cel mai devreme spre perioada interbelică, dacă nu chiar mai târziu. Ambele părți par a fi scrise de aceeași mână, cu creion, în partea dreaptă fiind scrise următoarele:

„Pomelnicu ctitoricesc a bisericii Adormirea din Poiana scris aici pentru a putea fi pomenit și la serviciile din această biserică

Morți

Preotu Gheorghe (Baltă), Ion și Nastasia (Bârgăoanu) stăruitor la punerea temeliei bisericii. Ion și Floarea (indesc) (Batlog), Ioniță (Ignat), Ion (Erhan), Arsenie (ieromonah) care a servit ca arhitect, Gavril (Păucă), Neculai și Smaranda (Dărmănescu) stăruitor la clădirea bisericii; Ion și Denia Ioniță (Busuioc) și Maria soția sa; Gheorghe (Busuioc), Floarea soția sa, Preotu Vasile monahia Evdochia, Preotu Toader presbiter Maria; Preotu Ion, monahia Magdalena, Ion (Maftai) Floarea soția; Simion (Busuioc), Ion și Varvara (Ciucanu) Nistor a dat 200 lei vechi, Ion (Nica) care a dat clopotul din Poiana care costă 40 galbeni; Ion (aPopei) și Grigorie (Dodeacă), Toader (a lui Dumitru Iftime) soția Maria toți stăruitori și donatori; Gavril (Harpa), Ion (Țifela) și Maria soția, Dumitru (Borcișcă), Toader (aȘchiopoaci), Ilie (Popescu) ș. t. a.”

Din păcate, succesiunea preoților la Biserica din Grințieș nu a fost favorabilă perpetuării și a unei istorii a locului, cât de cât clară. În pridvor, deasupra intrării se păstrează o inscripție românească cu litere galbene pe fond negru ce ține să rețină că aici s-au făcut reparații, cu cheltuiala câtorva epitropi. Rămâne, prin urmare, nelămurit motivul inserării pomelnicului unei alte biserici în pomelnicul de la Grințieș și de ce acești ctitori ar fi trebuit să fie pomeniți aici. Satul Poiana există și astăzi, în componența comunei Grințieș, fiind cunoscut ca moșie pe la mijlocul sec. XIX iar pe la 1871 era un sat în componența comunei Bistricioara⁵.

Pe latura stângă se pot citi următoarele:

„Pomelnicul ctitoricesc

Toader preotu, Iacob și Nastasia, Constantin și Hristina, Vasile (ilizibil) și Varvara, Neculai (Vodă) și Maria, Rusu Gavril și Paraschiva, Simion (Vodă) și Vârvara, Mihai, Chirilă și Maria, Mihăilă, Varvara, Grigoraș, Ur(s)ul (covăsa), Gheorghe, Arghirie, Nastase, Grigoriță, Petrea, Ion, Ioniță, Vasile și Maria, Bartolomei și Dochița, Theodosie zugrav. Preutu Grigore (slujitorul bisericii și ...tuoață)

Mihăilă (Vodă) Macovei

Preotu Florea

Preotu Vasile fii lui Pr. Florea (Florea, Vasile și Toader, n. V. J.)

Preotu Toader

Preotu Ioan (Teodosiu)

Preotu Gheorghe (Bal....)

Grigore (Potrlog) epitrop

Gheorghe (Sofron) epitrop

Gheorghe Tanasă (epitrop)

Gheorghe (Gheorghiu) epitrop și ...

Dascălu Gheorghe Popovici

Dascălu Dumitru Popovici

⁵ *Tezaurul toponimic al României. Moldova*, vol. I, *Repertoriul istoric al unităților administrativ teritoriale 1772-1988*, Partea a 2-a, Ed. Academiei Române, București, 1992, p. 905, vocea *Poiana*⁷.

Dascălu Gavril Popovici
 Dascălu Grigore, Pr. Ion, dasc. Toader
 Neculai Olteanu”

În bună măsură, pomelnicele bisericești au atras atenția cercetătorilor de multă vreme, primele fiind cele provenite din vechile noastre mănăstiri. O colecție bogată de pomelnice bisericești se păstrează și este expusă la Mănăstirea Agapia. De departe, pomelnicul Mănăstirii Bistrița⁶ a devenit unul dintre documentele de primă referință pentru așezarea ordinii successorale a voievozilor, mai ales cu referire la etapa timpurie a istoriei Țării Moldovei. Desigur, piesa în discuție nu se ridică la valoarea celei amintite dar, constituie un punct de plecare pentru reconstituirea unei secvențe de istorie locală.

Fig. 1. Pomelnicul Bisericii „Duminica Tuturor Sfinților” din Grințieș, jud. Neamț.

⁶ Pomelnicul Mănăstirii Bistrița, publicat de Damian P. Bogdan, București, 1941.

COMPLETAREA BIBLIOTECII MĂNĂSTIRII NOUL NEAMȚ CU TIPĂRITURI PROVENITE DE LA NEAMȚ ȘI SECU ÎN 1861-1893

Igor CERETEU*

Mănăstirea de călugări Noul Neamț (Chițcani) cu hramul Înălțarea Domnului este ultimul așezământ monahal înființat în timpul stăpânirii țariste în Basarabia. A fost întemeiat de călugării bejenari de la Neamț în a doua jumătate a secolului al XIX-lea, vechi centru monahal atestat documentar într-un hrisov din prima jumătate a secolului al XV-lea¹ și care a fost pe parcursul existenței sale un focar veritabil de credință creștină, de cultură, prin carte manuscrisă și tipărită. Mănăstirea Neamț stăpânea în Basarabia un șir de proprietăți încă din secolele XV-XVI. După 1812 comunitatea monahală împreună cu egumenii au întreprins numeroase tentative pentru redobândirea lor. Către mijlocul secolului al XIX-lea mănăstirea Neamț stăpânea între Prut și Nistru 14-15 moșii, administrate prin mandat de ieromonahul Theofan Cristea, stabilit la Chițcani², care împreună cu moșia Copanca au devenit după 1812 „moșii ale coroanei”, iar încercările monahilor de a le restitui mănăstirii Neamț nu s-au încununat de succes. Decizia senatului rus, conform căreia urma să se achite o recompensă financiară mănăstirii Neamț pentru aceste moșii nu s-a realizat³. După Unirea Principatelor Române în 1859 și introducerea reformelor lui Alexandru Ioan Cuza, problema retrocedării moșiilor Copanca și Chițcani a devenit din nou actuală. Motivul l-a constituit dorința unor monahi de a părăsi Neamțul pentru a se stabili în Basarabia și a întemeia o nouă mănăstire, în care să se officieze serviciile divine conform tipicului de la Neamț. O parte a comunității monahale nu au aderat la reformele lui Alexandru Ioan Cuza și au devenit bejenari. S-au opus în special secularizării pământurilor mănăstirești și excluderii limbii slavone din slujirea duhovnicească. Unii s-au refugiat pe Muntele Athos, iar alții au trecut Prutul în Basarabia. Drept urmare, duhovnicul Andronic, împreună cu alți 10 monahi, s-a retras după 26 septembrie 1861 pe moșia Nemțeni, în Basarabia. În scurt timp au aderat încă 22 de monahi, astfel numărul lor a crescut la 32 de persoane. Au constituit o obște monahală și au viețuit în iarna geroasă din 1861-1862 în două case de pe moșia Nemțeni, iar serviciile divine erau oficiate în biserica cu hramul *Sfântul Ioan Gură de Aur* din această localitate⁴.

În luna decembrie 1862 călugării nemțeni s-au mutat la Chițcani, unde, în ziua de Crăciun (25 decembrie), au oficiat în biserica parohială cu hramul *Sfântul Nicolae* o slujbă religioasă. Călugării au viețuit la început în două case țărănești. Actul oficial de permisiune a înființării unei noi mănăstiri pe moșia Chițcani a fost semnat de țarul Rusiei Alexandru II la 13 ianuarie 1864, dată considerată drept începutul mănăstirii Noul Neamț din Basarabia. În acest an au demarat lucrările de construcție a corpului de chilii din cărămidă, cu 19 încăperi, o bucătărie și o trapeză⁵.

Primul egumen al mănăstirii, Theofan Cristea (1864-1882), a fost ales de obștea monahală la 26 aprilie 1864 și confirmat în această demnitate de arhiepiscopul Chișinăului și Hotinului abia la 5 mai 1866. În timpul lui, în anul 1867, au început lucrările de construcție a catedralei. A decedat la 21 octombrie 1882, iar la 10 aprilie 1885 a fost ales de obștea monahală în funcția de stareț Andronic Popovici, fostul duhovnic al mănăstirii Neamț. În timpul său au fost construite trapeza, spitalul

* Institutul de Istorie, Chișinău, Republica Moldova.

¹ *Documenta Romaniae Historica. A. Moldova (1384-1448)*, I., volum întocmit de C. Cihodaru, I. Caproșu și L. Șimanschi, București, 1975, p. 29-30, nr. 21.

² Ion Negrei, Maria Danilov, *Mănăstirea Noul Neamț*, în *Mănăstiri și schituri din Republica Moldova*, Ediție enciclopedică. Redactor științific acad. Andrei Eșanu, Chișinău, 2013, p. 470.

³ Dinu Poștarencu, *Mănăstirea Noul Neamț*, Chișinău, 1994, p. 11.

⁴ Ириней (Тафуня), Иеромонах, *История Свято-Вознесенскаго Ново-Нямецкаго Куцканского монастыря*, Издание второе исправленное и дополненное, Издательство «Преп. Паисия Величковского» Ново-Нямецкий монастырь, 2004, p. 17.

⁵ Ion Negrei, Maria Danilov, *op. cit.*, p. 471-472.

mănăstirii, un hambar, o magazie, o bucătărie de piatră cu două chilii pentru bucătari. A decedat la 13 august 1893⁶. Andronic s-a evidențiat prin activitatea cărturărească: a citit, a tradus și a scris numeroase cărți. A creat o bibliotecă și a îmbogățit-o cu manuscrise și cărți vechi, pe care le-a adus de la Noul Neamț sau le-a cumpărat din Chișinău și din alte centre ale Imperiului rus. Preocupările altor egumeni ai mănăstirii Noul Neamț, până la închiderea ei de autoritățile sovietice, au fost direcționate spre situația economică și duhovnicească, iar cea cărturărească devine mai puțin utilă.

Mănăstirea Noul Neamț a fost închisă în luna mai 1962, iar viețuitorii au plecat pe la casele lor. Bunurile au fost risipite, iar cărțile scoase în curtea mănăstirii, fiind salvate de Alexandru Nichitici, colaborator al Arhivei Naționale a Republicii Moldova, care mărturisește că cca 500 de cărți au ars în curtea mănăstirii. După închidere, întregul complex a fost „încredințat” autorităților locale, care au devastat bisericile, iar mai târziu, în incintă a fost organizat un spital pentru bolnavii de tuberculoză.

Mănăstirea a fost redeschisă la 20 septembrie 1990 printr-un ordin al Patriarhului Moscovei și al întregii Rusii Alexie II, iar câteva zile mai târziu, la 25 septembrie a fost numit stareț ieromonahul Dorimedont (Cecan) (1990-1998), care a reabilitat complexul monahal și a înființat Seminarul Teologic, biblioteca, muzeul etc. În mănăstire a fost stabilită reședința Episcopului de Tighina Vichentie (Moraru). În anul 1992 a fost deschisă tipografia mănăstirii. După înființarea Episcopiei de Edineț și Briceni în toamna anului 1998, starețul mănăstirii Noul Neamț a devenit episcop. În funcția de stareț al mănăstirii a fost ales la 15 octombrie 1998 fratele său Paisie, care se îngrijește de starea duhovnicească și economică a comunității monahale de la Chițcani până în prezent⁷.

Mănăstirea a posedat adevărate comori manuscrise, copiate în secolele XIV-XIX⁸ și cărți tipărite în diferite limbi, mai numeroase cele în limba română, slavonă și rusă, după care urmau tipăriturile în greacă, latină, germană, franceză, polonă, sârbă și turcă, multe dintre acestea fiind aduse de la mănăstirile Neamț și Secu, în timpul aflării la Chițcani a duhovnicului Andronic. În virtutea unor împrejurări favorabile, o mare parte a bibliotecii mănăstirii Noul Neamț (Chițcani) a fost salvată de distrugere după închiderea ei în luna mai 1962. Este unicul așezământ monahal din Basarabia, ale cărui valori bibliofile au fost conservate în Arhiva Națională a Republicii Moldova, unde condițiile de păstrare sunt adecvate, iar cercetarea lor necesită eforturi conjugate din considerentul că în acest fond se păstrează atât cărți manuscrise și tipărite, cât și documente despre istoria așezământului monahal de la Chițcani.

Strânsele legături culturale dintre mănăstirea Noul Neamț și alte așezăminte monahale din dreapta Prutului sunt reflectate în corespondența lui Andronic cu monahii și unele personalități marcante ale neamului românesc. Din scrisoarea expediată la 22 iulie 1865 pe numele monahului Sava Petrovici reiese că acesta a trimis lui Andronic un colet cu haine și cărți și îndeamnă pe alți călugări să vină în Basarabia, dar să-și ia haine și cărți. Andronic a cerut să i se aducă cu orice preț *Tipiconul* cel mare (Iași, 1816), *Istoria bisericească* a lui Meletie (Iași, 1841-1843) și *Chiriadromionul* (mănăstirea Neamț, 1811), mai ales că monahul Isihie era bătrân și nu mai putea să meargă la Neamț pentru a aduce cărți. Andronic a cerut ca în cazul în care monahii vor fi impuși să-l pomenească pe Papa de la Roma să refuze, să lase totul și să vină la Noul Neamț⁹. Numeroși monahi de la mănăstirile Neamț și Secu au trecut Prutul și s-au stabilit la Noul Neamț, aducând cu ei manuscrise și cărți tipărite, contribuind astfel la completarea bibliotecii mănăstirii, care devine una dintre cele mai bogate din Basarabia. Astfel, au ajuns în Basarabia

⁶ *Ibidem*, p. 472-474.

⁷ *Ibidem*, p. 488-499.

⁸ Cartea manuscrisă din biblioteca mănăstirii Noul Neamț a fost cercetată de Valentina Ovcinicova-Pelin (vezi: *Catalogul general al manuscriselor moldovenești păstrate în URSS. Colecția bibliotecii mănăstirii Noul Neamț (sec. XIV-XIX)*). Alcătuitor V. Ovcinicova-Pelin, Chișinău, „Știința”, 1989, 438 p.).

⁹ Paul Mihailescu, *Înfățișări de viață culturală românească la mănăstirea Noul Neamț din Basarabia*, în „Viața Basarabiei”, An IV, 1935, nr. 11-12, p. 17; Un exemplar de *Tipicon* (Iași, 1816) a fost înregistrat la Noul Neamț în 1878.

valoroase comori bibliofile românești, răspândite în alte așezăminte monahale, în biserici sau în colecții particulare. În anul înființării mănăstirii de la Chițcani (1864) numărul călugărilor bejenari ajungea la 50 de persoane, care fără îndoială, au adus cu ei de la Neamț și Secu cărți românești și străine¹⁰.

Investigațiile superficiale ale unor predecesori asupra acestei probleme au dus la formularea unor concluzii, devenite mituri, precum că primii călugări de la Neamț au adus la Noul Neamț, preponderent carte tipărită și manuscrisă în limbile slavonă și rusă, pentru a fi salvată de autoritățile românești în timpul reformelor lui Alexandru Ioan Cuza, afirmație ce nu se adevărește pe deplin. Astfel, se credea că biblioteca mănăstirii Noul Neamț era constituită, chiar de la început, din cărți tipărite în centrele est-slave. Cercetările asupra tipăriturilor de la Noul Neamț, întreprinse în ultimul timp ne-au permis formularea unor noi concluzii referitoare la cartea românească din biblioteca așezământului monahal de la Chițcani. Suntem convinși în totală măsură că în biblioteca mănăstirii Noul Neamț, în timpul vieții lui Andronic Popovici cartea românească era mai numeroasă, fapt confirmat prin corespondența acestuia cu arhimandritul Conon Arămescu Donici, care îi răspunde la 7 august 1889 că „întru cât privește cărțile despre care În. Precuv. voastre scriindu-mi, doriți din nou de a vi le mai putea procura de aici de la noi, anume cu frumosul și foarte lăudabilul scopu de a să putea înavuți biblioteca monastirei cu de tot felul de cărți, și mai ales în limba moldovenească, dupre cum foarte sincer vă exprimați, apoi și eu, cunoscându toată importanța acestui bun lucrul, și pre înlesnirea nobilei idei ce urmăriți, dând-mi ceva ostenele, v-am și putut procura, nu numai pe acelea, anume cerute mie, dar și altele mai multe, pe deasupra acestora și anume: parte de la mine însumi și parte pren colectare”¹¹.

În perioada vieții și activității duhovnicului Andronic, în Basarabia au fost aduse la Noul Neamț cele mai multe cărți bisericesti sau laice. Din numărul total de cărți cercetate 222 de titluri în 312 exemplare de cărți românești au fost tipărite până în 1891. Suntem de părere că majoritatea acestora au ajuns în biblioteca mănăstirii de la Chițcani în timpul vieții lui Andronic. Evident, nu toate cărțile au fost aduse de la Neamț și la momentul actual al cercetărilor este cu neputință de stabilit numărul exact și a titlurile celor provenite de la vechiul Neamț, tocmai din considerentul că multe dintre ele nu au însemnări marginale și nu există alte indicii care ne-ar permite să stabilim proveniența lor.

Monahii și ierarhii Bisericii au contribuit la răspândirea literaturii laice și religioase în Basarabia în ultimele decenii ale secolului al XIX-lea. Un aport important în completarea bibliotecii de la Noul Neamț aparține ieromonahului Theofan Cristea, care s-a manifestat și în privința completării bibliotecii cu tipărituri aduse de la Neamț și Secu sau din centrele monastice de pe teritoriul Rusiei și Ucrainei.

Din cercetările noastre rezultă că în biblioteca mănăstirii au existat patru cărți din secolul al XVII-lea. Cea mai veche, atestată și cercetată *de visu* este *Pravila cea mică* de la Govora (1640)¹², care a ajuns la mănăstirea Neamț din târgul Bacău și ulterior, după 1861 la Noul Neamț, fiind una dintre primele tipărituri din biblioteca acestui așezământ monahal. Mihail Ganițchi semnalează la Noul Neamț trei cărți vechi românești, dintre care una din secolul al XVII-lea și două de la începutul secolului al XVIII-lea: *Dosoftei*, *Molitvenic de'nțales* (Iași, 1681), *Liturghie* (Buzău, 1702) și *Liturghie* (Iași, 1715)¹³.

Un *Lafsaicon* (București, 1760) a fost cumpărat la 20 septembrie 1858 de Andronic de la Muntele Athos pentru mănăstirea Neamț și adus de acesta în 1864 la Noul Neamț¹⁴. De la mănăstirea

¹⁰ P. Constantinescu-Iași, *Circulația vechilor cărți bisericesti românești la Basarabia sub ruși*, Supliment la „Revista Societății istorico-archeologice bisericesti din Chișinău”, 1929, vol 19, p. 185.

¹¹ Paul Mihail, *Legături carturaresti dintre Mitropolia Moldovei și mănăstirea Noul-Neamț*, Extras din revista „Luminătorul”, N° 5-6, 1939, p. 32.

¹² Exemplarul se află la Arhiva Națională a Republicii Moldova (Fond 2119, inv. 6, dosar 777), este defectuos, incomplet și fără foaia de titlu. Vezi despre *Pravila* de la Govora (1640): Igor Cereteu: *Contribuții la istoria bibliotecii mănăstirii Neamț*, în „Revista de Istorie a Moldovei”, 3, 2014, p. 42.

¹³ М.Г. Старопечатные книги и рукописи в Ново-Нямецкомъ монастырь, 21, p. 1050, № 1-3.

¹⁴ *Lafsaiconul* se află la ANRM (fond 2119, inv. 6, dosar 799) și are pe f. [1]-[10] însemnarea: „Pre această sf(â)n(t)ă carte o am cumpărat din sf(â)ntul Munte Athon. Andronic D(u)h(o)vnice din sf(â)nta monastire Neamțul.

Neamț s-a adus o *Liturghie* (Iași, 1762) în stare defectuoasă, cu foile legate greșit și un exemplar de *Întrebări și răspunsuri întru Hristos*, de Simeon Arhiepiscopul Thesalonicului (București, 1765). În biblioteca din incinta mănăstirii am identificat o *Liturghie* (București, 1780), *Adunarea Cazaniilor* (Viena, 1793), *Triodion* (București, 1798) și care provin, după toate aparențele, de la Neamț¹⁵, împreună cu o *Liturghie* (Iași, 1794) și un exemplar de Amfilohie Hotiniul, *De obște gheografie* (Iași, 1795)¹⁶.

Deși, nu există suficiente argumente, considerăm că în biblioteca mănăstirii Noul Neamț au existat *Mineiele* pe 12 luni, tipărite la Buda în 1804-1805. În prezent, însă, este cunoscut doar *Mineiul pe luna ianuarie* (1805)¹⁷, cărți care ar fi provenit de la Neamț. În aceleași coordonate se înscrie cartea Teofilact, Arhiepiscopul Bulgariei, *Tâlcuirea Evangheliilor* (Iași, 1805), fără note posesorale, în stare bună de conservare¹⁸. Un exemplar de Ioan Damaschin, *Descoperirea credinței* (Iași 1806) a fost dăruit monahului Visarion de dascălii Gherontie și Grigorie de la mănăstirea Neamț, tâlmăcitorii și editorii cărții, adusă la noua mănăstire a Neamțului după 1888¹⁹.

De la Neamț a fost adus în Basarabia un exemplar de *Psaltire* (Mănăstirea Neamț, 1817), cumpărată cu zece lei de monahul Nicodim și o *Liturghie* (Iași, 1834) din biblioteca aceluiași monah, adusă mai întâi la schitul Suruceni și după 1876 s-a aflat la Noul Neamț²⁰, iar *Cuvintele* lui Isaac Syrul (Mănăstirea Neamț, 1819) a fost dăruită ierodiaconului Theofan la 28 decembrie 1849 de Venedict proin stareț de la Neamț. Ulterior a aparținut ieroschimonahului Antim, care a decedat la Noul Neamț la 19 ianuarie 1881, iar cartea a rămas bibliotecii mănăstirești, unde se află în prezent. Cartea III a ajuns la Noul Neamț în anul 1868 și a fost salvată de arhimandritul Iosif Gargalâc, aflându-se în posesia acestuia în anul 1987, iar în prezent am atestat-o în biblioteca mănăstirii²¹. Un exemplar de *Scrisoarea Moldovei* de Dimitrie Cantemir (Iași, 1825) a aparținut mănăstirii Neamț din 1825, iar în ultimele decenii ale secolului al XIX-lea a fost adusă la Noul Neamț²². De la mănăstirea Neamț au fost aduse: *Așezământul pentru gubernii* (Sankt-Peterburg, 1831), *Funie sau frânghie întreită* (Iași, 1831), Ivan Kaidanov, *Istoria Imperiei rosiene*, P. II (Iași, 1833), ultima înregistrată în 1864²³.

De la Neamț și Secu au fost aduse în Basarabia și atestate în biblioteca de la Chițcani *Slujba Sf. Haralambie* (mănăstirea Neamț, 1853) și *Slujba sfințirii bisericii* (Buzău, 1853), ultima în două exemplare, *Rânduiala hirotoniei arhieresti* (Mănăstirea Neamț, 1855), având semnătura duhovnicului

1858. Septembrie 20. Și cine îl va înstreina din Sf(ă)nta Nooa Monastire Neamțul, ori prin ce chip, să fie înstreinat de vecinica fericire. 1864". Despre călătoria lui Andronic Popovici la Sfântul Munte a se vedea: *Ieromonahul Andronic. Călătoria la Muntele Athos (1858-1859)*, editor Petronel Zahariuc, Editura Universității „Alexandru Ioan Cuza” Iași, 2015, 251 p.

¹⁵ Igor Cereteu: *Contribuții la istoria bibliotecii mănăstirii Noul Neamț*, în „Revista de Istorie a Moldovei”, 3, 2014, p. 48.

¹⁶ *Liturghia* (Iași, 1794) se află la ANRM (Fond 2119, inv. 6, dosar 911), iar Amfilohie Hotiniul, *De obște gheografie* (Iași, 1795) am identificat-o la Biblioteca Științifică Centrală (cota M A-63 c/r 43920 d) și are pe foaia de titlu ștampila veche a mănăstirii Noului Neamț și însemnarea pe f. [1] - p. 13: „Această sfântă carte, este a acestei sfinte Nooaăi Monastiri Neamțului, și cine va îndrăzni prin ori și ce fealiu de chip a o înstreina dintru această chinovie, acela în veaci să rămâie supt ne ertat canon și ne blagosloveniia preacuratei Maicii lui Dumnezeu și a prea fericitului părintelui nostru, starețului Paisie”.

¹⁷ Igor Cereteu, *Cartea bisericească în mănăstirile din Republica Moldova*, Chișinău, 2016, p. 142, CXV/ 303.

¹⁸ *Ibidem*, p. 84-85, LIII/70.

¹⁹ *Ibidem*, p. 98-99, LXVIII/92.

²⁰ *Ibidem*, p. 152-153, C/179; Igor Cereteu, *Cartea românească veche și modernă în fonduri din Chișinău. Catalog*, Tipomoldova, Iași, 2011, p. 226, CCVIII/645; ANRM, Fond 2119, inv. 6, dosar 900.

²¹ Vezi Igor Cereteu, *Cartea bisericească*, p. 139, XCI/154; p. 140-141, XCII/155; CVII/204; p. 186, CXVII/235.

²² Cartea se păstrează la ANRM (Fond 2119, inventar 6, dosar 43) și are însemnarea pe p. [1]-11: „Această sf(ă)ntă carte este a acestei sf(i)nte Monastiri Neamțului, și cine va îndrăzni prin ori și ce feliu de chip a o înstreina dintru această chinovie, acela în veaci să rămâie supt ne ertat canon și ne blagosloveniia Prea curatei Maicii lui D(u)mnezeu, și a Prea fericitului părintelui nostru, starețului Paisie”.

²³ *Așezământul* se păstrează la ANRM (Fond 2119, inv. 6, dosar 13), *Funie întreită*, am cercetat-o în biblioteca mănăstirii Noul Neamț, iar *Istoria Imperiei rosiene*, se află la Biblioteca Științifică Centrală, cota MK15 c/r 43919 d

Andronic, cu anul 1864, *Slujba Sf. Mucenic Modest* (Mănăstirea Neamț, 1861), *Liturghie* (mănăstirea Neamț, 1869)²⁴. *Mărturisirea ortodoxă* de Petru Movilă (Mănăstirea Neamț, 1864) a fost adusă imediat după apariție la Noul Neamț. Ulterior cartea a fost restaurată și tăiate părțile de jos ale foilor cu însemnarea manuscrisă, din care rezultă că în 1872 se afla în biblioteca mănăstirii Noul Neamț. Cartea a ajuns în împrejurări necunoscute la mănăstirea Răciula, iar monahia Clavdia a dăruit-o fratelui Feodor de la Noul Neamț²⁵.

În perioada de început a mănăstirii Noul Neamț au fost aduse de la Neamț patru *Proloage* (Mănăstirea Neamț, 1854-1855), având însemnarea explicativă a duhovnicului Andronic și a aparținut arhimandritului Veniamin Nițescu, *Ceaslov* (Mănăstirea Neamț, 1858), *Evanghelie* (Mănăstirea Neamț, 1858), Vasile Ianoviciu, *Tâlcuirea Noului Testament*, Tom I-III (Cernăuți, 1856-1858)²⁶.

După moartea duhovnicului Andronic în 1893, completarea fondului de carte românească din biblioteca mănăstirii Noul Neamț a scăzut semnificativ. Numărul cărților achiziționate în perioada 1893-1918 este cu mult mai redus decât în perioada precedentă, dovadă că duhovnicul Andronic a depus eforturi considerabile în vederea constituirii unei bogate biblioteci pentru mănăstirea Noul Neamț.

Cartea est-slavă este mai numeroasă, în comparație cu cea tipărită în alte limbi. În urma investigațiilor bibliotecii mănăstirii din fondul 2119 (inventar 6) al Arhivei Naționale a Republicii Moldova am identificat 447 de titluri, în 524 de exemplare tipărite în perioada 1638-1893. Acestea sunt cărți vechi și rare, care provin în mare parte de la mănăstirile Neamț și Secu sau au fost dăruite de unele personalități religioase din Ucraina și Rusia, în timpul pelerinajelor întreprinse de monahii de la Noul Neamț.

Din cercetările întreprinse asupra fondului de carte al acestui așezământ, depozitat la Arhiva Națională a Republicii Moldova, am stabilit că cea mai veche carte este un *Анфологион*, Львів, друкарня братства, 1638 (*Antologhion*, Lvov, 1638), iar din însemnări constatăm că a aparținut, probabil, unei biserici dintr-o localitate ortodoxă din vestul Ucrainei de astăzi. În anul 1766, la 2 octombrie, preotul din această localitate semnalează decesul soției sale la vârsta de 65 de ani. În altă însemnare se precizează ca *Antologhionul* este a chinoviei starețului Paisie, care a fost adus în noua mănăstire a Neamțului după 1864²⁷. Împreună cu aceasta au fost aduse *Поучения Ефрема Сирина и Аввы Дорофея*, Москва, 1652 (*Învățăturile* lui Efreim Syrul și Avvei Dorothei, Moscova, 1652) înregistrată la Noul Neamț de duhovnicul Andronic, în anii 1864 și 1868²⁸.

Unul dintre cele două exemplare de *Деяния и послания святых апостолов*, Киев, 1759 (*Faptele sfinților apostoli*, Kiev, 1759) a fost adus la Chițcani de ieromonahul Sevastian și al doilea de duhovnicul Andronic din vechea lavră a Neamțului. Cărțile au fost înregistrate în biblioteca de la Noul Neamț în anul 1868 și 1881²⁹. Un exemplar de *Евангелия*, Киев, 1759 (*Evanghelie*, Kiev, 1759) a fost

²⁴ Igor Cereteu, *Cartea românească*, p. 263, CCLXIII/773; p. 263-264, CCLXIV/775, 776; ANRM, Fond 2119, inv. 6, dosar 912, 907 A; Igor Cereteu, *Cartea bisericească*, p. 315-316, CCXIV/432.

²⁵ Cartea se află la BNRM, cota I-1223966.

²⁶ Cartea se află în biblioteca actuală a Noului Neamț și are pe f. 1-21: „Această sfântă carte s-au cumpărat de mine mult păcătosul Andronic ieroshimonah și duhovnic din sfânta monastire Niamțul în anul 1860, iară în anul 1861, fugind eu din Moldavia, din pricina tirăniilor prințului Alexandru Cuza, acum o hotărăsc să rămâie în viaci a sfintei Nooaăi Monastiri Niamțului în Bessarabiia și cine o va înstreina din numita chinovie a prea fericitului părintelui nostru, starețului Paisie Velicicovschie, ori prin ce chipu acela să rămâie în veaci ne ertat și supt ne blagosloveniia Maicii Domnului și a părintelui nostru. 1864”; Paul Mihail, *Mărturii*, p. 234; Vezi și la ANRM, Fond 2119, inv. 6, dosare 769, 652.

²⁷ ANRM, Fond 2119, inventar 6, dosar 767.

²⁸ Cartea se păstrează la ANRM, Fond 2119, inventar 6, dosar 410. Pe f. 1-7 are următoarea însemnare: „Această sf(â)ntă carte, din sf(â)nta monastirea Neamțului cea veche, s-au adus în sf(â)nta monastirea Neamțului cea nouă, prin sârguința a mea a păcătosului Andronic Ieroshimonah. 1864”, iar pe f. 164: „Din sf(â)nta M(o)n(astire) Neamțului adusă aice”.

²⁹ ANRM, Fond 2119, inventar 6, dosare 818 și 819. Primul exemplar are însemnarea în limba rusă: „Acest Apostol a fost adus în mănăstirea Noul Neamț din Chițcani de Ieromonahul Sevastian. Cine va îndrăzni să-l ia să fie sub blestem în vecii vecilor” (varianta tradusă), iar al doilea în limba română: „Acest Apostol s-au dobândit prin

„dobândit” de duhovnicul Andronic pentru mănăstirea Noul Neamț în anul 1864³⁰. Cartea *Послание Святаго апостола Павла к галатам*, Moscova, 1787 (*Epistola Sfântului Apostol Pavel către galatieni*, tâlcuită de Arhimandritul Apolos, Moscova, 1787) a aparținut bibliotecii mănăstirii Secu, iar în 1864 a fost adusă de duhovnicul Andronic la Noul Neamț³¹. De la mănăstirea Neamț provine cartea lui Василий Григорович-Барский, *Путешествие к святымъ местамъ въ Европе, Азии и Африке*, Санктпетербург, 1778 (*Vasili Grigorovici-Barski, Călătorie la locurile sfinte din Europa, Asia și Africa*, Sankt-Peterburg, 1778), dăruită de preotul Stefan Vasilievici din biserica cu hramul Schimbarea la Față din Moscova în anul 1791 părintelui Iachint, care „în shima cea mare s-au numit Ioan și au fost arhimandrit și stareț sfintei monastiri Niamțul și Secul”³².

În anii 1868-1869 Andronic a inventariat repetat cărțile din bibliotecă, astfel încât sunt înregistrate noi tipărituri, care după unele indicii sau însemnări manuscrise, provin de la mănăstirea Neamț: Ефрем Сирин и Авва Дорофей, *Словеса и наказания*, Moscova, 1701 (Efrem Sirul și Avva Dorothei, *Suvinte și învățături*, Moscova, 1701)³³, Дмитрий Ростовский, *Жития святых* на сентябрь, декабрь-февраль, Киев, 1764 (Dimitrie al Rostovului, *Viețile sfinților* pe lunile septembrie, decembrie-februarie, Kiev, 1764)³⁴, *Кормчая*, Киев, 1787 (*Pidalion*, Kiev, 1787)³⁵, *Добротолубие*, Ч. I-III, Moscova, 1793 (*Filocalia*, Partea I-III, Moscova, 1793)³⁶, *Служба на преславный день Воскресения Иисуса Христа*, Киев, 1796 (*Slujba în preaslăvita zi a Învierii lui Iisus Hristos*, Kiev, 1796)³⁷, *Страдания Господа нашего Иисуса Христа*, Moscova, 1808, Т. II, Ч. IV (*Patimile Domnului nostru Iisus Hristos*, Т. II, Р. IV, Moscova, 1808)³⁸, *Минея общая*, Киев, 1818 (*Minei de obște*, Kiev, 1818)³⁹, *Псалтырь*, Москва, 1811 (*Psaltire*, Moscova, 1811), care a aparținut egumenului Vasile a mănăstirii Secu, a fost adusă înainte de 1868 la Noul Neamț⁴⁰, trei exemplare de Амвросий Медиоланский, *О должностях*, Киев, 1823 (Ambrosie, Episcopul Mediolanului, *Despre ranguri*, Kiev, 1823)⁴¹ și trei exemplare de Амвросий Медиоланский, *О покаянии и о преставлении*, Киев, 1824 (Ambrosie, Episcopul Mediolanului, *Despre pocăință și moarte*, Kiev, 1824), provenite de la Neamț⁴², Святой Игнатий Богоносец, *Послания*, Ч. I-II, Киев, 1826 (Sfântul Mucenic Ignatie Teoforul, Episcopul Antiohiei, *Epistole*, Р. I-II (Kiev, 1826)⁴³, Писарев, Н.И., *Путевые записки о*

sânguina Ieroshimonahului Andronic pentru sfânta monastire Neamțul în Bessarabiia la 1864. Și cine va îndrăzni a-l înstreina, să fie înstreinat de vecinica fericire”.

³⁰ *Ibidem*, dosar 725. Exemplarul are pe f. 1-10 însemnarea: „Această d(u)mnezeiască Evaggelie s-au dobândit prin sânguina Ieroshimonahului Andronic, pentru Sfânta Nooa Monastire Neamțul, la 1864. Și cine va îndrăzni a o înstreina să fie înstreinat de veșnica fericire”.

³¹ *Ibidem*, dosar 588. Pe p. 19-27 este scrisă însemnarea: „Adusă din Monastirea Secul prin sânguina Ieroschimonahului Andronic. 1864”.

³² *Ibidem*, dosar 286.

³³ *Ibidem*, dosar 605.

³⁴ *Ibidem*, dosar 825, 1207.

³⁵ *Ibidem*, dosar 734.

³⁶ *Ibidem*, dosar 721.

³⁷ *Ibidem*, dosar 881.

³⁸ *Ibidem*, dosar 842. Pe f. 1-43 se confirmă în limba rusă că „Această carte este a chinoviei preamilstivului părintelui nostru, starețului Paisie Velicovschi, dăruită Sfintei Mănăstiri Noul Neamț. Și cine o va înstrăina din această mănăstire, prin orice fel de chip, acela în veci să nu fie blagoslovit de Sfânta Născătoare de Dumnezeu și de părintele nostru Paisie. 1868 anul” (varianta tradusă).

³⁹ *Ibidem*, dosar 318.

⁴⁰ *Ibidem*, dosar 761. Pe f. 10-11 are însemnarea în limba română: „Această carte este a păr. Vasilie, igumen Secului”, iar pe f. 12-27 alta în limba rusă: „Această carte este a chinoviei preamilstivului părintelui nostru, starețului Paisie Velicovschi, dată în sfânta mănăstire Noul Neamț și cine o va înstrăina prin orice fel de chip, să nu fie blagoslovit în veci de Preasfânta Născătoare de Dumnezeu și de părintele nostru starețul Paisie. 1868 anul” (varianta tradusă).

⁴¹ *Ibidem*, dosare 677, 678, 679.

⁴² *Ibidem*, dosar 414, 415, 417.

⁴³ *Ibidem*, dosar 503.

Троицкой лавре, Москва, 1840 (Pisarev, N. I., *Note de călătorie despre lavra Troițk*, Moscova, 1840)⁴⁴, două exemplare de Никифор, Архиепископ Астраханский и Ставропольский, *Толкование Воскресных Евангелий*, Ч. I-II, Москва, 1847 (Nichifor, Arhiepiscopul Astrahanului și Stavropolului, *Tâlcuirea Evangheliilor de Duminică*. Ed. IV, Partea I-II, Moscova, 1847)⁴⁵, *Историческое описание святыни Новгородской*, Санктпетербург, 1848 (*Descrierea sfintelor locuri și comori din Novgorod*, Sankt-Peterburg, 1848)⁴⁶, *Пантелеймонов монастырь на Святой Горе Афонской*, Санктпетербург, 1854 (*Mănăstirea Panteleimon de pe Muntele Athos*, Sankt-Peterburg, 1854)⁴⁷, *О редакциях патерика печерского*, 1857 (*Despre edițiile Patericului din Lavra Pecerskaia*, 1857)⁴⁸, *Осада Троицко-Сергиевской лавры*, Ч. I, Москва, 1858 (*Asediul Lavrei Sfânta Treime din Serghiev în 1608*. Ed. III, Partea I, Moscova, 1858)⁴⁹, *Последние дни жизни Высокопреосвященнейшаго Филарета, Митрополита Киевского*, Киев, 1858 (*Ultimele zile din viața lui Filaret, Mitropolitul Kievului*, Kiev, 1858)⁵⁰, Иерофей, архимандрит, *Мценский Петропавловский монастырь Орловской епархии*, Москва, 1859 (Ierotei, arhimandrit, *Mănăstirea Mțensk, eparhia Oriol*. Ed. II, Moscova, 1859)⁵¹, *Миня праздничная*, Киев, 1859 (*Antologhion*, Kiev, 1859)⁵², *Служба и похвальное слово преподобным и Богоносным отцам во Св. Горе Афонской*, Санктпетербург, 1862 (*Slujba și cuvânt de slavă preacuvioșilor părinților athoniți*, Sankt-Peterburg, 1862)⁵³, *Патерик печерский*, Киев, 1863 (*Pateric*, Kiev, 1863)⁵⁴, *Житие старца Серафима Саровской обители*, Санктпетербург, 1863 (*Viața starețului Serafim din Sarov*, Sankt-Peterburg, 1863)⁵⁵, *Дополнительный Требник*, Киев, 1868 (*Deplinirea Trebnicului*, Kiev, 1868), două exemplare⁵⁶, *Канон великий Святого Андрея Критского*, Киев, 1858 (*Marele canon al Cuviosului Andrei din Creta*, Kiev, 1858) în trei exemplare⁵⁷, *Ирмологий*, Киев, 1863 (*Irmologhion*, Kiev, 1863)⁵⁸, *Последование во святую и великую неделю Пасхи и во всю светлую Седмицу*, Киев, 1867 (*Urmarea în Sfânta și Marea Duminică a Paștelui și în toată Săptămâna Luminată*, Kiev, 1867), două exemplare⁵⁹.

În urma unei vizite la mănăstirea Neamț din 1872, Theofan Cristea a adus la Noul Neamț unele bunuri, care i-au aparținut, printre care și cărți vechi. Dintre acestea am atestat prin însemnări următoarele titluri: Паладий, Епископ Еленопольский, *Лафсаик*, Санктпетербург, 1850 (Paladie, Episcopul Elenopolisului, *Lafsaicon*, Sankt-Peterburg, 1850)⁶⁰, Преподобного отца нашего Марка подвижника, *Нравственно-подвижнические слова*, Москва, 1858 (Preacuviosul Marcu Ascetul, *Cuvinte moral-ascetice*, Moscova, 1858)⁶¹, Преподобного отца нашего аввы Исаия египетского

⁴⁴ *Ibidem*, dosar 270. Pe o gravură la începutul cărții citim însemnarea: „Chiriac Ieroshimonah. De la Mănăstirea Înălțării de la Neamț din Moldova să se ia 2200 - 2 și de la Mănăstirea Secul” (variantea tradusă).

⁴⁵ *Ibidem*, dosar 626, 627.

⁴⁶ *Ibidem*, dosar 257.

⁴⁷ *Ibidem*, dosar 265.

⁴⁸ *Ibidem*, dosar 435.

⁴⁹ *Ibidem*, dosar 15.

⁵⁰ *Ibidem*, dosar 227.

⁵¹ *Ibidem*, dosar 261.

⁵² *Ibidem*, dosar 1051.

⁵³ *Ibidem*, dosar 869.

⁵⁴ *Ibidem*, dosar 20.

⁵⁵ *Ibidem*, dosar 218.

⁵⁶ *Ibidem*, dosar 765, 766.

⁵⁷ *Ibidem*, dosar 419, 420, 422.

⁵⁸ *Ibidem*, dosar 1053.

⁵⁹ *Ibidem*, dosar 863, 864.

⁶⁰ *Ibidem*, dosar 841. Pe p. I-15 este scrisă însemnarea: „Această carte este a chinoviei milostivului părintelui nostru, starețului Paisie Velicovschii, dăruită Mănăstirii Noul Neamț. A fost adusă de părintele nostru egumenul Theofan în anul 1872 și acela care o va înstrăina din această mănăstire să nu fie blagoslovit în veci de Sfânta Născătoare de Dumnezeu și de părintele nostru starețul Paisie” (variantea tradusă).

⁶¹ *Ibidem*, dosar 531.

отшельника, *Духовно-нравственные слова*, Москва, 1860 (Avva Isaia Pustnicul *Cuvinte*, Moscova, 1860)⁶².

Din inventarierea cărților, făcută de Andronic Popovici în anul 1881, rezultă că acestea au aparținut mănăstirii Neamț și transportate la Chițcani anterior: *Новый Завет*, Санктпетербург, 1822 (*Noul Testament*, Sankt-Peterburg, 1822)⁶³, *Жития святых* (декабрь, январь, февраль), Киев, 1827 (*Viețile sfinților (decembrie, ianuarie, februarie)*). Ed. IV, Kiev, 1827), pe care sunt scrise numele a trei proprietari și cititori: Erofei Olenicenco, Grigorie Dobrovolskii și Liontii Fedorov⁶⁴, *Император Александр I и его сподвижники*, Т. I, Санктпетербург, 1845 (*Împăratul Alexandru I și părtașii săi*, Т. I, Sankt-Peterburg, 1845)⁶⁵, *Творения святых отцов*, Книга I, 6 год, Москва, 1848 (*Scrierile Sfinților Părinți*, Cartea I, An 6, Moscova, [1848])⁶⁶, Паисий Величковский, *Восторгнутые класы в нищу души*, Москва, 1849 (Paisie Velicicovschi, *Traduceri din Sfinții Părinți despre hrana sufletului*, Moscova, 1849)⁶⁷, *Послание единой святой, соборной и апостольской церкви ко всем православным христьянам*, Санктпетербург, 1849 (*Epistolă a Bisericii una sobornicească și apostolească către toți creștinii ortodocși*, Sankt-Peterburg, 1849)⁶⁸, *Церковно-исторический месяцеслов Свято-Троицкой Сергиевой лавры*, Москва, 1854 (*Calendar istorico-bisericesc al Lavrei Troițe-Serghiev*. Ed. II, Moscova, 1854)⁶⁹, Преподобных отцов Варсануфия Великого и Иоанна, *Руководство к духовной жизни в ответах на вопрошения усеников*, Москва, 1855 (Cuvioșii părinți Varsanufie cel Mare și Ioan, *Îndrumar al vieții duhovnicești din răspunsurile la întrebările școlarilor*, Moscova, 1855)⁷⁰, Преподобного отца нашего Максима Исповедника, *Толкование на молитву: „Отче наш”*, Москва, 1855 (*Tâlcuirea rugăciunii „Tatăl nostru” de Cuviosul Maxim Mărturisitorul*, Moscova, 1855)⁷¹, Преподобного отца Нила Сорского, *Предание ученикам своим о жительстве скитском*, Санктпетербург, 1859 (Al cuviosului părintelui nostru Nil Sorski, *Ucenicilor săi despre viața din schit*, Sankt-Peterburg, 1859) (șapte exemplare)⁷², *Грамата Царская и Граматы Вселенских Патриархов о учреждении Всекосийского Синода*, Москва, 1860 (*Gramota lui Petru I despre instituirea Sinodului Bisericii Ortodoxe Ruse* (Moscova, 1860)⁷³, *Историческое описание скита во имя Св. Иоанна Предтечи при Козельской Введенской Оптиной пустыни*, Санкт Петербург, 1862), *Descriere istorică a sihăstriei Sf. Ioan Inaintemergătorul din sihăstria Optina*, de I. L., Ed. II, Sankt-Peterburg, 1862)⁷⁴, *Собрание писем памяти оптинского старца иеромонаха Макария*, Москва, 1862, 1863 (*Culegere de scrisori ale starețului sihăstriei Optina, ieroschimonahul Macarie*, Moscova, 1862, 1863)⁷⁵, *Сказание о положении монастыря Св. Иоанна Предтечи, в Серресской епархии, в Македонии*, Санктпетербург, 1864 (*Povestire despre începuturile și prezentul mănăstirii Sf. Ioan Înainte mergătorul din eparhia Serressk, din Macedonia* (Sankt-Peterburg, 1864)⁷⁶, Фотий, Архиепископ Константинопольский, *Четыре беседы*, Санктпетербург, 1864 (Fotie, Arhiepiscopul Constantinopolului, *Patru cuvântări*, Sankt-Peterburg, 1864)⁷⁷, *Афонский патерик*, Ч. II,

⁶² *Ibidem*, dosar 403.

⁶³ *Ibidem*, dosar 741.

⁶⁴ *Ibidem*, dosar 827.

⁶⁵ *Ibidem*, dosar 1200.

⁶⁶ *Ibidem*, dosar 622.

⁶⁷ *Ibidem*, dosar 448.

⁶⁸ *Ibidem*, dosar 567.

⁶⁹ *Ibidem*, dosar 1052.

⁷⁰ *Ibidem*, dosar 437.

⁷¹ *Ibidem*, dosar 529.

⁷² *Ibidem*, dosar 543, 544, 545, 546, 552, 553, 554.

⁷³ *Ibidem*, dosar 174.

⁷⁴ *Ibidem*, dosar 248.

⁷⁵ *Ibidem*, dosar 522, 524, 525, 727.

⁷⁶ *Ibidem*, dosar 272.

⁷⁷ *Ibidem*, dosar 587.

Санктпетербург, 1867 (*Pateric al sfinților de la Muntele Athos*, Partea II. Ed. III, Sankt-Peterburg, 1867)⁷⁸, *Творения преподобного Феодора Студита*, Ч. I, Санктпетербург, 1867 (*Scrierile Cuviosului Theodor Studitul*, Partea I, Sankt-Peterburg, 1867)⁷⁹, *Сочинения Св. Дмитрия Митрополита Ростовского*, Ч. I, Киев, 1869 (*Scrierile Sfântului Dimitrie, Motropolitul Rostovului*. Partea I, Kiev, 1869)⁸⁰, *Служба преподобному Паусию Великому*, Киев, 1871 (*Slujba Cuviosului Paisie cel Mare* (Kiev, 1871)⁸¹, *О московских соборах и монастырях, находящихся в Кремле*, Книга I, Москва, 1874 (*Despre catedralele și mănăstirile moscovite din Kremlin*, Moscova, 1874)⁸², *Творения преподобного священо-мученика Петра Дамаскина*, Книга I, II, Москва, 1874 (*Scrierile Cuviosului Mucenic Petru Damaschin*, Cartea I, II, Moscova, 1874)⁸³, *Анфологион*, Москва, 1876 (*Antologhion*, Moscova, 1876)⁸⁴, Козырев, Л., *Краткие сведения о Павле, Митрополите Тобольском и Сибирским*, Киев, 1880 (Kozârev, L., *Scurte știri despre Pavel Mitropolitul de Tobolsk și Simbirsk*. Ed. II, Kiev, 1880)⁸⁵, Епископ Игнатий (Брянчанинов), *Избранные изречения святыхъ иноковъ и повести изъ жизни ихъ*, Санктпетербург, 1880 (Ignatie, Episcop, *Cuvântări alese ale sfinților asceți și povestiri din viața lor*, Sankt-Peterburg, 1880)⁸⁶. Credem că cele două exemplare de *Евангелия*, Киев, 1851, 1857 (*Evanghelii*, Kiev, 1851, 1875) mari, pentru masa altarului au fost aduse de la Neamț în această perioadă⁸⁷.

Mănăstirea Noul Neamț, ultima înființată în Basarabia în perioada țaristă pe moșia Chițcani, a avut cea mai bogată bibliotecă, formată și completată prin contribuția duhovnicului Andronic și a ucenicilor săi, începând cu anul 1861. Evident, nu toate cărțile au fost aduse de Andronic Popovici din lavra Neamțului și la momentul actual al cercetărilor este cu neputință de stabilit numărul exact și titlurile cărților provenite de la Neamț și Secu, tocmai din considerentul că multe dintre ele nu au însemnări marginale. După moartea lui Andronic legăturile duhovnicești cu mănăstirile Neamț și Secu au încetat.

Constatarea care se impune este că tipăriturile slavone și ruse sunt în mare parte în stare bună de conservare, iar cele românești deteriorate, cu lipsuri de foi, dovadă că au fost utilizate mai frecvent decât cele în alte limbi și au circulat mai intens pe teritoriul Basarabiei în secolul al XIX-lea până la închiderea mănăstirii în 1962. Doar o singură carte în limba rusă de factură istorică a fost înstrăinată în timpul transferului din 1962⁸⁸. Starea de conservare a cărților est-slave este mai bună decât a celor românești, ceea ce constituie încă o dovadă că au fost păstrate ca „odoare sfinte” în bibliotecă sau în biserici. Evangheliile slavonești tipărite la Kiev și Moscova erau așezate, de obicei, pe masa altarelor bisericilor, dat fiind aspectul somptuos, îmbrăcate în metal aurit, înfrumusețate cu pietre prețioase. Acesta este motivul pentru care în biblioteca mănăstirii Noului Neamț au fost semnalate mai multe cărți în limbile slavonă și rusă, decât cele românești. Cartea românească s-a aflat în permanentă circulație pe teritoriul Basarabiei, în timp ce tipăriturile străine doar ocazional și au fost păstrate pe rafturile bibliotecii, încât multe dintre ele și în prezent sunt cu foile netăiate, adică așa cum au fost aduse de la tipografie. Dovada unei intense circulații a cărții românești pe teritoriul Basarabiei, este că în procesul cercetării din ultimul timp am atestat asemenea cărți în alte mănăstiri de la est de Prut, cu însemnări care

⁷⁸ *Ibidem*, dosar 199.

⁷⁹ *Ibidem*, dosar 616.

⁸⁰ *Ibidem*, dosar 471.

⁸¹ *Ibidem*, dosar 882.

⁸² *Ibidem*, dosar 260.

⁸³ *Ibidem*, dosar 460, 461.

⁸⁴ *Ibidem*, dosar 1215.

⁸⁵ *Ibidem*, dosar 223.

⁸⁶ *Ibidem*, dosar 434.

⁸⁷ *Ibidem*, dosar 1352, 730.

⁸⁸ Este vorba de: А.И. Яцимирский, *Славянскія рукописи Нямецкаго монастыря въ Румыніи* (Москва, 1898), care s-a aflat mai întâi în biblioteca V. Pelin, iar în prezent se află în biblioteca academicianului Andrei Eșanu.

confirmă proveniența lor de la Neamț și Secu. Un exemplu elocvent este o *Apanthisma* (Mănăstirea Neamț, 1827) din biblioteca mănăstirii Japca, pe care Chiriac duhovnicul de la Secu a dăruit-o în 1865 mănăstirii Noul Neamț, iar alta mai veche a rămas la Secu.

De la mănăstirea Neamț au fost moștenite vechile tradiții, numite sugestiv *paisianism*, de la numele unuia dintre cei mai importanți stareți - Paisie Velicicovschi, un înnoitor al monahismului pe bazele sale tradiționale, care s-a aflat în fruntea mănăstirii Neamțului în perioada 1779-1794⁸⁹. Prin contribuția sa au fost aduse în Moldova numeroase cărți tipărite în centrele est-slave în secolele XVII-XVIII, îmbogățind bibliotecile mănăstirilor Neamț și Secu cu literatură provenită din centrele tipografice din Lvov, Kiev, Sankt-Peterburg și Moscova. După trecerea lui Paisie la cele veșnice, la 15 noiembrie 1794, urmașii săi au continuat tradiția monahală introdusă de Paisie, au menținut legăturile culturale și spirituale cu centrele monahale din spațiul est-slav, au mers în pelerinaje la locurile sfinte, de unde au adus, de fiecare dată, cărți necesare oficierei serviciilor divine sau de lectură duhovnicească, iar biblioteca mănăstirii Neamț devine cea mai bogată în literatură slavonă din întregul spațiu locuit de români. Tipăriturile din secolul al XVII-lea și prima jumătate a secolului al XIX-lea, identificate în biblioteca mănăstirii Noul Neamț și care au însemnări scrise de Andronic duhovnic sau de Theofan Cristea, provin în mare parte din vechea lavră a Neamțului, ori împrejurările în care acestea au ajuns în stânga Prutului sunt de natură politico-religioasă.

Așadar, biblioteca mănăstirii Noul Neamț s-a constituit din momentul stabilirii în Basarabia a monahilor de la Neamț, care au păstrat legăturile cu monahii de la Neamț și Secu, de unde au adus cu ei, începând cu anul 1861 manuscrise românești și cărți vechi tipărite și manuscrise. Astfel, biblioteca mănăstirii Noul Neamț a devenit în scurt timp cea mai valoroasă din Basarabia, în care se aflau manuscrise și tipărituri din secolele XIV-XIX. După moartea duhovnicului Andronic în anul 1893 legăturile cu mănăstirea Neamț au fost întrerupte, ori în această perioadă în biblioteca mănăstirii sunt înregistrate doar cărți tipărite la Chișinău și din alte centre tipografice din Imperiul rus. Este unica instituție monahală de la est de Prut, care și-a păstrat valorile de patrimoniu, prin depozitarea lor în 1962 la Arhiva Națională a Republicii Moldova.

⁸⁹ Valentina Pelin, *Paisianismul în contextul cultural și spiritual sud-est și est european (sec. XVIII-XIX)*, Ediție îngrijită de Andrei Eșanu și Valentina Eșanu, Pontos, Chișinău, 2014, p. 63.

UNELE DATE PRIVIND ACTIVITATEA ARHIMANDRITULUI ANDRONIC POPOVICI LA MĂNĂSTIREA NOUL NEAMȚ

Maxim MELINTI*

*Preoții care își țin bine dregătoria, să se
învrednicească de îndoită cinste, mai ales
cei ce se ostenesc cu cuvântul și cu învățătura.
(I Timotei 5, 17)*

De-a lungul secolelor, mănăstirile românești au fost considerate așezăminte destinate rugăciunii neîntrerupte, centre de „spiritualitate monahală, liturgică și filocalică”¹, adevărate refugii și adăpost pentru isihăști, necropole domnești, dar, mai ales, centre de artă, cultură și patrimoniu național. Ioan C. Popa afirma că: „*alături de clasa socială a țărănimii, un alt pilon al păstrării identității românești în Basarabia, sub ocupația țaristă și apoi sovietică, l-a reprezentat clerul, din cădelnițele căruia, cum afirmă un autor inspirat, nu ieșea numai mirosul de tămâie, ci și puțin parfumul culturii naționale*”².

După reforma secularizării averilor bisericești din timpul lui Alexandru Ioan Cuza, „la locul cuviincios nu am zis «Alexandru Ioan», precum îl pomenea pe aiurea pe domnul României, pe Cuza, ci am zic numai așa: «Preablagocestivului marelui domnului nostru Alexandru», după cum și totdeauna zicem eu așa, și pe la ectenii, din vreme de pe când intrase Cuza domn și începuse tirăniile asupra mănăstirilor și a monahilor”³, „*cu vrerea Tatălui, cu ajutorul Fiului și cu săvârșirea Sfântului Duh*” ia naștere o nouă oază a monahismului românesc, de data aceasta pe teritoriul dintre Prut și Nistru, numit „Basarabia”, spațiu care în urma războiului ruso-turc (1806-1812), prin Pacea de la București (12/28 mai 1812), a intrat în componența Imperiului țarist.

Acest așezământ, numit Noul Neamț, devine o adevărată *lavră*, „subt sceptrul pravoslavniciei împărății a Rusiei”⁴.

Meritul deplin îl putem atribui unuia dintre co-fondatorii ei – schiarhimandritul Andronic Popovici, un neobosit ostenitor, cărturat și chivernisitor al Sfintei Mănăstiri a Înălțării Domnului – Noul Neamț.

Viața și activitatea părintelui Andronic Popovici a fost foarte bogată și productivă, în special după ce a fost ales, la 10 aprilie 1885, egumen al mănăstirii Noul Neamț. El a devenit primul egumen-stareț al mănăstirii Noul Neamț, care a îmbinat cu mare succes misiunea de administrator responsabil și cărturăr neobosit.

Andronic avea experiență de muncă în toate sferile de activitate, ce ținea de buna așezare a vieții monahale dar, totuși, el acorda prioritate necesităților duhovnicești ale călugărilor. Odată cu cele 30 de manuscrise aduse de el de la mănăstirea Neamț, părintele Andronic a primit numeroase donații de carte din partea mitropoliei Moldovei, mănăstirilor și schiturilor românești, de la persoane particulare în scopul creerii celei mai mari biblioteci monastice din Basarabia. În 1884, la mănăstirea Noul Neamț, erau 146 manuscrise din secolele XIV - XIX și 2272 de cărți tipărite, printre care și mostre ale edițiilor vechi românești. Această bibliotecă, după cum afirma cercetătorul Petre Constantinescu-Iași, „*este una din puținele comori de acest fel pe care le posedă Basarabia*”⁵.

Iată o dovadă de netăgăduit a dragostei părintelui Andronic față de cultura și poporul său: nu numai că a solicitat donații de cărți pentru biblioteca Noului Neamț de la instanțele și instituțiile

* Parohia Ghidighici, Republica Moldova.

¹ Mitropolitul Daniel, *Dăruire și dănuire. Raze și chipuri de lumină din istoria și spiritualitatea românilor*, Editura Trinitas, Iași, 2005, p. 61.

² I. C. Popa, *Țărănimea și biserica – piloni ai apărării identității românești în Basarabia*, în „Limba Română”, nr. 5-6, anul XXII, Chișinău, 2012, p. 93.

³ Arhimandritul Andronic Popovici, *Aduceri aminte (1820-1892)*, Editura Cathisma, București, 2007, p. 123.

⁴ *Ibidem*, p. 151.

⁵ P. Constantinescu-Iași, *Manuscrisele de la mănăstirea Noul Neamț*, în „Viața Basarabiei”, nr. 2, 1933, 43.

bisericești, dar el însuși a completat-o cu creații literare proprii. Peste 40 de manuscrise din fondul bibliotecii mănăstirii Noul Neamț sunt semnate de părintele Andronic și datează din perioada basarabeană a activității sale. Majoritatea lor sunt continuări ale lucrărilor începute de dânsul la mănăstirea Neamț. *Istorie a mănăstirilor Neamțu și Secul* este prima lucrare, de care s-a apucat părintele Andronic în Basarabia.

În timpul aflării sale în Basarabia, arhimandritul Andronic a mai scris o lucrare importantă, un „*Sinaxar*” pe care l-a alcătuit în baza Mineilor grecești, românești și slavone. Particularitatea acestei lucrări constă în folosirea de către autor a învățăturilor sfinților părinți care au fost preluate din *Filocalie*. Părintele Andronic citează multe pasaje din creația starețului Paisie Velicicovski, legende despre minunile petrecute la Icoana Maicii Domnului de la mănăstirea Neamțu și multe altele. Din cele 12 volume, părintele Andronic a scris doar despre trei luni: septembrie, octombrie, noiembrie și despre 6 zile din luna decembrie⁶. Aceasta este, în linii mari, moștenirea literară a arhimandritului Andronic Popovici în cei 50 ani de activitate la mănăstirile Neamț, Secul și Noul Neamț.

Atunci când apăruse o rară ocazie care l-ar fi ajutat într-o oarecare măsură să-și ușureze munca de legare a cărților (manuscrise), Andronic a fost împiedicat să profite de aceasta. Mărturie în acest sens ne servește adresa din 19 iunie 1886 (nr. 46), către arhiepiscopul Sergie. Părintele Andronic a solicitat să i se permită utilizarea inventarului tipografic ce zăcea în lăzile sigilate din incinta mănăstirii. Acesta indică detaliat faptul că „la mănăstire sunt frați care se pricep în meșteșugul legatului cărților și ar putea să amenajeze și un atelier de legătorie”. Sursele de arhivă însă, nu ne mărturisesc nimic mai mult în această privință. Să mai notăm că în partea inferioară a filei – dosarul de arhivă – poate fi observată următoarea însemnare: „Din spusele verbale ale arhiepiscopului Serghie, Tipografia Eparhială a fost vândută lui Șlimovici din Chișinău, la anul 1887”. Se pare că, cel care a lăsat această însemnare, a scris mult mai târziu după cele întâmplate. Problema organizării unei tipografii în incinta mănăstirii Noul Neamț a rămas, în fond, un proiect nerealizat cu toate că, în acest scop fusese procurat de către mănăstire utilajul Tipografiei Eparhiale (închisă în luna ianuarie 1883) la insistența arhiepiscopului Serghie (1882-1891)⁷.

Viața și activitatea părintelui Andronic au fost prodigioase și în sfera administrativă, în special după ce a fost ales, la 10 aprilie 1885, egumen al mănăstirii Noul Neamț⁸, devenind astfel primul egumen-stareț al mănăstirii. Până în acel moment egumenul era ales formal de sinodul fraților de la mănăstirile Neamțu și Secul, dar acest lucru era deja imposibil din cauza evenimentelor tragice, menționate anterior.

Preluând ocârmuirea mănăstirii, părintele Andronic a pornit mai multe construcții. A fost înălțată și sfințită Biserica „Înălțarea Sfintei și de Viață Făcătoarei Cruci a Domnului Iisus Hristos” și un corp de chilii cu două etaje (sfințită la 11 septembrie 1886). Biserica are 25 m lungime, 20 m lățime, 10 m înălțime. În perioada sistării vieții monahale, mănăstirea a adăpostit spitalul de tuberculoză iar biserica a fost transformată în cinematograf.

Tot în timpul stăreției părintelui Andronic, a fost încheiată și construcția spitalului. În anul 1884 au fost construite un hambar pentru cereale și un depozit. În anul 1886 s-a ridicat o bucătărie de piatră cu două chilii pentru bucătari iar în 1891 a fost înălțat un zid de piatră în jurul mănăstirii. În 1892 au fost deschise o prăvălie de cărți și una de icoane. Pentru aceste lucrări părintele Andronic a fost decorat cu diverse distincții, cum ar fi *Crucea Sinodală* (14 iulie 1887 sau 24 iulie 1886). La 15 aprilie 1890, la Catedrala din Chișinău părintele Andronic a fost hirotesit în treapta de arhimandrit de către Preasfințitul Arkadie Filonov, Episcop de Akkerman, vicarul Eparhiei Chișinăului și a Hotinului⁹.

⁶ Arhimandritul Andronic Popovici, *Sinaxar pentru lunile septembrie și octombrie cu învățături din Filocalie*, 1867, ANRM, F. 2119, inv. 3, nr. 58; ... noiembrie, 1870, ANRM, F. 2119, inv. 3, nr. 92.

⁷ M. Danilov, *Repere în istoriografia Bibliotecii Mănăstirii Noul Neamț. Probleme și interpretări*, în „Tyragetia”, 2, 2014, p. 176.

⁸ Архим. Гурие, *История Ново-Нямецкого Свято-Вознесенского монастыря*, Кишинев, 1911, p.121.

⁹ Иером. Ириней Тафуня, *История Свято-Вознесенского Ново-Нямецкого Куцканского монастыря*, Ново-Нямецкий монастырь, 2004, p. 57.

Anunțând despre acest eveniment în cronica sa, părintele Andronic adaugă: „*Lavra Neamțu, care există din 1367, nu a avut un egumen arhimandrit până în 1790, când arhiepiscopul Poltavei Ambrozie, sosit în România cu trupele rusești în timpul războiului ruso-turc l-a hirotesit în acest cin pe Paisie Velicicovski; de atunci s-a făcut parcă lege ca egumenul ales al Lavrei să fie hirotonit, odată cu alegerea sa, în rânduiala de arhimandrit. După o sută de ani de la începutul arhimandriții la Lavra Neamțu cu contribuția Rusiei, aceeași Rusie mănăstirea m-a făcut și pe mine, simplu și necioplitul arhimandrit al noii mănăstiri Neamțu*”¹⁰.

În septembrie 1887, părintele Andronic s-a simțit rău și s-a gândit că se apropie sfârșitul vieții sale. Cu acest prilej, el scrie un vast testament, compus din câteva părți. Prima parte o constituie un testament și povețe duhovnicești, adresate frăției. Tot aici, părintele amintește, pe scurt, principalele momente din viața sa, mulțumește Domnului pentru toate binefacerile Sale, cere iertare la obștea monahală și arată cum trebuie să fie repartizate lucrurile sale personale. Referindu-se la soarta cărților din biblioteca mănăstirească după moartea sa, arhimandritul Andronic roagă, ca acestea „*câte ar fi ele, în limbile română, rusă, greacă, și tipărite, adunate cu multă străduință, precum și cărțile cu cântări bisericești și cele cu istorii, scrise cu atâta efort, să rămână întru îmbogățirea bibliotecii mănăstirii Noul Neamț...*”¹¹.

Părintele Andronic adresează povețe duhovnicești obștii monahale și egumenului, care va fi ales după moartea sa. El cere sfinte rugăciuni și dă indicații, cum să fie săvârșită rânduiala prohodului, dar în special, roagă să fie respectată tradiția și să fie citite toate rugăciunile necesare.

Acest testament a fost scris la 3 septembrie 1887 dar părintele Andronic roagă obștea, ca el să fie înmormântat în partea de răsărit a zidului de cimitir și trupul lui să fie pus în groapă fără sicriu de lemn, înfășurat doar în mantie, iar deasupra să fie pusă lespede de marmură, pe care el însuși și-a pregătit-o cu inscripția „anul 1890”.

Cea de-a doua parte a acestui testament este adresată Înaltpreasfinției Sale, Arhiepiscopului Chișinăului și a Hotinului, fără să-i indice numele. Părintele Andronic îl roagă pe „vlădăca” să aibă în special grijă de mănăstire și de respectarea tradiției și a rânduielilor, stabilite de Cuviosul Paisie Velicicovski. El cere iertare și dezlegare păcatelor sale, precum și sfinte rugăciuni. Testamentul a fost scris 13 septembrie 1887.

În cea de-a treia parte, părintele Andronic include rugăciunea cuviosului Iosif, alcătuitorul de canoane, condace și stihiri, la rânduiala „*Despărțirea sufletului de trup*”, precum și o rugăciunea a sa la darea duhului. Această rugăciune vedește foarte multe retrairi interioare, precum și o cunoaștere profundă a învățaturii creștine despre moarte.

„Binecuvântează – mă, Doamne, Dumnezeuul meu!

Binecuvântează – mă, Preacurată Maică a lui Dumnezeu!

Acoperă – mă de vedeniile diavolești, sfinte Îngere păzitor al sufletului meu!

Binecuvântează, părintele meu duhovnicești duhovnicesc,

Pe fiul Tău, Andronic!

Măinile Tale, Doamne, m-au făcut și m-au creat:

În mâinile Tale, Doamne Iisuse Hristoase,

Îmi dau sufletul meu.

Pământule, maica ființei mele! Deschizând

Acum brațele tale, primește trupul meu, ca la tău,

Ca ceea ce îi luat de la tine cu mâinile Domnului...”

Testamentul părintelui Andronic nu a fost îndeplinit imediat întrucât acesta a mai trăit 6 ani.

După multe trude și o boală îndelungată la sfârșitul vieții părintele Andronic s-a împăcat cu toții, a primit Sfânta Împărtășanie, i-a fost administrată *Taina Sfântului Maslu*, apoi trecut la Domnul la 12

¹⁰ Arhimandritul Andronic Popovici, *Istorie pentru începutul și întemeierea și împodobirea Sf. Mănăstiri ceia Nouă a Înălțării Domnului, care se numește Neamțul în Basarabia*, 1881, ANRM, F. 2119, inv. 3, nr. 83, f. 71.

¹¹ *Ibidem*, f. 4 v.

august 1893. El a fost înmormântat în curtea cimitirului mănăstirii Noul Neamț dar mormântul său nu s-a păstrat, deoarece în perioada sovietică acesta a fost distrus împreună cu celelalte morminte.

La insistența sa, părintele nu a fost înmormântat în subsolul Catedralei „Înalțării Domnului” ci în cimitirul mănăstiresc și a cerut să nu fie pus în sicriu, ci doar acoperit cu mantia, considerând că sicriul este privilegiu oamenilor sfinți și nu a celor păcătoși, așa cum se considera el pe sine însuși. Mormântul părintelui era format dintr-o cruce și o piatră funerară ce avea inscripția: „Sub această piatră se odihnește trupul ieroschimonahului, celui de-al doilea egumen al Mănăstirii Înălțarea Domnului – Noul Neamț, primul nastoiateli arhimandrit Andronic. S-a născut la 4 iulie 1820. A trecut în locașul celor veșnice la 12 august 1893”. Iar crucea avea următoarea inscripție: „Sub această cruce se odihnește trupul ieroschimonahului arhimandrit Andronic, murit în ziua a 12-a, anul 1893, la cei 73 ani de la naștere”¹².

Părintele Andronic consemnează în testamentul său și următoarele: „...*Eu, din mică pruncie pre cât îmi aduc aminte am fost ne iubitor de avere multă, averea cea mai iubită mi-au fost ca să aib sfinte icoane, frumoase și sfinte cărți multe. Deci, dintre toate cele ce se află în chilie, mă rog, ca sfintele cărți, toate, câte se vor afla în limba moldovenească, și grecească, tipărite și adunate prin multă sîrguință a mea aici... să rămîie spre îmbogățire bibliotecii mănăstirii, și spre folosul sufletelor fraților în veci, ne înstrăinîndu-se nici odată, de la această sfîntă novaia monastire*”¹³.

După cum reiese din conținutul citatului de mai sus, părintele Andronic, prin testament, a lăsat mănăstirii lucrările sale, având următoarele scopuri: în primul rând, pentru completarea colecției bibliotecii și în al doilea rând pentru folosul sufletesc al obștii lăcașului. Prin intermediul acestui stareț, s-a creat o legătură nemijlocită între tradițiile mănăstirii Neamț și Secu cu Neamțul cel nou din Basarabia. Activitatea sa este o continuare a învățăturilor lui Paisie Velicicovski, în special a celor ce țin de luminarea spirituală și activitatea cărturărească. În pofida tuturor greutăților, schiarhimandritul Andronic a rămas un fidel cronicar al tradițiilor nemțene, în sensul larg al cuvântului.

În amintirile ucenicilor, săi părintele Andronic apare ca un om cu o morală înaltă, fiind un conducător iscusit în viața duhovnicească, care nu a căutat cum să conducă obștea, ci cum să o povățuiască. Problemele ce țineau de gospodărie, le încredința economului și altora, singur însă, nu se amesteca în treburile gospodărești și înțelegea funcția sa în sensul conducerii celor ce caută mântuirea sufletelor în mănăstire. Pe tot parcursul vieții sale, părintele Andronic s-a dedicat scrisului și cititului lăsând urmașilor un bogat tezaur de manuscrise.

Referințele asupra activităților cărturărești ale lui Andronic sunt destul de sumare, acesta fiind așezat în tagma cronicarilor: „*În rândul lor putem aminti și lucrările călugărului Andronic [...]. Sunt scrise într-un stil aproape naiv, care îl fi xează în familia cronicarilor drept un întârziat urmaș al lor, cu o frumoasă scriere ce amintește de faimoșii călugări de la mănăstiri – fără nici o ilustrație [...]. Manuscrisele de la Noul Neamț [...] pot sta cu cinste alături de cele de la Putna sau Dragomirna ale Mitropolitului artist Anastasie Crimca*”¹⁴.

Din cele expuse mai sus, se observă activitatea arhimadritului Andronic Popovici, atât în sfera literară cât și în cea administrativă și ne este prezentat ca pe un neobosit truditor, istoriograf și un fidel custode al învățăturii starețului Paisie. Meritul părintelui este consistent iar contribuția sa la păstrarea și copierea manuscriselor și cărților vechi, ne ajută să vedem spiritul altruist și munca prodigioasă a copistului, bibliotecarului și cronicarului Arhimandrit Andronici Popovici.

¹² Иером. Ириней Тафуня, *op. cit.*, p. 60.

¹³ ANRM, F. 2119, inv. 3, d. 88, f. 4-6.

¹⁴ P. Constantinescu-Iași, *op. cit.*, p. 44-47.

HAIDUCI SAU TÂLHARI?!

FILE DE ISTORIE A MUNȚILOR NEAMȚULUI

Daniel DIEACONU*

Haiducia a fost un fenomen al istoriei Sud-Estului Europei din Evul Mediu și până în perioada comunistă, care a început să atragă atenția istoricilor, antropologilor, etnologilor sau folcloriștilor. Interesante și binevenite sunt recente studii de antropologie istorică dedicate acestei teme, destul de ocolită, de altfel. „Românul nu fură”, „românul nu e hoț” și imixtiunea politicului în istoriografia românească a făcut ca studiile asupra acestei chestiuni să fie destul de puține în perioada comunistă și prezentau pe haiduc ca un adevărat reprezentant al luptei de clasă.

Istoriografia românească a oferit însă mai numeroase lucrări care se concentrează asupra unor figuri emblematice ale haiduciei, asupra unor evenimente majore ale istoriei în care aceștia au fost implicați, folosind informațiile documentare, destul de puține de altfel, sau utilizând bogatul tezaur folcloric. Haiducia, un fenomen care este parte importantă a istoriei românilor, trebuie prezentată discernând între mit și realitate, fapt nu tocmai ușor de realizat, omul din popor idealizând faptele marilor haiduci, dăruindu-le însușiri suprafirești, absolvindu-i de multe ori de fărădelegile făcute. Haiduci sau tâlhari?! Este o întrebare firească, dar a răspunde nu este tocmai ușor. De altfel, considerăm că o delimitare strictă nu se poate realiza, cu toate că am aflat și cazuri în care personajul, urmărit și mediatizat, precum Pantelimon Toader Adumitroaie, n-a ucis, n-a jefuit săraci și biserici, a ajutat pe nevoiași și, de altfel, a putut părăsi codrul, iar, după un proces, care a făcut mare vâlvă, s-a întors la o viață liniștită de gospodar în satul său¹. Cea mai pertinentă (și la care subscriem) este opinia lui Dan Horia Mazilu, urmărind *Legea și fărădelegea în lumea veche românească*: „Prin urmare brigand sau ocrotitor al săracilor? Justițiar sau tâlhar de drumul mare? După părerea mea, în această mare departajare este vorba mai mult obsesia învățaților de a despărți apele de uscat, de a-i separa net pe haiduci de tâlhari. Cred că, în realitate, a existat o întreținere”².

Pentru autorități, care trebuiau să mențină ordinea, dar și împotriva cărora se îndrepta lupta haiducilor de cele mai multe ori, toți erau tâlhari. Omul din popor nu putea să-l ierte pe cel ce jefuia o biserică sau pe oamenii săraci și acela era pentru el „tâlharul”. Haiduc era cel ce împărțea din prada sa cu cei aflați în nevoi și care pedepsea pe asupritori. Țările balcanice, pentru o lungă perioadă de timp, au fost sub ocupație străină și aici haiducul a devenit și un erou al luptei naționale. Faptele sale au fost idealizate, atât de literatura populară, cât și de cea cultă, mai ales în perioada romantică a secolului al XIX-lea.

Primii haiduci pomeniți în documente sunt cei din garda domnească, corp înființat de Ieremia Movilă, după model polonez. În Transilvania, în secolul al XVI-lea, sub numele de haiduci erau mercenarii originari din Serbia sau Ungaria, care primeau arme și muniții și luptau pentru pradă. Erau angajați și de domnii din Țara Românească și Moldova³. La sfârșitul secolului al XVI-lea sunt amintiți celebrii haiduci balcanici Baba Novac, Deli Marco, Gheorghe Raț și Deli Sava și Mihail Horvath, care s-au alăturat luptei lui Mihail Viteazul⁴.

* Școala Gimnazială „Constantin Paștiru” Grințieș, jud. Neamț.

¹ Serviciul Județean al Arhivelor Naționale Neamț (în continuare SJAN Neamț), Fond Cabinetul de Instrucție-Tribunalul Neamț, dosar 174/1913, ff. 1-516, pe larg. A fost apărut la proces de avocatul și ziaristul N.D. Cocea, celebru în epocă. Vezi și M. Stoian, *Reabilitarea unui haiduc*, Editura Tineretului, București, 1968, cu inerențele tare ale epocii.

² D.H. Mazilu, *Lege și fărădelege în lumea veche românească*, Editura Polirom, Iași, 2006, p. 130.

³ N. Grigoraș, *Instituții feudale din Moldova*, Editura Academiei R.S.R., București, 1971, p. 173; O. Sachelarie, N. Stoicescu, coord., *Instituții feudale din Țările Române. Dicționar*, Editura Academiei RSR, București, 1988, p. 213.

⁴ N. Stoicescu, *Curteni și slujitori*, Editura Militară, București, 1968, p. 78.

Încă de la începutul secolului al XVII-lea, sunt consemnate prin documente jafurile pe care acești haiduci-militari-mercenari le-au făcut asupra curților boierești, asupra orașelor sau chiar a bisericilor și mănăstirilor⁵. În secolul al XVII-lea, omul din popor a început să folosească termenul de haiduc pentru a denumi pe tâlhari în general, pe cei care aveau o organizare evasi-militară și acționau în bandă. În secolul al XVIII-lea, regimul fanariot a născut o exploatare a țaranului nemaîntâlnită până atunci. Au luat calea codrului țaranii care n-au mai putut suporta jugul ciocoilor greci sau români. Țăranul-haiduc n-a jefuit pe semenii săi obișnuiți, mănăstiri sau biserici, ci pe boieri, pe ciocoi, pe cârciumarii bogați, orândarii români sau străini. Nu mai era tâlharul ordinar, ci era haiduc, petrecându-se în mentalul colectiv o sensibilă diferențiere între cei doi termeni „haiduc” și „tâlhar”. Haiducul a devenit atunci și luptător împotriva acelor „lupi flămânzi ai Fanarului”, după cum spunea C.D. Aricescu⁶.

Haiducul român a fost în principal „un campion al luptei sociale”, după cum menționa Adrian Fochi⁷, dar, mai ales în secolul fanariot în Țările Române, și în mod deosebit în Transilvania, haiducul a luptat și pentru eliberare națională precum cleptul grec, kaciakul albanez sau haiducul sârb. Literatura populară i-a absolvit pe haiduci de păcate, iar literatura cultă a secolului al XIX-lea a idealizat lupta lor împotriva fanarioților și a turcilor. „Zavera”, ridicarea la luptă de la 1821, a cuprins în rândurile ei și pe mai mulți haiduci români sau greci și sârbi și amintim pe Nicola Abraș, Ghiță Haiducul, Iordache Olimpiotul, Gheorghe Cârjaliul sau Iancu Jianu⁸. Haiducii n-au lipsit nici după 1821 și au devenit vestiți căpitani de bande ca Ioniță Tunsu, Nicolae Grozea, Radu Anghel, Andrii Popa, Codin, Badiul, Tobultoc și alții. Nici în secolul al XX-lea haiducii n-au lipsit din istoria românilor și au fost prezenți în documente și presa vremii Pantelimon Toader, Ion Florea, frații Baltă sau vestitul Coroi. După 1947, precum haiducii de odinioară, s-au ridicat împotriva regimului comunist militari, legionari, țărăniști, chiaburi. Unele grupuri și-au dat numele de haiduci precum „Haiducii Muscelului”⁹.

Munții Neamțului au fost până la pînă la 1918 la hotarul dintre Moldova și Ardeal și masivul păduros al Bistriței mijlocii era cel mai bogat din întreaga Moldovă. Din vechime, pe poteci știute de localnici, se trecea dintr-o țară în alta, prin așa numita „vamă a ursului”. Treceau păstorii autohtoni sau tuțuienii, treceau imigranții Ardealului, treceau haiducii urmăriți de putere. La 1566, Ștefan Mâzgă, pretendent la tronul Moldovei (se erija în urmaș al lui Ștefan cel Mare) a trecut prin pasul Tulgheș cu o armată „de strânsură” formată din lefegii, haiduci și ciobani, mizând pe surpriză. Dar trupele domnești ale lui Alexandru Lăpușneanu au înfrânt pe uzurpator care a intrat pe mâna călăului¹⁰.

În veacul al XVIII-lea, când asupra habsburgică se întea, din Ardeal au pornit spre Moldova și Țara Românească mulțime de români, uneori sate întregi în frunte cu preoții lor. Pe cărările din munți îi conduceau haiducii Grigorie, Onu, Nica Păun sau vestitul Vasile cel Mare¹¹.

Haiducul Vasile cel Mare, care-și avea sălașul în muntele Grințieșului, trecea deseori munții dintr-o țară în alta. Se spune că a pedepsit pe preotul Mihăilă Tăslăoanu din Bilbor pentru că a trecut la

⁵ Spre exemplu, în 1607, un atac al haiducilor în timpul lui Constantin Movilă, asupra mănăstirii Sf. Troițe (*DIR*, A, XVII, vol. II, p. 136-137).

⁶ C.D. Aricescu, *Istoria revoluției române de la 1821*, Craiova 1874, p. 5.

⁷ Adrian Fochi, *Cântecul epic tradițional. Încercare de sinteză*, Editura Științifică și Enciclopedică, București, 1925, p. 159.

⁸ vezi *Revoluția din 1821 condusă de Tudor Vladimirescu. Documente externe*, Editura Academiei RSR, București, 1980; *Documente privind istoria românilor. Răscoala de la 1821*, vol. V, Editura Academiei RPR, București, 1962.

⁹ Roșca Ion Sfatu din Bârsana, chiabur fiind, a luat codrului și a haiducit urmărit de Securitate. A rămas cântecul lui care începe așa: „Vai săracu pribeagu / Toată ziua calcă-n frunză / Și noaptea nu se descultă...” (M. Bîlțiu, P. Bîlțiu, *Folclor din Maramureș*, vol. II, Editura Ethnologica, Baia Mare 2006, p. 131).

¹⁰ Grigore Ureche, *Letopisețul Țării Moldovei*, ediție îngrijită de P.P. Panaitescu, București, 1958, p. 192.

¹¹ D. Dieaconu, *La poale de Ceahlău – oameni, locuri, fapte între istorie și legendă*, Editura Cetatea Doamnei, Piatra-Neamț, 2006, p. 66.

uniație și se știa că devenise „spaima ovreilor”, jefuind pe cârciumarii și negustorii evrei¹². Fusese de meserie stoler, după cum spunea și cântecul său: „Toată vara-n Grințieș/ Și iarna stoler la Ieși”¹³, dar un abuz boieresc l-a mânat spre codru. Mihail Sadoveanu, în operele căruia haiducul din munții Neamțului apare adesea (Ilie Răcoare, Andrei Rusu, Ion Pietraru, Ion Florea), scrie despre isprăvile lui Vasile cel Mare în „Județ al sârmanilor” sau „Iarmarocul Sf. Ilie”. Află de la un bătrân că „Vasile Cel Mare se lăsa din munți prin pădurile noastre și ieșea la drumul împărătesc, tocmai la vremea iarmarocului istuia... Și ieșea-n calea boierilor...”¹⁴.

Haiducul apare în numeroase cântece, legende și povestiri ale muntenilor din Neamț și Suceava, uneori fiind autorul unor fapte fantastice. Se spune că el i-ar fi alungat pe țigani laieși din Pârâul Cârjii (sau Poiana Largului), atunci când aceștia începuseră a-i jefui pe săteni; de asemenea, aflăm că Piatra Teiului ar fi căpătat acest nume după ce într-o noapte haiducii din banda sa s-au oprit lângă stâncă să-și împartă prăzile. Au organizat o întrecere de aruncare a baltagului și Vasile cel Mare a reușit să-l împlante în vârful stâncii, în acel loc ieșind apoi un tei¹⁵.

Wilhelm de Kotzebue a fost unul dintre marii prieteni ai poporului român, despre care Mihail Sadoveanu scria: „Mulți străini au trecut prin țările noastre și au vorbit despre noi. Niciunul însă n-a pătruns așa de bine sufletul nostru cum a pătruns Kotzebue; nimeni n-a văzut așa de limpede, n-a judecat așa de drept”¹⁶. Wilhelm de Kotzebue, prezent în Moldova anului 1850, menționa faptul că „sunt mulți vagabonzi care la întâmplare privesc și hoția ca un izvor de câștig. Toți țiganii care nu muncesc pământul fac parte din acest soi de oameni și numărul lor nu urcă la mai multe mii. O călcare a unei case boierești sau o întreprindere pornită din spirit de asociere este un lucru foarte rar (...). Cel din urmă căpitan de hoți vestit care mai trăiește în gura poporului a fost Ion Pietraru și el își alesese tocmai pădurile prin care treceam acum (în zona mănăstirii Neamț, n.n.) pentru săvârșirea faptelor sale. Pe aici trăia cu tovarășii săi încă din anul 1834”. Schița și un mic portret al haiducului: „un om frumos și înalt și în vârstă matură în care din pricina feluritelor cingători femeiești ce le avea în portul său de arnăut fantastic nu se mai vedea fiul de țăran”¹⁷.

Informațiile despre Pietraru (sau Chetraru) sunt puține și uneori contradictorii, dar istoria haiducului se poate totuși întregi. Se cunoaște faptul că era originar dintr-o localitate de lângă Târgu-Neamț și că se trăgea dintr-o familie de pietrari¹⁸. Alexandru Asachi scria în 1873 o poveste despre Ion Pietraru, după ce a cercetat documentele de epocă, dar folosindu-se și mărturia lui Gavril Buzatu, pe care l-a aflat la mănăstirea Secu, unde s-a călugărit¹⁹. Se spune că a început să facă mici prădăciuni cu un grup de „haidăi”, prima „călcare” fiind „Hanul lui Pătulă” al unui evreu din Târgu-Neamț, dar în scurt timp și-a strâns o bandă de 40 de oameni și jafurile s-au înmulțit în întreaga Moldovă. Printre aghiotanții săi se aflau Vasile Mutu, Ion Sandu și Gavril Buzatu, ultimul numit fiind un rob țigan fugit în codru. Wilhelm de Kotzebue afirma că Pietraru ar fi cerut sprijinul boieroaicei Cantacuzino, stăpâna de la Hangu și Bălțătești, pentru a cere iertare domnitorului, ruda sa. Pentru că n-a săvârșit niciun omor, a fost iertat,

¹² I. Șandru, *Pe urmele lui Octav Codru Tăslăoanu*, Editura Albatros, București, 1996, p. 24; D. Dieaconu, *Evreii din Moldova de nord de la primele așezări până la 1938 – cu privire specială asupra județului Neamț*, Editura Cetatea Doamnei, Piatra-Neamț, Editura Universitară, București, 2009, p. 111.

¹³ SJAN Neamț, Fond Gavril Galinescu, dosar 12/1935-1940, f. 5; C. Panțiru, *Grințieș, munte rotat – monografie*, Editura Panteon, Piatra-Neamț, 1996, coperta IV.

¹⁴ M. Sadoveanu, *Vameșii de drumul mare*, Editura Scrisul românesc, Craiova, 1994.

¹⁵ „Șezătoarea”, an VII, 1898, pp. 105-112; *Muntele Ceahlău în legende și povestiri*, antologie de D. Dieaconu și M. Panțiru, Editura Cetatea Doamnei, Piatra-Neamț, 2011, pp. 45-48. Povestea am aflat-o și de la un preot originar din Poiana Largului, Ilie Ioan.

¹⁶ M. Sadoveanu, *Vameșii de drumul mare*, p. 10.

¹⁷ W. de Kotzebue, *Din Moldova. Tablouri și schițe din 1850*, Cu o introducere de Gala Galaction, Iași, 1844, p. 26.

¹⁸ Al. Vasiliu, *Povești și legende*, București, 1928, pp. 236-237.

¹⁹ Al. Asachi, *Ion Pietraru Banditul*, în „Calendar pentru poporul român pe anul 1873, Iași 1873, p. 44.

contând și intervenția mitropolitului Veniamin Costache, care aflase că haiducul sprijinise cu bani schituri sărace din munții Neamțului²⁰.

Vorbele lui Ion Pietraru au fost preluate de popor: „Am prins pe ciocoi de barbă/ Și am să-l pun să pască iarbă!”. Veniamin Costache spunea: „Am să-l călugăresc și are să se stângă în liniștea și în îndurarea Domnului... Acesta-i un om rătăcit...”²¹. Gavril Buzatu, băgat în temniță, ca să scape de moarte, a ales să îmbrace haina roșie și rușinoasă de călău în 1836. Ion Pietraru a însoțit pe mitropolit ani de-a rândul în vizitele canonice pe la schituri și mănăstiri, doar el singur și nimeni nu a încercat să-i facă vreun rău, dar, într-una dintre vizitele la mănăstirea Neamțului, a cerut iertare mitropolitului și a fugit în codru. Și-a făcut o bandă și mai grozavă și omul din popor a spus: „Frunză verde de secară/ A ieșit Pietraru iară...”. Cu banda sa de 40 de oameni „a început să prade în toată Moldova”, mutându-se în Țara de Jos: „Cine trece-n Lunca Mare!/ Ion Pietreanu călare/ Cu celmauă despre soare/ Cât o roată de cal mare/ Cu trei rânduri de pistoale/ Și-un baltag legat de șale”...²²

S-a apucat de băut și asta l-a pierdut. Unele mărturii spun că a fost prins la Răchitoasa, județul Bacău, fiind surprins dormind beat pe o căpiță de fân. Documentele arhivelor ieșene arată că a fost prins în munții Grințieșului de poterași. A fost spânzurat la Movila Saranda, la Frumoasa, lângă Iași de chiar tovarășul său Gavril Buzatu. S-a arătat viteaz și ultimele sale vorbe au fost: „Iertați-mă, fraților!”²³. Este interesantă opinia lui Alecu Russo, contemporan evenimentelor, despre Pietraru: „Hoț, dar om cinstit!”²⁴.

Un vestit căpitan de haiduci în munții Neamțului a fost Ion Florea, care a devenit celebru, nu doar datorită jafurilor asupra ciocoilor și binefacerilor făcute nevoiașilor, dar și printr-o celebră evadare din ocele de la Telega, la fel haiducul Grozea cu 50 de ani înainte. În 1895, haiducul este împușcat de un jandarm lângă mănăstirea Neamț²⁵.

La începutul secolului al XX-lea, un alt haiduc al Neamțului, devenit celebru în întreaga Românie și nu numai, a fost Pantelimon Toader Adumitroaie din Răucești. Faptele lui s-au aflat în atenția susținută a autorităților, dar și a marilor ziare „Dimineața” și „Adevărul”. N.D. Cocea a venit în munții Neamțului să-l întâlnească pe Pantelimon și l-a sprijinit atunci când a fost arestat și judecat. Ziarele românești se străine se întreceau în a descrie cu ironie, curiozitate și umor, de cele mai multe ori, faptele sale și neputința puterilor de a-l prinde. Țăranii îl protejau, îl adăposteau și îi vesteau primejdiile. Erau caraghioși jandarmii tunși scurt și cu mustățile unse, îmbrăcați în haine țărănești închiriate care străbăteau satele. Sătenii începeau să chiuipe pe dată: „Auzi codrul cum răsună! Iuu! Iuu!”. Și haiducul se înfunda în adâncul codrilor. Pantelimon n-a ucis pe nimeni și la tribunal pledoaria sa, sprijinită de N.D. Cocea, a impresionat și juriul a stabilit eliberarea sa. A murit ca gospodar cu cinste în satul său²⁶.

Un alt haiduc (sau mai mult tâlhar) vestit al Neamțului a fost Niculiță, isprăvile sale apărând în paginile ziarelor și în documente din arhive. A devenit cunoscută întâlnirea unui reporter nemțean cu acesta în munții Bistriței. Era îmbrăcat în haine de jandarm și purta revolver. Se arată încântat de atenția gazetei și răspunde cu umor la întrebări. A povestit despre modul în care a ajuns în codri: a furat o brățară de la un bijutier pentru iubita sa, care i-a cerut-o ultimativ, căci altfel îl părăsește. Până a furat-

²⁰ *Ibidem*, p. 45; W. de Kotzebue, *Din Moldova. Tablouri și schițe din 1850*, p. 81.

²¹ M. Sadoveanu, *Vameșii de drumul mare*, p. 10

²² V. Alecsandri, *Poezii populare ale românilor*, vol I, Editura Minerva, București, 1973, p. 296. Se spune că Ion Pietraru și-a făcut el însuși cântecul și i-a pus pe țigani lăutari să-l învețe.

²³ W. de Kotzebue, *op. cit.*, p. 17; Gh. Ungureanu, *Mai fără milostivire ca oricare altul* în „Magazin Istoric”, nr. 9, sept. 1970.

²⁴ Al. Russo, *Scrieri*, ed. de P.V. Haneș, București, 1908, p. 180.

²⁵ M. Sadoveanu, *Un prieten al nostru*, în „Viața românească”, nr. 2, 1911; N. Vornicescu, A. Sever, *În afara legii – Ion Florea*, Editura Junimea, Iași, 1976, pp. 24-167.

²⁶ SJAN Neamț, Fond Cabinetul de Instrucție-Tribunalul Neamț, dosar 174/1913, ff. 1-516; M. Stoian, *Reabilitarea unui haiduc*, Editura Tineretului, București, 1968, p. 15 și urm.

o, aceasta deja fugise cu altul și a rămas în păduri. Vizita adesea orașul Piatra, se plimba pe bulevard, admira vitrinele. A tăiat firele de telefon între Tulgheș și Piatra și de frica lui băncile de la Tulgheș și-au mutat tezaurul. Borsecul a pus pe capul lui 100.000 de lei, dar haiducul credea că e prea puțin. Adăuga că a ars Buik-ul domnului Dobreanu (prefectul județului) fiindcă îi plăcea doar Fiat-ul²⁷.

Unul dintre temuții haiduci (sau tâlhari) ai neamțului interbelic a fost Gafița, prins de putere în 1925. Ziarele nemțene îi ziceau „Spaima munților”. O bătrână de la poale de Ceahlău, de 98 de ani, își amintea că tatăl său a fost unul dintre poterașii care l-au hărțuit pe Gafița. Într-o noapte, Gafița a intrat în casă cu pușca, dorind să-l omoare. Tatăl dormea pe un pat alături de cei trei copii ai săi mici. Gafița a părăsit în liniște casa, dar i-a lăsat un bilet spunându-i că s-a aflat la capătul puștii sale. Un sătean din satul Schit, comuna Ceahlău, îmi povestea că Gafița a răpit pe sora străbunicii sale, o femeie blondă foarte frumoasă, pe care a ținut-o în codri cu el până a fost prins, iar fata a fost împușcată de jandarmi. A fost cea de-a doua femeie care l-a urmat pe Gafița în codri și sfârșea de gloanțe. Un bătrân îmi recita versurile: „Gafița cel vestit/ Duce fetele la Schit./ El le duce în pădure/ Și le-nvață ca să fure”²⁸.

O altă bandă din munții Neamțului a fost cea a lui Luncan. Au avut curajul să jefuiască pe însăși prefectul județului în muntele Hangului, dar cetașii au fost prinși și apoi nu s-a mai auzit de ea²⁹. În satele din Neamț, la Anul Nou, tinerii prezintă o piesă de teatru, „Banda lui Luncan”, ilustrându-se prinderea cetei de către putere, cu cântece și balade.

Un anume Pleocă jefuia în munți, avându-și sălașul pe vârful Grințieșului. Un bătrân îmi spunea că era doar un „vițelar”, fura vitele oamenilor de pe izlazuri. De altfel a și fost prins de către săteni și predat jandarmilor. Oamenii din Borca, atunci când a fost dus la postul de miliție din sat, se plâneau că de ce nu l-au omorât cei ce l-au prins, că mare bine le-ar fi făcut. De altfel, cei ce l-au capturat au trăit cu frica răzbunării, iar Pleocă era un „adevărat urs de om”³⁰.

Încheiem periplul nostru cu celebra bandă a fraților Baltă despre care s-au scris multe, și noi am completat cu ce am aflat din surse arhivistice sau din mărturiile orale, mai trăind încă cei care i-au cunoscut. Părerile sunt împărțite, unii considerând că Dumitru Negrescu ar fi fost mai omenos, iar Nicolae și Costică erau mai mult tâlhari decât haiduci. Cele mai veridice, din punctul nostru de vedere, par a fi documentele de arhivă. În 1925 deja făcuseră mai multe tâlhării și sunt prinși. Au scăpat de la Doftana, Ocnele Mari și din arestul de la Piatra. Ziarele vorbeau despre Niculiță Negrescu, zis Baltă, cu fratele mai mic, Dumitru, și cu o soră, complice³¹. În 1936-1937, frații Negrescu au apucat din nou calea codrului, jefuind pe sătenii mai înstăriți din zona Târgu-Neamț. În 1938 sunt prinși de jandarmii din Bălțătești și Poliția din Târgu-Neamț, trimiși în judecată și condamnați pentru doi ani. Peste un an sunt eliberați cu condiția „să se facă oameni de treabă”. Dar, la scurt timp, au revenit în codri și au început să jefuiască pe săteni, mânăstiri, să tortureze pe călugări. În 1942 este prins Nicolae Baltă de către jandarmi și condamnat la 25 de ani de muncă silnică. Fuge de la Penitenciarul Iași la scurt timp. În bandă intră și dezertori de armată și armamentul este tot mai bun: automate și grenade și banda, de peste 30 de oameni, se împarte în două³².

În 1942, li se alătură Maria Cozma, numită mai târziu „Păunița Codrilor”, care va deveni ibovnica lui Dumitru Negrescu, zis Baltă. Jafurile sunt multe, la drumul mare, cârciumi, prăvălii, sunt atacate schiturile Sihla și Sihăstria și călugării sunt chinuiți. Părintele Ilie Cleopa este silit să-i cunune pe cei doi³³. Au atacat și camioane sovietice pe Dealul Petru-Vodă. Un document al Curții Marțiale Iași

²⁷ „Telegraful”, 25 aprilie 1927, Piatra-Neamț

²⁸ D. Dieaconu, *Tâlhăria și haiducia la români. Jefuitorii cu arme*, Editura Universitară, București, 2014, pp. 213-214

²⁹ „Telegraful”, 6 octombrie 1927, Piatra-Neamț.

³⁰ Mărturie de la fostul pădurar Ghiță Ceapă, sat Grințieșu Mare, comuna Grințieș, județul Neamț, cel care l-a prins. SJAN Neamț, Miliția Neamț, dosar 13/1950, f. 2.

³¹ „Telegraful”, 21 august 1925

³² SJAN Neamț, Fond Legiunea de Jandarmi, dosar 19/1946, ff. 1-213

³³ SJAN Neamț, Fond Tribunalul Neamț, dosar nr. 2372/1945, f. 3-4, 10, 21-22, 135-136.

arată că frații Baltă au comis 15 tâlhării, 2 crime de tâlhărie, 4 furturi calificate³⁴. Documentele de arhivă demonstrează însă mult mai multe tâlhării. În august 1945, după moartea lui Niculiță, împușcat de jandarmi, Costică și Mitiță se despart. Costică are o bandă mai numeroasă și dă mai multe lovituri pe Valea Muntelui, comițând mai multe crime. Undeva la Sabasa, Borca, banda se întâlnește frontal cu o trupă de jandarmi, care, în general, ocoleau banda, căci confruntările puteau lesne să ducă la moarte de om. De frică, jandarmii au tras și Costică Baltă a fost împușcat în cap³⁵. Dumitru Baltă, cu nouă tovarăși, a atacat mănăstirea Neamț, apărată de călugări și jandarmi în frunte cu arhimandritului Vladimir Muscă cu succes. Dumitru Negrescu a fost ucis și el de un anume Petre, un tânăr ce se alăturase de puțin bandei, care l-a lovit cu baltagul pe la spate. Era omul autorităților care voiau să termine cu bandiții. Banda s-a destrămat după moartea fraților Baltă și astfel s-a încheiat povestea ultimei bande din istoria Moldovei³⁶. Maria Cozma a împlinit 18 ani în timpul judecății și a recunoscut că a stat patru ani în păduri cu Dumitru Negrescu, zis Baltă. A fost condamnată, dar a fost eliberată repede pentru bună purtare și s-a căsătorit cu un gospodar din Tazlău³⁷. Povestea ei, romanțată, apare în romanul *Cicatricea* al lui Lucian Strochi și în *Chetronia* a lui Constantin Ardeleanu sau în „Formula As”³⁸. Documentele de arhivă contrazic povestea haiducească și prezintă o bandă de tâlhari. Dar povestea a fost frumoasă și a plăcut, atrăgând atenția unui post național precum Antena 3 care a realizat filmul *Ultimul haiduc al României* în anul 2012.

Haiduci sau tâlhari?!

De bună seamă că omul din popor a fost cel care a decis: i-a uitat sau le-a păstrat amintirea. Haiducii munților Neamțului n-au fost uitați de muntenii pe care nu de puține ori i-au ajutat, i-au adăpostit, le-au vestit primejdiile. Le cântă isprăvile chiar și după 200 de ani³⁹. Dar pe tâlhari nu i-au ajutat, ba mai mult au luat parte la „goanele obștești” care au dus la prinderea lor și, cel mai important, i-au uitat.

³⁴ *Ibidem*, dosar nr. 2775/1945, ff.1-3.

³⁵ *Ibidem*, dosar nr. 982/1947, f. 11.

³⁶ *Ibidem*, Fond Legiunea de Jandarmi, dosar 19/1946, ff. 1-213; C. Ardeleanu, *Chetronia*, Societatea Scriitorilor Militari, București, 2005, pp. 8-176.

³⁷ SJAN Neamț, Fond Tribunalul Neamț, dosar nr. 443/1947, ff. 49, 446, 452.

³⁸ C. Ardeleanu, *Chetronia*, Soc. Scriitorilor Militari, București, 2005; L. Strochi, *Cicatricea*, Editura Răzeșu, Piatra-Neamț, 1996; B. Lupescu, *Păunița Codrilor*, în „Formula As”, an XII, nr. 544, decembrie 2002.

³⁹ Pe valea Bistriței în județele Suceava și Neamț se păstrează în sate piesele de teatru folcloric haiducesc. *Banda lui Bujor* (haiducul Ștefan Bujor a haiducit în Moldova și a murit în 1811, cu 200 de ani înainte) prezintă într-o piesă de teatru popular o acțiune susținută între haiduci și poteră, cu mai multe balade și cântece cu versuri publicate de Alecsandri, Russo sau Hasdeu, din balade închinat lui Codreanu, Bujor, Mihai Florea, Grozea, Tunsu, Jianu, Pomohaci sau unele inedite (vezi pe larg I. Asavei, D. Dieaconu, *Haiducii Bistriței*, în „Monitorul de Neamț”, Piatra-Neamț, 29 decembrie 2009 sau, *Anexe în D. Dieaconu, coord., Haiduci și tâlhari. Contribuții de mitologie și antropologie istorică*, Editura Limes, Cluj-Napoca, 2013). În Grințieș, un ansamblu coral bărbătesc – *Ceata lui Vasile cel Mare*, înființată în 2017, cântă doinele și baladele haiducilor din Neamț.

BISERICA ORTODOXĂ DIN BASARABIA ÎN ANII PRIMULUI RĂZBOI MONDIAL

Mihail BULMAGA *

La începutul Primului Război Mondial, din punct de vedere bisericesc, gubernia Basarabia a format o singură eparhie, cu centrul la Chișinău, fiind numită Arhiepiscopia Chișinăului și Hotinului. În fruntea acesteia se afla un arhieru, cu rangul de episcop sau arhiepiscop, care era asistat de doi episcopi vicari. Conform statisticii, în anul 1918, în Basarabia existau 946 de parohii, împărțite în 38 de blagocinii, în care slujeau 1 061 de preoți, 21 de diaconi și 1 030 de cântăreți¹. Mănăstirile erau în număr de 20, dintre care 13 mănăstiri de călugări și 7 mănăstiri de maici, în care viețuiau în total 2 762 de călugări și călugărițe².

În anul 1914 au avut loc schimbări la nivelul conducerii eparhiei Chișinăului și Hotinului, astfel că Sfântul Sinod a decis transferarea arhiepiscopului Serafim Ciceagov în orașul Tver, iar în scaunul arhiepiscopal de la Chișinău a fost numit prin ucaz împărătesc, la data de 20 martie 1914, arhiepiscopul Platon Rojdenstvenskii, fost arhiepiscop al Americii de Nord și Alaska³. În funcția de vicari se aflau atunci, episcopul Gavriil Cepur al Cetății Albe, din anul 1911 și episcopul Neofit Slednicov al Ismailului, din anul 1913, care va fi urmat, din 13 noiembrie 1914, de episcopul Dionisie Sosnovski. Șederea arhiepiscopului Platon la Chișinău nu a fost una îndelungată, la sfârșitul anului 1915 acesta fiind transferat în Georgia⁴. În locul lui a fost numit episcopul Anastasie Gribanovski de Holmsk și Liublinsk, care însă a rămas fără eparhie, după ce a fost ocupată de germani⁵. Episcopul Anastasie, ulterior arhiepiscop va conduce Eparhia Chișinăului și Hotinului până în anul 1918.

Înrăutățirea situației internaționale, după asasinarea la 28 iunie 1914 a arhiducelui Franz Ferdinand al Austriei, moștenitor al tronului Austro-Ungariei, a dus la izbucnirea Primului Război Mondial. Basarabia, ca gubernie de frontieră învecinată cu Imperiul Austro-Ungar, a fost afectată în mod direct. Din acest motiv, la data de 28 iulie 1914, în gubernie, a fost anunțată starea de război⁶ cu două zile înaintea intrării oficiale a Imperiului Rus în război. În ziua de 1 august 1914, Împăratul Nicolae al II-lea se adresa către supușii imperiului cu un manifest în care aducea la cunoștință că Germania a declarat război Rusiei și îi chema pe aceștia să apere cinstea, onoarea, integritatea și locul Imperiului Rus între marile puteri⁷. În concordanță cu acțiunile statului, Biserica a luat măsurile necesare pentru a susține cauza războiului. Arhiepiscopul Platon a trimis o circulară preoților din cuprinsul eparhiei. Aceștia au primit indicația ca să ducă neapărat la îndeplinire ordinele trimise de Consistoriul Duhovnicesc, pentru a susține și a fi părtași la apărarea imperiului. Vestea începerii războiului a fost adusă la cunoștință basarabenilor în prima zi de duminică, după publicarea manifestului. Înainte de Sfânta Slujbă preoții din parohii și mănăstiri au citit manifestul în limba înțeleasă de enoriași, adică limba română. Manifestul Împăratului a fost citit în Chișinău de către arhiepiscopul Platon în piața catedralei, în fața icoanei Maicii Domnului de la Hârbovăț, unde a săvârșit o slujbă specială pentru

* Parohia „Tuturor Sfinților Moldovei”, Protopopiatul Chișinău IV, Mitropolia Moldovei.

¹ *Tablouri statistice*, în „Luminătorul”, nr. 7, Chișinău, Tipografia Eparhială, 1919, p. 3.

² *Ibidem*, p. 4-7.

³ Iosif Parhomovici, *Arhiepiscopul Platon*, în „Revista Societății Istorico-Arheologice Bisericești din Chișinău”, vol. 19, Tipografia Eparhială, Chișinău, 1929, p. 10.

⁴ *Назначение Высокопреосвященного Платона*, în „Кишиневския Епархиальные Ведомости”, nr. 50, Chișinău, Tipografia Eparhială, 1915, p. 599.

⁵ Iosif Parhomovici, *Arhiepiscopul Anastasie*, în „Revista Societății Istorico-Arheologice Bisericești din Chișinău”, vol. 19, Tipografia Eparhială, Chișinău, 1929, p. 59.

⁶ *Объявление*, în „Кишиневския Епархиальные Ведомости”, nr. 29-30, Chișinău, Tipografia Eparhială, 1914, p. 336.

⁷ Отдел Официальный, *loc. cit.*, p. 325.

dăruirea biruinței împotriva dușmanilor, la care au luat parte conducerea gubernială, conducerea militară și garnizoana militară din Chișinău⁸.

Având în vedere starea de război, la câteva zile după anunțarea acesteia, din inițiativa arhiepiscopului, a fost constituit un organ special, numit Comitetul Duhovnesc. Acesta avea menirea să gestioneze și să coordoneze centralizat acțiunile sociale și pastoral-misionare ale eparhiei în privința războiului și a consecințelor acestuia⁹. În data de 12 august 1914, acest comitet a convocat la Chișinău Congresul blagocinilor și superiorilor școlilor duhovnicești și parohiale din cuprinsul eparhiei. Scopul adunării era acela de a mobiliza prin diferite metode clerul basarabean în acțiuni menite să satisfacă cerințele duhovnicești ale soldaților și familiilor lor rămase acasă, să ridice spiritul patriotic în popor, să ajute statul în susținerea cauzei războiului și la îngrijirea răniților, bolnavilor și orfanilor de război. Printre deciziile luate s-au numărat: manifestarea unei atenții deosebite din partea clerului față de familiile celor plecați pe front, înființarea unui Detașament Duhovnesc, care să se afle în mijlocul soldaților pe câmpul de luptă susținându-i și îngrijind de bolnavi, înființarea unui lazaret în clădirile instituțiilor de învățământ duhovnesc din Chișinău, organizarea unei campanii de colectare a banilor, hainelor și produselor alimentare pentru necesitățile războiului, și nu în ultimul rând deschiderea în școlile basarabene câte un atelier pentru confecționarea albiturilor și lenjeriei pentru soldații răniți și bolnavi¹⁰.

Mobilizarea generală a lăsat numeroase familii basarabene fără bărbați, soțiile și copiii acestora rămânând fără ajutor și cu riscul de a ajunge văduve și orfani. Conform indicațiilor Comitetului Duhovnesc, preoții avea obligația de a se îngriji în mod deosebit în parohie de cei chemați la război și de familiile lor. În privința celor chemați la război, înainte de înrolare trebuiau să-i mărturisească și să-i împărtășească, iar mai apoi prin săvârșirea unui Tedeum fastuos, să-i binecuvânteze pentru drum. Către enoriașii rămași, trebuiau să se adreseze la fiecare predică cu cuvinte de mângâiere și liniștire. În zilele de duminică și sărbătoare, urma să-i pomenească în rugăciuni pe cei plecați pe front, rugându-se pentru victorie. De asemenea, preoții se îngrijeau și de starea materială a familiilor celor plecați pe front, conform indicației Arhiepiscopului Platon, din 2 august 1914, preoții trebuiau să dispună cu ajutorul celorlalți enoriași din parohie, acordarea ajutorului necesar familiilor a căror membrii fuseseră înrolați la război, pentru a se să strângă la timp roadele de pe câmpuri¹¹. În fiecare parohie a fost creat câte un Consiliu de Administrație din doi sau trei enoriași mai de seamă, care aveau în grijă familiile celor plecați pe front. De asemenea, preoții urmau să anunțe conducerea eparhială despre copiii rămași orfani, pentru a fi îngrijiți și educați în mănăstiri, după permisiunea rudelor¹².

Detașamentul Duhovnesc a fost constituit sub conducerea Comitetului Duhovnesc. Acesta era format din câte un preot ales din fiecare blagocinie, iar în imposibilitatea înaintării vreunui reprezentant, era delegat un ieromonah din mănăstire. Aceștia aveau cu ei permanent chivotul cu Sfintele Taine, veșminte, liturghier, molitfelnic, evanghelie, cruce, cadelniță și antimis eliberat de Consistoriul Duhovnesc. Scopul detașamentului era acela de a satisface necesitățile duhovnicești ale soldaților și să îngrijească de răniți pe front. Ca urmare, ei au urmat în decurs de 10 zile, la Chișinău, un curs special de îngrijire a răniților, care a fost condus de medicul Toma Ciorbă¹³, iar mai apoi au fost repartizați în

⁸ *Епархиальная хроника*, în „Кишиневския Епархиальныя Въдомости”, nr. 31, Chișinău, Tipografia Eparhială, 1914, p. 1326.

⁹ Iosif Parhomovici, *Arhiepiscopul Platon*, în „Revista Societății Istorico-Arheologice Bisericești din Chișinău”, vol. 19, Tipografia Eparhială, Chișinău, 1929, p. 14.

¹⁰ *Съезд о. о. благочинных и наблюдателей церковных школ Кишиневской епархии 31 июля 1914 года*, în „Кишиневския Епархиальныя Въдомости”, nr. 32-33, Chișinău, Tipografia Eparhială, 1914, p. 1331-1339.

¹¹ Архиепископ Платон. *Боголюбезнымъ отцамъ пастырями Бессарабской земли*, în „Кишиневския Епархиальныя Въдомости”, nr. 29-30, Chișinău, Tipografia Eparhială, 1914, p. 327.

¹² *Ibidem*, p. 332-333.

¹³ Iosif Parhomovici, *op. cit.*, p. 15.

teritoriu¹⁴. Cei 29 de preoți au plecat din Chișinău, fiind petrecuți la gară de o mulțime de clerici în frunte cu Arhiepiscopul Platon și guvernatorul Basarabiei M. E. Ghilhin¹⁵.

Lazaretul pentru bolnavi și răniți a fost amenajat în septembrie 1914 în cele două clădiri ale Seminarului Teologic din Chișinău, inițial cu 189 de paturi. Primii răniți sosiseră peste câteva zile de la deschidere, un tren sanitar aducând din Kiev la Chișinău, 225 de soldați răniți și bolnavi¹⁶. Din cauza creșterii numărului de răniți, în anul 1915 au fost înființate mai multe lazarete duhovnicești. Acestea au fost amenajate atât în clădirile Seminarului Teologic din Chișinău cât și în cele ale Școlii Spirituale din Chișinău, unde erau îngrijiți în total 700 de soldați bolnavi și răniți¹⁷. Totuși el, a devenit neîncăpător pentru mulțimea de bolnavi, fapt pentru care din inițiativa Arhiepiscopului Anastasie, în anul 1916, lazaretul a fost lărgit. La clădirea cu două etaje al lazaretului s-a adăugat și al treilea etaj din clădirea veche a seminarului, etajul al doilea fiind unit cu cel din clădirea lazaretului. Îngrijirea bolnavilor se făcea de către surorile de caritate, aduse din mănăstirile eparhiei. Biserica Seminarului „Sfinții Trei Ierarhi” era deschisă în zilele de duminică și sărbători pentru soldații lazaretului¹⁸. Pentru soldații ajunși invalizi, a fost înființat în anul 1915 un orfelinat-atelier. Aceștia învățau diferite meserii, precum: cizmăria, tâmplăria, croitoria și albinăritul. Pentru întreținerea acestui orfelinat, Comitetul Duhovnesc alocă în fiecare lună câte 2 000 de ruble. În urma cursurilor și susținerii examenelor aceștia obțineau un certificat de calificare în domeniul ales¹⁹.

Pentru copiii orfani Eparhia Chișinăului în timpul Primului Război Mondial a înființat două orfelinate. Unul se găsea în Chișinău, la început într-o casă particulară, iar din 1916 într-o clădire spațioasă oferită de Primăria Orașului și unde au fost adăpostiți peste o sută de copii cu vârsta cuprinsă între 9-12 ani. Al doilea orfelinat a fost înființat în afara orașului, la km 6, pe șoseaua Hâncești, pe un teren de 100 ha cumpărat de către eparhie. Clădirea a fost construită în câteva luni, fiind inaugurată în august 1916. La sfârșitul aceluiași an, în ambele orfelinate erau îngrijiți și educați peste 400 de copii orfani. Personalul orfelinatului era format din călugărițe și ascultătoare din mănăstiri. Întreținerea orfelinatelor se făcea din fondurile Comitetul Duhovnesc, Zemstvei Basarabiei, Primăriei Chișinăului și din donațiile enorașilor²⁰.

Pe lângă instituțiile menționate, au mai fost înființate și instituții social-filantropice. În Casa Eparhială, în timpul războiului, funcționa un comitet de femei, care se ocupau de confecționarea lenjeriei și albiturilor pentru ostași. Doar în luna octombrie a anului 1914, s-au trimis pe front 100.000 de lenjerii, 50 de plapume și perne, iar în noiembrie s-a trimis un vagon plin cu alimente și îmbrăcăminte. În clădirile viei arhieresti funcționa un atelier de coaserea îmbrăcăminteii călduroase, unde munceau peste o sută de croitori, pentru soldații de pe front²¹.

Alături de înființarea instituțiilor sociale și filantropice, Biserica Ortodoxă a avut grijă să susțină statul în cauza războiului. Acest lucru se făcea prin predici, adresări către popor, broșuri, articole închinare ostașilor publicate în presa timpului, molebene și rugăciuni în care se cerea victoria asupra dușmanilor. În pastorală adresată basarabenilor, în prima zi de război, Arhiepiscopul Platon menționa faptul că, războiul început este unul național, un război sfânt, iar lupta se duce pentru adevăr și pentru

¹⁴ Съезд о. о. благочинных и наблюдателей церковных школ Кишиневской епархии 31 июля 1914 года, în „Кишиневския Епархиальные Вѣдомости”, nr. 32-33, Chișinău, Tipografia Eparhială, 1914, p. 1335.

¹⁵ Iosif Parhomovici, *op. cit.*, p. 16.

¹⁶ *Епархиальная хроника*. În: Кишиневския Епархиальные Вѣдомости, nr. 39, Chișinău, Tipografia Eparhială, 1914, p. 1573.

¹⁷ Iosif Parhomovici, *op. cit.*, p. 17.

¹⁸ Idem, *Arhiepiscopul Anastasie*, în „Revista Societății Istorico-Arheologice Bisericești din Chișinău”, vol. 19, Tipografia Eparhială, Chișinău, 1929, p. 82-84.

¹⁹ *Ibidem*, p. 84.

²⁰ *Ibidem*, p. 77-81.

²¹ Idem, *Arhiepiscopul Platon*, în „Revista Societății Istorico-Arheologice Bisericești din Chișinău”, vol. 19, Tipografia Eparhială, Chișinău, 1929, p. 18.

onoare²², dorind să insuflă patriotismul și curajul de luptă în rândul basarabenilor. Într-unul dintre publicațiile acestuia din organul de presă eparhial, tipărit chiar în primele zile ale războiului, cu titlul *Oastea ortodoxă rusă, soldații noștri dragi!*, Arhiepiscopul Platon elogia ostașul și misiunea acestuia. Acesta subliniază că soldatul are o misiune sfântă, de a fi apărătorii prezentului și speranța țării în viitor²³. În ziua plecării pe front a regimentelor Minsk și Volâni, precum și a brigăzii de artilerie, arhiepiscopul împreună cu clericii orașului au săvârșit o slujbă de binecuvântare a acestora, rugându-se pentru biruință²⁴. În Catedrala Arhiepiscopală precum în și toate bisericile eparhiei, la fiecare slujbă se adresau rugăciuni pentru dăruirea victoriei armatei rusești, iar pentru ostașii căzuți pe câmpul de luptă se făceau pomeniri²⁵.

Pe lângă adresările și predicile ținute locuitorilor capitalei provinciei, ierarhii au făcut în această perioadă mai multe deplasări prin Basarabia. Vizitele s-au concentrat mai ales în partea de nord, anume în județul Hotin, care era cel mai afectat de război. Arhiepiscopul Platon a vizitat Noua Suliță, toate satele de pe granița cu Imperiul Austro-Ungar și orașul Hotin. Le-a adresat cuvinte de mângâiere și de încurajare a locuitorilor acestora, împărțind iconițe, cruciulițe și literatură duhovnicească. Preoții primiseră indicații să nu-și părăsească de spaima războiului parohiile, ci să fie alături de enoriași, încurajându-i²⁶, cu toate că exista riscul ca aceștia să fie luați prizonieri de către austrieci, așa cum se întâmplase în câteva parohii de la hotar²⁷. Predicile Arhiepiscopului Platon conțineau adresări și îndemnuri pentru credincioși ca să facă milostenii în folosul familiilor celor plecați pe front sau căzuți pe câmpul de luptă și să se mobilizeze în privința susținerii cauzei războiului²⁸. Arhiepiscopul Anastasie a efectuat vizite chiar și pe câmpul de luptă. După o săptămână de la sosirea în Basarabia, a plecat în județul Hotin, unde a vizitat comunele afectate de război și chiar a înaintat în teritoriul Bucovinei ocupat de armata rusească²⁹. Prin aceste vizite, ierarhii aveau scopul să liniștească poporul care era tulburat de război iar prin cuvântări și predici să ridice spiritul și datoria patriotică a basarabenilor.

Războiul s-a dovedit a fi de lungă durată și costisitor, astfel că, în anul 1916 a fost inițiată campania de împrumutare către stat pentru a susține armata. Biserica s-a implicat activ în promovarea și susținerea acestui împrumut către stat. În apelul către basarabeni, Arhiepiscopul Anastasie menționa că este de datoria fiecăruia să se înscrie la împrumutul către stat fiindcă asta demonstrează dragostea către patrie și grija pentru ostași. Instituțiile eparhiale, mănăstirile și parohiile au fost îndemnate să dea primele un exemplu în privința aceasta³⁰. Clericii din întreaga eparhie explicau enoriașilor importanța pentru stat și pentru război a împrumutului îndemnându-i să facă acest lucru³¹.

O activitate misionară de proporții a fost realizată de către Frăția „Nașterea Domnului” de pe lângă Catedrala Arhiepiscopală din Chișinău. Aceștia au împărțit atât soldaților cât și populației: cruciulițe, evanghelii, foi volante și broșuri în limbele rusă și română. Acestea conțineau informații despre necesitatea și importanța misiunii ostășești. Misionarii eparhiali, membrii frăției, făceau curse

²² Архиепископ Платон, *op.cit.*, p. 331.

²³ Архиепископ Платон, *Православное русское воинство, наши родные солдаты*, în „Кишиневския Епархиальные Ведомости”, nr. 31, Chișinău, Tipografia Eparhială, 1914, p. 1293-1297

²⁴ *Епархиальная хроника*, în „Кишиневския Епархиальные Ведомости”, nr. 31, Chișinău, Tipografia Eparhială, 1914, p. 1326-1327.

²⁵ *Ibidem*, nr. 39, Chișinău, Tipografia Eparhială, 1914, p. 1571.

²⁶ Iosif Parhomovici, *op. cit.*, p. 40.

²⁷ Съезд о. о. благочинных и наблюдателей...*Op. cit.*, p. 1336.

²⁸ Iosif Parhomovici, *op. cit.*, 41-46.

²⁹ *Idem*, *Arhiepiscopul Anastasie*, p. 90-92.

³⁰ Архиепископ Анастасии, *Архипастырское Воззвание*, în „Кишиневския Епархиальные Ведомости”, nr. 45, Chișinău, Tipografia Eparhială, 1916, p. 757-762.

³¹ *Новая задача для православного духовенства*, în „Кишиневския Епархиальные Ведомости”, nr. 45, Chișinău, Tipografia Eparhială, 1916, p. 762-765.

regulate pe linia de cale ferată Bender-Noua Suliță, unde, în diferite stații efectuau activitate misionară în rândul soldaților³².

Pe lângă problema războiului și a consecințelor acestuia, eparhia Chișinăului și-a îndreptat stăruința spre o altă problemă ce cuprinsese Basarabia mai înainte de război, și anume inochentismul. În anul 1914, în cadrul congresului misionarilor eparhiei, unde au participat și preoții în ale căror parohii se găseau 60 de adepți ai inochentismului, au fost luat măsuri împotriva acestora. Astfel, s-a propus oficierea unor slujbe speciale solemne urmate de cuvântări în acele parohii. Pentru săvârșirea acestor slujbe speciale, în parohiile cu inochentiști era delegat un episcop vicar. Congresul Eparhial din anul 1914 decidea ca măsură împotriva adepților inochentismului săvârșirea acestor slujbe speciale, urmate de cuvântări de către un episcop, fiindcă prezența unui arhiereu într-o localitate va aduna multă lume, printre care și inochentiști. Aceștia auzind predicile misionarilor iscusiți, spuse în limba română, vor lăsa învățăturile greșite iar ceilalți enoriași se vor întări în credința lor³³. Cu toate acestea, măsurile luate nu au avut efectul dorit. În privința inochentismului, în anul 1916 s-au ținut două congrese eparhiale. Astfel s-au propus noi măsuri printre care împărțirea de broșuri cu explicarea adevărului privind inochentismul, slujirea în comun a mai multor preoți, la diferite hramuri, sărbători iar slujbele să se facă în limba română, pentru a produce efectul dorit, credincioșii să se strângă în jurul bisericii și să fie devotați acesteia. Unul dintre delegații congresului, preotul Ioan Andronic a făcut observația că, motivul ivirii inochentismului a fost lipsa de literatură în limba română și că slujbele erau ținute în limba slavonă, într-o limbă neînțeleasă basarabeanului. La aceste observații, Arhiepiscopul Anastasie a dat indicație misionarilor eparhiali ca adresările și îndrumările să fie făcute numaidecât în limba română. Cu toate măsurile luate, mișcarea inochentistă nu a fost stopată, lucru mărturisit de însași membrii congresului eparhial³⁴. Cu toate că existau voci care afirmau că mișcarea va dispărea odată cu moartea ieromonahului Inochentie Levizor, acest lucru nu s-a întâmplat.

În ceea ce privește de administrarea eparhiei, la fel ca și în trecut, organul administrativ principal era Consistoriul Duhovnicesc. După anul 1914 cercul activității acestuia au fost extinse din cauza desfășurării războiului³⁵. Un rol important în administrarea eparhiei îl avea secretarul Consistoriului. Acesta era numit de Sfântul Sinod la propunerea ober-procurorului, pentru care alcătuia regulat rapoarte, fiind ochiul și urechea acestuia în eparhie³⁶. Congresele Eparhiale, care se țineau odată pe an, reprezentau adunarea deputaților clerului și a episcopilor bisericești din toată eparhia. Acestea dezbăteau și adoptau cele mai importante decizii cu privire la dezvoltarea pe viitor a eparhiei. De asemenea, în cadrul congreselor erau verificate și apreciate dările de seamă ale instituțiilor eparhiale: Fabrica de lumânări, Casa Emeritală, Casa de Împrumut, Comitetul de Construcție, Societatea de Ajutor Reciproc, Epitropia Eparhială, Frățimea „Nașterea lui Hristos, Misiunea Eparhială, Tipografia Eparhială, Redacția Revistei Eparhiale, Societatea Istorico-arheologică Bisericească, Școala Eparhială de Fete, Școala Spirituală de Băieți, Seminarul Teologic, Școala de Cântăreți, Școlile Parohiale Bisericești, etc. Congresele din anii 1914 și 1915, pe lângă adoptarea unor chestiuni administrative și financiare curente, au propus câteva proiecte importante referitoare la dezvoltarea instituțiilor eparhiale mai sus numite. Astfel, s-a decis să se construiască o nouă clădire pentru fabrica de lumânări. La Chișinău conform deciziei congresului urma să se ridice un hotel pentru preoții care soseau în oraș precum și o nouă clădire pentru tipografia eparhială. Din cauza lipsei de locuri în Seminarul Teologic, urma ca în zona nouă a orașului, să se construiască o nouă clădire pentru acesta. Din cauza aceleași probleme, urma să se

³² *Отдел Официальный*, în „Кишиневския Епархиальные Ведомости”, nr. 29-30, Chișinău, Tipografia Eparhială, 1914, p. 334.

³³ Iosif Parhomovici, *Arhiepiscopul Platon*, p. 30-31.

³⁴ *Idem*, *Arhiepiscopul Anastasie*, p. 66-70.

³⁵ *Idem*, *Arhiepiscopul Platon*, p. 21.

³⁶ В.А. Феодоров, *Русская Православная Церковь и государство, Синодальный период*, Москва, Русская Панорама, 2003, p. 17-21.

deschidă a doua Școală Eparhială de Fete, pentru care, de asemenea, se preconiza construcția unei clădiri noi³⁷. Din cauza situației ulterioare incerte și a evenimentelor revoluționare, unele din proiectele propuse au fost realizate mai târziu în perioada interbelică, iar altele nu s-au mai realizat.

Arhiepiscopul Anastasie a desfășurat o activitate administrativă intensă. Numai în decursul anului 1916, a convocat de două ori Congresul Eparhial, care a examinat în special problema răspândirii inochentismului, măsuri care s-au menționat mai sus. În anii păstoririi sale, Arhiepiscopul Anastasie a luat măsuri privind activitatea bisericilor din orașul Chișinău, fiecare parohie a orașului fiind obligată să înființeze câte o instituție parohială. Dacă aceasta lipsea, vânzările erau interzise în zilele de duminică și sărbători între orele 6 și 10 dimineața, slujbele trebuiau să fie oficiate cu solemnitate și bună cuviință și pe cât a fi posibil, să înceapă în același timp în toate bisericile orașului. La o adunare a clerului orașului, s-a adoptat ca vederea exterioară a bisericilor și școlilor parohiale să fie cât mai plăcută, toate bisericile să fie pictate în interior, curțile bisericilor să fie îngrijite sunetul clopotului să fie cât mai răsunător iar în toate parohiile să fie deschisă câte o școală parohială. În caz că aceasta lipsește, să se intensifice activitatea misionară, prin înființarea unor cercuri misionare permanente pe lângă parohii, să se utilizeze cinematograful pentru educația copiilor. S-au luat de asemenea și alte decizii privind intensificarea activității parohiilor³⁸.

După intrarea Regatului României în război de partea Antantei, la 27 august 1916, pe lângă relațiile politice cu Imperiul Rus, putem observa și o sporire a relațiilor bisericești între eparhiile Bisericii Ortodoxe Autocefale Române cu Arhiepiscopia Chișinăului și Hotinului. Arhiepiscopul Anastasie a efectuat mai multe vizite în Regatul României. În septembrie 1916 a vizitat Iașiul, unde la gară a fost întâmpinat de către episcopul Antim în numele Mitropolitului Pimen, al Moldovei, consoul rus, primarul orașului și prefectul poliției. Ulterior, la palatul mitropolitan, a avut o întâlnire cu Mitropolitul Pimen care a manifestat dorința de a vizita Chișinăul. În Iași, Arhiepiscopul Anastasie, a vizitat bisericile din oraș, spitalul Sf. Spiridon și liceele. În ianuarie 1917, acesta a vizitat din nou România. La Iași a avut o întrevedere cu Mitropolitul Pimen, apoi a vizitat spitalul rusesc „Crucea Roșie”. A plecat apoi către Roman, unde s-a întâlnit cu Episcopul Romanului, Teodosie, și cu armata rusească ce se afla în oraș. În oraș, a oficiat slujbe la biserici, iar împreună cu Episcopul Teodosie, în curtea catedralei „Sf. Parascheva” a săvârșit sfințirea apei de Bobotează³⁹. Vizitele efectuate de către Arhiepiscopul Anastasie, erau motivate de faptul dislocării ostașilor ruși în Regatul României, mergând personal pentru a-i îmbărbăta și pentru a le oferi asistență religioasă. În același timp a intrat în contact și cu ierarhii Bisericii Ortodoxe Române. Prin întâlnirile avute și serviciile religioase ținute împreună se deduce că aceștia au stabilit cu ierarhul Basarabiei o relație prietenească, mai ales că Mitropolitul Moldovei și Sucevei, Pimen, își exprimase dorința de a vizita Chișinăul.

Transformările prin care a trecut Imperiul Rus la începutul anului 1917, după revoluția din februarie, schimbările social-politice s-a răsfrânt și asupra Bisericii din Basarabia. În urma incertitudinii privind dezvoltarea ulterioară a statului, la Chișinău, în aprilie 1917, s-a desfășurat Congresul Eparhial extraordinar al delegaților clerului și mirenilor eparhiei. Acest congres a fost deosebit de cele anterioare, ceea ce demonstrează starea de schimbare și de democratizare a Bisericii. Astfel, în afară de deputații clerului și mirenilor eparhiei cu drept de vot, a mai luat parte cu drept de vot: delegații instituțiilor eparhiale, delegații organizațiilor obștești și militare, precum și reprezentanți de la alte culte religioase creștine, ceea ce constituia un lucru fără precedent. Ca președintele al congresului a fost aleasă o persoană din afara clerului, Petru Gurski, membru al judecătoriei de ocol. Subiectul principal al congresului a fost viitorul Bisericii în problema raportului Bisericii față de stat precum și chestiunea materială a clerului, în condițiile în care, se vehicula că Biserica se va despărți de stat. În această privință majoritatea

³⁷ Iosif Parhomovici, *op. cit.*, p. 22-31.

³⁸ Idem, *Arhiepiscopul Anastasie*, p. 69-70.

³⁹ *Ibidem*, p. 104-105.

delegaților au fost de părere că Biserica trebuie să rămână în componența statului⁴⁰. Este de menționat faptul că, în privința reformelor propuse de către noul guvern provizoriu, Biserica Ortodoxă din Basarabia s-a pronunțat în susținerea acestora. Delegații congresului vedeau în reformele propuse de către guvernul provizoriu chiar o misiune a Bisericii, aceea de a promova și de a introduce libertatea, egalitatea, adevărul și liniștea, fapt pentru care nu considerau un motiv ca Biserica să se despartă de stat. Formula anterioară în care Biserica era supusă total statului, nu mai era însă acceptată. Se dorea ca Biserica și Statul să meargă împreună, însă fără ca aceasta să fie supusă mai departe statului ci să devină de sine stătătoare. De asemenea, delegații au dezbătut și problema întreținerii materiale a clerului, precum și chestiunea ridicării Eparhiei Chișinăului și Hotinului la rangul de Mitropolie cu statut de autonomie în cadrul Bisericii Ortodoxe Ruse. În vara aceluiași an, a fost convocat din nou Congresul Eparhial, care a discutat pe marginea aceluiași probleme ce măcinau pe atunci Basarabia. Au fost aleși reprezentanții Eparhiei pentru a participa la Soborul Local al întregii Rusii, care trebuia să se întrunească la Moscova și care avea să decidă soarta de mai departe a Bisericii Ortodoxe Ruse⁴¹. De menționat este faptul că, Arhiepiscopul Anastasie s-a arătat dispus și cu bunăvoință să intervină înaintea soborului pentru a fi aprobate hotărârile Congreselor Eparhiale cu privire la autonomia Bisericii din Basarabia și înființarea mitropoliei.

În timpul războiului, datorită faptului că Basarabia era o regiune de frontieră și avea hotar comun cu inamicul Rusiei, Biserica a folosit toate mijloacele disponibile pentru a susține și a ajuta statul în război. A fost înființat un organ special, Comitetul Duhovnesc, care dirija întreaga activitate a Bisericii Basarabene în privința războiului. Biserica a avut un rol aparte în activitatea socială, au fost întemeiate noi așezăminte, spitale, orfelinate și ateliere pentru sprijinirea celor care au avut de suferit de pe urma războiului. Preoții aveau rolul de a susține campania războiului în parohiile lor, să acorde o atenție deosebită familiilor celor plecați pe front, să se roage pentru cei vii, pentru victoria statului și să-i pomenească pe cei morți. Preotul trebuia să fie un exemplu pentru fiecare enoriaș, să-i liniștească și să încurajeze patriotismul. A fost înființat și un Detașament duhovnesc, format din câte un preot din fiecare cerc, care a plecat pe front pentru a îngriji pe cei răniți și bolnavi și de a săvârși slujbe religioase. De asemenea în contextul războiului, Eparhia Chișinăului trimitea pe front haine, încălțăminte, alimente și donații bănești.

Marile schimbări survenite în viața statului, la începutul anului 1917, au dus la redeşeptarea națională a Basarabiei. Congresul extraordinar al preoților și al mirenilor din aprilie 1917, a pledat pentru drepturi naționale și au elaborat un proiect de autonomie al Bisericii Ortodoxe din Basarabia cu rang de mitropolie, așa cum se preconiza și pentru obținerea autonomiei administrative, juridice și economice a Basarabiei, fiind susținut și de forțele politice formate atunci la Chișinău.

⁴⁰ *Ibidem*, p. 71.

⁴¹ *Ibidem*, p. 73.

VIZITA REGINEI MARIA LA MĂNĂSTIREA SECU (1915)

Mihai GICOVEANU*

Unul dintre dosarele care se conservă la Arhivele Statului din Piatra-Neamț, cu referire la Mănăstirea Secu, conține informații despre vizita reginei Maria a României în acest complex monastic. Evenimentul s-a petrecut în după-amiaza zilei de 12 august 1915, la mai puțin de un an de când Regele Ferdinand și Regina Maria sa preluaseră tronul României, în urma decesului lui Carol I.

Călătoria reginei la Secu se înscria într-un periplu de 5 zile prin județul Neamț (12-16 august), care includea orașul reședință de județ, Piatra-Neamț, mănăstirile Văratec, Agapia, Neamț, Durăul și muntele Ceahlău, Palatul Cnejilor, Bicazul - unde era un centru al Domeniilor Coroanei, Grumăzeștiul, Cetatea Neamț, Roznovul și Borca.

Despre călătoria nemțeană din 1915 a suveranei României a scris G.T. Kirileanu¹; din păcate, referirile sale la Mănăstirea Secu se rezumă doar la două rânduri publicate în revista „Vestitorul satelor”². De aceea, credem că detaliile existente în dosarul amintit sunt binevenite.

În vederea realizării în bune condiții a vizitei prognozate, între locotenent-colonelul Babii, aghiotantul reginei, și prefectul județului Neamț, Nicu Ioaniu, s-au schimbat mai multe scrisori, prin care autorităților locale li s-a trasat ca sarcină repararea drumurilor de pe traseul vizat și mobilizarea populației din satele ce urmau să fie traversate, pentru a o ovaționa pe soția regelui, și pentru a preîntâmpina eventualele incidente.

Răspunzând ordinului prefecturii, de a se implica la maximum în organizarea primirii suveranei, starețul Secului, Ilarion Bălăiță, i se adresa la 9 august 1915 primarului comunei Vânători să dispună în regim de urgență „ca să se repare drumul spre M-reia Secu, ca să poată veni la M-re Majestatea Sa Regina pe 12 ale curenteii”³. La aceeași dată, după masa de prânz, starețul a realizat următoarea schemă de sarcini pentru monahi:

„La curățenia și aranjarea bisericilor și paracliselor: monah Calistrat, monah Vichentie, monah Ghenadie Moga, monah Iosif Olaru; la arhondaric: ierodiacon Ghedeon Chiriță cu frații Dumitru Hudișteanu și Iremie; la economat: marele econom, Ipifanie Catrina, cu argații m-rii, cu părintele Ilarion Beșa, cu fratele Vasile, și la curățenie, vopsea până la pod, gunoaietele de strâns, urzicele de cosit de peste tot locul, și din prejurul patruleterului mănăstirii; economul de ogradă: monahul Domitian Mălăele cu monahul Dionisie Apostolescu, și monahul Nectarie Filipescu, curățenie în trapeza mănăstirii, chelăria mănăstirii și înlăuntrul mănăstirii, cerdacurile de stropit și măturat, de la cancelarie până la bucătărie; la poarta mănăstirii: monahul Ștefan Liteanu, spălat poarta mănăstirii; monahul Ioanichie Popa să stropească și să boiască împrejurul bisericii vechi; monahul Ioachim Trifan să pună pragul înaintea bisericii mănăstirii; băncile de făcut: ieromonah Gherasim Andrieși, ieromonah Damian Bărboi, ieromonah Ghenadie, ieromonah Veniamin Robu, și Narcis Drăguțescu, și la curățenie prin ogradă; la bucătărie: monah Ghedion cu fratele Neculai; la odaia mănăstirii, monahul Isaia; la stăreția mănăstirii: fratele Ioan Diaconu, fratele Gheorghie Savin, fratele Dumitru Bălăiță și Petru, de serviciu, și vor mătura înaintea stăreției până la cancelarie și vor stropi cerdacurile; la clopote: fratele Ioan Beleagă; la grădini: monahul Iosif Găinescu cu Venedict Musteață; curățenie în chiliile călugărilor: părinții; la cancelarie: operațiuni de curățenie, și la biblioteca mănăstirii (pe casierul mănăstirii). Făcută și citită azi în trapeza mănăstirii”⁴.

* Liceul Tehnologic „Ștefan cel Mare și Sfânt”, Vorona, jud. Botoșani.

¹ G.T. Kirileanu, *Familia regală în județul Neamț*, în „Vestitorul satelor”, IV, 1915, nr. 11, p. 2.

² *Ibidem*; a se vedea și la Mirela Topoliceanu, *Familia regală a României în ținuturile Neamțului*, în „Caiete de Antropologie Istorică”, 34, 2019, p. 62.

³ SJAN Neamț, Fond Mănăstirea Secu, dos. 14/2.

⁴ *Ibidem*, f. 3.

Regina mai sosise în județul Neamț și în 1901⁵, împreună cu soțul său, Ferdinand, când aveau calitatea de prinți moștenitori, însă aici venea pentru prima oară, în condițiile în care periplul său era mai lung și includea și traversarea munților.

La 12 august 1915, după ce a asistat la slujba de la Mănăstirea Neamț, Maiestatea Sa s-a oprit într-o dumbravă, a servit un prânz câmpenesc, apoi a urcat în automobil și a ajuns la mănăstirea Secu, după-amiază. Împreună cu ea se aflau fiicele sale, Elisabeta și Maria, dar și miniștrii de interne, Vasile G. Morțun, și al lucrărilor publice, Constantin Angelescu. Obștea monahală, în frunte cu starețul ei, i-a urat reginei un ceremonios bun venit și a căutat să-i intre în voie, cum se putea mai bine. Ajunsă în interiorul ctitoriei lui Nestor Ureche, Maiestatea Sa s-a închinat în acest lăcaș de cult boieresc, a admirat biserica, mormintele vechi, a traversat curtea, a urcat la etaj, și pe ceardacul chiliilor a gustat o limonadă cu apă rece și a scrutat împrejurimile. A schimbat câteva vorbe cu monahii. Nu a zăbovit prea mult; le-a mulțumit călugărilor pentru primire, a urcat în mașină și a plecat spre Pipirig.

Probabil că din grabă nu a semnat în cartea de onoare a mănăstirii. Pentru a nu se pierde prilejul de a consemna un simbol ales în carte, starețul Secului a efectuat demersuri în acest sens pe lângă aghiotantul reginei, colonelul Babii, iar suverana și-a adăugat semnătura la locul convenit în cartea ce fusese expediată prin poștă la București. O depeșă de epocă menționează în acest sens: „Cu referire la recomandata nr. 2241 din 30 august anul curent, primită de la domnia voastră din Constanța, cu profund respect, alăturat vă înaintăm registrul de vizitatori rugându-vă să interveniți pe lângă Majestatea Sa, regina Maria, să binevoiască a iscăli vizita ce au făcut monastirii la 12 august anul curent, iar registrul în urmă vă rugăm a ni-l trimite monastirii. Totodată, vă aducem ale noastre respectuase mulțumiri pentru serviciul ce ați binevoit a-l face pentru monastire. Binevoți, vă rugăm, domnule adjutant a primi respectul nostru”⁶. Semnează starețul mănăstirii Secu, protosinghel Ilarion Bălăiță și monah Filaret Buliga, casier. Documentul a fost restituit la 27 octombrie 1915⁷.

Ca în multe alte locuri, regina a donat 100 de lei pentru susținerea monahilor. Bani au fost expediați la 20 august prin mandat poștal. Așa cum rezultă din tabelul existent în arhivă, suma a fost împărțită la 18 călugări, pentru cumpărarea unui număr de 15 perechi de pantaloni, 14 cămăși, 12 perechi de izmene și la achiziționarea de hrană. Distribuirea banilor s-a făcut inegal, cel mai puțin primindu-se 3 lei iar cel mai mult 10,50 lei. Din acest document rezultă că populația mănăstirii era mică și că problemele materiale îngreunau viața de zi cu zi a monahilor.

În același an, ca semn al prețuirii pentru obștea monahală de la Secu, regina i-a donat mănăstirii un portret al său. Cadoul ei a sosit pe meleagurile nemțene în prag de An Nou, la 30 decembrie: „Am onoare a vă face cunoscut că am primit un tablou ce reprezintă pe majestatea sa regina Maria cu Alteța sa regală principesa Elena, respectuos rugându-vă domnule adjutant să binevoți a arăta Majestății Sale, regina, ale noastre cele mai smerite mulțumiri pentru tabloul donat acestei monastiri Secu. Iar domniei voastre, cu tot respectul, mulțumindu-vă anticipat”⁸. Semnează starețul și casierul Mănăstirii Secu,

În timpul Primului Război Mondial, Regina Maria și familia sa au mai poposit în județul Neamț, mai ales la reședința de la Bicaz, dar și la Târgu Neamț, unde i-au medaliat pe ostașii care participaseră la lupte și se refăceau. De asemenea, așa cum se cunoaște, la Secu a funcționat pentru scurt timp și un spital militar.

Deși scurtă, vizita reginei Maria la Mănăstirea Secu s-a transformat într-un reper în amintirile viețuitorilor din acest lăcaș sfânt, dovedind prețuirea pe care Casa Domnitoare a României a manifestat-o față de spiritualitatea creștină.

⁵ Mirela Topoliceanu, *op. cit.*, p. 61-62

⁶ SJAN Neamț, Mănăstirea Secu, dos. 14/13.

⁷ *Ibidem*, f. 13 v.

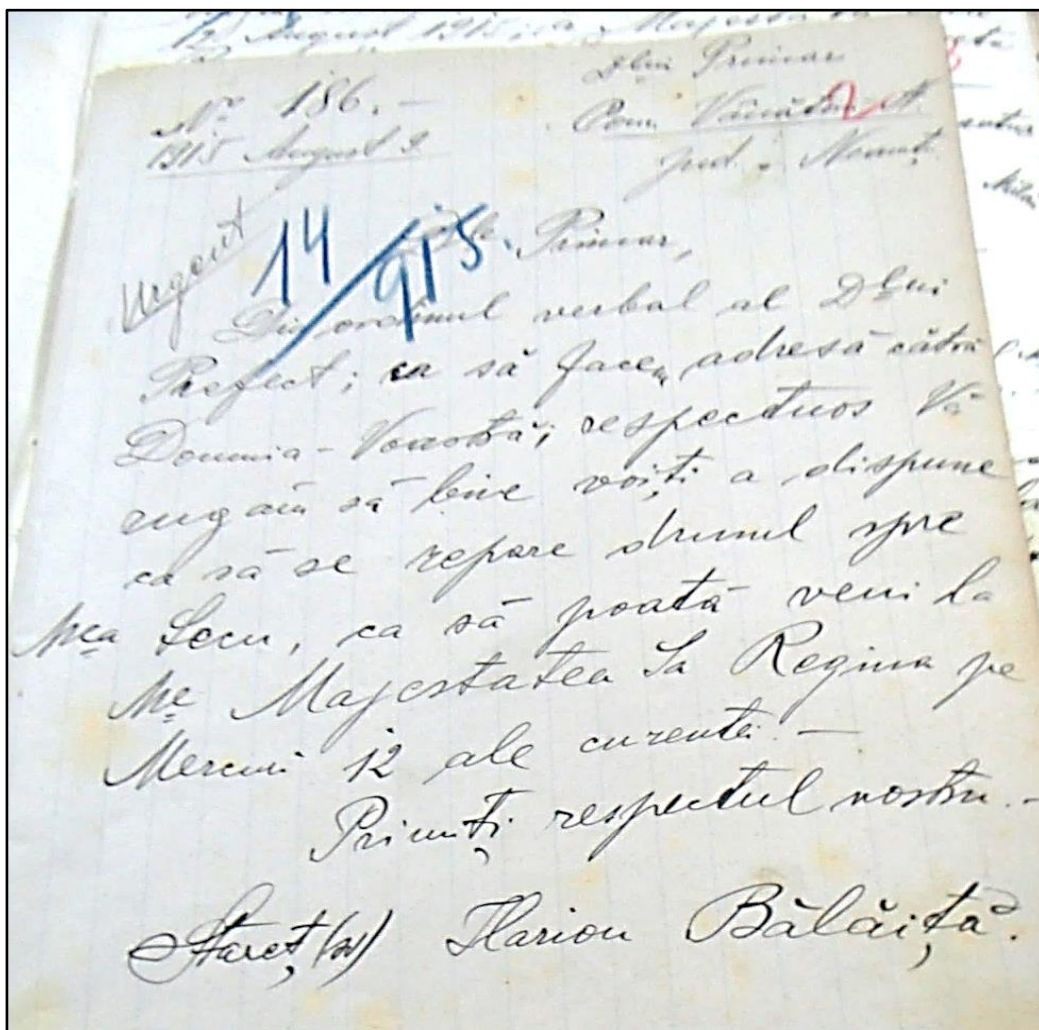
⁸ *Ibidem*, f. 14.

Regina Maria și fiica sa Ileana în 1915.

SJAN Neamț, Mănăstirea Secu, dos. 14/1.

SJAN Neamț, Mănăstirea Secu, dos. 14/2.

SPITALUL MILITAR 33/C DE LA MĂNĂSTIREA NEAMȚ (1916-1918)

Emanuel BALAN*

Motto:

„Preoții, în vremi așa grele, au dat dovezi de o abnegație, de un curaj, de un spirit de jertfă și de o activitate așa de înțeleaptă, spornică și folositoare, că și-au atras admirația și respectul tuturor militarilor, asigurându-și locul de cinste în rândurile lor și devenind element absolut indispensabil, cum și este”.¹

Protoiereu Constantin NAZARIE
Șeful Serviciului Religios al Armatei
25 decembrie 1918

Una dintre marile mănăstiri românești care au contribuit cu material și uman la efortul de război, a fost Mănăstirea Neamț. Clopotele acestei mănăstiri au vestit și ele intrarea României în război. Călugării acesteia au fost pregătiți pentru a lucra în spitale ca infirmieri². În acest sens, Arhimadritului Teoctist Stupcaru, profesor de muzică la Seminarul „Veniamin Costachi”, i s-a comunicat de către mitropolitul Pimen, prin ordinul circular nr. 2676 din 17 august 1916, că: „...pregătindu-se un număr de peste 50 de călugări spre a servi ca infirmieri și brancardieri pentru ostașii răniți, care călugări urmează a fi puși la dispoziția Societății Cruce Roșie spre a dispune de ei după necesități, pentru buna orânduială, vă însărcinăm cu calitatea de șef al misiunii acestor călugări sanitari; invitându-vă a îndeplini această sarcină cu toată destoinicia și devotamentul, făcându-vă singur pildă pentru executarea acestui creștinesc și patriotic serviciu. Veți da cuvenitele povețe călugărilor infirmieri întru îndeplinirea sarcinilor ce li se vor da de către Societatea Crucea Roșie și în cazul când vreunul din ei ar săvârși vreo abatere oarecare, ne veți raporta spre a lua cuvenitele măsuri. Măine, joi 18 august 1916, veți porni cu acești călugări la București, unde vă veți prezenta Onor. Societății Cruce Roșie, spre a primi ordinele de urmare”³.

Dintr-un document din 22 aprilie 1916 aflăm că la Mănăstirea Neamț era pregătit un spital de coalescenți cu 324 de paturi⁴, administrator fiind arhimadritul Evghenie Ungureanu iar contabil A.I. Teodorescu. În luna august 1916 spitalul nu a avut nici un bolnav, personal acestuia numărând 18 membri⁵. Încă de la început a funcționat în chiliile mănăstirii și în clădirea Seminarului Teologic. La dispoziția spitalului a fost pus arhondaricul, cu toate chiliile călugărilor din incintă și o parte din casele din jurul mănăstirii și localul numit „Colonia Școlară”⁶. Mănăstirea a înzestat spitalul cu mobilier și așternuturi: 10 paturi de fier, 22 paturi de lemn cu 35 saltele de paie, 20 saltele de lână, 25 plapume, 10 pături de lână de învelit, 35 perni, 57 fețe de pernă și 32 prostiri.

* Universitatea „Ștefan cel Mare” Suceava; Liceul „Vasile Conta”, Târgul Neamț.

¹ Constantin Nazarie, *Activitatea preoților de armată în campania din anii 1916-1919*, Tipografia Cărților Bisericești, București, 1921, p. 12.

² Pregătirea a început în 1913, iar din raportul medicului locotenent Ioan Bălănescu aflăm că aceștia studiau anatomia, mică chirurgie, igienă individuală, igiena locuinței, boli contagioase și profilaxia lor, bandaje și aparate de fracturi, transportul cu targa. Cursurile erau însoțite și de aplicații practice.

³ Claudiu Cotan, *Neamț monastery during the first world war I, 1916-1918*, în *Globalization and National Identity Studies on the Strategies of Intercultural Dialogue*, Arhipelag XXI, Tîrgu-Mureș, 2016, p. 139-140.

⁴ SJAN Neamț, fond C.A.S. Neamț, dosar 5/1916, f. 8.

⁵ *Idem*, dosar 7/1916, f. 23.

⁶ Constantin Claudiu Cotan, *Biserica Ortodoxă Română în timpul Primului Război Mondial*, București, Editura Basilica, 2018, p. 376.

Mănăstirea a ajutat și la dotarea spitalului cu o parte din mobilierul necesar, unii dintre călugări oferind cele necesare îngrijirii bolnavilor. Inițial administrator al spitalului a fost Evghenie Ungureanu, fost stareț, apoi după câteva luni conducerea a fost dată arhimandritului Meletie, starețul mănăstirii. La buna funcționare a spitalului au ajutat 12 călugări care asigurau curățenia: Cludie Donisă, Gudiil Toma, Eustatie Ionescu, Benedict Moroșanu, Calinic Hociung, Ioanichie Economu, Ghenadie Dimitrescu, Climent Iordăchescu, Inochentie Moisiu, Natanail Vartic și Chirilă Păvălucă. Econom a fost Gavril Nicuță iar telefonist Ghideon Hoge⁷. Încă de la început aici au lucrat infirmieri și unii seminariști precum: Ioan Chirilă, Dragomir Palașanu și Vasile Teodorescu iar de la Mănăstirea Văratec monahiile: Olimpiada Aramă, Evloghia Dascălu Ilie și Sofia Partenie.

De asemenea, transporturile necesare spitalului au fost asigurate de carele și căruțele mănăstirii. Chiar dacă spitalul era gata să primească răniții, aceștia vor veni mult mai târziu, după începerea ostilităților. Spitalul era destinat răniților în coalescență, mai apoi devenind centru pentru infirmi.

Dintr-un raport al mănăstirii către mitropolitul Pimen din 28 octombrie 1916, aflăm că la acea dată era un singur rănit, maiorul Gheorghe Ciocănele. Răniții vor sosi începând cu luna decembrie 1916, astfel că până la sfârșitul anului 1916, au fost internați un număr de 1 ofițer, 2 sergenți, 10 caporali și 43 de soldați⁸ (**Fig.1**).

La 1 ianuarie 1917 se mai aflau în spital următorii răniți⁹:

Spitalul	Ofițeri		Trupă			
	Sublt.	Total	Serg.	Caporali	soldați	Total
33/C	1	1	2	5	27	34

Dintr-o informare din 22 februarie 1917, făcută de către C.A.S. Neamț, rezultă că de la începutul războiului și până la 22 februarie 1917, în spitalul 33/C au intrat 2 ofițeri și 120 soldați, ieșind vindecați 2 ofițeri, 65 soldați și 6 infirmi¹⁰. La 30 martie 1917, se găseau aici 250 de infirmi iar la 11 aprilie 1917, starețul Meletie îl informa pe Mitropolitul Pimen că sunt 20 de cazuri de tifos exantematic. În august 1917 aici se aflau internați 695 de răniți¹¹.

Până la desființarea acestuia în luna mai a anului 1918, aici au fost îngrijiți circa 800 de soldați și ofițeri¹². Și în acest spital au murit militari. La 5 martie 1917 deceda soldatul Alecu Ungureanu, din Regimentul 38 infanterie, cauza morții fiind febra tifoidă; a fost înmormântat în cimitirul mănăstirii¹³. La 7 martie au murit alți trei soldați: Stancu Dumitru, Baciu Mihai și Chilip iar la 17 martie soldatul infirm Leoș Gheorghe, cauza fiind bronhopneumonie¹⁴. La 25 martie au murit soldații Anghelescu Ion, din Regimentul 10 Vânători, Băețică Anghel, din Regimentul 20 infanterie și Oglavie Florea, din Regimentul 48 infanterie¹⁵. La 11 aprilie murea soldatul infirm Juganu Florea iar la 14 mai, sergentul Niță D. Marin, din Regimentul 23 artilerie¹⁶.

⁷ *Ibidem*, p. 375.

⁸ SJAN Neamț, fond C.A.S. Neamț, dosar 17/1917, f. 25-34.

⁹ *Ibidem*, f. 2-34

¹⁰ SJAN Neamț, fond *Spitalul Militar 33C*, dosar 3/1916, f.155.

¹¹ SJAN Neamț, fond C.A.S. Neamț, dosar 26/1917, f. 5.

¹² Meletie Mitrofor, *op. cit.*, p. 9.

¹³ SJAN Neamț, fond *Spitalul Militar 33C* dosar 5/1916, f. 235-238.

¹⁴ *Ibidem*, dosar 3/1916, f. 331-332, 349-351.

¹⁵ *Ibidem*, dosar 3/1916, f. 335-337.

¹⁶ *Ibidem*, dosar 3/1916, f. 354; CAS Neamț dosar 25/1917, f.53.

Toate spitalele militare s-au confruntat cu numeroase probleme, cea mai mare fiind lipsa medicamentelor și echipamentelor sanitare. Astfel, în februarie 1917, spitalul de la Mănăstirea Neamț nu mai avea deloc medicamente de primă necesitate, precum chinina¹⁷.

Asigurarea personalului medical dar și a celui auxiliar a fost o altă problemă a spitalelor militare, numărul acestuia variind în funcție de gradul de ocupare a paturilor. La 6 aprilie 1917, C.A.S. aproba angajarea a 3 infirmieri și a 5 milițieni, pentru ca în luna mai să fie aprobată angajarea a încă 3 spălătorese și o infirmieră, cu salariul minim¹⁸. O categorie a funcționarilor spitalelor militare a fost cea a cercetașilor, folosiți ca secretari, curieri sau lucrau în farmacii și aprovizionare. La 20 decembrie 1916, C.R.S. Neamț trimitea Spitalului 33/C doi seminariști din Vlașca, angajați ca furieri cu o alocație de hrană de 85 de bani pe zi¹⁹.

Pentru că medicii erau puțini, au fost mobilizați studenții la medicină și farmacie. Astfel, la acest spital nu exista nici un medicinist la 19 septembrie 1916, fiind așteptat studentul Dănilă Theodor din anul III, de la Facultatea de Medicină din Iași. La 1 octombrie aici a fost repartizat studentul Constantin Bart din Compania a II-a sanitară, retribuit cu 96 de lei²⁰.

Un rol important în funcționarea spitalelor l-au avut milițienii, considerați ca făcând parte din rândul armatei, au executat activități de pază dar și alte misiuni impuse de funcționarea optimă a spitalelor. Din păcate multe spitale au funcționat cu un număr redus de milițieni chiar dacă organigrama cuprindea un număr mai mare necesar bunei funcționări. La 20 septembrie 1916, la Spitalul 33/C, se prezentaseră doar 13 milițieni din 35 câți erau necesari.

La 24 septembrie administratorul acestui spital cerea C.A.S. completarea numărului de milițieni până la 35, la acea dată fiind prezenți doar 12²¹, pentru ca la 17 octombrie să fie prezenți 14 (11 din comuna Vânători și 3 din Târgu-Neamț), din 19 câți au fost repartizați de Centrul de Recrutare, 2 fiind morți iar 3 neprezenți²². Existau și milițieni refugiați, din cei 17 existenți la 26 ianuarie 1917, doi erau din județul Buzău²³. Situația socială a acestora nu era dintre cea mai bună, fiind „oameni nevoiași, fără haine și unii n-au nici cămăși pe ei”²⁴.

În spitale au lucrat și învățători refugiați, exemplu în acest sens fiind cele trei cadre didactice aflate în aprilie 1917 la acest spital. Învățătoarea Ana Ionescu de la Școala de fete din comuna Poiana Mare, Dolj, era supraveghetoarea curățeniei, profesorul de franceză Petre Teodorescu din Buzău se ocupa cu statistica iar Grigore Negulescu, directorul Școlii de băieți nr. 3 din Buzău, era administrator²⁵. Și avocatul A. I. Teodoru, din Buzău, lucra la acest spital, cu drept de locuire în mănăstire²⁶.

Statul de personal din aprilie 1917 cuprindea un medic șef – Ioan Elian, un student medicinist-Constantin Bart, un administrator-Gabriel Negulescu, un contabil – preotul Ioan Bălănescu, un registrator – I. Minculescu, 3 doamne de caritate, 8 elevi cercetași, 2 bucătărese, 3 spălătorese, 3 gardieni și 19 milițieni²⁷. Condițiile grele de trai i-au afectat și pe acești funcționari, statul încercând să-i ajute cu diverse produse, astfel că, la 16 ianuarie 1917, s-a cerut de la Fabrica din Buhuși 4,5 m postav pentru veston, 2,35 m reiat pentru pantaloni, 1,35 m pentru pantalon, 2 m pentru veston, 2,6 m pentru palton și 3 m tot pentru palton²⁸.

¹⁷ SJAN Neamț, fond *Spitalul Militar 33/C*, dosar 3/1916, f. 301.

¹⁸ *Ibidem*, dosar 2/1916, f. 170; fond *C.A.S. Neamț*, dosar 25/1917, f. 78.

¹⁹ SJAN Neamț, fond *C.A.S. Neamț*, dosar 4/1916, f. 283.

²⁰ SJAN Neamț, fond *Spitalul Militar 33/C*, dosar 3/1916, f. 243; dosar 4/1916, f. 11.

²¹ *Idem*, d. 2/1916, f. 192.

²² SJAN Neamț, fond *C.A.S. Neamț*, dosar 5/1916, f. 334; fond *Spitalul Militar 33/C*, dosar 5/1916, f. 151.

²³ SJAN Neamț, fond *Spitalul Militar 33/C*, dosar 5/1916, f. 92.

²⁴ SJAN Neamț, fond *C.A.S. Neamț*, dosar 15/1917, f. 7.

²⁵ SJAN Neamț, fond *Spitalul Militar 33/C*, dosar 5/1916, f. 255; fond *C.A.S. Neamț*, dosar 6/1917, f. 3.

²⁶ *Ibidem*, dosar 5/1916, f. 52.

²⁷ *Ibidem*, dosar 1/1916, f. 100.

²⁸ *Ibidem*, dosar 3/1916, f. 28.

Unii angajați lucrau onorific primind doar alocație de hrană, în această situație fiind avocatul A.I. Teodoru, care avea dreptul la o alocație de hrană de 2 lei pe zi, fiind contabil sau soții Bălănescu, refugiați din Focșani, Ion Bălănescu fiind contabil, iar soția Eugenia, soră de caritate, ambii cu o alocație de hrană de câte 2 lei pe zi²⁹.

În martie 1917, sosesc de la Iași 15 preoți refugiați din Ardeal care vor locui la Schitul Vovidenia. Prin cei 15 se aflau Emil Gheaga, Constantin Popescu, Marin M. Ionescu, Vasile T. Popescu, Severian Nicolaescu, Ioan Mircea, Trandafir Dragomirescu, Ștefan Brătulescu, care vor ține prelegeri populare soldaților invalizi din spitalul mănăstirii³⁰. Educația patriotică a fost prezentă în spitalele militare, cadrele didactice și preoții au ținut predici patriotice răniților și bolnavilor pentru „ai îngriji sufletește”³¹, conferințe cu caracter economic-social-moral, au fost ținute în luna mai 1917³².

Aprovizionarea spitalelor cu alimente a fost o altă problemă, acestea își asigurau cea mai mare parte din produse de la furnizorii particulari contra cost. C.A.S. Neamț aproba în septembrie 1916 oferta de prețuri a lui Vasile Ungureanu din Târgu- Neamț pentru furnizarea de zarzavaturi, astfel³³:

Produsul	Unitatea	Preț
Ceapă	kg	1,20 lei
Praz	100 fire	3 lei
Varză mare	100 căpățâni	12 lei
Morcovi	kg	0,15 lei
Pătrunjel	100 fire	2 lei
Țelină	100 fire	10 lei

Tot în acea lună era aprobată oferta negustorului Dimitrof, cu următoarele prețuri:

Produsul	Unitatea	Preț
Ceapă	kg	2 lei
Praz	100 fire	1,70 lei
Varză mare	100 căpățâni	10 lei
Morcovi	kg	11 lei
Pătrunjel	100 fire	1,60 lei
Țelină	100 bucăți	6 lei
Sfeclă	100 bucăți	3 lei
Cartofi	kg	7 lei
Ridichi	100 bucăți	2 lei

În 5 septembrie 1916, negustorul Mendel Socianu emitea o factură cu produsele livrate spitalului și anume³⁴ (**Fig. 2**):

Produsul	Cantitatea	Preț unitar	Preț total
Făină porumb	145 kg	0,20 lei	30,80 lei
Brânză oi	50 kg	2 lei	100 lei
Urdă	3 kg	1,85 lei	5,40 lei

²⁹ *Ibidem*, dosar 5/1916, f. 52, 73.

³⁰ *Ibidem*, p. 245.

³¹ SJAN Neamț, fond C.A.S. Neamț, dosar 1/1916, f. 54.

³² *Idem*, dosar 25/1917, f. 52.

³³ SJAN Neamț, fond Spitalul Militar 33/C, dosar 2/1916, f. 21.

³⁴ *Ibidem*, f. 206.

Sare	4 kg	15 lei	60 lei
Fasole uscată	20 kg	0,35 lei	7 lei
Ceapă	6, 8 kg	0,20 lei	1,35 lei
Varză	20 bucăți	0,12 lei	2,40 lei
Pâine	20 bucăți	0,35 lei	9,10 lei
Piper negru	-	-	0,50 lei
Total			175,15 lei

La 16 noiembrie 1916 administratorul cerea aprobarea C.A.S. Neamț pentru oferta comercianților Ghidale Iosub și Șae Zismann „de a furniza carne de vită preț 1,15 lei și grăsime 1,50 lei, tăiată și redată loco”³⁵.

Furnizorii încercau să vândă la suprapreț pentru a obține profituri mari, fapt ce a determinat administratorul spitalului să recurgă la ajutorul jandarmilor și a Poliției din Târgu- Neamț pentru a cumpăra făină de porumb cu prețul maximal³⁶. Uneori administratorii au cumpărat produse la prețuri de speculă, așa cum se întâmplase și la spitalul 33/C, care a cumpărat în decembrie 1916, 10 000 kg de fasole cu 30 de bani kilogramul, fără a fi aprobată achiziționarea de către C.A.S. Neamț³⁷. Uleiul de floarea soarelui sau cânepă era procurat de la teascurile lui Ion Popescu din Valea Arini și Munteanu din Bălțătești. Spitalul de la Mănăstirea Neamț a cumpărat de la înființarea sa și până la 1 martie 1917, 875,85 kg carne de vită la prețul de 1,30 lei kg, dar și cinci perechi de găște cu 6 lei perechea și 7 perechi de găini cu 5,5 lei perechea³⁸.

Brânza, un aliment de bază în zona de munte, devenise o raritate, astfel că în 26 mai 1917, C.A.S. Neamț a repartizat 165 kg pentru spitalul de la Mănăstirea Neamț³⁹, cantitate insuficientă, dar mai bine puțin decât nimic.

În decembrie 1916 spitalul de confrunța cu lipsa făinei de grâu pentru pâine, deoarece centrul de reprovizionare de la Târgu-Neamț nu mai avea⁴⁰. Soluția a fost înlocuirea cu mămligă din făină de porumb, greu de procurat și acesta. La începutul lunii februarie 1917, administratorul spitalului cerea C.A.S. Neamț ajutorul pentru achiziționarea a 5.000 kg de făină de grâu sau de grăunțe de porumb, pentru a face mămligă pentru cei 541 de bolnavi, cantitate necesară pentru o lună⁴¹. Din păcate această cantitate nu a putut fi procurată, astfel că, la 6 aprilie 1917, spitalul a ajuns să nu mai aibă ce da la infirmi. În câteva zile a fost strânsă de la locuitorii din Vânători cantitatea de 288 kg de făină de porumb ce ajungea pentru două mese deși, după cum afirma administratorul, la patru persoane din comună se găsea cantitatea de 1-2 vagoane de porumb care se putea rechiziționa⁴². S-a reușit rechiziționarea a 590 kg din cele 2500 kg aprobate de C.A.S. Neamț, deși un preot din sat avea cantitatea de porumb necesară, însă a refuzat să o predea⁴³.

Calitatea hranei oferite bolnavilor a fost uneori o problemă, insuficientă dar și proastă, ceea ce a atras protestul pacienților către C.A.S. Neamț. Dintr-un document din 2 mai 1917, aflăm că masa de prânz de la acest spital consta dintr-un singur fel.

Președintele C.A.S. Neamț recomanda administratorului ca până când se vor putea oferi două feluri de mâncare, să le dea bolnavilor câte un kilogram de pâine pe zi sau măcar 750 de grame iar

³⁵ *Ibidem*, dosar 2/1916, f. 227.

³⁶ SJAN Neamț, fond C.A.S. Neamț, dosar 4/1916, f. 35.

³⁷ *Ibidem*, f. 147.

³⁸ SJAN Neamț, fond Spitalul Militar 33/C, dosar 2/1916, f.131-133.

³⁹ *Idem*, dosar 8/1917, f. 48.

⁴⁰ SJAN Neamț, fond Spitalul Militar 33/C, dosar 2/1916, f. 248.

⁴¹ *Ibidem*, f. 269.

⁴² *Ibidem*, f. 346.

⁴³ *Ibidem*, f. 196.

felurile să fie cât mai variate⁴⁴. Însă, din păcate, hrana nu s-a îmbunătățit, bolnavii făcând numeroase reclamații către C.A.S. Neamț. În alimentația bolnavilor erau incluse vinul și băuturile alcoolice, în cantități mici și cu prescripție medicală și doar anumitor bolnavi. La 5 decembrie 1916, medicul șef. S. Popescu, cerea prefectului 3 litri de rom pentru a-l da bolnavilor⁴⁵.

Conform ordinului Ministrului de Război din decembrie 1916, spitalele trebuiau să asigure în alimentația bolnavilor mămăligă de cel puțin 2 ori pe săptămână⁴⁶.

Toate produsele necesare trebuiau procurate de la depozitul C.R.S. dar dacă unele produse nu se găseau în aceste depozite acestea se procurau din comerț. La 26 septembrie 1916, președintele C.R.S. a aprobat ca spitalul 33/C să cumpere din comerț 3 mașini de călcat, un cântar, 10 mosoare de ață albă și 4 teste de ace⁴⁷.

O problemă era și cea a asigurării cu gheață pentru păstrarea alimentelor în ghețării (gropi de pământ special amenajate unde se păstra gheața râurilor tăiate calupuri, se înveleau cu paie și se acopereau cu pământ), o astfel de instalație fiind construită și la spitalul 33/C. În decembrie 1916, C.A.S. cerea spitalului să aibă în vedere asigurarea cu gheață pentru vara anului 1917. Dacă nu exista posibilitatea procurării acesteia, spitalul trebuia să construiască o ghețarie și să depoziteze gheața. Se cerea comunicarea costului depozitării și construirii ghețariei⁴⁸.

Pentru buna funcționare, spitalele au primit donații de la particulari. Astfel, cu ocazia sărbătorilor Pascale ale anului 1917, din inițiativa primarului Ion Urzică și a notarului Nicolae Botez din Vânători-Neamț s-a strâns o sumă de bani, din care s-a cumpărat pentru infirmii din spitalul 33/C „o cantitate de carne, ouă roșii și vin din care s-a preparat o masă bogată pentru hrana oamenilor în prima zi de Paști”⁴⁹.

Spitalele aveau nevoie de diverse bunuri pentru buna funcționare, așa că de multe ori acestea erau rechiziționate. În ianuarie 1917 erau rechiziționate de la Mănăstirea Neamț 2 perechi de cai, 3 perechi de boi, o trăsură pentru cai, 2 sănii pentru cai, 3 sănii pentru boi și 3 căruțe pentru boi, oricum insuficiente pentru nevoile spitalului, după cum afirma administratorul acestuia⁵⁰. Mănăstirea însă considerând că spitalul i-a luat prea multe animale, cere la 20 februarie 1917, cei 4 cai, 6 boi, 4 căruțe și docarul, lăsând spitalul fără mijloace de transport strict necesare pentru aprovizionarea cu lemne și alimente. Chiar dacă a intervenit însuși prefectul N. Ioaniu, pentru ca spitalul să rămână cu o parte din animale, situația nu s-a rezolvat, dovadă fiind adresa administratorului din 23 martie 1917 către C.A.S. Neamț prin care făcea cunoscut că „spitalul 33 /C nu mai putea funcționa neavând cu ce transporta pâinea la vreme pentru infirmi și personal”⁵¹. Situația a ajuns până la Ministerul de Război, care comunica la 29 martie 1917, C.A.S. Neamț că s-a intervenit la Mitropolie „să pună la dispoziția Spitalului 33/C trei perechi de boi și o pereche de cai din aceia ai Mănăstirii Neamț”⁵². Spitalul a avut și atelier de tâmplărie, funcționarea fiind aprobată în aprilie 1917, aici urmând a fi făcute sicriile pentru cei morți în spital și alte produse necesare spitalului⁵³.

O altă problemă a fost cea a lemnelor de foc, fiind nevoie de mari cantități de combustibil. La 22 septembrie 1916, spitalul estima că avea nevoie de 3.500 mc de lemne de foc pentru cele 198 de sobe din camee, 2 bucătării, 2 spălătorii și 2 băi⁵⁴. Cantitatea procurată a fost mică, astfel că la 14 decembrie

⁴⁴ SJAN Neamț, fond C.A.S. Neamț, dosar 25/1917, f. 5.

⁴⁵ *Ibidem*, dosar 4/1916, f. 79.

⁴⁶ SJAN Neamț, fond Spitalul Militar 33/C, dosar 2/1916, f. 85.

⁴⁷ *Ibidem*, f. 28.

⁴⁸ *Ibidem*, f. 84.

⁴⁹ *Ibidem*, f. 333.

⁵⁰ *Idem*, 5/1916, f. 13.

⁵¹ *Idem*, 2/1916, f. 323.

⁵² *Idem*, 3/1916, f. 228.

⁵³ *Idem*, 2/1916, f. 338.

⁵⁴ *Ibidem*, f. 189.

1916, spitalul avea nevoie de încă 2.100 mc. S-a cerut șefului de post din Vânători să rechiziționeze oamenii necesari care să fie plătiți cu 8 lei decasterul, plata fiind făcută săptămânal⁵⁵.

Nevoile spitalelor erau uriașe, printre aceste fiind și echiparea militarilor. Cum mănăstirea avea ateliere, hainele și încălțăminte au fost confecționate aici. În acest sens, la 18 mai 1917, Direcția Echipamentului din Ministerul de Război trimitea de la Depozitul din Iași, 20 kg de talpă, 10 kg de furda toval vechi, 1 kg ață de în în sculuri, 3 kg de cuie de lemn și 1 kg de știfturi⁵⁶. De la spitalul Mănăstirii Văratec la 26 mai 1917, ajungeau 15 m de stofă pentru confecționarea hainelor elevilor cercetași săraci⁵⁷.

Dacă unele probleme erau rezolvate în cele din urmă, mai dificil a fost problema dezinfectării hainelor celor internați, mai cu seamă în spitalele cu mulți internați. La 14 martie 1917, președintele C.A.S. Neamț îi cerea administratorului să nu interneze bolnavii până ce nu erau îmbăiați și deparazitați, „iar hainele puse în o magazie până la venirea etuvei”⁵⁸. Abia la 1 aprilie sosea în gara Pașcani etuva trimisă de Ministerul de Război, pentru transportul acesteia fiind necesari 4 boi, care nici la 8 aprilie nu au fost rechiziționați pentru a aduce etuva la spital⁵⁹.

Lipsa igienei a avut consecințe grave, cu izbucnirea unor epidemii. La 4 aprilie 1917, administratorul cerea disperat C.A.S. Neamț, 1000 kg de var, cinci infirmiere și 10 milițieni de serviciu, afirmând că din cauza tifosului exantematic avea 2 morți și 8 suspecți⁶⁰.

În spitale se aflau mulți infirmi reformati (amputări la unul sau mai multe membre, anchilozări de membre, pierdere de vedere), care în urma verificării de către comisiile medicale erau scoși din rândul armatei. Dintr-o situație a C.A.S. Neamț aflăm că la 28 februarie 1917 erau 171 de infirmi reformati în spitalul 33/C⁶¹.

La 13 iulie 1917, spitalul a trecut sub administrația Societății invalizilor, starețul Meletie renunțând la conducerea acestuia. După trecerea în subordinea Societății invalizilor conducerea a fost asigurată de către căpitan Negoescu, lt. Gh. Popescu și inginerul Popovici⁶².

În martie 1918, au fost evacuați ultimii invalizi, clădirile fiind folosite de un batalion de vânători de munte⁶³.

În aprilie 1918, prin dispoziția circulară nr. 909, mitropolitul Pimen a cerut tuturor stareților și starețelor din cuprinsul Arhiepiscopiei Iașilor să aducă la cunoștință prin rapoarte amănunțite dacă au ajutat armata, răniții, refugiații, orfanii și dacă călugări sau călugărițe din aceste mănăstiri au activat în spitalele militare. În raportul Mănăstirii Neamț se preciza că toate chiliile mănăstirești au fost puse la dispoziția armatei și refugiaților, că în casele călugărilor s-a amenajat un spital militar, în casa veche a bolniței a fost instalat un spital pentru coalescenți, ambele administrate de starețul Meletie cu ajutorul unor infirmieri seminariști: Ioan Chirilă, Dragomir Palașanu și Vasile Teodorescu sprijiniți de mai mulți călugări.⁶⁴

Adresa nr. 3718 din 31 iulie 1918, emisă de Crucea Roșie a apreciat în mod deosebit jertfa monahilor, conduși de arhimadritul Teoctist Stupcaru, ce au slujit în spitalele sale: „În urma închiderii spitalelor Crucii Roșii, părintele Arhimadrit Teoctist Stupcaru mobilizat la aceste spitale în calitate de șef al misiunii călugărilor infirmieri, detașați la aceste spitale, este liber de orice sarcini pe ziua de 31 iulie 1918, aducându-i-se din partea Societății cele mai frumoase mulțumiri, pentru modul cum a condus

⁵⁵ *Idem*, dosar 5/1916, f. 176.

⁵⁶ SJAN Neamț, fond C.A.S. Neamț, dosar 25/1917, f. 84.

⁵⁷ *Ibidem*, f. 108.

⁵⁸ SJAN Neamț, fond Spitalul Militar 33/C, dosar 5/1916, f. 103.

⁵⁹ *Idem*, 3/1916, f. 233.

⁶⁰ SJAN Neamț, fond CAS Neamț, dosar 5/1916, f.257.

⁶¹ *Idem*, dosar 17/1917, f.203-204.

⁶² Constantin Claudiu Cotan, *Biserica Ortodoxă Română în timpul Primului Război Mondial*, p. 736.

⁶³ *Ibidem*, p. 440-441.

⁶⁴ Claudiu Cotan, *Neamț monastery*, p. 144.

echipele călugărilor din tot timpul războiului și cum a știut să mențină bunele raporturi între ei și personalul spitalicesc de orice grad”.⁶⁵

Pentru activitatea depusă, arhimadritul Teoctist a fost decorat cu ordinul „Crucea Regina Maria”, clasa I, iar călugării Dionisie Sângeorgean, Gorgonie Mocanu, Vasile Teodorescu, Hristofor Popescu, Mina Prodan, Gherontie Visarion și Varlaam Popescu au primit ordinul „Crucea Regina Maria”, clasa III. În cei doi ani de război o parte dintre călugării infirmieri s-au îmbolnăvit și au fost înlocuiți cu alții. Câțiva au murit la datorie. Prin spitalele Crucii Roșii au trecut peste 120 de călugări.⁶⁶ Pentru patriotismul dovedit, dar și pentru devotamentul creștin de care au dat dovadă unii dintre călugării au primit din partea mitropolitului Pimen distincții și ranguri bisericești de protosingheli și arhimadriți.

Însuși Pimen Georgescu, printr-un mesaj, a apreciat activitatea mănăstirilor și a viețuitorilor dintr-însele, astfel: „Povestind pe scurt cele ce s-au petrecut în mănăstiri în vremea războiului, M-am convins că, călugării și călugărițele noastre, fiind pregătiți de cu vreme, și-au făcut datoria cu vrednicie, ca orice adevărat fiu al țării, încât mulți au murit, îngrijind răniții și mai ales de bolnavii exantematici. Astfel, ar fi fost o adevărată rușine, ca în vremea marelui război călugării și călugărițele noastre, să stea în mănăstire mucezind între pereții chiliilor lor. Și, pentru că călugării și călugărițele din Moldova au știut să-și facă datoria în vreme de război... cu drept cuvânt li se cuvine din partea țării, cinste și considerație, iar din partea Mea, ca Mitropolitul lor, le exprim mulțumirile și binecuvântările Mele”.⁶⁷

Tot în zonă a funcționat și Spitalul Militar 431/C de la Mănăstirea Secu asupra căruia ne vom opri într-un studiu viitor.

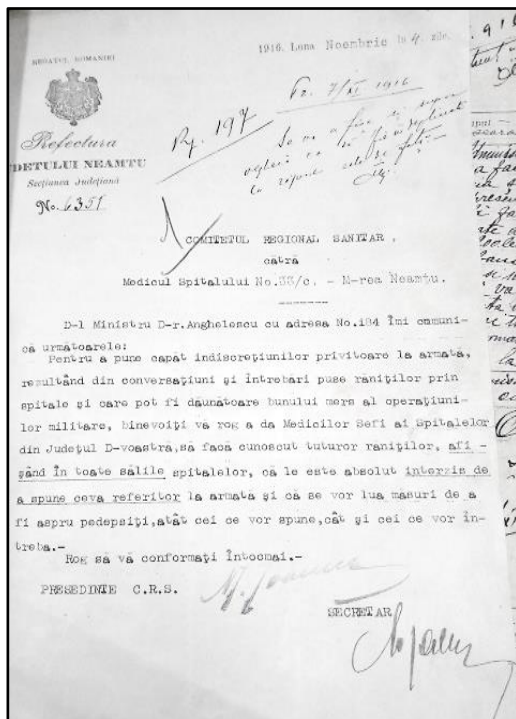

Fig. 1. Adresa CRS Neamț prin care erau interzise discuțiile cu bolnavii despre starea armatei și a frontului (SJAN Neamț, fond Spitalul Militar 33/C, d.1/1916, f. 51).

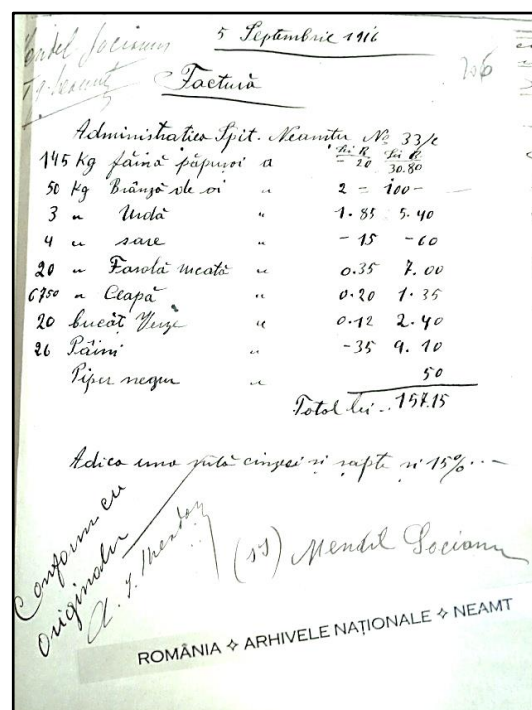

Fig. 2. Factură emisă la 5 septembrie 1916 de negustorul Mendel Socianu pentru alimentele cumpărate de către Spitalul Militar 33/C (SJAN Neamț, fond Spitalul Militar 33/C, d. 2/1916, f. 206).

⁶⁵ Ibidem, p. 145.

⁶⁶ Teoctist Stupcaru, *Activitatea călugărilor din Eparhia Moldovei în timpul războiului*, în „Viața Monahală”, Anul I, nr. 11-12, ianuarie-februarie 1934, pp. 315-327.

⁶⁷ <http://ziarullumina.ro/manastirile-din-moldova-in-vremea-marelui-razboi-131725.html> (accesat la 26 aprilie 2018).

REPRESIUNILE STALINISTE DIN BASARABIA, EFIM NEGRU - UN TÂNĂR BASARABEAN ARESTAT ȘI TRIMIS PE ȘANTIERILE GULAGULUI

Maria ZINOVII*

Lovitura de stat din Rusia, din 25 octombrie (stil vechi) / 7 noiembrie (stil nou) 1917, a dus la instaurarea unei noi ordini sociale, bazate pe dictatura proletariatului, care susținea, în prima etapă, o elită de origine muncitorească și nimicirea vechii orânduiri. Ca atare, încă din primele zile ale instaurării noului regim revoluționar, a început lupta împotriva persoanelor care proveneau din clasele avute, a foștilor funcționari țariști și a intelectualității. S-a înrăutățit și relația țăranilor cu noua putere, căci în zonele rurale au fost trimise brigăzi de colectare forțată a cerealelor, iar cei care se opuneau erau considerați dușmani ai regimului bolșevic și supuși represiunilor și deportărilor în Siberia, și nu de puține ori au căzut victime și execuțiilor¹.

Raioanele din stânga Nistrului, incluse după 1924 în RASSM, au experimentat regimul sovietic comunist încă de la începuturi, cu 23 ani mai devreme decât Basarabia. Astfel, acestea au cunoscut toate etapele represiunii politice, de la cele îndreptate împotriva elitelor regimului țarist și a țăranilor în timpul războiului civil din Rusia (1918-1921) până la un armistițiu relativ între statul sovietic și țărani, care coincide cu perioada Noii Politici Economice (1921-1928), continuând cu industrializarea, însoțită de colectivizarea forțată, deportări și înfometare (1929-1933) și încheindu-se cu o altă perioadă, în care execuțiile în masă ale țăranilor mai ales, ale unor grupuri etnice, dar și ale cadrelor comuniste, ating apogeul (Marea Teroare sau epurările în masă 1937-1938)².

O caracteristică a sistemului sovietic o constituie teroarea în masă a populației, realizată prin numeroase arestări și deportări, dar și prin internarea persoanelor indezirabile în lagărele de concentrare.

După punerea în aplicare a pactului Ribbentrop-Molotov (vara anului 1940), în anii '40 și la începutul anilor '50 ai secolului al XX-lea, acestei politici de exterminare practică de statul sovietic i-au căzut victime și românii din Basarabia, Bucovina de Nord și ținutului Herța, ceea ce a provocat numeroase victime umane și drame cumplite în rândul familiilor deportate³.

Unul dintre obiectivele majore ale bolșevicilor a fost recrutarea populației din RSS Moldovenească la muncile din URSS, iar în acest sens, în august-noiembrie 1940, Comitetul Central al Partidului Comunist din Moldova și Consiliul Comisarilor Poporului al RSS Moldovenești au adoptat 3 hotărâri care prevedeau recrutarea a 59.500 de persoane din Basarabia, preponderent din localitățile rurale, pentru munci în minele de cărbune – cu scopul de a dezvolta industria carboniferă și cea siderurgică din URSS – precum și în construcții⁴.

Asemeni altor acțiuni represive, deportările din iunie 1941 din RSS Moldovenească s-au efectuat conform unui plan preliminar, minuțios elaborat. Astfel, s-au întocmit din timp listele de „contingente” pentru arestări și evacuări sau strămutări. Hotărârea referitoare la desfășurarea acestei operațiuni a fost aprobată de guvernul sovietic în mai 1941⁵, iar acest lucru a provocat 32.423 de victime, din care 6.250 de persoane urmau să fie arestate, iar alte 26.173 trebuiau deportate.

Ca răspuns la decizia adoptată la Moscova, împuternicitul Comitetului Central al Partidului Comunist (bolșevic) al întregii Uniuni și al Consiliului Comisarilor Poporului al URSS pentru RSS

* Arhiva Națională a Republicii Moldova, Chișinău, Republica Moldova.

¹ Igor Cașu, „Dușmanul de clasă” *Represiuni politice, violență și rezistență în R(A)SS Moldovenească 1924-1956*, Chișinău, 2015, p. 21-22.

² *Ibidem*, p. 24.

³ Ion Varta, Tatiana Varta, *Deportările în masă din RSSM din 13-16 iunie 1941*, Chișinău, 2018, p. 2.

⁴ *Ibidem*, p. 12-13.

⁵ V. Pasat, *Calvarul. Documentarul deportărilor de pe teritoriul RSS Moldovenești 1940-1950*, Moscova, 2006, p. 5-6.

Moldovenească, S.A. Goglidze, i-a trimis lui Stalin în data de 31 mai o scrisoare cu propuneri concrete⁶. În această scrisoare era conturat cercul presupușilor dușmani care urmau să fie zdrobiți preventiv. Acest Goglidze informa că, pe timpul puterii române, în Basarabia au activat numeroase organizații și partide burgheze. Majoritatea conducătorilor acestora, odată cu venirea puterii sovietice, au fugit în România, dar rămășițele acestor organizații, „cu sprijinul activ al organelor de cercetare române”, desfășurau o activitate antisovietică. „Baza pentru activitatea contrarevoluționară a acestora o constituie: activul diferitelor partide burgheze, foștii servitori, moșieri, ofițeri ai armatei albe, mari proprietari de imobile, comercianți și diverse alte elemente antisovietice”. Potrivit afirmațiilor lui Goglidze, „pe teritoriul RSS Moldovenești există un număr important de elemente antisovietice din rândul moșierilor, comercianților, polițiștilor și jandarmilor, albgardiștilor, fugarilor din URSS și altor elemente social străine, care desfășoară o energică activitate contrarevoluționară”. Prin urmare, Goglidze solicita să fie strămutați cu traiul în alte regiuni ale URSS, 5.000 de persoane cu tot cu familii, între care: 980 de activiști de partide burgheze, 137 de moșieri, 140 de polițiști și jandarmi, 285 de ofițeri ai armatelor albe, 83 de ofițeri ai armatei țariste, 64 de ofițeri ai armatei române, 1.948 de mari comercianți, 411 mari proprietari de imobile, 652 de primari și prefecți⁷.

Toate pregătirile pentru această operațiune s-au desfășurat în cel mai secret mod, cu scopul de a obține efectul surprinderii și a preveni „excesele” (în primul rând, evadările). Astfel, operațiunea s-a declanșat noaptea târziu, pe 13 iunie 1941, și a continuat până în seara zilei următoare. Pe 14 iunie 1941, comisarul adjunct al poporului pentru Securitatea de Stat, B.Z. Kobulov, le-a raportat lui Stalin, Molotov și Beria că în RSS Moldovenească au fost „ridicate” 19.575 de persoane, dintre care 5.033 au fost arestate și 14.542 de persoane au fost evacuate cu traiul. După cum se poate observa, aceste cifre diferă de planurile inițiale, rezultând un „deficit”. Kobulov explica acest fapt prin mai multe cauze: câteva zeci de persoane s-au dovedit a fi bolnave, peste 300 de persoane „au plecat de la domiciliul permanent” până la începutul operațiunii, peste 700 de persoane „au fost triate pe motiv de insuficiență de materiale compromițătoare”. Doar trei persoane au reușit să fugă în timpul operațiunii. Probabil, această cifră a fost subestimată, pentru că era în avantajul lui Kobulov și al conducerii Comisariatului Popular al Securității de Stat să demonstreze precizie și eficiență în activitatea lor⁸.

Cel de-al doilea val de deportări în masă, din iulie 1949, s-a desfășurat în baza Hotărârii nr. 1290-467 cc a Biroului Politic al Comitetului Central al Partidului Comunist al Uniunii Sovietice din 6 aprilie 1949, privitoare la deportarea de pe teritoriul RSS Moldovenești a chiaburilor, foștilor moșieri, marilor comercianți, complicilor ocupațiilor germani, persoanelor care au colaborat cu organele poliției germane și românești, cât și a familiilor acestora, având, de asemenea, un caracter strict secret⁹. Deși această Hotărâre prevedea deportarea a 11.280 de familii, în realitate au fost deportate 11.253 de familii¹⁰, care urmau să fie dislocate în regiunile Kazahstanului de Sud, Karaganda, Djambul, precum și în regiunile Altai, Kurgan, Tiumen, Tomsk, Irkutsk¹¹.

Cel de-al treilea val de deportări, din 1951, era împotriva confesiunilor religioase și a avut drept țintă martorii lui Iehova. În timpul acestui val au fost exilate 723 de familii¹², majoritatea din nordul țării.

Din păcate, Istoria Gulagului foștilor locuitori deportați din RASSM și RSSM, la aproape treizeci de ani de la Independența Republicii Moldova, nu a cunoscut o cercetare amplă în istoriografia

⁶ *Ibidem*, p. 83.

⁷ *Ibidem*, p. 83-84.

⁸ V. Pasat, *Sinuosul drum al pătimirilor Eufrosiniei Kersnovski de la Soroca în Siberia*, <https://www.historia.ro/sectiune/general/articol/sinuosul-drum-al-patimirilor-eufrosiniei-kersnovski-de-la-soroca-in-siberia>, accesat la 26.12.2018.

⁹ O. Țicu, *O istorie ilustrată a românilor de la est de Prut*, Chișinău, 2018, p. 384-385

¹⁰ *Ibidem*, p. 385.

¹¹ *Ibidem*, p. 385.

¹² *Ibidem*, p. 385.

noastră, mai ales în ceea ce privește condițiile și modul de viață în care au fost nevoiți să supraviețuiască conaționalii noștri în exil, despre muncile la care erau siliți atât bărbații și femeile, cât și copiii. Este trist că istoricii au început să studieze extrem de târziu acest subiect și pe baza izvoarelor cunoscute sub numele de „istorie orală”, deși acestea scot la iveală, prin mărturiile celor deportați, condamnați, adevăruri din lumea ascunsă a lagărelor și locurile de exil sovietice. De altfel, foarte greu s-au desecretizat o bună parte din dosarele persoanelor supuse represiunilor staliniste, iar arhivele din Rusia sunt puse la dispoziția cercetătorilor interesați de istoria lagărelor sovietice, chiar și acum, destul de timid.

Totuși, în ciuda acestor dificultăți, s-a estimat că din 1929 – când Gulagul a cunoscut cea mai semnificativă expansiune – până la moartea lui Stalin (în anul 1953), ar fi căzut victime regimului stalinist un număr de aproximativ 18 milioane de oameni. Aproximativ 6 milioane au fost trimiși în exil, deportați în deșerturile Kazahstanului sau în pădurile siberiene. Obligați prin lege să nu părăsească satele în care fusese exilați, aceștia erau la rândul lor supuși unui regim de muncă forțată, chiar dacă nu trăiau în spatele sârmei ghimpate¹³.

Motivul care contribuia în mod decisiv la stabilirea celor care urmau a fi deportați sunt diferite, însă adeseori cădeau victime acestei represiuni politice țăranii înstăriți, numiți culaci și știutorii de carte, pentru că regimul bolșevic pretindea că dorește crearea unui nou om, cu o nouă gândire. Apoi, o contribuție importantă în desfășurarea acestor deportări a avut-o hotărârea lui Stalin de a folosi munca forțată pentru a grăbi industrializarea Uniunii Sovietice și de a exploata resursele naturale din regiunile slab populate ale nordului îndepărtat al URSS¹⁴.

Soarta celor deportați a fost destul de dificilă, mulți dintre ei bătrâni, femei, copii murind până la destinație, iar cei care au supraviețuit au fost trimiși în lagăre de concentrare unde trebuiau să fie reeducați prin diferite metode, începând cu violența și terminând cu diferite tipuri de muncă pe care trebuiau să o îndeplinească. Țăranii basarabeni au fost forțați să muncească la diferite munci: tăierea pădurilor în condiții extreme – vara cu insecte de tot felul, iar iarna cu zăpada imensă, cu unelte rudimentare care necesitau o forță fizică mare, ceea ce adesea ducea pur și simplu la extenuarea organismului. Cei mai norocoși au lucrat în cadrul fermelor de animale unde și alimentația era mai bună, însă munca în cadrul minelor era de-a dreptul la limita dintre viață și moarte, mai puțini basarabeni au fost trimiși să muncească în fabrici și uzine. Exilările în masă au lăsat răni încă deschise pe soarta a mii de familii și copii, fiind mai groaznice decât războiul.

Una din numeroasele familii de români basarabeni care au fost supuse represiunilor sovietice este și cea a lui Efim Negru. Despre acest caz am aflat atunci când la Direcția Generală a Arhivei Naționale a venit o solicitare din regiunea Arhanghelsk, Rusia, de la Ghenadii Iatcov, născut în anul 1947, care își căuta rudele din Basarabia, îndeosebi pe un anume Efim Negru, care a fost judecat și trimis la muncă în Gulagul sovietic, fiind posibilul său tată biologic. Fiind locuitor al orașului Kotlas, din regiunea Arhanghelsk, de la Ghenadii Iatcov am aflat că în perioada anilor 1940-1949, Efim Negru s-a aflat în această regiune, la tăiatul pădurilor, unde a întâlnit-o pe Iatcov Anna în localitatea Poladino, iar din dragostea lor s-au născut doi copii. În anul 1949, după ispășirea pedepsei, Efim Negru s-a întors la Orhei, și astfel au fost despărțiți pentru totdeauna, fără a se mai revedea vreodată și fără a mai relua legătura cu familia sa din Siberia.

În dosarul nr. 1036, din fondul nr. 3398, inv. 1, care se află la păstrare la Direcția Generală a Arhivei Naționale, există mai multe detalii ce reflectă condițiile și modul în care a fost arestat și condamnat tânărul de 21 ani, Efim Negru. Acest dosar reflectă nu doar istoria unei familii, a unui singur om, dar consemnează tragedia trăită de întregul popor din spațiul românesc de la est de Prut, ocupat de sovietici. Acesta tânăr provenea dintr-o familie de țărani, Melinti și Ioanna Negru, din localitatea Jora

¹³ Anne Applebaum, *Gulagul, o istorie*, București, 2011, p. 13.

¹⁴ *Ibidem*, p. 12.

de Jos, județul Orhei, care aveau în proprietate 4 ha de pământ, 2 cai, o vacă și o vițică¹⁵. Ioanna era băștinașă din partea stângă a Nistrului și se trăgea dintr-o familie înstărită. Deoarece erau o familie numeroasă, în dosar apar înscrși 6 copii, unul dintre ei, Zahar era soldat înrolat în armata română la București¹⁶, iar Efim, născut în anul 1919, a plecat la rudele de pe linie maternă, peste Nistru ca să-i ajute la muncă și să se întrețină mai ușor. La 18 februarie 1940, ora 21 și 55 min., el a fost prins de către colaboratorii NKVD-lui din orașul Rîbnița, și anume de către locotenentul major Jirnov, care îl învinuiește pe Efim Melentiev Negru că a trecut ilegal pe teritoriul URSS-lui, și că el, fiind locuitor al satului Jora de Sus, plasa Chiperceni, județul Orhei, care făcea parte din România Mare, ar fi fost trimis ca spion român în această regiune¹⁷. Efim Negru nu era cunoscător de carte, a învățat la școală doar clasa I; din cauza greutăților mari a fost nevoit să lase școala pentru a munci. Cu toate acestea, la 19 februarie 1940, locotenentul major Jirnov, decide că până la ședința de judecată, Negru Efim Melentiev va sta în închisoarea din Tiraspol, pentru a nu se ascunde de la anchetarea cazului.

La 29 februarie 1940, locotenentul major Jirnov, examinând cazul lui Efim Negru conform art. 103 Cod de Procedură Penală al Republicii Sovietice Socialiste Ucraina, a decis ca arestatului Negru Efim Melentievici să fie dat pentru cercetările ulterioare la NKVD-ul Republicii Autonome Sovietice Socialiste Moldovenești, iar copia acestei decizii să fie trimisă procurorului raionului Rîbnița.

La 7 martie 1940, împuternicitul NKVD-lui RASS Moldovenești, un anume Garcavenco, cercetând dosarul nr. 15068, îl învinuia pe Negru Efim Melentiev potrivit art. 80, Cod de Procedură Penală al Republicii Sovietice Socialiste Ucraina, găsindu-l vinovat pentru trecerea ilegală pe teritoriul Uniunii Sovietice, din România. Prin urmare, decide ca învinuitul Negru Efim Melenti să rămână închis în penitenciarul din orașul Tiraspol până la sentința finală, care a fost emisă la 29 iunie 1940 și a constat în trimiterea lui Negru Efim Melentiev la muncă în Gulag, pentru 3 ani¹⁸. Ca atare, condamnatul a ajuns în Siberia, regiunea Arhanghelsk, unde a lucrat la tăiatul pădurilor. De altfel, una din principalele activități ale basarabenilor deportați a fost legată de tăierea pădurilor și de prelucrarea lemnului la fabricile de cherestea, căci URSS dispunea de cele mai mari rezerve forestiere de pe glob datorită pădurii denumită Taiga, care începe din regiunea Breanskului și se termină în Vladivostok, având peste 10000 km lungime. În această pădure cresc numeroși arbori de conifere de zeci de metri, care erau și sunt până în prezent extrem de importanți nu doar pentru industria Rusiei, ci pentru industria mondială¹⁹.

Munca silnică a basarabenilor în lagărele de concentrare se desfășura în condiții inumane, ceea ce a provocat moartea a mii de persoane și a lăsat numeroase traume asupra celor care au reușit să supraviețuiască. Aceste munci constau în deștelenirea terenurilor și tăierea pădurilor, dar și în extragerea aurului din cele mai periculoase mine. Prin acest regim de sclavie, regimul sovietic reușea, pe de o parte, să „reeduce” pe românii basarabeni, iar pe de altă parte aceștia erau puși în slujba economiei sovietice. Din păcate, Gulagul nu a însemnat doar muncă grea, ci și foamete, tortură, frică, umilință, epidemii, moarte subită. În Gulag basarabeni erau nevoiți să trăiască cu gândul că „Existența este regula, iar supraviețuirea este excepția” (*Carl Sagan*).

Drama românilor de la est de Prut care au ajuns în Gulag este nevindecată, căci și astăzi provoacă durere, groază și lacrimi victimilor care au reușit să supraviețuiască acelor orori. Ca atare, istoricii și întreaga societate românească ar trebui să se simtă obligată a păstra și cinsti memoria tuturor victimelor ale regimului comunist, pentru ca asemenea crime să nu se mai repete.

¹⁵ ANRM, fond nr. 3398, inv. 1, ds. 1036, f. 6.

¹⁶ *Ibidem*, f. 12 v.

¹⁷ *Ibidem*, f. 2.

¹⁸ *Ibidem*, f. 35.

¹⁹ Vasile Țepordei, *Amintiri din Gulag*, București, 1992, p.75.

**PĂRINTELE DUMITRU STAN -
UN MODEL PASTORAL OGLINDIT ÎN ÎNSEMNĂRILE SALE**

Iustin Lehonschi MESEȘMITH*

*Într-o carte printre file
Am găsit o biată floare
Veștejită și uitată
Cine știe de când oare?!*

*Tot aceeași soartă are
Tot ce-n lume s-a născut.
După ce-a murit uitarea
Se închide în trecut....*

Pr. D. Stan – pensionar fără vreme. 1950-11/IV.

Introducere

Lucrarea de față are în vedere evidențierea personalității Părintelui Dumitru Stan (n. 1886- d. 1964), prin prisma însemnărilor de pe o *Evanghelie* din perioada 1935-1951, perioadă în care a păstorit turma lui Hristos în parohia Stănița, filia Călugărița (astăzi Negrești, com. Bîra, jud. Neamț). Profilul moral al părintelui capătă un contur clar prin cele câteva sute de însemnări, care oglindesc în - același timp -, tabloul satului și viața de parohie. Aceste însemnări au o oarecare valoare științifică, cuprinzând, de exemplu, elemente de climatologie și informații cu valoare istorică, prezentând situația frontului din cel de-al Doilea Război Mondial și nu numai. Sfânta Evanghelie¹ pe care Iconomul Dumitru Stan consemnează impresionantele mărturii a fost achiziționată chiar de el însuși pentru biserica unde săvârșea serviciul divin, după cum el a menționat pe primele pagini, unde a lăsat și un credo referitor la scopul cărții de cult. Pentru frumusețea mesajului, se redau cuvintele părintelui ca atare:

„Această Sfântă Evanghelie este proprietatea Bisericii filiale „Nașterea Maicii Domnului” din satul Călugărița, parohia Stănița, Județul Roman, care fiind procurată din economiile numitei Biserici, nimeni nu are dreptul a-i schimba destinația, ci va ramânea neștrămutat la locul ei cât timp va exista un locaș sfânt în acest sat, iar slujitorii bisericești ce vor urma în decursul timpului, pe lângă datoria ce au de-a-i propovedui cuvântul, vor mai avea și grija de a păstra această Sfântă Carte în bună stare, subscriindu-și numele fiecare la rând cum și data de cand a fost numit ca slujitor pentru această parohie, completându-se la ieșire din parohie și încetarea de a mai fi servitor al bisericilor din ea, unul pe altul.

1912 Aprilie 1, Paroh P. D. Stan”.

Atenția deosebită cu care părintele a scris însemnările, este relevantă și de ortografia clară, din faptul că a avut mereu grijă ca textul să fie scris în creion, pentru a fi posibilă eventuala ștergere a acestuia, dar și din așezarea în pagină. După cum a fost arătat, totalitatea însemnărilor regăsite pe cuprinsul celor 426 de pagini pot fi împărțite în câteva categorii: de ordin spiritual, meteorologic, social. Fiecare subiect este tratat cu la fel de multă atenție de către părintele Dumitru Stan. Clasificarea propusă face posibilă cercetarea cu amănunt a fiecărei însemnări, cercetare în urma careia se evidențiază portretul unui adevărat slujitor al lui Hristos, al unui model de pastorație și, totodată, imaginea satului românesc

* Universitatea „Alexandru Ioan Cuza” Iași.

¹ *Sfânta și Dumnezeasca Evanghelie*, ediția a IV-a, Tipografia Cărților Bisericești, București, 1911.

în raport cu Biserica, într-o perioadă în care a fost pus la grea încercare de greutatea pricinuite de război, terminarea acestuia și schimbările politice ce au urmat.

Voința sfinției sale de a consemna după fiecare slujbă un anumit amănunt, fie și numai data la care s-a slujit în Sfântul Locaș fie un text mai amplu, se manifestă odată cu Sfințirea noii biserici cu hramul „Nașterea Maicii Domnului” de a cărei construcție s-a îngrijit el însuși, cu srijinul enoriașilor. Acest lucru este evidențiat pe primele pagini ale Sfintei Evanghelii de către Episcopul Romanului de atunci, Ilarion Băcăoanul, la săvârșirea sfințirii lăcașului în anul 1935.

„Cu bunăvoința Tatălui, cu sporul Fiului și cu săvârșirea Preasfântului Duh. Din temelie s-au zidit această sfântă biserică în satul Călugărița – (Negrești), parohia Stănița, județul Roman, unde se cinstește și se prăznuiește hramul „Nașterea Maicii Domnului”, pe locul vechei biserici durată din lemn, care a fost, după tradiție, metocul Mănăstirei Agapia. Întemeindu-se în ziua Sfintei și nedespărțitei Troițe a anului 1923, luna Maiu, ziua 28, și isprăvindu-se și dându-se pentru săvârșirea Sfintei Liturghii prin osârdia Pr. Paroh Dimitrie Th. Stan și cu truda și cheltuiala enoriașilor localnici, cum și neprecupețitele ajutoare ale sătenilor Stăniceni și a tuturor dăruitorilor din împrejurimi și din laturi

depărtate, binecredincioși cinstitori de Dumnezeu, făcând peste 500.000 <lei>, astăzi, trei noiembrie 1935, în zilele de blândă și înțeleaptă arhipăstorire a Prea Sfințitului Episcop Lucian Triteanu și în al cincilea an de domnie ostenitoare pentru pacea în lume și refacerea în țară a Prea Înălțatului și Iubitorului de Hristos, Regele nostrum, Carol al II-lea, împreună cu fiul său, Voievodul Mihai, moștenitorul tronului având la cârmă ca președinte al Consiliului de Miniștri pe D-l Gheorghe Tătărăscu, iar Ministru de Culte fiind Domnul Alexandru Lapedatu. S-a sfințit de noi, Arhiepiscopul Ilarion Băcăoanul, din mila lui Dumnezeu vicar al Sfintei Episcopii a Romanului, prin harul și conlucrarea întru tot Sfântului și Dătătorului de viață Duh, asistat fiind de preoții: Ioan Bucevschi, Referentul secției administrative bisericesti, Constantin Tarcuță, Protoiereul Protoieriei a II-a Siret. Sf. Episcop Ilarion Băcăoanul “.

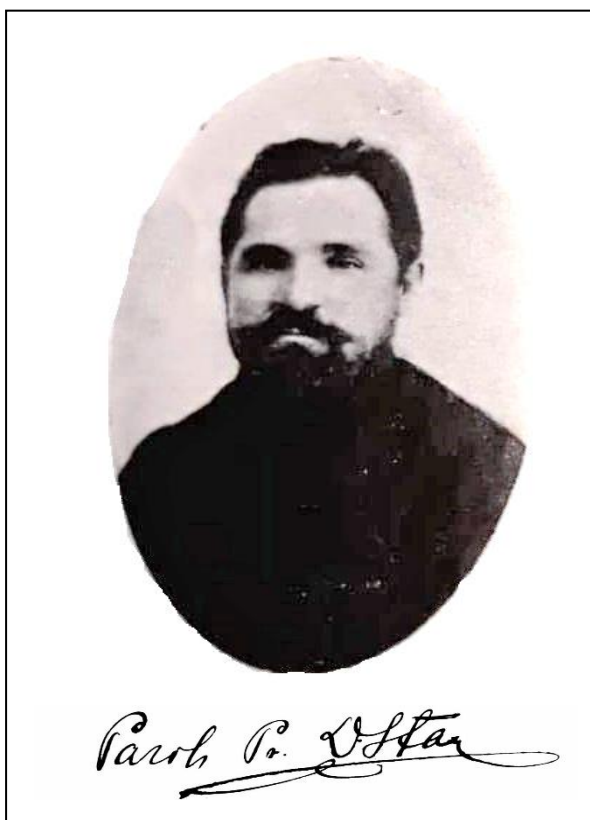
Această însemnare a Episcopului Ilarion Băcăoanul este foarte importantă pentru lucrarea de față întrucât arată o frântură din bogata activitate a părintelui Dumitru Stan. În plus, se poate deduce – din corelarea fragmentului citat cu însemnările părintelui Stan – că scrierea de pe Sfânta Evanghelie a început odată cu sfințirea bisericii. Însemnările iau sfârșit imediat după decizia de pensionare a preotului iconom Dumitru Stan.

Pentru studierea amănunțită a însemnărilor redată în lucrarea de față am beneficiat de susținerea preotului Marian Dabija, paroh al Parohiei Negrești, care a pus la dispoziție citata Sfântă Evanghelie, ce se află mereu la loc de mare cinste în biserică așa cum și-a dorit și a consemnat părintele Dumitru Stan. Cu privire la detaliile biografice ale părintelui Dumitru Stan și la activitatea pe care acesta a desfășurat-o s-au cercetat atât izvoarele scrise aflate în inventarul Arhivei Arhiepiscopiei Romanului și Bacăului,

cât și sursele nescrise, păstrate prin viu grai, provenite de la localnicii satului în care a activat părintele, prin implicarea directă a preotului Theodor Terinte cât și prin discuțiile purtate cu membrii familiei Stan, obținând și pe această cale un bogat portofoliu informativ.

Repere biografice

Părintele Dumitru Stan a fost un preot cu adâncă trăire duhovnicească, îndrumând turma lui Hristos pe căile cele mai alese ale credinței, fiind dedicat trup și suflet comunității pe care o avea sub pastorație. S-a născut în satul Hârtop, comuna Bârgăoani, județul Neamț, la data de 6 septembrie 1886, primind numele Dumitru. Fiu al lui Toader și Ioana Stan, el a fost al treilea dintre cei nouă copii ai familiei (încă șase băieți și două fete), toți ajunși oameni de seamă în societate. De mic copil, Dumitru Stan a avut chemare pentru cele Sfinte, participând deseori la slujbele bisericești și remarcându-se prin conduita sa exemplară și inteligența nativă. Clasele primare le-a făcut în satul natal, chiar în școala înființată și găzduită de fratele său mai mare, Neculai Stan, în propria casă. Urmând chemarea interioară spre tainele Dumnezeiești, a continuat studiile teologice în cadrul Universității din Cernăuți. După terminarea studiilor s-a integrat printre puținii preoți ai vremii care erau licențiați în Teologie. S-a căsătorit cu Natalia, o fată dintr-o familie înstărită din comuna Stănița, pe atunci județul Roman. Împreună au format o familie exemplară, binecuvântată de Dumnezeu cu patru copii (trei fete și un băiat), ce au ajuns – datorită educației primite – profesori, doctori și ingineri.

La 29 februarie 1908 a fost hirotonit și numit preot pe seama parohiei Oțelești din cuprinsul Eparhiei Romanului. După aproximativ un an și jumătate de păstorire în această comunitate, este mutat în parohia Vovriești (8 iulie 1909). Nici în acest loc nu a stat timp îndelungat, la data de 1 iunie 1910 fiind numit preot în parohia Stănița, unde a păstorit până la pensionare. În această parohie, părintele Dumitru Stan a reprezentat un autentic model de preot, duhovnic, slujitor și econom al casei lui Dumnezeu². Fiii satului îl pomenesc și acum în rugăciuni ori de câte ori este cu putință, având încă în memorie sfaturile sale prețioase, pentru toate predicile și cuvântările pline de har și pentru toate slujbele emoționante la care au participat. A fost un preot destoinic, un preot în adevăratul sens al cuvântului: a păstorit comunitatea cu demnitate și s-a implicat în toate sectoarele de activitate ale satului din acea perioadă; a susținut moral sufletele credincioșilor în clipe extraordinar de grele din timpul celor două Războaie Mondiale, dar și de susținere materială,

fiind aproape de oameni în timpul foametei celei mari petrecute pe teritoriul României, îndeosebi în Moldova, între 1946-1947. Datorită vredniciei de care a dat dovadă în bogata activitate pastorală, a primit rangul onorific bisericesc de sachelar, în anul 1936, apoi, nu după mult timp, și pe cel de iconom. În această perioadă de rodnică păstorire a suportat cu greu moartea soției sale, aceasta fiind înmormântată în Piatra Neamț. Pe tot parcursul cărmuirii sale duhovnicești a deservit ca preot și bisericile filii ale

² Arhimandrit Ioanichie Bălan, *Istorie duhovnicești*, ediția a 6-a, Mănăstirea Sihăstria, 2004, p. 54.

Parohiei Stănița, sursele bibliografice menționând, de pildă, Chicerea și Călugărița (astăzi Negrești). Aici a construit noi lăcașuri de cult sau le-a înfrumusețat pe cele vechi și le-a îmbogățit cu odoare și cărți de cult. Ca preot în Stănița s-a bucurat să vadă cum creșteau sub ochii lui personalități însemnate din spiritualitatea românească, cum ar fi părintele ieroschimonah Vichentie Mălău și părintele Ionichie Bălan. În anul 1954, părintele Dumitru Stan era cel ce oficia Taina Sfântului Botez pruncului Ilie Giosanu care, câteva decenii mai târziu, va ajunge Arhiepiscop al Arhiepiscopiei Romanului și Bacăului sub numele Ioachim Băcăoanul.

Sfârșitul părintelui Dumitru Stan a fost unul binecuvântat de Dumnezeu, așa cum se cuvine unui adevărat slujitor al lui Hristos. Bătrânii satului povestesc cu multă durere în suflet acest eveniment tulburător din pridvorul spiritualității comunei Stănița, trecerea la Domnul a părintelui Stan fiind o pierdere mare pentru comunitate. Pentru a ilustra acest episod se vor reda cuvintele părintelui Ioanichie Bălan: „În primăvara anului 1964 a fost chemat să citească molitfele de dare a sufletului la o bătrână din sat. Preotul și-a pus molitfelnicul, crucea și epitrahilul într-un coș de papură, după obiceiul său, și dis de dimineață a sosit la bolnavă. După ce a mărturisit muribunda și a terminat de citit molitfa de dare a sufletului, tocmai când zicea «Tatăl nostru...», înainte de sfârșit, deodată părintele Dumitru Stan s-a cumpănit puțin și și-a încetinit graiul. – «Petrică, ține pe părintele», a strigat bătrâna din pat, către fiul ei. În clipa aceea, după ce preotul a fost culcat jos în mijlocul casei, a respirat adânc și și-a dat sufletul în brațele Domnului. Avea ochii întredeschiși, epitrahilul pe grumaz și crucea încă o ținea în mână. A doua zi s-a sfârșit și văduva Ana Sava!»³. A fost înmormântat în satul Hârtop, același în care s-a născut și a copilărit. În prezent, momântul părintelui este îngrijit cu multă atenție de rudele sale și de comunitatea parohială a satului.

Situația climatică consemnată de părintele Dumitru Stan

Una dintre multiplele și constantele preocupări ale părintelui Stan a fost analiza stării vremii. Acest lucru se observă la nivelul însemnărilor de pe Sfânta Evanghelie prin faptul că din totalitatea însemnărilor, majoritare sunt cele ce arată situația climatică. Starea vremii reprezenta atât pentru el cât și pentru comunitate un element foarte important deoarece, de acest factor depindea evoluția agriculturii și recolta. Cel mai probabil este că pe lângă preoție, părintele Dumitru Stan, pentru a-și întreține familia se ocupa cu agricultura, lucru des întâlnit în acea perioadă. În orice caz, se observă o atenție deosebită din partea părintelui acordată vremii. Pentru el vremea reprezenta un punct de reper în orice activitate pe care acesta dorea să o desfășoare.

† 29 IV 1951 † *Deși la sfârșitul lui aprilie, vremea încă rece*⁴.

† 4 V/1948 †. *Vreme însorită și caldă, dar secetoasă de aceia câmpul e tot negru*⁵.

† 8/V 949 †. *Mare mâhnire pentru seceta ce s-a abătut asupra pământului! Tot timpul e cu vânt uscăcios. Uscăciune peste tot*⁶.

† 15/VII. 1951. *Călduri tropicale. Tânjesc recoltele ce sunt încă în vegetație. Cele gata se adună în condiții favorabile.*

*Pr. D. Stan*⁷

† 14/VIII 1949 †. *După o arșiță de câteva săptămâni, ieri s-a răcorit puțin văzduhul și pământul prin o ploicică caldă și binefăcătoare. Mari sunt darurile lui Dumnezeu!*⁸

³ *Ibidem*

⁴ *Sfânta și Dumnezeiasca Evanghelie*, ediția a IV-a, Tipografia Cărților Bisericești, București, 1911, p. 7.

⁵ *Ibidem*, p. 10.

⁶ *Ibidem*, p. 20.

⁷ *Ibidem*, p. 47.

⁸ *Ibidem*, p. 96.

† 2/ IX 1951 †. *Acelaș timp frumos și favorabil ca și anul trecut la ziua aceasta*⁹.

† 2/ IV.949. *Vremea este uscăcioasă și răcoroasă, iar noaptea cu îngheț și brumă. E teamă de timp secetos, care va fi o mare nenorocire. Oamenii au ieșit la lucru nu însa cu mare curaj... Nădejdea este tot la Dumnezeu!*

Pr. D. Stan¹⁰

† 16/ IV 1949. *Ieri a plouat, astăzi s-a răcit. Se arăta a fi primăvară târzie sau numai umbra primăverii*¹¹.

† Joiu 1950 †. *Splendid timp ca climă. Parcă am fi la Nissa, atât este de frumos!...*

Pr. D. Stan¹²

Totodată, prin intermediul notațiilor prezente, observăm un element foarte important în strânsă legătură cu psihologia omului. Părintele Stan a analizat starea de spirit a oamenilor în raport cu starea climatică de afară. Acest lucru este posibil datorită unei pastorații îndelungate în acea parohie și al unui spirit de observație dezvoltat.

† 24 IV 1949 †. *Vremea rece și variabilă la fel cum îs și oamenii...*¹³

† 29/ V 949. *Timpul se menține cu secetă. Însecetarea a cuprins și unele suflete. Se înmulțesc fărădelegile...*¹⁴.

† 21/ V. 1950 †. *Vreme f<oarte> plăcută. Voioșia, totuși, scăzută!*¹⁵

† 14 Oct. 1950. Sâmbătă †: *Vremea întunecoasă și a ploa<i>e. E frig. Oamenii posomorâți ca și vremea și grăbiți spre diferite treburi. Biserica <este> goală și tristă.*

Pr. D. Stan¹⁶

Părintele Stan dă dovadă de alese calități esențiale pentru îndrumarea duhovnicească a comunității rurale și prin intermediul cunoștințelor variate din diferite domenii, în special cel al climatologiei. Are un bogat bagaj informativ dar și o cultură generală dezvoltată, cunoscând de pildă starea vremii din Nissa. Așadar, mărturiile de față aduc în atenție o parte esențială a evoluției climatice, putându-se face o paralelă între starea vremii de atunci și cea din prezent – secetă, ploi abundente și vreme bună – cel puțin pentru microregiunea satelor din zona de E a județului Neamț.

Atitudinea enoriașilor față de slujbele bisericesti

Însemnările de față sunt foarte utile pentru a înțelege un aspect important cu privire la comunitatea rurală dintr-o perioadă destul de grea a secolului XX. Însemnările redată au în vedere atitudinea enoriașilor, dar și a clerului în același timp, față de cultul divin oficiat în Sfânta Biserică. Părintele Dumitru Stan consemnează aceste lucruri într-un mod pașnic, dedus din limbajul pe care îl folosește. În acest sens părintele dă exemplu de răbdare, blândețe și înțelegere în momente în care avea tot dreptul să fie mânios. Totodată, părintele, lasă de înțeles că activitatea sa este obstrucționată de implicarea răuvoitoare a personalului bisericesc și a enoriașilor. De pildă, se vedește neseriozitatea cântărețului bisericesc cu privire la programul slujbelor, deseori acesta plecând în parohiile vecine

⁹ *Ibidem*, p. 106.

¹⁰ *Ibidem*, p. 236.

¹¹ *Ibidem*, p. 240.

¹² *Ibidem*, p. 307.

¹³ *Ibidem*, p. 7.

¹⁴ *Ibidem*, p. 39.

¹⁵ *Ibidem*, p. 47.

¹⁶ *Ibidem*, p. 133.

pentru un câștig mai bun. Chiar și în acest context nefavorabil slujbele nu s-au anulat, părintele Stan găsiind mereu o soluție în așa fel încât enoriașii să poată beneficia de serviciul divin.

† Joiu 20 Iulie 1950. *Slujba fără Sf(ân)ta Liturghie din cauza lipsei cântărețului de rând C. Smeu, care a alergat gâfâind la biserica din Stănița unde se aduna astăzi jertfa și gologani mulți.... Nu-i departe de slujitorii lui Baal.*

Pr. D. Stan¹⁷.

† Duminica 1951. *Puțină slujbă din lipsă de cântăreți, pretextând cel de rând, c. Zmeu, că e frig în biserică și se teme de îmbolnăvire!...În schimb s-a umplut de caldură la Stănița unde au fost colaci mulți și altele...¹⁸.*

† 24 VI Sâmbătă 1950. *Nu s-a făcut decât acatistul Sfântului, nefiind nici un dascăl¹⁹.*

† 6/ XI. 949†. *Puțină slujbă am făcut singur, cântăreții iau parte la slujba de sfințire a bisericii din Stănița, care s-a reparat, se zice, ... spre a se arăta ca parohul e activ... Prilej de gologăneală!...²⁰*

În același timp, părintele Stan dă dovadă de o perseverență deosebită deoarece nu este lucru ușor, din perspectiva unui preot, să slujești fără un cântăreț la strană. Însemnările sale redau lipsa de credincioși la slujbele bisericești dar oglindesc devotamentul părintelui Stan pentru săvârșirea serviciului divin, astfel el slujind de unul singur, fără credincioși în Biserică, și în același timp, fără dascăl. Imaginea preotului dedicat slujirii lui Hristos, deși măcinat de împrejurările nefavorabile create de comunitatea pe care o păstorea, face din el un model de pastorație demn de urmat pentru orice candidat la treapta preoției.

† Marti 1950 †. *Credincioși prea puțini la Sfânta Slujbă. E de mirare și de cei care mai vin!...*

Pr. D. Stan²¹

† 30/ IV 1948. *S-a scos Sf. Aer, dar n-a asistat nici un credincios.*

Pr. D. Stan²²

† 25/ IV 1951 †. *Timpul <este> frumos dar rece. Puțini credincioși la denie.*

Pr. D. Stan²³

† 8 Marti 1949. *Am slujit singur ca și duminica trecută cântăreții fiind ocupați cu multe servicii de toamnă în satul de reședință unde parohul a monopolizat totul pentru sine... E f. activ în strângerea de pomene ... Vremea schimbătoare. A nins zilele din urmă, acuma s-a topit și e vremea ca de toamnă, cu vânt și nor. Oamenii <sunt> preocupați cu de multe, iar cu cele ale sufletului de creștini puțini de tot și f. puțini de aceștia.*

Pr. D. Stan²⁴

Un lucru dureros pe care îl putem sesiza la nivelul notațiilor iconomului Dumitru Stan este nesiguranța zilei de mâine, pricinuită de cel de-al Doilea Război Mondial. Faptul că linia frontului era destul de aproape de satul în care el deservea ca preot, inducea o stare de groază pentru ca satul să nu intre în zona de război iar totul să fie năruit. Totodată, condițiile climatice

¹⁷ *Ibidem*, p. 141.

¹⁸ *Ibidem*, p. 336.

¹⁹ *Ibidem*, p. 355.

²⁰ *Ibidem*, p. 167.

²¹ *Ibidem*, p. 329.

²² *Ibidem*, p. 288.

²³ *Ibidem*, p. 256.

²⁴ *Ibidem*, p. 319.

din acea perioadă, care nu erau deloc benefice agriculturii, dar și înclinarea omului spre petreceri, baluri și distracții îl îngrijorează pe Părintele Stan, care observă și redă prin însemnările de pe Sfânta Evanghelie atitudinea nepăsătoare a omului față de cele Sfinte și neglijența înrădăcinată în sufletele enoriașilor.

P. S/. La 31 martie 1944 s-a făcut denie la biserica „Nasterea Maicei Domnului”, prima de când servesc această biserică în 34 ani și poate și ultima. Stănița, jud Roman.

Pr. D. Stan²⁵

† 5/IV 1950+. *Din cauza timpului f. rău: ploae cu frig, nu s-a putut veni pentru denie.*

Pr. D. Stan²⁶

† 19/II 1950+. *Aseară baluri prin sate. De aceia cam somnorâți cei cu grija slujbei de azi, iar credincioși prea puțini de o vreme, ca și clima de primăvară...*

Pr. D. Stan²⁷

† 15/I- 1950+ *Oamenii <sunt> mult mai voioși că au de-a<le> mâncărei „hrana cea de toate zilele”, acrit la suflet că e greu de-a îmbrăcatului și nu prea au nici bani. Tineretul e vesel și petrece adesea!... Biserica <este> uitată ca pe o bunicuță, socoteli fără putere și de vreo treabă... Puțini o cercetează.*

Pr. D. Stan²⁸

„Biserica uitată ca pe o bunicuță” – Comparația părintelui Stan sugerează starea generală a Bisericii în percepția enoriașilor și a clerului inferior cu privire la Sfintele Slujbe. Nepăsarea și indiferența enoriașilor față de serviciul Divin lasă un gust amar în sufletul părintelui încercând prin orice mijloace să atragă oamenii spre Biserică și să îi întărească în credință și în milostivirea lui Dumnezeu care nu va întârzia să se arate după aceste momente de grea încercare pricinută de război, foame și secetă.

Contextul politic din vremea păstoririi părintelui Dumitru Stan reflectat în însemnările sale

Un subiect aparte dezbătut de către părintele Dumitru Stan în cadrul însemnărilor de pe Sfânta Evanghelie este referitor la situația politică din perioada celui de-al Doilea Război Mondial și cea imediat următoare. Preocupat de starea poporului, părintele Stan adună informații diverse despre situația comunităților apropiate, despre poziția țării și a lumii, despre combinațiile partidelor electorale și jocurile politice făcute pentru accederea la putere. Consemnarea acestor informații pe paginile unei cărți de cult oglindește zbuciumul sufletesc determinat de situația politică instabilă în care el își desfășura activitatea preoțească. Această radiografie a lumii dezvăluie și dragostea cu care părintele Dumitru percepea lumea. Îl nelinișteau situațiile de dezechilibru deoarece știa că și comunitatea pe care o păstorea va fi neliniștită. În acest sens, părintele a dat dovadă de loialitate față de Stat și prin rugăciunile pe care acesta le înălța pentru liniștea și pacea în țară și în lume. Privea cu nădejde spre un viitor mai bun, în care lumea ar fi trebuit să traiască în armonie și pace, fără frică și liberă, dar informațiile despre contextul politic al vremii îi spulbera uneori speranța într-o lume mai bună.

²⁵ *Ibidem*, p. 238.

²⁶ *Ibidem*, p. 256.

²⁷ *Ibidem*, p. 224.

²⁸ *Ibidem*, p. 187.

Un bun observator al omului și al societății, părintele Dumitru Stan corela starea oamenilor cu pilda Samarineanului milostiv.

† 25 II 1950 †. *Vremea frumoasă are deschidere de primăvară numai de n-ar fi ceva înșelător! Se fac mari pregătiri pentru campania agricolă de primăvară. În lume neînțelegerea dintre puteri se tot ascute. Biserica s-a rugat totdeauna pentru pace și acuma la fel face.*

*Pr. D. Stan*²⁹.

† 13/X 946 †. *Starea sufletească a mulțimii tot mai indispusă ca traiul devine din zi în zi tot mai greu din cauza împrejurărilor din întreaga lume, așa de tulburi și a timpului potrivnic*³⁰.

† 11/XI 945. *Starea noastră ca neam și țară exact cu evanghelia celui căzut pe cale. Numai Domnul Isus ne poate mântui...*³¹.

Majoritatea informațiilor consemnate de către părintele Stan provin, cel mai probabil, din surse media. Fiind un preot școlit, absolvent de seminar și facultate avea acces la ziarele vremii și astfel informa și lumea cu privire la cele petrecute. Nu este exclus nici faptul că părintele Dumitru Stan să fi avut acces la un aparat radio, unde putea auzi unele știri de ordin internațional pe care nu le putea găsi în ziarele vremii.

† Joiu 1950 †. *Călduri ca de cuptor. Muncile se fac pe-ndelete, mâhnire în suflete că se-ndelungă cu seceta și apoi e și neînțelegerea în lume. Ciocnire între democrați și naționaliști în Coreea. Miroase a bucluc. Pe aicea oamenii își caută de treburi. Scumpete în unele lucruri, iar altele nici nu se găsesc. S-a scumpit și mâncarea și mai ales băutura.*

*Pr. D. Stan*³²

Momente de bucurie a trăit părintele alături de comunitatea pe care o păstora în momentul când s-a aflat despre urcarea pe tron a regelui Mihai I și abdicarea regelui Carol al II-lea. Tot în această manieră se observă consemnat în Evanghelia și momentul abdicării regelui Mihai care era perceput ca o nouă speranță spre mai bine.

P. S. Astăzi, Duminică 8 sept. 1940 se face întâia pomenire a noului Rege Mihai I, care, după zece ani de când a mai domnit în Regență, ocupă ca Rege deplin, abdicând tatăl său, exregele Carol II, sub care au avut loc multe și mari fapte nenorocite pentru popor și țară. Trăim clipe grele și sub fiorul necunoscutului. Doamne îndură-te și ne scapă de primejdii și nevoi.

*Pr. D. Stan*³³

† 4/I 1948. *Surpriza cu abdicarea Regelui Mihai I în ultimele zile ale anului 1947, a predispus sufletele spre asteptări, de nu și surprize. Vremea este calmă, cu moloșag.*

²⁹ *Ibidem*, p. 23.

³⁰ *Ibidem*, p. 155.

³¹ *Ibidem*, p. 177.

³² *Ibidem*, p. 366.

³³ *Ibidem*, p. 304.

† 18/I 1948 †. *Mari prefaceri în țară. După abdicarea regelui Mihai I, la 30 XII. (1)947, se spune de o repartizare a bunurilor prin legiuiri ce să plăzmuiesc. Nu se știe ce va fi! Nici între popoare nu e înțelegere. Vremea e tot moale, cu glod și udeală. Drumurile f(oarte) anevoioase și greu de câștigat banul. Criza mare de bani. Oamenii (sunt) scârbiți de greutatea traiului*³⁵.

Atât în țară cât și în lume situația politică era neliniștitoare deoarece la conducerea țării apăreau mereu nume noi alături de regimuri noi. Agitația produsă de aceste jocuri politice neliniștea foarte mult și starea de spirit a oamenilor care traiau nesiguranța zilei de mâine. Noile forme de conducere au lăsat în sufletele oamenilor doar durere și tristețe. Părintele Stan a încercat – pe cât a putut – să își liniștească comunitatea și să le redea nădejdea în Dumnezeu care îi iubește și nu îi abandonează.

Situația frontului din zona Roman privită din perspectiva părintelui

Cel de-al Doilea Război Mondial a fost, fără doar și poate, una dintre cele mai mari catastrofe ale omenirii. Acest episod tulburător a lăsat în sufletele multor oameni numai chin și durere. Părintele Dumitru Stan, plin de curaj și calm, consemnează pe paginile Sfintei Evanghelii multe detalii semnificative despre cursul războiului din acea vreme pe meleagurile apropiate sieși. Părintele Stan scria mereu evenimentele cele mai însemnate din timpul slujirii la altar; ca atare, remarcăm că el notează data la care a slujit, apoi redă un mic text în care descrie modul în care satul pe care îl păstorește este implicat în război. Se remarcă grija pe care părintele o are față de comunitatea sa, pe care o împletește mereu cu rugăciunea. Evenimentele redade în notații au un important caracter istoric deoarece multe dintre ele precizează detalii semnificative cu privire la linia frontului și la locațiile unde se purtau bătăliile.

Remarcăm totodată faptul că majoritatea informațiilor redade prin mărturiile părintelui, prezintă situația frontului din anul 1944, an în care au fost greu puși la încercare locuitorii de schimbările ce au pricinuit ulterior și alte grele suferințe pentru poporul român. Unele episoade regăsite printre rândurile însemnărilor redau situații dramatice pentru comunitatea parohială pe care iconomul Dumitru Stan o pastorea. Necazurile pricinuite de război au făcut ca în majoritatea bisericilor slujbele să nu se mai țină deoarece lumea putea fi în mari primejdii. Ca atare, starea lumii devenea din ce în ce mai înfricoșătoare iar nădejdea în revenirea la normalitate era doar la Dumnezeu.

† 18/IV 1944 †. *Am ajuns să vedem ceea ce n-am gândit vreodată țara încălcată de dușmanii bolșevici și lupte în apropiere. Suntem în zona de război și se simt tot mai mult necazurile războiului. Stăm și noi gata pentru orice momente nefavorabile pe poziție. Se dau lupte zi și noapte în direcția Pașcani. Vremea e cu soare dar cu vânt rece. Azi a cântat pentru prima dată bietul cuc. Nu se știe cum e vestirea ce o aduce anul acesta. Domnul știe toate și la El e toată scăparea noastră*³⁶.

† 30/IV 1944. *Suntem la grea încercare. Dușmanul a însăgetat țara și se întărește. Greu se va scoate afară, dacă nu cumva ne va cuprinde de tot. Deocamdată trec convoiuri peste convoiuri de săteni ce se evacuează din părțile apropiate de front. Băcești, Cristești, jud. Iași, Costești jud. Iași sunt sate evacuate a căror locuitori trec înspre Vaslui. E ceva de nedescris de jalnic cu acești bejanari. Vremea iarăși s-a răcit*³⁷.

³⁴ *Ibidem*, p. 332.

³⁵ *Ibidem*, p. 187.

³⁶ *Ibidem*, p. 9.

³⁷ *Ibidem*, p. 20.

† 13/ I 946 †. În anul cu necazuri din 1944 n-a slujit nimeni la nici o biserică din parohie la această zi, fiind încă în pribegie.

Pr. D. Stan³⁸

5/ VI. 944 †. S-a îngroșat așezarea trupelor prin părțile acestea. De aceia și dușmanul (în)cearcă adesea cu aviația. S-au așezat antiaeriana pe la diferite locuri. Slujba de azi s-a făcut cu totul neobișnuit căci tocmai în mijlocul slujbei au început pocniturile de antiaeriana care e la câteva zeci de metri de biserică. Starea lucrurilor devine tot mai înfricoșătoare. Dumnezeu știe ce va fi! Nădăjduim în ajutorul Lui.

Pr. D. Stan³⁹

† Sâmbăta 1945. În anul trecut (1944) prăpăd mare pe aicea la timpul acesta. Armatele sovietice treceau ca un puhoiu în urmărirea celor nemțești, care se retrag peste Carpați. Scârbă și durere mare la acel timp. Mă prinsese și pe mine în comuna Alma, Jud. Tarnava Mică, unde mă dusesem pentru a mă întâlni (cu) fiucele Maria și Corina, ce erau evacuate cu școala (Liceul pentru fii Roman) una ca profesoară și cealaltă ca elevă! Mai eram și bolnav în acel timp. Mergem în neștire și acum, căci lumea progresează în rău.

Pr. D. Stan⁴⁰

Un alt aspect pe care părintele îl descrie în însemnările sale este cel cu privire la nesiguranța zilei de mâine. Din această perspectivă se observă cu cât suspans au trăit acele clipe localnicii din satele afectate de război. La nivelul notațiilor regăsim momente tulburătoare, de pildă mențiunea părintelui cum că ar putea fi ultima Sfântă Liturghie slujită a fost justificată de imaginea oamenilor care fug din calea războiului. Acest fapt este comparat de către părintele Stan cu episodul Biblic din Sodoma. Totodată, remarcăm statornicia și râvna cu care preotul slujea la sfântul altar, chiar dacă ar fi putut muri în orice moment. Printre rândurile pline de durere scrise de părintele Stan se întrezărește un detaliu destul de interesant. El folosește proverbe în limba latină „Nulla calamitas sola”, fapt care demonstrează că avea un nivel de pregătire intelectuală destul de ridicată pentru cei cu prejudecăți față de un simplu preot dintr-o comunitate rurală.

2/IV 944 †. Se apropie din ce în ce ceasul patimilor. Dușmanul a trecut hotarul și a încălcat țara nefiind atât departe de aicea. Toți fug ca pe vremea Sodomei. Doamne, îndura-Te și scutește-ne și ne iartă de bătaea Ta cea mare care, pe tot dreptul, de mult o merităm. Te rugăm însă, nu te îndura de faptele Tale ce (sunt) nevinovate, iar nouă, celor mult greșiți, schimbă-ne pedeapsa, nu cum vrem noi ci după voea Ta. De astă noapte a înghețat și viscolește. E un frig cumplit, cu ger. Vai de bieții bejănari! Bătăile lui Dumnezău nu (sunt) numai de un fel. „Nulla calamitas sola”! Aceasta pare a fi ultima Sf. Liturghie din parte mea la această biserică.

Pr. D. Stan⁴¹

13/ IV. 944 †. Prin(tr-)o minune Dumnezeiască am scăpat, până nu știu când, de năvală dușmană, care se apropiase la câțiva km. La împrejurimile acestea, ziua de 10/ IV a.c. a cuprins de grozile morții pe toată suflarea omenească de prin părțile acestea. A fost un bombardament de toate armele, îngrozitor, prin regiunea Sineștilor, împingând dușmanul înapoi cu pagube f(oarte) mari. Toți, parcă, sunt vântuiți de năprasnicul bombardament și frica de cuprinderea bolșevică. Un moment de frică mare și sublimă apropiere a sufletelor. O palidă trăire a patimei Domnului numai de a lua în samă aceasta pentru înțelesul are vânt al vieții. Se sparge greu, însă, carapacea nepăsării. Cei câțiva

³⁸ Ibidem, p. 337.

³⁹ Ibidem, p. 58.

⁴⁰ Ibidem, p. 304.

⁴¹ Ibidem, p. 239.

credincioși veniți pentru anumite treburi dovedesc cu prisosință aceasta. Iartă Doamne, pentru Sfânta Ta Înviere, și această învățare și nu pierde pe cei mulți, ci rânduiește aparte fiecăruia după ale sale fapte⁴².

Toate aceste însemnări, cu trimitere la imaginea războiului, reprezintă una dintre principalele teme ce îl preocupau pe părintele Dumitru Stan. Așadar, observăm grija părintelui față de enoriașii săi, fiind mereu în cunoștință de cauză cu privire la eventualele evacuări din sate, grija față de patrie, purtând mereu rugăciuni pentru soldați și liniștea țării dar, nu în ultimul rând, dată fiind situația grea a războiului, părintele Stan nu uită că este slujitor al lui Hristos, oficiind slujind slujbele bisericesti mereu, indiferent de pericolul la care se expunea. În acest context, iconomul Dumitru Stan ne expune o frântură din ceea ce a reprezentat cel de-al Doilea Război Mondial pentru România și pentru comunitatea pe care acesta o păstorea.

Situația socială din parohia Stănița

Păstoriarea părintelui Dumitru Stan a fost în vremuri de grea încercare datorită evenimentelor marcante din prima jumătate a secolului XX. Situația socială a parohiei nu era una îmbucurătoare pentru populație. Imediat după terminarea celui de-al Doilea Război Mondial, peste România s-a abătut o foamete grea care a adus greutăți dintre cele mai mari pentru popor. Părintele Stan analizează destul de atent acest fenomen și consemnează pe marginile Sfintei Evanghelii momente în care enoriașii ajung la capătul puterilor. Zilele deveneau tot mai grele pentru a supraviețui, dar părintele a îndemnat mereu la calm și răbdare. Aparent, aceste simple însemnări redau evenimente și stări diverse ale oamenilor dar, în esență, ele reprezintă trăire și sentimente. Părintele Stan îmbină aceste clipe grele cu învățătura Bisericii, formând astfel lecții dogmatice prin care aduce în vedere pronia Dumnezeuască dobândită prin virtutea răbdării. Toate aceste încercări, părintele Stan le atribuie răutății lăuntrice a omului. Sufletul omului devenise rău, avar și lipsit de credință. Părintele Dumitru îi muștra pe enoriași pentru neîncrederea în Dumnezeu și îi îndeamna la credință statornică. Prin prisma notațiilor se deduce că frica pricinuită de situația socială incertă foarte grea s-a sădit și în forul intim al preotului, deși nu se lăsa învins de decadența poporului român.

† 8/ VI. 1947 †. *Zilele sunt tot mai grele prin năprăznicia foamei și devin și de tot grele prin răutatea și a oamenilor anevoie e de înțeles cuvântul că ajunge zilei răutatea ei.*

Pr. D. Stan⁴³

† 3/ VII 1949 †. *„Nădejdea noastră este Tatăl.... formează Pronia Divină. Timpul plouros cam stingherește multe treburi. Clima mai mult este răcoroasă. Criză mare de bani, tot ce este la liber (specula) f(oarte) scump.*

Pr. D. Stan⁴⁴

† 13/ VII 947 †. *Zilele sunt grele căci oamenii s-au făcut tot mai răi... înainte de potop, poate mai era așa...⁴⁵*

† 3/ VIII 947 †. *Timpul l-a dăruit Dumnezeu f(oarte) bun, dar oamenii s-au făcut ca-nainte de potop. Toți s-au abătut de la calea lui Dumnezeu și umblă prin locuri întunecoase și pline de necurățenie.*

⁴² *Ibidem*, p. 258.

⁴³ *Ibidem*, p. 63.

⁴⁴ *Ibidem*, p. 71.

⁴⁵ *Ibidem*, p. 83.

Lipsa hranei face în parohie o viață foarte grea. Părintele observă cum specula afectează situația socială a comunității și aduce instabilitate pe toate planurile. În acest sens, și Biserica suferă deoarece enoriașii acordă o mai mare atenție luptei pentru supraviețuire decât luptei pentru mântuire. Imediat după terminarea războiului, părintele Stan observă că popoarele încheie pacea lumească dar, în același timp, Dumnezeu aduce foametea din pricina răutății și necredinței oamenilor. Lipsa hranei, a hainelor și a banilor reprezintă câteva din multele încercări prin care oamenii au trecut dar, în paralel cu acestea, vremea severă – iernile geroase și verile secetoase – aduce un plus de greutate pentru om în lupta pentru supraviețuire.

† 23/ III 1946 †. *Modul de viața e foarte greu. Nesiguranța în toate și specula căinească sunt cele două apăsuri asupra sufletelor și trupurilor*⁴⁷.

† 16/ II 1947. *Popoarele semnează pacea când Dumnezeu a declarat războiul foamei! Grele zilele de mare mizerie trăim. Lipsă cumplită de hrană pentru oameni și animale. Speculă haină în toate fără frică și rușine. Peste aceste și o iarnă grea.*

Pr. D. Stan⁴⁸

† 3/ X 1948. *Timpul tot uscat ca și-n vară, dar s-a mai răcorit. Se ară greu pentru grâu. Se zvonește de scăderea prețurilor la mărfuri, nu se știe însă la care căci unele sunt enorm de ridicate. Criza de bani e mare, dar orice lucru manual scump!*⁴⁹

† 23/ X 1949 †. *Aceiași uscăciune ca și anul trecut pe vremea aceasta, ba parcă ceva mai accentuată. Nu mai puțin e și aceea a sufletelor. Se simte lipsa de unele alimente de bază, în primul rând... mămăliga, ne mai vorbind de pâ(i)ne și altele. Lumea petrece prin nunți, cumetrii și alte prilejuri ca pe vremea lui Noe.*

Pr. D. Stan⁵⁰

Chiar dacă marea foamete avea să se termine, dificultățile oamenilor nu încetau. Se relevă din mărturiile părintelui Dumitru Stan nemulțumirea enoriașilor cu privire la tot ceea ce au primit. Chiar și după câteva semne de revenire la viața obișnuită, posibilitatea de a trăi normal, oamenii erau tot nemulțumiți. Un lucru destul de interesant cu privire la timpul imediat următor după terminarea războiului și a foametei este faptul că se simțea o criză majoră de hârtie. Acest lucru îl putem deduce și din însemnările prin care se precizează că parohia nu a primit calendarele anuale.

† 17/III 1951 †. *Oamenii se caină ca o duc greu, dar nu știu de ce?*⁵¹

† 14/ I 1951 †. *Criză de hârtie, căci nici până astăzi n-au apărut nici un fel de calendare...*⁵².

⁴⁶ *Ibidem*, p. 96.

⁴⁷ *Ibidem*, p. 235.

⁴⁸ *Ibidem*, p. 216.

⁴⁹ *Ibidem*, p. 147.

⁵⁰ *Ibidem*, p. 163.

⁵¹ *Ibidem*, p. 47.

⁵² *Ibidem*, p. 126.

† 17/ XII 1950†. *Oamenii se caină de lipsa de bani, dar la munca nu se vrea. Au încă ce mânca și ce purta...*⁵³.

Bun cunoscător al sufletelor oamenilor, părintele Dumitru Stan analizează starea societății în general prin prisma comunității pe care acesta a păstorit-o. Însemnările făcute pe marginea textului evanghelic nu reprezintă decât gândurile părintelui îndreptate spre credincioși în cele mai intime momente din sfântul altar. Aflat în proximitatea lui Hristos, părintele nu poate consemna decât cu sinceritate cele ce îl frământă cu privire la tuma ce i-a fost încredințată.

S-ar putea spune că notele marginale ale preotului Dumitru Stan de pe exemplarul *Sfântei și Dumnezeescii Evanghelii*, ediția IV, tipărit la Tipografia Cărilor Bisericești, București, în anul 1911, conturează imaginea în miniatură a vieții cotidiene din greii ani de încercare 1940 – 1951, o imagine animată de o conștiință preoțească și de o trăire duhovnicească alături și – de multe ori – în locul creștinilor din parohia sa. Se dezvăluie, ca dintr-o canava, imaginea preotului de țară care și-a înțeles menirea sa oarecum apostolică, așa cum ar trebui să fie și se speră că va fi și în rândul viitorilor hirotoniți.

⁵³ *Ibidem*, p. 165.

FIERĂRIT ȘI POTCOVĂRIT ÎN SATUL ROMÂNESC. IERI ȘI AZI

Costică ASĂVOAIE*

Dispariția unor meșteșuguri, fenomen asupra căruia se lamentează mici și mari specialiști, gazetari, popor de rând, trebuie gândit în cauzalitatea sa. Progresul tehnic general impune „moartea” unor meserii relativ recente mult mai repede decât a meșteșugurilor tradiționale. Nu mai sunt la Căile Ferate acari, o meserie intrată în folclorul moralizator; au dispărut „telefonistele” din sistemul de comunicații; unde sunt „socotitorii” și „normatorii”? Nu s-ar impune crearea unui centru de conservare a acestor meserii? Niste centre de inițiere a tinerelor generații în tainele acestor profesii? Dar – având în vedere caracterul prin excelență rural al etnografiei, cel puțin al celei românești – ar trebui reînviată în conștiința colectivă cărușia, „conducătorul de atelj” ce făcea parte și din nomenclatorul formelor de organizare a muncii în agricultura socialistă. Dar fenomenul de dispariție a unor ocupații nu mai este nou; în fiecare epocă sau perioadă istorică, în fiecare areal în care s-au regăsit sau se regăsesc comunități umane au apărut și au dispărut meserii. Dacă în apariția unor meșteșuguri sau a unor „specializări” elementul hotărâtor este necesitatea creării unui produs necesar vieții sociale, dispariția are cauze mult mai complexe deși primează progresul tehnic. Pentru a ilustra „viața” unui meșteșug se propune ca cititorul să reflecteze asupra câtorva repere privind unul dintre cele mai străvechi și mai complexe meșteșuguri – intrat și în mitologia universală – cel al fierăritului. În general, prelucrarea metalelor încă de la operațiunea de depistare a depozitelor de minereu și până la obținerea obiectului finit – unealtă, accesoriu etc. – presupune cunoștințe și deprinderi dobândite după o îndelungă și perseverentă ucenicie. Odată cu modernizarea societății, cu procesul de sistematizare a cunoștințelor și perfecționarea sistemului de transmitere a acestora de la o generație la alta – sistemul educațional modern, școala – crește și gradul de specializare. Introducerea noilor descoperiri tehnice și a inovațiilor conduc la fragmentarea fierăritului în „submeserii”, până la acele profesii moderne care se regăsesc astăzi în ramurile industriale al oțelăriilor și fabricilor de prelucrare a metalelor, în funcție de etapa tehnologică pentru realizarea produsului finit iar fenomenul acesta de subdivizare, de specializare strictă, pe mici etape tehnologice, va continua și este greu de prevăzut în evoluția sa. În discuțiile despre satul românesc tradițional se vorbește în ultimul timp – îndeosebi în *mass-media* care își arată și *prin această* chestiune decăderea rolului său educativ – apare și tema crizei ... potcovarilor din satele românești. Cu greu se mai găsește un potcovar într-o comunitate rurală în condițiile în care calul de tracțiune încă este utilizat pe o scară destul de mare. Și totuși, realitatea este că acești cai sunt potcoviți! Cazul acesta – și după el și a altor meșteșuguri sau laturi/componente ale unor ocupații „tehnice” tradiționale – trebuie privit mai nuanțat. În primul rând într-un sat nu ar fi putut să subziste un „potcovar” ci un fierar care, pe lângă altele „încălța” animalele de povară (trebuie amintit că și boii se potcoveau, ca și bivoli în zonele în care se foloseau). Potcovitul se făcea, de obicei o dată pe sezon, de altfel existând și diferențe între potcovele de vară și cele de iarnă, „cu hacuri” cum se numeau până acum 25-30 de ani pe valea Vasluiului și nu numai. Numărul de animale de tracțiune într-un sat obișnuit, oricât de chivernisit ar fi fost acesta, nu putea asigura traiul sigur, dintr-un venit constant pe tot parcursul anului. Deci „potcovarul”, având o specializare dobândită, de multe ori nici deținător de pământ, era nevoit să facă și altceva. Dar într-o comunitate sătească trebuiau tălpuite roțile atelajelor, trebuiau „legate”/„frecate” carele și căruțele, trebuiau ascuțite plugurile și rarițele, „dat dinți” la seceri, făcute zăvoare/inăre și balamale și cărlige în fel și chip și multe altele pe care nu putea să le facă decât *fierarul*, acel om care „știa meșteșugul”. Este adevărat că în concentrațiile urbane și pe lângă unitățile militare s-au format ateliere specializate numai pe potcovărie dar acest aspect face parte dintr-o altă categorie. Deși „selectă” prin gradul de specializare și costisitoare ca efort fizic și timp de lucru pentru realizarea unui produs finit, câștigul muncii fierarului trebuia să fie racordat și la puterea de cumpărare a membrilor comunității ceea ce nu-l făcea să dobândească o chiverniseală deosebită.

* Complexul Muzeal Național „Moldova” Iași.

În vremurile moderne, odată cu introducerea curentului electric s-a dat și o primă lovitură meșteșugului fierăritului. Unul dintre procedeele de lungă durată și care cerea și multă iscusință, îmbinarea fierului prin forjare ca și crearea pieselor forjate „dintr-o bucată” intră pe făgașul drumului fără întoarcere. Aparatul de sudură – iar cel monofazic și mai abilitat – alături de micile motoare ce au înlocuit brațul foalelor, mașina de găurit ce a înlocuit dornul și ciocanul și alte asemenea „minuni” au ușurat munca fierarului, a scurta timpii de execuție dar au redus și din știința și imaginația meșteșugarului. În privința științei, revenind la practicarea potcovăritului, nu s-au pierdut numai abilitățile și cunoștințele empirice privind făurirea unei potcoave, creația fiind înlocuită în anii din urmă cu produse industriale, de serie, cumpărate prin târguri „la pereche” alături de 8-16, 32 ± 2 caiele, dar s-a pierdut ... știința potcovăritului. Un vechi potcovar făcea fiecare potcoavă după copita calului sau unghia bouului, potrivea din ciocan pe nicovală fiecare hac după călcătura animalului, curăța fiecare copită și apoi, cu potcoava încinsă ardea locul pe care urma să fie fixată. Ultimele două operațiuni presupuneau cunoștințe de anatomie animală ca și „baterea” propriu-zisă a potcoavei căci o caia bătută dincolo de „coroana” copitei duce prima dată la șchiopătarea animalului dar consecințele pot fi mai grave iar însănătoșirea este de lungă durată.

Astăzi, de cele mai multe ori, potcoavele luate din târg le bate pe copită gospodarul sau vreun vecin care se pretinde a fi mai priceput iar copita o taie după aceea cu ... „chierpidinul”/„cherpedinul” (cleștele de scos cuie). Iată deci că modernizarea, mecanizarea, automatizarea, căroră nu ne putem opune, acestea aducând bunăstare prin sporirea productivității și prin diminuarea efortului fizic uman, duce – neajudecat numai din punctul de vedere al materialismului istoric - și la înstrăinare. Căci nu poate fi înțeleasă oare ca o înstrăinare a ființei umane și prin pierderea acelor cunoștințe empirice necesare potcovăritului care vădesc nu numai grija față de animalul privat ca o „unealtă” de care mai ai nevoie și mâine dar și afecțiunea sufletească, atașamentul acela intim care-l făcea odată pe stăpân să spună „il doare săracu!”

Aceasta din urmă trebuie considerată cea mai mare pierdere a etnografiei prin dispariția unei componente a fierăritului, aceea a potcovăritului, și nu a procesului tehnologic vechi care, de altfel, a fost întodeauna în dedesubturile sale într-o continuă schimbare ca tot ce-i trecător pe astă lume.

Fierăria nu a dispărut și nu va dispărea curând din satul românesc; ea există dar, prin modernizarea instalațiilor și uneltelor a căpătat aspectul unui atelier banal de confecții metalice. Forja a fost în cele mai multe cazuri abandonată în favoarea aparatului de sudură, mașinii electrice de găurit, polizorului electric. Toporul nu se mai călește ci se polizează, hârlețul nu se mai „leagă” ci se sudează, zăvorul/inărul și – mult mai necesare în ultimul timp – belciugele se cumpără din târg. Căruța se sudează cu toate componentele din fier, roțile sunt din jante cu pneuri. O serie întreagă de operațiuni de bază și care erau o „exclusivitate” a fierarului au devenit inutile și adaptarea la noile realități a condus la schimbarea conotației noțiunii de fierărie, vechile atribute rămânând doar în percepția unor istorici și a etnografilor. Prin aceasta se poate spune că dispar definitiv și reminiscențele miturilor legate de prelucrarea fierului din mentalitatea colectivă. Dar mai trebuie amintit un alt aspect; în condițiile banalizării utilizării fierului și a altor metale prin abundență și diversitatea calitativă câtă sacralitate mai rămâne în textul clasic al Sorcovei și ce mai pune în mișcare în sufletul omului modern invocarea fierului și a interacțiunii acestuia cu focul? Se pare că omul modern din satul românesc suferă nu numai o schimbare a definiției sale impusă de puterea vremelnică din țăran în fermier (o formă fără fond, cel puțin astăzi) dar și o translare a trăirilor sale intime dictată de tăvălugul modernizării continuie și din ce în ce mai accelerată.

S-ar putea spune că o bună parte a activității etnografilor, cel puțin în privința meșteșugului abordat aici dar nu numai, nu și mai are rostul sau a ajuns la capăt de drum riscând ei înșiși să dispară. Abordarea grosieră și simplistă, îndeosebi de către persoane cu o pregătire intelectuală „à la Bologna” și doar atât, spre asemenea concluzie conduce. Dar, în acest mod, se pierde din vedere că dincolo de tehnologie, de meșteșug – care este strămoșul celui dintâi –, rămâne produsul finit, acel obiect utilitar încărcat uneori și prin decor de trăirile creatorului sau al comanditarului de mesajul spiritual exprimat prin materialitate. Tocmai acest aspect rămâne constanta căutărilor etnografice. Iar pentru latura

„lejeră”, care alimentează anecdotica – parte esențială a folclorului românesc – etnograful trebuie să ia aminte și la latura creativă a țăranului/fermierului român. Nevoia i-a fost veșnic dascăl și nici în condițiile actuale nu l-a părăsit. Fierarul modern al satului a făurit repede, bunăoară, o ... semănătoare pe un rând manuală. Prima semnalare a ei este din spațiul basarabean dar a pătruns și în „spațiul etnografic” din dreapta Prutului. Este o creație a lumii rurale românești care demonstrează, alături de alte „născociri” că fierăritul rural s-a schimbat radical dar nu a dispărut.

Astfel înțelese schimbările lumii rurale contemporane, din care s-a semnalat aici doar un mic domeniu – fierăritul – cu o componentă – potcovăritul – trebuie consemnate, semnalate cu bune și rele, și transmise dincolo de lumea științifică cu un scop care de cele mai multe ori se uită: educativ. Numai așa se va ajunge să sporească rolul etnografului fie și prin reintroducerea în mintea stăpânului că atunci când se potcovește copita calului suferă o igienizare prin atentă curățare și ardere. Iar înhămarea unui singur cal „la oiște” și nu „între hulube” ar trebui musai consemnată ca o realitate de către etnografi și introdusă la „așa nu” în acel mesaj educativ menționat mai sus. Prin aceasta s-ar da și încă o șansă fierarului de a redescoperi o soluție ce trebuie rezolvată de meșteșugul său. Dar asupra acestor ultime aspecte se speră să se revină în alte pagini. Extinzând această stratagemă de gândire la multitudinea de ocupații se va putea reține și menține esența gândirii satului românesc în cele dătătoare de bine, proces în care etnograful își conturează mai pregnant locul, vechile canoane ale profesiei fiind necesar, în bună măsură, a fi reformulate.

**SAMA DE VENITURILE ȘI CHELTUIELILE MĂNĂȘTIRII NEAMȚ ȘI SECU, PRECUM ȘI
A SCHITURILOR ȘI METOACELOR DIN SUBORDINEA SA, PE ANUL 1840**

Arcadie M. BODALE*

Încercând să împiedice jaful pe care-l practicau călugării greci în mănăștirile închinete, prin hrisovul din 7 noiembrie 1733, Constantin Mavrocordat a instituit obiceiul ca fiecare egumen din Moldova „la Bobotează, să vie să dea samă la cine va orându-i domnul de toate bucatele și veniturile Mănăștirii ce i s-au dat pe samă, ca să se arate a fieștecăruia silința și sporul; la care s-a purta cu vrednicie, va rămânea neschimbat. Iar carele va arăta nesilința sau paguba Mănăștirii, se va scoate și va lua și plată, după vina sa”¹. La scurt timp, această practică a fost extinsă de Constantin Mavrocordat și asupra mănăștirilor neînchinete, căci o astfel de *Samă*, care cuprinde veniturile și cheltuielile lăcașelor monahale pământene, din perioada 1742 (7250)-20 ianuarie 1743 (7251), a fost încheiată, la începutul anului 1743, înaintea episcopilor Ghedeon de Roman și Teofil de Huși, precum și a marelui spătar Ilie Sturza².

De regulă, corectitudinea datelor înscrise în aceste documente financiare, inclusiv *Sămile* mănăștirilor închinete, era verificată de către un epitrop desemnat în acest sens de către Mitropolia Moldovei³, în arhiva căreia, foarte probabil, se păstra câte un exemplar din toate aceste catastife monahale de venituri și cheltuieli. Din păcate, incendiul care a cuprins orașul Iași, în iulie 1827, a mistuit nu numai diferite arhive particulare, ci și arhiva Sfintei Mitropolii, unde se găseau toate actele politice și bisericești ale Țării Moldovei. Cu siguranță, atunci a fost distrusă și marea majoritate a *Sănilor* mănăștirilor pământene și a celor închinete, care fuseseră întocmite până în acel an.

Așadar, deși unele surse indică faptul că aceste documente se întocmeau anual⁴, până astăzi s-a păstrat doar câteva asemenea izvoare financiar-contabile.

Așa cum am arătat mai sus, cel mai vechi este Catastiful cu *Sămile* de venituri și cheltuieli ale mănăștirilor pământene din anul 1742, în care se regăsesc și cele ale așezămintelor monahale de la

* Serviciul Județean al Arhivelor Naționale Iași.

¹ C. Erbiceanu, *Hrisov pentru mănăștirile închinete de la Const. Mavrocordat*, în „Arhiva. <Organ al> Societății Științifice și Literare din Iași”, tom. XI (1900), Iași, Editura Societății Științifice și Literare, p. 384 (cu cu același vâleat, dar anul de la Hristos a fost calculat greșit: 1734); Gheorghe I. Brătianu, *Două veacuri de la reforma lui Constantin Mavrocordat, 1746-1946*, în AARMSI, Seria III, tom. XXIX (1946-1947), București, Monitorul Oficial și Imprimeria Națională, 1948, p. 432.

Într-un regist al acestui document, conținutul este puțin diferit de cel din actul original: „*toți egumenii sunt datori la începerea fieștecăruia an a înfășoșa ministrului pentru partea bisericească, care este logofătul al treilea, sama veniturilor și a cheltuielilor anului. Și care egumen se va purta cu vrednicie, va rămânea neschimbat, iar care să va purta cu nesălință, să va scoate. Însă fără știrea domnului, nici să va pune, nici să va scoate din egumenie*” (Th. Codrescu, *Uricarul, cuprindzătoriu de diverse acte care potu servi la Istoria românilor*, vol. VII, Iași, Tipografia Buciumul Român, 1886, p. 23).

² Ioan Bogdan, *Sămile mănăștirilor de țară din Moldova pe anul 1742*, în BCIR, vol. I (1915), București, Atelierele Grafice Socec & Co. S.A., 1915, p. 217.

³ Între cheltuielile Mănăștirii Neamț pe anul 1840 se amintesc 279 lei și 26 parale dați „în doî mergiri la Eși a părintele duhovnic Calinic și ieromonahul Ghenadie cu Sămile pe trecutul an <1>839 și bugeturile” [SJAN-Iași, fond Ministerul Cultelor și Instr. Publice, ds. nr. 36/1840, f. 7v; vezi *infra*].

⁴ În *Sama* veniturilor mănăștirii Neamț pe 1742, egumenul Ghedeon a arătat că aceasta a obținut, între altele „10 vasă de vin dă samă că au făcut din vilele mănăștirii, carii dintr-acestu vin 4 vasă l-au descărcat la mănăștire pentru traba casăi, iar 6 vasă li-au pus în cărcima de să vându aice, la Eși. Și de aceste 6 vasă de vin să dea samă la anul viitor, cum li-au vândut și câte cât au ieșit, căci la acestu an nu s-au încărcat cu vinul acesta, fiindu nevândut <S. AB>; iar cu cheltuiala vinului s-au descărcat” (I. Bogdan, *op. cit.*, p. 243).

Neamț⁵ și Secu⁶. Ulterior, s-a mai descoperit încă un registru de evidență contabilă al Mănăstirii Neamț, pentru anii 1776-1777, însă, din păcate, a fost publicat fragmentar⁷.

După unificarea mănăstirilor Neamț și Secu în anul 1779, de către domnul Moldovei Alexandru Moruzi, sub conducerea starețului Paisie Velicicovschi, nu s-a mai întocmit câte o *Samă* anuală pentru fiecare dintre ele, ci doar câte o singură astfel de situație, care cuprindea veniturile și cheltuielile ambelor lăcașe. Totuși, din documentul pe care-l publicăm în continuare, aflăm că toate metoacele mănăstirii Neamț și Secu – inclusiv obștea de la Secu – întocmeau propriile lor *Sămi*, care erau trimise mănăstirii mamă spre verificare, după care datele din acestea erau introduse în *Sama* centralizatoare a mănăstirii mamă⁸.

Dat fiind faptul că în veacul al XVIII-lea și la începutul celui următor a apărut și s-a amplificat obiceiul ca domnii (prin împrumuturi ce nu mai erau restituite niciodată) și unii dintre arhierii țării să ia de la mănăstirile pământene toate câștigurile lor. Pentru ca aceste lăcașe să nu mai fi jefuite astfel, stareții lor au găsit soluția ca în *Sămile* mănăstirești să fie trecute, mai întotdeauna, venituri mai mici decât suma cheltuielilor făcute pentru nevoile bisericii și ale soborului monahal. Teoretic, egumenii care nu erau buni chivernisitori ai lăcașelor monahale de care se îngrijeau trebuiau scoși din egumenie în urma verificărilor pe care episcopii acestor locașe și domnii țării trebuiau să le facă veniturilor și cheltuielilor mănăstirești. Din păcate, episcopii credeau orbește în spusele acestor egumeni⁹, cu atât mai mult cu cât aceștia din urmă se îngrijeau să-i treacă pe episcopi în pomelnicele mănăstirilor lor, pentru a le corupe vigilența, iar domnii dădeau crezare oarbă acestor episcopi. Din acest motiv, de cele mai multe ori, obștile monahale ale mănăstirilor închinat ajungeau să se împuțineze sau chiar să se risipească cu totul, așezămintele lor erau lăsate să se ruineze, fapte ce stârneau revolta cărturarilor străini ajunși în Principatele Dunărene¹⁰.

Documentele Mitropoliei Moldovei de după incendiul din iulie 1827, inclusiv *Sămile* de venituri și cheltuieli ale mănăstirilor țării, deși ar fi trebuit să se regăsească în arhiva acestei instituții de la Arhivele Naționale din Iași, nu sunt în locul în care ne-am fi așteptat. Astfel, cea mai veche *Samă*

⁵ *Ibidem*, p. 242-246.

⁶ *Ibidem*, p. 263-267.

⁷ Ioan Ivan, *Știri istorice oferite de un «izvod de venitul Mănăstirii Neamț» în secolul al XVIII-lea, în MMS, anul XLV (1969), nr. 1-2, p. 92-95.*

⁸ „[...] cheltuielile Monastirii Săcului, afară de haine, după *Sama* sfinții sale părintelui duhovnic Dimitrie egumenul, din 31 dechemvrie 1840”; „în cheltuielile mitohului Vânătorii, prin părintele Isidor dichiu di acolo, după *Sama* priimită den 13 dechemvrie 1840”; „în cheltuielile mitohului Timișăștii, prin părintele Nazarii dichiu di acolo, după *Sama* priimită den ...”; „în cheltuielile mitohului Drăgăneștii, prin părintele Vichentie, după *Sama* sa din 16 dechemvrie, pentru întreg anul”; „în cheltuielile mitohului Ocea, prin părintele Irimia, 1^{-u} ghenarie și până la 8 iunie, după *Sama* sa” și „prin părintele Timothei, di la 9 iunie până la 31 dechemvrie, după *Sama* sa”; „cheltuielile mitohului Pitrecanii, rămășița în trecutul an 1838, prin părintele Dionisie”; „în cheltuielile mitohului Eșii [...] prin părintele Ghermano, di la întâi ghenarie și până la 8 avgust, după *Sama* sa, prin părintele Stefan, di la 1^{-u} iunie și până la 3 dechemvrie, după *Sama* priimită” și „prin părintele Clavdie, vechilul di acum”; „în facirea fânului, prin părintele Nathan, după *Sama* sa” (SJAN-Iași, fond Ministerul Cultelor și Instr. Publice, ds. nr. 36/1840, passim; vezi infra).

⁹ Egumenii greci veniți din Orient îi „înșeală, deopotrivă, și pe episcopi, cari se încred orbește în socotelile lor” [Comitele d'Hauterive, membru liber al Academiei de Inscricțiuni și frumoase litere; secretar al domnului Moldovei Alexandru Mavrocordat (Firariul), *Mémoire sur l'état ancien et actuel de la Moldavie présentée à A.A.S. le prince Alexandre Ipsilandy hospodar régnant en 1787 / Memoriu asupra vechei și actualei stări a Moldovei prezentat lui Alexandru vodă Ipsilante la 1787, Ediție bilingvă, București, Institutul de Arte Grafice «Carol Göbl», 1902, p. 154-157].*

¹⁰ „Mă voi feri cu totul să amintesc reformele zgomotoase cari mai mult au stârnit plângeri decât au făcut vreun bine, dar voi spune că moșiile țării, ori și ce gânduri ar fi avut cei ce le-au avut în stăpânirea lor altă-dată, nu trebuiesc cu încuviințarea legilor să ducă aiurea o bogăție care nu lasă nimic din izvorul ei și nu despăgubește țara nici prin pilda vreunei virtuți, nici prin vre-o muncă folositoare. Evlavia se poate bine învoi să facă oarecare jerfă, pentru că evlavia ajută darurile cari sunt împărțirea prisosului unora asupra lipsei altora, dar nu poate consfinți aceste înstrăinări de bogății care iau tot dintr-o parte ca să ducă aiurea. Aceste despuieri izvorăsc din deșertăciune iar nu din evlavie” (*ibidem*, p. 154-155).

monahală de după 1827 cunoscută până acum este cea pentru mănăstirea unificată Neamț și Secul, care cuprinde date de la 9 decembrie 1842 până la 30 decembrie 1843¹¹. Acest lucru este cu atât mai curios cu atât dosarele lăcașului monahal de mai sus, anterioare anului 1827, nefiind aduse la Mitropolie, au scăpat de cel mai mare pârjol care a cuprins capitala Moldovei.

Odată cu secularizarea averilor mănăstirilor pămâtenene (1859), o parte din arhiva Mănăstirilor Neamț și Secu a fost luată de la mănăstire și dusă la București, pentru a fi predată departamentului pentru Moldova al Ministerului Cultelor. Ca atare, aceste dosare au ajuns, în cele din urmă, în arhiva Ministerului Cultelor și Instrucțiunii Publice Moldova, fond în care au rămas înglobate și după preluarea documentelor aceluși Minister de către Arhivele Statului ale României. Acest fond arhivistic a fost transferat, în ultimele luni ale anului 2011, de la Direcția Arhivelor Naționale Istorice Centrale din București la Serviciul Județean Iași al Arhivelor Naționale.

Într-unul din aceste dosare, având nr. 36/1840 și intitulat *Sumele și socotelile de bani pe următorul an 1840 ale Monastirei Neamțu și cu ciornele acelei semi*, este cuprinsă și conceptul *Sămii* de venituri și cheltuieli ale Mănăstirii Neamț și Secu, cu schiturile din subordine, pe anul 1840, alături de ciorna care a stat la baza întocmirii aceluși concept. Or, acest document reprezintă al treilea cel mai vechi (proiect de) buget mănăstiresc din Moldova, după cel din 1742 și de cel anii 1776-1777. Faptul că avem de-a face cu un concept și nu de documentul final o dovedește, mai întâi, mulțimea corecturilor operate asupra cifrelor de la capitolul cheltuieli, tăierile de conținut și completările făcute, adeseori, marginal sau deasupra rândurilor. Apoi, același lucru reiese și din faptul că această *Samă* se păstrează într-un dosar alcătuit în Mănăstirea Neamț și nu într-unul al Mitropoliei Moldovei sau într-o unitate arhivistică întocmită de către Ministerul Cultelor și Instrucțiunii Publice Moldova, chiar dacă acest dosar se păstrează în fondul arhivistic al Ministerului amintit. În sfârșit, după conceptul *Sămi* din 1840, urmează câteva file necompletate, după care se găsesc ciornele ce au stat la baza redactării acestui concept, cu sume semnificativ mai mari decât cele trecute în documentul final, însă editarea și analiza acestor ciorne vor face obiectul unui studiu special dedicat acestei probleme. Cu siguranță, conceptul rezultat pe baza ciornelor a fost trecut pe curat și trimis Mitropolitului spre verificare.

Din acest motiv, faptul că avem de-a face cu un concept nu scade în nici un fel importanța științifică a documentului, căci *Sama* definitivă consta doar în transcrierea pe curat a datelor modificate ori completate din concept.

Această *Samă de venituri și cheltuieli a Mănăstirii Neamț și Secu* este esențială pentru istoria economică, dar și pentru felul în care se desfășura viața și activitatea într-un mare așezământ monahal, modul cum era organizat și administrat domeniul mănăstiresc, viața culturală din Mănăstirea Neamț, relațiile conducerii lăcașului cu monahii și arhierii, cu autoritățile politice de la Iași și reprezentanții guvernului țarist, cu sătenii, argații și cu robii mănăstirii.

Astfel, se poate observa că veniturile Mănăstirii proveneau din satele și Munții ei, care erau, în mare parte, date în arendă; apoi, din vânzarea pădurilor (precum cele de la Tabăra sau Târpești) pentru a le fi exploatat lemnul; din vânzarea anuală a unor islazuri (suhaturi, mutări) pentru pășunat și a unor curături pentru fânaș; din vânzarea dreptului mocanilor de a-și ierna turmele pe moșiile lăcalului monahal¹²; din profiturile pe care le făceau dughenele din Roman și cârciumile din Târgul Neamț și cele de prin sate; din bezmenul plătit de cei care aveau mori, pive, velnițe, cârciumi și dughene în satele sfântului lăcaș sau pe locurile sale din Târgul Neamț, Târgu Frumos, Iași, Bacău și din poarta

¹¹ Radu Rosetti, *Conflictul dintre guvernul Moldovei și Mănăstirea Neamțului*, part. I. *Înainte de 1 iunie 1859*, în *AARMSI*, Seria II, tomul XXXII (1909-1910), București, Institutul de Arte Grafice Carol Göbl S-sor Ioan St. Rasidescu, 1910, p. 695-702.

¹² „ernaticu’ oilor ciobanilor di la Săcu”, „ernaticu’ oilor ciobanilor di la Niamț[i]” (SJAN-Iași, fond Ministerul Cultelor și Instr. Publice, ds. nr. 36/1840, *passim*; vezi *infra*).

Mănăstirii¹³; din arendarea dreptului de a face comerț lângă Mănăstire cu ocazia hramului („orânda praznicului”) ei; din comercializarea produselor agricole [sămânță de cânepă, vin, fân și stof di la Timișăști], zootehnice [animale (oi, berbeci, miei, țapi, mascuri, boi, vite, cai și iepe), brânză și pielicele de miel], piscicole [peștele prins în iazurile de la Gugea] și meșteșugărești [„draniță di la Vorona”, „dulapi și lătunoi” și cărți bisericești] pe care le obțineau monahii ei; din banii despăgubirii scutelnicilor, sau din răscumpărarea boierescului datorat de țărani și de robii ei¹⁴, iar o sumă uriașă (18.213 lei și 30 parale) provenea din milosteniile făcute sfântului lăcaș de către creștini pentru sănătate, mântuire și iertarea păcatelor.

În ceea ce privește produsele meșteșugărești făcute pe domeniul Mănăstirii, o importanță deosebită o avea prelucrarea lemnului. Cu acest prilej, din analiza *Sămii* reiese că, la 1840 – pe lângă prelucrarea artizanală a lemnului, specifică Evului Mediu, din care se obțineau sume modeste, precum confecționarea și vinderea draniței la Vorona sau cumpărarea lemnului de tisă¹⁵, la Tarcău, pentru făcut „cofiți și linguri” de către părinții Varlaam și Theodosie – în munții Mănăstirii Neamț și Secu funcționau câteva instalații industriale de prelucrare a lemnului. Este vorba de fabrici de cherestea, dotate cu fierăstraie (gater) ce erau acționate prin forța apei și deservite de meșteri specializați numiți heresteuari (gateriști) și de ajutoarele lor (argați). Cum aceștia erau muncitori calificați, căci monahii, robii și țărani de pe domeniu nu puteau scoate cherestea de calitate, ei erau plătiți din veniturile mănăstirii, alături de ceilalți argați ai arhondaricurilor, văcăriilor și herghelegiilor. Dat fiind faptul că *Sama* nu precizează câți astfel de „heresteuari” și arhați lucrau la „herăstraiele” Mănăstirii¹⁶, este dificil de reconstituit numărul acestor gater acționate prin forța apei, chiar dacă știm că până astăzi fiecare astfel de mașină este deservită de un gaterist („heresteuar”) și de unul sau de doi ucenici („argați”)¹⁷.

În același timp, cum nu este arătat numărul argaților la fabrici și cel al heresteuarilor și suma care se plătea acestora, este imposibil de reconstituit leafa acestor muncitori. Cu siguranță, salariile lor însumate erau cu mult mai mici decât cei 1.182 lei pe care Mănăstirea i-a obținut „di pi dulapi și lătunoi vânduți”.

Totuși, cel mai consistent capitol din această Samă este dedicat cheltuielilor făcute pentru întreținerea soborului și a sfântului lăcaș. De fapt, cele mai mari cheltuieli ale mănăstirii erau alocate bunei administrări a domeniului său ecleziastic.

Astfel, se cheltuiu bani pentru: întocmirea planurilor topografice [pentru Munții mănăstirii = 13.500 lei și pentru moșiile Gugea și Balțații] de către inginerul Karl Oswald, măsurarea pădurii di la Tâmpoști, facerea unor „răvizii pi la prisăci”, „aducirea a niști ștubee”, aducerea păpușoilor, prindirea

¹³ „embaticul morii”, „moara popii Cozmii”, „chioa lui Radu Viclianu”, „chioa di la Mănești”, «velnița lui Calman jidovu», „crâcima di la Timișești și Preutești”, „crâcima di la Drăgănești”, banii „di pi locul porții di la Monastire”, „bezmenerile și chiriile locurilor și a dughenilor din Eși”, „bezmănul locului din Târgu Frumos” etc. (ibidem, *passim*; vezi *infra*).

¹⁴ Între banii obținuți de Mănăstire din răscumpărările obligațiilor sătenilor, se amintesc „360 lei = 36 zile de ponct di la Vânători”; „1.100 lei = slujbași ot Humulești și Târpești”; „2.132 lei = banii despăgubirii scutelnicilor”; „30 lei = „di la robul Vasile Balan, din boierescul lui”; „35 lei = boierescu’ unui lăcutor ot Vânători” (ibidem, *passim*; vezi *infra*).

¹⁵ Faptul că acestea obiecte de uz gospodăresc se făceau din lemn de tisă (care este dur, elastic și foarte greu, motiv pentru care prelucrarea lui durează foarte mult) și nu de tei (care are un lemn moale și ușor de prelucrat), ca acum, dovedește că ele erau făcute ca să țină mult.

De altfel, fiind elastic, dur, frumos mirositor și toxic pentru toate speciile de insecte, lemnul de tisă era folosit în Evul Mediu și la fabricarea arcurilor sau a cuielelor din lemn.

¹⁶ „7.964 lei 29 parale – hacul argaților fabricilor arhondaricurilor și a văcăriilor, herghelegii și heresteuari” (ibidem, *passim*; vezi *infra*).

¹⁷ Cunoaștem foarte bine specificul acestei meserii, căci tatăl meu, Mihai G. Bodale (*1943 + 2004), a fost unul dintre cei mai buni gateriști din țară, motiv pentru care, în timpul regimului comunist, era plătit foarte bine de către fabrica Partidului Comunist în care lucra (UA Gălănești), deși a refuzat să se înscrie în PCR, iar după ieșirea sa la pensie (1997), și-a continuat profesia până la moarte, fiind ademenit adeseori de numeroși întreprinzători privați din țară ca să lucreze la gaterile lor.

peștelui, întreținerea și lucrul viilor, ducirea vasilor dișărți, „aducerea vinului din gios și di la Vișanu și a niști rachiu” și a vinului di la Scobinți, aducerea sării de la ocnă, mergerea călugărilor la „giuncani” și la Târpești pentru „pornirea lemnilor”, compărarea nutrețului pentru hrana oilor, plata argaților și a lucrătorilor care făceau fânul așezământului sau care tăiau chereștea și lemne de foc în pădure pentru bolnița, arhondaricuri, prescurării, potcapicirii și camara mănăstirii.

De asemenea, periodic se trimiteau călugări să fie de față la judecățile în care mănăstirea era parte (precum cele de la Ungheni și, Lipova, dar și la procesele de la Judecătoriile din Iași, Roman, Piatra sau Fălticeni) și se prezentau autorităților diferite documente ale mănăstirii [„doî mergiri la Eși a părintelui duhovnic Calinic și ieromonahul Ghenadie cu *Sămile* pe trecutul an 1839 și bugeturile”; „părintelui Calistrat în ducirea a niști documenturi la Eși”]. Atunci când judecățile erau complicate sau se purtau pentru stăpânirea unor moșii însemnate, călugării plateau unor vechili (avocați) sume mari de bani ca aceștia să le apere drepturile, cum este cazul celor 2.500 de lei achitați sulgerului Haralambie Cerne, pentru a reprezenta mănăstirea Neamț și Secu în 5 pricini judiciare. Alte cheltuieli se făceau atunci când robii Mănăstirii erau trimiși ca să lucreze pe la metoace sale [„la feluri de robi triimeși la Eși și mitoaci, în feluri de trebuință”].

Apoi, nu de puține ori se constată că s-au cheltuit sume consistente de bani atunci când au fost trimiși călugări cu diferite treburi pe la metoace [Schitul Vovidenia și cele de de la Lipova, Orgoiești, Jideștii, Timișăștii, Mogoșăștii, Durău, Vânătorii, Drăgăneștii, Ocea, Petrecanii și Iași], inclusiv cu scrisorile starețului către dichii acestor metoace [„părintelui Thoma, triimes cu scrisori la Eși”, „părintelui Nicodim cojocar, triimes cu scrisori la Eși”].

În același timp, sume importante de bani erau cheltuite de către frații trimiși la târguri (Târgu Neamț, Iași, Roman, Târgu Frumos, Botoșani și Galați) pentru a cumpăra diferite lucruri trebuincioase Mănăstirii.

Apoi, sunt consemnate drumurile unor călugări pentru a duce sau pentru a-i aduce pe unii frați ce fuseseră trimiși în canon pe la metoace sau pe la alte mănăstiri. De asemenea, din evidența acestor cheltuieli se observă existența unor relații deosebit de bune cu arhieriei vremii. Astfel, s-a cumpărat cel mai scump postav de mohair («s-au luat 36 coți, câte 12 lei cotu») pentru episcopul Meleti Stavropoleos”. Apoi, s-au făcut numeroase și însemnate cheltuieli cu deplasările la Mitropolia din Iași [„aducerea di la Eși și înapoirea părintelui mitropolitul”; „mergiri la Eși a părintelui Chirilaș, cu vestire pentru răposarea părintelui starițu Mardarie”; „părinților ci au mers cu heretismoasile în anul acesta, di Naștere, la Eși”; „părinților sloveni în mergiria pentru țirimoniia de Sântul Neculai, la Eși”], la Episcopiile de Roman [la „Roman cu hiritismos părintelui Theofilact”] și Huși [bani dați „în 2 rânduri părintelui Theofil mitocar, di la Ieși, în mergirea la Huși”] și sau cu aducerea la mănăstire a altor egumeni [„aducerii părintelui Nathanael di la Vorona”].

Aceeași grijă deosebită era arătată și pentru mai marii țării [„păr(intelui) Ionathan în mergire cu darajanu’ să aducă pi un boieri di la Eși”] și pentru reprezentanții Rusiei țariste [cheltuindu-se bani din averea Mănăstirii cu „părintelui Ioanichie Slovanu, triimis pisti Prut” sau cu „părintele Theofil ducând pi cniaz Cnejăvici la Fălticeni”].

Destul de costisitoare era întreținerea bolniței, căci, pe lângă asigurarea hranei bolnavilor și a lemnului de foc din bolniță, mănăstirea se îngrijea să cumpere doftoriile trebuitoare de la spițării sau de la diferiți călugări culegători de plante medicinale sau să ia diverse atenții pentru a alina suferința bolnavilor („băcălii și altile, spre mângâierea betrinilor bolnavi din Bolnița Mare”).

Deosebit de bogate și interesante sunt informațiile din această *Samă* care se referă la istoria culturală a acestui sfânt lăcaș monahal. Unele dintre ele sunt ilustrative și pentru relațiile interconfesionale ale vremii, precum este mențiunea privitoare la „o vacă vândută unui jidov ot tipografii”, care atestă că în tipografia mănăstirii lucra, alături de călugări, și un evreu tipograf.

Apoi, pentru cărțile vândute prin părintele Sava s-a obținut 1.370 lei și 20 parale, o sumă extrem de importantă la acea vreme, căci era mai mare decât veniturile pe care le aduceau mănăstirii cârciumile,

pivele, velnițele și dughenile din sate și târguri, cele ale unor moși mai mici (precum Băloșăștii, Crăeștii, Gugea sau Năneștii) și comparabile cu valoare cu venitul pe care îl aducea moara popii Cozmii sau cu suma obținută din vânzarea a 70 de berbeci. Desigur, cărțile tipărite la Mănăstirea Neamț se vindeau de călugări în ograda sfântului lăcaș, dar și de către frați (precum părintele Sava, mai sus pomenit) care umblau cu desaga de cărți prin sate și târguri. În același timp, mănăstirea a cumpărat, cu 207 lei, două tomuri din *Istoriia bisericiască*, unul pentru călugării de la Neamț și altul pentru frații de la Secu. De asemenea, din poronca mitropolitului Veniamin, s-au luat de la mănăstire „55 tomuri Pisaltichii” pentru trebuința Mitropoliei Moldovei, în valoare de 1.725 lei, sumă care urma să fie achitată soborului ulterior. Prin aceeași poruncă a ierarhului amintit, mănăstirea l-a împrumutat și pe protosinghelul Nictarie cu alți 1.725 lei, necesari tipăririi celui de-al treilea tom din volumul de cântări bisericești intitulat *Herovico chenonicari*. Or, toate aceste date dovedesc că prețul cărților la începutul deceniului al V-lea al veacului al XIX era încă extrem de mare pentru majoritatea românilor.

O altă informație excepțională din această *Samă* atestă contribuția importantă pe care Mănăstirea Neamț și Secu a avut-o în ridicarea catedralei mitropolitane din Iași. Astfel, ca urmare a relațiilor speciale cu mitropolitul Veniamin Costachi, aceasta a dăruit uriașa sumă de 34.500 lei, ceea ce reprezenta, o mie de galbini la cursul pieții, „în facire(a) besăricii cathedrali din Sv(ânta) Mitropolii [...], după îndatorire di anul acesta”. La această sumă, destinată achiziției materialelor de construcție, s-au mai adăugat încă 3.039 lei, pe care Mănăstirea Neamț și Secu i-a dat pentru plata lefii salahorilor ce lucrau la înălțarea catedralei amintite, precum și alți 460 lei 15 parale ce s-au cheltuit de același sobor cu trimeterea, în „doî rânduri” (tranșe) a sumei de galbini amintită mai sus pentru „zidirea Sfintei Mitropolii”.

Alte informații din *Sama* de mai jos interesează, deopotrivă, pe istoricii de artă și pe cei preocupați de istoria economică. Astfel, o însemnare arată că în anul 1840 s-a cumpărat catapeteasma bisericii Mănăstirii Secului de la paharnicul Vasile Mihail pentru fabuloasa sumă de 13.400 lei. Apoi, s-au plătit lui Vasile Zugravu 461 lei și 20 parale pentru facerea a 4 despoticali, iar alți 23 de lei s-au achitat „pentru lucruri făcute în schitul Săhăstria de părintele Valeriian”.

Totuși, documentul de față cuprinde informații deosebit de bogate mai ales în ceea ce privește istoria prețurilor din Țara Moldovei. Ele sunt grupate chiar de către autorul *Sămii* în câteva categorii majore.

În primul rând este vorba de prețurile animalelor și de cel al furajelor. Astfel, din vânzările mănăstirii aflăm că: 70 berbeci = 1.260 lei (adică 1 berbec = 17 lei), 11 țapi = 357 lei (adică 1 țap = 32 de lei și cca. 11 parale), o vacă = 160 lei, o pereche de boi = 825 lei (adică, 1 bou = 412 lei și 20 parale), un bivol gonitor = 70 lei, iar un stog fân = 100 lei. În schimb, în alt loc se arată că mănăstirea a cumpărat fân mult mai scump decât cel pe care-l vânduse, căci a dat 16.800 lei pentru 100 stoguri fân. De asemenea, soborul a mai cumpărat și 900 fălci fănați pentru oi cu 9.956 lei

O altă categorie de prețuri bine reprezentată în *Samă* este cea a alimentelor. Spre exemplu, 33 vedre de brânză = 368 lei (adică, o vadră de brânză = 11 lei și cca. 6 parale); 91 ocă cafea = 498 lei 8 parale; 29 ocă halva = 137 lei 34 parale; 30 ocă 225 dramuri smochini = 67 lei 24 parale; 208 ocă strafide roș(ii) = 421 lei 16 parale; 151 ocă strafide negre = 188 lei 5 parale; 66 ocă 250 dramuri fiedea („fede”) = 121 lei 19 parale; 453 ocă alămâi și portocale = 221 lei 18 parale; 1 ocă bambi = 7 lei 20 parale; 56 ocă 100 dramuri hribi = 573 lei 10 parale; 71 ocă masline de Rumelia = 93 lei 10 parale; 21 ocă 300 dramuri nevri = 445 lei 5 parale; 2 ocă nohot prăjit = 7 lei 20 parale; două funturi ceai = 52 lei, iar două cutii rahat Lucum = 7 lei 2 parale.

În această categorie intră și prețul peștelui și cel al fructelor de mare cumpărate de mănăstire: 6.427 ocă 300 dramuri morun = 15.988 lei 6 parale; 2.466 ocă 200 dramuri căpățini de morun = 3.206 lei; 1.065 ocă somn = 1.330 lei; 219 ocă 300 dramuri nisetră = 460 lei; 6.707 ocă 200 dramuri știucă = 3.619 lei 22 parale; 170 ocă 100 dramuri șalău („suduc”) = 170 lei 10 parale; 6 ocă pește hanus = 15 lei; 105 ocă calacan = 135 lei 6 parale; 705 ocă 200 dramuri pește proaspăt = 1.105 lei 6 parale; 17 ocă 150

dramuri icri negri = 307 lei 3 parale; 4 ocă 300 dramuri icri de știucă = 32 lei; 49 ocă 100 dramuri caracatiță 587 lei 5 parale.

Din păcate, pentru untdelemn, orez, zahăr și masline nu se pot reconstitui prețurile, deoarece se dau doar sumele plătite, nu și cantitățile cumpărate.

În schimb, sunt detaliate prețurile condimentelor [17 ocă 350 dramuri cuișoare și scorțișoare = 218 lei 35 parale; 12 dramuri șofran = 19 lei; 200 dramuri frunze de dafin = 4 lei; (219) ocă (200) dramuri chiperi = 448 lei 15 parale; 12 ocă 325 dramuri zamă di alămâie = 25 lei 25 parale] și cel al băuturilor alcoolice [5 vedri 1 ocă 200 dramuri votcă = 319 lei 8 parale; 2 vedri cinci ocă 200 dramuri rom = 131 lei; 63 vedri 1 ocă rachiu 1.825 lei 6 parale].

Dat fiind faptul, că mănăstirea nu a precizat cantitatea vinului vândută en-gros și en-detail (prin cârciumi), ci doar sumele încasate, nu putem reconstitui și prețul cu care s-a vândut cea mai importantă băutură alcoolică din Moldova, în anul 1840.

Un alt grup însemnat de prețuri se referă la cel al materialelor textile. Este vorba de diverse sortimente de lână („miță”), pânzeturii (pânză pentru cămeș, pânză de camilafce și mantii monahale, material pentru căptușală), postavuri (mohair, saiac, noatină, „1.333 ¼ ocă sumane di lână”, cergi, pâslă), mercerie [găitan, ibrișin, ață de lână, ață de cânepă, păpuși sfoară („șfară”) sau diferite tipuri de ace („testeli aci”, „croieli aci sulii”), de piei și blănuri (piei de bou, de vacă și de cal, săftiele, meșini, misade („misăti”), articole de încălțăminte (ciubote, iminei) și materie primă pentru obținerea vopselelor textile (scumpie, bacan). De regulă, *Sama* de față evidențiază faptul că prețul tuturor acestor mărfuri varia în funcție de calitatea lor. Spre exemplu, „pentru părintele episcopu’ Meleti Stavropoleos”, s-au cumpărat 36 coți din cel mai scump mohair, dându-se câte 12 lei cotu’.

La fel, în funcție de complexitatea operațiunii, variau și prețurile pentru prelucrarea materialelor textile. Spre exemplu, cernirea a 22 coți pânză de camilafce și mantii a costat 5 lei și 20 parale, în vreme ce pentru îndesirea („bătut”) a 395 coți postav țărănesc („saiac”) la piuă s-au plătit 38 lei și 31 parale, iar pentru baterea a 275 coți noatină s-au dat 20 lei și 26 parale.

În același timp, *Sama* de față cuprinde și câteva prețuri ale bunurilor pentru folos bisericesc și a celor de uz casnic: 84 ocă 50 dramuri tămâie = 451 lei 5 parale; 6 ocă pucioasă = 15 lei; 1 ocă criidă = 1 lei 10 parale; 128 ocă 200 dramuri sapon bun = 645 lei 10 parale; 66 vedri dohot = 495 lei; 62 taiste și 15 părechi sețale, cu periile lor = 164 lei; 50 chingi = 62 lei 20 parale; 5 căpestre i 40 ocă frânghii = 64 lei; 2 ocă criți = 9 lei; 55 ocă 150 dramuri bacan = 165 lei 12 parale; 3 ocă clei gata = 21 lei; 5 părechi pieptini = 45 lei sau 3 struni = 7 lei 20.

Nu lipsesc nici prețul unora dintre materialele de construcție ale vremii [opt coșuri pol picior piatră = 603 lei 30 parale; 165.000 cuie de șandrilă = 695 lei; 200 cuie de paiantă = 11 lei 5 parale; 397 ocă 25 dramuri fier Sibiri = 958 lei 19 parale; 997 ocă 150 dramuri fier nemțasc = 1.697 lei 8 parale] dar nici costul total al facerii sau reparării unor instalații de încălzire sau a unor clădiri [„273 lei = 18 sobi din nou făcute”; „5.100 lei = facirea unii dugheni din nou, în orașul Eșii, den Târgul di Sus, ci au fost ars” sau 80 lei 10 parale = „meremetisirea mitohului din târg”].

Un alt capitol bugetar important din această *Samă* este intitulat „cheltuiala ținerii canceleriei Dicasterii Monastirii” și oferă date excepționale privitoare la istoria arhivisticii românești, alături de cele relative la prețul hârtiei, cernelii și condeielor. Astfel, un top de hârtie albă, de lux, („Galanțchii”) și două topuri de 24 coli de hârtie dublă ce se putea împături în scrisori („conțuri di poștă”) costau împreună 77 lei. Apoi, din *Sama* de mai jos aflăm că 35 topuri de acest fel („hârtii Leun Trecapel și vânătă”) costau împreună 860 lei 20 parale. Din păcate, neprecizarea cantităților și a sumelor exacte pentru fiecare sortiment de hârtie ne împiedică să reconstituim prețul lor, însă știm că hârtia cea mai ieftină în epocă era cea de culoare albastră. Apoi, cum 5 duzini de ceară tare costau 39 lei 20 parale, reiese că o duzină se vindea cu 7 lei și 36 parale. Din faptul că erau destinate cancelariei Dicasteriei, tragem concluzia că ceara tare este ceara care se întrebuița la sigilarea corespondenței și a dosarelor, prin aplicarea sigiliului expeditorului sau al mănăstirii în ceara proaspăt topită la flacăra unei lumânări. De asemenea, cum 5

duzini bulini costau 23 lei și 10 parale, rezultă că o astfel de duzină se vindea cu 4 lei și 26 parale. Apoi, faptul că 4 ocă din materialele necesare facerii cernelii („comis și gugoasă”) au fost cumpărate împreună pentru 101 lei, rezultă că o ocă din aceste substanțe costau 25 de lei și 10 parale. În sfârșit, deși am văzut multe însemnări cu creionul pe documentele din Epoca Regulamentară, până la *Sama* de față nu am găsit un izvor care să ateste existența acestor instrumente de scris. Uluitor este că documentul de față consemnează prețul lor: 13 condeie di plumb s-au cumpărat cu 3 lei 37 parale, ceea ce înseamnă că un astfel de condei costa, aproximativ, 12 parale

De asemenea, *Sama de venituri și cheltuieli a Mănăstirii Neamț și Secu* este deosebit de importantă și pentru paritatea monetară din cursul anului 1840. Astfel, din socotelile analiza cheltuielilor făcute se sobor, reiese că 40 parale = 1 leu, iar expresia „34.500 lei în o mii galbini” arată că 1 galben = 34,5 lei, după cursul pieții.

Acest ultim detaliu este cu atât mai semnificativ cu cât Jean Alexandre Vaillant arăta că între 1829 și 1840, ducatul (galbenul) austriac valora de la 31 ½ până la 32 piastri în Țara Românească și de la 31 ½ la până 36 piastri în Moldova¹⁸, iar un articol financiar din „Gazeta de Moldavia” amintea de continua devalorizare a leului (piastrului) din Principate de la 1832 până în 1852: „Când galbănu, care totdeauna au avut o valoare într-însul aproape de 14 sorocoveți («zwanzigs»), treptat s-au suit numai cu nume, de la 15 pân’ la 35 lei¹⁹. Într-adevăr, prin art. 81 al Reglementului Organic s-a hotărât ca în galbănu de Olanda să fie egal cu 31 ½ lei sau de 14 sorocoveți²⁰, iar art. 430 din același Regulament stipula ca toate „monedele vor avea același curs și același preț în ambe Prințipaturile”, statornicindu-se ca în Moldova 1 galbănu = 31 lei 20 parale, iar 1 sorocovăț = 2 lei, fiindcă „galbănu în peața de Viena se prețuiește 4 ½ fiorini argint²¹”.

Totodată, din analiza acestei *Sămi* de venituri și cheltuieli se observă că s-au greșit, din când în când, înmulțirile și adunările, însă acest lucru nu este o chestie deliberată, făcută pentru a falsifica evidențele contabile, ci avem toate motivele să credem că este vorba de banale erori de aritmetică, materie la care starețul mănăstirii Neamț nu se descurca prea bine²². De altfel, acest lucru este de înțeles, căci în acea vreme școlarii învățau doar să citească, puțini ajungeau să poată scrie, și mai puțini ajungeau să facă operațiile aritmetice. Din acest motiv, și cei care verificau sămile treceau, probabil, fără să mai verifice toate sumele cuprinse în ea, prin înmulțirea tuturor prețurilor cu cantitățile cumpărate și prin aduarea rezultatelor obținute. Oricum, dacă prețurile produselor nu puteau fi măsluite, căci erau cunoscute de toată lumea, atunci când se greșeau operațiunile aritmetice și se umflau cantitățile cumpărate, nimeni nu putea verifica cu exactitate ce sume s-au cheltuit, mai ales atunci când aptitudinile matematice ale epitropilor nu erau satisfăcătoare.

În același timp, *Sama* de față oferă date despre modul în care erau organizate mănăstirile la începutul secolului al XIX-lea. Astfel, ea evidențiază specializarea multor călugări într-o anumită îndeletnicire lucrativă, pentru o mai bună administrare a averii Mănăstirii, iar egumenii țineau seama de aceste abilități când le încredințau anumite ascultări (sarcini). Astfel, sunt amintiți monahii Chesarie zugravu, Irimiia croitoru, Nicodim cojocar, Theofil mitocar, di la Iași, Vlășie credincerul, Isidor grădinaru, Gherontie păduraru di la Brătești, Calinic prisăcaru di la Gugea, părintele Misail odagiu din Buzăți sau Nictarie hergheligi.

¹⁸ Jean Alexandre Vaillant, *La Roumanie ou Histoire, Langue, Littérature, Orographie, Statistique des Roumains*, vol. III, Paris, 1844, p. 56, *apud Călători străini despre Țările Române în secolul al XIX-lea*, Serie nouă, vol. IV (1841-1846), București, Editura Academiei Române, 2007, p. 391.

¹⁹ „Gazeta de Moldavia”, Iași, Institutul Tipografic a Albinei Române, an XXIV (1852), nr. 86 (joi, 6 noiembrie), p. 239.

²⁰ *Ibidem*, p. 240.

²¹ *Ibidem*, p. 240.

²² În acest sens, a se vedea, în volumul de față, studiul nostru *Câteva izvoare care cuprind informații despre călugării viețuitori în schiturile Secu, Sihăstria și Sihla, din județul Neamț, la 1841*, nota 23.

În sfârșit, izvorul de mai jos, este deosebit de important pentru lingviști, căci oferă informații isențiale pentru istoria, fonetica și vocabularul limbii române în perioada premergătoare Revoluției de la 1848. Un exemplu elocvent în acest sens îl reprezintă atestarea cuvântului *heresteuari*, prin care erau desemnați lucrători care lucrau la ferăstraiele acționate prin forța apei, ceea ce astăzi desemnăm prin termenul gateriști.

În continuare, redăm transcrierea conținutului *Sămii* amintite.

ANEXA

< f. 1r >

lei	par(ale)	Veniturile pe anul 1840, ghen(a)r(ie) 14 ²³
4.000	–	Pleșăștii.
8.000	–	Giuleștii
10.000	–	Boroaia și Orțăștii.
7.305	–	Poiana Prisăcii .
60.000	–	Munții.
8.500	–	Târgu Neamțului.
13.800	–	Răuceștii și Oglinzii.
8.000	–	Târpeștii.
8.165	–	Davidenii.
25.000	–	Sabao(a)nii.
1.000	–	Băloșăștii.
600	–	Crăeștii pi doi ani, adică <1> ²⁴ 839 și <1> ²⁵ 840.
20.000	–	Brăteștii.
2.500	–	Strâmba.
176.870	–	
3.000	–	Scoposăanii.
1.000	–	Gugea, câștiul Sf(ântului) Gheorghie.
8.000	–	Mogoșăștii.
8.050	–	Volintireștii.
3.700	–	Oșlobenii.
2.000	–	Tâmpeștii.
1.200	–	Năneștii.
2.500	–	Monastirea din Galați.
14.100	–	Petrecanii.
7.650	–	Durăștii, cu rămășița de 2.550 lei, câștiul Sv(eti) Dimitrie <1> ²⁶ 839.
15.000	–	Piscu și Hărsăștii.
2.500	–	Ciofreștii sau Ghioldumul.
8.250	–	Vânătorii.
1.600	–	dughenile din Roman.
350	–	doî crâcimi din Niamț[1] ²⁷ .
1.700	–	moara popii Cozmii.
1.100	–	orânda din Nemțâșor.
50	–	bezmănul locului din Bacău.
100	–	chioa di la Mănești.
258.720	–	

²³ «ghen(a)r(ie) 14» scris de a doua mână, care a verificat *Sama*.

²⁴ Omis.

²⁵ Omis.

²⁶ Omis.

²⁷ Modul în care a fost ortografiat, aici, acest cuvânt (Нѡмѡт) dovedește că, la începutul sec. al XIX-lea, cuvântul Neamț se pronunța și «Niamț», așa încât diftongul **ѡ** trebuie transcris «ia» și nu «ea», căci diftongul din urmă este redat în chirilică prin slova **ѡ**.

< f. 1v>	258.720	–	suma din urmă.
	980	–	crâcima di la Timișăști și Priutești.
	600	–	crâcima di la Drăgănești.
	110	–	di pi suhat ²⁸ , di la Drăgănești.
	300	–	crâcima di la Ocea ²⁹ .
	70	–	pi pământuri di la Crăești.
	39	30	orânda di pi moșăia Jădeștii, di la Gârle.
	171	–	rămășăți di pi pământuri.
	50	–	chioa lui Radu Viclianu.
	1.200	–	banii pensii.
	2.132	–	banii dispăgubirii scutelnicil(o)r.
	1.100	–	volnicii slujbaș(i) ot Humulești și Târpești.
	50	–	embaticu' morii de la Ocia.
	5.524	–	banii di pi miei și p(i)el(i)celile vândute di la M(onasti)r(e).
	27.834	–	banii giugărituril(o)r ³⁰ di la păduri.
	1.300	–	suhatul di pi moșăia Măneștii.
	200	–	orânda di pi aceasta moșăi.
	300.380	30	
	4.571	–	bezmănurile și chiriile locuril(o)r și a dughenil(o)r din Eș(i).
	5.299	–	Epurenii.
	550	–	di pi orânda din Vânători, ci nu au fost dată posășuril(o)r ³¹ pe an(ul) <1> ³² 840.
	378	–	di pi 51 miei vânduți di la mitohu' Jădeștii.
	300	–	di la mungiu ³³ , din socotiala pădurii di la Tabăra.
	600	–	suhatul di la Țolicea.
	720	–	pe sâmânța de cânipă di la Săbăoani.
	1.160	–	pi locul din Bacău.
	9.012	–	di pi oile vândute.
	100	–	di pi un stog fân.
	700	–	orânda praznicului.
	2.250	–	pentru Ghioldum ³⁴ , câștiul Sv(eti) Dimitrie di pi urmă a contractului închiet <la 1> ³⁵ 840 mai 20.
	260	–	pentru Crăești, câștiul Sv(eti) Dimitrie di pi urmă a contractului închiet la <1> ³⁶ 840 mai 20.
	360	–	pe 36 zile de ponct di la Vânători.
	35	–	pentru velnița lui Calman jidovu'.
	2.103	20	di pi cai(i) din odai și iepi din hirghilii vândute.

²⁸ *suhat* = loc necultivat pe care crește iarbă și unde pasc vitele; pășune; imaș; izlaz; toloacă; apă puțin adâncă, unde se adapă vitele; văd de adăpare; adăpătoare (<https://dexonline.ro/definitie/suhat>, accesat la 25 aug. 2020).

²⁹ Modul diferit în care a fost ortografiat acest cuvânt în cuprinsul acestei *Sămii* (Ѡѡѡѡ și Ѡѡѡѡ) [v. *infra*, f. 1v și 9v, din prezenta *Samă de venituri și cheltuieli*] dovedește că diftongul *ia* trebuie transcris «ia» și nu «ea», căci diftongul din urmă este redat în chirilică prin slova *ѡ*. Dar asupra acestei probleme de modul în care trebuie transcrise slovele chirilice vom reveni cu alt prilej.

³⁰ *jugărit* = taxă pentru un car de lemne, ce se plătea la ieșirea din pădure (<https://dexonline.ro/definitie/jug%C4%83rit%20>, accesat la 25 aug. 2020).

³¹ Așa în text pentru «posesorilor».

³² Omis.

³³ *mungiu* = lumânărar (fabricant și/sau vânzător) (<https://dexonline.ro/definitie/mungiu%20>, accesat la 25 aug. 2020).

Probabil, pădurea de la Tabăra fusese dată în arendă (posesie), unui mungiu.

³⁴ Este vorba de moșia Ghioldumul sau Ciofreștii (v. *supra*, f. 1r).

Cf. *ghioldum* = ghiont, pumn (<https://dexonline.ro/definitie/ghioldum%20>, accesat la 25 aug. 2020).

³⁵ Omis.

³⁶ Omis.

	328.779	10	
< f. 2r>	328.779	10	suma din urmă.
	825	–	pi o părechi boi di la oile Săcului.
	30	–	di la robul Vasile Balan, din boirescul lui.
	1.260	–	pi 70 berbeci vânduți.
	160	–	pi o vacă vândută unui jidov ot tipografii.
	1.000	–	arvonă di pi 4 fălci păduri di la Târpești.
	700	–	pentru întăritura unui zăpis a vii di la Carage(a).
	35	–	bezmănul locului din Târg(u) Frumos.
	368	–	pe 33 vedri brânzi di la Viclianu.
	1.960	–	di pi ernaticu' oil(o)r ciobanilor di la Săcu.
	2.134	20	di pi ernaticu' oil(o)r ciobanil(o)r di la Niamț[i].
	300	–	di pi draniță di la Vorona.
	1.240	–	di la moșâia Vlădeștii, însă:
	840	–	prin păr(intele) Euthimii.
	400	–	prin păr(intele) Stefan.
	1.240	–	
	196	–	di pi locul porții di la Mo(nasti)r(e).
	338.987	30	
	621 ³⁷	20	di pi mutările ³⁸ di la Pipirig.
	365	28	di pi curăturile di la Pipirig.
	70	–	pi un gonitori bivol dat posăsurului ³⁹ de munți.
	357	–	di pi 11 țapi vânduți.
	35	–	boirescu unui lăcuatori ot Vânători.
	536	–	di pi niști mascuri, un suhat, niști stuh și altile di la Timișăști.
	1.182	–	di pi dulapi și lătunoi vânduți.
	1.123	20	din viniturile di la Brătești di pi anul trecut, <1> ⁴⁰ 839.
	715	–	di pi fânu' vândut di la Tăciunile.
	1.162	–	întărituri de zăpis di la Târgu Niamțului.
	340	–	di pi peștile di la Gugea.
	1.370	20	di pi vânzarea cărțil(o)r prin păr(intele) Sava.
	2.000	–	di pi vinul vândut di la viile di la Eș(i).
	1.600	–	di pi birbeci și ernaticul oil(o)r
	500	–	pi patru cai stricați ci s-au vândut
	2.000	–	di la Balasan armanu, după învoială.
	1.000	–	di la Scoposăni, din căștiul Sv(eti) Gheorghie pe <1> ⁴¹ 841.
	18.213 ⁴²	30	s-au priimit mile di la feliori de feți, după cum sint trecuți în <i>Condică</i> .
			18.213 <lei>, 30 <par(ale)> ⁴³ .
	372.179 ⁴⁴	28	
< f. 2v>	372.179 ⁴⁵	28	suma din urmă

³⁷ Suma «621» a fost corectată de mâna care a alcătuit *Sama* din «661».

³⁸ *mutare* = (reg.) pământ nelucrat care servește ca pășune (și: arșiță, imaș, suhat); strămutare a unei stâne sau a unei țârle dintr-un loc de păscut în altul, pentru gunoarea unui loc (<https://dexonline.ro/definitie/mutare%20>, accesat la 25 aug. 2020).

³⁹ Așa în text.

⁴⁰ Omis.

⁴¹ Omis.

⁴² Suma «18.213» a fost corectată de mâna care a alcătuit *Sama* din «17.970».

⁴³ Din pricina corectării sumei încasată din donații, cea de a doua mână (care a verificat *Sama* cu veniturile Mănăstirii) a scris încă odată: «18.213 <lei>, 30 <par(ale)> milile».

⁴⁴ Suma «372.179» a fost corectată de mâna care a alcătuit *Sama* din «371.936».

⁴⁵ Suma «372.179» a fost corectată de mâna care a alcătuit *Sama* din «371.936».

5.000	–	di pi vânzarea vinului din Țara di Gios.
377.179 ⁴⁶	28	

<f. 3r>

lei	par(ale)	lei	par(ale)	lei	par(ale)	Scăderile în cheltu(i)ele
8.426	39	în cheltu(i)elile bisericesti, însă:				
		7.768	39	a bisericii Sv(intei) Mo(nastiri) Niamțu, însă:		
				7.028	24	pi 431 ocă, 275 dram(uri) lumânări ciară galbănă, câti 14 lei 20 p(a)r(ale); 15 lei 5 p(a)r(ale); 15 lei 15 par(ale); 16 lei și 17 lei oca.
				38	30	lumânări di ciară albă pentru tricheli ⁴⁷ arhierești.
				33	20	16 ochiuri steclă și un fânari ⁴⁸ .
				127	20	241 coți co(a)rde } pe căptușală de veșminti } nt ru veș min te.
				86	–	
				17	20	pe o ro(a)tă șfară pentru poznozi.
				19	20	pe 5 părechi mucări ⁴⁹ .
				22	20	pe vâpseli pentru colivă.
				395	5	feliuri de cheltuieli în feliiuri de mărunțușuri pren părintii eclisierhi, d(u)h(o)v(nicii) Iachinth și Theofilact, i altile.
				7.768	39	
		635	–	la Sv(ânta) Monast(i)r(e) Secul, însă:		
				461	20	lui Vasile Zugravu 4 despoticali.
				173	20	în facirea a niști veșminte la Secu.
				635	–	
		23	=	pentru lucruri făcuti în schitul Săhăstria de păr(intele) Valerian.		
		8.426	39			
49.281	21	înbrăcăminte părinților, însă:				
		1.313	25	pe pânzi di cămilaoaci și mantii, însă:		

⁴⁶ Suma «377.179» a fost corectată de a doua mână, care a verificat *Sama*, după ce a tăiat vechea sumă: «377.139», care, la rândul ei, fusese corectată de mâna care a alcătuit *Sama* din «376.936».

⁴⁷ *tricher* = sfeșnic pentru trei lumânări, folosit de arhierii la serviciul bisericesc (<https://dexonline.ro/definitie/tricher%20>, accesat la 25 aug. 2020).

⁴⁸ Așa în text.

⁴⁹ *mucări* = un fel de foarfece cu care se tăia capătul ars al muclei, pentru a înviora flacăra luminării sau a candelii (<https://dexonline.ro/definitie/muc%C4%83ri%20>, accesat la 25 aug. 2020).

				1.308	5	pi 1.024 coți pol de lucru, câte 50 par(ale) cotu', și pânzi di o cămiliaoai bună și una mai proastă.
				5	20	de cernit 22 coți.
				1.313	25	
		1.024	30	muhair, pe 145 coți, însă:		
				420	–	36 coți, câte 12 lei cotu' ⁵⁰ [pentru păr(intele) episcopu' Meleti Stavropoleos] ⁵¹ .
				330	–	55 coți, câti 6 lei cotu'.
				152	20	30 pol coți, câti 5 lei <cotu'> ⁵² .
				22	10 ⁵³	7 coți, câte 3 lei 8 par(ale) <cotu'> ⁵⁴ .
				100 ⁵⁵	–	17 coți, câte 5 lei 35 par(ale) cotu'.
	57.708 ⁵⁶	10 ⁵⁷	2.338	15	1.024	30
<f. 3v>	57.708	10 ⁵⁸	suma urmii, însă:			
			2.338	15	al doile(a) ⁵⁹ sumă	
			9.049	15	pe 8.937 coți și în trei ciferturi șaiacu ⁶⁰ , însă:	
				570	–	114 coți, câte 5 lei <cotu'> ⁶¹ .
				296	35 ⁶²	62 -//-, câte 4 -//-, 30 par(ale) <cotu'> ⁶³ .
				93	20 ⁶⁴	22 -//-, câte 4 -//-, 25 -//-
				301	–	70 -//-, câte 4 -//-, 12 -//-

⁵⁰ «cotu'» a fost scris ulterior, de mâna care a întocmit *Sama*, deasupra rândului.

La un preț de 12 lei cotul, ies 35 și nu 36 coți mohair, ceea ce înseamnă că vânzătorul a adăugat încă un cot de material pe lângă cei 35 cumpărați, căci călugării luaseră o cantitate însemnată de marfă.

⁵¹ Formula «pentru păr(intele) episcopu' Meleti Stavropoleos» a fost tăiată ulterior, cu o linie, de mâna care a întocmit *Sama*.

⁵² Omis.

⁵³ La un preț de 3 lei și 8 parale un cot de mohair, prețul ce trebuia plătit era de 22 lei și 16 parale, ceea ce înseamnă că cel care a întocmit seama a pus a pus 5 parale de aici la prețul mohairului de 5 lei și 35 parale cotul, iar negustorul a lăsat cumpărătorului o para din prețul de vânzare a acestui articol.

⁵⁴ Omis.

⁵⁵ La un preț de 5 lei și 35 parale un cot de mohair, prețul ce trebuia plătit era de 99 lei și 35 parale, ceea ce înseamnă că cel care a întocmit seama a pus aici 5 din cele 6 parale ce nu se regăsesc la mohairul ce se vindea cu 3 lei și 8 parale cotul.

⁵⁶ Suma «57.708» a fost corectată de mâna care a alcătuit *Sama* din «57.608».

⁵⁷ Numărul «10» a fost corectat de mâna care a alcătuit *Sama* din «20».

⁵⁸ Numărul «10» a fost corectată de mâna care a alcătuit *Sama* din «20».

⁵⁹ Așa în text.

⁶⁰ șaiac = un fel de postav călugăresc negru, cafeniu sau sur, făcut din lână țigaie (<https://dexonline.ro/definitie/%C8%99aiac%20>, accesat la 25 aug. 2020).

⁶¹ Omis.

⁶² La un preț de 4 lei și 30 parale un cot de șaiac, prețul ce trebuia plătit era de 294 lei și 20 parale și nu de 196 lei și 35 parale, cum este în *Samă*.

⁶³ Omis.

⁶⁴ La un preț de 4 lei și 25 parale un cot de șaiac, prețul ce trebuia plătit era de 101 lei și 30 parale și nu de 93 lei și 20 parale, cum este în *Samă*.

				342	39	117 -//-, câte 1 -//-, 38 -//- cotu'.
				1.589	23	835 $\frac{3}{8}$ -//-, câte 1 -//-, 38 -//- cotu'.
				921 ⁷²	38	434 -//-, câte 1 -//-, 35 -//- cotu'.
				134	5	73 -//-, câte 1 -//-, 33 -//- cotu'.
				573	32	318 -//-, câte 1 -//-, 32 -//- cotu'.
				61	9	34 $\frac{1}{2}$ -//-, câte 1 -//-, 31 -//- cotu'.
				1.554	–	887 $\frac{1}{2}$ -//-, câte 1 -//-, 30 -//- cotu'.
				67	12	39 -//-, câte 1 -//-, 28 -//- cotu'.
				248 ⁷³	29	148 $\frac{1}{2}$ -//-, câte 1 -//-, 27 -//- cotu'.
				81	26	49 -//-, câte 1 -//-, 26 -//- cotu'.
				378	12	205 $\frac{1}{2}$ -//-, câte 1 -//-, 25 -//- cotu'.
<f. 4r>	57.708	10 ⁷⁴	28.636 ⁷⁵	18	16.953	22
	57.708	10 ⁷⁶	suma din urmă, însă:			
			28.636 ⁷⁷	18	al doile(a) ⁷⁸ sumă, însă:	
				16.953	22	suma din urmă, al triile(a)
				52	28	pi 34 coți, câte 1 leu, 22 par(ale) cotu'.
				172	2	pi 115 -//-, câte 1 -//-, 26 -//- cotu'.
				19	– ⁷⁹	14 -//-, câte 1 -//-, 15 -//- cotu'.
				30	30	di lucrat 41 coți, câte 30 par(ale) cotu'.
				<u>20</u>	<u>26</u>	di bătut la chioă pe 275 coți.
				17.248	28	
			771	29	pe 220 bucăți găitan de matasă; i 16 bucăți, <adică> ⁸⁰ 591 coți, găitan Sas; și 150 bucăți, <adică> ⁸¹ 8400 coți, găitan prost și 9 pol coți șărăt, însă):	
						bucăți coți

⁷² Suma «921» a fost corectată de mâna care a alcătuit *Sama* din «922».

⁷³ Suma «248» a fost corectată de mâna care a alcătuit *Sama* din «221».

⁷⁴ Numărul «10» a fost corectat de mâna care a alcătuit *Sama* din «20».

⁷⁵ Suma «28.636» a fost corectată de mâna care a alcătuit *Sama* din «27.636».

⁷⁶ Suma «10» a fost corectată de mâna care a alcătuit *Sama* din «20».

⁷⁷ Suma «28.636» a fost corectată de mâna care a alcătuit *Sama* din «27.736», care, la rândul ei, fusese corectată, de aceeași mână, din «26.636».

⁷⁸ Așa în text.

⁷⁹ Suma «–» a fost corectată de mâna care a alcătuit *Sama*, după ce a răzuit numărul «11».

⁸⁰ Omis.

⁸¹ Omis.

				117	18	pi 220 – di matas ă.
				246	1	16 591 Sas.
				398	30	150 8400 prost.
				9	20	9 pol șărăt di matas ă.
				771	29	
		1.329	33	pi 667 dramuri ibrișân, 325 coți materie pentru căptușală, 5 ocă ață di lână, 26 ocă ață de cânipă, 12 testeli ⁸² aci ⁸³ , și 30 păpuși șfară și 221 lei pentru lucru di haini.		
				360	32	667 dram(u)r(i) ibrișun.
				495	10	325 coți materii pentru căptușale.
				14	21	pi 5 ocă ață lână ⁸⁴ de tors.
				217	28	26 ocă ață de cânipă, ci s-au cumpărat cu cinci ocă numai di tors.
				12	20	pi 12 testeli aci.
				7	20	pi 30 păpuși șfară.
				221	22	în lucru' hainilor pi la părinți.
				1.329	33	
		8.525	38	pi 8.862 coți pânzi pentru cămeș(i).		
		7.898	–	pi 1.737 piei di miel și 101 părechi misăti ⁸⁵ di blană, însă:		
				942	20	pi 101 misăti cumpărați di la Botoșani, 42 părechi câte 19 lei, iar 8 pol părechi câte 17 lei.
				7	20	ocă ciulă.
				6.948	=	pi 1.737 piel(i)celi adusă den Țara di Gios.
		47.161 ⁸⁶	38	7.898	–	
57.708	20 ⁸⁷					
<f. 4v> 57.708	20 ⁸⁸	suma din urmă:				

⁸² Cuvânt cu sens necunoscut: „*testel s* [At: (a. 1835) DOC. EC. 574 / A: nct / Pl: ? / E: nct] (Îvr; csnp) *Aflând porțile închise, au bătut în testel, vrând să intre pe dedesupt* (<https://dexonline.ro/definitie/testel>).

Cf. și cu paronimul *tertel* = șnur (sau ciucure) din fire de mătase sau de aur (<https://dexonline.ro/definitie/terte> 1%20, accesat la 25 aug. 2020).

⁸³ Așa în text pentru «ace».

⁸⁴ Cuvântul «lână» a fost scris de mâna care a alcătuit *Sama* pe loc răzuit.

⁸⁵ *misadă, misade* = bucată de blană confecționată din mai multe piei, folosită la căptușitul paltoanelor, scurtelor etc. [Var.: mesedă s. f.] – Din ngr. *misadi* «jumătate» (<https://dexonline.ro/definitie/misad> C4%83, accesat la 25 aug. 2020).

⁸⁶ Suma «47.161» a fost corectată de mâna care a alcătuit *Sama* din «46.161».

⁸⁷ Numărul «20» a fost corectat de mâna care a alcătuit *Sama* din «10».

⁸⁸ Numărul «20» a fost corectat de mâna care a alcătuit *Sama* din «10».

		47.161 ⁸⁹	38 ⁹⁰	al doile(a) ⁹¹ sumă		
		2.119 ⁹²	23	pi 1.333 ¼ ocă sucmani ⁹³ di lână, cu 44 coți, plătită câte 30 par(ale) pi cot, un sucman di lucru, și 70 coți bătuți la chiu(ă), i 39 cergi și 305 <ocă> ⁹⁴ lână făcută pâslă, îns(ă):		
				1.708 ⁹⁵	38	1.333 ocă sucmani lucrați din lână, cu 44 coți, plătițe ⁹⁶ câte 30 par(ale) cotu'; și un sucman di lucru și 70 coți bătuți la chiu(ă).
				275	25	39 cergi.
				135	=	305 ocă pâslă.
		49.281	21	2.119 ⁹⁷	23	
9.320	39	pentru ⁹⁸ încălțările părinți(lor) ⁹⁹ , însă:				
				8.473	38	pi 155 p(i)ei di bou și de vacă, și una di cal.
				847	1	pi 6 săftieli ¹⁰⁰ ; 16 meșâni ¹⁰¹ ; 250 ocă scumpii ¹⁰² ; 38.310 ținti; 22 părechi ciboti; bleivas ¹⁰³ ; 4 testeli acii și o părechi potcoavi, însă:
						74 – 6 săftieli.
						77 ¹⁰⁴ – 16 meșâni.
						130 – 250 ocă scumpie.
						333 21 38.310 ținte.
						190 30 22 părechi ciboti și 39

⁸⁹ Suma «47.161» a fost corectată de mâna care a alcătuit *Sama* din «46.161».

⁹⁰ Numărul «38» a fost corectat de mâna care a alcătuit *Sama* din «28».

⁹¹ Așa în text.

⁹² Suma «2.119» a fost corectată de mâna care a alcătuit *Sama* din «2.179».

⁹³ Este evident că în această *Sama*, cuvântul *sumane* are sensul de *postav de sumane*, căci sumanele propriu-zise se vindeau la bucată, nu prin cântărire.

⁹⁴ Omis.

⁹⁵ Suma «1.708» a fost corectată de mâna care a alcătuit *Sama* din «1.768».

⁹⁶ Așa în text pentru «plătițe».

⁹⁷ Suma «2.119» a fost corectată de mâna care a alcătuit *Sama* din «2.179».

⁹⁸ Cuvântul «pentru» a fost adăugat ulterior, pe loc lăsat liber, de a doua mână, care a verificat textul.

⁹⁹ Cuvântul «părinți(lor)» a fost adăugat ulterior, pe loc lăsat liber, de a doua mână, care a verificat textul.

¹⁰⁰ *săftiele* = pl. (popular) *saftian* = piele subțire și fină de capră (sau de oaie, de vițel), din care se confecționează articole de marochinărie și de galanterie; sortiment dintr-o astfel de piele (<https://dexonline.ro/definitie/s%C4%83ftiele%20>, accesat la 25 aug. 2020).

¹⁰¹ *meșină* = piele de oaie sau de capră, tăbăcită, folosită la confecționarea unor obiecte de îmbrăcăminte și de încălțăminte; bucată sau sortiment de piele de meșină; obiect confecționat din meșină; pantaloni țărănești confecționați din piele tăbăcită de oaie sau de miel (<https://dexonline.ro/definitie/me%C8%99in%C4%83%20>, accesat la 25 aug. 2020).

¹⁰² Cuvântul «scumpii» a fost scris de mâna care a alcătuit *Sama* pe loc răzuit.

Scumpie = arbust cu flori verzi-gălbui, a cărui coajă și ale cărui frunze se întrebuințează în vopsitorie și în tăbăcărie, precum și în medicina populară, pentru proprietățile lor antiseptice și astringente (*Cotinus coggygria*) (<https://dexonline.ro/definitie/scumpie>, accesat la 25 aug. 2020).

¹⁰³ Cuvânt cu sens necunoscut. Mai jos este consemnat sub forma «bleivan».

Cf. și cu paronimul *blaivas*, variantă pentru *plaivaz* = creion, plumb (<https://dexonline.ro/definitie/blaivas>, accesat la 25 aug. 2020).

¹⁰⁴ Numărul «77» a fost corectată de mâna care a alcătuit *Sama* din «76».

								părechi iminii ¹⁰⁵ di lucru.
						10	30	pi bleivan ¹⁰⁶ ; 4 testeli acii și o părechi potcoavi.
						31	=	croieli aci sulii.
				9.320	39	847	1	
2.275	14	pi cinci vedri <o> ¹⁰⁷ ocă doî suti dram(uri) vutcă; doî vedri 5 ocă <200 dram(u)r(i)> ¹⁰⁸ rom și 63 vedri o ocă rachiu, însă:						
		319	8	pi 5 vedri 1 ocă 200 dram(u)r(i) vutcă.				
		131	–	pi 2 vedri cinci ocă 200 dram(u)r(i) rom.				
		1.825	6	pi 63 vedri 1 ocă rachiu.				
69.303 ¹⁰⁹	20	2.275	14					
<f. 5r> 69.303 ¹¹⁰	20 ¹¹¹	suma urmii:						
23.002	13	băcăliile:						
				ocă	dram(uri)			
		10.545	23	–	–	un<t> ¹¹² delemn.		
		3.661	25	–	–	orez.		
		1.555	30	–	–	zahar.		
		498	8	91	–	cafe.		
		1.676	18	–	–	masline.		
		587	5	49	100	cracatiță ¹¹³ .		
		307	3	17	150	icri negri.		
		32	– ¹¹⁴	4	300	icri de știucă.		
		137	34	29	–	halva.		
		67	24	30	225	smochini.		
		421	16	208	–	strafide roș(ii).		
		188	5	151	–	strafide negri.		
		121	19	66 ¹¹⁵	250	fede ¹¹⁶ .		
		448	15	[219] ¹¹⁷	[200] ¹¹⁸	chiperi.		
		221	18	453	–	alămâi și portocali.		
		218	35	17	350	cuișoare și scorțișoare.		
		19	–	–	12	șofran.		
		4	–	–	200	frunzi de dafin.		

¹⁰⁵ *iminei* = pantofi de modă turcească, cu căputa înconjurând călcâiul, făcuți din marochin și purtați odinioară de boieri; jumătăți de ghete; pantofi cu vârful ascuțit, purtați în trecut de țărani; opinci cu talpă de lemn (<https://dexonline.ro/definitie/iminei%20>, accesat la 25 aug. 2020).

¹⁰⁶ Cuvânt cu sens necunoscut. Mai sus este scris sub forma: «bleivas».

¹⁰⁷ Omis, completat după conținutul de mai jos.

¹⁰⁸ Omis, completat după conținutul de mai jos.

¹⁰⁹ Suma «69.303» a fost corectată de mâna care a alcătuit *Sama* din «69.304».

¹¹⁰ Suma «69.304» a fost corectată de mâna care a alcătuit *Sama* din «69.304».

¹¹¹ Numărul «20» a fost corectat de mâna care a alcătuit *Sama* dintr-o cifră ilizibilă.

¹¹² Omis.

¹¹³ Așa în text pentru «caracatiță».

¹¹⁴ Suma «-» a fost corectată de mâna care a alcătuit *Sama*, după ce a răzuit numărul «1».

¹¹⁵ Suma «66» a fost corectată ulterior, pe loc lăsat liber, de a doua mână, care a verificat *Sama*.

¹¹⁶ Așa în text pentru «fide».

¹¹⁷ Cifra «219» a fost ștearsă ulterior, prin răzuire, însă ștergerea nu este completă.

¹¹⁸ Cifra «200» a fost ștearsă ulterior, prin răzuire, însă ștergerea nu este completă.

		7	20	1	–	bambi ¹¹⁹ .
		573	10	56	100	hribi.
		93	10	71	–	maslini de Rumeli.
		445	5	21	300	nevri.
		15	–	6	–	hanus ¹²⁰ .
		25	25	12	325	zamă di alămă(i)e.
		645	10 ¹²¹	128	200	sopon bun.
		15	–	6	–	pucioasă.
		451 ¹²²	5	84	50	tămâi.
		7	20	2	–	nohot ¹²³ prăjit.
		1	10	1	–	criidă.
		52	–	–	–	doî funturi ciai.
		7	20	–	–	doî cutii rahat Lucum.
	92.305 ¹²⁴	26	23.002	13		
<f. 5v>	92.305 ¹²⁵	26	suma din urmă:			
	25.879	4	pi 6.427 ocă 300 dram(uri) pește moron; 2.466 ocă 200 dram(uri) căpățini; 1.065 ocă somn; 219 ocă 300 dram(uri) năsătru; 6.707 ocă 200 dram(uri) știucă; 170 ocă suduc ¹²⁶ și 705 ¹²⁷ pol ocă pești proaspăt, însă:			
				ocă	dram(uri)	
		15.988	6	6.427	300	moron.
		3.206	–	2.466	200	căpățini di moron.
		1.330	–	1.065	–	somn.
		460	–	219	300	năsătru.
		3.619	22	6.707	200	știucă.
		170	10	170	100	suduc.
		1.105	6	705	200	pești proaspăt.
		25.879	4			
	2.300	–	sare(a) ci s-au adus di la ocnă.			
	1.105	7	cheltuiala ținerii ¹²⁸ canțelarii Dicasterii Mo(nasti)r(ii), însă:			
		77	–	pi un top hârtii Galațchii și doî conțuri ¹²⁹ di poștă.		
		860	20	pi 35 topuri hârtii Leun Trecapel și vânătă.		
		39	20	pi 5 duzini ciară tare.		
		23	10	pi 5 duzini bulini.		
		101	–	pi 4 ocă comis și gugoasă pentru cernială.		
		3	37	pi 13 condii ¹³⁰ di plumb.		
		1.105	7			

¹¹⁹ *bame* f. pl. (în Mold. *bambă*, pl. *bambe*) = leguminoasă, în forma unei teci de ardeiu, plină de semințe, întrebuințată în bucătărie (*Hibiscus esculentus*) (<https://dexonline.ro/definitie/bam%C4%83>, accesat la 25 aug. 2020).

¹²⁰ *hanus* = pește de mare din familia guvizilor (<https://dexonline.ro/definitie/hanus%20>, accesat la 25 aug. 2020).

¹²¹ Numărul «10» a fost corectat de mâna care a alcătuit *Sama* din «15».

¹²² Suma «451» a fost corectată de mâna care a alcătuit *Sama* din «457».

¹²³ *nohot* = năut (<https://dexonline.ro/definitie/nohot%20>, accesat la 25 aug. 2020).

¹²⁴ Suma «92.305» a fost corectată de a doua mână, care a verificat *Sama*, din «92.306», care, la rândul ei, fusese corectată de aceeași mână din «92.307».

¹²⁵ Suma «92.305» a fost corectată de a doua mână, care a verificat *Sama*, din «92.306», care, la rândul ei, fusese corectată de aceeași mână din «92.307».

¹²⁶ Așa în text pentru *sudac* = șalău (<https://dexonline.ro/definitie/sudac%20>, accesat la 25 aug. 2020).

¹²⁷ Numărul «705» a fost scris de mâna care a alcătuit *Sama*, pe loc răzuit.

¹²⁸ Cuvântul «ținerii» a fost scris ulterior, de mâna care a alcătuit *Sama*, deasupra rândului.

¹²⁹ *conț* = teanc de 24 de coli de hârtie (<https://dexonline.ro/definitie/con%C8%9B%20>, accesat la 25 aug. 2020).

¹³⁰ Așa în text pentru «condeie».

80.924	20	neprevăzuti cheltuieli, însă ¹³¹ :				
	
2.500	–	sulgerului Haralambie Cerne, alcătuit căutători a 5 pricini de giudecată la Eș(i), însă:				
		1.000	–	din camară.		
		1.500	–	di la posăorul di la Scoposăni.		
		2.500	–			
13.965	20	în rădicare(a) planului moșăi Munții, însă:				
		13.500	–	domnului Karl Osva<l> ¹³³ t pe ace(a) rădicare <a> ¹³⁴ planului moșăi Munților.		
		465	20	cheltu(i)elile urmatî întru aceasta pren pār(intele) d(u)h(o)v(nic) Isihii.		
		13.965	20			
389	–	rădicare(a) ¹³⁵ planului moșăei Gugea și Balțații, tot prin domn(ul) Karl Osva<l> ¹³⁶ t.				
		16.854	20			
202.514 ¹³⁷	17 ¹³⁸					
<f. 6r> 202.514 ¹³⁹	17 ¹⁴⁰	suma urmii				
		16.854	20	suma al 2 ^{-le} ¹⁴¹		
		18.952	–	în plăți de datorii, însă:		
				932	–	spre istovirea plății a 46 galbeni ci au avut a lua monahul Vlasie credincerul ¹⁴² ; și au urmat și înnadins stăpâneasca poroncă, din 16 ghenari(e) <1> ¹⁴³ 840, supt no. 62, bez trii suti lei dați mai înnainti și trii suti cincizăci și cinci di lei ci i-au dănuit însuș(i) Bisericii.
				4.500	–	s-au plătit pār(intelui) arhi(mandrit) Gherasim

¹³¹ Tot rândul «80.924 <lei>, 20 <parale> Neprevăzuti cheltuieli, însă» a fost completat ulterior, de o a treia mână, marginal și între rândurile completate mai înainte.

¹³² Din pricină că rândul precedent a fost scris ulterior, marginal și între rânduri, detalierea „cheltuielilor neprevăzute” a rămas necompletată, din lipsă de spațiu.

¹³³ Omis.

¹³⁴ Omis.

¹³⁵ Cuvântul «rădicare(a)» a fost scris de mâna care a alcătuit *Sama*, pe locul din care a fost răzuită suma «389».

¹³⁶ Omis.

¹³⁷ Suma «202.514» a fost scrisă ulterior, marginal, de mâna care a alcătuit *Sama*, corectând-o din «202.515», pe care tot ea o scrisese în același loc marginal.

¹³⁸ Numărul «17» a fost scris ulterior, marginal, de mâna care a alcătuit *Sama*, corectatând-o din «37», pe care tot ea o scrisese în același loc marginal.

¹³⁹ Suma «202.514» a fost corectată ulterior, de mâna care a alcătuit *Sama*, din «202.515».

¹⁴⁰ Numărul «17» a fost corectat de mâna care a alcătuit *Sama* din «37».

¹⁴¹ Așa în text.

¹⁴² *credincer* = om de încredere (la Curtea domnească); samsar; reprezentant prin procură; sfetnic; curtean care se bucura de încredere deosebită; slujbaş al Curții, subordonat cuparului, care avea în grijă pivnițele cu vinuri domnești; slujbaş care lua credința, gustând din bucatele și vinul de la masa domnitorului, ca să se încredințeze că nu sunt otrăvite; fecior care servea la masă; chezaș; (Reg) ostatic (<https://dexonline.ro/definitie/credincer>, accesat la 25 aug. 2020).

¹⁴³ Omis.

						pentru pritenția moșăei Lipova, di la care să disfăcusă de cătră fostul stariț, păr(intele) arhim(andrît) Neonil.
				120	–	priutesâi Paraschivii, care după zdelca închietă cu păr(intele) arhim(andrît) Neonil, este a i să da pi tot anul pentru o moară din ¹⁴⁴ [în] Târgu Niamțul(u)i.
				13.400	–	pah(a)r(nicului) Vasile Mihail pentru catapiteazma Sv(intei) Mo(nastî)r(i) Secului.
				18.952	–	
		37.539 ¹⁴⁵	–	în facire(a) besăricii ¹⁴⁶ cathedrali din Sv(ânta) Mitropolii, însă:		
				34.500	–	în o mii galbini, după îndatorire di anul acesta, <1> ¹⁴⁷ 840.
				3.039	–	plata lefii salahoril(o)r.
				37.539	–	
	–	73.345 ¹⁴⁸	20			
<f. 6v>	202.514 ¹⁴⁹	17 ¹⁵⁰				
	202.514 ¹⁵¹	17 ¹⁵²	suma din urmă			
		73.345	20	al doile(a) ¹⁵³ sumă		
		3.922	–	pentru daniia [a] ¹⁵⁴ rap(o)s(atei) ¹⁵⁵ cucoanii [răp(o)s(atei)] ¹⁵⁶ sârdâr(e)s(e) Mariei Arghiroai(a) pentru moșăia Vlădeștii, însă:		
				622	–	lucrurili luati ¹⁵⁷ spre îngropare, bez lumânările.
				1.500	–	după o danie afierosiți unii feti di suflet, ci o ține un vatavul Ioan Cazamir, om a răp(o)s(atei).
				1.200	–	dum(i)s(ale) mede(Inicerese) Elenco Adam, soră răp(o)s(atei), iarăș(i) după diiată.

¹⁴⁴ Cuvântul «din» a fost scris ulterior, de mâna care a alcătuit *Sama*, deasupra rândului.

¹⁴⁵ Suma «37.539» a fost scrisă de mâna care a alcătuit *Sama*, pe locul din care a fost răzuită formula «în facire(a) besăricii».

¹⁴⁶ Expresia «facire(a) besăricii» a fost scrisă ulterior, de mâna care a alcătuit *Sama*, deasupra rândului.

¹⁴⁷ Omis.

¹⁴⁸ Suma «73.345» a fost corectată de mâna care a alcătuit *Sama* din «63.345».

¹⁴⁹ Suma «202.514» a fost corectată ulterior, de mâna care a alcătuit *Sama*, din «202.515».

¹⁵⁰ Numărul «17» a fost corectat de mâna care a alcătuit *Sama* din «27».

¹⁵¹ Suma «202.514» a fost corectată ulterior, de mâna care a alcătuit *Sama*, din «202.515».

¹⁵² Numărul «17» a fost corectat de mâna care a alcătuit *Sama* din «27».

¹⁵³ Așa în text.

¹⁵⁴ De prisos.

¹⁵⁵ Cuvântul «rap(o)s(atei)» a fost scris ulterior, deasupra rândului, de mâna care a alcătuit *Sama*.

¹⁵⁶ Cuvântul «răp(o)s(atei)» a fost tăiat cu o linie de mâna care a alcătuit *Sama*.

¹⁵⁷ Expresia «lucrurili luati» a fost scris ulterior, pe loc răzuit, de mâna care a alcătuit *Sama*.

				<u>600</u>	–	pren dumeaei med(e)l(nicereasa), fratelui dumilo<r> ¹⁵⁸ sale, dum(i)s(ale) Manolachi Adam, o datorie a răp(o)s(atei).
				3.922	–	
		3.450	–			prin păr(intele) protosinghelu' Nictarii, ci, după poronca păr(intelui) mitropolitul din 8 ghenari(e) <1> ¹⁵⁹ 840, supt no 15, i-au luat supt chip di împrumut, însă:
				1.725 ¹⁶⁰	–	de preosfințit(ul) păr(inte) mitrop(o)l(it) afierosiți, cu poronca den 19 no(i)emv(rie) <1> ¹⁶¹ 840, pentru osârdiia tipăririi tomului al 3 ^{-le(a)} de <i>Herovico chenonicari</i> în a închipuirii tipografii di musichii.
				<u>1.725</u>	–	tot cu zisa poroncă, din 19 no(i)emv(rie) <1> ¹⁶² 840, s-au [silit a] ¹⁶³ luat ¹⁶⁴ di ¹⁶⁵ <n> ¹⁶⁶ Mo(nastire) 55 tomuri Pisaltichii, tomul al 3-le(a) de <i>Herovico chenonecari</i> .
				3.450	–	
		<u>207</u>	=			pentru doî tomuri <i>Istoriia bisericiasc(ă)</i> , la care s-au abonesarisit ¹⁶⁷ și aceste Mo(nasti)r(i).
		80.924	20			
	202.514 ¹⁶⁸	17 ¹⁶⁹				
<f. 7r>	202.514 ¹⁷⁰	17 ¹⁷¹				suma urmii
	6.678	27				în feluri di triimitiri și căutări a ¹⁷² pricini de judecăți prin vechili, însă:
		63	12			în ducirea părintilui arhimandritul Isaiia Socolianu la Eș(i).
		84	20			la feluri de robi triimeș(i) la Eș(i) și mitoaci, în feluri de trebuință.
		63	22			în feluri di triimitiri ș(i) cumpărături den Târg(u) Niamțului.

¹⁵⁸ Omis.

¹⁵⁹ Omis.

¹⁶⁰ Suma «1.725» a fost corectată de mâna care a alcătuit *Sama* din «1.625».

¹⁶¹ Omis.

¹⁶² Omis.

¹⁶³ Formula «silit a» a fost tăiată de mâna care a întocmit *Sama*, cu mai multe linii.

¹⁶⁴ Cuvântul «luat» a fost corectat de mâna care a întocmit *Sama* din «lua».

¹⁶⁵ Cuvântul «di» a fost scris ulterior, deasupra rândului, de mâna care a întocmit *Sama*.

¹⁶⁶ Omis.

¹⁶⁷ Așa în text pentru «abonat».

¹⁶⁸ Suma «202.514» a fost corectată ulterior, de mâna care a alcătuit *Sama*, din «202.515».

¹⁶⁹ Numărul «17» a fost corectat de mâna care a alcătuit *Sama* din «27».

¹⁷⁰ Suma «202.514» a fost corectată ulterior, de mâna care a alcătuit *Sama*, din «202.515».

¹⁷¹ Numărul «17» a fost corectat de mâna care a alcătuit *Sama* din «27».

¹⁷² Formula «căutări a» a fost scrisă ulterior, de mâna care a alcătuit *Sama*, deasupra rândului.

		72	–	în mergirea la Eș(i), i Durău ș(i) Agapii ¹⁷³ , în ascultări, păr(intele) d(u)h(o)v(nic) Calinic Boțan.	
		193	–	în trii mergiri la Eș(i) și una la Balțați a păr(intelui) ieromonahului Gheorghie.	
		242	–	în trii rânduri la Eș(i) și o dată la Volovăț[i], păr(intelui) Maccsim Hagi.	
		242	–	în șasă pricini di giudecată la Ungheni, Roman, Piiatră, Lipova ș(i) umblări pi la mitoaci a părintului Gherasim iconomu.	
		335	6	în doi pricini di giudecări la Eș(i); la Fălticeni <și> ¹⁷⁴ la Botoșani pentru băcălii, și la Roman cu hiritismos ¹⁷⁵ părintului Theofilact.	
		53	22	la Balțați, și la Crâstești i la târg a părintului Isihii d(u)h(o)v(nic).	
		262	17	în opt pricini de judecări ¹⁷⁶ la Roman, Piiatră, ș(i) la Eș(i), i la Fălticeni a păr(intelui) ierodiiaconu' Galactie Duca.	
	209.193 ¹⁷⁷	14 ¹⁷⁸	1.611	19	
<f. 7v>	<209.193> ₁₇₉	<14> ¹⁸⁰	suma urmii		
		1.611	19	al doile(a) ¹⁸¹ sumă	
		422	20	în doi pricini la Eș(i), una la Roman, una la Fălticeni; în mergirea la Lipova, la Lungani și la Balțați a păr(intelui) Iacov.	
		155	–	în doi pricini la Eș(i) și la Fălticeni, păr(intelui) Porfirii.	
		160	–	în aducerea di la Eș(i) și înapoie(a) părintului mitropolitul.	
		164	20	în 17 mergiri a părințil(o)r Chesarie Ciutea și Chesarie zugravu la Eș(i), Fălticeni, Botoșani, Doljăști, Humuleștii și Lipova cu scrisori și ascultări.	
		30	–	în doi mergiri la Eș(i) a păr(intelui) Chirilaș cu vestire pentru răposare(a) păr(intelui) starițu Mardarie.	
		279	26	în doi mergiri la Eș(i) a păr(intelui) d(u)h(o)v(nic) Calinic și ieromonahul Ghenadie cu Sămile pe trecutul an <1> ¹⁸² 839 și bugeturile.	
		476	35	în doi mergiri la Galaț(i) a ieromonah(ului) Ghenadie spre cumpărare(a)de băcălii, cu ci s-au cheltuit prin păr(intele) Cliopa.	

¹⁷³ Cuvântul «Agapii» a fost scris ulterior, de mâna care a alcătuit *Sama*, pe loc răzuit.

¹⁷⁴ Omis.

¹⁷⁵ *heretismos* = felicitare, urare; sărbătorire a zilei onomastice (<https://dexonline.ro/definitie/heretismos%20>, accesat la 25 aug. 2020).

¹⁷⁶ Formula «de judecări» a fost scrisă ulterior, de mâna care a alcătuit *Sama*, pe loc răzuit.

¹⁷⁷ Suma «209.193» a fost corectată ulterior, de mâna care a alcătuit *Sama*, din «209.194».

¹⁷⁸ Numărul «14» a fost corectat de mâna care a alcătuit *Sama* din «34».

¹⁷⁹ Deși suma «209.193» a fost omisă de mâna care a alcătuit *Sama*, am completat-o după totalul banilor de la f. 7r.

¹⁸⁰ Deși numărul «14» a fost omis de mâna care a alcătuit *Sama*, el completat de noi după totalul banilor de la f. 7r.

¹⁸¹ Așa în text.

¹⁸² Omis.

		10	–	în ducirea de canon la Lipova a păr(intelui) Galaction Sirbu.
		20	=	în cheltuiala la drum a aducerii păr(intelui) Nathanail di la Vorona.
<209.193> ₁₈₃	<14> ¹⁸⁴	3.330	0	
<f. 8r>	209.193 ¹⁸⁵	14 ¹⁸⁶	suma urmii	
	[6.678	27	în urmari di triimitiri și căutări ... ¹⁸⁷ a părinților la judecăți ¹⁸⁸ :	
		3.330	–	al doile(a) ¹⁸⁹ sumă
		32	–	în ¹⁹⁰ cheltuială, a ducerii de canon d(u)h(o)v(nicului) Chiriiac la Orgu(i)ești ¹⁹¹ .
		75	–	în ¹⁹² cheltuială, a ducerii și aducerii înapoi a ierodiiac(onului) Gavriil di la Mo(nastirea) Bogdana, unde au fost triimes di canon.
		22	20	păr(intelui) Theodot în mergirea di ascultare la Fălticeni, în cumpărare di marfă, și la Buzățu ¹⁹³ , în facire(a) fânului.
		15	–	în doi rânduri a mergerii păr(intelui) Stefan la Vlădești.
		47	–	în 7 mergiri a păr(intelui) Calinic prisăcaru di la Gugea.
		24	–	în mergire(a) păr(intelui) d(u)h(o)v(nic) Theodosie în răvizii pi la prisăci.
		20	–	păr(intelui) Ierinarh în aducirea a niști ștubei(e).
		20	–	păr(intelui) Nicandru în aducirea păpușoil(o)r di la Brătești.
		5	–	păr(intelui) Axentii, tij în aducere(a) păpușoil(o)r.
		5	–	păr(intelui) Costandie, tij în aducere(a) păpușoil(o)r.
		12	20	păr(intelui) Thimotei în prindirea peștelui de la Gugea.
		560	–	în 4 rânduri prin păr(inții) Mithodie, Theofil și Nicandru în aducirea vinului din gios și di la Vișanu și a niști rachiu.
		53	16	ducirea vasil(o)r dișărti; triimitiria ¹⁹⁴ păr(i)nțil(o)r Visarion, Ignatie, Inochentii, Antonie și alti umblări și aducire(a) vinului di la Scobinți.
		316	–	cheltuiți di păr(intele) Pafnutie pentru pricina Epurenilor și Băloșaștii.

¹⁸³ Deși suma «209.193» a fost omisă de mâna care a alcătuit *Sama*, am completat-o după totalul banilor de la f. 8r.

¹⁸⁴ Deși numărul «14» a fost omis de mâna care a alcătuit *Sama*, el completat de noi după «suma urmii» de la f. 8r.

¹⁸⁵ Suma «209.193» a fost corectată ulterior, de mâna care a alcătuit *Sama*, din «209.595», pe care tot ea o scrisese.

¹⁸⁶ Numărul «14» a fost corectat de mâna care a alcătuit *Sama* din «37».

¹⁸⁷ Ilizibil.

¹⁸⁸ Lectură probabilă, căci expresia «6.678 <lei> 27 <parale> în urmari di triimitiri și căutări ... a părinților la judecăți» a fost răzuită ulterior, de mâna care a alcătuit *Sama*.

¹⁸⁹ Așa în text.

¹⁹⁰ Cuvântul «în» a fost corectat de mâna care a alcătuit *Sama*, din «pi».

¹⁹¹ Așa în text pentru «Orgoiești».

¹⁹² Cuvântul «în» a fost corectat de mâna care a alcătuit *Sama*, din «pi».

¹⁹³ Așa în text pentru «Buzăți».

¹⁹⁴ Și modul în care a fost ortografiat acest cuvânt (τριμίτῖρια) dovedește că (ia) trebuie transcris «ia» și nu «ea», căci diftongul din urmă este redat în chirilică prin slova ѣ.

		17	20	în măsurare(a) pădurii di la Tâmpeschi.
		5	–	păr(intelui) Gherontie păduraru di la Brătești.
		5	–	păr(intelui) Gherasim Codrianu în mergirea la Slatină.
		18	15	în 2 rânduri păr(intelui) Theofil mitocaru di la I(e)ș(i), în mergirea la <H> ¹⁹⁵ uș(i).
		32	–	păr(intelui) Glicherii și păr(intelui)Varsanofii în mergirea la giuncani(i) mici și mari.
		10	–	păr(intelui) Ionichie di la cârlani și la doi ciobani.
		30	–	păr(intelilor) Iust(in) și Nathan, în mergirea la Volovăț[i].
	209.193 ¹⁹⁶	14 ¹⁹⁷		
<f. 8v>	<209.193> ₁₉₈	<14> ¹⁹⁹	suma urmii	
		<4.655> ²⁰⁰	<11> ²⁰¹	al doile(a) ²⁰² sumă
		17	–	păr(intelilor) Varla(a)m și Theodosie în mergirea la Tarcău, pentru cumpărare(a) de tisă pentru cofiți și linguri.
		225	–	de cheltuiala păr(intelui) Io(a)nichie Sloviianu, triimis pisti Prut.
		286	24	prin păr(in)ț(ii) Mithodie și Luchiiian în aduciria sării di la ocă.
		460	15	în tremetiria, a doî rânduri, miia di galbini în zidire(a) Sfint(ei) Mitropolie ²⁰³ .
		15	–	păr(intelui) Zosima în mergire(a) în Țara di Gios.
		15	–	păr(intelui) Calistrat în dociria ²⁰⁴ a niști docome<n> ²⁰⁵ turi la Eș(i).
		35	–	păr(intelui) Nictarie hergheligiu de cheltuială în aducere(a) a unui cal di milă și duciria unui cal în Fălticeni di vânzare.
		7	20	păr(intelui) Isachi diiacon, merg ²⁰⁶ la Eș(i).
		15	–	păr(intelui) Irimiia cruitoru ²⁰⁷ în mergire la Eș(i).
		38	–	păr(in)ți(lor) Damaschin și Manasii în prescriere(a) soborului.
		223	22	păr(in)ți(ilor) sloveni în mergiria pentru țirimoniia de Sânt(ul) Neculai, la Eș(i).
		8	–	păr(intelui) Naum triimis la Eș(i).

¹⁹⁵ Omis.

¹⁹⁶ Suma «209.193» a fost corectată ulterior, de mâna care a alcătuit *Sama*, din «209.194».

¹⁹⁷ Numărul «14» a fost corectat de mâna care a alcătuit *Sama* din «27».

¹⁹⁸ Deși suma «209.193» a fost omisă de mâna care a alcătuit *Sama*, ea a fost completată de noi după suma amintită la f. 8r.

¹⁹⁹ Deși numărul «14» a fost omisă de mâna care a alcătuit *Sama*, el completat de noi după după suma amintită la f. 8r.

²⁰⁰ Deși suma «4.655» a fost omisă de mâna care a alcătuit *Sama*, ea a fost completată de noi prin adunarea sumelor corespunzătoare de pe f. 8r.

²⁰¹ Deși suma «11» a fost omisă de mâna care a alcătuit *Sama*, ea a fost completată de noi prin adunarea sumelor corespunzătoare de pe f. 8r.

²⁰² Așa în text.

²⁰³ Așa în text.

²⁰⁴ Așa în text pentru «ducerea».

²⁰⁵ Omis.

²⁰⁶ Așa în text pentru «mers».

²⁰⁷ Așa în text pentru «croitoru».

		40	–	păr(intelui) d(u)h(o)v(nic) Ilarion, când s-au triimes la Schit(ul) Mogoșăștii.
		20	–	păr(intelui) Nicandru, când au dus pi păr(intele) Gherasim diiacon den canon la Lipova.
		15	–	păr(intelui) Thoma, triimes cu scrisori la Eș(i).
		14	35	păr(intelui) Ionathan în mergire cu darajanu ²⁰⁸ să aducă pi un boieri di la Eș(i).
		5	–	păr(intelui) Ananii <la> ²⁰⁹ faciria fânului di la Jidești.
		12	–	păr(intelui) ierodiiakon Marchiian în mergire la Eș(i).
		30	–	păr(intelui) ieromonah Neofit în mergire la Eș(i).
		15	–	păr(intelui) Sarafim, ci au vinit cu piel(i)celile din Țara di Gios.
		10	–	fr(atelui) Gheorghie, când s-au dus din Mo(nastire).
		2	20	păr(intelui) Ignatie, când au dus pe păr(intele) Dorothei la Durău.
		50	–	păr(intelui) Antipa în cumpărare di său și altile di la Roman i Târg(u) Frumos și Botoșanii.
		2	20	păr(intelui) Dometiian în mergire la Roman.
		2	20	păr(intelui) Isidor grădinaru în mergire pi la mitoaci.
		10	–	păr(intelui) Theofil ducând pi cniiaz Cnejăvici la Fălticeni.
		12	–	păr(intelui) Nicodim cojocar, triimes cu scrisori la Eș(i).
		2	20	păr(intelui) odagiu ²¹⁰ Misail din Buzăți.
		12	–	păr(intelui) d(u)h(o)v(nic) Calistrat în mergire la Eș(i).
		3	30	păr(intilor) Avanom și Calinic la moară, la Timișăștii.
<209.193> ₂₁₁	<14> ²¹²			
<f. 9r>	209.193 ²¹³	14 ²¹⁴		suma din urmă
		<6.270> ²¹⁵	<37> ²¹⁶	al 2 ^{le(a)} 217 sumă
		5	–	păr(intelui) Ananie, cu carile să rădici ²¹⁸ păpușoi(i) di la Jădești.

²⁰⁸ Cuvânt care are sensul de *diligența* = trăsură mare, acoperită, cu care se făcea în trecut transportul regulat de poștă și de călători pe distanțe mai lungi; poștalion (<https://dexonline.ro/definitie/diligen%C8%9Ba%20>, accesat la 25 aug. 2020).

²⁰⁹ Omis.

²¹⁰ *odagiu* = odăias; slugă la ciobani; păstor (<https://dexonline.ro/definitie/odagiu%20>, accesat la 25 aug. 2020).

²¹¹ Deși suma «209.193» a fost omisă de mâna care a alcătuit *Sama*, ea a fost completată de noi după «suma urmii» amintită la f. 9r.

²¹² Numărul «14» a fost omis de mâna care a alcătuit *Sama*, el a fost completat de noi după «suma urmii» amintită la f. 9r.

²¹³ Suma «209.193» a fost corectată ulterior, de mâna care a alcătuit *Sama*, din «209.194».

²¹⁴ Numărul «14» a fost corectat de mâna care a alcătuit *Sama* din «34».

²¹⁵ Deși suma «6.270» a fost omisă de mâna care a alcătuit *Sama*, ea a fost completată de noi prin adunarea sumelor corespunzătoare de pe f. 8v.

²¹⁶ Deși numărul «37» a fost omis de mâna care a alcătuit *Sama*, el a fost completat de noi prin adunarea sumelor corespunzătoare de pe f. 8v.

²¹⁷ Așa în text.

²¹⁸ Așa în text pentru «ridice».

		20	–	păr(intelui) d(u)h(o)v(nic) Visarion în mergire la Eș(i).
		10	–	păr(intelui) Ghirontie în aducirea băcălii di la Botoșani.
		20	–	păr(intelui) Casiiian, tij aducând marfă di la Botoșani.
		2	20	păr(intelui) Theofil, la Târpești, spre pornire(a) lemnul(o)r.
		1	–	păr(intelui) Iustin în mergire la Jidești.
		40	–	păr(intelui) d(u)h(o)v(nic) Amfilohie, triimes cu păr(intele) d(u)h(o)v(nic) Spiridon di canon la Lipova.
		263	–	părințil(o)r ci au mers cu heretismoasile în anul acesta, di Naștere, la Eș(i).
		56	10	în triimiterea la Volovăț[i], spre facire(a) fânului pentru oi.
		<6.688> ²¹⁹	<27> ²²⁰	
11.797	31	în cheltu(i)elile Sv(intei) Mo(nastir)ri) Săcu și Schit(ul) Vovide(nia), însă:		
		10.597	31	cheltu(i)elile Mo(nastirii) Săcului, afară de haine, după Sama sfinții sale păr(intelui) d(u)h(o)v(nic) Dimitrie egumenul, din 31 dec(hem)v(rie) <1> ²²¹ 840.
		1.200	=	în plata argațil(o)r Schitului V(o)v(i)de(nia).
		11.797	31	
70.819	14	în cheltu(i)elile mitoacil(o)r, însă:		
		576	20	în cheltu(i)elile mitohului Vânătorii, prin păr(intele) Isidor dichiu di acolo, după Sama priimită den 13 dechemv(rie) <1> ²²² 840.
		3.353	25	în cheltu(i)elile mitohului Timișăștii, prin păr(intele) Nazarii dichiu di acolo, după Sama priimită den ... ²²³ .
		3.930	5	
291.810	19			
<f. 9v>	<291.810> ²²⁴	<19> ²²⁵	suma din urmă	
		3.930	5	al doile(a) ²²⁶ sumă
		8.242	35	în cheltuiala mitohului Jideștii, însă:
		1.354 ²²⁷	15	di la 18 no(i)emv(rie) <1> ²²⁸ 839 până la 20

²¹⁹ Deși suma «6.688» a fost omisă de mâna care a alcătuit *Sama*, ea a fost completată de noi prin adunarea sumelor corespunzătoare de pe f. 9r.

²²⁰ Deși numărul «27» a fost omis de mâna care a alcătuit *Sama*, el a fost completat de noi prin adunarea sumelor corespunzătoare de pe f. 9r.

²²¹ Omis.

²²² Omis.

²²³ Data *Sămii* metohului Timișăștii a fost lăsată necompletată de mâna care a alcătuit *Sama* Mănăstirii Neamț.

²²⁴ Deși suma «291.810» a fost omisă de mâna care a alcătuit *Sama*, ea a fost completată de noi după suma consemnată pe f. 9r.

²²⁵ Deși numărul «19» a fost omis de mâna care a alcătuit *Sama*, el a fost completat de noi după suma consemnată pe f. 9r.

²²⁶ Așa în text.

²²⁷ Suma «1.354» a fost corectată ulterior, de mâna care a alcătuit *Sama*, din «1.154».

²²⁸ Omis.

						fevr(uarie) <1> ²²⁹ 840, prin păr(intele) Manasie, fostul dichiu.
				2.709	30	prin păr(intele) Iulian, di la 20 fevr(uarie) pân(ă) la 1840 apr(ilie) 30.
				<u>4.178</u>	<u>30</u>	prin păr(intele) Dionisie, di la 28 apr(ilie) până la 1 ^{-iu} ghen(a)r(ie) <1> ²³⁰ 841.
				8.242	35	
		2.444	34	în cheltu(i)elile mitohului Drăgăneștii, pren păr(intele) Vichentie, după <i>Sama</i> sa din 16 dec(hem)v(rie), pentru întreg anul.		
		2.701	–	în cheltu(i)elile mitohului Ocea, însă:		
				1.551	–	prin păr(intele) Irimiia, 1 ^{-iu} ghen(a)ri(e) și până la 8 iuni(e), după <i>Sama</i> sa.
				1.150	–	prin păr(intele) Timothei, di la 9 iunie pân(ă) la 31 dechemv(rie), după <i>Sama</i> sa.
				2.701	–	
		384	10	cheltu(i)elile mitohului Pitrecanii, rămășița în trecutul an 1838, prin păr(intele) Dionisie.		
		9.732	10	în cheltu(i)elile mitohului Eșii, însă:		
				5.777	30	pren păr(intele) Ghermano, di la întâi ghenari(e) și pân(ă) la 8 avgust, după <i>Sama</i> sa.
				2.994	20	prin păr(intele) Stefan, di la 1 ^{-iu} iunie și pân(ă) la 3 dec(hem)v(rie), după <i>Sama</i> priimită.
				<u>960</u>	=	pren păr(intele) Clavdie, vechilul di acum.
		27.435	14	9.732	10	
<f.10r>	291.810	19	suma urmii			
		27.435	14	al doile(a) ²³¹ sumă		
		43.384	–	în facirea fânului di la Volovăț[i] și compărare(a) ²³² fânului neajuns pentru hrana oilor, însă:		
				9.956	–	în cumpărare a 900 fălci fânați pentru oi.
				16.628	–	în facirea fânului, prin păr(intele) Nathan, după <i>Sama</i> sa.
				<u>16.800</u>	=	pi [o] ²³³ 100 ²³⁴ stoguri fân ci s-au cumpărat pren

²²⁹ Omis.

²³⁰ Omis.

²³¹ Așa în text.

²³² Așa în text pentru «cumpărare(a)».

²³³ De prisos.

²³⁴ Suma «100» a fost corectată ulterior, de mâna care a alcătuit *Sama*, din «130».

						păr(intele) Ioil, nacealnicul di la oi.
				43.384	–	
		70.819	14			
36.513	–	în cheltu(i)elile viil(o)r, însă:				
		25.321	–	în cheltu(i)elile viil(o)r Țării di Gios, prin păr(intele) Efrem.		
		10.100	–	în cheltu(i)elile viil(o)r di la Vișan(i), însă:		
				1.900	–	datorii în cheltu(i)elile viil(o)r din anul trecut, făcut(e) de monah(ul) Calistrat.
				8.200	=	prin păr(intele) Clavdie, în anul următori <1> ²³⁵ 840.
				10.100	–	
		1.092	=	cheltuiala viil(o)r di la Scobinți, prin păr(intele) Antonie.		
		36.513	–			
328.323 ²³⁶	19					
<f.10v> 328.323 ²³⁷	19	suma din urmă				
	–	<36.513> ₂₃₈	–	al doile(a) ²³⁹ sumă		
4.391	17	în cheltu(i)elile odăi(i), însă:				
		300	–	în cumpărare(a) a doi cai di la păr(intele) Spiridon d(u)h(o)v(nicul).		
		600	–	în cumpărare(a) a unei trăsuri cu doi cai di la păr(intele) Arsenie Bosie.		
dr(amuri)						
		958	19	pi 397 ocă	25	fier Sibiri.
		1.697	8	pi 997 -//-	150	fier nemțasc.
		164	–	pi 62 taiste ²⁴⁰ și 15 părechi sețale ²⁴¹ , cu periile lor.		
		495	–	pi 66 vedri dohot.		
		62	20	pi 50 chinge.		
		64	–	pi 5 căpestre i 40 ocă frânghii.		
		9	–	pi 2 ocă criți ²⁴² .		
		41	10	pi niști ținte pentru trăsuri și altile, cumpărate prin păr(intele) Dionisii.		
		4.391	17			
11.613	29	în hacurile argați(o)r, însă:				
		3.649	5 ²⁴³	la 18 vezitii și 24 argați în odai(e), însă:		
				314	20 ²⁴⁴	prin păr(intele) Ghenadie.

²³⁵ Omis.

²³⁶ Suma «328.323» a fost corectată ulterior, de mâna care a alcătuit *Sama*, din «328.324».

²³⁷ Suma «328.323» a fost corectată ulterior, de mâna care a alcătuit *Sama*, din «328.324».

²³⁸ Deși suma «36.513» a fost omisă de mâna care a alcătuit *Sama*, ea a fost completată de noi după suma consemnată pe f. 10r.

²³⁹ Așa în text.

²⁴⁰ Cuvântul «traiste» a fost corectat ulterior, de mâna care a alcătuit *Sama*, din «straiste», pe care tot ea îl scrisese.

²⁴¹ «sățale» a rezultat prin metateza primelor două silabe din cuv. «țeșale.».

²⁴² *criță* = metal foarte tare oțel (<https://dexonline.ro/definitie/cr%C8%9B%C4%83%20>, accesat la 25 aug. 2020). Crița era folosită, alături de cremene, la aprinderea focului.

²⁴³ Cifra «5» a fost completată ulterior, de mâna care a alcătuit *Sama*, pe locul pe care ea îl barase cu o linie, ca semn că această sumă nu cuprinde și parale.

²⁴⁴ Numărul «20» a fost completat pe loc răzuit, de mâna care a alcătuit *Sama*.

				3.334	25	prin păr(intele) Miron.
				3.649	5	
		7.964	29	hacul argații(o)r fabricil(o)r, arhondaricurul(o)r și a văcăriil(o)r, herghelegii și heresteoari, însă:		
				1.334	20	prin păr(intele) Ghenadie.
				5.928	29	prin păr(intele) Miron.
				701	20	argații cămării.
	344.328	15 ²⁴⁵	11.613	7.964	29	
<f. 11r>	344.328	15 ²⁴⁶	suma din urmă			
	669	28	potcapiciriia ²⁴⁷ , însă:			
			195	30	pi 43 pol ocă miță.	
			165	12	pi 55 ocă 150 d(ramuri) ²⁴⁸ bacan ²⁴⁹ .	
			135	6	pi 105 ocă calacan ²⁵⁰ .	
			100	–	pi potloagi pentru clei.	
			21 ²⁵¹	–	pi 3 ocă clei gata.	
			45	–	pi 5 părechi pieptini.	
			7	20	pi 3 struni.	
			669	28		
	8.584 ²⁵²	30	în feluri di zidiri, însă:			
			730	–	în facirea cărămizii.	
			46 ²⁵³	25	pi var.	
			815	–	pi draniță.	
			603	30	pi opt coșori pol picior ²⁵⁴ piază.	
			695	–	pi [o] ²⁵⁵ 165 pi ²⁵⁶ cui(e) de șând<r> ²⁵⁷ ilă.	
			273	–	pi 18 sobi din nou făcute.	
			230	–	feluri di meremeturi mărunțșuri.	
			80	10	s-au meremetisit mitoh(ul) din târg.	
			11	5	pi 200 cui de paiant(ă).	
			5.100	–	în facirea unui dugheni din nou, în oraș(ul) Eșii, den Târgul di Sus, ci au fost ars.	
			8.584	30		
	11.057 ²⁵⁸	25	în chiria vinului di adus, însă:			
		–	12.057	25	pi 6.942 vedri vin adus din Țara di Gios și de la Vișanu, bez vinul adus di la Vișanu și neplătit și bez aceia ci s-au dat în arvonire di la Țara di Gios; și niști rachiu, precum și 13 dulapi triimeș(i) di aice.	

²⁴⁵ Numărul «15» a fost corectat de mâna care a alcătuit *Sama* din «25».

²⁴⁶ Numărul «15» a fost corectat de mâna care a alcătuit *Sama* din «25».

²⁴⁷ Finalul cuvântului «potcapiciriia» a fost scris de mâna care a alcătuit *Sama* după ce a răzuit formula «al doile(a) sumă».

²⁴⁸ Inițiala de la «d(ramuri)» a fost scrisă ulterior, deasupra rândului, de a doua mână, care a verificat *Sama*.

²⁴⁹ *băcan* = lemn de culoare roșiatică al unui arbore exotic (*Haematoxylon campechianum*); colorant roșu, obținut, prin fierbere, din băcan (<https://dexonline.ro/definitie/b%C4%83can%20>, accesat la 25 aug. 2020).

²⁵⁰ Așa în text pentru «calcan».

²⁵¹ Numărul «21» a fost corectat de mâna care a alcătuit *Sama* din «22».

²⁵² Suma «8.584» a fost corectat de mâna care a alcătuit *Sama* din «9.584».

²⁵³ Numărul «46» a fost corectat de mâna care a alcătuit *Sama*, care s-a răzuit primele două cifre din numărul «1046».

²⁵⁴ Așa în text pentru «coșori» înalte de o jumătate de picior.

²⁵⁵ De prisos.

²⁵⁶ Greșit pentru «mii».

²⁵⁷ Omis.

²⁵⁸ Suma «11.057» a fost corectat de mâna care a alcătuit *Sama* din «12.009».

<f.11v>	364.640 ²⁵⁹	18 ²⁶⁰				
	364.640 ²⁶¹	25 ²⁶²	suma urmii			
	3.109	25	în mile, însă:			
		–	2.692	19	la părinți, însă:	
		–		280	–	prin păr(intele) starițu Mardarii.
		–		2.157	20	prin păr(intele) starițu Venidict.
		–		95	–	prin păr(intele) d(u)h(o)v(nic) Dimitrie, pi vreme cât au ținut loc de stareț[i].
		–		159	39	prin Dicasterii și camara, la feluri de bătrâni.
		–		2.692	19	
		–	417	6	mile la feluri de mereni.	
		–	3.109	25		
	6.737 ²⁶³	15	în cheltu(i)elile bolnavilor și a doftorii(o)r, însă:			
		–	249	15	pi doftorii ci s-au compărat la spițării pren păr(intele) Eletherii ²⁶⁴ .	
			188	–	la feluri di părințe ²⁶⁵ pentru doftorii.	
			300	–	plata în căutare păr(intelui) Nathanail, la Botoșani.	
		–	737	15		
			6.000 ²⁶⁶	–	băcălii și altile, spre mângâierea betrinil(o)r bolnavi din Bolnița Mare.	
		–	6.737 ²⁶⁷	15		
	508	10	pi o sută cincizăci și șasă stânjini lemni di foc ci s-au făcut în pădure pentru bolniță, arhondaricuri, prescurării, potcapicirii și camara.			
	374.995 ²⁶⁸	35 ²⁶⁹				

SJAN-Iași, fond Ministerul Cultelor și Instrucțiunii Publice, ds. nr. 36/1840, f. 1r-11v.

²⁵⁹ Suma «364.640» a fost corectată ulterior, de mâna care a alcătuit *Sama*, din «366.640».

²⁶⁰ Numărul «18» a fost corectat de mâna care a alcătuit *Sama* din «28».

²⁶¹ Suma «368.640» a fost corectată ulterior, de mâna care a alcătuit *Sama*, din «366.640».

²⁶² Numărul «25» a fost corectat de mâna care a alcătuit *Sama* din «18».

²⁶³ Suma «6.737» a fost corectată ulterior, de mâna care a alcătuit *Sama*, din «7.737».

²⁶⁴ Așa în text pentru «Elefterie».

²⁶⁵ Așa în text pentru «părinți».

²⁶⁶ Suma «6.000» a fost corectată ulterior, de mâna care a alcătuit *Sama*, din «7.000».

²⁶⁷ Suma «6.737» a fost corectată ulterior, de mâna care a alcătuit *Sama*, din «7.737».

²⁶⁸ Suma «374.995» a fost corectată ulterior, de mâna care a alcătuit *Sama*, din «376.996».

²⁶⁹ Numărul «35» a fost corectat de mâna care a alcătuit *Sama* din «38».

Înteressant este că în cea prima cionă a *Sămii de venituri și cheltuieli a Mănăstirii Neamț și Secu* pentru anul 1840, suma totală a cheltuielilor acestui lăcaș este de 398.947 lei și 12 parale (SJAN-Iași, fond Ministerul Cultelor și Instrucțiunii Publice, ds. nr. 36/1840, f. 32r).

CÂTEVA IZVOARE CARE CUPRIND INFORMAȚII DESPRE CĂLUGĂRII VIEȚUITORI ÎN SCHITURILE SECU, SIHĂSTRIA SI SIHLA, DIN JUDEȚUL NEAMȚ, LA 1841

Arcadie M. BODALE*

Dacă Mănăstirile Neamț și Secu se bucură de privilegiul de a avea foarte multe izvoare referitoare la trecutul lor, pentru Sihăstria Secului și, îndeosebi, pentru schitul Sihla numărul acestor documente este extrem de redus până în a doua jumătate a veacului al XIX-lea. Apoi, am constatat că arareori soboarele monahe din Țara Moldovei sunt amintite în documentele mănăstirești din veacul al XIV-lea până la 1862.

Din fericire, într-un dosar care cuprinde corespondența egumenului Dimitrie de la Secu cu starețul Mănăstirii Neamț și Secu se găsesc câteva scrisori referitoare la călugării care viețuiau în metohul de la Secu, precum și în schiturile Sihăstria și Sihla.

Faptul că monahii schiturilor Sihăstria și Sihla se regăsesc în corespondența egumenului de la Secu, care se îngrijea de îmbrăcămintea lor, alături de cea a monahilor de la Secu, dovedește că în 1841 aceste schituri erau sub ascultarea sa directă și nu sub cea a starețului Mănăstirii Neamț și Secu. Acest lucru este întărit de faptul că la 3 mai 1841, în urma rugăminții starețului de Neamț de a fi ajutat și de călugării de la metoace cu pregătirea hramului Mănăstirii (Înălțarea Domnului), egumenul Dimitrie îi trimite nu numai călugări de la Secu, ci și pe monahii Ghidioan, Alecsa și Theodor de la Sihăstrie¹, ceea ce arată că acești frați se aflau sub ascultarea sa.

În același timp, se observă că în *Izvoadele* egumenului Dimitrie duhovnic, cuprinzătoare de călugărilor cărora li se cuveneau haine, la cei mai mulți nu li se menționează locul viețuirii, iar pentru câțiva se face precizarea că sunt fie de la Sihăstria, fie de la Sihla. Or, dacă avem în vedere faptul că egumenul Dimitrie era la Secu, este surprinzător că în aceste documente nici pentru un monah nu se arată în mod explicit că ar fi de la Secu. În schimb, dacă ținem seama acest ultim metoh avea cel mai mare număr de monahi după mănăstirea mamă de la Neamț și de faptul că pentru majoritatea călugărilor din *Izvoadele* amintite nu se menționează locul de metanie, se naște ipoteza că toți monahii aflați în această situație erau viețuitori în metohul de la Secu. Această ipoteză de lucru devine și mai plauzibilă dacă luăm în calcul că atât expeditorul *Izvodului* (egumenul Dimitrie de la Secu), cât și destinatarul său – starețul Mănăstirii Neamț și Secu – cunoșteau foarte bine componența soborului din metocul Secu, așa încât cel dintâi a considerat de prisos să mai menționeze această proveniență, prelungind inutil scrierea unui document care trebuia trimis superiorului său cât mai repede.

Această apartenență plauzibilă a călugărilor consemnați în *Izvoade* fără mențiunea locului de viețuire este întărită și de faptul că egumenul Dimitrie pomenește o mulțime de detalii privitoare la viața lor (precum ascultările pe care le făceau sau vârsta lor), iar acest lucru dovedește că îi cunoștea foarte bine pe toți, căci trăia alături de dâșii, la Mănăstirea Secu. În schimb, pentru călugării de la Sihăstria și pentru cei de la Sihla, cu excepția nacialnicilor, a lui „Pamvu din odaie Săhăstriei” și a lui „Matheiu, bătrân din Săhăstriei”, egumenul amintit nu dă nici un alt detaliu în acest sens, decât rangul monahal pe care fiecare dintre dâșii îl avea, semn că aceștia își desfășurau activitatea departe de ochii săi și că nu cunoștea foarte bine la ce ascultări fuseseră puși călugării acestor schituri de către nacialnicii lor. În sfârșit, în alte scrisori ale egumenului Dimitrie de la Secu către starețul de la Neamț se arată în mod explicit că unii dintre monahii care sunt scriși în aceste *Izvoade* (fără arătarea locului de unde erau) viețuiau la Secu².

* Serviciul Județean al Arhivelor Naționale Iași.

¹ SJAN Iași, fond Ministerul Cultelor și Instrucțiunii Publice, ds. nr. 91/1841, f. 28r; vezi *infra*, doc. nr. 1.

² A se vedea *infra* notele: 31, 34 și 36.

Așadar, pe baza acestor aspecte, putem afirma cu tărie că din soborul **Mănăstirii Secu**, ca metoh al Mănăstirii Neamț și Secu, făceau parte următorii călugării: Dimitrie duhovnic egumen³, Vasian duhovnic, Calistrat duhovnic, Spiridon duhovnic, Andreiu duhovnic, Neofit duhovnic, Dorotheiu duhovnic, Iacov duhovnic, Manole duhovnic - eclesiarh mare, Grigorie duhovnic - iconom de ogradă, Ignatie ieromonah, Platon ieromonah, Pahomie ieromonah, Ilarion ieromonah, Gavriil ierodiacon, Isachie ierodiacon, Athanasie ierodiacon, Nionil ierodiacon, Nicanor ierodiacon - arhondariu, Calistru shimonah - cântăreț, Paisie shimonah, Savastian shimonah, Ilarie shimonah, Dionisie shimonah, Gherasim shimonah, Ioasaf shimonah, Filaret shimonah, Manasie monah - dichiu odăii, Theofilact monah - chelariu de la vii, Ioachim monah, Dosotheiu monah - slovanu, Noe monah - hambaragiu, Arsâni monah - bătrân, Ioan Hagi monah, Neonil Cucu monah, Isidor monah din eclesiarhie, Andronim monah din eclesiarhie, Ghenadie monah, Erinarh monah, Ioan monah - poslușnic la duhovnicul Calistrat, Sofronii Vele monah, Pavel Muscalu monah, Nicon monah - croitor, Dalmai monah - poslușnic la duhovnicul Spiridon, Iona Bătrânu monah, Meletie monah - strănariu, Dosotheiu Spațâr monah, Sava monah - pitariu, Iustin monah din pitării, Vucol monah din pitărie, Ioanichie monah din pitărie, Irotheiu monah din pitărie, Vlasii monah din pitărie, Ignatii monah bătrân, Darie monah, Calinic monah - cântăreț, Gamaliil monah, Nicandru monah - prescurariu, Luca monah din prescurărie, Mercurie monah bătrân, Vitalie monah bătrân, Iulian monah - butnar, Izichiel monah găinar, Filaret monah - nacialnic văcăriei, Dionisie monah din văcărie, Veniamin monah din văcărie, Daniil monah, Theodosie monah - nacialnic bolniței, Ionathan Bătrânu monah, Ioil monah slovan, Iustin monah Bătrânu, David monah - grădinar în Braniști, Iason monah - stoler, Sarafim monah bătrân, Visarion Bătrânu monah, Ananie monah - grădinar, Pamvu monah - portariu, Theoctist monah - croitoriu, fratele Simioan din eclesiarhie, fratele Gheorghie din eclesiarhie, fratele Nicolaiu din arhondaric, fratele Ghiorghie de la cămărașie, fratele Stefan - poslușnic la duhovnicul Vasian, fratele Costachi - poslușnic la duhovnicul Neofit, fratele Pavel - strănar, fratele Vasilie de la egumenie, fratele Gheorghie de la egumenie, fratele Petru Bătrânu, fratele Andreiu din prescurărie, fratele Ghioghie - chelar din odaie, fratele Costachi - poslușnic la părintele Methodie și fratele Vasilie din pitărie. Așadar, este vorba de 93 de călugări.

La aceștia se adaugă mohahul Iliseiu care „au venit den Niamțu în Săcu”, bătrânul Vasian care voia „a să duci pesti Prut” și duhovnicul Valariian ce voia „a mergi la Sfântul Munte”. Cum primul amintit era venit de puțin timp la Secu și egumenul nu știa ce fel de călugăr este, iar cei din urmă erau pe picior de plecare, egumenul Dimitrie socotea că toți trei ar trebui să primească haine de-a gata de la Mănăstirea Neamț și nu bani ca să-și facă.

În aceeași situație se găseau și cei 24 călugări nevolnici sau slab chivernisitori, ori care urmau, probabil, să fie transferați (temporar) de la Secu la mănăstirea mamă, respectiv: duhovnicul Selvestru din bolniță, ieromonahul Matheiu slovan, shimonahii Macarie și Gurie orbu din bolniță, monahii Isachie din eclesiarhie, Gherasim, Amthim cântărețul, Ilarie Bisericanu, Ioil Crețu, Gherasim - diiaconu din Roman, Macsim Surdul, Irodion din bolniță, Vasiiian Bătrânu din bolniță, Savasteian orbul din bolniță, Irineiu - strănari slovan, Arsenie Bosie, Irothei sterănar, Iuliiian Bătrânu, Sava di la grădină, dar și frații Anton Bărânu, Ioan morarul, Zamfir și Petre din arhondaric, precum și Ioan de la bolniță, așa încât de îmbrăcămintea lor urma să se îngrijească starețul Mănăstirii Neamț și Secu.

Soborul schitului **Sihăstria (Secului)** era alcătuit din 13 călugări și anume: Methodie ieromonah nacialnic Sihăstriei, Elefterie ieromonah [probabil, fost nacialnic al Sihăstriei], Iosif ieromonah, Iosif ierodiacon, Daniil shimonah, Varnava shimonah, Nicodim shimonah, Alecsa monah, Ghidioan monah, Ironim monah, Matheiu monah bătrân, Pamvu monah din odaia Săhăstriei și fratele Teheodor. Alături de aceștia, la Sihăstire mai viețuiau monahul Isachi și frații Ioil Grosul și Neofit, care par să fi fost nevolnici la 14 mai 1841, așa încât urmau să li se de-a haine de-a gata de la cămara mănăstiri mamă.

³ Nu este în aceste liste pentru haine, dar semnează aceste *Izvoade* și este amintit în toată corespondența anului 1841 ca egumen al Mănăstirii Secu.

Din soborul schitului **Sihla** făceau parte 7 monahi: Epifanie ieromonah nacialnic Sihlei; Vitalie shimonah, Nil monah, Varsanufie monah, Calistru monah, Ioanichie monah și Pantilie monah, iar la aceștia îi mai putem adăuga pe shimonahul Luca și pe ierodiaconul Vichentie, care, în momentul întocmirii *Izvoadelor*, erau la stare de slăbiciune sau care trebuiau îndrumați spre chiverniseală, așa încât Mănăstirea Neamț trebuia să le dea haine.

În același timp, credem că aceste liste cuprind toți monahii viețuitori în metohul de la Secu și în schiturile Sihăstria și Sihla. Astfel, după povățuirea starețului de la Neamț, egumenul Dimitrie de la Secu i-a împărțit pe toți călugării aflați sub autoritatea sa în „părinții carii sint vrednici a-și priimi bani în naht⁴ pentru haini pi anul acesta și carii rămân si-și priimiască ei singuri hainili di la cămară”⁵. Ca atare, din expresia de mai sus nu rezultă că ar fi vorba de călugări vrednici să fie răsplățiți cu haine și de alții nevrednici de o asemenea răsplată (care nu ar fi trecuți în *Izvoadele* amintite), ci că egumenul îi socotea pe unii vrednici să primească bani cu care să-și cumpere singuri hainele, iar pe alții nu-i socotea potrivii să primească astfel de bani. Această părere era determinată, probabil, de sănătatea precară a acestor monahi, de lipsa lor de chiverniseală sau egumenul căuta să-i ferească pe acești frați să cadă în păcate atunci când ar fi primit o sumă frumoasă de banii. Apoi, despre unii dintre dâșii știm că voiau să plece în altă parte, așa încât ar fi risipit banii într-un astfel de scop și nu pentru hainele trebuitoare. Avem și un caz în care egumenul nu-l cunoștea prea bine pe un călugăr care ajunseseră de puțină vreme la Secu și era prevăzător cu privire la acesta. Ca atare, egumenul Dimitrie socotea că ar fi nimerit ca toți monahii amintiți în *Izvodul* de la urmă să primească haine de-a gata din cămara Mănăstirii Neamț. În plus, opinia noastră cu privire la acest aspect este dovedită de faptul că monahii intraseră în mănăstiri jurând sărăcia, așa încât mai marii lor nu-i puteau lăsa pe unii (oricât de neascultători ar fi fost) fără haine, spre batjocura oamenilor de rând.

Acești bani de veșminte au fost luați din cămara Mănăstirii Neamț și aduși la Secu de către duhovnicul Grigorie, care îndeplinea funcția de „iconom di ogradă”, adică de iconom doar pentru metocul de la Secu și schiturile sale. După aceasta, egumenul Dimitrie și duhovnicul Grigorie urmau să împartă fiecărui monah suma convenită funcției sale bisericesti, potrivit datelor înscrise pe *verso*-ul chitanței de primire a banilor: duhovnicii câte 60 lei, preoții și diaconii câte 50 lei, iar monahii și frați de mănăstire câte 30 lei⁶.

În același timp, documentele de mai jos oferă informații prețioase privind organizarea și administrarea metocului de la Secu la cumpăna deceniilor 4 și 5 ale veacului al XIX-lea.

Astfel, unii monahi sunt amintiți cu ascultarea (profesia) pe care o făceau în mănăstire [nacialnic, iconom de ogradă, eclesiarh, prescurariu, arhondariu, pitariu, odagiu, butnar, stoler, croitor etc.], în vreme ce la alții se amintește doar locul în care își desfășurau ascultarea [la egumenie, cămărașie, eclesiarhie, prescurărie, arhondaric, pitărie, văcărie ș.a.m.d.]. Acest amănunt arată că cei dintâi fie erau puși să coordoneze o anumită activitate desfășurată în mănăstire de monahi cu mai puțină pricepere, fie puteau să-și facă ascultarea (meseria) dinguri, doar sub privegherea egumenului Dimitrie.

De fapt, potrivit acestui sistem practic de organizare, egumenul de la Secu era ajutat de către frații Vasilie și Gheorghie „de la egumenie”, iar duhovnicul Grigorie „iconom de ogradă” se bizaia pe fratele Ghiorghie de la cămărașie⁷.

⁴ *în naht* = în numerar (<https://dexonline.ro/definitie/naht>, accesat la 28 aug. 2020).

⁵ SJAN Iași, fond Ministerul Cultelor și Instrucțiunii Publice, ds. nr. 91/1841, f. 39r; vezi *infra*, doc. nr. 2.

⁶ *Ibidem*, f. 39v; vezi *infra*, doc. nr. 2.

⁷ *cămărașie* = funcție a cămărașului; clădire unde își avea sediul cămărașul; perioadă de timp cât își exercita funcția un cămăraș (<https://dexonline.ro/intrare/c%C4%83m%C4%83r%C4%83%C8%99ie/147789>, accesat la 28 aug. 2020).

Apoi, duhovnicul Manole mare eclesiarh avea sub îndrumare pe monahii Isidor și Andronim, precum și pe frații Simioan și Gheorghii din eclesiarhie, în vreme ce monahul Nicandru prescurariu era ajutat de monahul Luca și de fratele Andreiu „din prescurărie”⁸.

În schimb, ierodiaconul Nicanor arhondariu⁹ avea sub îndrumare pe Nicolaie „din arhondaric”, iar o bună bucată de timp a fost ajutat și de frații Zamfir și Petru „din arhondaric”, până când aceștia din urmă s-au mutat în Mănăstirea Neamț.

Totodată, monahul Sava pitariu era ajutat de monahii Iustin, Vucol, Ioanichie, Irotheiu și Vlasie, precum și de fratele Vasilie „din pitărie”, în vreme ce monahul Filaret nacialnicul văcăriei se bizuia pe Dionisie și pe Veniamin „din văcărie”,

Și monahul Theodosie, nacialnicul bolniței, a fost sprijinit de „fratele Ioan din bolniță”. De altfel, mențiunile că în subordinea egumenului Dimitrie se găseau Theodosie nacialnicul bolniței și „fratele Ioan din bolniță” dovedește faptul că această bolniță era la Mănăstirea Secu și funcționa alături de bolnița cea mare a Mănăstirii Neamț.

De asemenea, monahul Manasie „s-au pus odagiu”¹⁰, adică „dichiu odaiei”¹¹, după ce „Nionil s-au lepădat și n-au vroit si mai ții această ascultari”¹², fiind ajutat de fratele Ghioghie „chelar din odaie”.

În sfârșit, constatăm că la Secu existau doi strănari (monah Meletie și fratele Pavel), ajutați de doi cântăreți (shimonahul Calistru și monahul Calinic), pentru fiecare din cele două strane din dreapta și din stânga iconostasului. Având în vedere că acest așezământ îi avusese mai înainte ca strănari pe Irothei și pe Irineiu „slovian”, care fuseseră (probabil) mutați la Mănăstirea Neamț, rezultă că cel puțin până în mai 1841 în cele două strane de la Mănăstirea Secu se cânta în românește și, respectiv, în rusește. Probabil, Meletie și Pavel au primit ascultarea de „strănari” după plecarea celorlalți monahi la Neamț.

Așa cum am menționat mai sus, din aceste izvoade reiese că unii călugări desfășurau ascultări individuale; fără a fi puși sub îndrumarea altui călugăr din mănăstire, ei ascultau doar de egumen. Este vorba în primul rând de cei care știau să practice meșteșuguri deosebite, precum monahii: Theofilact „chelariu de la vii”, Iulian butnar, Iason stoler sau Theoctist și Nicon croitori. Apoi, în aceeași situație erau și monahii care aveau grijă de o activitate mai ușoară în cadrul mănăstirii, care nu necesita ajutoare. Astfel, sunt amintiți monahii Noe hambaragiu, Izichiil găinar, Ananie grădinar, David „grădinar în Braniște”, Pamvu portariu sau fratele Ioan morarul.

De fapt, ascultarea făcută de „Izichiil găinar” arată că la Secu un călugăr se ocupa cu înmulțirea, creșterea, îngrijirea și, probabil, vânzarea găinilor, dar, poate și a altor păsări de curte (curci, găște, rațe, bibilici, fazani, porumbei etc.), căci călugării din mănăstirile noastre nu mâncau nici un fel de carne decât cea de pește, însă consumau ouă și aveau nevoie de pene pentru perne. În schimb, cei doi grădinari se îngrijeau că soborul să aibă fructe și legume proaspete, uscate și murături, așa încât, în anul 1841, călugării două astfel de grădini cu legume și pomi fructiferi, una lângă mănăstire și o alta în Braniște. Apoi, monahul Iason stolerul avea grijă să repare sau să refacă tâmplăria mănăstirii, călugărul Iulian dulgherul făcea și repara vasele din doage (butoaie, căzi, putini etc.), în vreme cei doi frați croitori se îngrijeau să facă haine pentru întreaga obște. În sfârșit, existența unui monah Pamvu portariu arată că la Secu exista un frate care supraveghea accesul pelerinilor și a oaspeților în curtea mănăstirii, îndrumându-i, la nevoie, către biserică, stăreție, sau arhondaric, dar care se îngrijea și de păstrarea ordinii și a liniștii în incinta așezământului monahal.

⁸ *prescurărie* = încăpere într-o mănăstire în care se face prescura (<https://dexonline.ro/definitie/prescur%C4%83rie>, accesat la 28 aug. 2020).

⁹ *arhondar* = călugăr care conducea și administra o arhondărie, primind oaspeții mănăstirii (<https://dexonline.ro/definitie/arhondar>, accesat la 28 aug. 2020).

¹⁰ *odagiu* = păstor; slugă la ciobani (<https://dexonline.ro/definitie/odagiu>, accesat la 28 aug. 2020).

¹¹ SJAN Iași, fond Ministerul Cultelor și Instrucțiunii Publice, ds. nr. 91/1841, f. 41v; vezi *infra*, doc. nr. 3.

¹² *Ibidem*, f. 28r; vezi *infra*, doc. nr. 1.

Din analiza *Izvoadelor* amintite, se mai observă că în Mănăstirea Secu viețuiau 11 duhovnici: egumenul Dimitrie, Manole - eclesiarh mare, Grigorie - iconom de ogradă, Andrei, Vasian, Calistrat, Spiridon, Neofit, Dorothei, Iacov și Valariian, însă ultimul voia să meargă la Sfântul Munte). Dintre aceștia, doar patru duhovnici aveau monahi ca ajutoare și ucenici, ceea ce indică faptul că proveneau din mari familii boierești¹³ și că aveau, probabil, o vârstă venerabilă, așa încât le era greu să se descurce fără ajutor. Astfel, monahul Ioan era poslușnicul duhovnicului Calistrat, iar monahul Dalmai îl slujea pe duhovnicul Spiridon. Apoi, fratele Stefan îl ajuta pe duhovnicul Vasian, în vreme ce fratele Costachi era poslușnic la duhovnicul Neofit. Semnificativ este faptul că uneori nici măcar egumenul de la Secu ori starețul de la Neamț nu cutezau să ia, pentru nevoile soborului, un asemenea ucenic de lângă duhovnicul pe care-l slujea¹⁴, semn că acesta din urmă era deosebit respectat de către întreaga obște monahală.

Deși nu avea calitatea de duhovnic, și părintele Methodie, nacialnicul Sihăstriei avea un asemenea poslușnic, fiind slujit de fratele Costachi.

Totodată, aceste *Izvoade* sunt deosebit de importante pentru a identifica originea socială și etnică a călugărilor, dar și pentru onomastica monahală. Astfel, deși ele consemnează existența, în metocul de la Secu și în schiturile de la Sihăstria și de Sihla, a 146 de călugări (cu tot cu egumenul Dimitrie și nacealnicii săi), doar câțiva călugări sunt consemnați cu numele lor de familie. Unii dintre aceștia proveneau, cu siguranță, din rândurile boierimii, precum Arsenie Bosie, Sofronie Vele și, poate, Neonil Cucu și Dosotheiu Spațâr. În schimb, la alții, a fost adăugat un *cognomen* care evidențiază anumite trăsături (Ioil Crețu, Ioil Grosul) sau defecte (Macsim Surdul, Savastian Orbul) fizice ori vârsta înaintată a monahilor (Iona Bătrânu, Ionathan Bătrânu, Iustin Bătrânu, Visarion Bătrânu, Petru Bătrânu, Vasiian Bătrânu și Iuliiian Bătrânu). De altfel, în 1841, sunt pomeniți ca fiind bătrâni 13 monahii de la Secu (Arsânie, Ignatie, Mercurie, Vitalie, Iona, Ionathan, Iustin, Sarafim, Visarion, Petru, Vasiian „din bolniță”, Iulian și Vasian care voia „a să duci pesti Prut”) și un călugăr din Sihăstrie (Matheiu).

Dat fiind faptul că unii monahii sunt însoțiți de adjectivul «bătrân», iar alții de epitetul «Bătrânu», adjectivele din prima categorie l-am transcris cu litere mici, în vreme ce epiteltele din urmă prezintă trăsăturile unui *cognomen*, motiv pentru care l-am scris cu majusculă. De fapt, aceste apelative au apărut din nevoia firească de a-i deosebi pe călugării vârstnici de frații mai tineri care primiseră același nume la tunderea în monahism, așa cum este și cazul monahilor Iustin Bătrânu și Iustin din pitărie, ambii viețuitori la Mănăstirea Secu.

Apoi, unii monahi au primit și un supranume care poate arăta că respectivul călugăr a venit din Rusia (Pavel Muscalu), că fusese la pelerinaj la Locurile Sfinte (Ioan Hagi) sau că fusese tuns în monahism la o altă mănăstire (Ilie Bisericanu). Un caz deosebit de interesant este cel al fratelui Anton Bărănu, care are un nume de botez specific catolic, iar *cognomen*-ul arată că fusese călugăr la Bărăția (mănăstirea) catolică de la Bacău. Lipsa unui alt convent catolic în Moldova după surparea mănăstirii Baraților de către apa Bistriței¹⁵ l-au determinat, probabil, pe fostul franciscan Anton Bărănu nu numai să treacă la ortodoxie, dar și să-și caute pacea sufletului într-un așezământ monahal ortodox. Această convertire arată că, dincolo de disputele politice la nivelul conducerii celor două mari biserici creștine, dată fiind lipsa constantă a păstorilor sufletești de rit roman din Moldova, nevoile spirituale determina adeseori clerul mărunt și credincioșii catolici de rând să treacă la ortodoxie¹⁶.

¹³ Doar acestea avuseseră dreptul la poslușnici.

¹⁴ La 3 mai 1841, egumenul de Secu scria starețului de Neamț că nu i-l poate trimite pe Dalmai, așa cum ceruse, căci „nu vroiești duhovnicul Spiridon și-l lasi, fiind la Sfînția Sa poslușnic” (*Ibidem*, f. 27r; vezi *infra*, doc. nr. 1).

¹⁵ Idem, Colecția Documente, pachet MLXXVIII, doc. reordonat sub data 1805 iul. 26; doc. reordonat sub data 1805 iul. 28 IV și V; 1805 iul. 31; doc. reordonat sub data 1806 ian. 11 și doc. reordonat sub data 1806 aug. 2.

¹⁶ În documentele eparhiei catolice din Moldova, păstrate la Arhivele Naționale din Iași, găsim numeroase exemple când sătenii catolici din Moldova, lipsiți de preoți, pe patul morții, acceptau botezul ortodox, căci nu mai aveau vreme să aștepte vizita vreunui preot misionar pentru ultima spovedanie, așa cum așteptau ani de-a rândul ca să-și boteze copiii (*ibidem*, pachet MLXXVIII, *passim*).

De asemenea, în soborul Mănăstirii Secu câțiva monahi sunt numiți sloviani (Dosotheiu monah slovanu, Ioil monah slovan, Irineiu strănari slovan), ceea ce arată că limba lor de rugăciune era slava veche. Dacă cel numit «Pavel Muscalul» putea fi și un român din Basarabia sau din Transnistria ce a venit la Mănăstirea Secu din Țara Muscălească, în privința slovanilor nu există nici un dubiu că făceau parte din comunitatea rusofonă venită la Mănăstirile Neamț și Secu odată cu Paisie Velicicovschi și întreținută în mod constant în perioada următoare de alte sosiri.

Sub aspect onomastic, reține atenția numele ieromonahului Platon, care este în legătură evidentă cu numele filosofului antic. Acest amănunt și faptul că filosoful Platon este reprezentat, alături de ceilalți filosofi elini, ca sfinți pe frescele murale din nordul Moldovei, deși toți fuseseră păgâni, dovedește că elita culturală din mănăstirile noastre citise diferite lucrări din filosofia antică, așa încât îi socoteau pe reprezentanții lor asemeni prorocilor, căci amândurora Dumnezeu le dăduse atâta înțelepciune încât aflaseră că urma să aibă loc întruparea lui Hristos și mântuirea lumii prin El. Ca atare, numele Platon a ajuns să devină nume monahal în spațiul românesc.

De asemenea, aceste *Izvoade* mai arată că în prima jumătate a veacului al XIX-lea exista obiceiul ca oamenii bolnavi să se călugărească, nu atât pentru a fi îngrijiți de ceilalți frați din mănăstire, cât mai ales pentru faptul că ei își simțeau sfârșitul aproape, așa încât, prin intrarea în monahism, căutau să obțină – în virtutea mentalității vremii – mântuirea sufletului lor și al familiilor lor. În acest sens este ilustrativ faptul că în bolniță sunt amintiți orbii Savastian și shimonahul Gurie, dar și Vasiiian Bătrânu. Dată fiind starea lor fizică, credem că ei erau îngrijiți în bolniță, nefiind în stare să aibă grijă de alți bolnavi. Între cei care aveau grijă de cei suferinzi erau călugării în putere, precum Selvestru „duhovnic din bolniță” și „Irodion din bolniță”.

În fine, în izvoarele de mai jos, regăsim o serie de arhaisme necunoscute din limba română, dar al căror sens din acea epocă poate fi reconstituit. Spre exemplu, din conținutul acestor documente reiese că termenul de *hambaragiu*¹⁷ ar însemna un slujitor care avea ca sarcină seceratul și treieratul cerealelor, depozitarea grânelor și a uneltelor agricole în hambar și aprovizionarea cu cereale a curții boierești ori mănăstirești. Apoi, credem că termenul *strănar* (cu variantele: *strănari*, *strănariu* și *st[e]rănaru*) îl desemna pe conducătorul corului monahal care cânta în strana Mănăstirii, în vreme ce cuvântul *eclesiarhie* desemna demnitatea deținută de eclesiarh, ai cărui călugări din subordine aveau rol de servitori în biserică, ocupându-se de curățenia din lăcașul de rugăciune și de cea din curtea Mănăstirii, de aprinderea și stingerea lumânărilor din sfeșnice și candelabre, de trasul clopote etc.

Doc. nr. 1

<f. 27r>

H(ri)st(o)s au înviet!

Cinst(it) Sf(inții) Sali, păr(intelui) nostru, starițul Sfint(ii) Mon(a)st(iri) Niamțului și Săcului și
iconomiceștii Dicasterii

După izvodul di părinții ci si cer spre întâmpinare a ascultăril(o)r di praznic, triimetim acum pi
acești în dos însămnați.

Iar păr(intele) Noe este hambaragiu și zici că dacă si va scoati acum din hambariu, apoi, pi urmă,
nu va mai priimi această ascultari. Și dacă urmiază niapărată nevoi pentru dânsul, si am dizlegari, că-l
voiu triimeti.

Pi păr(intele) Manasii s-au pus odagiu¹⁸, fiindcă Nionil s-au lepădat <f. 27v> și n-au vroit si mai
ții această ascultari. Și di urmiază vreo nevoi pentru dânsul acolo, îl vom triimiti.

¹⁷ Noe „este *hambaragiu* <s.n.> și zici că dacă si va scoati acum din hambariu” (idem, fond Ministerul Cultelor și Instrucțiunii Publice, ds. nr. 91/1841, f. 27r; vezi *infra*, doc. nr. 1.

¹⁸ *odagiu* = păstor; slugă la ciobani (<https://dexonline.ro/definitie/odagiu>, accesat la 28 aug. 2020).

Pi Dalmai nu vro(i)ești d(u)h(o)v(nicul) Spiridon si-l lasi, fiind la Sf(in)ția Sa poslușnic.
Fiind al Sfint(ii) Vo(a)stri în H(ri)st(o)s frati.

<de a doua mână, cu cerneală cafenie:>

D(i)mitrie duh(o)vnic <m.p.>

<iar de prima mână, cu cerneală neagră:>

1841, maiu 3.

<f. 28r>

No.	
1	d(u)h(o)v(nicul) Niofit,
2	Ghenadii monah,
3	Visarion monah,
4	Ilarii Bisăricanu, esti acolo,
5	Sofronii monah,
6	Dionisi sh(i)monah,
7	Vucol, esti acolo,
8	Ghidioan din Săhăstriei,
9	Alecsa din Săhăstriei,
10	Theodor, frati ѠТ ТѠМ ¹⁹ ,
11	Irineiu cântărețu,
12	Iacov d(u)h(o)v(nic),
13	Darii monah,
14	Theoctist croitor,
15	Iona monah,
16	Daniil monah,
17	Mercurii monah,
18	Ioan Hagi, esti acolo.

<f. 28v>

<tot de prima mână, cu cerneală neagră, adresa:>

Cinst(it) Sf(in)ții Sali, păr(intelui) nostru,
starițu' S(fin)t(ii) Mon(a)st(iri) Niamțului i Săcul
și iconomiceștii Dicasterii

<f. 27r>

<de a treia mână, cu cerneală neagră, rezoluția:>

„Priimit, mai 4.
La dellă”.

SJAN Iași, fond Ministerul Cultelor si Instrucțiunii Publice, ds. nr. 91/1841, f. 27r-28v.

Doc. nr. 2

<f. 39r>

Cinst(it) Sf(i)n(ții) Sali, păr(intelui) nostru, starițu' S(fi)nt(ii) Mon(a)st(iri) Niamțului și Săcului
și iconomiceștii Dicasterii

După povățuire(a) ci am avut di la Sfint(ia) Vo(a)str(ă), iată că am făcut alegire di părinții carii
sint vrednici a-ș(i) priimi bani în naht pentru haini pi anul acesta și carii rămân si-ș(i) priimiască ei
singuri hainili di la cămară. Și, totodată, triimet pi iconomul di ogradă spre a priimi banii, după izvod,
pentru acei vrednici. Pentru cari, mă rog Sf(i)n(ții) Vo(a)str(e) si binivroiț(i) a poronci păr(intelui)
cămăraș si-i dei, fiind al Sf(i)n(ții) Vo(a)str(e) în H(ri)st(o)s frati,

¹⁹ **ѠТ ТѠМ** = «de acolo».

<de a doua mână, cu cerneală cafenie:>

D(i)mitrie duh(o)vnic <m.p.>

<iar de prima mână, cu cerneală neagră:>

1841, maiu 14.

<f. 39v>

lei

480 la 8 d(u)ho(vni)ți²⁰, câte 60 lei[i],

450 la 9 preuți, câți 50 lei,

300 la 6 diiaconi, câți 50 lei,

2.190 la 73 monahi, câți 30 lei,

450 la 15 frați, câți 30 lei,

3.870 Adică trii mii opt sute șaptezeci lei cuminiț(i)²¹ pentru însămnații mai sus păr(inti), după acest în dos adres, s-au priimit di cătră mini.

1841 maiu 16.

13²², Grigori iconomu <m.p.>²³.

<f. 58v>

<tot de prima mână, cu cerneală neagră, adresa:>

Cinst(it) Sf(i)n(ți) Sali, păr(intelui) nostru,
Stariț(ul) S(fi)nt(ii) Mon(a)st(iri) Niamțului i Săcul
și iconomiceștii Dicasterii.

<f. 39r>

<de a treia mână, cu cerneală neagră, rezoluția:>

„Primit la 16 mai.

La dellă cu povodurili²⁴, cu aciasta că, potrivit acelor însoțiți izvoadi, s-au plătit den cămară”.

SJAN Iași, fond Ministerul Cultelor și Instrucțiunii Publice, ds. nr. 91/1841, f. 39r-v și f. 58v.

²⁰ Așa în text pentru «duhovnici».

²¹ Așa în text pentru «cuviniț(i)».

²² 13 = «eu».

²³ În dosul altei scrisori a egumenului Dimitrie către starețul Mănăstirii Neamț și Secu, prin care îl înștiințează că „am și disființat pi robul Costandin Tăpălagă cu oili di pi parte acii di munti ci apucasim a i-o da”, din 13 mai 1841 (*ibidem*, f. 40r), se află următoarea chitanță – scrisă de egumenul Mănăstirii Neamț – ce a fost tăiată cu două linii în cruciș:

lei

530* la 8 d(u)h(o)v(ni)ci, câte 60 lei[i],

450 la 9 preuț(i), câți 50 lei,

300 la 6 diiaconi, câți 50 lei,

2.190 la 73 monahi, câți 30 l(e)i,

450 la 15 fraț(i), câți 30 lei,

3.920 <de o altă mână, cu altă cerneală, însemnarea:>

Adică trii mii noi sute douăzeci lei pentru haineli însămnațil(o)r păr(inti)

i-am priimit eu, ...<fără semnătură-n. AB>

1841 maiu 16”.

(*Ibidem*, f. 40v).

* Înmulțire greșită, căci produsul dintre 8 și 60 este 480 și nu 530-n. AB.

²⁴ *povod* = cauză, pricină (<https://dexonline.ro/definitie/povod>, accesat la 28 aug. 2020).

Izvod de toți părinții aflători în Săcul, i Săhăstri(a) și Sihla, carii sint vridnici a priimi bani în naht pentru haini pi anul acesta, 1841, maiu.

No.		D(u)h(o)v(ni)cii
1	Vasian,	
2	Calistrat,	
3	Spiridon,	
4	Andrieu,	
5	Niofit,	
6	Dorotheiu,	
7	Iacov,	
8	Mano<l> ²⁵ e, eclisiiarh mari,	
9	Grigorii, iconom di ogradă.	
		Ieromonahii ²⁶
1	Ignatii,	
2	Platon,	
3	Mithodii, naci(alnic) Săhăstrii,	
4	Elitherii ²⁷ , [naci(alnic) Săhăstrii] ²⁸ ,	
5	Pahomii,	
6	Iosif din Săhăstrii,	
7	Epifanii, naci(alnic) Sihlii,	
8	Ilarion.	
		Ierodiiaconii ²⁹
1	Gavriil,	
2	Isachii,	
3	Athanasii,	
4	Nionil,	
5	Iosif din Săhăstrii,	
6	Nicanor, arhondariu.	
		Shimonahii
1	Calistru, cântărețu,	
2	Paisii,	
3	Savastian,	
4	Ilarii,	
5	Dionisii,	
6	Ghirasim,	
7	Io(a)saf,	
8	Daniil din Săhăstrii,	
9	Varnava din Săhăstrii,	
10	Nicodim din <S> ³⁰ ăhăstrii,	

²⁵ Omis.

²⁶ Modul în care a fost ortografiat acest cuvânt (іеродіако́нни) dovedește că atunci când un cuvânt în grafie chirilică este scris cu е (precum *Епѣрени* sau *пеличелѣ*), nu trebuie transcris «ie» în loc de «e», potrivit ortografiei actuale, ci «e», căci așa pronunța scriitorul scrisorii. Eventual, îl putem pune pe «i» între paranteze rotunde, pentru a arăta că această literă este completarea noastră, nefiind scrisă de autorul textului. Dar asupra acestei probleme de modul în care trebuie transcrise slovele chirilice vom reveni cu un articol special dedicat acestei probleme.

²⁷ Așa în text pentru «Elefterie».

²⁸ Formula «naci(alnic) Săhăstrii» a fost răzuită, dar mai poate fi citită, așa încât a fost tăiată cu o linie de către autorul *Izvodului*.

²⁹ Și modul în care a fost ortografiat acest cuvânt (іеромона́хи) dovedește că atunci când un cuvânt este scris cu е (precum *Епѣрени* sau *пеличелѣ*), nu trebuie transcris «ie» în loc de «e», potrivit ortografiei actuale, ci «e» sau «(i)e».

³⁰ Șters.

	11	Vitali din Sihla,	
	12	Filarit ³¹ .	
<f. 41v>			Monahii
	1	[Nicanor, arhondariu] ³² ,	
	1	Manasi, dichiu odăii,	
	2	Theofilact, chelariu di la vii ³³ ,	
	3	Io(a)chim,	
	4	Dosotheiu slovanu,	
	5	Noe, hambaragiu,	
	6	Arsâni, bătrân,	
	7	Ioan Hagi,	
	8	Neonil Cucu,	
	9	Isidor din eclisierhii,	
	10	Andronim tij,	
	11	Ghenadii,	
	12	Erinarh,	
	13	Ioan di la d(u)h(o)v(nicul) Calistrat,	
	14	Sofronii Vele,	
	15	Pavel Muscalu,	
	16	Nicon croitor,	
	17	Dalmai di la d(u)h(o)v(nicul) Spiridon ³⁴ ,	
	18	Iona Bătrânu,	
	19	Mileti, strănariu,	
	20	Dosotheiu Spațâr,	
	21	Sava, pitariu,	
	22	Iustin din pitării,	
	23	Vucol tij,	
	24	Io(a)nichii tij,	
	25	Irotheiu tij,	
	26	Vlasii tij,	
	27	Ignatii, bătrân,	
	28	Darii,	
	29	Calinic, cântăreț ³⁵ ,	
	30	Gamaliil ³⁶ ,	
	31	Nicandru, prescurariu,	
	32	Luca din prescurării,	
	33	Mercurii, bătrân,	
	34	Vitali(e), bătrân,	
	35	Iulian, butnar,	
	36	Izichiil, găinar,	
	37	Filaret, naci(alnic) văcării,	
	38	Dionisi(e) din văcării,	

³¹ La 12 mai 1841, starețul Mănăstirii Neamț și Secul a scris egumenului Dimitrie de la Secu „pentru monahul Filaret de acolo, de la Secu, carile esti bătrân și slab, esti voința sf(inții) sale [...] să s(e) facă schivnic. Pentru aceasta vei puni la cale a să împlini aceasta” (ibidem, f. 38r). Din această listă, se vede că egumenul de la Secu l-a tuns shimonah pe Filaret imediat după ce a primit scrisoarea starețului Mănăstirii Neamț, care este anterioară acestui *Izvod* doar cu două zile.

³² Cuvântul «Nicanor» a fost tăiat prin multiple meandre făcute peste acest nume, căci el a fost trecut, mai înainte, la poziția a 6-a de la «ierodiiaconi» (ibidem, f. 41r).

³³ Formula «chelariu di la vii» a fost scris ulterior, cu altă cerneală, de mâna care a întocmit *Izvodul*, în continuarea rândului.

³⁴ La 3 mai 1841, Dalmai este amintit ca poslușnic al duhovnicului Spiridon (ibidem, f. 27v).

³⁵ Termenul «cântăreț» a fost scris pe locul unui cuvânt răzuit, din care se mai poate citi doar terminația «...ar»

³⁶ La 10 iunie 1841, duhovnicul Dimitrie, egumenul de la Secu, scria starețului Mănăstirii Neamț și Secul că îi trimite la dânsul, în canon, pe monahii Isac și Gamaliil, cu tot calabalăcul lor (ibidem, f. 49r-v).

39 Veni[i]amin tij,
 40 Daniil,
 41 Theodosii din bolniț(ă), naci(alnic),
 42 Ionathan Bătrânu,
 43 Ioil slovan,
 44 Iust(in) Bătrânu,
 45 David, grădinar în Braniști,
 <f. 56r> 46 Iason, stoler,
 47 Sarafim, bătrân,
 48 Visarion Bătrânu,
 49 Ananie, grădinar,
 50 Pamvu, portariu,
 51 Alecsa din Săhăstriei,
 52 Ghidioan tij,
 53 Ironim tij,
 54 Pamvu din oda(i)e Săhăstriei,
 55 Matheiu, bătrân din Săhăstriei,
 56 Nil din Sihla,
 57 Varsanofii din Sihla,
 58 Calistru din Sihla,
 59 Io(a)nichii din Sihla,
 60 Pantilii, mon(ah) din Sihla,
 61³⁷ Theoctist, croitoriu.

Frații

1 Simioan din eclesierhii,
 2 Gheorghii tij,
 3 Nicolaiu din arhondaric,
 4 [Samfir tij]³⁸,
 5 [Petru tij]³⁹,
 6 Ghiorghii di la cămăraș(ie),
 7 Stefan di la d(u)h(o)v(nicul) Vasian,
 8 Costachi di la d(u)h(o)v(nicul) Niofit,
 9 Pavel, strănar,
 10 Vasili di la eguminii,
 11 Gheorghii di la eguminii,
 12 Petru Bătrânu,
 13 Andreiu din prescurării,
 14 Ghioghii, chelar din odai,
 15 [Ioan din bolniți]⁴⁰,
 16 Theodor din Săhăstriei,
 17 Costachi di la păr(intele) Mithodii,
 18 Vasili din pitării.
 Acești păr(inti) și frați di sus însămnați sint carii au a-ș(i) priimi bani în
 naht, di la cămară.
 1841 maiu 14

³⁷ Nr. «61» a fost corectat, de mâna care a scris *Izvodul*, din «62».

³⁸ Formula <4. Samfir tij> a fost tăiat prin multiple meandre făcute peste această expresie, căci el a fost trecut, ulterior, la poziția 30-a de la *Izvod de părinții ci s-au socotit a-ș(i) priimi hainele di la camara Niamțului pe anu' acesta, 1841*: „fr(atele) Zamfir din arho(ndaric)” (ibidem, f. 56v).

³⁹ Formula <5. Petru tij> a fost tăiat prin multiple meandre făcute peste această expresie, căci el a fost trecut, ulterior, la poziția 31-a de la *Izvod de părinții ci s-au socotit a-ș(i) priimi hainele di la camara Niamțului pe anu' acesta, 1841*: «fr(atele) Petre den arho(ndaric)» (ibidem, f. 56v).

⁴⁰ Formula <15. Ioan din bolniți> a fost tăiat prin multiple meandre făcute peste această expresie, căci el a fost trecut, ulterior, la poziția a 32-a de la *Izvod de părinții ci s-au socotit a-ș(i) priimi hainele di la camara Niamțului pe anu' acesta, 1841*: «fr(atele) Ioan den bolniță» (ibidem, f. 56v).

<de a doua mână, cu cerneală cafenie:>
D(i)mitrii duh(o)vnic <m.p.>

*Izvod de părinții ci s-au socotit a-ș(i) priimi hainele di la camara Niamțului pe anu' acesta, 1841*⁴¹

<f. 56v> No
1 Isachi, monah din eclisierhii,
2 Ieromonahul Motheiu⁴², sloviau,
3 Amthim⁴³, cântărețu,
4 Gherasim monah,
5 Macarie shimonah,
6 Ilarie Bisericanu,
7 Ioil Crețu,
8 Gherasim, diiaconu din Roman,
9 Gurie, shim(onah) orbu, din bolniță,
10 Macsem⁴⁴, monah, Surdul,
11 fr(atele) Anton Bărânu,
12 Isachi, monah den Săhăstrie,
13 Ioil Grosul din Săhăstrie,
14 Luca, shimo(nah) den Săhla,
15 Vichentie, ier(o)d(ia)con den Săhla,
16 Iliseiu, monah ci au venit den Niamțu în Săcu,
17 fr(atele) Ioan morarul,
18 Irodion den bolniță,
19 Vasiian Bătrânu, den bolniță,
20 Savasteian, den bolniță, Orbul,
21 Neofit den Săhăstrie,
22 Irineiu, strănari, sloviau,
23 Selvestru, d(u)h(o)v(nic) den bolneță,
24 Arsenie Bosie,
25 Vasian, bătrân, vro(i)ești a să duci pesti Prut,
26 Valariian, d(u)h(o)v(nic), vro(i)ești a mergi la Sv(ântul) Munte,
27 Irothei, st[e]rănaru,
28 Iuliiian Bătrânu,
29 Sava di la grădină,
30 fr(atele) Zamfir din arho(ndaric),
31 fr(atele) Petre den arho(ndaric),
32 fr(atele) Ioan den bolniță.
Acești părinți și frați de mai sus însămnați au a-ș(i) priimi hainile di l(a)
cămară.

Iscălit, Dimitrie d(u)h(o)v(nic)⁴⁵.

SJAN Iași, fond Ministerul Cultelor și Instrucțiunii Publice, ds. nr. 91/1841, f. 41r-41v și 56r-56v.

⁴¹ «Izvod(ul) de părinții ci s-au socotit a-ș(i) priimi hainele di la camara Niamțului pe anu' acesta, 1841» a fost scrisă de aceeași mână care a scris și «Izvod de toți părinții aflători în Săcul, Săhăstri(a) și Sihla, carii sint vridnici a priimi bani în naht pentru haini pi anul acesta, 1841, maiu».

⁴² Așa în text pentru «Matheiu».

⁴³ Așa în text pentru «Anthim».

⁴⁴ Așa în text pentru «Macsim».

⁴⁵ Semnătura lui Dimitrie d(u)h(o)v(nic) a fost scrisă de mâna care a scris «Izvod(ul) de părinții ci s-au socotit a-ș(i) priimi hainele di la camara Niamțului pe anu' acesta, 1841».

OBȘTEA MĂNĂSTIRII SECU ȘI A SCHITURILOR SIHĂSTRIA ȘI SIHLA ÎN ANUL 1859

Cosmin NIȚĂ*

Primele infirmații despre numărul călugărilor sălășluitoari la Mănăstirea Secu apar consemnate după mutarea obștii lui Paisie Velicicovschi de la Mănăstirea Dragomirna, în anul 1775, când acesta a adus cu el circa 200 de monahi¹. Aceștia au găsit la mănăstirea Secu circa 14-15 chilii în care încăpeau în jur de 50 de călugări. Până în anul 1779 s-au construit peste 100 de chilii pentru ca toată obștea sa aibă loc; unele chilii s-au construit în incinta mănăstirii, altele lipite pe exteriorul zidului de incintă iar altele răspândite în jurul mănăstirii, astfel încât, în jurul anului 1779, în chilii locuiau câte unul s-au doi călugări².

Din pricina numărului foarte mare de călugări de la mănăstirea Secu, în anul 1779, mitropolitul Gavriil Callimachi și domnului Țării Moldovei, Constantin Moruzi, a dat obștii părintelui Paisie și mănăstirea Neamț, unde s-au mutat în august 1779. În acest an la cele două mănăstiri, Neamț și Secu, și în schiturile apropiate, erau peste trei sute de monahi; la Secu erau între o sută șazeci și o sută optzeci deoarece unii frați erau mutați de la o mănăstire la alta³. Alte surse arată că la sfârșitul secolului XVIII în aceste mănăstiri erau între 700⁴ și 1000 de călugări⁵ iar ieroschimonahul Climent de la Neamț consemna, la sfârșitul anului 1794, că erau aproape patru sute de monahi⁶.

Date despre numărul de monahi de la mănăstirea Neamț și Secu mai sunt consemnate de către consulul francez Charleas Legau, în *Notiță statistică asupra Moldovei*, scrisă în anul 1829, în care arăta că la Neamț erau circa 1 500 de călugări iar despre Secu menționează că „are cel puțin 300” de călugări⁷. Alte cifre sunt date de călugărul rus Parthenie, care a vizitat Moldova de trei ori în intervalul 1837-1847, arătând că la mănăstirea Secu sunt 100 de viețuitori⁸. Aceste cifre date de Parthenie sunt cele mai apropiate de realitate după cum se va arăta mai jos.

Andronic Popovici a consemnat, în cartea VIII a *Istoriei sfintelor mănăstiri Neamț și Secu* despre recensămintele monahilor, că „vedomostea [recensământul] mai înainte nu era rânduială în aceste sfinte monastiri a să scrie, ci [numai] numărul și numele viețuitorilor în iale să știa numai din condica cămării de unde priimea fiecării cele de nevo(i)e. Iară vedomost(ie) au început a să scrie în monastirile noastre numai din anii 1840, când ămi aduc aminte că au umblat iconomii de ogradă, ieromonahii Ierodion și Damaschin, prin monastirile acestea și prin schiturile lor, întrebând pre fiecării de unde este născut, și de câți ani este, și de când este călugărit. Și așa i-au și scris, dupre cum au spus fiecării”⁹.

Primul recensământ al monahilor a fost făcut în anul 1837, la solicitarea Vorniciei Treburilor Bisericești unde au fost consemnați 700 de viețuitori în cele două mănăstiri dintre care 97 de călugări

* Universitatea „Ștefan cel Mare”, Suceava; Complexul Muzeal Național „Moldova” Iași.

¹ *Cuviosul Paisie de la Neamț. Autobiografia și viețile unui stareț urmate de Așezăminte și alte texte*, ediția III, adăugită, Studiu introductiv Pr. Elia Citterio, Ediție îngrijită și prezentată de diac. Ioan I. Ică jr., editura Deisis, Sibiu, 2015, p. 263.

² ANRM, fond. 2119, inv. 3, dos. 70, f. 119-119v.

³ *Cuviosul Paisie de la Neamț, op. cit.*, p. 265-266.

⁴ Valentina Pelin, *Paisianismul în contextul cultural și spiritual sud-est și est european (sec. XVIII-XIX)*, ediție îngrijită de Andrei Eșanu, Valentina Eșanu, editura Pontos, Chișinău, 2014, p. 152.

⁵ *Ibidem*, p. 152 și nota 246.

⁶ *Ibidem*, p. 152.

⁷ *Călători străini despre țările române în secolul al XIX-lea*, Serie Nouă, volumul II (1822-1830), Coordonator: Paul Cernovodeanu, Editura Academiei Române, București, 2005, p. 353.

⁸ *Ibidem*, volumul III (1831-1840), Coordonator: Daniela Bușă, Editura Academiei Române, București, 2006, p. 691.

⁹ ANRM, fond. 2119, nr. 3, dos. 74, f. 233.

erau la mănăstirea Secu, 9 la schitul Sihăstria și 8 la schitul Sihla¹⁰. După anul 1837 au început să se facă recensăminte mai dese ale viețuitorilor din aceste mănăstiri. La 29 octombrie 1839 a fost întocmit „Izvodul părinților din Monastirea Secu”, unde au fost consemnate numele fiecărui viețuitor și rangul monahal deținut; acum obștea de la mănăstirea Secu avea 133 de viețuitori¹¹. La schitul Sihăstria erau 11 părinți în frunte cu nacealnicul Teofilact iar la schitul Sihla au fost 9 părinți (călugări de toate gradele)¹². În anul următor, în „Izvod pentru părinții și frații Monastirii Secu”, la mănăstirea Secu erau 116 viețuitori, la schitul Sihăstria 13 și la Sihla 11¹³. O altă catagrafie a fost făcută pentru toată mănăstirea Neamț și schiturile ei în anul 1848 când aici erau 849 de viețuitori, din care 112 în mănăstirea Secu, 18 la schitul Sihăstria și 8 la schitul Sihla¹⁴. La 7 mai 1855 egumenul Iosaf a trimis starețului de la mănăstirea Neamț o catagrafie cu „Părinții și frații petrecători în Mo(nastirea) Secu” unde au fost consemnați pentru toate cele trei așezăminte monahale un număr de 153 de părinți și frați și 2 preoți de mir¹⁵.

Narcis Crețulescu arată că în anul 1859, mănăstirea Neamț și Secu avea o obște de peste 1200 de călugări, din care 633 în mănăstirea Neamț și schiturile Vovidenia și Pocrov iar la mănăstirea Secu și schiturile Sihăstria și Sihla erau 175 restul fiind împărțiți la alte schituri și metoace din țară¹⁶.

În cartea VIII a *Istoriei Sfințelor Mănăstiri Neamțul și Secul*, arhimandritul Andronic Popovici redă „Forma de vidomostie pentru toți monahii și frații noi începători din Sf(i)nte Monastiri Neamțul și Secu pe anul 1859” unde sunt arătați 1041 de persoane care trăiau la sfârșitul anului 1859 în aceste lăcașuri¹⁷. În această listă, pentru toți monahii și frații, s-a întocmit câte o mică biografie în care sunt consemnate numele fiecăruia, anul și localitatea unde s-a născut, anul când a intrat în mănăstire, anul când a fost călugărit fiecare și ascultările pe care le-a avut. Aceste informații nu sunt complete la toți cei consemnați întrucât Andronic nu a avut informații despre toți călugării trăitori în aceste mănăstiri și tot el arată modul de întocmire a recensământului: „Aceasta este vidomostea cea mai lămurită care s-au făcut mai pre urmă pentru toți viețuitorii din sfintele aceste monastiri, la sfârșitul anului 1859. Și întrânsa au fost încă și noii începători scriși, la numer o sută patruzeci și șase, anume dintru carele sat era și dintru carele an era născut fiecării, dar, însă, fiindcă chiier întru aceștia an domnul ministru bisericesc, Alexandru Tiriachiu, după ce i-au prescris împreună și cu toți frații soborului, apoi pe toți acei noi începători i-au desființat din monastire trimițându-i pre la satele lor; de aceia am găsit de prisos ai mai însemna aicea; carii era trecuți peste 70 de ani la vârstă au rămas în monastire și nici (despre) aceia nu am priimit vreo știință de s-au îmbrăcat în chipul monahicesc mai pre urmă. Pentru aceia nu mai îngreu(i)ez pre cititori cu numele oamenilor celor duși în lume din monastire, dar însă să se știe cum că nici pre monahi pre aceia carii viețuia acum în schiturile Lipova, Orgoeștii și Bulucul a acestor monastiri nu i-am putut scrie pre toți aicea din pricina că nu am avut izvodul pentru toți lămurit și era locul cu depărtare de la monastire.

Și la descrierea a acestei vedomostii poate cineva va avea nedumerire că pentru ce să zice numai așa în scurt, adecă că s-au născut în anul cutarele, în satul cutarele, și că au venit în monastire, și că s-

¹⁰ Pr. Paul Mihail, *Obștea Mănăstirilor Neamț și Secu în anul 1837*, în *România în reînnoirea isihastă*, Editura Trinitas, Iași, 1997, p. 150-151.

¹¹ Costin Clit, *Unele precizări privitoare la egumenii Mănăstirii Secu în 1836 și 1854*, în „Buletin Informativ al Simpozionului Național Rolul Mănăstirii Secu în viața religioasă a Țării Moldovei”, nr. V, editura Cetatea Doamnei, Piatra Neamț, 2019, p. 96-98.

¹² *Ibidem*, p. 96-98.

¹³ *Ibidem*, p. 100.

¹⁴ Idem, *O catagrafie a viețuitorilor din mănăstirile Neamț și Secu de la 1848*, în „Buletin Informativ al Simpozionului Național Rolul Mănăstirii Secu în viața religioasă a Țării Moldovei”, nr. V, editura Cetatea Doamnei, Piatra Neamț, p. 159-181.

¹⁵ SJAN Iași, Ministerul Cultelor și Instrucțiunii Publice – Moldova, dos. 166/1854, f. 14-16.

¹⁶ Radu Rosetti, *Conflictul dintre guvernul Moldovei și Mănăstirea Neamțului, 1. Înainte de 1 iunie 1859*, în *AARMSI*, seria II, tom. XXXII, 1909-1910, București, 1910, p. 678.

¹⁷ ANRM, fond. 2119, inv. 3, dos. 74, f. 88- 229 v.

au priimit dupre a lui rugămintele, și că în anul cutarele s-au îmbrăcat în chipul monahicesc, și încă pentru unii s-au pus că să află în cutare ascultare, și că știa carte și altele, iară pentru alții nu s-au pus nici satul unde este născut, nici anul întru carele s-au priimit în monastire, s-au călugărit, și altele, ci chiar numai anul nașterii și celelalte fără de însemnarea anilor, și apoi cum că acum să află prin ascultările obștești¹⁸.

Din această listă s-a observat că 226 de viețuitori din aceste mănăstiri au intrat în mănăstirea Secu și schiturile Sihăstria Secului și Sihla. Dintre aceștia, 200 au trăit o perioadă la Secu, 24 la schitul Sihăstria Secului și 10 la Sihla. Aceste cifre nu reflectă câți monahi și frați erau în aceste așezăminte monahale ci arată doar câți din cei care trăiau la nivelul anului 1859 au viețuit aici, astfel Dosithei, schimonah, a venit în mănăstirea Secu în anul 1806 și în anul 1859 avea 95 de ani¹⁹. Tot aici se arată că unii dintre monahi erau în acel timp în alte locuri cu ascultarea sau se mutaseră la alte mănăstiri din Moldova și de la Muntele Athos.

Dacă pentru unele schituri s-a arătat că din pricina distanței mari nu au fost consemnate informații despre viețuitorii, totuși rămâne un mister neconsemnarea monahilor și a fraților de la schitul Nifon (situat în partea de NV a mănăstirii Secu, la cca. 2 km). Probabil această așezare la această dată era abandonată, ultima consemnare documentară a acestuia fiind în *Așezământul mănăstirilor Neamț și Secu* din anul 1843 în rest documentele cunoscute până în prezent nu dau alte informații despre existența acestuia.

Forma de vedomostie pentru toți monahii și frații noi începători din sf(i)ntele monastiri Neamțul și Secul. Pe anul 1859. Numele, familia și în ce ascultare era.

Nr.	Vârsta
1.	92
Avraam shimonah, Cerviceschie, carele în anii 1767 s-au născut în Rossiia, și din dumnezeiescul botez au fost numit Luca, iară în anul 1817 dupre a sa dorință viind la monastirea Neamțului și priimit fiind, și șezind o vreme prin ascultările obștești, apoi s-au dus la Sf(â)ntul munte Aton, și acolo, în anul 1821, s-au îmbrăcat în chipul monahicesc la monastirea Zogravul numindu-să Avraam. După aceasta viind de la Sf(â)ntul Munte și primit fiind în Sf(â)nta monastire Secul, acolo în anul 1828, s-au îmbrăcat în sf(â)nta și marea shimă de prea cuviosul părintele nostru arhimandritul și starețul Dometian. Și a fost de ascultare la strana cea în limba slavenească, cântăreț și tiipicariu, că știa foarte bine a ceti și a cânta, și avea și glas bun. Și era și râvnitoriu foarte osârdios la toate slujbele bisericesti ²⁰ .	
2.	44
Augustin d(u)hovnic, Bragă, carele în anii 1815 s-au născut în Bessarabiia la Varnița cea de pe lângă Benderiu, și din dumnezeiescul Botez au fost numit Eustrathie, iară în anul 1837, dupre a sa dorință, viind la monastirea Neamțului și supuindu-să supt jugul Sf(i)ntei ascultări, la anul 1838, s-au îmbrăcat în chipul monahicesc de Sofronie episcopul Hușiului. Și în anul 1840 s-au hirotonit ierodiacon, iar în anul 1849 s-au hirotonit preot. Apoi în anul 1855 s-au pus igumen monastirii Secului. Și de ascultare din începutul	

¹⁸ *Ibidem*, f. 229 v - 230.

¹⁹ ANRM, fond. 2119, inv. 3, dos. 74, f. f. 141 v.

²⁰ ANRM, f. 88, nr. 5.

venirii sale în monastire, au fost cea mai multă vreme, cetăț la strana cea de limba slavenească²¹.

3. Andronic d(u)hovnic, Popoviciu, carele în anul 1820 s-au nascut în Moldavia 39 în satul Lunganii ținutul Cârlișului, din tată anume Nicolae preot și cu Mariia soția sa, și din d(u)mnezeiescul botez au fost numit Andreiu. Iară în anul 1831 după moartea născătorilor săi, fiind priimit la poslușanie în sf(â)nta monastire a Neamțului. Mai întâiu a fost rânduit la mitocul moșiei Oncea spre a ceti pravila la părinții și frații ce era de ascultare acolo, și a hrăni găinile și altele mai mici ascultări a face. Apoi în anul 1833 au fost rânduit la vâcărie la moșia Buzății și de acolo în anul 1834 au fost dat la legătoria de cărți. Și apoi la arhondaricul unde să primea monahiile și după aceasta iarăși la mitocul Oncea. Iar în anul 1838 luându-să de acolo s-au dat ucenic la shimonahul Serafim Grecul Lăcusteanul, și de acolo bocătariu la chelăria cea pentru împărțirea vinului la shimonahul Damaschin chelariul cel blagoslovit. Apoi la legătoria de cărți iarăși la shimonahul Lavrentie, și de acolo ucenic la bătrânul Nichifon monahul, unde aflându-să, în anul 1839, la 11 zile ale lunii lui martie în sâmbăta cântării acatistului, care este întru a cincea săptămână a Sf(â)ntului și marelui post, s-au îmbrăcat în rânduiala mantiei, în soborniceasca biserică a Înălțării, împreună cu alți unsprezăce frați, anume Eustratie, Auxentie, Evghenie, Mardarie, Orest, Dositheiu, Venedict, Irinarh, Gudiil, Chirill și Ionathan de prea cuviosul părintele nostru arhimandritul și starețul Neonil, numindu-să din Andreiu, Andronic. Și după aceasta în anul 1840 s-au rânduit la prescurărie și la tâlpărie, și ucenic la shimonahul Narcis, fabricariul de potcapice. Și de acolo paraecclisiarh la sf(â)nta monastire Secul la 13 iulie, apoi octovrie, s-au trimis la Iași ca să se hirotonească ierodiacon, și mitropolitul Veniamin l-au înapoit zicând că este prea tânăr. Și au fost iarăși paraecclisiarh și cântăreț și cetăț la limba moldovenească. Iar în anul 1842, la cinci zile ale lunii lui aprilie, în duminica a cincea a Sf(â)ntului și Marelui Post, s-au hirotontit ierodiacon de episcopul Meletie Stavropoleos Burdujanul, în biserica Bunei Vestiri la Iași. Și la anul 1847 s-au pus tipicariu de limba moldovenească monastirii Secului. Apoi în anul 1850 s-au hirotontit preot de Prea Sf(i)ntul episcop Mardarie Apamias, țiitoriul locului de mitropolit al Moldaviei, în soborniceasca biserică a sf(i)ntei monastiri Neamțului, la 4 zile ale lunii lui iunie, duminica după praznicul Înălțării D(o)mnului. Și în anul 1853, la 15 zile ale lunii lui maiu, cu blagosloveniia mitropolitului Sofronie, s-au hirotosit d(u)hovnic de episcopul Nectarie Stopiopleos, Hermeziul, și tot întru același an, la 2 septembrie s-au luat din monastirea Secului și s-au rânduit d(u)hovnic la bolnița bătrânilor în monastirea Neamțului. Apoi în anul 1854 s-au rânduit și nacialnic fabricii de postav ce era la monastire, și după aceasta în anul 1855, la luna lui ianuarie s-au pus ecclisiarh mare lavrei Neamțului. Iar în anul 1858, la luna lui august, mergând cu blagoslovenia mitropolitului și cu a starețului Gherasim a acestor monastiri, spre închinare

²¹ *Ibidem*, f. 88-88v, nr. 7.

- sf(i)ntelor locuri, la ierusalim și la sf(â)ntul munte Athon. Și umblând preste tot locul și închinându-să după a sa dorință ce o avea din suflet, au venit înapoi cu pace în anul 1859, la 31 de zile ale lunii lui iunie, mulțumind Preacuratei Maicii lui D(u)mnezeu și s-au sălășluit iarăși în chilia sa ce o avea lângă magherniță la monastirea Neamțului²².
4. Andrei d(u)hovnic, Luca carele în anul 1776, s-au născut în Bessarabiia, și din Sf(â)ntul Botez au fost numit Agapie. Iar în anul 1808, după a sa dorință viind la monastirea Neamțului, și după a sa rugămintă primit fiind, și supuindu-să supt jugul d(u)mnezeieștii ascultări, la anul 1812, s-au îmbrăcat în chipul monahicesc de prea cuviosul părintele nostru arhimandritul și starețul Ioann. Și după aceasta s-au hirotonit ierodiacon, și preot, și s-au rânduit în monastirea Secului de ascultare, unde fiind s-au hirotesit și duhovnic, și s-au îmbrăcat și în sf(â)nta și marea shimă. Și după cum me-au spus el însuși în tinerețile sale, cea mai multă vreme, au fost ucenic prea cuviosului părintelui nostru arhimandritului și starețul Dometian²³. 83
5. Andreiu shimonah, Cațiche carele în anul 1805 s-au născut în capitaliia Iașii, Moldaviei, și din sf(â)ntul botez au fost numit Alexandru. Iar în anul 1830 după a sa dorință, viind la monastirea Neamțului, și supuindu-să supt jugul dumnezeieștii ascultări, în anul 1832, s-au îmbrăcat în chipul monahicesc în sf(â)nta monastire Secul, numindu-se Andreiu. Și acum era de ascultare la schitul Vovedeniei. Știa a ceti în limba moldovenească și știa și meșteșugul cojocăriei²⁴. 54
6. Alexie, shimonah, Carachizale, carele în anul 1802 s-au născut în Moldaviia, și crescând în vârsta cuviincioasă și după a sa dorință, viind la Monastirea Neamțului și supuindu-să supt jugul Dumnezeieștii ascultări s-au îmbrăcat în chipul monahicesc de prea cuviosul părintele nostru arhimandritul și starețul Dometian. Și au fost de ascultare cântăreț și ceteț de limba moldovenească în Monastirea Neamțului, în Sihăstria Monastirii Secului, și acum era la Schitul Pocrovului, tipicar²⁵. 57
7. Ambrozie, monah, Stoleriul, carele în anul 1800 s-au născut în Transilvania, iară în anul 1841 viind la Monastirea Secului, după a sa rugămintă, s-au botezat de duhovnicul Spiridon numindu-să din Sfântul Botez Andrei, apoi supuindu-să și supt jugul Dumnezeieștii ascultări, după a sa dorință, s-au îmbrăcat în chipul monahicesc, numindu-să Ambrozie. Și era în ascultarea stoleriei știind foarte bine acest meșteșug, însă din anii 1853 bolnăvindu-să de damba au fost adus în bolnița cea mare a Monastirii Neamțului²⁶. 59
8. Antim, duhovnic, Grigoriu, carele în anul 1803 s-au născut în Moldaviia, în satul Ruginoasa, și din dumnezeescul botez au fost numit Andrei, iară în anul 1824 viind la monastirea Neamțului. Și supuindu-să supt jugul dumnezeieștii

²² *Ibidem*, f. 89v- 90v, nr. 14.

²³ *Ibidem*, f. 90v, nr. 15.

²⁴ *Ibidem*, f. 91v, nr. 17.

²⁵ *Ibidem*, f. 91v-92, nr. 24.

²⁶ *Ibidem*, f. 92, nr. 26.

ascultări, în anul 1832, după a sa dorință s-au înbrăcat în chipul monahicesc în sfânta moastire Secul, și în anul 1835 s-au hirotonit ierodiacon de mitropolitul Veniamin, iară în anul 1838 s-au hirotonit preot de Meletie episcopul Romanului. Și în anul 1847 s-au hirotisit d(u)hovnic. El au fost de ascultare la văcărie, ucenic d(u)hovnicului Venedict, paraecclisiarh monastirii Secului, în decasteria ce să înființasă în monastirea Neamțului. Și în anul 1842 s-au înbrăcat în sf(â)nta și marea s(c)himă, iară în anul 1844 s-au pus nacialnic Sihăstriei Monastirii Secului, și după aceasta iconom în lăuntru Monastirii Secului, apoi, în anul 1856, s-au pus cămăraș mare lavrei Neamțului, și în anul acesta, 1859, la luna lui iunie, s-au învoit a fi și a să numi membru nelegiuitului comitet fără a cere blavoslovenia cuviincioasă călugărilor de la starețul monastirii sau de la mitropolitul, carele comitet s-au înființat în monastirea Neamțului de cătrăcomisia ministrului bisericesc prin care s-au prădat de toate averile mișcătoare și nemișcătoare toate monastirile și schiturile Moldaviei și ale Valahiei, fiindu-leajutătoare comitetile ce le-au înființat prin monastiri ca să lucreze împotriva mitropolitului și a starețului monastirilor și a toată rânduiala călugărească împreună cu zisa comisie²⁷.

9. Anatolie monah, bolgariu, carele în anul 1788 s-au născut în Țara Turcească, 71 la Sviatog <Silistra>, și din sfântul botez au fost numit Anastasie. Iară în anul 1848 viind la monastirea Secului și după a sa rugămintă, priimit fiind, și supuindu-să supt jugul deapururea fericitei ascultări, în anul 1850, s-au înbrăcat în chipul monahicesc și era în ascultarea grădinăriei monastirii Secului²⁸.
10. Ananiia monah, carele în anul 1822 s-au născut în Moldavia, în satul Gădin, 37 și din sfântul botez au fost numit Andrei. Iară în anul 1856 după a sa dorință viind la monastirea Secului și supuindu-să supt jugul dumnezeștii ascultări, în anul 1856, s-au înbrăcat în chipul monahicesc și era prin ascultările obștești²⁹.
11. Atanasie ieroshimonah, Popoviciu, carele în anul 1820 s-au născut în 39 Moldavia, în satul Largul și din sfântul botez au fost numit Andrei. Iar în anul 1834 mergând la Schitul Tarcăul pre carele îl întemeiasă trupescul său tată, carele să făcuse călugăr supt numele de Avraam ieroshimonah, s-au înbrăcat acolo în chipul monahicesc de însuși tatăl său, și acolo s-au hirotonit și ierodiacon și preot. Apoi în anul 1849 viind la monastirea Secului și după a sa rugămintă fiind priimit, și supuindu-să supt jugul dumnezeștii ascultări, au fost ucenic la igumenie și arhondariu. Și pre urmă în monastirea Neamțului nacialnic fabricii de postav și cămăraș al doilea. Și în anul 1858 s-au înbrăcat în sfânta și marea s(c)himă³⁰.
12. Atanasie ieromonah, Crețul, carele în anul 1816 s-au născut în Transilvania, 42 și din sfântul botez au fost numit Antonie. Iară în anul 1830 viind la

²⁷ *Ibidem*, f. 92v-93, nr. 28.

²⁸ *Ibidem*, f. 93v-94, nr. 35.

²⁹ *Ibidem*, f. 94v, nr. 40.

³⁰ *Ibidem*, f. 95, nr. 45.

- monastirea Secului și după a sa rugămintă primit fiind și supunându-se sub
jugul dumnezeieștii ascultări, în anul 1834 s-au înbrăcat în chipul monahicesc
și în anul 1835 s-au hirotonit ierodiacon de limba russească. Și au fost de
ascultare ucenic pre la bătrâni și paraecclisiarh, apoi în anul 1844 ducându-se
la Sfântul Munte Athon s-au hirotonit preot³¹.
13. Amfilohie ierodiacon, Nicolau, carele în anul 1839 s-au născut la Scală, în 20
Galiția. Și în anul 1852 botezându-se în Sihăstria monastirii Secului s-au
numit Antonie. Iară în anul 1853 supunându-se sub jugul fericitei ascultări în
monastirea Secului. În anul 1856 s-au înbrăcat în chipul monahicesc după a
sa rugămintă în monastirea Neamțului de prea cuviosul părintele nostru
arhimandritul și starețul Gherasim și în anul 1858 s-au hirotonit ierodiacon
de limba russească și au fost de ascultare ucenic pre la bătrânii Gudiil și
Teodosie, duhovnici ruși. Și la fabrica de postav, și bucătariu la ecclisiarhiia
monastirii Neamțului. Și știa a ceti și a scrie în limba russească și
moldovenească și cânta bine³².
14. Arcadie ieromonah, Focșa, carele în anul 1836 s-au născut în Moldavia, în 24
satul Grumăzoaia, și din sfântul botez au fost numit Alecu. Iară în anul 1853
viind la monastirea Neamțului, și după a sa rugămintă primit fiind, și
supunându-se sub jugul prea fericitei ascultări. În anul 1854 s-au înbrăcat în
chipul monahicesc de prea cuviosul părintele nostru arhimandritul și starețul
Nathanail, și s-au hirotonit și ierodiacon de mitropolitul Sofronie, apoi în anul
1858 s-au hirotonit preot de episcopul Nictarie Sotiriopolos. Și au fost de
ascultare ucenic la starețul Nathanail și la arhondaricul cel mare, și
paraecclisiarh bisericii Adormirii în monastirea Neamțului, iară acum, din
anul 1856, să află în monastirea Secului, liturghisitoriu³³.
15. Antonie monah, Țurluiu, carele în anul 1792 s-au născut în Moldavia, în satul 67
Pipirigul a monastirii Neamțului. Și din sfântul botez au fost numit Alexandru
iară în anul 1840 viind la Sihăstria monastirii Secului și după a sa rugămintă
primit fiind și supunându-se sub jugul prea fericitei ascultări în anul 1850 s-
au înbrăcat în chipul monahicesc, și tot acolo să afla și acum³⁴.
16. Antonie monah, carele în anul 1820 s-au născut în Moldavia, în satul 39
Agapiia, și din sfântul botez au fost numit Alexandru. Iară în anul 1850 după
a sa dorință viind la monastirea Secului, și supunându-se sub jugul dumnezeieștii
ascultări în anul 1855 s-au înbrăcat în chipul monahicesc și era prin ascultările
obștești³⁵.
17. Antonie monah, Ternovețchie, carele în anul 1830 s-au născut în Târgul 29
Burdujeni și din sfântul botez au fost numit Alexandru. Iară în anul 1848 viind
la monastirea Secului și supunându-se sub jugul dumnezeieștii ascultări. În anul

³¹ *Ibidem*, f. 95v, nr. 46.

³² *Ibidem*, f. 96v, nr. 54.

³³ *Ibidem*, f. 96v-97, nr. 55.

³⁴ *Ibidem*, f. 97v, nr. 60.

³⁵ *Ibidem*, f. 97v, nr. 61.

- 1850 s-au îmbrăcat în chipul monahicesc. Și era de ascultare ucenic pre la bătrâni și cântăreț de limba russească³⁶.
18. Antonie, monah, Popoviciu, carele în anul 1820 s-au născut în Soceava, iară 39
în anul 1838 viind la monastirea Secului, și supuindu-să supt jugul dumnezeștii ascultări. În anul 1839 s-au îmbrăcat în chipul monahicesc, și era de ascultare cântăreț de limba moldovenească³⁷.
19. Arsenie, monah, ciubotarul, carele în anul 1796 s-au născut în Cernăuț(i), și 63
din Sfântul Botez au fost numit Andrei, iară în anul 1825 viind la monastirea Secului, și supuindu-să supt jugul dumnezeștii ascultări, în anul 1846 s-au îmbrăcat în chipul monahicesc. Și era deapănarea de ascultare la ciubotăria monastirii Secului³⁸.
20. Vavila, monah, carele în anul 1800 s-au născut și ajungând în vârsta 59
cuvincioasă, și duple a sa dorință viind la monastirea Neamțului și supuindu-să supt jugul dumnezeștii ascultări, în anul 1830, s-au îmbrăcat în chipul monahicesc, și au fost de ascultare ucenic pre la bătrâni, și paraecclisiarh la Schitul Pocrovului și acum era cântăreț la Sihătria Monastirii Secului³⁹.
21. Vassian, duhovnic, Panaite, carele în anul 1823 s-au născut în Moldavia, în 36
satul Hilioara, și din Sfântul Botez au fost numit Vasilie, iară în anul 1841 duple a sa dorință viind la monastirea Neamțului, și duple a sa rugăminte, priimit fiind, și supuindu-să supt jugul dumnezeștii ascultări, în anul 1846, s-au îmbrăcat în chipul monahicesc de prea cuviosul părintele nostru arhimandritul și starețul Neonil. Și s-au hirotonit ierodiacon, și preot și s-au hirotesit duhovnic. Și au fost de ascultare la Schitul Sihla al monastirii Secului, și bucătar la stăreție în monastirea Neamțului, iară acum să afla nacialnic Schitul Pocrovul⁴⁰.
22. Vassian, monah, Savu, carele s-au născut în anul 1803 în Moldavia, în satul 56
Târpeștii, și din Sfântul Botez au fost numit Vasilie, iară în anul 1853 duple a sa dorință viind la monastirea Secului, și supuindu-să supt jugul dumnezeștii ascultări, în anul 1857 s-au îmbrăcat în chipul monahicesc, și era acum prin ascultările obștești⁴¹.
23. Vartolomei monah, carele în anii 1815 s-au născut și crescând în vârsta 44
cuvincioasă și duple a sa dorință viind la Monastirea Neamțului și supuindu-să supt jugul prea fericitei ascultări, în anul 1836, s-au îmbrăcat în chipul monahicesc de prea cuviosul părintele nostru arhimandritul și starețul Mardarie, iară în anul 1844 fiind rânduit la Monastirea Secului de ascultare la pitărie au fugit de acolo în voia sa pre la Schitul Horaița, unde să află și acum⁴².

³⁶ *Ibidem*, f. 97v, nr. 62.

³⁷ *Ibidem*, f. 97v-98, nr. 63.

³⁸ *Ibidem*, f. 98v, nr. 68.

³⁹ *Ibidem*, f. 99v, nr. 77.

⁴⁰ *Ibidem*, f. 99v-100, nr. 78.

⁴¹ *Ibidem*, f. 100, nr. 80.

⁴² *Ibidem*, f. 102v, nr. 97.

24. Varnava, ieromonah, carele în anul 1802 s-au născut în Soceava, și din Sfântul Botez au fost numit Vasilie, iară în anul 1820 după a sa dorință viind la Monastirea Secului, și supuindu-să supt jugul dumnezeștii ascultări, în anul 1823, s-au îmbrăcat în chipul monahicesc și s-au hirotonit ierodiacon și preot, și acum era de ascultare la pădurea de la moșiia Scoposeni⁴³. 57
25. Varnava, shimonah, cojocarul, carele în anul 1795 s-au născut, și crescând în vârsta cuviincioasă și după a sa dorință viind la Monastirea Neamțului, și supuindu-să supt jugul dumnezeștii ascultări, în anii 1830, s-au îmbrăcat în chipul monahicesc, și au fost de ascultare la chelăria de vin și pre aiurea, iară acum să afla ceteț la Sihăstria Monastirii Secului⁴⁴. 64
26. Varlaam, duhovnic, carele în anii 1800 s-au născut în Moldaviia, la Târgul Botoșanii, și din Sfântul Botez au fost numit Vasilie, iar în anul 1818 după a sa dorință viind la monastirea Neamțului și supuindu-să supt jugul dumnezeștii ascultări, în anul 1821, s-au îmbrăcat în chipul monahicesc de prea cuviosul părintele nostru arhimandrit și starețul Ilarie. Și după aceasta s-au hirotonit ierodiacon, și preot și s-au hirotonisit duhovnic, și au fost de ascultare la chelăria cea pentru împărțit vin și nacialnic schiturilor Pocrovului și Sihăstriei Monastirii Secului⁴⁵. 59
27. Varlaam, monah, Brișcan, carele în anul 1794 s-au născut în Moldaviia, în satul Delenii, și din Sfântul Botez au fost numit Vasilie, iară în anul 1826, după a sa dorință viind la Monastirea Secului, și supuindu-să supt jugul dumnezeștii ascultări, în anul 1831, s-au îmbrăcat în chipul monahicesc, și acum era de ascultare pre la mitoacele moșiilor a acestor monastiri⁴⁶. 65
28. Varlaam, monah, Machedon, carele în anul 1810 s-au născut în Moldaviia, la Țifești, și din Sfântul Botez a fost numit Vasilie, iară în anul 1848 după a sa dorință viind la Monastirea Secului, și supuindu-să supt jugul prea fericitei ascultări, în anul 1850 s-au îmbrăcat în chipul monahicesc, și era acum de ascultare la pităria Monastirii Secului⁴⁷. 49
29. Veniamin, monah, Adochiții, carele în anul 1827 s-au născut în Moldaviia, în satul Pipirigul, și din Sfântul Botez au fost numit Vasilie, iară în anul 1844 viind la Monastirea Secului, și supuindu-să supt jugul dumnezeștii ascultări, în anul 1850 s-au îmbrăcat în chipul monahicesc, și era acum de ascultare paraecclisiarh la Monastirea Secului⁴⁸. 41
30. Veniamin, monah, Molotcă, carele în anul 1818 s-au născut, și crescând în vârsta cuviincioasă și după a sa dorință viind la Monastirea Neamțului, și supuindu-să supt jugul dumnezeștii ascultări s-au îmbrăcat în chipul monahicesc, și acum era de ascultare la Monastirea Secului⁴⁹.

⁴³ *Ibidem*, f. 103, nr. 101.

⁴⁴ *Ibidem*, f. 103v, nr. 103.

⁴⁵ *Ibidem*, f. 104v-105, nr. 113.

⁴⁶ *Ibidem*, f. 105, nr. 115.

⁴⁷ *Ibidem*, f. 105, nr. 116.

⁴⁸ *Ibidem*, f. 107, nr. 131.

⁴⁹ *Ibidem*, f. 107, nr. 132.

31. Veniamin, monah, carele în anul 1835 s-au născut în Moldaviia, în satul 24
Blebea al Schitului Vovideniei, și din Sfântul Botez au fost numit Vasilie,
iară din anul 1852 viind la Monastirea Neamțului, și supuindu-să supt jugul
dumnezeștii ascultări, în anul 1855 s-au îmbrăcat în chipul monahicesc de
prea cuviosul părintele nostru arhimandritul și starețul Natanail, și au fost de
ascultare ucenic pre la bătrâni, și la fabrica de potcapice și paraeclisiarh
Monastirii Secului⁵⁰.
32. Victor, duhovnic, carele în anul 1790 s-au născut și crescând în vârsta 69
cuvincioasă, și dupre a sa dorință viind la Monastirea Neamțului și supuindu-
să supt jugul dumnezeștii ascultări s-au îmbrăcat în chipul monahicesc, și s-
au hirotonit ierodiacon, și preot și s-au pus nacialnic Schitului Sihla al
Monastirii Secului. Apoi în anii 1833 mergând spre închinare la Ierusalim și
la Sfântul Munte Athon, când s-au înapoit de acolo au întemeiat cu ajutorul
lui Dumnezeu Schitul Cicoșul, pentru monahi, carele este preste râul
Dunărea, aproape de Târgul Tulcea⁵¹.
33. Victor, ierodiacon, carele în anul 1836 s-au născut în Moldaviia, în satul 23
Popești, iară în anul 1855 mergând la Schitul Durăul, carele este lângă
muntele cel mare, Ceahlăul sau Pionul, și supuindu-să supt jugul
dumnezeștii ascultări, în anul 1856 s-au îmbrăcat în chipul monahicesc de
igumenul Isihie Stamate, și s-au hirotonit ierodiacon. Apoi în anul 1859
puindu-să numitul duhovnic, Isihie, igumen a doua oară Monastirii Secului,
ș-au luat și pre acest ucenic împreună la Monastirea Secului⁵².
34. Victor, monah, Solcanul, carele în anul 1802 s-au născut în Moldaviia, în satul 57
Bogdănești, și din Sfântul Botez au fost numit Vasilie. Iar în anul 1820 dupre
a sa dorință viind la Monastirea Secului și supuindu-să supt jugul
dumnezeștii ascultări, în anul 1821 s-au îmbrăcat în rânduiala mantiei de
prea cuviosul părintele nostru arhimandritul și starețul Ilarie, și cea mai multă
vreme au fost în ascultarea tipografiei în Monastirea Neamțului și odagiu
Schitului Vovideniei⁵³.
35. Vissarion, ierodiacon, Galerie, carele în anul 1830 s-au născut în Bessarabiia, 29
și din Sfântul Botez au fost numit Vasilie, iară în anul 1848 viind la
Monastirea Secului și supuindu-să supt jugul dumnezeștii ascultări, în anul
1850 s-au îmbrăcat în chipul monahicesc și s-au hirotonit și ierodiacon, și în
ascultări au fost pre la pitărie, la arhondaric și la strana de limba russească⁵⁴.
36. Vissarion, monah, Ciontu, carele în anul 1830 s-au născut în Moldaviia, în 29
satul Timișești a(l) Monastirii Neamțului, și din Sfântul Botez s-au numit
Vasilie, iar din anul 1846 din vezetiu arhimandritului și starețului Venedict s-
au supus supt jugul prea fericitei ascultări la Sihăstria monastirii Secului, și

⁵⁰ *Ibidem*, f. 107-107v, nr. 133.

⁵¹ *Ibidem*, f. 108, nr. 137.

⁵² *Ibidem*, f. 108, nr. 138.

⁵³ *Ibidem*, f. 108-108v, nr. 140.

⁵⁴ *Ibidem*, f. 108v, nr. 143.

- în anul 1847 s-au îmbrăcat în chipul monahicesc, și umbla pre la ascultările de pre afară pre la moșiile a acestor monastiri⁵⁵.
37. Vissarion, monah, Popovici, carele în anul 1820 s-au născut, și din Sfântul Botez s-au numit Vasilie, iară în anul 1835 viind la Monastirea Secului, și supuindu-să supt jugul dumnezeștii ascultări, în anul 1839 s-au îmbrăcat în chipul monahicesc, și era de ascultare cea mai multă vreme la strana de limba moldovenească, cântăreț și cetet⁵⁶. 39
38. Vissarion, monah, Diaconov, carele în naul 1820 s-au născut în Bucovina, și din sfântul Botez s-au numit Vasilie, iar în anul 1837 viind la Monastirea Secului, și supuindu-să supt jugul dumnezeștii ascultări, în anul 1839 s-au îmbrăcat în chipul monahicesc, și era acum de ascultare cântăreț și cetet soborniceștii biserici a Monastirii Neamțului, de limba moldovenească⁵⁷. 39
39. Vichentie, ierodiacon, Ionescu, carele în anul 1822 s-au născut în orașul Huși a Moldaviei, și din Sfântul Botez s-au numit Vasilie, iară în anul 1841 viind la Monastirea Neamțului, și supuindu-să supt jugul dumnezeștii ascultări, în anul 1843 s-au îmbrăcat în chipul monahicesc de prea cuviosul părintele nostru arhimandritul și starețul Neonil, și ierodiacon au fost făcut pre aiurea când au fost eșit după voia sa din monastire, însă acum era cântăreț la strana de limba moldovenească în Monastirea Secului⁵⁸. 37
40. Vichentie, monah, Papuc, carele în anul 1799 s-au născut și ajungând la vârsta cuviincioasă și viind la Monastirea Neamțului, și supuindu-să supt jugul dumnezeștii ascultări și s-au îmbrăcat în chipul monahicesc, și era acum prin ascultările obștești la Monastirea Secului⁵⁹. 60
41. Vitalie, monah, Luchian, carele în anul 1801 s-au născut în satul Orțăștii a Moldaviei, și din Sfântul Botez s-au numit Vasilie. Iar în anul 1815 viind la Monastirea Secului, și supuindu-să supt jugul dumnezeștii ascultări, în anul 1816 s-au îmbrăcat în chipul monahicesc, și acum să afla tipicariu Schitului Sihla al Monastirii Secului⁶⁰. 58
42. Vonifatie, monah, carele în anul 1808 s-au născut în satul Bălțătești a Moldaviei, și din Sfântul Botez s-au numit Vasilie, iară în anul 1842 mergând la Schitul Sihla al Monastirii Secului, și supuindu-să supt jugul dumnezeștii ascultări, în anul 1847 s-au îmbrăcat în chipul monahicesc, și era prin ascultările obștești⁶¹. 51
43. Vucol, shimonah, carele în anii 1800 s-au născut, și din Sfântul Botez s-au numit Vasilie, apoi ajungând la vârsta cuviincioasă și dupre a sa dorință viind la Monastirea Neamțului, și supuindu-să supt jugul dumnezeștii ascultări s- 59

⁵⁵ *Ibidem*, f. 108v-109, nr. 144.

⁵⁶ *Ibidem*, f. 109, nr. 146.

⁵⁷ *Ibidem*, f. 109v, nr. 148.

⁵⁸ *Ibidem*, f. 109v, nr. 149.

⁵⁹ *Ibidem*, f. 109v, nr. 151.

⁶⁰ *Ibidem*, f. 110, nr. 152.

⁶¹ *Ibidem*, f. 110, nr. 155.

- au îmbrăcat în chipul monahicesc, și acum să afla de ascultare nacialnic pităriei Monastirii Secului⁶².
44. Vlasie, monah, Sacăleanul, carele în anul 1778 s-au născut în Moldavia, în satul Drăgușeni, și din Sfântul Botez s-au numit Vasilie, iară în anul 1848 viind la Monastirea Secului, și supuindu-să supt jugul dumnezeștii ascultări, în anul 1850 s-au îmbrăcat în chipul monahicesc, și era de ascultare la oile Monastirii Secului⁶³. 81
45. Vlasie, monah, Popovici, carele în anul 1824 s-au născut în Moldavia, în satul Agapia, și din Sfântul Botez au fost numit Vasilie, iar în anul 1840 viind la Monastirea Secului, și supuindu-să supt jugul dumnezeștii ascultări, în anul 1842 s-au îmbrăcat în chipul monahicesc. El au fost de ascultare ucenic pre la bătrâni și la igumenie, apoi eșind din monastire, în voile sale, după ce iarăși au venit acum să afla la pitărie⁶⁴. 35
46. Gavriil, duhovnic, Manolescu, stoleru, carele în anul 1820 s-au născut în Moldavia, în satul Grumăzești, și din Sfântul Botez s-au numit Gheorghie, iară în anul 1844, dupre a sa dorință, viind la Monastirea Neamțului, și supuindu-să supt jugul dumnezeștii ascultări, în anul 1847 s-au îmbrăcat în chipul monahicesc de prea cuviosul părintele nostru arhimandritul și starețul Neonil, și în anul 1850 s-au hirotonit ierodiacon, și preot de arhiereul Mardarie Apamias. El cea mai multă vreme au fost de ascultare la tipografie iar acum era nacialnic Schitului Sihăstriei Monastirii Secului⁶⁵. <39>
47. Gavriil, ierodiacon, Bălăban, carele în anul 1831 s-au născut în Moldavia, în satul Târziia, și din Sfântul Botez s-au numit Grigore, iar în anul 1843 viind la Monastirea Secului, și supuindu-să supt jugul prea fericitei ascultări, în anul 1847 s-au îmbrăcat în chipul monahicesc și în anul 1854 s-au hirotonit ierodiacon. El au fost de ascultare ucenic la igumenia monastirii Secului, și cetet, și paraecclisiarh Monastirii Neamțului, și au învățat și la Seminaria ce era întemeiată la noi în monastire⁶⁶. 28
48. Gavriil, monah, Cujbă, carele în anul 1830 s-au născut în Moldavia, în satul Pipirigul, și din Sfântul Botez s-au numit Gheorghie, iară în anul 1850 viind la Monastirea Secului, și supuindu-să supt jugul prea fericitei ascultări, în anul 1855 s-au îmbrăcat în chipul monahicesc și au fost de ascultare ucenic duhovnicului Neofit tipicariul Monastirii Secu iară acum era cântăreț de limba moldovenească soborniceștii bisericii a Monastirii Neamțului⁶⁷. 29
49. Galaction, monah, Brebăn, carele în anul 1823 s-au născut, și din Sfântul Botez s-au numit Gheorghie, iară în anul 1844 dupre a sa dorință viind la Monastirea Secului, și supuindu-să supt jugul dumnezeștii ascultări, în anul 36

⁶² *Ibidem*, f. 110v, nr. 158.

⁶³ *Ibidem*, f. 112, nr. 168.

⁶⁴ *Ibidem*, f. 112v, nr. 172.

⁶⁵ *Ibidem*, f. 112v, nr. 173.

⁶⁶ *Ibidem*, f. 112v-113, nr. 175.

⁶⁷ *Ibidem*, f. 113v, nr. 181.

- 1848 s-au îmbrăcat în chipul monahicesc. El au fost de ascultare ucenic pre la bătrâni iară acum era paraecclisiarh în Schitul Sihla al Monastirii Secului⁶⁸.
50. Galaction, monah, carele în anul 1838 s-au născut în Moldaviia, la satul Hangul, și din Sfântul Botez s-au numit Gheorghie, iară în anul 1856 viind la Monastirea Secului, și supuindu-să supt jugul prea fericitei ascultări, în anul 1859 s-au îmbrăcat în chipul monahicesc și era de ascultare ucenic pre la bătrâni⁶⁹. 21
51. Galaction, monah, carele în anul 1830 s-au născut în Bessarabiia, și din Sfântul Botez au fost numit Gheorghie, iară în anul 1848 viind la Monastirea Secului, și supuindu-să supt jugul prea fericitei ascultări, în anul 1852 s-au îmbrăcat în chipul monahicesc și era de ascultareucenic pre la bătrâni și la croitorie că știa meșteșugul acesta⁷⁰. 29
52. Galaction, monah, Dobrovici, carele în anul 1808 s-au născut în Moldaviia, la Târgul Bărlad, iar în anul 1830 dupre a sa dorință viind la Monastirea Secului și supuindu-să supt jugul dumnezeieștii ascultări, în anul 1833 s-au îmbrăcat în chipul monahicesc și în ascutare de-a pururea au fost cântăreț la Monastirea Secului și la Monastirea Neamțului, de limbă moldovenească, iară acumera la Schitul Bulucul⁷¹. 51
53. Gherasim, ieromonah, Popovici, carele în anul 1813 s-au născut în satul Tătărușii a Moldaviei, și din Sfântul Botez s-au numit Gheorghie, iară în anul 1825 viind la Monastirea Neamțului, și supuindu-să supt jugul dumnezeieștii ascultări, în anul 1830 s-au îmbrăcat în chipul monahicesc de prea cuviosul părintele nostru arhimandritul și starețul Dometian., și s-au hirotonit ierodiacon și preot. El au fost de ascultare la fabrica de potcapice, și ucenic igumenului Monastirii Secu, Venedict, și nacialnic Sihăstriei a Monastirii Secului, iară acum era la Schitul Vovideniei⁷². 46
54. Gherasim, monah, Herescul, carele în anul 1800 s-au născut în Bessarabiia, și din Sfântul Botez au fost numit Gheorghie, iar în anul 1834, dupre a sa dorință, viind la Monastirea Secului, și supuindu-să supt jugul prea fericitei ascultări, în anul 1841 s-au îmbrăcat în chipul monahicesc și mai înainte au fost de ascultare pre la moșii iar acum era la hambarul cel mare⁷³. 59
55. Gherasim, monah, Velciu, carele în anul 1805 s-au născut în Moldaviia, la Târgul Botoșani, și din Sfântul Botez au fost numit Gheorghie, iară în anul 1842, dupre a sa dorință, viind la Monastirea Secului, și supuindu-să supt jugul prea fericitei ascultări, în anul 1847 s-au îmbrăcat în chipul monahicesc și au fost de ascultare mai înainte pre la moșii iară acum era chelar la curechi în Monastirea Secului⁷⁴. 54

⁶⁸ *Ibidem*, f. 113v-114, nr. 182.

⁶⁹ *Ibidem*, f. 114v, nr. 188.

⁷⁰ *Ibidem*, f. 114v, nr. 189.

⁷¹ *Ibidem*, f. 114v-115, nr. 190.

⁷² *Ibidem*, f. 116v, nr. 201.

⁷³ *Ibidem*, f. 118, nr. 211.

⁷⁴ *Ibidem*, f. 118, nr. 212.

56. Gherasim, monah, Bănescu, carele în anul 1820 s-au născut în Moldaviia, în 29
satul Cracău, și din Sfântul Botez au fost numit Gheorghie, iară în anul 1853,
dupre a sa dorință, viind la Monastirea Secului și supuindu-să supt jugul
dumnezeștii ascultări, în anul 1856 s-au îmbrăcat în chipul monahicesc și era
pre la ascultările obștești.
57. Gherasim, monah, carele în anul 1825 s-au născut în Moldaviia, la satul 34
Topolița, și din Sfântul Botez au fost numit Gheorghie, iară în anul 1850,
dupre a sa dorință, viind la Monastirea Neamțului, și supuindu-să supt jugul
prea fericitei ascultări, în anul 1851 s-au îmbrăcat în chipul monahicesc de
prea cuviosul părintele nostru arhimandritul și starețul Neonil, și era acum de
ascultare cântăreț de limba moldovenească în Monastirea Secului⁷⁵.
58. Ghervasie, monah, Popovici, carele în anul 1820 s-au născut în Târgul 39
Neamțului, și din Sfântul Botez au fost numit Gavriil, iară în anul 1833 viind
la Monastirea Secului, și supuindu-să supt jugul prea fericitei ascultări, în
anul 1839 s-au îmbrăcat în chipul monahicesc de prea cuviosul părintele
nostru arhimandritul și starețul Neonil, și era acum de ascultare la croitoria
cea mare a Monastirii Neamțului⁷⁶.
59. Ghervasie, monah, Midorea, carele în anul 1808 s-au născut în Bessarabiia, 51
la satul Pereseacena, și din Sfântul Botez au fost numit Gheorghie, iară în
anul 1837, dupre a sa dorință, viind la Monastirea Secului, și supuindu-să supt
jugul prea fericitei ascultări, în anul 1839 s-au îmbrăcat în chipul monahicesc
și au fost de ascultare pre la moșiile a acestor monastiri iară acum să afla
arhondariu Monastirii Secului⁷⁷.
60. Ghervasie, monah, Băscul, carele în anul 1807 s-au născut în Transilvania, și 52
din Sfântul Botez au fost numit Gheorghie, iară în anul 1856, dupre a sa
dorință, viind la Monastirea Secului, și supuindu-să supt jugul prea fericitei
ascultări, în anul 1858 s-au îmbrăcat în chipul monahicesc și era acum pre la
ascultările obștești⁷⁸.
61. Ghelasie, monah, carele în anul 1820 s-au născut în Moldaviia, în satul 39
Țebucanii, și din Sfântul Botez au fost numit Gavriil, iară în anul 1836, dupre
a sa dorință, viind la Monastirea Secului, și supuindu-să supt jugul prea
fericitei ascultări, în anul 1839 s-au îmbrăcat în chipul monahicesc și de
ascultare au fost cântăreț în Monastirea Secului, și la bolnița bătrânilor în
Monastirea Neamțului și acum era la Schitul Vovideniei⁷⁹.
62. Ghenadie, monah, carele în anul 1830 s-au născut în Moldaviia, la satul 29
Hangul, și din Sfântul Botez au fost numit Gavriil, iară în anul 1844, dupre a
sa dorință, viind la Monastirea Secului, și supuindu-să supt jugul prea fericitei

⁷⁵ *Ibidem*, f. 118v, nr. 215.

⁷⁶ *Ibidem*, f. 120, nr. 229.

⁷⁷ *Ibidem*, f. 120-120v, nr. 231.

⁷⁸ *Ibidem*, f. 120v, nr. 232.

⁷⁹ *Ibidem*, f. 121v, nr. 240.

- ascultări, în anul 1851 s-au îmbrăcat în chipul monahicesc și au fost de ascultare la arhondaric și pre aiurea iară acum era paraecclisiarh⁸⁰.
63. Ghenadie, monah, stolerul, carele în anul 1824 s-au născut în Moldaviia, la satul Petricanii al Monastirii Secului, și din Sfântul Botez au fost numit Gheorghie, iară în anul 1850, dupre a sa dorință, viind la Monastirea Secului, și supuindu-să supt jugul prea fericitei ascultări, în anul 1852 s-au îmbrăcat în chipul monahicesc și era în ascultarea stoleriei la odaia cea mare a monastirii⁸¹. 35
64. Ghenadie shimonah, carele în anii 1800 s-au născut și ajungând în vârsta cuviincioasă, și căsătorindu-să, după moartea soției sale au mers la Monastirea Pângărați și supuindu-să supt jugul prea fericitei ascultări s-au îmbrăcat în chipul monahicesc. Apoi, în anii 1848, viind la Monastirea Secului și dupre a sa rugăminte priimit fiind s-au îmbrăcat în Sfânta și marea shimă, și era acum prn ascultările obștești⁸². 59
65. Gherontie, duhovnic, carele în anul 1808 s-au născut în Moldaviia, la satul Poiana Prisecii, și din Sfântul Botez au fost numit Gheorghie, iară în anul 1828 viind la Monastirea Neamțului, dupre a sa dorință, și supuindu-să supt jugul prea fericitei ascultări, în anul 1832 s-au îmbrăcat în chipul monahicesc de prea cuviosul părintele nostru arhimandritul și starețul Dometian, și în anul 1838 s-au hirotonit ierodiacon iară în anul 1840 s-au hirotonit preot. El de ascultare au fost la pitărie și bucătar la stăreție iară acum să afla la Schitul Sihla al Monastirii Secului⁸³. 51
66. Gherontie, duhovnic, carele în anul 1808 s-au născut în Bessarabiia, și din Sfântul Botez au fost numit Gheorghie, iară în anul 1834, dupre a sa dorință, viind la Monastirea Neamțului, și supuindu-să supt jugul prea fericitei ascultări, în anul 1836 s-au îmbrăcat în chipul monahicesc de prea cuviosul părintele nostru arhimandritul și starețul Mardarie. Și în anul 1852 s-au hirotonit ierodiacon, și preot în Monastirea Secului, și s-au hirotesit și duhovnic de mitropolitul Sofronie. El au fost de ascultare la legătoria de cărți și la prescurărie, și odagiu al Monastirii Secului, și paraecclisiarh, și știa și a face linguri foarte bune⁸⁴. 51
67. Gherman, monah, Berenghe, carele la 1837 s-au născut în Moldaviia, la satul Cârjoaia, și din Sfântul Botez au fost numit Gavriil, iară în anul 1854, dupre a sa dorință, viind la Monastirea Secului, și supuindu-să supt jugul prea fericitei ascultări, în anul 1858 s-au îmbrăcat în chipul monahicesc și era acum prin ascultările obștești⁸⁵. 22
68. Gherman, monah, Băltag, carele în anul 1803 s-au născut în Moldaviia, la satul Orăștii, și din Sfântul Botez au fost numit Gavriil, iară în anul 1837, 56

⁸⁰ *Ibidem*, f. 123, nr. 254.

⁸¹ *Ibidem*, f. 123-123v, nr. 255.

⁸² *Ibidem*, f. 123v, nr. 257.

⁸³ *Ibidem*, f. 124, nr. 263.

⁸⁴ *Ibidem*, f. 124v, nr. 264.

⁸⁵ *Ibidem*, f. 127, nr. 286.

- dupre a sa dorință, viind la Monastirea Secului și supuindu-să supt jugul prea fericitei ascultări, în anul 1840 s-au îmbrăcat în chipul monahicesc și era acum prin ascultările obștești⁸⁶.
69. Gherman, monah, Popovici, carele în anul 1818 s-au născut în Moldaviia, în satul Nemțișorul, și din Sfântul Botez au fost numit Grigorie, iară în anul 1836, dupre a sa dorință, mergând la Monastirea Secului și supuindu-să supt jugul prea fericitei ascultări, în anul 1844 s-au îmbrăcat în chipul monahicesc și au fost de ascultare la Schitul Vovideniei, și la Schitul Sihla, și paraecclisiarh Monastirii Secului și pre la altele ascultări⁸⁷. 41
70. Gheorghie, monah, carele în anii 1830 s-au născut în Bessarabiia, iară în anul 1857, dupre a sa dorință, viind la Monastirea Secului și supuindu-să supt jugul prea fericitei ascultări, în anul 1858 s-au îmbrăcat în chipul monahicesc și era de ascultare acum prescurar Monastirii Secului⁸⁸. 28
71. Ghedeon, monah, carele în anul 1830 s-au născut în Moldaviia, la satul Magaziia, și din Sfântul Botez au fost numit Grigorie, iară în anul 1841 viind la Monastirea Secului și supuindu-să supt jugul prea fericitei ascultări, în anul 1846 s-au îmbrăcat în chipul monahicesc, aflându-să de ascultare ucenic duhovnicului Chiriac carele au fost igumen Monastirii Secului⁸⁹. 29
72. Ghedeon, monah, Burlancea, carele în anii 1800 s-au născut și crescând în vârsta cuviincioasă, și dupre a sa dorință, viind la Monastirea Neamțului și supuindu-să supt jugul prea fericitei ascultări s-au îmbrăcat în chipul monahicesc și acum să afla cântăreț Sihăstriei Monastirii Secului⁹⁰. 59
73. Gurie, monah, Popovici, carele în anul 1820 s-au născut în Moldaviia, și din Sfântul Botez au fost numit Gheorghie, iară în anul 1843, dupre a sa dorință, viind la monastirea Secului și supuindu-să supt jugul prea fericitei ascultări, în anii 1846 s-au îmbrăcat în chipul monahicesc și era acum de ascultare pre la moșiile acestor monastiri⁹¹. 39
74. Grigorie, monah, carele în anul 1834 s-au născut în Moldaviia, la Cotuna Horodiștea, și din Sfântul Botez au fost numit Gheorghie, iară în anul 1852, dupre a sa dorință, viind la Monastirea Secului și supuindu-să supt jugul prea fericitei ascultări, în anul 1856 s-au îmbrăcat în chipul monahicesc și era acum prin ascultările obștești⁹². 25
75. Grigorie, monah, Vidrașc, carele în anul 1804 s-au născut în Moldaviia, la Târgul Fălciului, și din Sfântul Botez au fost numit Gheorghie, iară în anul 1834, dupre a sa dorință, viind la Monastirea Neamțului, și supuindu-să supt jugul prea fericitei ascultări, în anul 1837 s-au îmbrăcat în chipul monahicesc de prea cuviosul părintele nostru arhimandritul și starețul Mardarie în Monastirea Secului, și au fost de ascultare pre la moșiile acestor monastiri, și 55

⁸⁶ *Ibidem*, f. 127v, nr. 288.

⁸⁷ *Ibidem*, f. 127v, nr. 289.

⁸⁸ *Ibidem*, f. 129, nr. 304.

⁸⁹ *Ibidem*, f. 129v, nr. 307.

⁹⁰ *Ibidem*, f. 130, nr. 310.

⁹¹ *Ibidem*, f. 132, nr. 327.

⁹² *Ibidem*, f. 132v, nr. 331.

- iconom Mitropoliei Moldaviei, și igumen Schitului Rumcu iară acum era în bolnița cea mare⁹³.
76. Grigorie, monah, carele în anul 1827 s-au născut în Moldaviia, la satul Ghigoești, și din Sfântul Botez au fost numit Gheorghie, iară în anul 1854, după a sa dorință, viind la Monastirea Secului și supuindu-să supt jugul prea fericitei ascultări, în anul 1855 s-au îmbrăcat în chipul monahicesc și era acum prin ascultările obștești⁹⁴. 32
77. Glicherie ierodiacon, carele în anii 1825 s-au născut în Moldaviia, la satul Brăteștii Roznovanului, și din Sfântul Botez au fost numit Gheorghie, iară în anul 1842 viind la Monastirea Secului și supuindu-să supt jugul prea fericitei ascultări, în anul 1843 s-au îmbrăcat în chipul monahicesc, și au fost de ascultare la prescurărie, și cetăț la strana cea de limba moldovenească, apoi fugind din monastire s-au hirotonit ierodiacon la Episcopia Romanului⁹⁵.
78. Glicherie, ierodiacon, carele în anul 1830 s-au născut, și din Sfântul Botez au fost numit Gheorghie, iară în anul 1848, după a sa dorință, viind la Monastirea Secului și supuindu-să supt jugul prea fericitei ascultări, în anul 1850 s-au îmbrăcat în chipul monahicesc, apoi eșind din Monastirea Secului s-au hirotonit ierodiacon la Monastirea Slatina, însă acum era, iarăși, în Monastirea Secului cetăț la strana cea de limba moldovenească⁹⁶. 29
79. Damian, ierodiacon, Popovici, carele în anul 1834 s-au născut în Moldaviia, la satul Negrești, și din Sfântul Botez au fost numit Dimitrie, iară în anul 1853, după a sa dorință, viind la Monastirea Secului și supuindu-să supt jugul prea fericitei ascultări, în anul 1856 s-au îmbrăcat în chipul monahicesc și în anul 1857 s-au hirotonit ierodiacon de prea sfințitul Chesarie, episcopul Romanului⁹⁷. 25
80. Damaschin, monah, carele în anul 1821 s-au născut în Moldaviia, la satul Pipirigul a Monastirii Neamțului, și din Sfântul Botez au fost numit Dimitrie, iară în anul 1850, după a sa dorință, viind la Monastirea Secului și supuindu-să supt jugul prea fericitei ascultări, în anul 1851 s-au îmbrăcat în chipul monahicesc și era acum prin ascultările obștești⁹⁸. 38
81. Daniil, monah, Buga, carele în anul 1819 s-au născut în Moldaviia, la Țifești, și din Sfântul Botez au fost numit Dimitrie, iară în anul 1851, după a sa dorință, viind la Monastirea Secului și supuindu-să supt jugul prea fericitei ascultări, în anul 1857 s-au îmbrăcat în chipul monahicesc și era acum prin ascultările obștești⁹⁹. 40
82. Dalmat, monah, carele în anul 1817 s-au născut în Bessarabiia, și din Sfântul Botez au fost numit Dimitrie, iară în anul 1830, după a sa dorință, viind la Monastirea Neamțului și supuindu-să supt jugul prea fericitei ascultări, în 42

⁹³ *Ibidem*, f. 133, nr. 334.

⁹⁴ *Ibidem*, f. 133, nr. 335.

⁹⁵ *Ibidem*, f. 134-134v, nr. 344.

⁹⁶ *Ibidem*, f. 134v, nr. 345.

⁹⁷ *Ibidem*, f. 135v-136, nr. 356.

⁹⁸ *Ibidem*, f. 136-136v, nr. 360.

⁹⁹ *Ibidem*, f. 138v, nr. 377.

- anul 1834 s-au îmbrăcat în chipul monahicesc, și au fost multă vreme ucenic la duhovnicul Spiridon și la alții, iară acum să afla la ecclisierhie în Monastirea Secului¹⁰⁰.
83. Dorotei, duhovnic, carele în anul 1797 s-au născut în Siliștea Transilvaniei, și din Sfântul Botez au fost numit Dimitrie, iară în anul 1817, dupre a sa dorință, viind la Monastirea Secului și supuindu-să supt jugul prea fericitei ascultări, în anul 1819 s-au îmbrăcat în chipul monahicesc și după aceasta s-au hirotonit ierodiacon și preot, și s-au hirotesit duhovnic. El au fost ucenic igumenului Mănăstirii Secu, Venedict, și ecclisiarh mare, și igumen Monastirii Secului¹⁰¹. 68
84. Dorotei, monah, carele în anul 1837 s-au născut în Moldaviia, la Târgul Piatra, și din Sfântul Botez au fost numit Dimitrie, iară în anul 1855, dupre a sa dorință, viind la Monastirea Neamțului și supuindu-să supt jugul prea fericitei ascultări, în anul 1857 s-au îmbrăcat în chipul monahicesc, și era de ascultare ucenic pre la bătrâni¹⁰². 22
85. Dometian, ieromonah, Porfiriu, carele în anul 1830 s-au născut în Moldaviia, la satul Todirești, și din Sfântul Botez au fost numit Dimitrie, iară în anul 1842, viind împreună cu tatăl său, Porfirie, la Monastirea Secului și supuindu-să supt jugul prea fericitei ascultări, în anul 1847 s-au îmbrăcat în chipul monahicesc, și în 1857 s-au hirotonit ierodiacon și preot de prea sfințitul Chesarie, episcopul Romanului. El au fost de ascultare ucenic duhovnicului Neofit, tipicarul Monastirii Secului, și iconomului Ieremia în Monastirea Neamțului, și la arhondaricul cel mare și paraecclisiarh soborniceștii biserici a Monastirii Neamțului¹⁰³. 29
86. Dometian, monah, Alexandrescul, carele în anul 1827 s-au născut în Moldaviia, iară în anii 1855, dupre a sa dorință, viind la Monastirea Secului și supuindu-să supt jugul prea fericitei ascultări, în anul 1858 s-au îmbrăcat în chipul monahicesc, și era acum de ascultare la chelăria împărțirii vinului¹⁰⁴. 32
87. Dositei, shimonah, carele în anul 1776 s-au născut în Bessarabiia, și din Sfântul Botez au fost numit Dimitrie, iară în anul 1806, dupre a sa dorință, viind la Monastirea Secului și supuindu-să supt jugul prea fericitei ascultări, în anul 1808 s-au îmbrăcat în chipul monahicesc, și mai întru toată vremea viețuirii sale în monastire au fost de ascultare la prescurărie¹⁰⁵. 95
88. Dositei, shimonah, Daju, carele în anul 1790 s-au născut în Moldaviia, la satul Humulești, și din Sfântul Botez au fost numit Dionisie, iară în anul 1840, dupre a sa dorință, viind la Monastirea Neamțului și supuindu-să supt jugul prea fericitei ascultări, în anul 1845 s-au îmbrăcat în chipul monahicesc, și au 69

¹⁰⁰ *Ibidem*, f. 138v, nr. 378.

¹⁰¹ *Ibidem*, f. 139, nr. 381.

¹⁰² *Ibidem*, f. 139v, nr. 386.

¹⁰³ *Ibidem*, f. 140, nr. 387.

¹⁰⁴ *Ibidem*, f. 140v, nr. 393.

¹⁰⁵ *Ibidem*, f. 141, nr. 396

- fost de ascultare la hergheliile a acestor monastiri, iară acum să afla la oile Monastirii Secului¹⁰⁶.
89. Dositei, monah, carele în anul 1792 s-au născut în Moldaviia, la satul Boroaia, și din Sfântul Botez au fost numit Dimitrie, iară în anul 1852, după a sa dorință, viind la Monastirea Secului și supuindu-să supt jugul prea fericitei ascultări, în anul 1855 s-au îmbrăcat în chipul monahicesc, și era acum prin ascultările obștești¹⁰⁷. 67
90. Dimitrie, duhovnic, carele în anul 1794 s-au născut în Moldaviia, la satul Oancea, și din Sfântul Botez au fost numit Dima, iară în anul 1818, după a sa dorință, viind la Monastirea Neamțului și supuindu-să supt jugul prea fericitei ascultări, în anul 1820 s-au îmbrăcat în chipul monahicesc de prea cuviosul părintele nostru arhimandritul și starețul Ilarie, și după aceasta eșind din soborul nostru s-au hirotonit pre aiurea ierodiacon și preot și, apoi, iarăși viind au fost pus igumen Monastirii Secului¹⁰⁸. 65
91. Dimitrie, ierodiacon, carele în anul 1787 s-au născut în Moldaviia, și ajungând în vârsta cuviincioasă, căsătorindu-să, s-au hirotonit ierodiacon, apoi după moartea soției sale, în anul 1852, viind la Monastirea Secului și supuindu-să supt jugul prea fericitei ascultări, în anul 1853 s-au îmbrăcat în chipul monahicesc, și era acum prin ascultările obștești¹⁰⁹. 72
92. Dionisie, arhimandrit, Romano, carele în anii 1800 s-au născut în aproape de Brașov, la satul Siliște, și din Sfântul Botez au fost numit Dimitrie, iară în anii 1823 viind la Monastirea Neamțului și supuindu-să supt jugul prea fericitei ascultări, în anii 1830 s-au îmbrăcat în chipul monahicesc de prea cuviosul părintele nostru arhimandritul și starețul Dometian. Și au fost de ascultare la fabrica de potcapece și la Sihla, la moșul său, duhovnicul Ruvim, și paraecclisiarh soborniceștii biserici a Monastirii Neamțului. Apoi eșind pe taină din monastire și umblând prin mai multe locuri, și învățând mai multe limbi și științi înalte, s-au hirotonit ierodiacon, și preot și s-au hirotesit și arhimandrit. Și au fost profesor, și rector prin Valahia, și igumen la Monastirea Sadova, după aceea prin anul 1855 s-au pus stareț acestor Sfinte Monastiri Neamțul și Secul de către prințul Moldaviei, Grigorie Ghica. Însă fiindcă numitul arhimandrit nu ș-au părăsit obicinuințele mirenești cu care să încurcasă pre unde au umblat prin lume, pentru aceea, în anul 1856, au fost depărtat din înalta numire de stareț¹¹⁰. 59
93. Dionisie, monah, carele în anul 1814 s-au născut în Moldaviia, la satul Drăgușeni, și din Sfântul Botez au fost numit Dimitrie, iară în anul 1833, după a sa dorință, viind la Monastirea Secului și supuindu-să supt jugul prea fericitei ascultări, în anul 1834 s-au îmbrăcat în chipul monahicesc, și au fost 45

¹⁰⁶ *Ibidem*, f. 141, nr. 397.

¹⁰⁷ *Ibidem*, f. 141v, nr. 400.

¹⁰⁸ *Ibidem*, f. 142, nr. 405.

¹⁰⁹ *Ibidem*, f. 142-142v, nr. 406.

¹¹⁰ *Ibidem*, f. 142v-143, nr. 410.

- de ascultare la vărăria Monastirii Secului și pre aiurea iară acum era la trapeza cea mare a obștii¹¹¹.
94. Dionisie, monah, carele în anul 1818 s-au născut în Moldaviia, la satul Blebea, și din Sfântul Botez au fost numit Dimitrie, iară în anul 1852, după a sa dorință, viind la Monastirea Secului și supuindu-să supt jugul prea fericitei ascultări, în anul 1855 s-au îmbrăcat în chipul monahicesc, și era acum prin ascultările obștești¹¹². 41
95. Epifanie, duhovnic, Harșa, carele în anul 1811 s-au născut în Moldaviia, la satul Timișești, și din Sfântul Botez au fost numit Eutimie, iară în anul 1832, după a sa dorință, viind la Monastirea Neamțului și supuindu-să supt jugul prea fericitei ascultări, în anul 1834 s-au îmbrăcat în chipul monahicesc, și în anul 1838 s-au hirotonit ierodiacon, și preot. El au fost de ascultare ucenic pre la bătrâni, și paraecclisiarh bisericii Sântului Ioan Bogoslov, și după ce s-au hirotonit au fost nacialnic Schitului Sihla, și ecclesiarh mare Monastirii Secului și duhovnic seminaristilor în Monastirea Neamțului¹¹³. 48
96. Eleuterie, ieromonah, carele în anii 1810 s-au născut în Moldaviia, iară în anul 1836, după a sa dorință, mergând la Schitul Horaița și supuindu-să supt jugul prea fericitei ascultări s-au îmbrăcat în chipul monahicesc, și s-au hirotonit ierodiacon, apoi viind la Monastirea Secului, și după a sa rugămintă, fiind priimit în soborul nostru, în anul 1840, s-au hirotonit preot. Și au fost de ascultare ucenic la igumenia Monastirii Secului, și cămăraș și ecclesiarh mare¹¹⁴. 49
97. Eleuterie, monah, Vâjiilă, carele în anul 1822 s-au născut în Bessarabiia, și din Sfântul Botez au fost numit Eutimie, iară în anul 1851, după a sa dorință, viind la Monastirea Secului și supuindu-să supt jugul prea fericitei ascultări, în anul 1853 s-au îmbrăcat în chipul monahicesc, și au fost ucenic la duhovnicul Dorotei și paraecclisiarh¹¹⁵. 37
98. Efrem, monah, Sânteanul, carele în anul 1836 s-au născut în Moldaviia, la satul Târpești, și din Sfântul Botez au fost numit Ioann, iară în anul 1850, după a sa dorință, viind la Monastirea Secului și supuindu-să supt jugul prea fericitei ascultări, în anul 1855 s-au îmbrăcat în chipul monahicesc, și au fost de ascultare ucenic la bătrânul Callinic tipicarul și paraecclisiarh¹¹⁶. 23
99. Zosima, monah, Iancov, carele în anul 1796 s-au născut, și ajungând la vârsta cuviincioasă, și după a sa dorință, mergând la Schitul Lipova al Monastirii Secului și supuindu-să supt jugul prea fericitei ascultări s-au îmbrăcat în chipul monahicesc acolo, iară acum să află la Sihăstria Monastirii Secului paraecclisiarh¹¹⁷. 63

¹¹¹ *Ibidem*, f. 144, nr. 416.

¹¹² *Ibidem*, f. 144, nr. 417.

¹¹³ *Ibidem*, f. 145, nr. 426.

¹¹⁴ *Ibidem*, f. 146v, nr. 437.

¹¹⁵ *Ibidem*, f. 147, nr. 439.

¹¹⁶ *Ibidem*, f. 147v, nr. 444.

¹¹⁷ *Ibidem*, f. 147v, nr. 446.

100. Iosaf, duhovnic, Apostol, carele în anul 1802 s-au născut în Moldavia, la Tîrgul Botoșanii, și din Sfântul Botez au fost numit Ioann, iară în anul 1827, după a sa dorință, viind la Monastirea Neamțului și supuindu-să supt jugul prea fericitei ascultări, în anul 1829 s-au îmbrăcat în chipul monahicesc de prea cuviosul părintele nostru arhimandritul și starețul Dometian, și în anii 1845 s-au hirotonit ierodiacon și preot. El au fost de ascultare la camara cea mare a acestor monastiri, la prescurăria cea mare, la schiturile Sihăstria Secului și Vovidenia, și la Cotnariu, și igumen Monastirii Secului și altele¹¹⁸.
101. Iosaf, ierei monah, Tighinianul, carele în anul 1784 s-au născut în Bessarabiia, și din Sfântul Botez au fost numit Ioann. Apoi crescând în vârsta cuviincioasă, și căsătorindu-să, și hirotonindu-să, în capitalia Iașii, ierodoacon și preot, și născând fii și fete, după moartea soției sale, în anul 1841, au venit la Monastirea Secului și supuindu-să supt jugul prea fericitei ascultări, în anul 1842, s-au îmbrăcat în chipul monahicesc, și era acum de ascultare la cetirea pomealnicelor în vremea proscomidiei¹¹⁹. 75
102. Ioann, duhovnic, Simeonescul, carele în anul 1807 s-au născut în Sapiia Ardialului, și din Sfântul Botez au fost numit Ilie, iară în anul 1824, după a sa dorință, viind la Monastirea Neamțului și supuindu-să supt jugul prea fericitei ascultări, în anul 1829 s-au îmbrăcat în chipul monahicesc de prea cuviosul părintele nostru arhimandritul și starețul Dometian, și în anul 1838 s-au hirotonit ierodiacon iară în anul 1840 s-au hirotonit preot. El au fost de ascultare ucenic duhovnicului Filipp, paraecclisiarh la bolnița cea mare și nacialnic Schitului Sihăstria a Monastirii Secului¹²⁰. 52
103. Ioann, shimonah, Hagi, carele în anul 1780 s-au născut în Malorossia, iară în anul 1800, după a sa dorință, viind la Monastirea Neamțului și supuindu-să supt jugul prea fericitei ascultări, în anul 1802 s-au îmbrăcat în chipul monahicesc de moșul său, prea cuviosul părintele nostru arhimandritul și starețul Dorotei, și au fost de ascultare ucenic pre la bătrâni și nacialnic în bolnița Monastirii Secului¹²¹. 79
104. Iosif, arhieru, episcop Evhaitei, carele în anul 1790 s-au născut în Moldavia, și ajungând la vârsta cuviincoasă, și după a sa dorință, viind la Monastirea Neamțului și supuindu-să supt jugul prea fericitei ascultări s-au îmbrăcat în chipul monahicesc de prea cuviosul părintele nostru arhimandritul și starețul Dometian, și s-au hirotonit și ierodiacon. Apoi în anii 1851 s-au hirotonit episcop cu titlu Evhaitei și s-au rânduie și igumen Monastirii Râșca, iar acum să afla în Monastirea Secului, mutat cu totul, fiindcă să cam bolnăvisă la minte¹²². 69
105. Iosif, ieromonah, carele în anul 1814 s-au născut în Moldavia, la satul Grumăzăștii, și din Sfântul Botez au fost numit Ioann, iară în anul 1832, după 45

¹¹⁸ *Ibidem*, f. 148v, nr. 453.

¹¹⁹ *Ibidem*, f. 149, nr. 454.

¹²⁰ *Ibidem*, f. 150v, nr. 467.

¹²¹ *Ibidem*, f. 151, nr. 469.

¹²² *Ibidem*, f. 151, nr. 470.

- a sa dorință, viind la Monastirea Secului și supuindu-să supt jugul prea fericitei ascultări, în anul 1834 s-au îmbrăcat în chipul monahicesc, și în anii 1838 s-au hirotonit ierodiacon, iară în anul 1850 s-au hirotonit preot. Și au fost de ascultare ucenic pre la bătrâni, și paraecclisiarh Monastirii Secului, și în Schitul Sihăstria, și apoi iarăși în Monastirea Secului ecclisiarh mare¹²³.
106. Iosif, ieromonah, carele în anul 1809 s-au născut în Moldaviia, iară în anii 1830, dupre a sa dorință, viind la Monastirea Secului și supuindu-să supt jugul prea fericitei ascultări, în anii 1832 s-au îmbrăcat în chipul monahicesc. Și au fost de ascultare ucenic pre la bătrâni și paraecclisiarh Monastirii Secului, apoi mergând la Sfântul Munte Athon s-au hirotonit acolo ierodiacon și preot¹²⁴. 50
107. Iosif, monah, carele în anii 1739 s-au născut în Moldaviia, și din Sfântul Botez au fost numit Ioann, iară în anii 1856, dupre a sa dorință, mergând la Schitul Sihăstria a Monastirii Secului și supuindu-să supt jugul prea fericitei ascultări, în anul 1859 s-au îmbrăcat în chipul monahicesc în Monastirea Neamțului de prea cuviosul părintele nostru arhimandritul și starețul Gherasim, și acum să afla de ascultare la canțaleria cea mare a acestor monastiri¹²⁵. 20
108. Ieremia, monah, Boldescu, carele în anul 1813 s-au născut în Bessarabiia, și din Sfântul Botez au fost numit Iacov, iară în anii 1853, dupre a sa dorință, viind la Monastirea Secului și supuindu-să supt jugul prea fericitei ascultări, în anii 1855 s-au îmbrăcat în chipul monahicesc, și era acum prin ascultările obștești¹²⁶. 46
109. Ippolit, ierodiacon, Voronin, carele în anul 1832 s-au născut în gubernia Cameneț Podolschi, și din Sfântul Botez au fost numit Ioann, iară în anii 1849, dupre a sa dorință, mergând în Moldaviia s-au îmbrăcat în chipul monahicesc la Monastirea Vorona, și în anul 1850 viind la Monastirea Secului, și dupre a sa rugămintă fiind priimit, era de ascultare cântăreț și ceteț la strana cea de limba slavenească, apoi în anul 1857 s-au hirotonit ierodiacon¹²⁷. 27
110. Ioachim, monah, Șotrod, carele în anul 1785 s-au născut în Moldaviia, la satul Epurenii, și din Sfântul Botez au fost numit Ignatie, iară în anul 1831, dupre a sa dorință, viind la Monastirea Secului și supuindu-să supt jugul prea fericitei ascultări, în anul 1837 s-au îmbrăcat în chipul monahicesc, și acum să afla prin ascultările obștești¹²⁸. 74
111. Ioachim, monah, Cucu, carele în anul 1797 s-au născut în Transilvania, și din Sfântul Botez au fost numit Ioann, iară în anul 1851, dupre a sa dorință, viind la Monastirea Secului și supuindu-să supt jugul prea fericitei ascultări, în anul 1855 s-au îmbrăcat în chipul monahicesc, și să afla acum prin ascultările obștești¹²⁹. 62

¹²³ *Ibidem*, f. 151v, nr. 472.

¹²⁴ *Ibidem*, f. 151, nr. 473.

¹²⁵ *Ibidem*, f. 152v, nr. 481.

¹²⁶ *Ibidem*, f. 153v, nr. 486.

¹²⁷ *Ibidem*, f. 153v, nr. 488.

¹²⁸ *Ibidem*, f. 154v, nr. 495.

¹²⁹ *Ibidem*, f. 155v, nr. 501.

112. Iezechiil, ierodiacon, Vavila, carele în anul 1832 s-au născut în Moldaviia, la 27
Târgul Buhuș, și din Sfântul Botez au fost numit Ioann, iară în anul 1849,
dupre a sa dorință, viind la Monastirea Secului și supuindu-să supt jugul prea
fericitei ascultări au fost la prescurărie și ucenic duhovnicului Andronic.
După aceia în anul 1852 mergând la Schitul Rarăul s-au îmbrăcat acolo în
chipul monahicesc, și la mitocul monastirii noastre ce este la viile de la
Cotnari s-au hirotonit ierodiacon, iar acum să află în Schitul Pocrovului de
ascultare¹³⁰.
113. Iezechiil, monah, Cârnu, carele în anul 1833 s-au născut în Moldaviia, la satul 26
Hilioara, și din Sfântul Botez au fost numit Ioann, iară în anul 1850, dupre a
sa dorință, viind la Monastirea Secului și supuindu-să supt jugul prea fericitei
ascultări, în anul 1855 s-au îmbrăcat în chipul monahicesc, și au fost de
ascultare pre la mitoacele moșiiilor și odagiu Monastirii Secului¹³¹.
114. Ioil, monah, Hădrămon, carele în anul 1806 s-au născut în Bessarabiia, și din 53
Sfântul Botez au fost numit Ioann, iară în anul 1834, dupre a sa dorință, viind
la Monastirea Neamțului și supuindu-să supt jugul prea fericitei ascultări, în
anul 1839 s-au îmbrăcat în chipul monahicesc de prea cuviosul părintele
nostru arhimandritul și starețul Neonil. Și au fost de ascultare pre la moșii iară
acum era nacialnic la oile Sfintei Monastiri Secului¹³².
115. Iason, monah, stoleru, carele în anii 1825 s-au născut în Galițiia, și din Sfântul 34
Botez au fost numit Ioann, iară în anii 1838, dupre a sa dorință, viind la
Monastirea Secului și supuindu-să supt jugul prea fericitei ascultări s-au
îmbrăcat în chipul monahicesc, și au fost numai în ascultarea stoleriei, însă
câte odată ajuta la strana cea de limba slavenească și el cu cetirea¹³³.
116. Ioannichie, monah, Popovici, carele în anul 1827 s-au născut în Moldaviia, la 32
satul Gura Băii, și din Sfântul Botez au fost numit Ioann, iară în anul 1845,
dupre a sa dorință, viind la Monastirea Secului și supuindu-să supt jugul prea
fericitei ascultări, în anul 1848 s-au îmbrăcat în chipul monahicesc, și au fost
de ascultare la prescurărie iară acum era prin altele ascultări obștești¹³⁴.
117. Ioannichie, monah, carele în anul 1835 s-au născut în Moldaviia, la satul 24
Lespezii, și din Sfântul Botez au fost numit Ioann, iară în anul 1852, dupre a
sa dorință, viind la Monastirea Secului și supuindu-să supt jugul prea fericitei
ascultări, în anul 1855 s-au îmbrăcat în chipul monahicesc, și era acum de
ascultare ucenic duhovnicului Augustin Bragă¹³⁵.
118. Ioanichie, monah, Bobeică, carele în anii 1800 s-au născut în Moldaviia, și 59
din Sfântul Botez au fost numit Ioann, iară în anul 1853, dupre a sa dorință,
viind la Monastirea Secului și supuindu-să supt jugul prea fericitei ascultări,
în anul 1855 s-au îmbrăcat în chipul monahicesc, și acum să afla de ascultare

¹³⁰ *Ibidem*, f. 155v, nr. 502

¹³¹ *Ibidem*, f. 156, nr. 505.

¹³² *Ibidem*, f. 157v, nr. 517.

¹³³ *Ibidem*, f. 158, nr. 522.

¹³⁴ *Ibidem*, f. 158v, nr. 525.

¹³⁵ *Ibidem*, f. 158v, nr. 526.

îngrijitoriu la mitocul ce îl au aceste monastiri în capitalia Iașii, chiar peste drum, în fața biserici ce să chiamă Vulpe¹³⁶.

119. Ioanatan, monah, carele în anul 1810 s-au născut în Moldaviia, la satul Pipirigul, și din Sfântul Botez au fost numit Ioann, iară în anul 1852, după a sa dorință, viind la Monastirea Secului și supuindu-să supt jugul prea fericitei ascultări, în anul 1857 s-au îmbrăcat în chipul monahicesc, și să află acum prin ascultările obștești¹³⁷. 49
120. Ierotei, monah, carele în anul 1830 s-au născut în Moldaviia, la satul Almașu, și din Sfântul Botez au fost numit Ioann, iară în anul 1842, după a sa dorință, viind la Monastirea Secului și supuindu-să supt jugul prea fericitei ascultări, în anul 1845 s-au îmbrăcat în chipul monahicesc, și au fost de ascultare ucenic pre la bătrâni și paraecclisiarh a soborniceștii biserici a Monastirii Neamțului¹³⁸. 29
121. Ierotei, monah, carele în anul 1832 s-au născut, și din Sfântul Botez au fost numit Ioann, iară în anul 1852, după a sa dorință, viind la Monastirea Secului și supuindu-să supt jugul prea fericitei ascultări, în anul 1853 s-au îmbrăcat în chipul monahicesc, și au fost de ascultare ucenic duhovnicului Antim și pre aiurea¹³⁹. 27
122. Iov, monah, Ciohodariu, carele în anul 1824 s-au născut în Moldaviia, la satul Ștefăneștii, și din Sfântul Botez au fost numit Ioann, iară în anul 1844, după a sa dorință, viind la Monastirea Secului și supuindu-să supt jugul prea fericitei ascultări, în anul 1850 s-au îmbrăcat în chipul monahicesc, și au fost de ascultare ucenic pre la bătrâni și cântăreț la strana de limba moldovenească¹⁴⁰. 35
123. Iacov, monah, Străinescul, carele în anii 1800 s-au născut în Moldaviia, , și din Sfântul Botez au fost numit Ioann, iară în anul 1848, după a sa dorință, mergând la Monastirea Bisericiani și s-au îmbrăcat în chipul monahicesc pre acolo și după aceasta viind la Monastirea Secului, și după a sa rugăminte, priimit fiind în mijlocul fraților soborului nostru să află acum cântăreț la strana cea de limba moldovenească¹⁴¹. 59
124. Isaac, monah, carele în anii 1820 s-au născut în Moldaviia, și din Sfântul Botez au fost numit Ioann, iară în anii 1837, după a sa dorință, viind la Monastirea Secului și supuindu-să supt jugul prea fericitei ascultări, în anul 1839 s-au îmbrăcat în chipul monahicesc, și au fost de ascultare ucenic pre la bătrâni și paraecclisiarh¹⁴². 39
125. Isaac, monah, Morarul, carele în anul 1797 s-au născut în Moldaviia, la satul Humuleștii, și din Sfântul Botez au fost numit Iacov, iară în anul 1851, după a sa dorință, viind la Monastirea Secului și supuindu-să supt jugul prea 62

¹³⁶ *Ibidem*, f. 159v, nr. 532.

¹³⁷ *Ibidem*, f. 160v, nr. 541.

¹³⁸ *Ibidem*, f. 161, nr. 544.

¹³⁹ *Ibidem*, f. 161v, nr. 550.

¹⁴⁰ *Ibidem*, f. 162, nr. 554.

¹⁴¹ *Ibidem*, f. 162v, nr. 557.

¹⁴² *Ibidem*, f. 163v, nr. 564.

- fericitei ascultări, în anul 1853 s-au îmbrăcat în chipul monahicesc, și era acum de ascultare la moara care este lângă bolniță, pe gârla cea din pârâul Secu¹⁴³.
126. Isidor, duhovnic, carele în anul 1820 s-au născut în Moldavia, la satul 39
Varatecul, și din Sfântul Botez au fost numit Ioann, iară în anul 1837, duple
a sa dorință, viind la Monastirea Secului și supuindu-să supt jugul prea
fericitei ascultări, în anul 1839 s-au îmbrăcat în chipul monahicesc, și în anul
1847 s-au hirotonit ierodiacon, iară în anul 1849 s-au hirotonit preot. Și au
fost de ascultare ucenic pre la bătrâni, sculătoriu în Schitul Vovideniei,
paraecclisiarh și veșmântariu Monastirii Secului, și ecclisiarh mare¹⁴⁴.
127. Isidor, monah, Dontu, carele în anul 1802 s-au născut în Moldavia, la satul 57
Vânătorii a Monastirii Secului, și din Sfântul Botez au fost numit Ioann, iară
în anul 1832, duple a sa dorință, viind la Monastirea Secului și supuindu-să
supt jugul prea fericitei ascultări, în anul 1839 s-au îmbrăcat în chipul
monahicesc, și să afla acum de ascultare pre la moșiile a acestor monastiri¹⁴⁵.
128. Iona, monah, carele în anul 1822 s-au născut în Moldavia, la satul Hangu, și 37
din Sfântul Botez au fost numit Ioann, iară în anul 1846, duple a sa dorință,
viind la Monastirea Secului și supuindu-să supt jugul prea fericitei ascultări,
în anul 1850 s-au îmbrăcat în chipul monahicesc, și să află acum prin
ascultările obștești¹⁴⁶.
129. Ieronim, monah, Precop, carele în anul 1831 s-au născut în Moldavia, la satul 28
Petia, și din Sfântul Botez au fost numit Ioann, iară în anul 1849, duple a sa
dorință, viind la Monastirea Secului și supuindu-să supt jugul prea fericitei
ascultări, în anul 1851 s-au îmbrăcat în chipul monahicesc, și au fost de
ascultare la chelăria cu vinul iară acum să afla paraecclisiarh Monastirii
Secului¹⁴⁷.
130. Ierodion, monah, Savva, carele în anul 1833 s-au născut în Moldavia, la satul 26
Târpeștii, și din Sfântul Botez au fost numit Ioann, iară în anul 1851, duple a
sa dorință, viind la Monastirea Secului și supuindu-să supt jugul prea fericitei
ascultări, în anul 1853 s-au îmbrăcat în chipul monahicesc, și să află acum de
ascultare ucenic pre la bătrâni¹⁴⁸.
131. Isihie, duhovnic, Stamate, carele în anul 1789 s-au născut în Moldavia, la 70
satul Răucești, și din Sfântul Botez au fost numit Ilie, iară în anul 1814, duple
a sa dorință, viind la Monastirea Secului și supuindu-să supt jugul prea
fericitei ascultări, în anul 1817 s-au îmbrăcat în chipul monahicesc, și în anul
1826 s-au hirotonit ierodiacon, iară în anul 1832 s-au hirotonit preot și în anul
1836 s-au hirotesit duhovnic. și au fost de ascultare paracclisiarh,
veșmântariu, ucenic la chilie prea cuviosului părintelui nostru arhimandritul

¹⁴³ *Ibidem*, f. 163v, nr. 565.

¹⁴⁴ *Ibidem*, f. 164, nr. 567.

¹⁴⁵ *Ibidem*, f. 164v, nr. 572.

¹⁴⁶ *Ibidem*, f. 166, nr. 583.

¹⁴⁷ *Ibidem*, f. 167, nr. 590.

¹⁴⁸ *Ibidem*, f. 167, nr. 593.

- și starețul Dometian, igumen Schitului Vovedeniei și Monastirii Secului și altele¹⁴⁹.
132. Isihie, ierodiacon, Donici, carele în anul 1838 s-au născut în Moldaviia, la satul Porceștii, și din Sfântul Botez au fost numit Ilie, iară în anul 1853, după a sa dorință, viind la Monastirea Secului și supuindu-să supt jugul prea fericitei ascultări, în anul 1856 s-au îmbrăcat în chipul monahicesc în Monastirea Neamțului de prea cuviosul părintele nostru arhimandritul și starețul Gherasim, și în anul 1858 s-au hirotonit ierodiacon de mitropolitul Sofronie. El au fost de ascultare ucenic la duhovnicul Ilarion și Andronic, și deșteptătoriu la ecclisierhia Monastirii Neamțului și paraecclisiarh¹⁵⁰. 21
133. Isaia, ieromonah, carele în anii 1800 s-au născut în Moldavii, la satul Oancea, iară în anii 1830 s-au îmbrăcat în chipul monahicesc, și s-au hirotonit ierodiacon și preot – nu știm de unde. Apoi în anii 1836 viind la fratele său Dimitrie ieromonah, carele au fost igumen Monastirii Secului, prin mijlocirea aceluia au fost priimit mai întâi în Schitul Vovedeniei, apoi în Monastirea Neamțului, și după aceia în Monastirea Secului în anii 1842 iară acum să afla în Schitul Sihăstria a Monastirii Secului¹⁵¹. 59
134. Isaia, ierei, monah, carele în anul 1785 s-au născut în Moldaviia, la satul Drăgușenii, și din Sfântul Botez au fost numit Ioann, iară ajungâng în vârsta cuviincioasă și căsătorindu-să după lege, și hirotonindu-se ierodiacon și preot, după moartea soției sale, în anul 1855, au venit la Monastirea Secului și supuindu-să supt jugul prea fericitei ascultări, în anul 1856 s-au îmbrăcat în chipul monahicesc, și acum să afla în ascultare la cetirea pomelnicelor¹⁵². 74
135. Ilarion, ieromonah, Nichițan, carele în anul 1799 s-au născut în Moldaviia, la orașul Roman, și din Sfântul Botez au fost numit Ioann, iară în anul 1815, după a sa dorință, viind la Monastirea Neamțului și supuindu-să supt jugul prea fericitei ascultări, în anul 1818 s-au îmbrăcat în chipul monahicesc de prea cuviosul părintele nostru arhimandritul și starețul Ilarie, iară în anii 1824 s-au hirotonit ierodiacon iară în anii 1832 s-au hirotonit preot. și au fost de ascultare la tipografia a acestor monastiri, și ucenic prea cuviosului shimonah Teodosie, carele în anul 1797 au văzut descoperirea cea înfricoșată pentru monastirile noastre care este istorisită în viața prea cuviosului părintelui nostru arhimandritul și starețul Sofronie. Și după aceasta numitul ieromonah, în anul 1840, au fost rânduit de ascultare în Monastirea Secului unde și acumsă află cântăreț foarte bun la strana cea de limba moldovenească¹⁵³. 60
136. Ilarion, monah, carele în anul 1817 s-au născut în Bessarabiia, la satul Peresecena, și din Sfântul Botez au fost numit Iulian, iară în anul 1836 după a sa dorință, viind la Monastirea Neamțului și supuindu-să supt jugul prea 42

¹⁴⁹ *Ibidem*, f. 167v, nr. 595.

¹⁵⁰ *Ibidem*, f. 167v, nr. 596.

¹⁵¹ *Ibidem*, f. 168v, nr. 603.

¹⁵² *Ibidem*, f. 170, nr. 613.

¹⁵³ *Ibidem*, f. 170v-171, nr. 618.

- fericitei ascultări în anul 1838 s-au îmbrăcat în chipul monahicesc de prea sfințitul Sofronie, episcopul Hușului. Și au fost de ascultare ucenic pre la bătrâni, bucătar mare, la cămara cea mare a monastirilor acestora, paraecclisiarh la Sihăstria Monastirii Secului și la soborniceasca biserică a Monastirii Neamțului și acum, din anul 1856, să află în Schitul Pocrovului¹⁵⁴.
137. Ilarion, monah, Dârțu, carele în anul 1814 s-au născut în Moldaviia, la satul Șerbeștii Cantei, și din Sfântul Botez au fost numit Ioann, iară în anul 1834 duple a sa dorință, viind la Monastirea Neamțului și supuindu-să supt jugul prea fericitei ascultări în anul 1842 s-au îmbrăcat în chipul monahicesc și au fost de ascultare la văcărie și pre la moșii iară acum să află în Monastirea Secului¹⁵⁵. 45
138. Ilarie, ieromonah, Vărzaru, carele în anul 1789 s-au născut în Bessarabiia, la satul Micleștii, și din Sfântul Botez au fost numit Ioann, iară în anul 1810, duple a sa dorință, viind la Monastirea Curchii și supuindu-să supt jugul prea fericitei ascultări în anul 1822 s-au îmbrăcat în chipul monahicesc, și în anul 1829 s-au hirotonit ierodiacon și preot. Apoi în anul 1850 eșind din Bessarabiia, și umblând pre aiurea, în anul 1853 au venit în soborul nostru, și duple a sa rugăminte priimit fiind, acum să află la Schitul Sihăstria Monastirii Secului¹⁵⁶. 70
139. Ilarie, monah, Platon, carele în anul 1840 s-au născut în Moldaviia, la satul Vânătorii a Monastirii Secului, și din Sfântul Botez au fost numit Ioann, iară în anul 1852 duple a sa dorință, viind la Monastirea Secului și supuindu-să supt jugul prea fericitei ascultări în anul 1858 s-au îmbrăcat în chipul monahicesc și acum să află prin ascultările obștești¹⁵⁷. 19
140. Irinarh, monah, Vasiliu, carele în anul 1820 s-au născut în Transilvania, și din Sfântul Botez au fost numit Ioann, iară în anul 1836 duple a sa dorință, viind la Monastirea Secului și supuindu-să supt jugul prea fericitei ascultări, în anul 1858, s-au îmbrăcat în chipul monahicesc de prea cuviosul părintele nostru arhimandritul și starețul Neonil, și au fost de ascultare ucenic pre la bătrâni, și la fabrica unde să lucra potcapicele, și paraecclisiarh Monastirii Secului iară acum să află tipicar la Schitul Sihăstria a Monastirii Secului¹⁵⁸. 39
141. Irinarh, monah, Boboc, carele în anii 1830 s-au născut în Moldaviia, și din Sfântul Botez au fost numit Ioann, iară în anul 1852 duple a sa dorință, viind la Monastirea Neamțului și supuindu-să supt jugul prea fericitei ascultări în anul 1855 s-au îmbrăcat în chipul monahicesc de prea cuviosul părintele nostru arhimandritul și starețul Natanail în Monastirea Secului, și au fost ucenic duhovnicilor Ghennadie Placa și Andronic și paraecclisiarh în Monastirile Neamțul și Secul¹⁵⁹. 29

¹⁵⁴ *Ibidem*, f. 171v, nr. 623.

¹⁵⁵ *Ibidem*, f. 171v-172, nr. 624.

¹⁵⁶ *Ibidem*, f. 172, nr. 627.

¹⁵⁷ *Ibidem*, f. 173, nr. 633.

¹⁵⁸ *Ibidem*, f. 174, nr. 642.

¹⁵⁹ *Ibidem*, f. 174v, nr. 646.

142. Isaachie, ieromonah, Arsenie, carele în anul 1815 s-au născut în Moldavia, 44
și din Sfântul Botez au fost numit Ioann, iară în anul 1832 după a sa dorință,
viind la Monastirea Neamțului și supuindu-să supt jugul prea fericitei
ascultări în anul 1837 s-au îmbrăcat în chipul monahicesc și în anul 1840 s-
au hirotonit ierodiacon. Și au fost de ascultare ucenic la duhovnicii Seleuchie
și Dimitrie și cetăț de limba moldovenească la Monastirea Secului. Apoi, în
anul 1845, eșind din soborul nostru s-au hirotonit preot la Monastirea
Pângărații¹⁶⁰.
143. Callinic, monah, carele în anul 1811 s-au născut în Moldavia, la satul Gura 48
Băii, și din Sfântul Botez au fost numit Constantin, iară în anul 1850, după a
sa dorință, viind la Monastirea Secului și supuindu-să supt jugul prea fericitei
ascultări în anul 1855 s-au îmbrăcat în chipul monahicesc și acum să afla prin
ascultările obștești¹⁶¹.
144. Callistrat, ierodiacon, Galactionovici, carele în anul 1834 s-au născut în 25
Moldavia, la satul Pilipăuții, și din Sfântul Botez au fost numit Constantin,
iară în anul 1848, după a sa dorință, viind la Monastirea Secului și supuindu-
să supt jugul prea fericitei ascultări, în anul 1850 s-au îmbrăcat în chipul
monahicesc, și în anul 1851 s-au hirotonit ierodiacon de prea sfințitul
mitropolit Sofronie. și au fost de ascultare ucenic la tipicariul Andronic și
cântăreț de limba moldovenească. Și în anul 1856 s-au rânduit la Monastirea
Neamțului întru aceleași ascultări și la canțelaria hrisoavelor celor vechi și a
altor documente ctitoricești¹⁶².
145. Callistrat, monah, Sava, carele în anul 1838 s-au născut în Moldavia, la satul 21
Târpeștii, și din Sfântul Botez au fost numit Constantin, iară în anul 1853,
după a sa dorință, viind la Monastirea Secului și supuindu-să supt jugul prea
fericitei ascultări, în anul 1856 s-au îmbrăcat în chipul monahicesc, și au fost
de ascultare ucenic la igumenie și paraecclisiarh¹⁶³.
146. Chesarie, episcop Sinadiei, Rezmiriță, carele în anii 1795 s-au născut în 64
Moldavia, și crescând la vârsta cuviincioasă, și după a sa dorință, viind la
Monastirea Neamțului, și supuindu-să sup jugul prea fericitei ascultări s-au
îmbrăcat în chipul monahicesc, și s-au hirotonit ierodiacon și preot. Apoi în
anii 1851 s-au hirotonit arhieru cu titlul Sinadiei. El cea mai multă vreme au
fost de ascultare ucenic prea cuviosului duhovnic Gheorghie igumenul
Monastirii Secului, carele au fost din ucenicii prea fericitului părintelui nostru
starețului Paisie¹⁶⁴.
147. Chiriac, duhovnic, Popovici, carele în anul 1793 s-au născut în Țara 65
Turcească, la Târgul Sveatog <Silistra>, și din Sfântul Botez au fost numit
Constantin. Iară în anul 1815, după a sa dorință, viind la Monastirea Secului,
și supuindu-să supt jugul prea fericitei ascultări, în anul 1817 s-au îmbrăcat

¹⁶⁰ *Ibidem*, f. 175-175v, nr. 651.

¹⁶¹ *Ibidem*, f. 176v, nr. 660.

¹⁶² *Ibidem*, f. 177-177v, nr. 665.

¹⁶³ *Ibidem*, f. 178, nr. 670.

¹⁶⁴ *Ibidem*, f. 179v, nr. 685.

- în chipul monahicesc și în anul 1823 s-au hirotonit ierodiacon, iară în anul 1827 s-au hirotonit preot. Și au fost de ascultare ucenic la prea cuviosul duhovnic Vasilie, igumenul Monastirii Secului, și nacialnic la tipografia acestor monastiri, și igumen Monastirii Secului. Și multe cărți au tălmăcit din limba cea slavenească și grecească în limba moldovenească, știa bine și limba bolgărească și cea turcească¹⁶⁵.
148. Chiriac, ierodiacon, Nicolau, carele în anul 1835 s-au născut în Moldaviia, la Târgul Piatra, și din Sfântul Botez au fost numit Constantin, iară în anul 1850, după a sa dorință, viind la Monastirea Secului și supuindu-să supt jugul prea fericitei ascultări, în anul 1853 s-au îmbrăcat în chipul monahicesc și în anul 1854 s-au hirotonit ierodiacon, și au fost de ascultare ucenic pre la duhovnici și cântăreț la strana cea de limba moldovenească¹⁶⁶. 24
149. Chirill, ieromonah, Popovici, carele în anul 1821 s-au născut în Moldaviia, la satul Largu, și din Sfântul Botez au fost numit Constantin, iară în anul 1833 mergând la Schitul Tarcău, unde era tatăl său ieromonah Avraam – întemeietorul – s-au făcut rasofo. Și de acolo viind în Monastirea Secului și supuindu-să supt jugul prea fericitei ascultări, în anul 1847 s-au îmbrăcat în chipul monahicesc, și în anul 1852 s-au hirotonit ierodiacon iară în anii 1857 s-au hirotonit preot. Și au fost de ascultare cetăț la strana cea de limba moldovenească, și prescurar și paraecclisiarh¹⁶⁷. 38
150. Cozma, monah, carele în anul 1815 s-au născut în Moldaviia, la satul Urechenii, și din Sfântul Botez au fost numit Constantin, iară în anul 1848, după a sa dorință, viind la Monastirea Secului și supuindu-să supt jugul prea fericitei ascultări, în anul 1852 s-au îmbrăcat în chipul monahicesc, și să află acum prin ascultările obștești¹⁶⁸. 44
151. Constantie, monah, carele în anii 1824 s-au născut, și din Sfântul Botez au fost numit Constantin, iară în anul 1842, după a sa dorință, viind la Monastirea Neamțului și supuindu-să supt jugul prea fericitei ascultări, în anii 1844 s-au îmbrăcat în chipul monahicesc, și au fost de ascultare în Sihăstria Monastirii Secului, la arhimandritul și starețul Venedict, și paracclisiarh în Monastirea Neamțului și pre aiurea¹⁶⁹. 35
152. Cleonic, monah, carele în anul 1796 s-au născut în Bessarabiia, și din Sfântul Botez au fost numit Constantin, iară în anul 1824, după a sa dorință, viind la Monastirea Neamțului și supuindu-să supt jugul prea fericitei ascultări, în anul 1825 s-au îmbrăcat în chipul monahicesc în Monastirea Secului, și au fost multă vreme în ascultarea chelăriei ceii pentru împărțirea vinului la frații soborului¹⁷⁰. 63

¹⁶⁵ *Ibidem*, f. 180v, nr. 693.

¹⁶⁶ *Ibidem*, f. 181, nr. 694.

¹⁶⁷ *Ibidem*, f. 181-181v, nr. 696.

¹⁶⁸ *Ibidem*, f. 182v, nr. 705.

¹⁶⁹ *Ibidem*, f. 183, nr. 709.

¹⁷⁰ *Ibidem*, f. 184v, nr. 720.

153. Climent, monah, Tudor, carele în anul 1822 s-au născut în capitalia Iașii a Moldaviei, și din Sfântul Botez au fost numit Constantin, iară în anul 1846, după a sa dorință, viind la Monastirea Secului și supuindu-să supt jugul prea fericitei ascultări, în anul 1849 s-au îmbrăcat în chipul monahicesc, și au fost de ascultare logofăt la igumenia Monastirii Secului și pre aiurea¹⁷¹. 37
154. Leon, monah, carele în anul 1827 s-au născut în Moldaviia, la satul Petricanii, și din Sfântul Botez au fost numit Luca, iară în anul 1855, după a sa dorință, viind la Monastirea Secului și supuindu-să supt jugul prea fericitei ascultări, în anul 1858 s-au îmbrăcat în chipul monahicesc, și acum să află prin ascultările obștești¹⁷². 32
155. Luchian, shimonah, Șchiopul, carele în anul 1810 s-au născut în Moldaviia, la satul Grașii, și din Sfântul Botez au fost numit Luca, iară în anul 1827, după a sa dorință, viind la Monastirea Neamțului, și supuindu-să supt jugul prea fericitei ascultări, în anul 1833 s-au îmbrăcat în chipul monahicesc de prea cuviosul părintele nostru arhimandritul și starețul Dometian. Și au fost de ascultare pre la moșiile acestor monastiri, și odagiu mare la monastirea Secului, iară acum să afla bolnav, fiindcă degerasă la picioare, în ascultările obștești de pe afară¹⁷³. 49
156. Mano(1)e, duhovnic, carele în anul 1806 s-au născut în Moldaviia, la satul Vicolenii, și din Sfântul Botez au fost numit Manuil, iară în anul 1824, după a sa dorință, viind la Monastirea Neamțului, și supuindu-să supt jugul prea fericitei ascultări, în anul 1828 s-au îmbrăcat în chipul monahicesc de prea cuviosul părintele nostru arhimandritul și starețul Dometian, și în anii 1830 s-au hirotonit ierodiacon iară în anii 1834 s-au hirotonit preot. Și au fost de ascultare ucenic pre la bătrâni, paraecclisiarh și vesmântar în Monastirea Neamțului și ecclisiarh mare în Schitul Vovedeniei și în Monastirea Secului¹⁷⁴. 53
157. Manuil, ieromonah, Dancu, carele în anul 1800 s-au născut în capitalia Iașii a Moldaviei, și din Sfântul Botez au fost numit Mihail, iară în anul 1821, după a sa dorință, viind la Monastirea Neamțului, și supuindu-să supt jugul prea fericitei ascultări, în anul 1825 s-au îmbrăcat în chipul monahicesc în Monastirea Secului. Și au fost de ascultare pre la moșiile a acestor monastiri și ucenic pre la bătrâni. Și eșind din soborul nostru s-au hirotonit ierodiacon și preot la Mănăstirea Râșca, și apoi în anii 1846 înapoindu-să iarăși la metania sa, acum să afla în bolnița cea mare a bătrânilor¹⁷⁵. 59
158. Matei, ieromonah, Grigorovici, carele în anul 1788 s-au născut în Bessarabiia, și din Sfântul Botez au fost numit Metodie, iară în anul 1809, după a sa dorință, viind la Monastirea Secului și supuindu-să supt jugul prea fericitei ascultări, în anul 1812 s-au îmbrăcat în chipul monahicesc, și s-au hirotonit 71

¹⁷¹ *Ibidem*, f. 185v, nr. 727.

¹⁷² *Ibidem*, f. 186v, nr. 736.

¹⁷³ *Ibidem*, f. 186v-187, nr. 737.

¹⁷⁴ *Ibidem*, f. 187, nr. 738.

¹⁷⁵ *Ibidem*, f. 187, nr. 739.

- ierodiacon și preot, și acum să află de ascultare cântăreț la strana cea de limba slavenească în Monastirea Secului¹⁷⁶.
159. Macarie, protosinghel, carele în anii 1820 s-au născut în capitalia Iașii a 39
Moldaviei, și crescând în vârsta cuviincioasă și luând asuprași chipul
monahicesc, și hirotonisindu-să ierodiacon și preot, și hirotonisindu-să
protosinghel în Monastirea Slatina, în anul 1859, după a sa dorință, s-au
priimit în Monastirea Secului, și acum să află de ascultare cântăreț la strana
cea de limba moldovenească¹⁷⁷.
160. Meletie, monah, carele în anul 1814 s-au născut în Bucovina, și din Sfântul 45
Botez au fost numit Mihail, iară în anul 1828, după a sa dorință, viind la
Monastirea Secului și supuindu-să supt jugul prea fericitei ascultări, în anul
1837 s-au îmbrăcat în chipul monahicesc. Și acum să află de ascultare cântăreț
la strana cea de limba slavenească, însă știa și a lucra la linguri foarte bune¹⁷⁸.
161. Melhisedec, monah, carele în anul 1814 s-au născut în Moldavia, la Târgul
Piatra, și din Sfântul Botez au fost numit Mihail, iară în anul 1847, după a sa
dorință, viind la Monastirea Secului și supuindu-să supt jugul prea fericitei
ascultări, în anul 1850 s-au îmbrăcat în chipul monahicesc, și acum să afla
prin ascultările obștești¹⁷⁹.
162. Metodie, ieroshimonah, carele în anul 1800 s-au născut în Bessarabiia, și 59
ajungând în vârsta cuviincioasă, și după a sa dorință, mergând la Monastirea
Slatina, și supuindu-să supt jugul prea fericitei ascultări s-au îmbrăcat în
chipul monahicesc și s-au hirotonit ierodiacon și preot. Apoi în anii 1830, prin
ale sale rugăminți, s-au priimit în mijlocul fraților soborului nostru. Și au fost
de ascultare cântăreț, și cântăreț, și tipicar în schitul Vovedeniei; arhondar
mare în Monastirea Neamțului, nacialnic la Sihăstria Monastirii Secului și
alte¹⁸⁰.
163. Mercurie, shimonah, carele în anul 1781 s-au născut în Galițiia, și din Sfântul 78
Botez au fost numit Mihail, iară în anul 1799, după a sa dorință, viind la
Monastirea Secului, și supuindu-să supt jugul prea fericitei ascultări, în anul
1807 s-au îmbrăcat în chipul monahicesc și au fost de ascultare pre la moșiile
a acestor monastiri¹⁸¹.
164. Mitrofan, monah, carele în anul 1835 s-au născut în Moldavia, la satul Părâul 24
Străjii, și din Sfântul Botez au fost numit Mihail, iară în anul 1851, după a
sa dorință, viind la Monastirea Secului și supuindu-să supt jugul prea fericitei
ascultări, în anul 1856 s-au îmbrăcat în chipul monahicesc, și acum să află de
ascultare paraecclisiarh¹⁸².
165. Nazarie, monah, Dimitriu, carele în anul 1812 s-au născut, iară în anul 1828, 47
după a sa dorință, viind la Monastirea Secului și supuindu-să supt jugul prea

¹⁷⁶ *Ibidem*, f. 188, nr. 744.

¹⁷⁷ *Ibidem*, f. 188, nr. 746.

¹⁷⁸ *Ibidem*, f. 190v, nr. 762.

¹⁷⁹ *Ibidem*, f. 190v, nr. 763.

¹⁸⁰ *Ibidem*, f. 191, nr. 766

¹⁸¹ *Ibidem*, f. 191-191v, nr. 769.

¹⁸² *Ibidem*, f. 191v, nr. 770.

- fericitei ascultări s-au îmbrăcat în chipul monahicesc, și au fost de ascultare pre la moșiile a acestor monastiri, și la Monastirea Secului chelar la brânză, și pre aiurea¹⁸³.
166. Natanail, ierodiacon, Stroescu, carele în anul 1815 s-au născut în Moldaviia, 44
la satul Vovriești, și din Sfântul Botez au fost numit Nicolae, iară în anul
1834, dupre a sa dorință, viind la Monastirea Neamțului și supuindu-să supt
jugul prea fericitei ascultări, în anul 1842 s-au îmbrăcat în chipul monahicesc,
și ierodiacon s-au hirotonit pre aiurea. El au fost de ascultare ucenic la
Grigorie Radul cămărașul a acestor monastiri, și deșteptătoriu și
paraecclisiarh în Monastirea Secului, iară acum să afla în Schitul Vovideniei,
ceteț la biserică¹⁸⁴.
167. Natanail, monah, moraru, carele în anul 1795 s-au născut în Transilvania, și 64
din Sfântul Botez au fost numit Nicolae, iară în anul 1854, dupre a sa dorință,
viind la Monastirea Secului și supuindu-să supt jugul prea fericitei ascultări,
în anul 1856 s-au îmbrăcat în chipul monahicesc, și acum să afla de ascultare
la moara cea de lângă Monastirea Secului¹⁸⁵.
168. Neonil, ierodiacon, Baniță, carele în anul 1814 s-au născut în Moldaviia, la 45
satul Brăteștii Roznovanului, și din Sfântul Botez au fost numit Nicolae, iară
în anul 1831, dupre a sa dorință, viind la Monastirea Secului și supuindu-să
supt jugul prea fericitei ascultări, în anul 1834, s-au îmbrăcat în chipul
monahicesc, și s-au hirotonit ierodiacon. Și de ascultare au fost ucenic pre la
bătrâni, iară acum să află cântăreț de limba moldovenească în Monastirea
Neamțului¹⁸⁶.
169. Neonil, monah, Cucu, carele în anul 1804 s-au născut în Moldaviia, la satul 55
Humuleștii, și din Sfântul Botez au fost numit Nicolae, iară în anii 1820,
dupre a sa dorință, viind la Monastirea Neamțului și supuindu-să supt jugul
prea fericitei ascultări, în anii 1830 s-au îmbrăcat în chipul monahicesc de
prea cuviosul părintele nostru arhimandritul și starețul Dometian, și au fost
de ascultare paraecclisiarh și odagiu mare la Monastirea Secului, și
arhondariu mare, și cântăreț la strana cea de limba moldovenească¹⁸⁷.
170. Neonil, monah, carele în anii 1825 s-au născut în Moldaviia, și din Sfântul 34
Botez au fost numit Nicolae, iară în anii 1844, dupre a sa dorință, viind la
Monastirea Secului și supuindu-să supt jugul prea fericitei ascultări s-au
îmbrăcat în chipul monahicesc, și au fost de ascultare cea mai multă vreme la
arhondaric, cămăraș, însă acum se află la Monastirea Râșca¹⁸⁸.
171. Neofit, duhovnic, carele în anii 1798 s-au născut în Moldaviia, la satul 61
Rădăcinenii, și din Sfântul Botez au fost numit Nicolae, iară în anul 1820,
dupre a sa dorință, viind la Monastirea Neamțului și supuindu-să supt jugul

¹⁸³ *Ibidem*, f. 193v, nr. 784.

¹⁸⁴ *Ibidem*, f. 193v, nr. 786.

¹⁸⁵ *Ibidem*, f. 194, nr. 789.

¹⁸⁶ *Ibidem*, f. 195-195v, nr. 798.

¹⁸⁷ *Ibidem*, f. 195v, nr. 801.

¹⁸⁸ *Ibidem*, f. 195v-196, nr. 802.

- prea fericitei ascultări, în anul 1822, s-au îmbrăcat în chipul monahicesc, și s-au hirotonit ierodiacon și preot. Și au fost de ascultare ucenic la prea cuviosul părintele nostru starețul Dometian când era igumen în Schitul Vovideniei, și pre la alți duhovnici, și tipicar de limba moldovenească Monastirii Secului, și pre mulți din părinți și din frați i-au învățat cântările de Psaltichie¹⁸⁹.
172. Neofit, ierodiacon, Bociu, carele în anul 1836 s-au născut în Moldaviia, la 23
Târgul Bârlad, și din Sfântul Botez au fost numit Nicolae, iară în anul 1851, după a sa dorință, viind la Monastirea Secului și supuindu-să supt jugul prea fericitei ascultări, în anul 1856, s-au îmbrăcat în chipul monahicesc, și în anul 1857 s-au hirotonit ierodoacon de prea sfințitul Chesarie, episcopul Sinadiei, și au fost de ascultare ucenic pre la duhovnici și cântăreț la strana de limba moldovenească¹⁹⁰.
173. Nestor, monah, Sântianu, carele în anul 1824 s-au născut în Moldaviia, la 35
satul Târpeștii, și din Sfântul Botez au fost numit Nicolae, iară în anul 1846, după a sa dorință, viind la Monastirea Secului și supuindu-să supt jugul prea fericitei ascultări, în anul 1850, s-au îmbrăcat în chipul monahicesc, și acum să află de ascultare la pităria cea mare în Monastirea Neamțului¹⁹¹.
174. Nectarie, ierodacon, Sârbu, carele în anul 1820 s-au născut în Moldaviia, la 39
satul Almașu, și din Sfântul Botez au fost numit Nicolae, iară în anul 1834, după a sa dorință, viind la Monastirea Secului și supuindu-să supt jugul prea fericitei ascultări, în anul 1835, s-au îmbrăcat în chipul monahicesc, și în anii 1838 s-au hirotonit ierodiacon. Și au fost de ascultare ucenic pre la părinții duhovnici, și la igumenie, și paraecclisiarh și spițer în Monastirea Neamțului¹⁹².
175. Nicon, monah, carele în anul 1830 s-au născut în Moldaviia, la Târgul 29
Frumos, și din Sfântul Botez au fost numit Nicolae, iară în anul 1852, după a sa dorință, viind la Monastirea Secului și supuindu-să supt jugul prea fericitei ascultări, în anul 1855, s-au îmbrăcat în chipul monahicesc, și acum să află prin ascultările obștești¹⁹³.
176. Nichifor, ierodiacon, Iliescu, carele în anii 1818 s-au născut în Moldaviia, și 41
din Sfântul Botez au fost numit Nicolae, iară în anii 1838, după a sa dorință, viind la Monastirea Secului și supuindu-să supt jugul prea fericitei ascultări, în anul 1839, s-au îmbrăcat în chipul monahicesc, și s-au hirotonit ierodiacon, apoi eșind din monastire și umblând în voile sale acum să află iarăși venit între frații soborului¹⁹⁴.
177. Nicodim, ieromonah, Ternovschie, carele în anul 1815 s-au născut în 44
Bucovina, și din Sfântul Botez au fost numit Nicolae, iară în anul 1832, după a sa dorință, viind la Monastirea Neamțului și supuindu-să supt jugul prea

¹⁸⁹ *Ibidem*, f. 196v, nr. 807.

¹⁹⁰ *Ibidem*, f. 197, nr. 810.

¹⁹¹ *Ibidem*, f. 197-197v, nr. 812.

¹⁹² *Ibidem*, f. 198, nr. 818.

¹⁹³ *Ibidem*, f. 199v, nr. 827.

¹⁹⁴ *Ibidem*, f. 200, nr. 830.

- fericitei ascultări, în anul 1835, s-au îmbrăcat în chipul monahicesc, și în anul 1836 s-au hirotonit ierodiacon iară în anul 1839 s-au hirotonit preot. Și au fost de ascultare ucenic pre la bătrâni și cântăreț la strana de limba slavenească și tipicar în Monastirea Secului¹⁹⁵.
178. Nicodim, monah, Gâzu, carele în anul 1833 s-au născut în Moldaviia, la satul 26 Bogdăneștii, și din Sfântul Botez au fost numit Nicolae, iară în anul 1855, după a sa dorință, viind la Monastirea Secului și supuindu-să supt jugul prea fericitei ascultări, în anul 1856, s-au îmbrăcat în chipul monahicesc, și acum să află prein ascultările obștești¹⁹⁶.
179. Nicanor, ieromonah, Teliuță, carele în anul 1817 s-au născut în Bessarabiia, 42 și din Sfântul Botez au fost numit Nicolae, iară în anul 1835, după a sa dorință, viind la Monastirea Secului și supuindu-să supt jugul prea fericitei ascultări, în anul 1839, s-au îmbrăcat în chipul monahicesc, și în anul 1846 s-au hirotonit ierodiacon iară în anul 1852 s-au hirotonit preot. Și au fost de ascultare la arhondaricul cel mare, la prescurărie, la paraecclisiarhie, la cămară jos în Monastirea Neamțului și acum să afla nacialnic la mitocul cu viile a acestor monastiri care sânt la Cotnari¹⁹⁷.
180. Nichita, ieromonah, Darie, carele în anul 1834 s-au născut în Moldaviia, la 25 Târgul Botoșani, și din Sfântul Botez au fost numit Nicolae, iară în anul 1849, după a sa dorință, viind la Monastirea Secului și supuindu-să supt jugul prea fericitei ascultări, în anul 1851, s-au îmbrăcat în chipul monahicesc, și în anul 1852 s-au hirotonit ierodiacon, iară în anul 1858 s-au hirotonit preot, și au fost de ascultare la arhondaric și ucenic la igumenie¹⁹⁸.
181. Nichita, shimonah, carele în anul 1790 s-au născut în Moldaviia, la satul 69 Cristeștii, și din Sfântul Botez au fost numit Nicolae, iară în anul 1810, după a sa dorință, viind la Monastirea Neamțului și supuindu-să supt jugul prea fericitei ascultări, în anul 1812, s-au îmbrăcat în chipul monahicesc, și au fost de ascultare cetăț și cântăreț în limba moldovenească, și tipicar la Monastirea Neamțul și la Secul, și diortositoriu tipografiei a acestor monastiri¹⁹⁹.
182. Nichita, monah, Scobai, carele în anul 1836 s-au născut în Moldaviia, la satul 23 Blebea, și din Sfântul Botez au fost numit Nicolae, iară în anul 1853, după a sa dorință, viind la Monastirea Secului și supuindu-să supt jugul prea fericitei ascultări, în anul 1855, s-au îmbrăcat în chipul monahicesc, și acum să afla de ascultare ucenic pre la bătrâni²⁰⁰.
183. Nil, ierodiacon, Bontăș, carele în anul 1814 s-au născut în Moldaviia, la Târgul Botoșanii, și din Sfântul Botez au fost numit Nicolae, iară în anul 1825, după a sa dorință, viind la Monastirea Neamțului și supuindu-să supt jugul prea fericitei ascultări, în anul 1834, s-au îmbrăcat în chipul

¹⁹⁵ *Ibidem*, f. 200v, nr. 833.

¹⁹⁶ *Ibidem*, f. 200v, nr. 835.

¹⁹⁷ *Ibidem*, f. 201, nr. 838.

¹⁹⁸ *Ibidem*, f. 201v, nr. 840.

¹⁹⁹ *Ibidem*, f. 201v, nr. 842.

²⁰⁰ *Ibidem*, f. 202, nr. 845.

- monahicesc, și în anul 1840 s-au hirotonit ierodiacon. Și au fost de ascultare ucenic pre la bătrâni, și ceteț la satrana cea de limba moldovenească, iară acum să afla în Monastirea Secului²⁰¹.
184. Nil, monah, Bărlibă, carele în anul 1836 s-au născut în Moldaviia, la satul 23
Vânătorii, și din Sfântul Botez au fost numit Nicolae, iară în anul 1848, duple a sa dorință, viind la Monastirea Secului și supuindu-să supt jugul prea fericitei ascultări, în anul 1854, s-au îmbrăcat în chipul monahicesc la Monastirea Neamțului. Și au fost de ascultare ucenic duhovnicului Amfilohie de la carele s-au învățat și a ceti la strana cea de limba slavenească²⁰².
185. Nil, monah, carele în anul 1787 s-au născut în Moldaviia, la satul Puțenii, și 27
din Sfântul Botez au fost numit Nicolae, iară în anul 1810, duple a sa dorință, viind la Monastirea Secului și supuindu-să supt jugul prea fericitei ascultări, în anul 1811, s-au îmbrăcat în chipul monahicesc. Și au fost de ascultare ucenic pre la bătrâni, și pre la moșiile a acestor monastiri, iară acum să afla nacialnic Schitului Sihla al Monastirii Secului²⁰³.
186. Nil, monah, Gogu, carele în anul 1824 s-au născut în Moldaviia, la satul 35
Vânătorii, și din Sfântul Botez au fost numit Nicolae, iară în anul 1844, duple a sa dorință, viind la Monastirea Secului și supuindu-să supt jugul prea fericitei ascultări, în anul 1847, s-au îmbrăcat în chipul monahicesc, și acum să afla de ascultare bucătar la arhondaric²⁰⁴.
187. Nimfon, shimonah, Hocan, carele în anul 1790 s-au născut în Transilvania, și 69
din Sfântul Botez au fost numit Nicolae, iară în anul 1809, duple a sa dorință, viind la Monastirea Neamțului și supuindu-să supt jugul prea fericitei ascultări, în anul 1813, s-au îmbrăcat în chipul monahicesc de prea cuviosul părintele nostru arhimandritul și starețul Silvestru. Și au fost de ascultare pre la moșiile a acestor monastiri, și odagiu mare, și decasteriot, și în vremea turburării volintirilor cu turcii au fost și el unul din părinții carii au scăpat odoarele și docomentele a acestor monastiri din pierdere, iar acum să află în bolnița cea mare a bătrânilor²⁰⁵.
188. Nimfon, monah, carele în anul 1822 s-au născut în Moldaviia, la satul Secul, 37
și din Sfântul Botez au fost numit Nicolae, iară în anul 1847, duple a sa dorință, viind la Monastirea Secului și supuindu-să supt jugul prea fericitei ascultări, în anul 1850, s-au îmbrăcat în chipul monahicesc, și acum să află prin ascultările obștești²⁰⁶.
189. Nicandru, ieromonah, zugrav, carele în anii 1800 s-au născut în Galiția, iară 59
în anii 1828, duple a sa dorință, mergând la Monastirea Vorona și supuindu-să supt jugul prea fericitei ascultări, în anul 1830, s-au îmbrăcat în chipul monahicesc, și s-au hirotonit ierodiacon. În anii 1837 prin ale sale rugămînți

²⁰¹ *Ibidem*, f. 202-202v, nr. 847.

²⁰² *Ibidem*, f. 202v, nr. 849.

²⁰³ *Ibidem*, f. 202v, nr. 851.

²⁰⁴ *Ibidem*, f. 203, nr. 852.

²⁰⁵ *Ibidem*, f. 203-203v, nr. 854.

²⁰⁶ *Ibidem*, f. 203v, nr. 855.

- au fost priimit în mijlocul fraților soborului nostru, și acum să află în Sihăstria Monastirii Secului. El au zugrăvit preste tot prin lăuntru soborniceasca biserică a Monastirii Secului și altele²⁰⁷.
190. Nicandru, monah, Amorțitul, carele în anul 1800 s-au născut în Moldaviia, și din Sfântul Botez au fost numit Nicolae, iară în anul 1830, dupre a sa dorință, viind la Monastirea Neamțului și supuindu-să supt jugul prea fericitei ascultări, în anul 1832, s-au îmbrăcat în chipul monahicesc, și au fost de ascultare pre la moșiile a acestor monastiri, și odagiu Monastirii Secului și pre aiurea²⁰⁸. 59
191. Nicandru, monah, carele în anul 1800 s-au născut în Moldaviia, și din Sfântul Botez au fost numit Nicolae, iară în anul 1832, dupre a sa dorință, viind la Monastirea Secului și supuindu-să supt jugul prea fericitei ascultări, în anul 1834, s-au îmbrăcat în chipul monahicesc, și au fost multă vreme de ascultare prescurar iară acum să află pre la viile a acestor monastiri²⁰⁹. 59
192. Noia, monah, carele în anul 1800 s-au născut în Bessarabiia, și din Sfântul Botez au fost numit Nicolae, iară în anul 1827, dupre a sa dorință, viind la Monastirea Neamțului și supuindu-să supt jugul prea fericitei ascultări, în anul 1831, s-au îmbrăcat în chipul monahicesc de prea cuviosul părintele nostru astarețului și arhimandritul Dometian. Și au fost de ascultare la fabrica unde să lucra potcapecele, și hambaragiu, și cămăraș Monastirii Secului și altele²¹⁰. 59
193. Partenie, duhovnic, carele în anul 1806 s-au născut în Moldaviia, la satul Șerbeștii Cantei, și din Sfântul Botez au fost numit Pavel, iară în anul 1824, dupre a sa dorință, viind la Monastirea Neamțului și supuindu-să supt jugul prea fericitei ascultări, în anul 1831, s-au îmbrăcat în chipul monahicesc de prea cuviosul părintele nostru arhimandritul și starețul Dometian, și în anii 1835 s-au hirotonit ierodiacon, și preot. Și au fost de ascultare ucenic pre la bătrâni, și la Schitul Vovedeniei, și la Cotnari, și nacialnic la Schitul Bulucu, iară acum să află în Monastirea Secului, și știia a face foarte bune linguri²¹¹. 53
194. Paisie, ieromonah, carele în anul 1820 s-au născut în Bucovina, și din Sfântul Botez au fost numit Pavel, iară în anul 1838, dupre a sa dorință, viind la Monastirea Neamțului și supuindu-să supt jugul prea fericitei ascultări, în anul 1841, s-au îmbrăcat în chipul monahicesc în Monastirea Secului, și în anul 1842 s-au hirotonit ierodiacon iară în anii 1852 s-au hirotonit preot. Și au fost de ascultare ucenic la stăreție și cântăreț la strana cea de limba slavenească²¹². 39
195. Paisie, ieromonah, Novac, carele în anul 1786 s-au născut în Moldaviia, la satul Cârja, și din Sfântul Botez au fost numit Panaite, iară după ce au crescut 75

²⁰⁷ *Ibidem*, f. 203v-204, nr. 857.

²⁰⁸ *Ibidem*, f. 204v, nr. 861.

²⁰⁹ *Ibidem*, f. 204v, nr. 862.

²¹⁰ *Ibidem*, f. 205, nr. 866.

²¹¹ *Ibidem*, f. 205v, nr. 869.

²¹² *Ibidem*, f. 206, nr. 873.

- în vârsta cuviincioasă, căsătorindu-să și născând fii, după moartea soției sale în anul 1828 mergând la Mitropolia Moldaviei, duple a sa dorință, în anul 1829 s-au îmbrăcat în chipul monahicesc și s-au hirotonit ierodiacon și preot. Și apoi, viind, s-au rugat de s-au priimit în mijlocul fraților soborului nostru, și acum să află în Monastirea Secului²¹³.
196. Paisie, ieromonah, Corbuș, carele în anul 1820 s-au născut în Bessarabiia, și 39
din Sfântul Botez au fost numit Panaite, iară în anul 1838, duple a sa dorință, mergând la Monastirea Mogoșeștii lui Holban, și supuindu-să supt jugul prea fericitei ascultări, în anul 1840, s-au îmbrăcat în chipul monahicesc și s-au hirotonit ierodiacon. Și după aceasta viind la Monastirea Neamțului, și rugându-să, au fost priimit în mijlocul fraților soborului nostru, și în anul 1858, s-au hirotonit preot, iară acum să află în Monastirea Secului de ascultare²¹⁴.
197. Pavel, monah, carele în anul 1810 s-au născut în Moldaviia, la satul Cârjoaia, 49
și din Sfântul Botez au fost numit Petru, iară în anul 1855, duple a sa dorință, viind la Monastirea Secului și supuindu-să supt jugul prea fericitei ascultări, în anul 1859, s-au îmbrăcat în chipul monahicesc, și acum să află prin ascultările obștești²¹⁵.
198. Pahomie, monah, carele în anul 1824 s-au născut în Moldaviia, la Târgul 35
Bărlad, și din Sfântul Botez au fost numit Pavel, iară în anul 1846, duple a sa dorință, viind la Monastirea Secului și supuindu-să supt jugul prea fericitei ascultări, în anul 1850, s-au îmbrăcat în chipul monahicesc, și au fost de ascultare la arhondaric, la prescurărie, la ecclisiarhie și la croitorie²¹⁶.
199. Pimen, ieromonah, carele în anul 1824 s-au născut în Țara Ungurească, și din 35
Sfântul Botez au fost numit Petru, iară în anul 1841, duple a sa dorință, viind la Monastirea Secului și supuindu-să supt jugul prea fericitei ascultări, în anul 1845, s-au îmbrăcat în chipul monahicesc de prea cuviosul părintele nostru arhimandritul și starețul Neonil, și s-au hirotonit ierodiacon și preot. Și au fost de ascultare bucătar la igumenia Monastirii Secului, prescurar în monastirile Neamțul și Secul, paraecclisiarh bisericii Sfântului Ioan Bogoslov și pre aiurea²¹⁷.
200. Policarp, monah, Popovici, carele în anul 1821 s-au născut în Moldaviia, la 38
satul Podurile, și din Sfântul Botez au fost numit Petru, iară în anul 1840, duple a sa dorință, viind la Monastirea Secului și supuindu-să supt jugul prea fericitei ascultări, în anul 1843, s-au îmbrăcat în chipul monahicesc, și au fost de ascultare ucenic pre la bătrâni iară acum să află cântăreț de limba moldovenească²¹⁸.

²¹³ *Ibidem*, f. 206, nr. 874.

²¹⁴ *Ibidem*, f. 206-206v, nr. 875.

²¹⁵ *Ibidem*, f. 207, nr. 881.

²¹⁶ *Ibidem*, f. 208v, nr. 891.

²¹⁷ *Ibidem*, f. 209-209v, nr. 896.

²¹⁸ *Ibidem*, f. 209v, nr. 899.

201. Porfirie, monah, Botnariul, carele în anul 1794 s-au născut în Moldavia, la satul Todireni, și din Sfântul Botez au fost numit Petru, iară în anul 1831, mergând, după a sa dorință, la Schitul Lipova și supuinu-să supt jugul prea fericitei ascultări, în anii 1833 s-au îmbrăcat în chipul monahicesc și în anul 1843 au venit, cu unchiul său Dimitrie, în Monastirea Secului, și după ale sale rugăminți au rămas aicea, și acum să află de ascultare la velniță și la botnărie²¹⁹. 65
202. Platon, monah, carele în anul 1800 s-au născut în Rosiia, și din Sfântul Botez au fost numit Porfirie, iară în anul 1852, după a sa dorință, viind la Monastirea Secului și supuinu-să supt jugul prea fericitei ascultări, în anul 1854, s-au îmbrăcat în chipul monahicesc, și acum să află de ascultare la hambarul cel mare în Monastirea Neamțului²²⁰. 59
203. Savva, monah, Petrov, carele în anul 1820 s-au născut în Moldavia, la satul Oncea, și din Sfântul Botez au fost numit Stefan, iară în anul 1848, după a sa dorință, viind la Monastirea Secului și supuinu-să supt jugul prea fericitei ascultări, în anul 1852, s-au îmbrăcat în chipul monahicesc, și au fost de ascultare la prescurărie, și la odae și pre aiurea²²¹. 39
204. Savvatie, monah, morarul, carele în anul 1801 s-au născut în Transilvania, și din Sfântul Botez au fost numit Simeon, iară în anul 1856, după a sa dorință, viind la Monastirea Secului și supuinu-să supt jugul prea fericitei ascultări, în anul 1859, s-au îmbrăcat în chipul monahicesc, și acum să afla de ascultare la moara cea de lângă monastire²²². 58
205. Samuil, monah, Bedrescu, carele în anul 1833 s-au născut în Moldavia, la satul Păriul Pânteii, și din Sfântul Botez au fost numit Simeon, iară în anul 1849, după a sa dorință, viind la Monastirea Secului și supuinu-să supt jugul prea fericitei ascultări, în anul 1853, s-au îmbrăcat în chipul monahicesc, și au fost de ascultare la prescurărie și pre aiurea, iară acum să afla paraecclisiarh²²³. 26
206. Samuil, monah, Băltag, carele în anul 1785 s-au născut în Moldavia, la satul Orăștii, și din Sfântul Botez au fost numit Simeon, iară în anul 1845, după a sa dorință, viind la Monastirea Secului și supuinu-să supt jugul prea fericitei ascultări, în anul 1847, s-au îmbrăcat în chipul monahicesc, și acum să afla în bolnița cea mare a bătrânilor²²⁴. 74
207. Serapion, monah, Bățu, carele în anul 1803 s-au născut în capitalia Iașii a Moldaviei, și din Sfântul Botez au fost numit Stefan, iară în anul 1816, după a sa dorință, viind la Monastirea Secului și supuinu-să supt jugul prea fericitei ascultări, în anul 1820, s-au îmbrăcat în chipul monahicesc, și acum să afla de ascultare în Schitul Sihăstria a Monastirii Secului²²⁵. 56

²¹⁹ *Ibidem*, f. 210, nr. 903.

²²⁰ *Ibidem*, f. 211, nr. 909.

²²¹ *Ibidem*, f. 212, nr. 918.

²²² *Ibidem*, f. 212, nr. 919.

²²³ *Ibidem*, f. 213, nr. 927.

²²⁴ *Ibidem*, f. 213-213v, nr. 928.

²²⁵ *Ibidem*, f. 214v, nr. 938.

208. Serafim, shimonh, Lăcustianul, carele în anul 1763 s-au născut în Valahia, și 96
din Sfântul Botez au fost numit Scarlat, iară crescând au mers la
Constantinopol și acolo au fost prin slujbe la vizirul de pre atunci, multă
vreme. Apoi în anii 1813, duple a sa dorință, viind la Monastirea Neamțului
și supuindu-se supt jugul prea fericitei ascultări, în anii 1815, s-au îmbrăcat
în chipul monahicesc de prea cuviosul părintele nostru arhimandritul și
starețul Silvestru. Și au fost de ascultare pre la moșiile a acestor monastiri. și
după aceasta în anii 1820, 1821 au fost încă și el mai trebuincios, și cel mai
viteaz între ascultători. El fiindcă atunci năvălind oștirile turcești în Țara
Moldaviei, și multe rele făcând norodului prin tot locul precum este știut de
toți, când și Monastirea Secului s-au pustiit desăvârșit. Acest Serafim carele
avea și firman turcesc despre slujbele ce au fost făcut Turchiei, ca unul ce
știia bine limba turcească și grecească, și pre toate obiceiurile turcești. Întru
acea cumplită vreme era în Monastirea Neamțului ca cea mai tare mână de
ajutor, după Dumnezeu și după Prea curata născătoare de Dumnezeu, prea
cuviosului părintelui nostru arhimandritul și starețul Ilarie, că el umbla fără
de frică pentru monastire prin toate părțile printre turci, și mergea și la pașa
carele ocârmuia atuncea la Iași, și preste tot locul. Căruia și eu păcătosul
Andronic am fost învrednicit ai fi ucenic în anul 1838, și mărturisesc cu cuget
curat cum că foarte lungă pravilă ținea acest bătrân în chilia sa, osebit de cea
bisericească de la care niciodată nu lipsea, și multe metanii mari și
închinăciuni făcea²²⁶.
209. Siluan, monah, Dontu, carele în anul 1815 s-au născut în Moldavia, la satul 44
Vânătorii, și din Sfântul Botez au fost numit Stefan, iară în anul 1835, duple
a sa dorință, viind la Monastirea Secului și supuindu-să supt jugul prea
fericitei ascultări, în anul 1848, s-au îmbrăcat în chipul monahicesc în
Monastirea Neamțului. Și au fost de ascultare ucenic duhovnicului Vassian,
și la tipografia a acestor monastiri și pre la moșii²²⁷.
210. Silvestru, monah, carele în anul 1790 s-au născut în Tighina adică Bender, și 69
duple legea turcească au fost numit Suleiman, iară în anul 1835, duple a sa
dorință, viind la Monastirea Neamțului, și duple a sa rugăminte fiind botezat
s-au numit Simeon, și supuindu-să supt jugul prea fericitei ascultări, în anul
1845, s-au îmbrăcat în chipul monahicesc la Monastirea Secului și acum să
afla în bolnița cea mare a bătrânilor²²⁸.
211. Sofronie Miclescu, mitropolitul Moldaviei, carele în anul 1796 s-au născut în 63
Moldavia, și din Sfântul Botez au fost numit Scarlat, iară în anii 1815, duple
a sa dorință, viind la Monastirea Secului și supuindu-să supt jugul prea
fericitei ascultări s-au îmbrăcat în chipul monahicesc, și s-au hirotonit
ierodiacon și preot, apoi în anii 1825 s-au hirotonit episcop Eparhiei Hușului
și în anii 1851 s-au ales și s-au pus mitropolit Sucevei și Moldaviei. El au fost

²²⁶ *Ibidem*, f. 215-215v, nr. 941.

²²⁷ *Ibidem*, f. 216-216v, nr. 947.

²²⁸ *Ibidem*, f. 216v, nr. 948.

- de ascultare cea mai multă vreme ucenic la duhovnicul Venedict, carele în urmă au fost arhimandrit și stareț acestor monastiri²²⁹.
212. Sofronie, ierodiacon, Velea, carele în anul 1813 s-au născut în Moldaviia, la 46
Târgul Neamțului, și din Sfântul Botez au fost numit Scarlat, iară în anul
1825, duple a sa dorință, viind la Monastirea Secului și supuindu-să supt jugul
prea fericitei ascultări, în anul 1836, s-au îmbrăcat în chipul monahicesc, și
au fost de ascultare ucenic pre la bătrâni, însă cam cu mândrie să purta, și
împletea și părul câte odată puind înainte diferite pricinuri. Apoi în anii 1846,
prin stăruința rudeniilor sale, hirotonindu-să ierodiacon de mitropolitul
Meletie, dintru aceiași zi a hirotoniei au fost oprit de rânduiala diaconească
de cătră prea cuviosul părintele nostru arhimandritul și starețul Neonil pentru
mândria lui și pentru niște cuvinte prihănitore ce au grăit asupra părinților
duhovnici ai acestui sobor, cătră însuși mitropolitul zicând că sunt ungureni.
Și măcar deși însuși mitropolitul au rugat pre starețul să-al iarte și să-l lese a
fi diacon, și alți mulți din boiari carii să carii să întâmplasă față la hirotonia
lui. Însă starețul plin de Duhul Sfânt au cunoscut cu duhul cum că nu este de
cuviniță ca asemenea om carele și părul își împletea precum și femeile și după
tot felul de sfătuire nu voia a asculta ca sa nu-l mai împletească ca sa fie
slujitoriu celor sfinte cu asemenea chip și pildă de mândrie celor mai de pre
urmă, și așa au hotărât ca în veci să nu mai fie el diacon și așa au și rămas²³⁰.
213. Sofronie, shimonah, carele în anii 1788 s-au născut în Moldaviia, iară în anii 71
1815, duple a sa dorință, viind la Monastirea Neamțului și supuindu-să supt
jugul prea fericitei ascultări s-au îmbrăcat în chipul monahicesc, și au fost de
ascultare ucenic pre la bătrâni, și cântăreț la strana cea de limba slavenească,
și tipicar în Monastirea Secului, iară acum să află dus la Sfântul Munte
Athonului în Schitul Proorocului Ilie²³¹.
214. Filaret, monah, carele în anul 1814 s-au născut în Bessarabiia, și din Sfântul 45
Botez au fost numit Florea, iară în anul 1833, duple a sa dorință, viind la
Monastirea Secului și supuindu-să supt jugul prea fericitei ascultări, în anul
1834, s-au îmbrăcat în chipul monahicesc, și au fost de ascultare multă vreme
cămăraș în Monastirea Secului²³².
215. Talasie, monah, carele în anul 1837 s-au născut în Moldaviia, la satul 22
Răuceștii, și din Sfântul Botez au fost numit Teodor, iară în anul 1852, duple
a sa dorință, viind la Monastirea Neamțului și supuindu-să supt jugul prea
fericitei ascultări, în anul 1857, s-au îmbrăcat în chipul monahicesc în
Monastirea Secului, și acum se află prin ascultările obștești²³³.
216. Teofan, ieromonah, carele în anul 1822 s-au născut în Moldaviia, la Târgul 37
Piatra, și din Sfântul Botez au fost numit Teodor, iară în anul 1837, duple a
sa dorință, viind la Monastirea Secului și supuindu-să supt jugul prea fericitei

²²⁹ *Ibidem*, f. 217, nr. 953.

²³⁰ *Ibidem*, f. 217v, nr. 954.

²³¹ *Ibidem*, f. 218v, nr. 959.

²³² *Ibidem*, f. 221, nr. 978.

²³³ *Ibidem*, f. 221v, nr. 983.

- ascultări, în anul 1839, s-au îmbrăcat în chipul monahicesc, și în anul 1841 s-au hirotonit ierodiacon, iară în anul 1851 s-au hirotonit preot. Și au fost de ascultare cea mai multă vreme ucenic prea cuviosului părintelui nostru arhimandritul și starețul Venedict²³⁴.
217. Teofan, monah, carele în anul 1822 s-au născut în Moldavia, la Târgul Neamțului, și din Sfântul Botez au fost numit Teodor, iară în anul 1833, după a sa dorință, mergând la Monastirea Bisericii și supuindu-să supt jugul prea fericitei ascultări, în anul 1842, s-au îmbrăcat acolo în chipul monahicesc. Și după aceasta prin ale sale rugăminți au fost priimit în mijlocul fraților soborului nostru, și acum să află la Sihăstria Monastirii Secului²³⁵. 37
218. Teofan, monah, Stamate, carele în anul 1834 s-au născut în Moldavia, la satul Răucești, și din Sfântul Botez au fost numit Teodor, iară în anul 1850, după a sa dorință, viind la Monastirea Secului și supuindu-să supt jugul prea fericitei ascultări, în anul 1855, s-au îmbrăcat în chipul monahicesc, și acum să afla cântăreț la strana cea de limba moldovenească²³⁶. 25
219. Teodosie, monah, carele în anul 1826 s-au născut, și din Sfântul Botez au fost numit Toma, iară în anul 1848, după a sa dorință, viind la Monastirea Secului și supuindu-să supt jugul prea fericitei ascultări, în anul 1855, s-au îmbrăcat în chipul monahicesc, și acum să afla prin ascultările obștești²³⁷. 33
220. Teodosie, shimonah, carele în anul 1790 s-au născut și crescând în vârsta cuviincioasă, și după a sa dorință, viind la Monastirea Secului și supuindu-să supt jugul prea fericitei ascultări s-au îmbrăcat în chipul monahicesc în anii 1820, iară acum să află la Sfântul Munte Athon la Schitul Podromu Moldovenesc²³⁸. 69
221. Teofilact, duhovnic, carele în anul 1800 s-au născut și crescând în vârsta cuviincioasă, și după a sa dorință, viind la Monastirea Neamțului și supuindu-să supt jugul prea fericitei ascultări s-au îmbrăcat în chipul monahicesc și s-au hirotonit ierodiacon și preot, și s-au hirotonit duhovnic. Și au fost de ascultare ucenic pre la bătrâni, și igumen la Sihăstria Monastirii Secului, și ecclisiarh mare Monastirii Neamțului, iară acum să afla dus la Sfântul Munte Athon²³⁹. 59
222. Teofilact, monah, Niță, carele în anul 1802 s-au născut în Bessarabiia, la satul Persecena, și din Sfântul Botez au fost numit Teodor, iară în anul 1836, după a sa dorință, viind la Monastirea Neamțului și supuindu-să supt jugul prea fericitei ascultări, în anul 1839, s-au îmbrăcat în chipul monahicesc, și au fost de ascultare pre la moșiile a acestor monastiri și chelar la împărțirea vinului în Monastirea Secului²⁴⁰. 57

²³⁴ *Ibidem*, f. 223, nr. 992.

²³⁵ *Ibidem*, f. 223v, nr. 994.

²³⁶ *Ibidem*, f. 224, nr. 998.

²³⁷ *Ibidem*, f. 225, nr. 1007.

²³⁸ *Ibidem*, f. 225v, nr. 1010.

²³⁹ *Ibidem*, f. 225v, nr. 1011.

²⁴⁰ *Ibidem*, f. 226-226v, nr. 1016.

223. Teodorit, monah, Nicolaeviciu, carele în anul 1832 s-au născut în Moldaviia, 27
la satul Joldeștii, și din Sfântul Botez au fost numit Teodor, iară în anul 1848,
dupre a sa dorință, viind la Monastirea Secului și supuindu-să supt jugul prea
fericitei ascultări, în anul 1850, s-au îmbrăcat în chipul monahicesc, și au fost
de ascultare ucenic la duhovnicul Amfilohie tipicarul de limba slavenească în
Monastirea Secului²⁴¹.
224. Teona, monah, carele în anul 1825 s-au născut în Moldaviia, la satul Tîrziia, 34
și din Sfântul Botez au fost numit Teodor, iară în anul 1850, dupre a sa
dorință, viind la Monastirea Secului și supuindu-să supt jugul prea fericitei
ascultări, în anul 1855, s-au îmbrăcat în chipul monahicesc, și acum să afla
prin ascultările obștești²⁴².
225. Terapoit, monah, carele în anul 1805 s-au născut în Moldaviia, la satul 54
Cutugenii, și din Sfântul Botez au fost numit Teodor, iară în anul 1848, dupre
a sa dorință, viind la Monastirea Secului și supuindu-să supt jugul prea
fericitei ascultări, în anul 1849, s-au îmbrăcat în chipul monahicesc, și acum
să afla de ascultare la oile Monastirii Secului²⁴³.
226. Teofil, monah, carele în anul 1808 s-au născut în Bessarabiia, și din Sfântul 51
Botez au fost numit Teodor, iară în anul 1830, dupre a sa dorință, viind la
Monastirea Neamțului și supuindu-să supt jugul prea fericitei ascultări, în
anul 1835, s-au îmbrăcat în chipul monahicesc, și acum să află cântăreț la
strana cea de limba slavenească în Monastirea Secului²⁴⁴.

²⁴¹ *Ibidem*, f. 227-227v, nr. 1023.

²⁴² *Ibidem*, f. 228, nr. 1029.

²⁴³ *Ibidem*, f. 228-228v, nr. 1031.

²⁴⁴ *Ibidem*, f. 229, nr. 1036.

STAREA MONUMENTELOR ISTORICE DIN ZONA NEAMȚ ÎN ANUL 1881¹

Cosmin NIȚĂ (editor)*

În perioada 10 aprilie 1881 – 31 iulie 1882, Vasile Alexandrescu Urechia a fost numit ministru al Cultelor și Instrucțiunii Publice. În perioada acestui scurt mandat a încercat să restructureze învățământul și să se intereseze de monumentele istorice de pe teritoriul Regatului României². Astfel în anul 1881 s-a aprobat legea de împrumutare a 300.000 lei pentru restaurarea principalelor mănăstiri și biserici din țară. În acest sens ministrul a însărcinat două comisii care să inventarieze bisericile și mănăstirile. Prima comisie avea să viziteze mănăstirile și bisericile din județele Mehedinți, Gorj, Romanați, Vâlcea, Dolj, Olt, Argeș, Muscel, Dâmbovița, Teleorman, Vlașca și Ilfov iar a doua comisie avea să se ocupe de monumentele din restul țării³.

Pantazi Ghica a fost delegat în a doua comisie, care a întocmit în același an, raportul despre monumentele istorice din Moldova și județul Buzău, după cum el însuși menționează: „Următor însărcinării ce a-ți binevoit a-mi da de a examina o parte din monastiri, biserici și alte monumente istorice care sunt de reparat și a vă relata despre acelea care prezintă un interes istoric mai important și mai veridic, și dintre cele mai deteriorate, care cer o reparațiune mai urgentă, spre a nu fi lăsate să cadă cu desăvârșire în ruine. Avem onoare a vă însoți în revizuirea lor împlinind această misiune ce am primit cu o vie plăcere și recunoștință; vin a supune la aprobarea d-voastră rezultatul cercetărilor ce am făcut”⁴.

Pe lângă bisericile din județul Iași, Pantazi Ghica a mai vizitat și câteva monumente istorice din județul Neamț dintre care amintim Cetatea Neamț, biserica „Sfântul Ioan” din Vânători, mănăstirea Neamț, schitul Sihla, mănăstirea Secu, mănăstirile Agapia, Văratec, Bistrița și biserica Sfântul Ioan de la Piatra Neamț.

În lucrarea de față au fost preluate rapoartele despre Cetatea Neamț, biserica „Sfântul Ioan” din Vânători, mănăstirea Neamț, schitul Sihla, mănăstirea Secu și cel privitor la Imprimeria, infirmeria, școala, spitalul de alienați de la mănăstirea Neamț⁵, întrucât toate aceste monumente sunt situate într-o singură unitate teritorial-administrativă și până la 1859 toate au fost în proprietatea Mănăstirii Neamț-Secu. La nivelul anului 1881, în afară de Cetatea Neamț și biserica „Sf. Ioan” din Vânători, restul se aflau tot sub ascultarea mănăstirii Neamț dar din pricina veniturilor reduse, fapt generat de trecerea averilor mănăstirii sub administrarea statului din 1859, aceste așezăminte erau subvenționate de la bugetul de stat care aloca anual sume ce ajungeau doar pentru subzistența monahilor, nicidecum pentru reparații ale edificiilor de cult sau ale construcțiilor anexe.

Primul monument cercetat de Pantazi Ghica a fost Cetatea Neamțului despre care realizează un istoric sumar precum și descrierea arhitectonică. Despre restaurarea ei consemnează că „se poate face foarte ușor, deși cea mai mare parte din ziduri sunt dispărute, săpând până la fundațiuni și împrejur, și alături cu fundațiunile, la o adâncime suficientă, ca să descopere temeliele spre a se putea vedea toate detaliurile lucrărilor de apărare, planul construcțiilor, distribuirea lor caracterul și specia lor, precum

¹ Rapoartele privitoare la starea monumentelor istorice au fost publicate în Pantazi Ghica, *Monumente naționale. Monastiri și biserici ortodoxe. Raporturi de la comisiunile întocmite pentru cercetarea lor. Partea I*, Tipografia Statului, București, 1881, p. 71-103.

* Complexul Muzeal Național „Moldova” Iași, Universitatea „Stefan cel Mare”, Suceava.

² http://repository.utm.md/bitstream/handle/5014/6007/Conf_StiinteSocioUmanist_2013_pg57-64.pdf?sequence=1&isAllowed=y [Accesat: 20.08.2020].

³ Pantazi Ghica, *op. cit.*, p. III-IV.

⁴ *Ibidem*, p. 7.

⁵ *Ibidem*, p. 71-103.

și planul palatului și a locuințelor”⁶. Mai pe scurt, în termeni moderni, propune o restaurare precedată de cercetare arheologică pentru a se reconstitui cetatea în planimetrie. Pentru desfășurarea acestor lucrări propune o sumă de cca 600.000 lei defalcată pe 10 ani. Totuși până la începerea restaurării, cel mai urgent era construirea unui gard și păzirea edificiului zi și noapte pentru a împiedica localnicii din Târgul Neamț să mai ia piatră și cărămidă pentru construcțiile proprii.

Al doilea monument analizat a fost biserica de lemn „Sfântul Ioan” din satul Vânători-Neamț despre care autorul a realizat o mică prezentare istorică în care a verificat și pomelnicul despre care arată că era o copie modernă și nu prezintă garanție. Se arată că în această biserică existau obiecte religioase ce proveneau de la biserica „Sfântul Nicolae” din Cetatea Neamț. Despre lăcașul de cult s-a consemnat faptul că era într-o stare avansată de degradare și necesita reparații urgente.

Despre Mănăstirea Neamț se consemnează câteva date istorice precum și informații privind obiectele și cărțile de cult, unele dintre acestea au fost luate fără voie de către „boieri mari, cu poziții, cu putere, și de i mai mici”, astfel încât o parte din ele au fost pierdute definitiv. Aici se arată că se fac lucrări de reparații dar într-un ritm foarte lent, fără supraveghere și în condiții proaste. În această mănăstire mai exista o imprimerie, o infirmerie, o școală și un spital de alienați. Pantazi Ghica expune starea lor și necesitatea suplimentării sumelor de la buget pentru buna funcționare a acestora.

De la mănăstirea Neamț a mers la schitul (mănăstirea) Secu despre care arată că avea nevoie de reparații la biserica „Tăierea capului Sf. Ioan Botezătorul”, unde acoperișul era stricat și curgea apă în interior totuși, cele mai afectate de trecerea timpului erau chiliile monahilor care erau într-o stare avansată de degradare.

Ultima oprire s-a făcut la schitul Sihla unde s-a observat că starea bisericii, a chiliilor și a anexelor gospodărești era foarte rea iar obștea acestei așezări monahale, formată din nouă călugări, se întreține din cerșit.

Starea precară a mănăstirii Secu și a schitului Sihla care la acea vreme erau dependente de mănăstirea Neamț a fost generată de faptul că, sumele mici provenite de la bugetul de stat, destinate întreținerii acestora erau administrate de mănăstirea Neamț, acesta din urmă nu a reușit să le cheltuiască eficient, așa cum se arată și în raport, în cazul schitului Sihla: „monastirea Neamțul nu le dă nici speșele necesare de mâncare, nici cele alocate fiecărui pentru îmbrăcăminte, fiindcă pretinde, cu drept cuvânt că cuvioșii călugări de la schitul Sihla nu figurează în personalul de la monastirea Neamțul, și nu sunt trecuți în bugetul său; că starițul de la acea monastire nu are drept de administrare asupra menționatului schit, care are un egumen al său, ci numai un drept pur spiritual, de supraveghere disciplinară și religioasă”⁷.

Pentru a se arăta mai pe larg situația monumentelor istorice de pe teritoriul comunei Vânători-Neamț, județul Neamț, sunt redată mai jos rapoartele lui Pantazi Ghica ce au fost publicate în *Monumente naționale. Monastiri și biserici ortodoxe. Raporturi de la comisiunile întocmite pentru cercetarea lor. Partea I*, Tipografia Statului, București, 1881, p. 71-103.

„C e t a t e a N e a m ț u l (Din județul Neamțul)

Dacă este un monument care atrage un interes istoric de cea mai principală importanță, este neapărat acesta; anticitatea lui se pierde în negurile timpului evului mediu, și merită toată atențiunea și sub punctul de privire științific, și sub acel al caracterului de construcțiuni.

Pentru mine nu începe cel mai mic dubiu, că versiunea care atribuie fundațiunea acestei cetăți cavalerilor teutoni în timpul cruciadelor, de unde își trage numele de *Neamțul*, este cea adevărată,

⁶ *Ibidem*, p. 74-75.

⁷ *Ibidem*, p. 92-93.

precum nu încapă nici o îndoială că ea a fost restaurată de Ștefan cel mare V.V., deși nu mai există astăzi nici o inscripțiune.

Cetatea Neamțul datează prin urmare de la anul 1190 după nașterea lui Christ, când acel ordin religios și militar de cavaleri viteji, veniți în urma lui Friederic Barbarossa, imperatorul Germaniei, care întreprinse a treia cruciadă cu Richard inimă de leu, regele Angliei, și cu Filip August, regele Franciei, uniți încă de la 1187 după instigațiunile papei Clement al III-a, și după predicățiunile arhiepiscopului de la Tir, Wilhelm, spre a relua Ierusalimul căzut în mâinele infidelilor.

Acel care pronunță numele lui Balduin privitor la fundațiunea cetății Neamțul, comit o eroare foarte mare, el confundă cu cruciada a IV-a, condusă de Balduin IX, comite de Flandra la 1204. Chiar istoriografia noastră menționează de Frederic Barbarossa la anul 1189, (în) timpul cruciadei III-a spre a merge către Palestina, și-l arată bătut de români, dar nu menționează nimic despre trecerea oștirilor cruciaților în România, în această a III-a Cruciadă, și făcu numai o dare de seamă despre luptele imperatorilor Isac Angel și Alecsiu Angel.

Stilul construcțiunei admirabilă sub toate formele este proba cea mai evidentă despre timpul în care a fost fundată această cetate: stilul de arhitectură aparține secolului al XII-a, în tocmai cum găsim în desene și picturi, generul construcțiunilor cetăților germane din acea epocă.

Situată pe vârful unui munte, cetatea Neamțului avea trei rânduri de ziduri de apărare, și de jur împrejur tertruri late colosale de pământ fie naturale, fie făcute de brațele uriașe ale voinicilor din timpul acela, ca să se piardă ghiulelele în ele, și să nu izbescă de-a dreptul în zid.

Cetatea a fost zidită quadrată, având câte un turn în fiecare unghi, are în incintă rămășițele a două forturi în partea despre răsărit, arcadele ce mai rămân (se) constată că aveau bolți pentru adăpostirea oștenilor, se află încă urme de cazemate, și tradițiunea mai spune că, era acolo un subteran care conducea răsboinici adăpostiți și invisibili la apă.

Cetatea Neamțul a fost restaurată de Ștefan cel Mare V. V.; din părțile care au mai rămas, din crenelaguri, să vede până unde era înălțimea zidurilor de la fundațiunea primitivă, și că restauratorul ei a ridicat zidurile sale. În latura din dreapta, se află încă vestigiurile unei capele, care din toate odoarele ce mai rămân de la dânsa, risipite pe la diferite biserici, probează că a fost biserică creștină ortodoxă a răsăritului.

Tradițiunile cetății Neamțul reamintesc pe de o parte timpii evului mediu, pe de alta, epoca lui Ștefan cel Mare, cea mai strălucită și mai mare din istoria Moldovei. Numeroase scrieri amintesc mărirea și gloria românilor din acel timp, între ele frumoasa poezie a lui Chrisoverghi asupra monastirei Neamțul, și sublima povestire a nemuritorului mare maestru al poeziei române Vasile Alesandri, asupra eroismului a 18 plăieși cari s-au luptat vitejește, și au apărat cetatea în contra unei numeroase oștiri a lui Ioan Sobieski, făcu neperitoare rememorările glorioase ale acestui monument.

Bogațiile creștine ale bisericei, ale capelei din cetatea Neamțul care sunt o probă incontestabilă și de restaurarea cetății de către Ștefan cel Mare, și că acea capelă a fost ortodoxă a răsăritului, sunt răspândite, cu un sacrilegiu neiertate, așa că cea mai mare, și poate cea mai bogată parte din ele, a fost pierdută. Totuși în această impietă diseminare, să mai găsească încă la biserica sfântul Neculae din comuna Filioara, nește strane luate din capela cetății, pe spatele uneia din ele, în dos, să găsească sculptat numele Ștefan V. V. La biserica aceea să află două icone mari din care una reprezintă pe Christ și alta pe Maica Domnului, cu pictură pe lemn cimentat, a căror vitustate ce nu să poate nega, și formă, lasă a să presupune că ele au fost parte din catapetesma acelei capele.

Importanța istorică a acestui monument demn de admirațiune și de tot respectul omenesc, nu se poate nici pune în discuțiune, și este cu desăvârșire vederată. De la prima fundațiune cetatea Neamțul este memoria trăindă a timpurilor în care luptele uriașe pentru posesiunile creștine, și pe lângă tradițiunile acelor iluștri cavaleri teutoni (Deutschen) de la care ea își trage numele *Neamțul*. Ea mai aduce amintirile acelor cruciade în care s-au sleit resursele și puterile a o sumă de națiuni creștine, și viața a mulți viteji mari a căror nume au rămas neperitoare în istoria lumii; se adaugă considerațiunea

nu mai puțin interesantă, că acei cavaleri sunt primi fondatori ai Prusiei; și rememorează încă restaurarea ei de către nemuritorul domn, Ștefan cel Mare, timp când Moldova ajunsese a fi un stat suveran, organizat și întărit în întru, respectat și temut în afară, și când 40 ani de lupte fericite, nu au oprit pe acel mare geniu de a dota țara lui cu instituțiuni salutari, și de a face acte mari naționale.

Reparațiuni: După ideea mea ar fi cea mai desăvârșită lipsă de simț național, de respect către memoria măririlor trecutului, o impietă nepăsare, și chiar lipsa de tact, de a nu se restaura în toate detaliurile, în stilul și condițiunile în care a fost construită păstrându-și întru toate caracterul ei primitiv *Cetatea Neamțul*; această restaurare se poate face foarte ușor, deși cea mai mare parte din ziduri sunt dispărute, săpând până la fundațiuni și împrejur, și alături cu fundațiunile, la o adâncime suficientă, ca să descopere temeliele spre a se putea vedea toate detaliurile lucrărilor de apărare, planul construcțiunilor, distribuirea lor caracterul și specia lor, precum și planul palatului și a locuințelor, dacă palat și locuințe au existat în cetatea Neamțul, precum susțin unii, deși nu se mai găsește nici un vestigiu despre dânsele acolo.

O săpare de pământ în adâncime, și o întindere cât se poate de mare și înuntrul și împrejurul cetății, pe o distanță ce se va calcula suficiența căutării minuțioase generale (des fouilles) în toate părțile cetății vor avea negreșit rezultatul de a face să se găsească acolo medalii, arme, tezaure, bogății antice care de sigur au fost îngropate în acele locuri, și de către cavaleri teutoni, și de către domni din diferite epoci, și de către oșteni moldoveni care au avut cetatea Neamțul ca un punct strategic puternic de apărare. Avem convincțiunea că dacă s-ar destina pe fiecare an în spațiu de zece ani, câte o sumă de 90.000 lei, aceste săpări, căutări și întreagă restaurare, s-ar putea face cu deplin succes, și ar da rezultate prețioase, neașteptate, sub punctul de privire al artei fortificărei și construcțiunei.

Stăruim foarte mult în această opinie pentru că ea este tot odată practică utilă și avantajoasă în interesul unui moment istoric de cea mai mare importanță, în interesul artei militare, a fortificărei, în interesul tezaurilor ce se pot afla, în interesul arhitecturii, în interesul istoric și în acel al formării educațiunei politice și simțimântelor naționale a românilor.

Când are o națiune asemenea monumente care sunt mândria și gloria ei, ar fi o rușine, o crimă de a nu le restaura, și de a le lăsa să se ștergă și chiar urmele lor.

Neapărat că pentru acest sfârșit, țara trebuie să facă un sacrificiu, și că spre a face o restaurare în condițiuni de lucrare bine înțeleasă, serioasă, artistică, frumosă, va trebui o sumă minimum de la cinci până 600.000 lei. Dar acest sacrificiu nu va aduce o mare greutate în situațiunea financiară a țării; a da pe fiecare an neconținut, câte 60 sau 70.000 lei în curs de 10 ani, este o cifră minimă de a cărei sarcină bugetul neci nu se va resimți, și lucrarea se va face.

Pentru acesta însă trebuie mai întâi de toate maeștri mari în artă, cu experiență îndelungă, cunoștinți vaste, variate și talente incontestabile; aș emite părerea să se numescă o comisiune compusă de arhitecți civili celebri, și de fortificatori militari maeștri, care să fie însărcinați și cu lucrările de căutări (fouilles) și cu acele de restaurări.

Până atunci însă, până ce se vor lua dispozițiuni pentru căutări și restaurare, deși ele trebuie să se ia de cea mai extremă urgență, ar fi indispensabil de-o dată, pentru a pune o stavilă vandalistelor jefuiri a materialului ce s-a practicat și se practică neconținut, să se înființeze de giur împrejur o îngrădire, încuiată bine, și să se puie o pază severă de zi și de noapte, cu interzicerea cea mai riguroasă, și sub aspra pedepsă de a se mai atinge cineva de materialul din cetate.

Frumusețile, comorile, lucrările care ar fi putut da date certe din cetate, au fost jefuite în(tr-)un mod criminal, și ni s-au citat indivizi care puneau să dărâme părți încă solide din ziduri și fundațiuni, ca să ia piatră, cărămidă și material pentru construcțiunile propriilor case ale lor ce făceau, mi s-au spus anume persoane care au zidit două și trei case ale lor, cu material de la cetatea Neamțul.

Aceste culpabile, incualificabile fapte, trebuie odată înfrânate și oricât de rigurose ar fi măsurile de conservațiuni ce s-ar lua de aci înainte pentru conservarea monumentelor publice, ele vor fi legitime și justificate prin sălbatecele jefuiri din trecut până acum, chiar în timpii cei mai recentii.

Biserica „Sfântul Ioan”

(Din comuna Vânătorii)

În drumul de la Târgul Neamțul la mănăstirea Neamțul, este o comună, mare, rurală care se zice Vânătorii, originea sa vine, susțin unii, de la un corp de oștire ce exista în Moldova sub domnia lui Ștefan cel Mare, corp de oștire care se numea astfel, și oștenii din acel corp stabilindu-se acolo au dat acest nume satului ce au fondat.

În acea comună este o biserică de lemn cu hramul Sfântului Ioan Botezătorul care după construcțiunea ei se vede a fi fost adevărată operă de artă. Nu se găsește pe dânsa nici o inscripțiune; toți zic că este foarte veche, dar nimeni nu poate spune de când este. Sunt bătrâni cari afirmă că așa au apucat-o părinții de la moșii lor.

Deasupra pe din afară în față se vede scrise două date, una lângă cealaltă, 1812 și 1842, date ce presupunem că sunt acele a restaurării sale în două rânduri.

Acestea nu pot fi datele fundațiunii sale, nici una, nici alta, pentru că din caracterul construcțiunii, din stilul arhitecturii, și mai cu seamă din forma și lucrul cupolelor care aparțin modelurilor ce au rămas de la construcțiunile din secolele 15 și 16, și care nu au absolut nici o aparență modernă, probează în mod evident că ea este mult veche, și nu poate data din secolul acesta.

Portrete de fondatori nu sunt acolo.

Pomelnicul cel vechi de la fundațiune nu mai există, nu se mai găsește decât o copie cu totul modernă pe care sunt scrise numele: Eremia Movilă V.V., Ștefan V.V., Alexandru V.V., Ștefan V.V., Vasile V.V., Ecaterina doamna, Bogdan V.V., Constantin V.V., Eudoxia doamna, Iliș V.V., Maria doamna, Csanta, Elena, Ion, George, Ion V.V.

Ca lucruri prețioase se găsește acolo: 1. patru strane vechi, lucrate admirabil cu sculpturi artistice, pe una din ele, în dos pe rezemătoarea spatelui, este săpat numele Ștefan V.V. 2. o catapetesmă a cărei lucrare este de un stil cu totul caracteristic; 3. o icoană cutia cu trei icoane înăuntru; 4. un policandru de lemn, operă de artă. Toate acestea au fost se zice transportate acolo de la Cetatea Neamțul, și aceasta este de crezut, mai cu seamă studiind generul catapetesmei care este întocmai în stilul celor din timpul acela. Pentru mine aceste lucruri sunt o probă că acea biserică este anterioară de 1812.

Interesul istoric al acelei biserici, care nu are nici inscripțiune, nici documente, și a cărei nu se poate cunoaște nici data adevărată a fundațiunii, nici fondatorii, acest interes reiese numai, și se lasă a fi presumat din vetustatea ei, din acele frumoase și artistice lucrări de o vechime ce nu se poate nega, din mențiunea lui Eremia Movilă, care a domnit la 1596, pe acea copie de pomelnic al cărui nume îl vedem pentru prima oră în acele localități figurând în o biserică, și care negreșit a fost luat dupe vreun act.

Acea biserică este în(tr)-o stare de deteriorare imposibilă de descris, și mai cu seamă de neîngrijire și necurățenia sacrilegiu, și este o nedemnitare modul în care se află ținută. Este adevărat că ea este a comunei, și că comunele în general sunt de un indiferentism, de o neglijență din cele mai culpabile, și de cel mai rău exemplu pentru biserici; ireligioasă neîngrijire, murdăria, ruina în care sunt lăsate bisericile comunelor rurale, aduc disperarea credinței, și prin urmare destrămarea în moravuri și demoralizarea conștiințelor.

Ea esige reparațiuni radicale: învelitoarea este atât de stricată încât prin toate părțile plouă înăuntru, pereții încep a se încovoia și putrezi, suportii învelitorei putrezi încep a se frânge, și biserica întregă șovăindă amenință a cădea.

Pentru restaurarea ei trebuiește neapărată că guvernul să ia dispozițiuni cu propriile fonduri, căci comuna nu va putea face suma necesară spre a o pune în stare bună de durată.

Insist asupra acestei biserici D-le ministru, nu numai pentru că acea operă de artă, ca stil de arhitectură este una din cele mai frumoase monumente de lemn ce am văzut, dar toate prezumpțiunile în favoarea ei lasă a crede că are a importanță istorică, și că este demnă de tot interesul.

Mai insist încă, și pentru motivul că indiferentismul comunelor rurale către biserici este în adevăr culpabil, și poate avea rezultatele cele mai funeste pentru morala publică, și cred că până ce Domnia voastră nu veți lua înțelegere cu D. ministru de interne spre a scutura apatia consiliurilor comunale, și a le obliga să își îndeplinescă datoriile, nu veți putea remedia răul acesta, ce se întinde din zi în zi ca o cangrenă spre a corupe societatea.

Monastirea Neamțul

Se compune din mai multe biserici între care:

Biserica mare, cu hramul „Înălțarea”, fondată Ștefan V.V. cel Mare, la 1497, arsă cu deseveșire la 1862, și reedificată de archimandritul Timothei, starețul, cu fondurile statului, care a dat anual câte o sumă, cu obola creștinilor, și a părinților cuvioși călugări, și cu sacrificiul pecuniar personal al susnumitului cucernic stareț, care a dat mult din punga sa, și a depus o stăruință și o muncă din cele mai meritorii.

„Sfântul George”, fondată întâi în o mică bisericuță de piatră de Ștefan III V.V. la anul 1392, refăcută în mai multe rânduri de către diferiții, cari s-au succedat.

Biserica, „Sfântul Ion Bogoslov” fundată, la 1402, de Alexandru cel Bun, unde sunt astăzi sculpturile în care se păstrează osementele repausaților. NB. Se găsește acolo un cap de moartă pe care este scris: „Calipso cea frumosă” și care se afirmă că este al fiicei nemuritorului D-lui George Asachi. – Ca și „Sfântul George”, biserica „Ion Bogoslov” a fost restaurată în mai multe rânduri de diferiți stareți.

Odoarele și lucrurile de artă bisericescă ce se găsesc la monastirea Neamțul, sunt multe, bogate și admirabile de frumusețe. Voi menționa pe cele mai importante sub punctul de privire istoric, și mai demne de admirațiune, ce am găsit la aceste trei biserici, care formează monastirea Neamțul: 1. Un aer de o mare bogăție cu data 6945 (1437) dăruit de Egumenul Siluam sub domnia lui Ștefan cel Mare la fundarea bisericei, la anul 1497. 2. un alt aer, dăruit de Maria monaha, care se pretinde că era fiica imperatorului Rusiei, Petru cel Mare, dat la 1741.

NB. Fiind că voi povesti mai în urmă privitoare la Petru cel Mare legenda starețului Paisie, este de notat aici că Maria monaha, ce se afirmă a fi fost fiica acelui imperator, a făcut special la monastirea Neamțul daruri mari, și a lucrat însăși special pentru această monastire odorele cele mai frumoase și mai bogate.

3. O icoană prezentată de imperatorul Ion Paleologlu lui Alecsandru V.V. cel Bun la anul 1401 și dăruită de acesta bisericei „Sfântul George” de la monastirea Neamțul. 4. Un portret al Mitropolitului Veniamin Costache, ascultând o citire de felicitare a nepotului său Șerban Costache, și binecuvântându-l. 5. Un portret al Mitropolitului Iacob de la 1797, și 6. un alt portret al Mitropolitului Veniamin Costache mort.

La veșmintăria monastirei, se găsește o cruce, adevărat obiect de artă, dăruită de Grigore Nemțianul, mitropolit, la anul 1560; una idem de toată frumusețea, dăruită de starețul Paisie la 1767; una idem dăruită de Mitropolitul Iacob, la 1796. O splendidă cingătoare cu paftale lucrate cu măestrie, purtând data 1679, fără nume de donator. O Evanghelie legată cu argint suflat cu aur cizelat de o mână de maestru, manuscrisă pe pergament și cu desenhuri iluminate de toată frumusețea, cu data 1436. Una idem, tot manuscrisă pe pergament, cu data 1497. Una asemenea de toată splendoarea imprimată la 1759 și legată cu chelțuiala vornicului Balș, Un potir de o bogăție rară cu data 1741, dăruit de Maria monaha, fiica lui Petru cel Mare al Rusiei. Unul idem de la 1767, un frumos panaghiar dăruit de Ștefan V.V. cel Mare. O lingură de argint poleită cu aur, cu marca țarei de sub domnia lui Ștefan Tomșa V. V. O perdea cusută cu fir dată 1613, (în) timpul domniei tot lui Ștefan Tomșa V.V. Alte două Evanghelii admirabile, lucrate una cu data 1512 și cealaltă cu data 1555, adică cea din întâiu din timpul domniei lui Bogdan al III-lea și cea de a doua din acea a domniei lui Alecsandru Lăpușnenu. O cruce de aur, frumos lucrată, la

mijloc înăuntru cu un ceasornic, și împrejur cu mărgăritare, dăruită de general Kisseleff.

Cred că nici veșmântăria (așa se numește acolo cabinetul de conservare al odoarelor) nu este mai avută de lucruri bisericesci bogate, frumoase, splendide, obiecte de artă demne de admirație, că acea a monastirei Neamțul. «Aveam încă și mai multe foarte vechi și mai frumoase, dar le-a tot ridicat, a tot venit unul și altul și a luat mereu din ele; părintele starețul și noi ne-am opus, n-am vroit să dăm, ba ne și puneam în vrajbă, dar în contra puterii ce era să facem?» Mi-a zis părintele conservator șef al veșmântăriei: dar când l-am întrebat cine erau acei cari au luat, mi-a răspuns: «Dar îi mai știu eu? boieri mari, cu poziții, cu putere, și de i mai mici. Nu le-a luat de aici, le-a luat de la biserică; nu eram acolo când le lua, și apoi și aici n-am fost tot eu, au fost alții înaintea mea, și chiar eu să fi fost, nu îi știam pe anume: și dacă i-aș fi știut i-am uitat; unde să mai țin eu minte!» Și n-a vroit să pronunțe nici un nume. Neapărat s-a temut să nu-și atragă urgia acelor persoane puternice, cu poziție înalte și influențe mari.

Sunt dator să supun la cunostință D-voastre, D-nule Ministru, că acea veșmântărie este ținută cu o mare bună regulă, că toate lucrurile: obiectele, vasele, sculele sunt curate și foarte îngrijite. Au acolo un inventar cu datele odoarelor, și numele donatorilor, și este demnă de laudă ordinea în care să află conservarea acelor tesaure prețioase.

Trapezarul monastirei a fost zidit sub domnia lui Alecsandru V.V. Cornea.

Sinodicul (un rezumat istoric) al monastirei mai spune că Iliș V.V., Bogdan V.V. al III și Constantin Movilă V.V., au făcut donațiuni multe de moșii și odoare.

Pomelnicul vechi nu există nici acolo, este o copie cu totul modernă, recentă, pe care nu o reproduc, pentru că nu merită nici un crezământ; însă mi s-a afirmat pozitiv, că pomelnicul cel vechi, și toate hrisovele monastirei Neamțul trebuiesc negreșit să fie la arhiva statului încă din timpul domniei lui Alecsandru Ion V.V. Cuza, când era mult regretatul poet D. Bolintindnu, ministru de culte, și s-au ridicat atunci de la mai multe monastiri, și din Moldova, și din Muntenia, hrisoavele și documentele vechi ale lor, împreună cu pomelnicele de la fundație, pe unde se mai găseau. După opiniunea mea, faptul este cu desăvârșire exact, dar epoca rădicării este indicată eronat, eu am știință sigură, că documentele, pomelnicele, hrisoavele și multe odoare ale monastirilor, și de dincolo, și de dincoaci de Milcov, s-au adunat de ministerul de culte nu când era D-nul D. Bolintinenu ministru, dar în epoca secularizării, fiind ministru D. general Tell, tot sub domnia lui Alecsandru Ion V.V. Cuza.

Acum, înainte de a veni la importanța istorică a acestei mari și frumoase monastiri, pentru a putea constata și mai bine acea importanță, este ocaziunea să cităm legenda starețului Paisie, care pare foarte verisimilă.

Iată acea legendă:

Imperatorul Rusiei, Petru cel Mare, n-a murit la 1725, cum spune istoria, dar puterile-i sleite prin lucrarea uriașă ce toată viața lui a pus pentru mărirea Rusiei în care a introdus reforme și instituțiuni civilisatoare, obosit și slăbit prin escesele ce comisese în timpul imperiului său, scârbit de putere care-i ajunsese nesuferită, desgustat prin intrigile, conspirațiunile și relele intențiuni în contra lui, ce simțea și știa urzindu-se împrejurul său, și având căința de isgonirea după tron a fratelui său Ivan, și de sfârșitul surorii sale, Sofia, pe cari-i sacrificase ca să-i rămâe lui, singur, imperiul, și mai cu seamă muștrându-l cugetul de uciderea fiului său Alecse, omorât de dânsul, cu propria sa mână, Petru să coborâ însuși de pe tronul imperiului Rusiei, abandonă patria lui, și în o noapte dispăru, fără spirit de revenire, și fără ca nimeni să fi știut ce devenise, și să duse în Bucovina, de unde, sub veșmânt călugăresc, veni în Moldova, și să opri la monastirea Neamțul, dându-și chiar el, în numele său de Petru imperator, lui însuși subnumele de călugărul Paisie, scrisori de recomandățiuni stăruitoare, către Mihail V.V., Racoviță, pe care Turcia îl numise domnul Moldovei, după protecțiunea, susținerea, și insistența lui.

Petru cel Mare abandonând patria, tronul și puterea, călugărit sub numele de Paisie, deveni stareț la monastirea Neamțul unde șezu până ce muri, fără să știe nimeni altcineva despre aceasta, numai o fiică favorită lui, care îl adora, și care ca să păstreze secretul tatălui ei, și să fie lângă dânsul, să călugări și ea tot în Moldova, sub numele de Maria monaha.

Acei ce susțin această legendă, se fundează nu numai pe tradițiunile rusești, după care Imperatori Rusiei, considerați ca imortali, nu se mărturește nici odată încetarea lor din viață, pe incertitudinea în care se află cronicile ruse, în care nu se găsește o versiune pozitivă despre sfârșitul lui Petru cel Mare, și pe o cronică a timpului, de un chronicar al epocii, Lobof, dar încă pe faptul că, după istoria Rusiei, moartea lui Petru nu a fost anunțată, corpul său nu a fost arătat poporului, ci în contra deprinderilor de cutumiare, coșciugul său, în loc de-a fi fost descoperit, cum cere regulile cultului la ruși a fost închis și bătut cu țințe; și mai cu seamă pe faptele pozitive că Maria monaha, fiica acestui imperator, s-a călugărit în Moldova, la un mic schit lângă mănăstirea Neamțul, și a dăruit mănăstirii după moartea Egumenului Paisie multe doaze scumpe și bogății mari; și acei cari susțin această versiune zic: «Ce motiv avușese Maria, fiica lui Petru cel mare să se călugărească în Moldova, și nu în Rusia? Ce motiv avușese mai cu osebire să facă donațiuni de bogății mari și doaze scumpe mănăstirii Neamțul? Negreșit că ea făcuse acestea numai de iubirea și cultul către tatăl ei?

Și sub acest punct de privire legenda pare a fi verisimilă.

Se mai zice că la 1831, rușii au furat osemintele Egumenului Paisie din mormântul său, a pus piatra la loc pe groapa golită, și închizând acele oseminte în un sicriu de aur, le-a tremis în Rusia.

Revenind acum la importanța istorică ce prezintă mănăstirea Neamțul, ea este de un incontestabil mare interes. Această mănăstire rememorează datele: 1392 Ștefan V.V. III, o epocă de bună înfrățire, în vederi și interese între moldoveni, cu munteni, prin alianța și amicia acestui domn cu Mircea domnul României, și de lupte eroice în contra Regelui Ungariei. Anul 1402, domnia lui Alecsandru cel Bun, timp de reorganizare interioară, și mulțumirea a populațiunilor, și 1497 cea ilustră și strălucită epocă a lui Ștefan cel Mare, când era Moldova în apogeul gloriei.

Epoci pline de acte mari, înscrise în analile chronicarilor cu laude și binecuvântări.

Nu mai vorbim de epoca a lui Alecsandru V. V. Cornea, trecută, obscură, fără amintiri glorioase, între domniile peritoare care începeau și sfârșiau ca nălciri, fără a lăsa urme, și fără chiar ca istoria să se fi ocupat de dănsule.

Afară de aceste nume ilustre și mari care figură între acelea a donatorilor de bogății și doaze scumpe, amintesc timp frumos și simțimente naționale religioase, de credință, de pietate și totodată de eroism și patriotism, care sunt tot trecutul și toată fala țării noastre.

Aceste rememorări, și legenda starețului Paisie, îi dau sub punctul de privire al interesului istoric, înțâietate asupra tuturor monumentelor ce ne au ocupat până acum, afară din Cetățuia.

Lucrările de restaurare urmează și astăzi la mănăstirea mare cu fonduri anuale, alocate de stat. Aceste lucrări se făcu în regie sub direcțiunea unui comitet compus din prefectul județului Neamțul, D-nul George Cozadini deputat, și starețul, sub președenția onorifică a majestății sale Regelui.

În bună nepărtinire și sincer adevăr, cea comisiune nu prea este bine nemerită; Părintele stareț, ajuns la bătrânețe de tot adânci, nu mai are nici mintea nici puterea unei supravegheri de tot momentul, și unei impulsii active, ce urmează a să da spre a se face lucrul bine, iute și cu economie. D-nul prefect al județului, poate fi un magistrat excelent, și un june plin de calități, dar pe lângă că-i lipsesc aptitudinile unui bun administrator, este și prea neglijent de propriile atribuțiuni ce incumbă în sarcina funcțiunii sale, și nu se ocupă necidecum de a controla și activa acele lucrări, și D-nul Grigore Cozadini, a cărui onorabilitate, capacitate, inteligență, cunoștinți superioare, nu să poate contesta, nu le consacră din nefericire la împlinirea acestei însărcinări, și, sau că interese grave nu-l iartă, sau că alte ocupațiuni mai importante îi iau tot timpul. Aceste lucrări sunt foarte neglijate și conduse cu multă moliciune. Reparațiunile se făcu încet, și cauza lipsei de supraveghiere mai serioasă, face că ele se efectuează nu tocmai în condițiuni bune, și în asemenea cu caracterul construcțiunilor de la fundațiunea lor, modernisându-se cam fără căpătâi și cam spoitură.

Nu aș vroi să ating, D-nule ministru, nici o susceptibilitate, și nu aș vroi se supăr pe nimeni cu această dare de seamă și de aceea insist a mă explica lămurit. Membrii comisiunii sunt demni de considerațiune și de încredere sub toate raporturile, și nici conștiința, nici onorabilitatea, nici

bunavoință (a) D-nealor, nu poate fi suspectată, nici cunoștiențele necesare pentru asemenea lucrări nu le pot fi contestate, tot ce li-se poate muștra, este neglijența și lucrările de restaurări nu corespund cu ceia ce s-a așteptat, și nu ating scopul dorit pentru motivele că membri comisiunii nu se ocupă cu ele.

Mai este acolo o mică biserică, „Sfântul Neculae”, care este zidită la 1824. Sunt însă dator a vă arăta că fără a se putea explica din ce circumstanță, de cine au fost date, și în ce ocaziune, se află acolo un aer de toată splendoarea și frumusețea cusut, cu mărgăritar și fir de argint și de aur, lucrat în generul gobelinelor, de Mitrofana Urechia, la anul 1608, și o cruce obiect de artă prețios admirabil, dăruit de Nestor Urechia, la anul 1592. Se presupune că acele obiecte au fost luate de la monastirea Secul, fondată de Nestor Urechia și Mitrofana Urechia, și date la biserica Sfântul Niculae, care și ea se află la Secu.

La acea biserică acele obiecte se vor pierde negreșit, și ar fi un păcat mare.

Opiniunea ce supun cu respect la aprobarea D-voastră, D-nule ministru, presumpțiune legitimă și rațională fiind, că acel aer și acea cruce așa de frumoase și așa de prețioase au fost date de donatori la monastire, să dați ordine imediate și eficace, ca îndată, acele să se înlocuiască cu un alt aer și cu o altă cruce mai moderne, în raport și cu data și cu scopul fundațiunii bisericei „Sfântul Niculae”, și pe ele să le ridice de acolo și să le puie în păstrare la veștmântăria monastirei, trecându-le în inventar, și conservându-le cu toată îngrijirea ce merită asemenea lucruri de artă demne de toată admirațiunea.

Schitul Sihla

De la monastirea Neamțul în sus, pe munți, pe o stâncă numită Sihla, este un schit care poartă același nume, pendent de monastirea Neamțul.

Schitul Sihla a fost fundat de starețul Venedict, fără a se arăta data fundațiunii.

Încă și mai sus, în vârful muntelui, pe o altă stâncă, mai este o altă bisericuță paraclis, făcută de aga Ioniță Pașcanu Cantacuzin(o), asemenea fără indicare de dată a fundațiunii.

Între aceste două, în susul dealurilor, între stânci, o peșteră de toată frumusețea, unde nu se poate intra, și nu se poate vedea decât cu lumânarea sau cu o lampă, și deasupra peșterei, pe o altă stâncă urieșă, o fântână în piatră.

Bătrânul egumen al schitului, și călugării de acolo povestesc că, în ace peșteră a locuit pustnică, cuviosa Theodora 50 ani.

Odoare sau lucruri bisericești, ori obiecte de artă veche, nu se află acolo, și bătrânul egumen afirmă că, nu știe vreă dată să fi avut acel schit o asemenea bogăție; vasele, lucrurile sfinte și odăjdiile bisericei, au fost făcute pe căpătate, și sunt în(tr-)o stare deplorabilă.

Pomelnic vechi asemenea nu există, și acolo că mai în toate părțile, să găsește o copie modernă, scrisă însă cu litere chirilice, incoerentă, cu un șir de nume ce nu se pot înțelege, și de a cărei veracitate nemic nu asigură. Pe acea copie de pomelnic sunt scrise numele: Dimitrie V.V. Cantacuzin, Elena Doamna, Constantin Cantemir V.V., Antioch V.V., Constantin V.V. Duca, Theodosia Doamna, Mihail V.V. Racoviță, Nicolai V.V. Mavrocordat, Demetrie V.V. Cantemir, Maria D-na, Grigore V.V. Ghika, Matei V.V., Scarlat V.V., Grigore V.V., Rucsandra Doamna, Ilie, Toma, Caterina, Maria, Dimitrie, Ioniță, Elena.

Lucru care isbește numai decât cugetarea este începutul acestui pomelnic cu Dimitrie Cantacuzin, și presumpțiunea ce naște este că, biserica schitul Sihla a putut să fie fundată sub domnia acestui Dimitrie Cantacuzin, deoarece pomelnicul începe cu el; această fundațiune în a doua suire a acestui pe tronul Moldovei la 1684, deoarece al doilea nume în pomelnic este al lui Constantin Cantemir urmașul său.

Aceia ce pare încă a întări această presumpțiune, este că paraclisul din vârful stâncei este asemenea fundat de un Cantacuzin, de Ioniță Pașcanu Cantacuzin, care poate că avea vreă (în)rudire cu domnul sus numit.

Oricât de puțin crezământ se dăm acelei copii de pomelnic, tot nu ne putem imagina că ea să fie cu desăvârșire fantastică, și să nu fi având de motiv acea nomenclatură de domni, cari s-au găsit pe

scaunul domniei Moldovei, când ea s-a fundat.

În orice caz neputând da crezământ aceluși pomelnic în copia necertificată, și neavând date certe, suntem siliți se mărturisim, că sub punctul de privire istoric, el nu prezintă nici o importanță.

Totuși ca stil de construcțiune, prin pozițiunea lui sălbatică, pitorească, de toată frumusețea, situat pe stânci, el este demn de tot interesul și de toată admirațiunea, este un monument care trebuiește negreșit păstrat, și ar fi în adevăr o eroare mare de a-l lăsa să se ruineze și să dispară.

Acolo, acest schit este un adăpost, un refugiu pentru călătorul rătăcit pe munți și apucat de furtună sau de un viscol; este un scop de vedere pentru vizitator, un azil pentru nefericiții dezgustați de lume care voiesc să se retragă în solitudune, ne mai păstrând decât consolațiunile religiei și ale cugetărei.

Sunt acolo, un egumen bătrân, foarte bătrân, cinci călugări, asemeni de tot înaintați în etate, un frate, și un servent, cântăreț la biserică.

Biserica și paraclisul au indispensabilă necesitate de reparațiuni mari; pereți burdușiți, plesniți, putrezi, amenință a cădea; învelitoarea este stricată, și în mai multe părți lasă ploia de străbate înăuntru; suportii acoperișului putrezi au slăbit cu desăvârșire, și toată clădirea șovăindă, se ruinează.

Casele mai cu seamă sunt în stare de complectă deteriorare; acolo tot trebuiește refăcut. Lemnăria putredă, zidurile crăpate dărâmându-se, învelitoare ciuruită, dușumelile cufundându-se, și scările stricate.

Costul însă a acestor reparațiuni, oricât de multe și radicale, nu se pot urca la o cifră mai mare de douăsprezece mii lei, luându-se lemnăria necesară din pădurea statului.

Călugării de la schitul Sihla nu au nici o întreținere, ei primesc de la monastirea Neamțul, ca o pomană, mâncarea, iar biserica o întrețin de cele necesare serviciului divin cu cerșitul; aceasta este și înjust și inuman.

Dacă s-ar observa că ei sunt întreținuți de monastirea Neamțul, vă pot afirma, D-le ministru, că aceasta este cu totul neexact, și monastirea Neamțul nu le dă nici spelele necesare de mâncare, nici cele alocate fiecărui pentru îmbrăcăminte, fiindcă pretinde, cu drept cuvânt că cuvioșii călugări de la schitul Sihla nu figurează în personalul de la monastirea Neamțul, și nu sunt trecuți în bugetul său; că starițul de la acea monastire nu are drept de administrare asupra menționatului schit, care are un egumen al său, ci numai un drept pur spiritual, de supraveghere disciplinară și religioasă.

Eu cred că este de toată justiția, și cu desăvârșire legitim ca pentru susținerea celor nefericiți schimnici, să binevroiți deocamdată, până la regularea lor în buget, să trimiteți un ajutor pentru nutrimentul, îmbrăcăminte lor și serviciul bisericeii, și la bugetul anului 1882, să fie regulați în condițiunile tutor schiturilor din România. Acest ajutor este cu atât mai legitim și mai bine meritat, cu cât, pe lângă considerațiunea că literalmente nu au ce mânca, și cu ce se îmbrăca, traiul lor de pocăință, abnegațiune, religiositate, moralitate și cuvioasă modestie, este în adevăr demn de laudă, și cu cât fiind cu toții numai opt, ei își împart munca neobosită și stăruitoare pentru schitul cărui s-au devotat.

Este indispensabil, D-le ministru, să binevroiți a lua o dispozițiune pentru alinarea suferințelor și a cumplitei mizerii a celor schimnici și până la formarea bugetului să le acordați un ajutor, chiar dacă va fi necesar pentru aceasta să cereți un credit extraordinar a se încuviința de onoratul consiliu de miniștri. Sunt convins că pentru un act de justiție și de umanitate, onoratul consiliu vă va acorda imediat un asemenea credit, și am deplina încredințare că nu este parlament în lume, care să refuze un bil de indemnitate, pentru o necesitate atât de legitimă, cu atât mai mult că suma este cu desăvârșire minimă.

Schitul Secu

Fondat la 1560 sub domnia lui Alexandru Lăpușneanu V.V. cu o mică bisericuță de lemn de către starițul Zosima cu ucenici săi.

La 1599, sub domnia lui Eremia V.V. Movilă, vornicul Nestor Urechia și Mitrofana Urechia, au zidit biserica de piatră cu hramul „Tăerea capului Sfântului Ion Botezătorul”, și chiliile, transformând

micul schit în monastire.

Pomelnic vechi nu există nici acolo, este o copie modernă, contimpurană, în care sunt scrise numele lui Alexandru Lăpușeanu cu domna lui, Eremia Movilă VV., Nestor și al Mitrofanei, copie care nu prezintă nici o garanție de veracitate.

Odoare și lucruri de artă bisericescă sunt acolo foarte frumoase, și demne de toată admirațiunea, între care: Un sacoș (veștmânt sacerdotal pentru serviciul divin) dăruit de mitropolitul Varlam la 1638, un epitrahir cusut de Mitrofana Urechia la anul 1642. Un aghiasmatar de la 1670. Un omofor, fără dată, care însă după stilul lucrării, pare a fi tot din epoca fundațiunii, și se presupune dăruit tot de ctitorii fondatori. O cățuie de argint obiect de artă veche. Trei sfeșnice idem date de vornicul Urechia la anul 1600.

În biserică, pe zid, în dreapta sunt portretele fundatorilor Nestor Urechia și Mitrofana.

Se presumă că acel magnific aer de toată frumusețea, și acea splendidă cruce, date de Nestor Urechia și de Mitrofana, de care am vorbit la darea de seamă despre „Sfântul Niculae”, au fost dăruite bisericii monastirei Secu, fondată de ei, și că prin un exces de putere, s-au luat de acolo, și dat acelei biserici „Sfântul Niculae”. Datele coincid în un mod surprinzător.

Ca interes istoric monastirea Secu are o adevărată importanță: ea nu numai că amintesc domnia lui Eremia Movilă, acel inamic al lui Mihaid Viteazul, acel domnitor intrigant, care scăpând de Ștefan Răzvan, se sui pe tronul domnesc, de unde în cele din urmă prin alianța sa cu inamicii României Muntene, și ostilitatea sa în contra domnului lor, sili pe Mihai Viteazul să-i bată oștirile și să-l gonească, dar încă este o fundațiune pioasă acelu vornic Nestor Urechia, care are pagini frumoase în istoria țării, și acelei Mitrofana, femeia piosă, binefăcătoare, de care găsim fondată și bogat dotată, și monastirea Frumosa de lângă Iași.

Afară de importanța istorică, monastirea Secu mai prezintă încă interes, pentru pozițiunea frumoasă, și situațiunea ei pitorescă admirabilă, și pentru genul ei de arhitectură, foarte caracteristic.

Iată un monument care sub toate raporturile urmează să fie păstrat.

Această monastire are imperios necesitate de cea mai extremă urgență de reparațiuni indispensabile.

La biserică, pereții sunt crăpați în unele părți și amenință a deteriorare, suportii superiori ai cupolelor sunt antamați pe unele locuri, învelitoarea stricată lasă a străbate ploia înăuntru, la dreapta lângă altar și la stânga la intrare.

Ceea ce însă este în stare de complectă dezaastroasă ruinare, sunt casele monastirei. Invelitoarea făcută ciur în toate părțile, plouă în chilio, zidurile burdușite, pereții se încovoie și amenință a cădea; dușumelile putrede, rupte, grinzile asemenea putrede și frânte, la mai multe chilio dușumelile dispărute cu totul, ele s-au și efondrat cu desăvârșire, așa încât numai arată privirilor, decât un haos negru spăimântător.

Turnul și casele unde se zice că locuia Mitrofana Urechia, și sub care există un subteran acum astupat, dar care se poate foarte ușor destupa, sunt construcțiuni de o concepțiune vastă și de un frumos, caracteristic, și grandios stil de arhitectură, dar acum nu mai prezintă decât aspectul întristător a unor vechi ruine.

Acel turn a fost bombardat; se vede în zidurile lui urmele de spărturi, negreala și deteriorările ce au cauzat ghiulelile izbind.

Acel turn cu toată acea parte, pe care tradițiunea o arată că ar fi fost palatul de locuință al Mitrofanei Urechia, trebuiesc restaurate cu deseavârșire în toate detaliile.

Acel turn și cu ace casă sunt partea cea mai interesantă a monastirei, și sub punctul de privire istoric, și sub acel arhitectural,

Știu, D-le ministru, că vi s-a prezentat un devis pentru reparațiunile proiectate a se face la monastirea Secu; sunt dator însă a vă preveni și contra acelu devis, despre care am luat ample informațiuni, și a vă arăta erorile lui.

Acel devis făcut numai după cererile și arătările călugărilor de acolo, care n-au prevăzut decât necesități materiale ale lor, pentru locuinți și serviciu religios în biserică, s-au ocupat numai de acele necesități, și a neglijat cu desăvârșire restaurare sub punctul de privire al interesului ca monument istoric, și ca estetică.

Schitul Secu nu trebuie restaurat în condițiunile sacrilegii, în care s-au făcut reparațiunile mai la toate monumentele istorice, schimbându-li-se stilul și caracterul arhitecturii și dându-le spoituri și ornamentări moderne cum s-au practicat până la venirea D-voastră la minister, când ați oprit și ați interzis cu drept cuvânt, asemenea pocituri reprobate de regulile estetice. Acel lucru și cea parte unde să susține că a locuit Mitrofană Urechia, trebuie restaurate întocmai în toate detaliurile astfel cum a fost construcțiunea primitivă de la fundațiune, lăsându-le caracterul de fort de apărare pe care l-a avut.

Opiniunea ce cu respect supun la aprobare D-voastră, Domnule Ministru, este Domnia voastră să ordonați cu rigurozitate ca și biserica și turnului și acelei părți de casă, să li să redea negreșit stilul și caracterul arhitecturii de la prima lor fundațiune, desființându-se toate lucrările contrarii ce să vor fi făcut în alți timpi, și studiind mai întâi cu minuțiozitate materia.

Imprimeria, infirmeria, școala, spitalul de alienați de la mănăstirea Neamțul

Sfârșind cu schiturile pendinte de Mănăstirea Neamțul, nu pot trece la alte monumente fără a vă raporta despre starea instituțiilor care se află la ace(a) mănăstire, și despre necesitățile lor.

Este acolo o imprimerie veche cu litere slavone și teascuri „a prisoir” sistem antic care funcționează încă și unde se imprimă și astăzi cărți bisericești cu litere chirilice. În căștile acelei imprimării se mai găsesc litere majuscule, ornamentate, desemnuri și figuri alegorice de imprimat foarte frumoase, care probează că ace(a) tipografie a fost dezvoltată în mod strălucit odinioară.

După cum am avut onoare a arăta mai sus, că funcționează încă și imprimă și acum acolo cărți bisericești cu caractere slavone și cea ce este admirabil, ca probă de inteligența românului, este de a vedea copii de 12 și 14 ani, țărani, jețând cu o repeziciune și o precizie perfectă încă un lucru de observat, este că acolo nu se fac caracterele pe pagini, se fac pe șpalturi așezate în tесе, scoțându-se fraze întregi fără a deranja cătuși de puțin literele din șpalt.

Iată o frumoasă artă care se poate conserva ca școală, cea instituțiune acolo, înlocuindu-se negreșit toate literele, ornamentările, figurele, teascurile și machinile vechi, care nu mai sunt permise și nu mai pot fi tolerate, cu litere, ornamentări, teascuri și figuri moderne uzitate astăzi și așezând pe acele vechi la muzeu.

La mănăstirea Neamțul este o școală primară care este considerată ca școală urbană, și unde se urmează programele de învățământ date de minister; o școală care cere neapărat să fie completată cu toate clasele, și care în condițiunile insuficiente în care se află astăzi, este bună și cu rezultate frumoase.

Mănăstirea are o bolniță (infirmerie) pentru bătrâni impotenți și bolnavi calugări cari nu mai pot munci, instituțiune pioasă și umană ce din nefericire este cu desăvârșire privată și de nutriment mai bun și mai igienic decât nutrimentul sobru și insalubru al mănăstirilor, și de o îmbrăcăminte mai curată și mai caldă, și de o îngrijire mai de aproape decât cea generală monahală din cauza lipsei de mijloce. Ei nu au la bolniță decât medicamente care vin de la farmacia stabilită acolo, farmacia suficientă și bine ținută, fără a li se putea da celelalte condițiuni pentru îngrijirea sănătății. Suma alocată pentru bolniță în bugetul mănăstirii nu ajunge nici pentru plata tuturor medicamentelor necesare, și nutrimentul este deplorabil și funest.

Este indispensabil și un act de umanitate ca sumă de subvențiune pentru infirmerie să se adauge așa încât ea să poată servi la scopul pentru care este destinată, și nefericiții bătrâni impotenți sau bolnavi să nu fie supuși la suferințele unor privațiuni care nu mai sunt penitențe dar pedepse ce nu se mai inflige în o epocă de civilizațiune, nici culpabililor condamnați la muncă silnică. Este uman să se acorde pentru fiecare pat de întreținere, aceia ce se acordă la un pat de spital în comunele urbane și să se aibă în vedere

ca în un stabiliment unde sunt peste patru sute monahi, nu pot fi mai puțin de 49 paturi.

Mai este încă acolo un ospiciu pentru alienați care depinde de Sf. Spiridon din Iași. Am admirat, Domnule Ministru, trebuiește s-o recunosc nu numai localul larg, bine aerat, spațiul îndestulător, grădina de ajuns mare, buna îngrijire sub punctul de privire uman și medical, și curățenia cu care acel ospiciu este ținut, dar încă solitudinea bunăvoința, blândeța cu care alienații sunt tratați, și pot afirma că cei însărcinați cu administrațiunea institu(tu)lui acelu(a) și cu căutarea celor bolnavi, merită toată lauda, și că toate sunt acolo în condițiunile tut(ur)or cerințelor moderne de progres și civilizațiune.

La monastirea Neamțul sunt, Domnule Ministru, toate condițiunile pentru a înființa o școală bună, utilă și productivă; monahii din monastire lucrează lemnăria, strungăria, ferăria astfel, încât maeștri din cei mai dibaci nu-i pot întrece. Formându-se acolo școală primară bine complectată cu toate clasele și cu profesori apți de a face cursuri satisfăcătoare în toate ramurile cerute de învățământ, înființând, sub conducerea unui bun director, cursuri de lemnări și ferări, mutând imprimeria de unde este, și alăturând-o acolo, s-ar forma o școală de arte și meserii în aceste ramuri din cele mai satisfăcătoare, ce nu ar lăsa nimic de dorit, și ar produce lemnari, strungari, ferari și tipografi cari ar avea, sfârșind școală, o carieră deschisă, mijloace sigure de viețuire, și o pozițiune în societate, evitându-se astfel proletariatul ce naște din ignoranță, și gloata de postulanți ce produce lipsa de cunoștinți în o artă, meserie sau profesiune.

Monahi de la monastirea Neamțul mi-au arătat păsurile și necesitățile lor, care sunt cele următoare:

1. Nu le este suficientă sumă destinată în budget pentru arhondărie.

Adevărul este că cifra ce le este acordată pentru spese de ospitalitate, este cu desăvârșire derizorie. Neci o monastire de monahi în partea de peste Milcov, nu este așa mult frecventată ca monastirea Neamțul, și sunt zile în care, fără eșagerațiune, vara, sunt câte 40 și 49 oaspeți la arhondaric. Afară de aceasta, mai trebuiește luat în considerațiune ca zaharul, cafeoa și toate lucrurile de băcănie sunt aduse de la Iași, căci a le cumpăra la Târgul Nemțul sau la Piatra, vine și mai scump, și că toate alimentele se scumpesc din zi în zi. În realitate fiind asemenea insuficientă este indispensabil și de toată justiția ca spesele de arhondărie să li să adaoge.

2. Să se acorde economului, arhondarului, casierului, secretarului comitetului și infirmierului șef, un remunerar precum au avut până în timpi când aceste salarii s-au suprimat din budget.

Cererea aceasta este foarte legitimă, nu este nici just, nici uman, nici democratic, de a se lua unui om munca și timpul, fără ai remunera, acești impiegați au dreptul la un salariu oricât de modest și este indispensabil să li se acorde.

3. Să li să redea numărul servitorilor care s-a redus prea mult lasându-le numai șase. Este adevărat că pentru un personal de peste 400 monahi, în o monastire așa de mare și răspândită, numărul servitorilor este insuficient, mai cu seamă că au și vite multe și mai cu seamă cai.

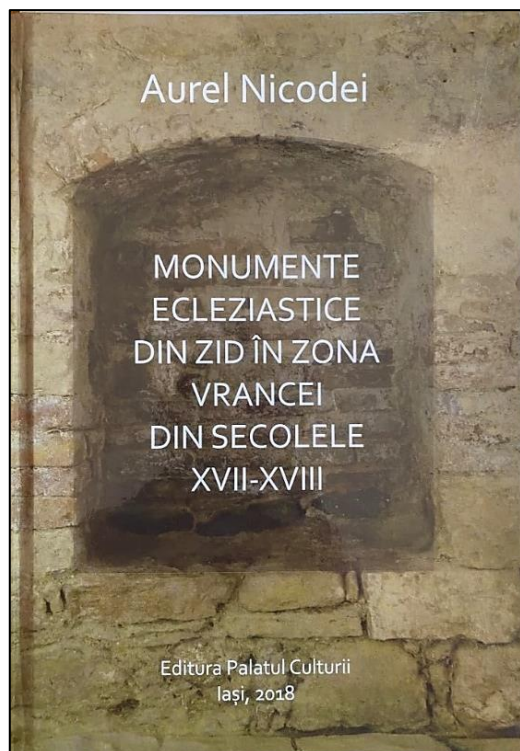
4. Să li să acorde o adăogire de subvențiune la bolniță (infirmieria). Cerere cu desăvârșire legitimă: am expus necesitățile ei, și ca act de justiție și ca act de umanitate la paragraful bolniței, și repet concludiunea să li se recunoască la infirmerie 49 de paturi dând pentru aceasta spesele care se acordă de pat la un spital civil comunal sau județean.

5. Să li să adaoge la subvențiunea de nutriment. Este incontestabil că 37 centime pe zi pentru nutrimentul unui om, este o sumă ridicolă, cu care abia se poate plăti pâine goală, și este imposibil că o ființă omenescă să se poată susține de mâncare cu o așa mizerabilă cifră.

6. Să li să acorde spese de reparațiuni locale. Cerere justă, în budget este trecută o sumă de 100 lei pentru cheltueli mărunte, și pentru reparațiuni locale nu este acordată nici o sumă. Acolo sunt cinci biserici, și dacă nu am calcula nimic pentru dregere de sobe, ferestre, uși care s-ar strica la chillii, totuși trebuiește determinată o sumă pentru mici restaurări a deteriorărilor mărunte care se pot ivi pe toate zilele la biserică.

7. Să se mute seminarul de la Socola acolo. Această cerere nu ne pare nemerită, un seminar trebuiește să fie mai în centru de populațiune și acolo nu s-ar putea ține o asemenea școală”.

Aurel Nicodei, *Monumente Ecleziastice din zona Vrancei din secolele XVII-XVIII*, Iași, Editura Palatul Culturii, 2018, 247 p.

Lucrarea de față vine ca o ofrandă a istoriografiei românești pentru cei care au contribuit, fără ca aceștia să fie pomeniți sau să fie într-un fel cunoscuți, la desăvârșirea Unirii României Mari, în anul 1918. Astfel, prin acest volum, domnul Aurel Nicodei încearcă să facă cunoscută lumii, o simbioză care era între cele două țări Române, înainte de proclamarea oficială a Unirii din a doua jumătate a secolului al XIX-lea. Acest volum se axează pe zona Vrancei, o zonă de întrepătrundere civilizatoare între Moldova și Țara Românească, supusă inter- influențelor culturale de pe o parte și de pe alta a Milcovului.

Lucrarea poate fi împărțită în două segmente, a câte 3 capitole consecutive fiecare. Astfel, prima parte se axează mai mult pe studiul izvoarelor scrise și este bazat mai puțin pe cercetările arheologice întreprinse; a doua parte, constituită din ultimele trei capitole, se axează pe date arheologice, iar detaliile tehnice abundă și sunt însoțite și de reprezentări fotografice și alte anexe care au rolul de a întări părerile enunțate de autor.

Aurel Nicodei face parte din generația istoricilor formați înainte de evenimentele din decembrie 1989, dar ale cărui cercetări nu s-au putut concretiza decât parțial în teza sa de doctorat, prima încercare ce stă la baza volumului de față, abia după ani buni de la căderea regimului comunist.

Născut la 20 ianuarie 1960, în localitatea Costești, județul Vrancea, Aurel Nicodei a urmat studiile la Liceul Militar de Marină „Al. Ioan Cuza” din Constanța, între 1975-1979. Pregătirea în domeniul științelor umaniste și-a făcut-o în cadrul Facultății de Istorie și Filozofie a Universității din București. S-a inițiat și format în cercetarea arheologică sub îndrumarea Mioarei Turcu și a lui Vasile Boroneatnț. Ulterior, sub coordonarea lui Petre Diaconu, s-a specializat în domeniul arheologiei medievale la situl Păcuiul lui Soare - cetatea bizantină- aceasta fiind un reper important al formării sale.

Activitatea didactică s-a întreprins cu cea de muzeograf: 1989-1990 profesor debutant la Școala din Vizantea-Livezile; 1990-1993 profesor la liceul din Vidra; 1993-2006 muzeograf la muzeul județean Vrancea iar din 2013 a revenit la catedră ca profesor gradul didactic 1.

Cercetarea arheologică în domeniul monumentelor medievale vrâncene s-a desfășurat pe parcursul anilor când a activat ca muzeograf și a întreprins investigații la fosta Mănăstire Mera, fostul schit Bordești, bisericile din Focșani și Odobești, a căror responsabilitate științifică a revenit cercetătoarei Maria Voica Pușcașu. Rezultatele obținute și competența științifică de care a dat dovadă l-au recomandat lui Radu Florescu, cel care a apreciat activitatea sa și care l-a admis doctorand și bursier la Universitatea „Lucian Blaga” din Sibiu. După decesul acestuia, Paul Nidermaier, membru corespondent al Academiei Române, a preluat coordonarea lucrării „Construcții Religioase din Zid în județul Vrancea din secolele XVII-XVIII”, susținută în 2011. După cum s-a precizat mai sus, textul acestei lucrări reprezintă baza volumul de față.

Titlul, deși face trimitere directă la subiectul abordat, la o primă introspecție, nu dezvăluie prea multe, rezervând cititorului posibilitatea descoperirii pe parcursul lecturii adevăratul demers al autorului.

Nu s-ar putea trece mai departe înainte de a se aminti opiniile cercetătorului Costică Asăvoaie, din *Prefața* acestei cărți. Pe lângă oferirea unei mai bune înțelegeri asupra importanței acestui volum, mai ales pentru cei mai puțini familiarizați cu acest gen, acesta încearcă să tragă un semnal de alarmă pentru cei aflați la început de drum în domeniul arheologiei. Se precizează că, datorită și unor factori externi, s-a impus de multe ori aspiranților la acest titlu (doctor) o „ardere a etapelor ce a determinat găsirea unor soluții mai facile și neacademice, conducând la un real fenomen al plagiatului”. Mai ales la început de drum, mulți sunt atrași de această practică care nu face cinste și încă o dată trebuie subliniat, sfatul de a munci cinstit pentru început de drum, în cazul în care se oferă o atare șansă pe parcursul academic.

Volumul *Monumente ecleziastice din zid în zona Vrancei din secolele XVII-XVIII*, se axează pe un segment plasat mult timp pe plan secundar de către istoriografia românească, din varii motive. După spusele autorului „Bisericele din zid au prezentat un interes secundar, doar în măsura în care au fost fondate de domnitori sau au aparținut unor mănăstiri sau schituri”. Doar profesorul Vasile Drăguț, în lucrarea *Tradiții ctitoricești la Curbura Carpaților*, realizează o trecere în revistă a monumentelor ecleziastice din zid din județul Vrancea.

Categoria aceasta, a bisericilor construite din zid, este reprezentată și în această zonă de construcțiile realizate din: de cărămidă legate cu mortar, piatră brută sau cioplită, materialele folosite fiind de cele mai multe ori combinate.

Astfel, valoarea acestei cărți este dată, în primul rând, de raritatea abordării subiectului în istoriografia românească, fie din lipsa fondurilor necesare unei cercetări ca atare, fie din lipsa de interes pentru monumentele din zid din zonă.

Analiza materialelor de construcție ale monumentelor, este un element central, înlesnind înțelegerea de către cititor a dăinuiri în timp a unor asemenea așezăminte de patrimoniu național în această zonă cu risc seismic ridicat. Se arată și ce transformări au adus noile generații, noile regimuri politice, etc. Acest volum include și date despre comunitatea acestei zone, despre modul cum o întregă obște ajungea să își pună amprenta pe un edificiu care va purta de multe ori doar numele ctitorului, adică a celui care a finanțat inițial lucrarea, zidarii, pietrari sau sculptorii care au lucrat la aceste monumente, deși sporadic amintiți, nu lipsesc.

Este de la sine de înțeles faptul că este o lucrare științifică, adresată în special publicului specializat în domeniul arheologiei, ca și un instrument de lucru pentru cercetări viitoare. Limbajul folosit este unul de specialitate, dar pe alocuri, cum ar fi capitolul despre istoria zonei, o face accesibilă și celor aflați doar în zona de interes general pentru această regiune, fără o pregătire corespunzătoare disciplinei istoriografice sau arheologice.

Trecând de la un capitol la altul observăm dispariția treptată a notelor de subsol, astfel vedem și evoluția pe care autorul a avut-o de la începerea acestor cercetări în anul 2000.

Dar, deasemenea, atenția la detalii este dusă în unele părți ale volumului până la extrem, luând fiecare edificiu și analizându-l pe toate părțile. Uneori chiar acest fapt este un lucru mai puțin bun pentru cititor, care îl poate pierde în detalii, nemaivăzând lucrurile în context. Dar acestea sunt „defectele profesionale” care se deprind prin experiența cercetării.

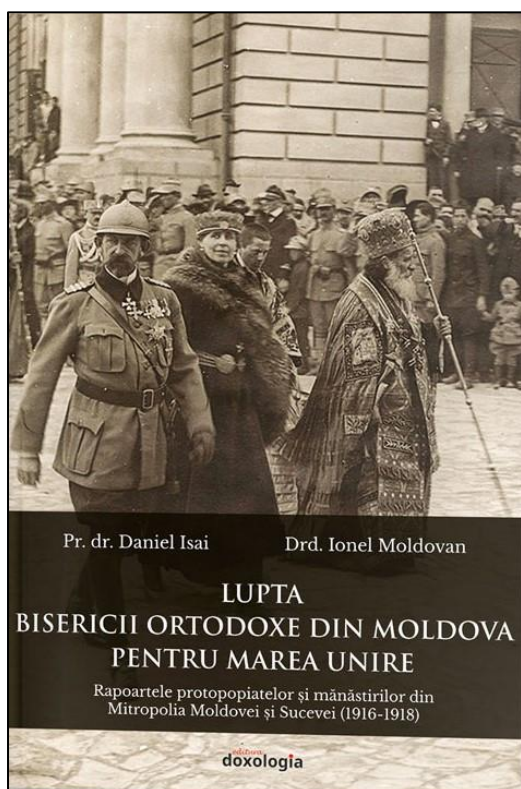
Trecând de la ce au scris alții, la observații, la idei proprii precum și concluzii făcute la fața locului. Poate este greșit să se spună că se poate observa, în această lucrare trecerea spre maturitatea intelectuală apropiată de desăvârșire.

Cu alte cuvinte, se vede munca unui muzeograf format într-un mediu mai riguros și mult mai doritor de a cunoaște fiecare aspect, până la cel mai mic detaliu, trăsături preluate cel mai probabil de la îndrumătorii domnului Nicodeni, adică arheologul Radu Florescu, care a adus contribuții importante, de-a lungul carierei sale la dezvoltarea cercetării arheologice, muzeologiei, conservării, restaurării și valorificării patrimoniului cultural și Paul Nidermaier, membru titular al Academiei Române, specialist în domeniul istoriei arhitecturii, al urbanisticii medievale și nu numai.

Cele de mai sus dau acestei cărți și un rol de îndrumător pentru cei care doresc să pornească pe acest drum, al arheologiei medievale. Includerea acestei lucrări într-o bibliografie al unui curs de arheologie sau de istoria artei, ca și sursă primară în studiul artei ecleziastice românești, este susținută cu prisosință și de aria de referință a lucrării, a zonei de confluență a celor 3 regiuni istorice: Țara Românească, Moldova și Transilvania. Autorul nu omite să prezinte modul în care o parte din elementele de arhitectură au circulat dintr-o parte în alta, arătând că unirea s-a inițiat prima dată în această zonă de graniță, menită în intenție să despartă două entități statale ale aceluiași neam, dar care totuși, a ajuns să fie un ținut de simbioză între acestea. Aceste calități ale scrierii domnului Nicodei s-ar putea crede că îi rezervă acestuia un loc printre autorii ce se pot încadra într-o nouă elită a domeniului. S-ar impune și o continuitate a efortului inițiat de autor. Lucrarea *Monumente Ecleziastice din zid în zona Vrancei din secolele XVII-XVIII* a domnului Aurel Nicodei reprezintă în linii mari o raritate pentru istoriografia românească, fiind puține cercetări în momentul de față care abordează un astfel de subiect.

Ioan GRĂMADĂ

Pr. Dr. Daniel Isai, drd. Ionel Moldovan, *Lupta Bisericii Ortodoxe din Moldova pentru Marea Unire. Rapoartele protopopiatelor și mănăstirilor din Mitropolia Moldovei și Sucevei (1916-1918)*, Editura Doxologia, Iași, 2018, 264 p.

În anul Centenarului istoriografia dedicată Marelui Război s-a îmbogățit cu lucrări de istorie generală, memorialistice, numeroase studii dedicate participării României în Primul Război Mondial. Volumul celor doi autori demonstrează că vitejia și eroismul de pe front au fost dublate de abnegația și eforturile celor din spatele frontului, la care Biserica Ortodoxă Română, în speță Mitropolia Moldovei, s-a dovedit un stâlp de nădejde. Accesul la Arhivele Mitropoliei Moldovei și Bucovinei a permis cercetarea documentelor referitoare la activitatea clerului moldovean în anii marii conflagrații. Editarea lor în acest volum este astăzi un prinos adus memoriei preoților și monahilor din Mitropolia Moldovei, care cu ferveare și compasiune s-au alăturat efortului de război.

Scopul și alcătuirea lucrării sunt arătate în Introducere: prezentarea documentelor Mitropoliei Moldovei și Sucevei, în speță, rapoartele protopopiatelor și mănăstirilor moldovene referitoare la activitatea din timpul războiului, precum și un fragment semnat de Mitropolitul Moldovei și Sucevei, Pimen Georgescu, din

volumul „Amintiri din Marele Război”, publicat în anul 1923, la Tipografia Mănăstirii Neamț. Efortul de cercetare arhivistică al autorilor a dus în felul acesta și la conturarea unui volum omagial, în care transpare aprecierea Mitropolitului Pimen, ca „mitropolitul războiului”, după cum ne reamintesc semnatarii volumului. Lucrarea este și un act de „restitutio”, rapoartele, la vremea alcătuirii lor, 1918, cerute de Mitropolitul Pimen, urmând să stea la baza unei lucrări despre efortul bisericii ortodoxe în război. Proiectata lucrare nu a mai văzut lumina tiparului atunci dar, în anul Centenarului, autorii

reiau și îndeplinesc dezideratul. Sumarul documentelor editate și al abrevierilor folosite întregesc capitolul destinat introducerii.

Primul capitol este constituit de reeditarea fragmentului memorialistic al mitropolitului Pimen Georgescu, devenit acum, prin prisma timpului, izvor istoric. Capul bisericii evocă evenimentele petrecute între anii 1916-1918, în contextul războiului și al refugiului de la Iași. Reeditarea acestor memorii aduce în prezent lucruri și fapte uitate, despre Iași și catedrala mitropolitană, martoră a trecerii pe aici a unor figuri proeminente ale epocii, a unor fapte înălțătoare sau reprobabile, pe care istoria le-a condamnat. Între acestea din urmă este descrisă degradingolada armatei țariste după Revoluția bolșevică, un episod fiind acela al dezlegării de către preoții ruși de jurământul de credință depus de ostași țarului și a unui nou jurământ depus către soviete, în curtea Mitropoliei. Aceste amintiri, dincolo de sursa informativă, creionează eforturile mari ale bisericii ortodoxe din Moldova și ale păstorului său într-un „război uriaș și sălbatic...contra armatei...și mai ales față de populația civilă”.

Mitropolitul Pimen, prin actele de organizare a clerului și vieții bisericești în această perioadă de restriște a neamului, a constituit un vector al activităților destinate susținerii frontului și, în aceeași măsură, a vieții din spatele frontului, acolo unde oamenii bisericii suplineau autoritatea și îmbărbătau pe cei rămași acasă. Dintre acțiunile întreprinse, unele anterioare anului intrării României în război, s-au dovedit a fi capitale cele de înființare a instituției preotului militar, încă din 1915, statuată apoi prin legea din 1921 de organizare a clerului militar, de pregătire a călugărilor și călugărițelor din mănăstiri ca personal sanitar-infirmeri și surori de caritate- încă din 1913. Conferințele pastorale din 1915 au pregătit preoții pentru rolul lor din timpul războiului.

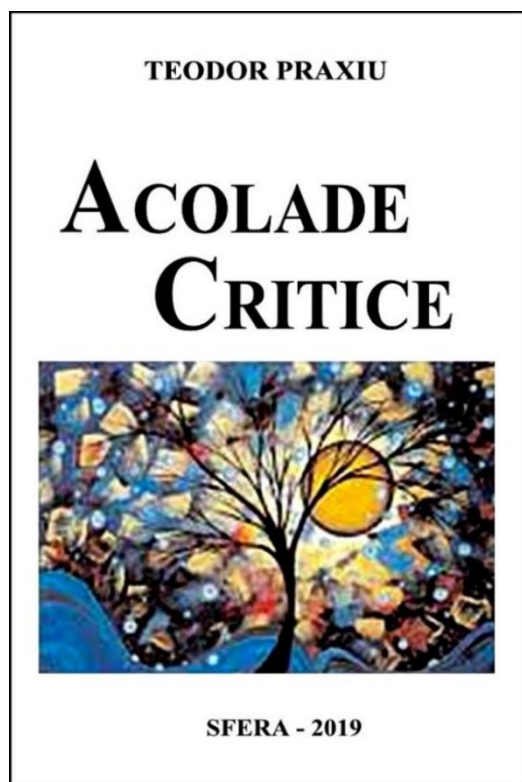
Al doilea capitol este destinat editării, ca o culegere de documente, a rapoartelor protoierilor din Mitropolia Moldovei și Sucevei, aflate astăzi în Arhiva Mitropoliei Moldovei și Bucovinei. Aceste rapoarte, referitoare la anul 1917, au fost cerute protopopiatelor și mănăstirilor de către mitropolitul Pimen în ianuarie, respectiv aprilie 1918. Sunt prezentate rapoartele pentru: Protoieria Botoșani, Protoieria Dorohoi, Protoieria Dorohoi, Protoieria Neamț, Protoieria Suceava.

Parcurgerea documentelor arată că preoții au fost activi pe front, ca preoți militari, dar și în spatele frontului. Calvarul războiului pentru cei de acasă, (în satele din zona Dornelor sau a graniței cu Imperiul Austro-Ungar în zona muntoasă nemțeană), refugiul, evacuarea, rechizițiile, jafurile și ciocnirile cu trupele rusești aflate în retragere, sunt creionate în rapoartele protopopilor. Un rol însemnat l-au avut preoții în timpul epidemiei de tifos exantematic din iarna 1916- 1917 când „carele mortuare nu mai ajungeau să ridice morții”, după cum amintește în raportul său, protopopul Alexandru Simionescu din Botoșani. Preoții au sprijinit refugiații, orfanii, au făcut colecte pentru diferite societăți și instituții de binefacere, au organizat distribuirea alimentelor către populație, munca agricolă, în satele golite de brațele de muncă ale bărbaților plecați pe front, au suplinit învățătorii mobilizați, au activat în spitale.

Capitolul al III-lea prezintă rapoartele mănăstirilor din Moldova: Agafton, Agapia, Cetățuia, Durău, Gorovei, Neamț, Secu, Slatina, Văratec, Vorona. Se regăsesc informații despre spitalele și orfelinatelor organizate în unele din aceste lăcașuri, eforturile materiale pentru dotarea lor, activitatea monahilor și monahiilor în spitalele Crucii Roșii, îngrijirea orfanilor, colectele, adăpostirea refugiaților și a regimentelor în refacere, producerea de efecte pentru armată în atelierele mănăstirilor.

Volumul beneficiază de numeroase note explicative, ceea ce, alături de prezentarea documentelor, dau unitate lucrării și potențază caracterul științific al acesteia. În Anexe se regăsesc Liste statistice referitoare la preoți militari, călugări sanitari și călugărițe infirmiere atestate în Arhiva Centrului Eparhial Iași. Lucrarea se dovedește a fi o contribuție importantă, fiind o sursă de informații nu numai în ce privește activitatea Bisericii, dar și a unor aspecte mai puțin cunoscute din anii Primului Război Mondial.

Tamalia-Elena MARIN

Ca fiecare om care are un ritm existențial al său, un mod propriu de acumulare intelectuală și de exprimare în creație, așa și profesorul vasluian Teodor Praxiu excelează prin spiritul cumpănit al intelectualului care judecă în liniște și responsabil. De aceea, indubitabil, el e *spiritul critic al cetății Vasluiului!* Sigur, nu e singurul, dar el contează, datorită proverbialei sale morale profesionale și ponderatei judecăți de valoare în plan literar și dramaturgic. Acest senior al scrisului redutabil și sagace și-a căpătat demult binemeritatul loc în constelația valorilor literare românești care au dreptul de a aprecia calitatea unor scrieri sau a unor piese de teatru.

Cartea sa „*Acolade critice*” (Bârlad, Editura Sfera, 2019) este structurată în două mari părți. Prima parte - intitulată „Oglinzi infidele” - cuprinde 30 de *oglinzi paralele* ale criticii care depind obiectiv de timp, loc și de contextul cultural-istoric. Ele sunt *refracții* generate de întâlnirea dintre opera literară sau dramatică și spiritul critic. Astfel, reflectarea critică a unor cărți sau a unor piese de teatru e mereu transfigurată. Teodor Praxiu își asumă aici o realitate estetică, pe care o

modelează în concordanță cu modul său personal de a înțelege arta literară și cea teatrală. Volumul denotă un mod inedit de a privi lumea literară și cea a teatrului, prin prisma opțiunilor estetice ale criticului, prin filtrul subiectiv și sistemul axiologic al scriitorilor și actorilor, dar mai ales prin judecata comprehensivă - menită să valideze valori.

Refracțiile critice ale lui Teodor Praxiu generate de aceste *oglinzi infidele* sunt, în primul rând, profesionale radiografii aplicate valorilor literare și culturale din județul Vaslui, cu inerente afinități selective și care fac obiectul unei adevărate antologii critice. Autorul și-a permis să scrie sistematic despre cărțile și piesele de teatru ale conjuđețenilor săi, uneori spunând și adevăruri incomode. A trecut demult de la simplele *reflecții critice* - care devoalau efemeride critici și înjghebări ocazionale ale aparițiilor literare și teatrale - la *refracții critice* - prin care descoperea sâmburele peren al creației și, eventual, semnele unei vocații - și a ajuns la *acolade critice*, în sensul consemnării ”caleidoscopice” a diverselor creații sub forma unei pedagogii literare. E o muncă titanică de asumare a valorilor literare și, implicit, de asanare a pajiștii scriitoricești de veleitari și condeieri de raft secund.

Deși Teodor Praxiu mizează pe cernerea înțeleaptă pe care timpul o face asupra scrisului, în „*Acolade critice*” autorul deja a ales și a validat pentru posteritate câțiva scriitori, iar pe alții i-a revalorizat. Prin înscrierea acestor scriitori validați într-o tipologie umană și literară, Teodor Praxiu îi aduce la bursa de valori a zilelor noastre, scoțându-i din capcanele neprevăzutului și din ghiarele uitării. Astfel, prin încondeierea lor, Teodor Praxiu le-a șoptit în scris nemurirea creațiilor lor.

Mai mult, vocile monștrilor sacri ai literaturii române - precum Eminescu, Arghezi, Blaga, Nichita Stănescu, Sorescu și Marin Preda - nu-i acoperă lui Teodor Praxiu glasul distinct și grațios cu care-i evocă aproape canonic, ci - dimpotrivă - îi dau și mai mult noblețea necesară de a ființa cu savoarea captivantă a capodoperelor lor, devenind, astfel, la rândul-i, o *pavăză a esteticului literar*.

De altfel, paginile sale de ficțiune critică - susținute cu stil și umor - îl detașează între ceilalți, prin delicatețe, prin tenacitate și printr-un impresionism responsabil asupra feeriilor literare și dramaturgice. De multe ori, criticul recurge la pusee ale hermeneuticii arhetipale, tocmai pentru a nuanța

ideea de ierarhizare a creațiilor, conturată și din perspectivă istoriografică. Teodor Pracsii jubilează în fața oricărei noi creații și ne dezvăluie sentimentul bucuriei nedisimulate în fața unei opere literare de autentică valoare, printr-o efervescență a spiritului și printr-o atenție sporită la valoarea literară și dramaturgică a textelor.

Spre exemplu, întâlnim în oglinzile infidele ale criticii lui Teodor Pracsii un Ion Agărbiceanu privit ca pe un „caz” special în literatura română, fiind eclipsat de vecinătatea primejdioasă a lui Caragiale, Slavici, Sadoveanu și Vasile Voiculescu, deși el a fost primul care a dat dovadă de realism, eticism, fabulos folcloric și a elogiat discret virtușile morale, zugrăvind cu tact și pedagogie intelectualitatea satelor transilvănene și rosturile ei definitorii în lume. Alert și împătimit, tradiționalist și elogios, redundant și monoton, Agărbiceanu are totuși meritul că a generat dezbaterea moral-creștină pe linia baladescului literar, evocat în contururi eroice, așa cum apare în „*Arhanghelii*” - cea mai rezistentă construcție epică a sa.

În altă ordine de idei, cei 140 de ani de la nașterea lui Elena Farago - considerată *poeta copiilor și a dragostei pudice*, înrăurită de simbolismul francez - au fost marcați de Teodor Pracsii printr-un medalion literar, în care ne arată că Elena Farago dă dovadă de un zbucium nedevoalat, de melancolie discrete și de șoaptele din umbră ale duișeniei sale.

Desigur, nu putea lipsi oglinda critică asupra lui Marin Preda, văzut cu creația-i între realitate și orizontul ficțional. Teodor Pracsii opinează că, la Marin Preda, arta creației e o reflectare a realității, dar transfigurată într-un imaginar literar. Astfel, actul creației rămâne inefabil și fascinant, deopotrivă, curgând ca un univers fluid în seva noastră. Marin Preda rămâne un scriitor pentru eternitate și știe să dea dimensiune istorică personajelor sale. Teodor Pracsii argumentează aceste calități ale operei prediste, prin comentariul critic al cărții „*Personajele lui Marin Preda între istorie și ficțiunea istoriei*” a prof. Lorena Teodora Radu, cea care vorbește despre moromețianism, fețele erosului și dominantele estetice ale operei prediste. Personajele lui Marin Preda reprezintă diferite ipostaze ale eternului uman, fiecare privindu-se reflectat în celălalt.

Pe de altă parte, în volumul „*Statuia comandorului*” a lui Varujan Vosganian, criticul nostru vede omul revoltat, înțeles fie dintr-o perspectivă existențialistă, fie în nota autohtonă a ficționalului. Personajul principal Matias este un contemplativ acaparat de spectacolul lumii, dar și un revoltat mocnit, care încearcă să reziste tăvălugului istoriei, totul într-un spațiu concentraționar. Însă, în final, rebelul nu poate ucide sistemul atotputernic și invizibil.

„*Cele mai frumoase 101 poeme*” ale lui Adrian Costache constituie o antologie poetică revelatoare ce i-a îngăduit lui Teodor Pracsii să facă o reevaluare estetică a autorului în spațiul valoric al literaturii. Adrian Costache e un prozator, poet, eseist și publicist important, revendicat de neomodernismul românesc postbelic. Criticul observă la el jocul metaforic, libertatea prozodică, sfidarea canoanelor, viziunea panteistă, fantezia și polivalența, dar mai ales atingerea de aripa evanescentă a Divinității. Și la el, ființa stă sub semnul destinului implacabil, deși se observă o anumită apetență pentru marile mituri. În spațiul inefabil al Erosului, poetul este catifelat și discret, mișcând sugestia din evantaiul metaforei.

Destinul cărturarului Ioan Alexandru Angheluș este analizat de Teodor Pracsii în *acolade afective*, judecându-i opera din perspectivă diacronică și încercând o situare axiologică a poetului în timp și spațiu. Ion Alexandru Angheluș a creat la Huși o școală de literatură, avea un verb nepotolit, har oratoric, orizont cultural larg, era un bun îndrumător și animator de cultură. Nu este uitat nici Ion Gheorghe Pricop - cu a sa carte „*Cânta la Duda o chitară*”, o monografie despre existența și traiectul artistic al talentatului folkist Valeriu Penișoară de la Cenaclul *Flacăra*. În acest poem nostalgic - ne arată Teodor Pracsii - e vorba despre întâlnirea fastă dintre un poet viguros, talentat și expresiv cu un solist impetuos, cu vervă și cu o muzică însuflețitoare.

Un loc aparte între oglinzile criticii lui Teodor Pracsii îl are Theodor Codreanu cu ale sale „*Fragmente despre Eminescu*”. Renumitul eminescolog din Huși, scriitor prolific și critic substanțial

pune în centrul cărții sale pe Luceafărul văzut ca reper fundamental al spiritualității românești, iar cheia vizionarismului eminescian ar fi Arheul. Profesorul Pracsu ne spune că găsim în această carte pagini comprehensive despre devoțiunea față de etosul românesc și față de acest *veșnic actual al ființei românești*, dar și intransigență și spirit polemic, conexiuni pluridisciplinare și, totodată, coerență interioară. Despre volumul „*O sută și una de poezii*” a aceluiași Theodor Codreanu ni se spune că reprezintă faza ontologică a cunoașterii Eminului ca poet al ființei, ca structură imuabilă și definitivă, care ne ajută să înțelegem geneza interioară a creației eminesciene. Tot sub semnul lui Eminescu, la Văratec, Theodor Codreanu a vorbit de creștinismul eminescian, reflectat în poezia inefabilă ontologică a întâlnirii tainice dintre suflet și Divinitate. Mai mult, aflăm de la Teodor Pracsu despre un proiect de realizare a unei Biblioteci Eminescu și a unei Opera Omnia Eminesciana, prin care opera marelui poet va fi reeditată în 200 de ediții critice, proiect la care va participa și Theodor Codreanu. În fond, prin Eminescu, spiritualitatea românească s-a așezat în ordinea universală. În fine, „*Basarabia eminesciană*” a lui Theodor Codreanu - prin care autorul reface tipologia culturală și politică a Basarabiei în context național și european - este o altă apariție comentată de Teodor Pracsu, cel care ne arată că sacrificata Basarabie și gazetarul curajos și moral Eminescu sunt două destine ineluctabile, căci spiritul justițiar al jurnalistului a dus la acerba luptă a acestuia pentru cauza Basarabiei și a Bucovinei de Nord.

Scriitoarea Lina Codreanu - soția lui Theodor - cu a sa carte „*Chemarea apelor*” îl ademenește pe Teodor Pracsu să ne vorbească despre satul ficțional care conservă cutume ancestrale și valori moral-spirituale tradiționale, unde autoarea cărții se regăsește cu instantanee epice de descriere a gesturilor ritualice ale oamenilor pentru chemarea apelor în timp de secetă și într-o disperată sărăcie. Așadar, mentalul colectiv popular e valorizat literar prin sugestii și prin ușoare unde de mister.

Desigur, urmează și alte eseuri critice despre alți autori de literatură, dintre care am aminti pe Marinela Gîlcă, Nicolae Arion, Daniel Dragomirescu, Oana Andrei, Leonard Ciureanu și Eva Roșu, fără pretenția criticului Teodor Pracsu de a eluda punctele nevralgice ale creației lor.

În fine, în calitatea sa de critic de teatru avizat, favorizat de lecturile-i profunde și de intuiții estetice ce-i nutresc diagnozele corecte asupra operelor scenice și asupra actului dramatic, Teodor Pracsu compune cu acribie, în această carte, o oglindă reală și lucidă asupra dramaturgiei românești, cu reflexe joviale ori ironice, uneori cu malițiozități debordante. Piese de teatru de la Bârlad pe care le comentează - montate scenic în cheie modernă - și-au găsit cel mai bun cronicar care știe să demaște magistral măștile lui Cronos.

Discipol al renumitului dramaturg Valentin Silvestru - considerat „Omul Teatru”, Teodor Pracsu a preluat de la acesta *acuratețea stilistică și raționamentul*. Însă, în timp s-a individualizat prin talentul portretizărilor stărilor de spirit ale teatrului românesc, creând vivante cronici de teatru. Reprezentațiile scenice ale pieselor de teatru „*Woyzeck*” a lui Georg Brukner și „*Plicul*” a lui Liviu Rebreanu sunt considerate de către criticul Teodor Pracsu drept îndrăznețe și pline de nonșalanță, semn că teatrul bârlădean - care le-a pus în scenă - și-a diversificat mult repertoriul.

În partea a doua a cărții - intitulată „Interferențe” - dascălul experimentat Teodor Pracsu reunește (repertoriază, mai bine zis) articolele publicate pe tema educației din săptămânalul „Tribuna Învățământului” (la care el colaborează din 1997). Dar o face într-o acoladă a timpului, aidoma unui „grefier al clipei”. Articolele reunite sunt o reacție la noutățile discutabile, controversate și șocante ale învățământului românesc: filosofii educaționale, tentativele reformiste, lupta dintre tradițional și modern în educație etc. Iată că și acum, autorul stă de veghe cel puțin cu un ochi vigilent asupra fragilei ființe a școlii românești.

Născut din „fotografieri” succesive ale realităților imediate și din nevoia de a afirma puncte de vedere nuanțate asupra pulsațiilor școlii românești de după 1989, volumul de față reprezintă un semnal de îngrijorare față de destinele educației și față de rolul școlii în societatea românească actuală. Cu o

acribie aparte, autorul reușește să facă o „radiografie” completă asupra spațiului educației și asupra interferențelor acestuia cu lumea și viața

Astfel, într-o tranziție perpetuă, plină de austeritate, ambiguitate și puținătate a spiritului, în care reformele pentru învățământ au fost mai mereu experimentate pe bieții elevi, dar și pe săracii profesori, în funcție de dese schimbări de miniștri de resort sau de politicile educaționale ale partidelor politice, Teodor Pracsu a ținut să arate dificultățile școlii de azi, problemele cu care se confruntă ea, starea de neliniște a dascălilor și, din nefericire, asaltul mediocrității asupra domeniului educației.

Atent la paradigma cauzelor primare care au generat bulversarea valorilor în învățământul românesc, autorul demonstrează faptul că *depopularea României, subfinanțarea cronică, infrastructura vetustă, „inerția mioritică” a mentalităților anacronice, odiseea manualelor opțional de alternative, mimetismul obedient, improvizațiile neașe și chiar luptele “curriculare” între dascăli* sunt factorii importanți pentru care astăzi deplângem starea jalnică a școlii românești și legitimăm *mediocrități onorabile* în învățământul românesc.

Privind școala ca punct esențial de întâlnire a societății românești cu propria-i imagine crudă, vie și nefardată, Teodor Pracsu vrea, de fapt, prin acest semnal, un învățământ românesc performant, modern, bine finanțat și dotat, în acord cu civilizația europeană, dorind să se iasă din acest provizorat păgubos dat de *joaca de-a reformele, interesele înguste și de dese ciocniri de orgolii*, dar și din provincialismul zgomotos, plin de „*heirupism*”. El s-a săturat de senzația balcanică a unui mereu nou început în învățământ și speră ca absolvenții școlii românești să nu ajungă *mulți și nimeni!*

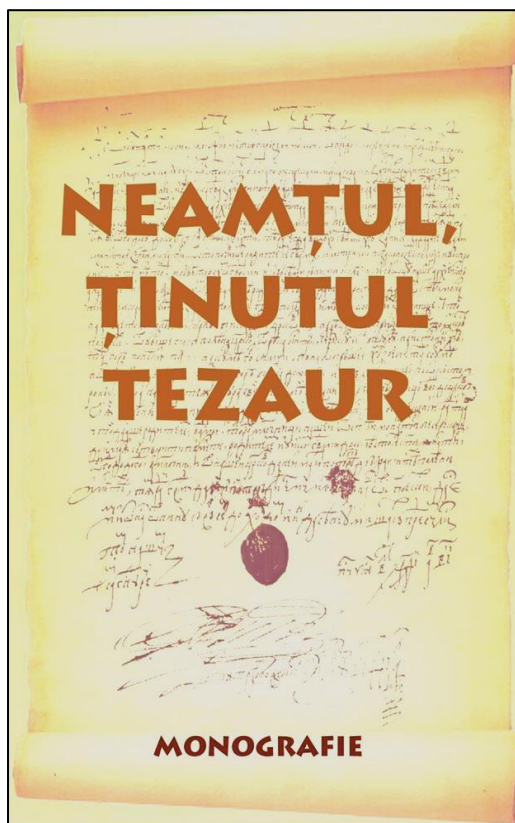
Așadar, aceasta pare să fie paradigma mentală în câmpul căreia autorul încearcă - în a doua parte a volumului - să analizeze și acest soi de *ecosistem didactic vasluian* care închide în sine suficiente nume și energii, în măsură să determine comunitatea pedagogică județeană să reziste în confruntarea ei cu mitocănia și cu ingerințele politicului. Oricum, el pledează pentru o nouă filosofie educațională (derivată dintr-un plan educațional strategic multianual) și pentru o nouă construcție curriculară care să includă programe și manuale școlare coerente și eficiente.

Temele abordate izvorăsc din logica vieții școlare. Astfel, în cele 49 de articole ale celei de a doua părți, judecata directă, severă, francă și fără reticențe tactice a profesorului Teodor Pracsu a analizat: stimulentele alienante ale gradăției de merit și dansul pervers al hârtiilor justificative care lezează demnitatea dascălului; sublimul și ridicolul școlii; migrația creierelor românești spre Vest; necesitatea actualizării și adaptării manualelor școlare la nevoile elevilor; decadența festivalismului școlar (banchete cu *”izmeneală adolescentină”*); calitatea profesorilor și a elevilor; monotonia simulărilor și a evaluărilor naționale; coruperea bacalaureatului; precaritatea managementului educațional; abandonul școlar; criza lecturii și reacția liceenilor față de marii scriitori români; codul etic al elevilor; concursurile inspectorilor școlari; viața în veșnic galop a elevului navetist de la țară și năruirea pe dinăuntru a spiritului juvenil al elevului orășean; moralitatea și salarizarea dascălilor deziluzionați; întoarcerea la tradiția și simbolurile școlii românești de altădată etc. La toate acestea se adaugă tristețea elevilor alungați din lumea poveștilor și îmbrăcați în rănile părinților lor, dar și saturația profesorilor de a contempla fațada Educației - spoită cu proiecte și reforme deșarte, așa încât doar *„Dumnezeu va mai putea fi managerul ideal al educației”*.

În concluzie, o carte merituosă a lui Teodor Pracsu, scrisă cu fervoare și echilibru critic, într-un stil aparent alert al unui clasic moralist, cu reale deschideri spre modernitate și cu apetit pentru evaluarea estetică tranșantă. Acest *raționalist printre sentimentali* are meritul de a ordona și limpezi creațiile literare și dramaturgice, într-o cheie impresionistă și cu harul unui portretist baroc care știe să fixeze acolo unde trebuie valoarea scriitorilor și a actorilor, creând adevărate fiziologii. O face cu duhul blândității și cu prețiozitate, dar deseori vituperant, revărsând în juru-i generozitatea și cordialitatea unui spirit percutant și împlinit.

Laurențiu CHIRIAC

Neamțul – ținutul tezaur. Monografie, coord. Daniel Dieaconu, Elena Preda, Iulian Săndulache, Editura Cetatea Doamnei, Piatra-Neamț, 2019, 528 p.

Spiru Haret, primul român cu doctorat la Paris, a fost un mai mare reformator al învățământului românesc din secolul XIX. În perioada celor trei mandate ca ministru al Cultelor și Instrucțiunii Publice a insistat în prelegerile și conferințele sale pe editarea de monografii pentru toate zonele țării.

În județul Neamț au mai existat de-a lungul timpului câteva încercări de realizări a unor „file de istorie”, dar abia în anul a fost editat sub egida APIN (Asociația Profesorilor de Istorie din Neamț), volumul *Neamțul – ținutul tezaur. Monografie*, ce a fost coordonat de către un colectiv de profesor de istorie din învățământul preuniversitar, însoțiți în demersul lor de cadre didactice de la Facultatea de Geografie a Universității din București: lector univ. dr. Iulian Săndulache, conferențiar univ. dr. Răzvan Oprea, lector univ. dr. Vasile Popa și dr. Cătălina Săndulache.

Demersul științific al autorilor s-a concretizat în alcătuirea a 11 capitole de istorie (preistorie, istorie veche, istorie medievală, istorie modernă și contemporană până la momentul 1989), nouă capitole de geografie (relief, climă, ape, vegetație și faună, soluri, arii

naturale protejate), un capitol de istorie economică și unul de demografie.

În *Cuvântul introductiv*, universitarul clujean, dr. Gheorghe Negustor, subliniază rolul acestui proiect al profesorilor de istorie în mentalul tinerilor dornici de cunoaștere cât și importanța în dezvoltarea turismului, cartea oferind și un suport de legendă și poveste.

Prefața universitarului sucevean, prof. univ. dr. Florin Pintescu, sintetizează faptul că „...munca și dăruirea colectivului de autori reprezintă un frumos act de pionierat, ce merită cu siguranță să fie promovat și urmat la nivelul tuturor inspectoratelor din țara noastră!”

Partea de geografie conține 139 de pagini și șase pagini de bibliografie geografică. Deasemenea, conține numeroase hărți, grafice precum și o bogată cronică ilustrată care completează documentarea.

Capitolele de istorie au fost întocmite de către prof. dr. Daniel Dieaconu, prof. drd. Elena Preda, prof. drd. Emanuel Bălan, prof. Mirela Topoliceanu, prof. Mihaela Gherghelescu, prof. religie Cristian Vatamanu și Alexandru Andrieș. Suportul de documentare, redactare și de ilustrare a fost asigurat de prof. Cristiana Șoimaru, Dionisie Savin, învățător Ilie Alexandru, Virgil Cojocaru (Biblioteca Județeană Neamț) și Viorel Nicolau (Asociația Colectărilor Neamț). Aceste capitole conțin un bogat material fotografic și ilustrate din colecțiile autorilor. Pagini dureroase din perioada celor două războaie și rezistența anticomunistă reprezintă subiectele de încheiere a monografiei.

Bibliografia lucrării (26 de pagini) conține numeroase surse cum ar fi: izvoare inedite (arhive), izvoare editate (colecții de documente, dicționare, ghiduri, enciclopedii), cotidiene, periodice, reviste, lucrări generale, articole și studii în reviste și volume de specialitate dar și articole și studii online .

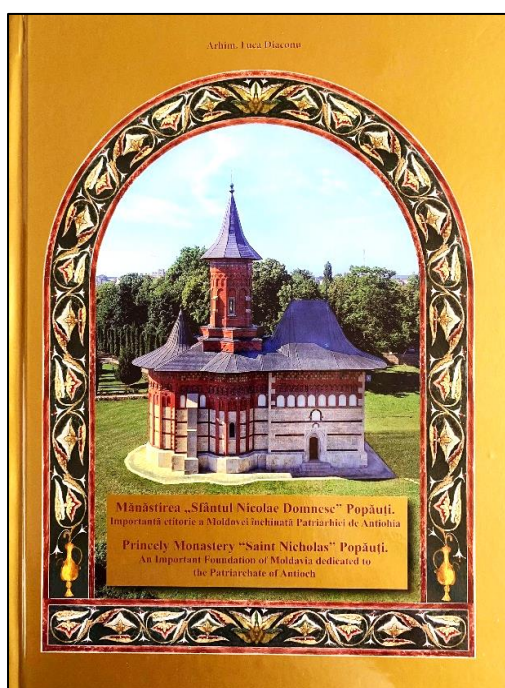
Lectorii, prof. Adina Margine și Adina Olariu completează lista celor care au trudit la realizarea unei cărți despre un ținut vechi, cu monumente și locuri de vizitat și oameni de cunoscut.

Lucrarea *Neamțul – ținutul tezaur. Monografie* reprezintă o propunere tentantă de cunoaștere a locurilor prezente în operele și versurilor marilor scriitori români: Gheoghe Asachi, Alecu Russo, Alexandru Vlahuță, Vasile Alecsandri, Mihail Kogălniceanu, Calistrat Hogaș, Mihail Sadoveanu, Constantin Mătase, George Coșbuc, Ioan Alexandru, Adrian Păunescu ...

În această monografie sunt înfățișate subiecte atractive, documentate și de actualitate, realizându-se astfel, o incursiune în istoria județului Neamț

Viorel NICOLAU

Arhimandrit Luca Diaconu, *Mănăstirea „Sfântul Nicolae Domnesc” Popăuți: importantă ctitorie a Moldovei închinată Patriarhiei de Antiohia*, Editura Doxologia, Iași, 2018, vol. 1 – 381 p., vol. 2 – 455 p.

Vrednicul arhimandrit Luca Diaconu, actualmente stareț al mănăstirii Bistrița, s-a străduit să lase la mănăstirea Popăuți din Botoșani nu numai urme de neșters prin organizare, restaurare și (re)construcții ci și pagini de neșters ale amplei monografii care aici doar se semnaleză. Cele două volume în format mare, cartonată și încasetate, cu o bogată ilustrație (270 figuri), a fost temeinic documentată inclusiv printr-o căutare asiduă în arhive și periodice. Textul este redat integral și în limba engleză ceea ce îi lărgeste căutarea în rândul cititorilor de specialitate cărora – în primul rând – le-a fost hărăzită lucrarea. Informația arheologică redată după rapoartele sau alte forme de exprimare scrisă ale specialiștilor au fost redade astfel încât să poată fi înțelese și de cititorii mai puțin familiarizați cu acest domeniu.

Dacă unele aspecte par a fi incomplet reconstituite, această situație a fost generată de lipsa de constanță a păstrării documentelor în arhive, de imposibilitatea de extindere a investigațiilor arheologice sau vitregiile prin care au trecut complexele cercetate; autorul este exonerat de acest neajuns – general valabil în atare demersuri – dar și oarecum modest, de vreme ce dintru început realizează un capitol introductiv sub titulatura *Stadiu cercetărilor* ca și cum ar fi lipsit de tinderea spre exhaustiv.

Unele formulări, interpretări ale reperelor istorice și încheieri logice ale discursului argumentativ ar putea fi nuanțate într-o viitoare ediție dar acestea nu ar schimba în mod hotărâtor actualul demers. Și pentru asemenea retușuri trebuie ca distinsul autor să aștepte reacțiile altor istoriografi și specialiști din variile domenii abordate în care, având în vedere calitatea și amploarea conținutului, nu vor întârzia să apară.

Revista Mănăstirii Secu își face o onoare din a semna lucrarea părintelui arhimandrit Luca Diaconu ca pe un nou etalon al încercărilor monografice închinată mănăstirilor și bisericilor românești. Este o benefică excepție în domeniu ce ar trebui urmată și de alții care se cred vrednici a se încumeta la atare demersuri istoriografice.

Costică ASĂVOAIE

ABREVIERI

- AARMSI – „Analele Academiei Române. Memoriile Secțiunii Istorice”, București
AG – „Arhiva Genealogică”, Iași
AMM – „Acta Moldaviae Meridionalis”, Vaslui
ANRM – Arhiva Națională a Republicii Moldova
AUT– „Analele Universității de Vest din Timișoara”, Timișoara.
BCIR – „Buletinul Comisiei istorice a României”, București.
BOR – „Biserica Ortodoxă Română” , București.
DIR – *Documente privind Istoria României*, București.
DRH – *Documenta Romaniae Historica*, București.
MMS – „Mitropolia Moldovei și Sucevei”, Iași.
RIR – „Revista Istorică Română”, București.
RMI – „Revista monumentelor istorice”, București
SAI – „Studii și Articole de Istorie”, București.
SCIA – „Studii și cercetări de istoria artei”, București,
SCIV – „Studii și Cercetări de Istorie Veche”, București.
SJAN – Serviciul Județean al Arhivelor Naționale
SMIM – „Studii și Materiale de Istorie Medie”, București.

INFORMAȚII UTILE PENTRU ACTUALII ȘI VIITORII COLABORATORI

Textele trimise cu intenția de a fi tipărite în această publicație trebuie să ajungă, în fiecare an, până la data de 20 iulie (Sfântul Ilie Tesviteanul), la una dintre adresele: c.asavoai@gmail.com sau nitacosmin043@gmail.com.

Materialul va fi transmis în format *word* și va avea următoarele caracteristici:

- Textul va fi scris cu font Times New Roman, spațiere 1,15;
- Alinierea paragrafelor de tip stânga-dreapta (justified);
- În cazul textelor în limba slavonă sau cu caractere chirilice se vor trimite și fonturile necesare;
- Notele infra, numerotate continuu, în format clasic;
- Imaginile pentru publicat vor fi transmise separat, în format jpg, cu explicații și trimiteri în

text;

- Textul va fi însoțit de un rezumat în *limba română* de 10 rânduri;
- *Lista bibliografică* va fi în forma: nume, prenume, titlul lucrării, volumul sau numele publicației, locul apariției, editorul, anul și paginile articolului;

Greșelile gramaticale, de expresie și de interpretare, devierea de la forma solicitată mai sus precum și „onestitatea” materialului vor rămâne drept o „vinovăție” a autorului sau autorilor.

Pentru viitoarele ediții ale Simpozionului, care se desfășoară anual în luna septembrie, titlurile comunicărilor se vor trimite la adresele de mai sus, în fiecare an, până la 31 august.

Redacția (contact): Tel. 0741469212, 0727786127;

E-mail. c.asavoai@gmail.com sau nitacosmin043@gmail.com;

Mănăstirea Secu: Comuna Vânători, cod 617500, jud. Neamț;

web: <https://secu.mmb.ro/>, Tel: 0233 251862;

E-mail: manastirea_secu1602@yahoo.com.

Editura Cetatea Doamnei

Contact: Viorel Nicolau

Piața Ștefan cel Mare, nr. 12, bl. C6, Piatra Neamț,

tel. 0233 219927